

słownik prasłowiański

D

tom 4

..

SŁOWNIK PRASŁOWIAŃSKI

POLSKA AKADEMIA NAUK
KOMITET JEZYKOZNAWSTWA

SŁOWNIK PRASŁOWIAŃSKI

OPRACOWANY PRZEZ
ZESPÓŁ INSTYTUTU SŁOWIAŃSTWA PAN
POD REDAKCJĄ
FRANCISZKA SŁAWSKIEGO

CZŁONKOWIE ZESPOŁU:

WIESŁAW BORYŚ (W. B.)
WAĆLAW FEDOROWICZ (W. F.)
KRYSTYNA HEREJ-SZYMAŃSKA (K. H.)
WANDA NAMYSŁOWSKA (W. N.)
WŁADYSŁAW SĘDZIK (W. S.)
FRANCISZEK SŁAWSKI (F. S.)
TADEUSZ SZYMAŃSKI (T. SZ.)
MARIA WOJTYŁA-ŚWIERZOWSKA (M. Ś.)

WROCŁAW · WARSZAWA · KRAKÓW · GDAŃSK · ŁÓDŹ
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO POLSKIEJ AKADEMII NAUK

POLSKA AKADEMIA NAUK
KOMITET JEZYKOZNAWSTWA

SŁOWNIK
PRASŁOWIANSKI

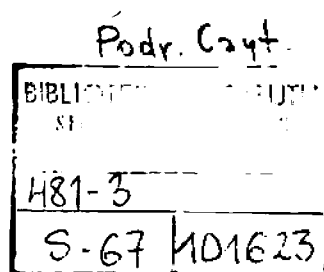
TOM IV

DOB'ESTŦ — DRUŽBSTVO

WROCLAW · WARSZAWA · KRAKÓW · GDAŃSK · ŁÓDŹ
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO POLSKIEJ AKADEMII NAUK
1981

INSTYTUT SŁOWIAÑOZNAWSTWA PAN
PRACOWNIA
JĘZYKA PRASŁOWIAŃSKIEGO
31-109 Kraków, ul. Manifestu Lipcowego 6

Kierownik Pracowni
WIESŁAW BORYŚ

Obwolutę, okładkę i karty tytułowe
projektował Janusz Bruchnański

© Copyright by Zakład Narodowy im. Ossolińskich
Wydawnictwo, Wrocław 1981

Printed in Poland

ISBN 83-04-00464-X całość
ISBN 83-04-00466-6

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław
Oddział w Krakowie 1981.

Nakład 2450 egz. Ark. wyd. 24,10; ark. druk. 18; ark. form. A₁ 23,74.

Pap. druk. est. kl IV, 71 g, 70×100.

Oddano do składania 11 VI 1980. Podpisano do druku i druk ukończono w kwietniu 1981.

Zam. 578/80

F-12-1218

Cena zł 120.—

Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, ul. Czapskich 4

DODATKOWY WYKAZ SKRÓTÓW

ŹRÓDŁA I LITERATURA

Aitzetmüller AG	R. Aitzetmüller, <i>Altbulgarische Grammatik als Einführung in die slavische Sprachwissenschaft</i> , Freiburg i. Br. 1978.
AJWkopol.	Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski, opracowany zespołowo pod redakcją Z. Sobierajskiego i J. Burszty, Wrocław 1979 nn.
BIIDZ	Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник, Сарајево 1975 nn.
Borek Zach.slow. NT	H. Borek, <i>Zachodniosłowiańskie nazwy topouimiczne z for- mantem -ъn-</i> , Wrocław 1968.
Borkovskij-Ku- zнецov IGHJa	В. И. Борковский, П. С. Кузнецов, <i>Историческая грамма- тика русского языка</i> , 2 изд., Москва 1965.
Bošković OČR	Р. Бошкович, <i>Одабрани чланци и расправе</i> , Титовград 1978.
Buttler Rozwój sem.	D. Buttler, <i>Rozwój semantyczny wyrazów polskich</i> , War- szawa 1978.
Cejtin Leksika	Р. М. Цейтлин, <i>Лексика старославянского языка. Опыт анализа мотивированных слов по данным древнеболгар- ских рукописей X—XI вв.</i> , Москва 1977.
Čabjaruk Ličebn.	А. І. Чабярук, <i>Лічэбнік у беларускіх гаворках</i> , Мінск 1977.
DJRJ	Диалектологические исследования по русскому языку, Москва 1977.
Dubisz NR	S. Dubisz, <i>Nazwy roślin w gwarach ostródzko-warمیńsko- mazurskich</i> , Wrocław 1977 (SWM 11).
EL	Език и литература, София 1946 nn.
ERDS	Этимология русских диалектных слов, Свердловск 1978.
ESBM	Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Рэдактар В. У. Мартынаў, Мінск 1978 nn.
EtymBrno	<i>Etymologica Brunensia. Sborník oddělení historickosrovná- vací slovauské jazykovědy. Kabinet cizích jazyků ČSAV</i> , Praha 1978.
Festschrift Hamm	<i>Bereiche der Slavistik. Festschrift zu Ehren von Josip Hamm</i> , Wien 1975.
Gămulescu Daco- rom.	D. Gămulescu, <i>Elementele de origine sîrbocroată ale vo- cabularului dacoromân. Elementi srpskohrvatskog porekla u dakorumunskom rečniku</i> , Bucureşti — Pančevo 1974.
Habovštiak OChN	A. Habovštiak, <i>Oravské chotárne názvy</i> , Banská Bystrica 1970.
Hadrovics Bur- genland	L. Hadrovics, <i>Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert</i> , Budapest 1974.

- Horbač Romaniv O. Горбач, Північно-надністрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівської області, Мюнхен 1965.
- Hryščenko Prykm. A. П. Грищенко, Прикметник в українській мові, Київ 1978.
- Hungaro-Slavica 1978 Hungaro-Slavica 1978. VIII. Internationaler Kongress der Slawisten. Zagreb, 3.—9. September 1978, Budapest 1978.
- Isačenko Opera A. V. Isačenko, Opera selecta. Russische Gegenwartssprache, russische Sprachgeschichte, Probleme der slavischen Sprachwissenschaft, München 1976.
- Jašceŭ Bjalyniŭ P. Яўсеў, Маці казала так... (3 гаворак Бялыніцкага раёна), Мінск 1978.
- Jurčanka Nar. G. Ф. Юрчанка, Народная сінаніміка, Мінск 1969.
- Jurčanka Slovazl. I: Г. Ф. Юрчанка, I коціца і валіца. Устойлівыя словазлучэнні ў гаворцы Мсціслаўшчыны, Мінск 1972; II: I сячэ і паліць, Мінск 1974; III: Слова за слова, Мінск 1977.
- Koschat Baumgarten H. Koschat, Die čakavische Mundart von Baumgarten im Burgenland, Wien 1978.
- Kuryłowicz Problèmes J. Kuryłowicz, Problèmes de linguistique indo-européenne, Wrocław 1977. PJ PAN 90.
- LKA Lietuvių kalbos atlasas, Vilnius 1977 nn.
- LPHrv. Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske, Zagreb 1976.
- Makedonistika Македонистика, Скопје 1977 nn.
- Mat. Bukovyna Матеріали до словника буковинських говірок, Чернівці 1971 nn.
- Mat. Minsk II Матэрыялы для слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак. Пад рэд. П. А. Жыдовіч, Мінск 1977.
- Matuszewski Tydzień J. Matuszewski, Słowiański tydzień. Geneza, struktura i nomenklatura, Łódź 1978.
- Mazon, Filipova-Bajrova DSA A. Mazon, M. Filipova-Bajrova, Documents slaves de l'Albanie du sud. II. Pièces complémentaires, Paris 1965.
- Mazur Bilgoraj J. Mazur, Gwary okolic Bilgoraja. Cz. 2. Fleksja, Wrocław 1978.
- Megiser 1603 H. Megiser, Thesaurus polyglottus. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil J. Stabéj, Ljubljana 1977.
- Minčeva Otk. A. Минчева, Старобългарски кирилски откъслци, София 1978.
- Nar. leks. Народная лексика, Мінск 1977.
- Nar. slovatv. Народная словатворчасць, Мінск 1979.
- Neweklowsky Burgenland G. Neweklowsky, Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete, Wien 1978.
- Opuscula Isačenko Opuscula slavica et linguistica. Festschrift für A. Issatschenko, Klagenfurt 1976.
- Opuscula Urbańczyk Opuscula polono-slavica (Munera linguistica Stanislao Urbańczyk dedicata), Wrocław 1979.

- Palaeobulg. Palaeobulgarica. Старобългаристика, София 1977 nn.
 Popov Razlog K. Попов, Местните имена в Разложко, София 1979.
 Prace Slaw. Prace Slawistyczne. Instytut Słowianoznawstwa PAN,
 Wrocław 1977 nn.
 Radovi IJKSar. Radovi Instituta za jezik i književnost u Sarajevu.
 Odjeljenje za jezik, Sarajevo 1974 nn.
 Ramovš ZD F. Ramovš, Zbrano delo I, Ljubljana 1971.
 RBE Речник на българския език. Главен редактор К. Чолакова,
 София 1977 nn.
 Rzetelska-Fe- E. Rzetelska-Feleszko, Rozwój i zmiany toponimicznego
 leszko Top. formantu -ica na obszarze zachodniosłowiańskim, Wrocław
 -ica 1978. Prace Slaw. 4.
 SBJ Славянское и балканское языкознание. Карпато-восточно-
 славянские параллели. Структура балканского текста,
 Москва 1977.
 Schlimpert Slaw. G. Schlimpert, Slawische Personennamen in mittelalterli-
 PN chen Quellen zur deutschen Geschichte, Berlin 1978.
 Sejacko П. У. Сцяцко, Беларускае народнае словаўтварэнне.
 Slovaŭtv. Афіксальныя назоўнікі, Мінск 1977.
 SGP Słownik gwar polskich. Opracowany przez Zakład Dialek-
 tologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Kra-
 kowie pod kierunkiem M. Karasia. Wrocław 1977 nn.
 SJP PWN Słownik języka polskiego. Red. M. Szymczak, PWN, War-
 szawa 1978 nn.
 Sloŭnik Skaryny Слоўнік мовы Скарыны. Составитель В. В. Аниченко,
 Мінск 1977.
 Slovarь Словарь русского камчатского наречия, Хабаровск 1977.
 Kamčatki
 Slovarь Словарь русских говоров Новосибирской области. Под
 Novosybir. ред. А. И. Федорова, Новосибирск 1979.
 Sl. Priob'ja Словарь просторечий русских говоров среднего Приобья,
 Томск 1977.
 SMS Sbornik Matice slovenskej (pre jazykozpyt, národopis
 a literárnu históriu), Turč. Sv. Martin 1923 nn.
 SSUM Словник староукраїнської мови XIV—XV ст., I—II,
 Київ 1977—1978.
 Stachowski S. Stachowski, Słownik górnołużycki Abrahama Frencla
 Frencl (1693—1696), Wrocław 1978. MS PAN 40.
 Toporišič J. Toporišič, Slovenska slovnica, Maribor 1976.
 Slovnica
 TSBM Глуначальны слоўнік беларускай мовы ў пяці тамах,
 Мінск 1977 nn.
 Urbańczyk Prace S. Urbańczyk, Prace z dziejów języka polskiego, Wrocław
 1979.
 Varsik Košice B. Varsik, Osídlenie košickej kotliny, t. 2—3, Bratislava
 1973, 1977.
 VOJ Восточнославянское и общее языкознание, Москва
 1978.
 Vuković Istorija J. Vuković, Istorija srpskohrvatskog jezika, I: Uvod i fo-
 netika, Beograd 1974.

- Wolnicz-Pawłowska Ukr. NO E. Wolnicz-Pawłowska, Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie ruskim, Wrocław 1978. *Prace Slaw.* 7.
- Zakrevśka Я. В. Закревська, Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті, Київ 1976.
- Narysy
Zb. Nahtigal Slovansko jezikoslovje. Nahtigalov zbornik. Prispevki z mednarodnega simpozija v Ljubljani 30. junija — 2. julija 1977. Uredil F. Jakobin, Ljubljana 1977.
- Zelenin RV D. Zelenin, Russische (ostslavische) Volkskunde, Berlin—Leipzig 1927.
- ŽS Жывое слова, Мінск 1978.

SŁOWNIK

D

(dalszy ciąg)

dob'este f. pld. 'odpowiedniość, zdatność, sprawność', 'dzielność, męstwo'
 ~ sle. dial. *dobljest* 'zdolność, zdatność', 'prędkość, sprawność, zwawość'
 (Pleteršnik, Bezljaj ES I 106), cs. *добрестъ* 'męstwo, dzielność' (Miklosich
 LP: redakcja serbska, XIV—XVI w.; scs. Supr. *добрестъ* 'ts.; dzielny czyn'
 oparte może na adi. *době*);

w innych językach z cs.: maced. książkowe *добрест* 'odwaga, dzielność,
 męstwo', rus.-cs. *добрестъ* 'ts.; dzielny czyn' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros.
добрест 'męstwo, odwaga, niezłomność' (nie poświadczone w gwarach; z ros.
 zapewne bułg. książkowe *добрест* 'odwaga, dzielność, męstwo'), ukr. *добресть*
 'ts.' (SUM; u Żel. jako przestarzałe 'cnota, zalety', też Slawyneckij Leks.),
 brus. książkowe *добресть* 'męstwo, odwaga'. ~

Por. z innymi suf. scs. Supr. *добрество* 'dzielny czyn' (SJS).

Abstr. od *dob'ě* z suf. *-ostě*.

M. Š.

dob'ě *dob'a* *dob'e* 'stosowny, odpowiedni do czegoś, zdatny, zdolny do wykony-
 wania czegoś, potrafiący coś czynić, sprawny, *capax*' > 'zdatny do walki,
 sprawny w walce zbrojnej, waleczny, dzielny, fortis, validus'

~ sle. *dobelj* *-blja* 'zdolny, zdatny do czegoś, mogący coś uczynić' (np. *nesi
 dobelj* vrat za soboj zapreti 'nie potrafisz', od pijanosti ni bil toliko *dobelj*,
 da bi šel v seno leč 'nie był na tyle sprawny, nie był w stanie', *dobelj* za že-
 nitev 'zdatny, dojrzały do ożenku', Pleteršnik, też dial. doleńskie), scs. *добръ*
 'dzielny, mężny, silny, niezłomny, szlachetny' (SJS), cs. *добръ* (serb. XIII—
 XV w.), *добръ* (bułg. XII—XIII w.) 'ts.', *добръ* *ржкоѡ* 'σπουδαίος, sedulus'
 (Miklosich LP);

z cs.: strus. *добръ* 'mocny, silny', 'dzielny, mężny', 'wytrawny, umie-
 jętny', 'znamienity, o pochodzeniu' (SRJ XI—XVII), w połączeniu z inf.
сарах (кѣто добръ испокѣдати велуны мго, SJS, Srezn.), ros. dawne
добрый *-яя* *-ея* 'dzielny, niezłomny, nieugięty' (Dal, SAR, SIAN, Słowarь
 CSRJ; nie poświadczone w gwarach), ukr. dawne *добрий* 'dziarski, silny,
 stały, strenuus, constans, firmus' (Slawyneckij Leks.). ~

Na większy pierwotnie zasięg wyrazu wskazują liczne oparte nań dwu-
 członowe NO (stąd też patronimiczne lub dzierżawcze NM), np. stpol. NO
Dobie-gniew, *Dobie-slaw* (od XII w., SSNO), pomorskie *Dobi-merus*, *Dobe-
 merus* (XIII w., Jeżowa PJ PAN 26 cz. I, s. 21), polab. NO *Době-mysl* (Svo-
 boda SOJ 74), stczes. NO *Době-slaw*, *Době-stoj* (ib.), stsla. NO *Dobe-slaw*
 (Ryšánek Žil. kn.).

Por. 1. nowsze adi. z suf. *-ьнъ*, *-ьнъ* nawarstwionymi na pierwotne *dob'ě*:
 a) scs. Supr. *добръно* adv. 'strenue, fortiter' (SJS), cs. serb. XIV w. *добръно*

'validus' (Miklosich LP), rus.-cs. ДОБАВНЫМ 'dzielny, mocny, silny' (Srezn.);

b) sle. *dobljiv* = *dobelj* (Pleteršnik);

2. odprzymiotnikowy czasownik: cs. ДОБАВТИ -ЛИМЪ 'rządzić, władać, dominari' (SJS, Miklosich LP), strus. ДОБАВТИ -ЛИЮ 'ts.' (Srezn., SRJ XI—XVII).

Archaiczne adi. od ie. *dhabh-* 'dopasowywać; dobrany, odpowiedni, stosowny' (Pokorny IEW 592, p. też *doba*, *dobъ* 2., *dobъ*, *dobra*) z suf. *-jъ* < *-jo-*. Nie można wykluczyć nawarstwienia się na pierwotny temat na *-i-* (zob. *dobъ* 2.), por. lit. *didis* 'wielki', dziś należące do tematów na *-jo-*, pierwotnie według Otrębskiego GL III 94 temat na *-i-*. — Pierwotne znaczenie 'odpowiedni, stosowny, dostosowany' > 'zdatny, sprawny' (na oznaczenie tężyzny w działaniu, głównie wojennym, por. Friedrich PorJ 1937—1938, s. 106).

Berneker SEW I 205, Trautmann BSW 43, Vasmer REW I 356.

Zob. *dobъ* 2., *dobъ*.

M. Š. — W. B.

dočakati dočakajo : **dočekati dočekajo** 'dotrwać w miejscu lub w czasie w oczekiwaniu na czyjeś przyjście, na nastąpienie jakiegoś zdarzenia, czekając, oczekując dotrwać, dożyć do pewnego momentu, expectare', **dočakati se** : **dočekati se** 'osiągnąć cel oczekiwania, doczekać się czegoś'

dočakati : **dočekati** : ~ pol. *doczekać -kam* 'czekając, oczekując dotrwać do pewnego spodziewanego momentu, kresu' (też dial., np. Szymczak Domanierek, Górniewicz Malbork, Lorentz PW, Sychta SK) od XV w., 'osiągnąć co, dorobić się czego; dożyć czego, dożyć do pewnego czasu' (też dial., np. nie *dočekou* 'nie dożył', Dejna RKJL XXI 232) od XV w. (stpol. 'dożyć, vivere donec quae sperantur, expleantur et ultra', w XVI w. 'dożyć, doświadczyć'), dial. *doczekać* też 'poczeekać, zaczekać' (np. Pluta Dzierżysławice), dluž. *docakaš -kam* 'dotrwać, dobyć', 'dożyć', *docakaš* někogo 'poczeekać, zaczekać na kogoś' (Muka, Šwjela), głuż. *dočakać -ka* 'dotrwać, dobyć', 'wyczekać, przeczekać', czes. przestarz. *dočekati* (čeho) 'czekając, oczekując dotrwać', 'dożyć do jakiegoś czasu' (SSJČ, Pfir. slov.), stezes. *dočakati*, *dočekati -aju* 'czekając dotrwać, dożyć do jakiegoś czasu' od XIV w. (Gebauer Sl.), sla. tylko u Kálala *dočakat* = *dočkat* (p. niżej *dočakati*);

sle. *dočakati -čakam* 'osiągnąć to, na co się czeka' (Tako dolgo sem čakal, da sem dočakal) od XVI w. (Megiser 1592), 'dożyć' (np. visoke starosti *dočakati*; *dočakati* sto let, SSKJ, Pleteršnik, też dial., Tominec Črni vrh), sch. *dočekati -kām* (dawne XVI—XVIII w. też *dočakati*, RJAZ) 'czekając dotrwać do momentu spełnienia tego, czego się oczekiwało, expectare, excipere' (też lud. i u Vuka) od XV w., 'dożyć do jakiegoś czasu' (też lud.) od XVI w., 'przyjąć, podjąć, przywitać, ugościć kogoś przybywającego' (też u Vuka) od XVI w., cs. ДОУВАТИ -КАМЪ 'expectare' (Miklosich LP), bułg. *дочакам -ам* (dial. zach. *доучкам*, Mladenov BTR, BDial. III 60: Ichiman) 'poczeekać do końca, tyle, ile trzeba; wytrwać do pojawienia się czegoś oczekiwanego', 'dożyć do jakiegoś czasu', lud. 'powitać kogoś, np. gościa lub kogoś wracającego z podróży' (Gerov, RBKE), maced. *дочека* 'poczeekać do końca', 'dożyć' (RMJ, MRS);

ukr. rzadkie *дочекати -каю* 'dotrwać aż do realizacji tego, na co się oczekuje; dożyć' (SUM, Hrinčenko) od XVI w. (Тымченко), brus. *дачакать -каю* 'дождатся' (BRS, też dial., Šaternik Čern.), dial. *дочекать* 'dotrwać do jakiegoś czasu' (Nosovič). ~

dočakati se : **dočekati se** : ~ pol. od XVI w. *doczekać się* 'osiągnąć skutek lub

przedmiot oczekiwania' (też dial., np. Szymczak l. c.), 'dożyć czegoś, doznać, doświadczyć' (też dial., np. Górniewicz l. c.), głuź. *dočakać so* (něčeho) 'czekając dotrwać do jakiegoś momentu' (Pfuhl, Zeman), czes. przestarz. *dočekati si* (čeho) 'czekając, oczekując dotrwać', 'dożyć do jakiegoś czasu', sła. rzadkie *dočakat' sa* (koho, čoho) 'osiągnąć cel oczekiwania' (SSJ, Kálal); sła. *dočákati se* česa 'dożyć czegoś, erleben' (tylko Pleteršnik), sch. *dōčekati se* 'dotrwać, dożyć do realizacji czegoś oczekiwanego' od XVIII w., 'wesprzeć się, oprzeć się' (też u Vuka);

ukr. *доцкати́ся* 'osiągnąć cel oczekiwania, dotrwać do realizacji czegoś' (SUM, Hrinčenko) od XVI w. (Tymčenko), brus. *дачакáцца* 'дождаться' (BRS, też dial., Šaternik Červ.), dial. *доцкáцца* 'dotrwać do jakiegoś czasu' (Nosovič). ~

Nowsza postać *doččkati* z sekundarną redukcją samogłoski (p. SP II 109): pol. dial. *dočzkać, dočkać* 'poczekać, np. Nie uciekaj, *dočzkaj!* (Karlołowicz SGP), wyjątkowo i dawne w XVI w. *dočzkać* (SP XVI IBL: 2 razy), dziś dial. też *dočzkać się*, np. Czegośmy się *dočzkali!* (Karlołowicz l. c.), czes. *dočkati -čkám* dziś normalnie używane wobec przestarz. *dočekati* (zob. wyżej), dial. też powszechnie *dočkat' i dočkat' se* (Bartoš DSM, Kott Dod. DSM, Malina Místřice, Lamprecht Opava) i stczes. *dočkati, dočkati se* (późniejsze jednak od *dočakati, dočekati*, p. Gebauer l. c.), sła. *dočkat' -ká* 'czekając dotrwać do jakiegoś czasu', 'poczekać, zaczekać' (też dial., np. Suchý Marchebone), *dočkat' sa* (koho, čoho) 'czekaniem osiągnąć coś, dożyć czegoś', *dočkat' sa rána, večera* (SSJ, Kálal), sch. dawne czakaw. XV—XVIII w. *dočkati dočkam* 'dobyć, dotrwać', 'dożyć' (RJAZ).

Od *čakati, čekati* (zob.) z pref. *do-*.

Por. synonimiczne *doždati*.

T. Sz.

dočekati zob. dočakati

dočuti dočuju 'doznać wrażenia zmysłowych (zwłaszcza słuchowych); uświadomić sobie, zdać sobie sprawę, pojąć, zwrócić uwagę, spostrzec', **dočuti se** 'dowiedzieć się czegoś, poznać, spostrzec coś za pomocą zmysłów, zwłaszcza za pomocą słuchu, usłyszeć, dosłyszeć', iter. *dočuvati dočuvaju*
dočuti: ~ pol. dial. kasz.-sli. *dočęć -čęją* 'dosłyszeć, dosłuchać się, usłyszeć' np. głos, wieści' (Sychta SK, Lorentz PW), por. *nedočęć* 'nie dosłyszeć, nie słyszeć dobrze' (Lorentz PW), głuź. *dočuć -čuju* 'wyczuć, uczuć; przestać czuć', czes. u Jungmanna *dočítí -čiji* 'wyczuć, odczuć, smysłem dojítí', według Kálala także dial. moraw. *dočut'* 'dosłyszeć', sła. *dočut'* -čujem 'być w stanie dosłyszeć dźwięki; usłyszeć, dosłyszeć cokolwiek', również dial. np. Kálal, Buffa Dlhá Lúka;

sch. *dōčuti -čujem* 'usłyszeć, dosłyszeć z daleka' od XVI w. (także u Vuka), 'usłyszeć coś, dowiedzieć się o czymś', 'dosłyszeć dobrze, dosłyszeć wszystko' (zazwyczaj z przeczeniem *ne dōčuti* 'nie dosłyszeć, nie słyszeć dobrze', RŠAN), wyjątkowe XIX w. 'ledwie usłyszeć, dosłyszeć', bułg. *доуѣм -чѣем* 'dosłyszeć, dosłuchać się' (też dial. np. BDial. III 213, Samokov: *доуѣм*), maced. *доуѣ* 'dosłyszeć, dosłuchać się', dial. również 'usłyszeć, dowiedzieć się o czymś' (Vidoeski Kumanovo 153);

ros. u Dala *доуѣть -чѣю* 'spostrzeć coś za pomocą wrażenia zmysłowych, np. dotykiem, węchem, słuchem', ukr. *доуѣти -чѣю* 'usłyszeć, dosłyszeć' (również *недоуѣти* 'źle słyszeć, być głuchawym; nie dosłyszeć'), też u Hrin-

čenki, brus. *dočyŭs -čyŭo* 'dosłyszec' (Sl. pol.-brus. 112), także *nedočyŭs* 'nie dosłyszec; źle słyszeć' (BRŠ, Nosovič). ~

Por. sl. *dočúten -tna* 'wyczuwalny; dostrzegalny, wahrnehmbar' (Pleteršnik za Cigale).

dočuti se: ~ pol. rzadko *dozruc się -czuje się* 'dostrzec coś za pomocą wycucia', dial. kasz.-śl. *dočec są* 'usłyszeć np. głos, wieści; dosłyszec, dosłuchać się np. bicia serca' (Karłowicz SGP, Ramułt, Sychta SK, Lorentz PW), głuź. *dočuc so něčeho* 'wyczuć coś' (Zeman), również *dočuc so* 'stać się odczuwalnym, vollends empfinden werden' (Pfuhl), śl. *dočuť sa* 'dosłuchać się, usłyszeć coś, dowiedzieć się o czymś' (Isačenko SRS, Káral);

bułg. *dočyŭ ce* 'dosłuchać się';

ros. dial. *dočyŭmsja* 'spozrzeć coś za pomocą wrażeń zmysłowych, np. dotykiem, węchem, słuchem' (Dał), 'usłyszeć, dowiedzieć się o czymś' (SRNG: Smoleńsk), ukr. od XVII w. *dočyŭmsja* 'dosłuchać się; usłyszeć; dowiedzieć się o czymś', też u Hrinčenki i Żel., brus. *dočyŭŭa* pot. 'dosłuchać się, dosłyszec, usłyszeć', 'dowiedzieć się o czymś' (w tym znaczeniu także dial. np. Šaternik Červ., Bjałkewič Mohylew, BMM III 244: Homel), u Nosoviča też 'dojść, o wieściach, słuchach'. ~

Iter. *dočuvati*: ~ pol. rzadko *dozruwać się -czuwać się* 'dostrzegać coś za pomocą wycucia', głuź. *dočuwać -čuwać* 'wyczuwać' (Pfuhl), *dočuwać so něčeho* 'wyczuwać coś', czes. dial. *dočúvat' -čúvám* 'słuchać, dosłuchiwać się; dowiadywać się' (Malina Mistřice);

bułg. *dočyŭsam -sam* 'słuchać, nasłuchiwać, dosłuchiwać się', 'dowiadywać się o czymś' (również dial. np. BDial. III 60: Ichtiman, VI 168: Trzestėnik; IIBE IV 202: *dočyŭel'am*), często z przeczeniem *ne dočyŭsam* 'nie dosłyszec; słyszeć słabo', *dočyŭa ce* 'daje się słyszeć, słyszeć', maced. *dočyŭa* 'słuchać, nasłuchiwać, dosłuchiwać się', por. *ne mi ce dočyŭa* 'nie słyszę najlepiej';

ukr. *dočyŭámu -ámo* 'dosłuchiwać się, nasłuchiwać; słuchać' od XVIII w., *ne dočyŭámu* 'nie dosłyszec, nie słyszeć dobrze', *dočyŭámsja* 'nasłuchiwać, dosłuchiwać się', 'dowiadywać się o czymś', brus. *dočyŭáŭŭa -áŭŭa* 'słyszec, dowiadywać się o czymś, o kimś', u Nosoviča też 'dochozić, o wieściach, słuchach'.

Por. sch. dial. *dočújati dčújám* 'słyszec, słuchać wieści, dowiadywać się o czymś' (RSAN), ros. dial. *dočyŭam(ca)* 'dowiedzieć się o czymś' (Dał, SRNG).

W językach pld.słow. *dočuvati* perf. (z pref. *do-* od iter. *čuvati*): sl. *dočúvati -čúvam* 'czuwać, strzec, opiekować się do końca; skończyć czuwanie' (Pleteršnik), sch. *dočúvati dčúvám* 'czuwać nad kimś, opiekować się kimś od określonego czasu; zapewniać komuś opiekę, utrzymanie do czasu dojrzałości, do końca życia' (RSAN), 'skończyć czuwanie, opiekę; czuwać, strzec, opiekować się do końca' od XVIII w. (RJAZ, Vuk), *dočúvati se* 'utrzymać się w siłach; utrzymać się przy życiu' (RSAN), bułg. u Gerova *dočyŭsam -sam* 'czuwać, strzec do końca, skończyć czuwanie', maced. *dočyŭa* perf. 'czuwać do końca, skończyć czuwanie'.

Z pref. *do-* od *čuti* (zob., por. też iter. *čuvati*).

W. S.

dočuvati zob. **dočuti**

doda m. i f. zach. i pld. 'starszy członek rodziny: starszy mężczyzna z rodziny, starsza kobieta z rodziny'

~ dłuż. dial. *dojda* (= stałuż. *dōda) 'babka' (Schuster-Sewc ZS VII 666—7);

sch. dial. z Dalmacji i z Hercegowiny w pobliżu obszaru Dalmacji *dōda* i *dōda* hip. 'stryj', też o 'młodym mężczyźnie krewnym męża', *dōda* hip. o 'matce, siostrze, starszej krewnej lub starej kobiecie w ogóle' (np. Deca zovu majku *dōda*), hip. o 'mamce, piastunce' (RSAN), bułg. dial. *dōda* 'starsza siostra', 'starsza szwagierka, siostra męża w stosunku do jego żony', 'starsza bratowa', 'obca, nieznana kobieta' (Gerov, Umlenski Kjustendil, BDial. II 153; o zasięgu w dialektach BER I 406, Mladenov BTR), maced. dial. *dōda* 'starsza siostra' (RMJ, też BDial. III 332: Kukuš).

Por. pol. dial. *dołka* 'starszka' (Karlłowicz SGP I 337 z Wielkopolski), bułg. dial. *dōdka* dem., maced. dial. *dōdka* dem. (BER l. c.).

Wyraz należy do języka dziecięcego, zob. podobnie zbudowane *dada*. Identyczne wyrazy i w innych językach: rum. dial. *dodă* też 'starsza siostra' (Ciornescu DER 295), arum. *dōdă* 'ts.', 'babka; matka' (Papahagi DDA 410). Co do budowy podobnych wyrazów zob. SP I 326 s. v. *dada*, Šaur ESP 22. T. Sz.

dodati *dodam* 'dać coś dodatkowo, dolożyć, dorzucić, dopełnić coś, uzupełnić', zach. i pld. także 'podać, dać (do rąk), wręczyć', iter. *dođavati* *dođavaju*

~ pol. od XIV w. *dođać* *dođam* 'dolożyć, dorzucić, dać, dostarczyć brakującą resztę' (stąd 'wykonać dodawanie, zsumować liczby'), 'dopowiedzieć, stwierdzić coś dodatkowo, nadmienić, uzupełnić' (w tych znaczeniach, też dial., np. kasz. *dođac*, Sychta SK I 183), stpol. XV—XVI w. 'podać, doręczyć, in manus dare, tradere' (stąd 'dostarczyć coś komuś', L.: XVII—XVIII w.), *dođać* sposób 'podać środek, nauczyć sposobu' (SP XVI IBL; w XVII w. *dođać* rady 'poradzić', Słownik Paska), dłuż. *dođas* -*dam* 'dolożyć, dorzucić', wręczyć, przekazać', gluź. *dođać* -*dam* 'dolożyć', 'dostarczyć, dostawić', czes. *dođati* -*dám* 'dolożyć, dopełnić' (też dial., np. Hruška DSCh), 'oddać, wręczyć, dostarczyć' (już stczes. XV w. 'przyprowadzić', 'doręczyć, wręczyć', 'dopłacić, jako imperf. już w XIV w., Gebauer Sl.), 'zwiększyć coś, wzmocnić' (por. dial. *dođal* si guráš 'dodał sobie odwagi', tá smrt' mu *dođala* 'připravila ho o rozvahu, hluboce dojala', Gregor Slav.-buč.), sła. *dođati* -*dám* 'dolożyć, dopełnić' (rzadko 'udzielić, podarować'), 'dostarczyć, dostawić coś gdzieś, dowieźć, przywieźć', pot. 'pogorszyć czyjeś położenie' (choroba mu *dođala*);

sła. *dođati* -*dám* 'dolożyć do czegoś, dopełnić', 'dopowiedzieć, stwierdzić coś dodatkowo' (Pleteršnik, SSKJ), sch. *dōđati* -*dām* : *dođadēm* : *dōđadnēm* (RMat., RJAZ) 'dolożyć, dopełnić, dorzucić, addare' (też u Vuka), 'dać, podać coś komuś, wręczyć' (od XVI w., RJAZ, też u Vuka 'promere', np. *dođaj* de mi tu pušku), 'dać, przyznać, np. prawo do czegoś', dawne z XVII—XVIII w. i dial. 'oddać coś komuś, doręczyć', dawne z XVII w. i dial. 'zdradzić, wydać kogoś, prodere' (RJAZ), dial. również nieosobowo 'dać możliwość zrobienia, uczynienia czegoś' (RSAN), bułg. *dođám* *dođadēmu* 'dolożyć, dopełnić, dać wszystko do końca', dial. też 'dosztukować, nadstawić', 'podać, wręczyć' (Gerov, Mladenov BTR), maced. *dođade* 'dolożyć; dać coś do reszty, do końca';

strus. *dođati* *dođam* 'dolożyć' XIV—XVI w., XVII w. 'dopłacić' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. *dođam* -*dám* -*dám* 'dolożyć, dopełnić, uzupełnić, przy- czynić', 'dopłacić' (też np. w XVII w., Comakion Mang.), ukr. *dođamu* -*dám* -*dacu* 'dolożyć, dorzucić', 'wzmocnić coś, zwiększyć', 'dopełnić coś, dopowie-

dzieć, stuktur. od XVII w. *додати* 'dolożyć, przyczynić', 'dostarczyć coś komuś', 'dać' (np. *додалъ помочи* 'okazał pomoc, pomógł'), *додати серца* 'dodać śmiałości, odwagi' (Tymčenko), brus. *дадаць -дám -дaci* 'dolożyć, dopełnić, uzupełnić, przyczynić', 'dopłacić' (też dial., Nosovič, Šaternik Červ.). ~

Iter. *додавати*: ~ pol. *dobawac dodaję* od XIV w. (też dial., np. Karłowicz SGP, Sychta SK), dłuż. *dobawaš -vam*, głuź. *dobawac -wa*, czes. *dobávati* od XIV w., sła. *dobavat'*;

sł. *dobávati -vam*, sch. *dobávati dódājēm* (według RJAZ też *dodājēm*: *dó-dávām*) od XVI w., bułg. *dobávam -sau*, maced. *dobasa*;

strus. *додавати* XVI—XVII w., *додавати вєроч* 'wierzyć' (r. 1608, SRJ XI—XVII), ros. *dobasámь -daó -dašub*, ukr. *dosasámu -daó* (też stuktur., np. z XVI w. *додаютъ... идеи*, Tymčenko), brus. *dadavácь dađaó* (też Nosovič: *dobasácь -davao*: *-daó*). ~

Od *dati damь* z pref. *do-* (zob.).

T. Sz.

додаткъ *dobatka* 'dodanie, dolozenie, dopełnienie czegoś; to, co się dodaje, rzecz dodawana'

~ pol. *dobatek -tku* 'rzecz dodana, to, co się dodaje, daje ponad normę, ponad określoną ilość, miarę' (od XVIII w., u L. z Karpińskiego: *dobre urodzenie nie zawsze z dodatkiem chodzi 'z resztą, czego do tego potrzeba, z majątkiem'*, też dial., np. Olesch Sankt Annaberg, Szymczak Domaniewek, kasz.-sli. *dobátk -ku*, Lorentz PW, Sychta SK VII 49), przestarz. jako termin anat. 'appendix, wyrostek' (SW), głuź. *dobátek -tka* 'rzecz dodana, to, co się dodaje, daje ponad normę', czes. *dobátek -tku* 'ts.', sła. *dobátek -tku* 'ts.' (SSJ), dial. *dódatok* 'posag, wiano' (Kálal), *dobátek -tku*: *dobátek k* tomu 'dodatkowo' (Buffa Dlbá Lúka);

sł. *dobátek -tka* 'coś dodanego, rzecz dodana' (Pleteršnik, SSKJ), sch. *dobátek -tka* 'to, co się dodaje; dopłata' (RSAN, też u Vuka) poświadczone dopiero u Stulicia (RJAZ), bułg. *dobámk* 'coś dodanego, uzupełnienie' (RBKE), maced. *dobámok* 'dodanie, dolozenie; dopłata';

strus. *додатокъ* XVII w. 'dodanie, dopłata' (SRJ XI—XVII), ros. *dobámok -mka* 'dodanie, dolozenie; dopłata', 'to, co się dodaje' (SSRJ, Dal), ukr. *dobámok -mka* 'ts.' (od XVII w., Tymčenko), brus. *dadámk -mky* 'ts.' (BRS, Nosovič). ~

Od *dobati*, partic. praet. pass. *dobatъ*, o budowie p. *datka*. Ze względu na brak wczesnych poświadczeń prasłowiańskość wyrazu niepewna. T. Sz.

dobavati zob. **dobati**

dobělati *dobělaję* 'doprowadzić jakąś czynność do końca, uzupełnić czynność, skończyć, zakończyć, dokończyć coś, dorobić'

~ pol. dawne *dobziatáć* 'doprowadzić czynność do końca' (L., ale w cytacji tylko imperf. *dobziatylwac*), dłuż. *doźłatš -lam* 'skończyć, dokończyć, dorobić', dial. 'hałasować', głuź. *dobžl'atš -lam* 'dorobić, skończyć, wykończyć; przygotować', czes. *dobělati -lám* 'dokończyć' (już stczes. *dobělati -laju*), dziś też 'skończyć się, umrzeć' (Přír. slov.), *dobělati se* 'dorobić się', dial. też 'upić się';

sł. *dobělati -dělám* 'skończyć czynność; zrobić do końca, zakończyć; dorobić', sch. *dódjelati -lám* 'zakończyć, dokończyć czynność' (RMat.; w RJAZ tylko ze Stulicia), bułg. *dobělám -lam* 'skończyć ciosanie, obrobić przez ciosanie' (też u Gerova);

strus. XVI—XVII w. додлати 'dokończyć, wykończyć' (SRJ XI—XVII),
ros. доделать -лаю 'dokończyć, wykończyć; dorobić', brus. dial. дадзельны
'dorobić, skończyć robotę' (Bjałkevič Mohylew). ~

Od *dělati* z pref. *do-* (zob.).

W. B.

dođeti *doděd'ę*: *dođěno* 'dolożyć, dodać', 'doprowadzić jakąś czynność do końca,
wykonać coś', przen. 'dokuczyć komuś, znużyć kogoś, sprzykrzyć się komuś,
obmierznąć', iter. *dođěvati dođěvaję*

~ pol. dawne z r. 1616 *dođziać -dzieje* 'dokończyć dźiać drzewo bartne,
dokończyć wyrabianie barei' (SW), stczes. XIV w. *dođieti -dęju -dieš* 'do-
powiedzieć' (Gebauer Sl.);

śle. *dođěti -dęm*: *-dęjem* 'dodać, dolożyć', u Pleterśnika też 'wyrządzić,
zrobić' (nedolżnemu človeku kaj žalega *dođeti*), sch. *dođjeti* (: *dođjesti*)
dođjenēm: *dođjedēm*: *dođijēm* 'dotknąć' (od XVIII w., ale już od XVI w.
dođjeti se 'dotknąć się czegoś', u Vuka *dođjesti se -djedēm se*: *-djenēm*
se);

ros. dial. zach. *dođěms -děny* 'dokuczyć' (Dal, stąd SRNG), brus. *дадзельны*
-дзёны 'ts.', 'sprzykrzyć się, znużyć' (BRS, Nosovič), dial. *дадзельны -дзёно*
'sprzykrzyć się, znudzić się' (Sejaškovič Grodno). ~

W językach pld.słow. też z sekundarną postacią inf. *dođjati* (opartą na
praes. *dođję*, por. *dęjati, dęję*): śle. *dođjati dođjenem* 'dodać', u Pleterśnika
również *dođjati se* česa 'dotknąć się czegoś', sch. od XVI w. *dođijati*: *dođijati*
(dial. też *dođejati*: *dođejati*) *-jām* 'stać się dokuczliwym, nudnym, dokuczyć,
znudzić, molestiam offere, taedere' (także lud., np. u Vuka; również *dođijati*
se 'sprzykrzyć się, znudzić się'), dial. 'zaszkodzić, przynieść szkodę' (RSAN),
cs. XVI w. додлати са 'molestum fieri' (Miklosich LP), bułg. *dođěl -dělęu*
aor. *dođělax* 'sprzykrzyć się, obmierznąć; dokuczyć', maced. *dođee* 'dokuczyć'.

Iter. *dođěvati*: ~ stpol. XVI w. *dođziewać* 'niepokoić, dokuczyć, doskwie-
rać komuś' (SP XVI IBL, L.), śla. *dođievat* 'drażnić; złościć kogoś'
(SSJ, Kálal);

sch. od XVI w. dial. *dođjěvati dođjěvām* 'dokuczać, naprzykrzać się,
nudzić' (BJAZ: Dubrownik, RSAN, Vuk; dial. dubrow. też *dođjěva mi se*
'nudzi mi się', BJAZ), wyjątkowo z XIX w. 'dotykać' (BJAZ, od XVIII w.
dođjěvati se 'dotykać się', także lud., np. u Vuka), cs. XVII w. додлати
комой 'cogere' (Miklosich LP), bułg. *dođěsam* 'naprzykrzać się, uprzykrzać
się, obmierzać, dokuczać' (RBKE, Gerov), dial. 'przeszkadzać, szkodzić'
(SNU XLVIII 443: Bansko), maced. *dođesa* 'dokuczać, naprzykrzać się,
przeszkadzać';

ros. dial. zach. *dođěvám -vám* 'dokuczać' (Dal, stąd SRNG), brus. *дадзельны*
'ts.; naprzykrzać się, nudzić' (BRS, Nosovič). ~

Od *děti* 1. i 2. (zob.) z pref. *do-*. Znaczenie 'dokuczyć komuś, znużyć
kogoś, sprzykrzyć się komuś, obmierznąć' rozwinęło się z podstawowego
'dodać, dolożyć', por. np. pol. *dolożyć* 'położyć, dać, rzucić więcej do tego,
co jest; dodać, dorzucić' > 'sprawić komuś lanie', 'dokuczyć komuś'.

T. Sz.

dođěvati zob. **dođěti**

dodola f. zach. i pld. 'uczestniczka ludowego obrzędu mającego na celu spro-
wadzenie deszczu w czasie suszy'

~ sła. dial. *Dodola* 'dívka vyzdobená kočičkami, s níž chodí a vyzpěvuji po domech na květnou (smrtnou) neděli' (Kálal: Trenčín);

sch. *dodola* f. 'uczestniczka (zwykle mloda dziewczyna) obrzędu ludowego mającego na celu sprowadzenie chmur, deszczu', *dodole* f. pl. 'grupa osób uczestniczących w takim obrzędzie', 'zwyczaj ludowy (na niektórych obszarach Europy pd.zach.), którego uczestnicy (zwykle dziewczęta) w czasie suszy idą od domu do domu, spryskują się (lub są spryskiwane) wodą i śpiewają specjalne pieśni prosząc o deszcz' (Vuk, RSAN, RJAZ, SMR 108—9, Skok ER I 421), dial. pl. 'okres czasu od początku maja do połowy sierpnia, kiedy owe obrzędy są odprawiane' (RSAN), bulg. dial. *dodola* f. 'dziewczyna ustrojona od stóp do głów trawą i kwiatami, grająca główną rolę w obrzędzie mającym na celu sprowadzenie deszczu' (opis zob. Vakarelski Etnografija 612—13, Gerov, Mladenov BTR, BER I 406; stąd wtórnie мокър като *dodola*, Gerov, BER I. c.), maced. *dodola* 'ts.' (RMJ, też dial., np. z Velesu), dial. z Velesu *dodole* m.: Гледай какот си станал, цело *dodole* 'cały mokry' (Gerov Dop.). ~

Por. sch. *doda* f. hip.: od *dodola* (RSAN), dial. 'osoba płci żeńskiej przychodząca rano w Boże Narodzenie pierwsza z życzeniami' (RSAN).

Z pd.słow.: rum. dial. z Banatu *dodolă* = sch. *dodola* (Cioranescu DER 295), tur. dial. *dudule* 'całkiem mokry' (por. wyżej bulg. мокър като *dodola* i opisy polewania wodą uczestniczek obrzędu), alb. *dordolë* (z wstawirym -r-, Skok I. c.).

Zapewne to samo co *doda* (tak BER I 406). Forma *dodola* pochodziłaby od charakterystycznego przyspiewu wykonywanego w czasie opisywanych obrzędów, np. sch. oj *dodo!* oj *dodo le!* (Náša *doda* Boga' moll, oj *dodo!* oj *dodole!* Da udari rosna kiša, oj *dodo!* oj *dodole!*, Vuk, RJAZ), bulg. oǰ, *dodole!*, oǰ, *dydyae!*

Skok ER I 421, Moszyński KLS II 2, 799, Vakarelski Etnografija 612—13, Niederle RSS II, 1, 257. T. Sz.

doǰǰ *doda* 'starszy członek rodziny, starszy mężczyzna należący do rodziny, dziadek'

Na wyraz ten mogą wskazywać: 1. pol. dial. *dodek* -*dka* (albo *dotek*) 'dziadek' (Karłowicz SGP I 337, 422: Wilkop.);

2. może też stsch. NO *Doǰǰ* z końca XIII lub początku XIV w. (RJAZ).

To samo co *doda* (zob.); tam o etymologii wyrazu. T. Sz.

doǰǰati zob. *doǰǰti*

doǰǰka, zwykle pl. *doǰǰky* pln. 'resztki jedzenia'

~ pol. dial. sli. *doǰǰki* -*kwów* pl. 'resztki jedzenia' (Lorentz PW), głuz.

doǰǰki pl. 'ts.' (Zeman, Pfulh 1064), 'potrawy deserowe' (Zeman);

ros. tylko u Dala *doǰǰka* nomen actionis do *doǰǰty*, *doǰǰku* pl. 'resztki jedzenia'...

Por. pol. dial. *doǰǰek* -*dku* 'jadło, żywność potrzebna' (Karłowicz SGP: Sandomierskie).

Nomen actionis > nomen acti od *doǰǰti* m. in. 'dokończyć jedzenie, zjeść do końca', o suf. -*ska* p. I 94. T. Sz.

doǰǰky zob. *doǰǰka*

doęsti *doęmь* 'dokończyć jedzenie, zjeść do końca; najeść się, nasycić się', pln. też 'dokuczyć, dać się we znaki', **doęsti się** 'zyskać coś przez jedzenie, nabawić się czegoś (np. choroby) przez jedzenie', 'najeść się, nasycić się', zach. i pld. 'znudzić się, sprzykrzyć się, zbrzydnać, o potrawie, jedzeniu', iter. **doędati**

doędaję

doęsti: ~ pol. od XVI w. *dojęść dojem* 'dokończyć jedzenie, zjeść całą porcję do końca' (też dial. np. Szymczak Domaniewek, Lorentz PW), 'nasycić się, najeść się do syta' (zwykle z przeczeniem *nie dojęść* 'zjeść za mało, nie do syta', 'nie dokończyć jedzenia, nie zjeść do końca', także dial., Lorentz PW, Sychta SK), 'zjeść coś dodatkowo' (SJP PAN), od XVIII w. również 'dokuczyć, dać się we znaki, dogryźć' (*dojęść* do żywego 'bardzo dokuczyć', dial. też *dojęść* do dziesiątej skóry 'ts.', Karłowicz SGP), dluz. *dojęśe -jēm* 'skończyć jedzenie, zjeść wszystko do końca', gluż. *dojęśe -jēm* 'zjeść do końca', czes. *dojísti -jím* 'dokończyć jedzenie, przestać jeść' (por. dial. *dojest'*: *dojediti* chlebem 'zjeść dodatkowo', Bartoš DSM), śl. *dojest'* 3 sg. *doje* 'skończyć jedzenie, przestać jeść, zjeść wszystko, wyjeść';

śl. *dojęsti -jēm* 'dokończyć jedzenie' (Pleteršnik, SSKJ), sch. *dojēsti dojēdēm* (: *dojēm*, RJAZ) 'skończyć jedzenie, nie jeść dalej; zjeść do końca' od XVIII w. (RMat., RJAZ, Vuk), bułg. *doјѝm doјѝdēmu* aor. *doјѝдох* 'zjeść do końca', maced. *doјѝdaje* 'skończyć jedzenie';

ros. *doęсть doęmь doęuь* 'skończyć jedzenie', przen. 'doprowadzić do ostateczności, zmęczyć, znużyć' (SSRJ, Dal), ukr. *doęctи doęm* (dawne *доєctи*, Tymčenko: XVII w.) 'skończyć jedzenie; zjeść do końca, zjeść do syta', dial. i dawne od XVII w. 'dokuczyć' (np. *doęctи до живого*, SUM, też u Tymčenki z XVIII w.), brus. *doęcyi doęm danc'i* 'zjeść do końca' (BRS). ~

doęsti się: ~ pol. dawne XVI w. *dojęść się* 'wgryźć się w coś, dostać się do wewnątrz' (SP XVI IBL), dial. 'nabawić się czegoś przez jedzenie, np. choroby' (Lorentz PW), 'sprzykrzyć się, znudzić się, o jedzeniu, o rzeczach, które się je' (Szymczak Domaniewek), dluz. *dojęśe se* 'najeść się, nasycić się', 'zjeść za dużo, do przesyta', gluż. *dojęśe so* 'najeść się, nasycić się', czes. *dojísti se* 'nasycić się jedzeniem czegoś, najeść się do syta', 'uzyskać przez jedzenie, np. zdrowie, siłę', śl. *dojest' sa* 'nasycić się, najeść się do syta';

sch. *dojēsti se* 'sprzykrzyć się, znudzić się, o jedzeniu, które zbrzydnie', bułg. *doјѝe ми ce* 'chce mi się jeść', dial. *doјѝм си* 'najeść się, nasycić się' (Gerov), maced. *doјѝdaje ce*: *ми ce doјѝdaje* 'znudziło mi się';

ros. *doęctься* 'najeść się do ostateczności, do niemyłych rezultatów', ukr. *doęctися* 'pokłócić się, dosсориться' (SUM, Hrinčenko). ~

Iter. **doędati**: ~ pol. *doјѝdacie* od XVI w. (w znaczeniu 'dokuczać, dawać się we znaki, dogryzać' od XVII w.), dluz. *doјѝdaś*, czes. *doјѝdati, doјѝdali se*, śl. *doјѝdat'* -*dám* (*doјѝdat' sa* s kým, s čím 'gniewać się, złościć się');

śl. *doјѝdati*, sch. tylko u Stulicia *doјѝdati doјѝdām* (poświadczone tylko

w praes. *doјѝdām*, RJAZ), bułg. dial. *doјѝdam* (*doјѝdam, doјѝzam*);

ros. *doędātь, -dāju, doędātься*, ukr. *doјѝdātu -dāju* (w XVII w. *дојѝдати*

'jeść do końca, zjadać do końca', Tymčenko), brus. *doјѝdaję, doјѝdajęca*. ~

Od *ęsti, їdati* z pref. *do-*. T. Sz.

dogad'ati zob. **dogoditi**

dogan'ati zob. **dogoniti** 2

dogarati *dogaraję* 'dopalać się do końca, wypalać się do końca lub do określonego miejsca', przen. 'doskwierać, dokuczać'

~ pol. dawne *dogarać -garam* 'dogorywać' (SJP PAN, L. z XVIII w.), dawne od XVI w. i dial. też 'dopiekać, dokuczać, doskwierać' (SP XVI IBL, L., Karłowicz SGP), czes. *dohárati -ám* (perf.!) 'dogorzeć, wygasnąć' (Přir. slov.), stezes. od XV w. 'dotyczyć, odnosić się, attingere', 'dęczyć, niepokoić, angere' (Gebauer Sl.), sła. *dohárat'* imperf. 'dogasać, dopalać się', dial. bezosobowo *dohára* mu 'jest w kłopotcie, w opałach' (Kálal);

sch. *dogáratí dógárám* 'dopalać się do końca, wypalać się' (svijeća *dogura*), 'dopalać się do określonego miejsca', 'dopiekać gorącym, dokuczać gorącym', też przen. 'doskwierać, dopiekać' (RSAN, RJAZ), bułg. *догарям* 'dopalać się do końca' (свещта *догаря*);

ros. dawne (XVIII w.) *догарать -аю* 'dopalać się, wypalać się do końca' (SSRJ), ukr. dawne *догарати* 'dopalać się' (свеча *догарала*), Tymčenko z XVIII w., od XVI w. też *догарать -аю* przen. 'dopiekać, doskwierać', rzadziej 'interesować, mocno zajmować' (Irinčenko, Tymčenko), brus. *dozapátyš -ájo* 'dopalać się' (BRS). ~

Iter. z regularnym wzdłużeniem samogłoski rdzennej do *dogoriti*. M. Ś.

doględati 1. *doględaję* zach. i pld. 'dojrzeć, osiągnąć wzrokiem, zobaczyć, objąć spojrzeniem; dopilnować, ustrzec', **doględati się** 'zobaczyć się wzajemnie; napatrzeć się, nasycić się patrzeniem'

doględati: ~ dłuż. *doględaš -dam* perf. 'przypilnować, otoczyć nadzorem, opieką', 'spozrzeć' (Muka), głuź. *dohladać -da* perf. 'dopilnować', czes. *dohlědati -dám* : *dohlídati* perf. 'dostrzec, dojrzeć, zobaczyć' (SSJČ);

sle. *doglědati -glědam* perf. 'dojrzeć, osiągnąć wzrokiem' (Pleteršnik, SSKJ), książkowe *doglědati -dam* 'poznać, zrozumieć' (SSKJ), sch. *dōglēdati -dām* perf. 'dojrzeć, osiągnąć wzrokiem, zobaczyć, objąć spojrzeniem' (RJAZ, RSAN), u Vnka też 'przestać patrzeć, skończyć patrzenie', dawne z XVIII w. (u Belostenca 'advigilare') a dziś dial. czakaw. (z pieśni lud. z Istrii) *doględati* 'przypilnować, ustrzec do końca, uchronić do końca' (RJAZ), bułg. *догледам -дау* perf. 'oglądnąć coś do końca' (z przeczeniem *не догледам* 'nie zauważyć, nie dostrzec'), dial. 'odchowić dziecko' (RBKE, Gerov), dial. 'ujrzeć, spostrzec, zobaczyć' (Gerov, Mladenov BTR), maced. *догледа* perf. 'ts.', 'objąć spojrzeniem', 'przestać patrzeć', 'popatrzeć do końca' (RMJ, MRS). ~ **doględati się:** ~ dłuż. *doględaš se* 'zorientować się, spostrzec się', *doględaš se* na něco (na někogo) 'napatrzeć się' (Muka), czes. *dohlědati se* 'dostrzec; znaleźć (kogoś, coś), doszukać się' (SSJČ), sła. *dohl'adat' sa čoho* 'znaleźć coś' (SSJ);

sle. *doglědati se* 'napatrzeć się' od XVI w. (Pleteršnik), sch. *dōglēdati se* 'ujrzeć się, zobaczyć się wzajemnie', 'napatrzeć się, nasycić się patrzeniem' (RSAN). ~

Perf. do *ględati* z pref. *do-*. Zob. *doględati 2*.

T. Sz.

doględati 2. *doględaję* 'osiągnąć spojrzeniem, wzrokiem, patrzeć, obserwować, oglądać', 'pilnować, strzec, mieć staranie o kogo, o co', **doględati się** 'widzieć się wzajemnie; przyglądać się', perf. **doględnęti**

doględati: ~ pol. *doglądać -dam* (w XV w. *doględać*, w XVI w. *doględać* : *doglądać*, p. Rozwadowski GJL 139) imperf. 'mieć staranie o kogo, o co, czuwać nad kim, nad czym, opiekować się czym, pielęgnować kogo; pilnować,

dozorować (też dial., np. Szymczak Domaniewek) od XVI w. (w XV w. *doględać* 'pilnować, przestrzegać, tueri, curare', Słownik stpol.: 1 przykład), w XVI w. także 'patrzeć, zwracać uwagę, obserwować, sprawdzać, przyglądać się; wglądać, wnikać', czes. *dohlédati, dohlídati* (imperf. do *dohlédnouti, dohlídnouti*, SSSJČ) książkowe 'dosięgać wzorkiem, przenikać', 'dozorować, pilnować', sla. *dohliadat'* -dam, dial. *dohládát'* (Kákal z Bernoláka) imperf. 'pilnować, dozorować';

sch. *doglédati doglédám* imperf. 'móc widzieć, móc dosięgnąć spojrzeniem';

ros. dial. *доглядѣть -дѣю* imperf. 'dozorować, pilnować kogo, troszczyć się' (SRSO, SRNG), ukr. *доглядѣти -дѣю* imperf. 'pilnować, strzec' (SUM) od XVI w. (Тымченко), brus. *даглядѣць -дѣю* imperf. 'dozorować, pilnować' (też dial., Šaternik Červ.), 'patrzeć do końca'. ~

doględati se: ~ pol. dawne wyjątkowo *doględać się* imperf. 'pilnować się, podpatrywać się nawzajem' (SP XVI IBL), czes. *dohlédati se* imperf. 'doszukiwać się patrząc usilnie' (SSJČ);

sch. *doglédati se* imperf. 'być w zasięgu spojrzenia, móc się widzieć wzajemnie' (RSAN);

ukr. *доглядѣтися* 'przyglądać się, przypatrywać się' (SUM, Hrinčenko). ~

Perf. *doględnouti*: ~ pol. *doględnąć* 'otoczyć staraniem, opieką; dopilnować, przypilnować' od XVI w. (w XVI w. 'dopilnować, upilnować, ustrzec', SP XVI IBL), dluž. *doglědnut'* 'przypilnować, otoczyć nadzorem, opieką', 'spostrzeć' (Muka), gluž. *dohlādnyć* 'dopilnować', czes. *dohlédnouti*, lud. *dohlídnouti* 'dostrzec, dojrzeć, zobaczyć' (SSJČ), stczes. XVI w. tylko subst. *dohlédnutie* n. 'oglądniecie, oględziny' (Gebauer Sl.), sla. *dohliadnut'* 'dosięgnąć wzorkiem', 'dopilnować, zatroszczyć się';

ros. dial. *доглянуть -ну -нѣишь* 'присмотреть, понаблюдать' (SRNG), ukr. *доглянути -ну -нѣи* 'przypilnować, ustrzec' (SUM). ~

Por. nowsze subst. *doględz doględa* 'pilnowanie, nadzór, opieka', zach. i pld. też 'miejsce, które można objąć wzorkiem, pole widzenia': pol. *dogląd -du* 'dozór, nadzór, opieka' (też dial., Kariowicz SGP), gluž. *dohlād -da* 'wgląd; dozór, nadzór', czes. *dohléd -du* 'zasięg widzenia, pole widzenia', *dohléd* nad kým, čím 'dozór nad czymś', sla. *dohl'ad -du* 'pole widzenia, zasięg widzenia', 'dozór, nadzór, opieka' (SSJ, Kákal);

slo. *dogléd -gléda* 'pole widzenia, zasięg wzroku, widzenia' (Pleteršnik, wg SSKJ książkowe), sch. *dōglēd* 'pole widzenia; miejsce, z którego roztacza się widok', 'luneta, lorneta' (RMat., RSAN);

ros. dial. *догляд -да* i *-ды* 'dozór, dogląd, pilnowanie, opieka' (SRNG, SRSO, Słovary Urala, Słovary Kuzbassa), ukr. *догляд -ды* 'ts.', pot. 'kontrola', stokr. *доглядъ* 'dozór, opieka' od XVII w. (Тымченко), brus. *догляд -ды* i *дагляд -ды* 'troska, staranie; nadzór' (BRS, Nosovič).

Imperf.-iter. do *doględěti, doględati* 1. (zob.).

T. Sz.

doględěti *doględ'ę* pln. 'zobaczyć, dojrzeć, zauważyć, dostrzec', wsch. 'dopilnować, doględěti se pln. 'napatrzeć się', 'zauważyć, dojrzeć, dostrzec'
doględěti: ~ czes. *dohléděti* 3 pl. *-dě* 'przestać patrzeć', 'dosięgnąć wzorkiem' (Přfr. slov., SSSJČ), sla. *dohl'adjet'* 'spojrzeć, dojrzeć; napatrzeć się' (Isačenko SRS);

strus. XVII w. *доглядѣти* 'nie spuścić z oka, mieć na oku, dopilnować' (SRJ XI—XVII), ros. *доглядѣть -жѣ -дѣишь* 'zobaczyć, obejrzeć do końca', 'dopilnować, dopatrzeć' (też dial., np. Dal, SRNG, SRSO), ukr. pot. *доглядѣти*

i *dogléditi* -džy -dšu 'dopilnować, ustrzec' (perf. do *dogléditi*, zob. *doglédati* 2.), stukr. *доглядѣти* XVII w. 'dopilnować' (Tymčenko), brus. *даглядзець*, *даглядзець* 'dopilnować, dopatrzeć' (perf. do *даглядзець*), dial. *даглядзець* -y -iu 'ts.' (Sejaškovič Grodno). ~

dogléditi sę: ~ czes. *dohléditi se* (koho, čeho) 'dojrzyć; napatrzeć się', sła. rzadkie *dohl'adiet' sa* 'dojrzyć' (SSJ);

ros. dial. *доглядѣться -глядзець -дшьеся* 'popatrzeć, spojrzeć' (SRNG), *доглядѣться* 'глядеть до чего либо неприятного' (Slovarь CSRJ), ukr. pot. *доглядітися* 'przyglądnięć się, przypatrzeć się', dial. 'zauważyć, dostrzec, dojrzyć' (SUM, Hrinčenko), stukr. XVII w. *доглядѣтися* 'dowiedzieć się' (Tymčenko). ~

Od *gléditi* z pref. *do-*. Zob. *doglédati* 1., 2.

T. Sz.

dogléditi zob. *doglédati* 2.

dogoditi *dogod'q* 'zrobić coś stosownie, odpowiednio, trafnie, uczynić coś stosownego, odpowiedniego' (> 'spełnić czyjeś życzenia, wymagania, potrzeby, zadowolić kogoś; obdarzyć kogoś czymś'), zach. i pld. 'uczynić dojrzałym': zach. i pld. 'dorzucić, osiągnąć cel rzutu, trafić, natrafić', *dogoditi sę* 'docekać się czegoś stosownego, odpowiedniego, zadowalającego wymagania', zach. i pld. 'stać się dojrzałym, dojrzyć', pld. 'stać się, wydarzyć się, zdarzyć się' (< *'stać się stosownym, odpowiednim'), fter. *dogad'ati dogad'ajq* *dogoditi*: ~ pol. od XVI w. *dogodzić-dzę* 'zaspokoić, spełnić czyjeś wymagania, życzenia, trafić do czyjegoś gustu, zadowolić kogoś' (w XVI w. też 'spełnić, zaspokoić, uwzględnić coś, pomóc czemuś', dial. stł. *dogozac-za* 'ustąpić, ulec komuś, zadowolić, zaspokoić', Lorentz PW), w XVI w. również 'użyć, pomóc komuś, trafnie komuś coś (np. lekarstwo) zastosować; poskutkować, uleczyć, usmierzyć coś, zapobiec czemuś', dial. 'dokuczyć, zaszkodzić komuś, pobić kogoś' (Karlłowicz SGP, Kuęala PSM 253, Szymczak Domaniewek), 'zgodzić, ustalić cenę kupna-sprzedazy' (Szymczak l. c.), czes. *dohoditi -dím* 'dorzucić', 'wystarać się o coś, załatwić, wyjednać coś' (u Jungmanna 'dopomóc komuś w czymś'; stczes. *dohoditi -zu* 'wystarać się o coś, przysporzyć czegoś, obdarzyć czymś; podać, wydać', Gebauer Sl.), dial. 'dostarczyć' (Malina Mistfice), sła. *dohoditi' -dím* 'dorzucić', 'dodać, dołożyć', *dohoditi'* nevestu 'wyswatać';

sła. dial. *dogoditi -dím* 'uczynić dostatecznie dojrzałym' (Pleterńnik: Dolenjsko), sch. *dogoditi dogodim* (dziś przestarz., przede wszystkim w pieśniach lud.) 'natrafić, zastać', 'spowodować, sprawić', 'umówić (się), ustalić', 'posłać na określone miejsce, dostawić, dostarczyć', bułg. u Gerova *dogodja -dšuu* 'sporządzić, przygotować, dobrać';

ros. dial. *dogodít' -gožy' -godíu'* 'docekać się czegoś', 'sprawić komuś przyjemność, dogodzić', 'zemścić się, wziąć odwet' (SRNG, Dal), ukr. *dogodíti -godžy' -godíu'* 'sprawić komuś przyjemność, zadowolić kogoś', brus. *дагадзіць -гаджы' -гэдзіу'* 'sprawić komuś przyjemność, zadowolić kogoś, uczynić według czyjegoś gustu', pot. 'dokuczyć'. ~

dogoditi sę: ~ pol. dial. *dogozić se* 'pozwolić sobie na coś', 'stać się dojrzałym, dojrzyć' (Olesch Sankt-Annaberg), sli. *dogozac sa* 'rozgłosić się' (Lorentz PW);

sle. *dogoditi se* 'zdarzyć się', u Pleterńnika też 'stać się dostatecznie dojrzałym, dojrzyć', sch. *dogoditi se* (dial. czakaw. *dogoditi se dogodi se*, Jurišič Vrgada) 'zdarzyć się, wydarzyć się, stać się', 'znaleźć się gdzieś; trafić się',

przestarz. 'okazać się', dial. 'domyślić się czegoś' (Vuk, RJAZ, RSAN), bulg. u Gerova *dozodá se -zódnu se* 'zdarzyć się';

ukr. pot. *dozodúmuca* 'sprawiając komuś przyjemność doznać przykrości, doczekać się czegoś' (SUM), brus. *dozadziúya dozazjýcъ* 'umówić się'. ~

Iter. *dogad'ati*: ~ pol. od XVI w. *dogadzać -dzam* 'zapokajać, spełniać czyjeś wymagania, życzenia, zachcenia, zadowalać kogoś', dawne też 'spełniać, zaspokajać, brać pod uwagę coś, stosować się do czegoś, liczyć się z czymś, troszczyć się o coś', 'pomagać na coś, przynosić ulgę, o lekarstwie' (SP XVI IBL), też dial. np. śl. *dogonźać* 'gönnen', *dogonźać se* 'sich etwas gönnen; reifen, reif werden' (Olesch l. c.); czes. u Jungmanna *doházeti -zlm* 'dorzucać';

śle. *dogãjati se -jam se* 'zdarzać się; wydarzać się; dziać się', sch. *dogãdãti dogãdãm* 'odgadywać; szukać sposobu', dial. 'chwycić, o chorobie', częściej (od XVII w.) *dogãdãti se* 'zdarzać się, wydarzać się' (Vuk, RJAZ, RSAN), bulg. dial. *dozadziúdam se* 'domyślać się, odgadywać' (Gerov);

ukr. dial. *dozadziúdamu -dziúam* 'sprawiać przyjemność, zadowalać' (Hrinčenko), brus. *dozadziúdamъ* 'ts.' ~

W poszczególnych językach słow. powstały nowsze iter., np. 1. ros. dial. *dozadziúdamъ*: *dozadziúdamъ -ám* 'dogadzać', 'leczyć (?)' (SRNG), ukr. *dozodziúdamu -ám* 'dogadzać', tu zapewne też brus. *dozadziúdamъ* 'ts.';

2. stsch. XV—XVII w. *dogodati se -dãm se* 'wydarzać się, dziać się' (RJAZ, Miklosich LP).

Z pref. *do-* od *goditi* (zob.). W poszczególnych językach słow. widoczne oddziaływanie znaczeń czasownika nieprefigowanego, np. 'umówić się, ustalić', 'wyjednać coś'. W. B.

dogodьnz *dogodьna dogodьno* pln. 'właściwie, odpowiednio, trafnie uczyniony, zrobiony, dobrze nadający się do jakiegoś celu, przydatny, odpowiedni, stosowny, wygodny, commodus'

~ pol. *dogodny* 'dobrze nadający się do jakiegoś celu; odpowiedni, stosowny, wygodny, pomyślny', 'przynoszący, mogący przynosić korzyść, korzystny', dial. 'dogodny, poręczny, wygodny, stosowny, odpowiedni; zręczny; dobrze spełniający swoje zadania' (np. Dejna RKJL XXI 233, Szymczak Domaniewek, Sychta SK, Lorentz PW), dawne 'posłuszny, powolny; przydatny' (SP XVI IBL), 'ten, któremu łatwo dogodzić, niewybredny' (L.), już od XV w. adv. *dogodnie* 'w sposób odpowiadający wymaganiom, wygodnie, pomyślnie, oportune' (Słownik stpol.), dłuż. dial. *dogodny* 'w zupełności odpowiedni, stosowny, pełnowartościowy, godny, dostojny', czes. *dohodné -ného* w funkcji subst. 'zapłata za pośrednictwo, prowizja, faktorne' (Pfir. slov.), śl. *dohodné -ného* 'ts.' (Isačenko SRS);

ros. dial. adv. *dogodno* 'przykro, nieprzyjemnie' (SRNG, Dal: Psków), ukr. rzadko *dozodnuú* 'zadowolony' (SUM), u Hrinčenki 'zdatny, przydatny, odpowiedni, stosowny', dial. *dozidnuú* 'zdatny, przydatny, odpowiedni, stosowny, wygodny' (SUM, Hrinčenko, Żel., Kmit Bojk.), brus. u Nosovića *dozodnuú* 'odpowiedni, stosowny, przydatny, wygodny, korzystny'. ~

Por. sch. dawne XVII w. *dogodan* 'ten, który zdarzy się (przypadkowo), fortuitus' (RJAZ z Aněicia), u Stulicia 'ten, który może się łatwo zdarzyć'.

Adi. od *dogoditi* (zob.), o suf. *-nz* w adi. dewerbalnych p. Brodowska-Honowska SPS 101—4, 218—9. W. B.

dogoniti 1. zob. dogъnati

dogoniti 2. *dogon'q* 'poruszając się szybko, biegnąc doścignąć kogoś lub coś, zrównać się z kimś, z czymś', 'zagnać, zapędzić do określonego miejsca, do celu', iter. *dogan'ati dogan'ajq*

~ pol. *dogonić -nię* 'dopędzić, doścignąć, dopaść kogoś; schwytać kogoś' (od XV w., też dial., np. Pluta Dzierżysławice, Szymczak Domaniewek, Tomaszewski GL), dłuż. *dogonis -nim* 'dopędzić, doścignąć, dopaść kogoś', 'dopędzić, schwytać, złowić np. dziką zwierzynę', głuż. *dohonić -nju* 'dopędzić, doścignąć', czes. *dohoniti -nim* 'dopędzić, doścignąć, dopaść kogoś; dobiec do pewnego miejsca', 'dorównać komuś; nadrobić, uzupełnić, wynagrodzić', stczes. XV w. *dohoniti -nu sě* (kobo) 'dopędzić, doścignąć kogoś', sła. *dohonit' -nim* 'dobięgnąć, doścignąć' (też dial., np. Sipos Bükk-Gebirge, Matejčik Novohrad 188), 'dorównać komuś', 'wyrównać zaniedbanie, odrobić zaległości';

słc. rzadko *dogóniti -gónim* 'dopędzić, doścignąć, dopaść kogoś lub coś, zakończyć pogoń', sch. rzadko *dogóniti dogónim* 'dopędzić, dogonić kogoś', *dogóniti sa* 'spotkać się; dotrzeć dokądś podczas wzajemnego gonienia się', bułg. *dogónia -nau* 'dopędzić, przypędzić; dogonić, dobiegnąć' (także u Gerova), również 'skończyć gonienie, ściganie' (Mladenov BTR), 'wyrównać zaniedbania, odrobić zaległości', przen. 'dorównać komuś, o osiągnięciach' (RBKE), maced. *dogoni* 'dopędzić, dogonić kogoś';

rus.-cs. XIII w. *догонити -нѣ* 'zmusić, przymusić' (Srezn., SRJ XI—XVII), strus. XV—XVI w. *догонити -ню* 'dopędzić, doścignąć', 'zmusić, przymusić' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. dial. *догонѣть -гонѣ -гонѣшь* 'dopędzić, doścignąć' (Dal, SRNG), ukr. dawne i dziś dial. *догонѣти -нѣ* 'dopędzić, doścignąć, dopaść' (SUM, Żel.; Tymčenko: XV—XVIII w.), brus. dial. *doganicy -njo* 'dopędzić, doścignąć, dopaść kogoś' (Sejaškovič Grodno). ~

Iter. *dogan'ati*: ~ pol. *doganiać -niam* od XVI w. (w XVI w. też przen. 'starać się, zabiegać o coś', SP XVI IBL), dłuż. *doganaś -nam*, głuż. *dohanječ -njam* (u Pfuha także w znaczeniu specjalnym 'orać, ciągnąć ostatnią bruzdę'), czes. *doháněti -ním* (stczes. XVI w. 'pozywać do sądu po raz ostatni'), sła. *dohánat' -nam* (dial. też 'wytykać, np. wady', Buffa Dlhá Lúka, także *dogánati sa* 'z trudem dokądś dotrzeć', Matejčik Novohrad 189; *dohánat' sa* 'spierać się, sprzeczać się', SSJ, Kálal);

słc. książk. *dogánjati -njam* 'dochość do czegoś z rozmysłem' (SSKJ), sch. *dogánjati dogánjam*, bułg. dial. *dogánjam*, także 'być podobnym do kogoś' (Gerov, BDial. V 115: Enina, VII 36: Elena), maced. dial. *doganja* 'ts.' (RMJ);

strus. XIII w. *доганиати -нямъ*, ukr. *доганѣти -нѣю* (u Hrinčenki też w znaczeniu specjalnym 'dochość do końca pola, np. przy kościele'), brus. *doganicy -njo* (dial. także 'kończyć okopywanie ziemniaków', Šaternik Červ.). ~

Por. wtórne iter. *dogon'ati*: strus. XVII w. *догонѣти*, np. *догонѣти до сѣзъ* 'doprowadzać do łez' (SRJ XI—XVII), ros. *догонѣть -нѣю*, ukr. dawne od XV w. *догонѣти* (Tymčenko).

Od *goniti* z pref. *do-*.

W. S. — W. B.

dogonъ dogona 'dogonienie, doścignięcie kogoś lub czegoś; pogoń, pościg za kimś, za czymś', 'przypędzenie na określone miejsce'

~ pol. wyjątkowe XVIII w. *dogon -nu* 'pogoń, ściganie, pościg' (L.);

w SWil., SW też 'dogonienie, dopędzenie', 'reszta po odejściu dobrej wódki, z której jeszcze można pędzić wódkę gorszą'), stczes. XVI w. *dohon -na : -nu* 'pozwanie do sądu, następny ostateczny pozew' (Gebauer Sl.; u Jungmanna *dūhon -nu* 'drugie wezwanie do sądu, citatio secunda');

sł. *dogòn -gyna* 'doprowadzenie do skutku, realizacja' (Pleteršnik), 'pędzenie, spęd bydła na określone miejsce, np. na pastwisko' (SSKJ), sch. *dōgon : dōgon -na* 'pędzenie, spęd bydła', 'przenoszenie, przewożenie towarów na zwierzętach jucznych lub za pomocą zaprzęgu' (w tych znaczeniach zazwyczaj lud., RŠAN), dial. też 'ładunek (najczęściej drewna), który może przemieścić zwierzę juczne' (RŠAN), 'przybysz' (pejorat. 'natręt, intruz, o przybyszu', 'mężczyzna, który osiadł w domu i na gospodarstwie żony', RJAŽ, RMat., Skok EI I 575: Percegowina, Konavlje);

strus. XVII w. *догонъ*: въ догонъ 'w ślad, w trop, вдогонку' (SRJ XI—XVII), ros. dawne *догон* m. 'dogonienie, dopędzenie' (też u Dala), dial. *гонять догоном* 'ścigać' (SRŠO), ukr. reg. *догін -гону* 'pogoń, ściganie, pościg' (Hrinčenko, Żel.), brus. dial. *дагон* m. 'ts.' (Rastorguev Brjansk). ~

Por. 1. ros. arch. *догоня* (zazwyczaj ace. s *догоню* 'w ślad', SSRJ), dial. 'pościg, pogoń' (Dal; SRNG notuje tylko adv. *догону* 'w pogoni za kimś'), ukr. reg. *догоня*: *догони* (: *догонь*) f. 'pogoń, pościg' (Hrinčenko, Żel.);

2. ros. dial. *догонка* 'pościg, pogoń' (Dal), brus. dial. *дагонка* 'ts.' (Rastorguev o. c.), u Nosoviča *догонки -нок* pl. 'ts.', 'rodzaj zabawy polegającej na wzajemnym gonieniu się'.

Nomen actionis (> nomen acti) od *doganati*, *dogoniti*. Semantyka wskazywałaby na nomen deverbale od *dogoniti*. Nie można wykluczyć jednak, że niektóre ze znaczeń opierają się na pierwotnym *doženŋ doganati*, wskazując więc na stare, prymarne nomen actionis z apofonią samogłoski rdzennej.

W. S. — W. B.

dogorĕti dogor'ŋ 'dopalić się, wypalić się do końca lub do określonego miejsca'

~ pol. rzadkie *dogorzeć -eje* 'przestać się palić, dopalić się do końca; dogasnąć' (SJP PAN; SP XVI IBL: *dogorzaly*), dłuż. *dogoŋes -gōru : -im* 'spalić się, spłonąć do końca', czes. od XV w. *dohorĕti -řim* 'spłonąć do końca, wypalić się, przeminać', śl. *dohoricel* 'przestać się palić, spalić się, spłonąć do końca';

sł. *dogorĕti -im* 'dopalić się do końca, wypalić się', 'wypalić się do pewnego miejsca', sch. od XVI w. *dogorjeti -gōrim* 'dopalić się do końca lub do określonego miejsca', przem. 'skonać, umrzeć', 'dopiec, dokuczyć ogniem, żarem, ciepłen', 'dokuczyć w ogóle', 'opalić, osmalić' (RŠAN, RJAŽ), bułg. *догоря -иу* 'dopalić się, wypalić się' (BTR, Mladenov BTR), maced. *догору* 'dopalić się';

strus. *догорѣти* 'dopalić się do końca' (и догорѣша свѣчи, SRJ XI—XVII), ros. *догорѣть -рѣ -рѣшь* 'dopalić się do końca lub do określonego miejsca', 'dogasnąć; zblednąć', 'zmierchnąć się' (SSRJ, Dal), ukr. *догоріти -рѣ* 'dopalić się, wypalić się do końca lub do określonego miejsca', 'zgasnąć', brus. *дагарѣць -гары* 'dopalić się, wypalić się', 'dogasnąć' (BRS). ~

Z pref. *do-* od *gorĕti*.

M. Ś.

dogŋnati doženŋ 'poruszając się szybko, biegnąc doścignąć kogoś lub coś, zrównać się z kimś, z czymś', 'zagnać, zapędzić do określonego miejsca, do celu', iter. *dogoniti* 1. *dogon'ŋ*

~ pol. *dognać -gnam* (dawne i dial. *-zōnę : -zēnę*) 'dopędzić, doścignąć, dopaść', 'szybko zbliżyć się do określonego miejsca' od XVI w. (dawne od XV w., dziś dial. 'zagnać, dostawić, agere, depellere', Słownik stpol., Szymczak Domanicwek), w XVI w. też 'zmusić kogoś do czego, zgnębić' (SP XVI IBI), dial. również 'dopuścić, stanowić' (np. Szymczak o. c.), dłuż. *dognaś -żenu* 'doścignąć, dopędzić, dopaść; zagnać, przygnać', 'dobić do określonego miejsca', głuź. *dohnač* (dziś na tym temacie oparte tylko praet., np. *dohnač*, aor. *dohnač*) 'doścignąć, dopędzić; zagnać, przygnać', czes. *dohnati -ženu* 'dopędzić, doścignąć' od XV w., 'zagnać, przygnać', 'zmusić' (również dial. np. Bartoš DSM, Lamprecht Opava), 'uzupełnić, wyrównać niedostatki, zaniedbania', stczes. XV—XVI w. także 'dokonać ostatniego pozwu do sądu', śl. *dohnač -ženiem* (dial. też *-ženu*) 'zagnać, przygnać, zapędzić', 'zmusić', 'wyrównać niedostatki, zaniedbania', dial. 'doścignąć, dopędzić; zagnać, przygnać' (np. Kálal, Buffa Dlhá, Lúka, Matejčík Novohrad 189), *dohnač sa* 'szybko przyjsć, przybieć dokądś';

śl. *dognāti -ženem*: (SSKJ) *-žēnem* 'dopędzić, doścignąć', arch. i książk. 'zrobić coś do końca', 'ustalić, umówić się, dogadać się', u Plotersnika również 'zglebić coś, dotiec czegoś', sch. *dognati -gnām* (przestarz. *-ženēm*, dial. też *dōrenēm, dōždenēm*) 'dopędzić, przypędzić, zagnać kogoś lub coś do określonego miejsca', 'dopędzić kogoś, zrównać się z kimś' od XVI w., *dognati se* 'przedrzeć się, dostać się do określonego miejsca; zrównać się z kimś; doścignąć kogoś lub coś; dotrzeć dokądś, z trudem', cs. *dog(č)hati -ženā* 'dopędzić' (Miklosich LP);

strus. *дог(ч)нати -гоню* 'doścignąć, osiągnąć coś; dogonić, dopędzić, dopaść kogoś lub coś; przypędzić, doprowadzić; dowieźć, dostawić np. drogą wodną' (SRJ XI—XVII), *догнатица* 'dobięgnąć, doścignąć, dopędzić dokądś' (ib.), ros. *догнать -гоню -зōну* 'dopędzić, doścignąć, dogonić; dojsć, przypędzić, przygnać, zagnać do określonego miejsca; dorównać komuś', 'doprowadzić coś do końca' (w tym znaczeniu też u Dala), 'zmusić kogoś', dial. także 'zebrać do określonej sumy, ilości', 'zrozumieć' (SRNG), ukr. *догнати -жену* 'dopędzić, doścignąć kogoś lub coś; doprowadzić, przypędzić, zagnać' od XV w., 'dorównać komuś, zrównać się z kimś', reg. również *дигнати* 'doścignąć; przypędzić, przygnać', 'zakończyć coś; dojsć do końca np. łąki przy koszeniu trawy' (Hrinčenko, Żel.), brus. *дагнать -ганю -зōну* 'dopędzić, doścignąć, zrównać się z kimś', 'dopaść, złapać, np. zająca' (też dial. np. Šaternik Červ.), 'przypędzić, przygnać (hydło)', 'dokończyć coś', dial. 'zakończyć okopywanie ziemniaków' (np. Šaternik o. c.), 'dokuczyć, dopieć komuś' (BMM III 241: Homel). ~

Iter. *dogoniti* (zaświadczone szczerkowo jako archaizm sprzed ostatecznej krystalizacji aspektów): ~ sch. *dogōniti dogōnim* imperf. 'przypędzać, doprowadzać (goniąc) coś do określonego miejsca, dopędzać', 'pędzić, gonić, przypędzać, o siłach przyrody', przestarz. 'osiągać coś, dochodzić do czegoś po gonieniu, walce', dial. też 'być podobnym do kogoś' (RSAN), *dogōniti se* 'dorównywać komuś, upiększać się, ulepszać się', przestarz. 'osiągać coś, dochodzić do czegoś, np. w walce' (RSAN), dial. także bezosobowo 'wynika, wypada' (ib.);

rus.-cs. XIII w. *догонити -гоник* 'zmuszać, przymuszać' (SJS), ukr. u Hrinčenki *догнати -ню* 'przypędzać, dopędzać'. ~

Z pref. *do-* od *gnati*.

W. S. — W. B.

dochad'ati zob. dochoditi 2

dochoditi 1. *dochod'q* 'idąc docierać do celu, kresu, określonego miejsca; chodząc osiągać cel, kres, przybywać', przen. 'osiągać, zdobywać, opanowywać coś' > pln. 'stawać się gotowym, np. o czymś, co się gotuje, piecze; dojrzewać, o owocach; zbożach; zużywać się, wyczerpywać się; przemijać, kończyć się, umierać' ~ pol. od XV w. *dochodzić -dzą* 'posuwając się osiągać określone miejsce, cel, docierać; osiągać jakąś granicę, kres; osiągać to, do czego się dążyło; tropić, zbliżać się, np. do zwierzyny', 'starać się o uzyskanie, odzyskanie czegoś', 'dowiadując się, pojmować, badać', pot. 'dojrzewać, o zbożach, owocach' (dial. także 'dojrzewać, o nasionach lnu; doraszać, o lnie', Falińska PST I 53), dawne 'ścigać; dorównywać komuś', dial. też 'kończyć życie' (Karłowicz SGP), 'dogotowywać się, o jedzeniu' (Szymczak Dornaniewek), *dochodzić się* 'dopominać się, wymagać' (Karłowicz SGP, Kucala PSM 265), dłuż. *dochojżis -żim* 'przybywać, odwiedzać', stczes. *dochoditi -zu* 'przybywać, odwiedzać' od XIV w., dziś dial. *dochoditi -dim* 'przemijać, mijać, kończyć się; dochodzić, nadchodzić, o czasie; zużywać się, niszczyć się, o odzieży' (Bartoš DSM: wsch. Morawy, Horečka Frenštát), 'kończyć' (Gregor Slav. buč.), sln. *dochoditi -dim* (: dial. *-dzu*, Buřa Dlhá Lúka) 'przychodzić gdzieś; przybliżać się, zbliżać się; dosięgać', 'kończyć się, przestawać, być przed całkowitym zużyciem', 'starzać, wystarczać', 'stawać się', dial. *dochodzie* 'być stosownym' (Kálal), 'zdychać, kończyć się' (Buřa Dlhá Lúka), *dochoditi sa* 'sprzeczać się, spierać się' (SSJ);

sch. *dohoditi dohodim* (dawne, dziś dial. *doditi*, też np. Jurišić Vrgada: *dohoditi -hodiš*, Elezović Kos.-Met.: *dooditi, dođiti dođim*) 'przybywać, przychodzić dokądś' od XIII w., 'pojawiać się' (dawne od XVI w. 'napadać', 'nadhodzić, dosięgać; rozciągać się', 'zbliżać się, nadchodzić, o czasie', 'pochodzić od czegoś'), 'otrzymywać, przypadać', 'kosztować, stanowić cenę', bezosobowo 'wypada, zdarza się', ser. Supr. *доходити -ходжа* 'dochodzić, przychodzić, dosięgać', bułg. *доходѣдам -даам* 'przychodzić, przybywać', 'nadhodzić, o czasie; osiągać jakąś granicę, stopień';

strus. *доходити -ходжы* 'przychodzić, przybywać do jakiegoś miejsca, mieć dostęp do czegoś; dosięgać, zdobywać coś', 'wplywać, o dochodzie', 'dojrzewać, o owocach', przen. 'piastować, pielęgnować, chodzić kolo czegoś' (SRJ XI—XVII), ros. *доходѣть -ходжѣ* 'przybywać, docierać; osiągać coś; zbliżać się do końca', 'nadhodzić, o czasie, terminie', 'wyczerpywać się, kończyć się, o zapasach', 'stawać się gotowym', 'przestawać żyć, umierać', 'dokuczać komuś', dial. też 'dozorować, doglądać' (SRNG), *доходѣться* 'być spokrewnionym' (Slovar' Kuzbassa), ukr. *доходити -дхы* 'przybywać, docierać' od XV w., 'zdobywać, osiągać coś' od XVII w., 'stawać się' od XVI w., 'stawać się gotowym (o tym, co się piecze, smaży)', 'kończyć się; przestawać żyć, umierać' od XVI w., 'starać się zrozumieć istotę czegoś, wnikać w coś' od XVII w., dawne od XVI w. 'zbliżać się, docierać do kogoś; uzyskiwać coś na drodze sądowej', *доходѣтися* 'być zmuszanym do czegoś; stawać się koniecznym', u Hrinčenki 'przypadać', brus. *доходзіць -ходжы -ходзіць* 'przybywać, docierać dokądś, sięgać; osiągać coś', 'dowiadując się, doszukiwać się' (w tym znaczeniu też dial., np. Bjałkovič Mohylew, Šaternik Červ.), pot. 'tracić siły', dial. 'kończyć się, umierać' (BRS), *доходзіцца* 'dowiadując się, doszukiwać się' (Šaternik Červ.). ~

Iter. do *doiti dojśdq*. Por. *choditi* iter. do *iti* (zob.).

W. B.

dochoditi 2. *dochod'q* 'idąc dotrzeć do jakiegoś miejsca, dojść do celu; przestać chodzić', iter. *dochad'ati dochad'ajq*

~ pol. *dochodzić -dzą* 'chodząc, uczęszczając gdzieś dotrzeć' (stpol. XV w. *dochodzić* prawem 'zyskać wyrokiem sądowym', Słownik stpol.), dial. też 'dorosić się, o lnie' (Falińska PST I 53), zazwyczaj jednak z przeczeniem *nie dochodzić* 'nie donosić płodu do końca' (Szymczak Domaniewek), już stpol. XV w. *nie dochodzony, nie dochodzący* 'nie donoszony, poroniony, o płodzie' (Słownik stpol.), dluž. *dochožjís -žim* 'donosić płód do końca', głuź. *dochodžić -džim* 'przestać chodzić, przejść do końca, dojść do celu', u Pfuha też 'być tuż przed porodem, o kobiecie, mającej wkrótce rodzić', czes. *dochoditi -diti* 'przestać chodzić', 'donosić płód do końca', *dochoditi se* 'chodzeniem osiągnąć coś', sła. *dochodit' -dím* 'przestać chodzić; wychodzić się do końca'; sła. książk. *dohoditi -hódim* 'przejsć, pokonać drogę' (SSKJ), bulg. *doxóda -dau* 'dojść do określonego miejsca' (Mladenov BTR, Gerov), maced. *doodu* 'dojść do końca; przestać chodzić, przen. 'opasać z sił, zmęczyć się';

strus. *доходити* 'odrobić, odpracować', *доходитица* 'chodzeniem doprowadzić się do przykrych konsekwencji' (SRJ XI—XVII), ros. *доходиться* 'chodzeniem doprowadzić się do nieprzyjemności', dial. *доходить* 'dojść do jakiegoś miejsca' (SRNG), ukr. *доходіти -ходжы* pot. 'zakończyć chodzenie; doprowadzić do utraty sił', *доходитица* 'chodzeniem doprowadzić się do nieprzyjemności', u Hrinčenki także 'nachodzić się, chodzeniem utrudzić się', brus. *дахадзіць* 'zakończyć chodzenie; znosić, zużyć, o ubraniu, odzieży' (BRS). ~

Por. sch. *dohódati* (dial. też *doodati*) *döhódām* 'dojść, osiągnąć jakieś miejsce idąc pieszo' (RSAN), bulg. dial. *doxódam -dau* 'przyjsć, przybyć; osiągnąć jakieś miejsce; nadejsć, o czasie' (BDial. II 154: Rodopy); brus. dial. *дахóдаць -dau* '(stopniowo) zamęczyć kogoś, zabić, постепенно измучить, убитъ' (Šaternik Červ.). ~

Iter. *dochad'ati*: ~ pol. dawne od XVI w. *dochadzać -dzam* 'zbliżać się, docierać; badać, dociekać', tylko z negacją 'odbywać się, dochodzić do skutku', głuź. *dochadžeć -dzam* 'zbliżać się, docierać', 'nadchodzić, przybywać; wpływać, o pieniądzach; wyczerpywać się, o zapasach', czes. *docházeti -žiti* 'przychodzić do kogoś, odwiedzać kogoś', 'przychodzić, przybliżać się; osiągać coś' (w tym znaczeniu już od XV w. *docházěti -žěju*, Gebauer Sl.), 'ubywać, wyczerpywać się', 'kończyć czynność, przemijać, kończyć się' (też dial., np. Bartoš DSM: *docházet*), sła. *dochádzat' -dzam* 'przychodzić, uczęszczać', 'zbliżać się, przybywać', 'stawać się', pot. 'dojrzywać, o zbożu';

sła. *dohájeti -jam* 'złązać za kimś; dopędzać, doganiać', przestarz. 'przybywać', także 'nadchodzić, ogarniać', 'należać, być właściwym', 'starzeć', 'tracić siły, marnieć, o bydłe; niszczyć, o domu' (Pleteršnik, tu o geografii wyrazu), sch. *dohádati döhádām* 'przychodzić, przybywać, nadchodzić, zbliżać się', es. *дохадати -жам* 'przybywać, zbliżać się', bulg. *дохаддам* 'przybywać, zbliżać się' (też dial., np. Stojkov Banat: *дохаддем*);

strus. *дохадати -дям* 'przybywać' (Srezn.). ~

Por. wtórne iter. 1. ukr. przestarz. *доходжати -джати* 'przybywać, zbliżać się', też *доходжати* (Hrinčenko), *доходжати* (Žel.);

2. pol. dial. kasz. *doxadac* 'przybywać, przychodzić' (Lorentz PW), dluž. *dochadaś -dam* 'ts.'; bulg. dial. *дохаддам* 'przybywać, zbliżać się' (Stojkov Banat).

Perf. z suf. *do-* od *choditi*.

W. B.

dochodz *dochoda* 'docieranie do celu, przybywanie, osiągnięcie celu', 'dojście, przybycie', 'wpływ, zysk, przychód'

~ pol. od XV w. *dochód -chodu* 'suma przychodów, wpływów, przychód, wpływ, zysk', dial. kasz. *doxód -xodu* też 'dopływ (wody)' (Sychta SK), głuź. *dochód -choda* : *-chodu* 'przychód, wpływ', u Pfuħla także 'doehodzenie do celu', czes. *dúchod -du* 'przychód, wpływ', arch. 'urząd poboreczy', stezes. XVI w. *dóchod -da* : *-du* 'wynik, rezultat, osiągnięcie' (Gebauer Sl.), stsla. XV—XVI w. *dóchod* 'dochód, zysk' (Ryšánek Žil. kn.);

sle. *dohòd -hòda* 'ostatnia część drogi prowadzącej do czegoś, dojście', przestarz. 'przybycie, przyjazd', u Pleteršnika też 'przychód, zysk', 'die Einholung', sch. od XIV w. *dòhod -da* (dial. także *dovod, dod*) przestarz. 'przyjście, przybycie', 'przychód', dial. 'droga, którą się dochodzi, dojście, bezpośrednio poblizce, sąsiedztwo miejsca, do którego się idzie; umówione miejsce' (notowane przez Vuka; R-JAZ, EŠAN), es. (redakcja serb., XVI w., bulg.) *доходъ* 'reditus' (Miklosich LP), bulg. dawne i dial. *доход* m. 'doehodzenie do celu, dojście' (Mladenov BTR; z ros. 'przychód, zysk'), maced. *доход* m. 'przychód, zysk';

strus. *доходъ* 'odległość do przejścia, do przebycia', 'przychód, zysk' (od XIV w.), 'podatek, danina' (od XVII w.), od XVI w. także 'niewielka jednostka administracyjno-terytorialna' (SRJ XI—XVII), ros. *доход -da* 'przychód, zysk', dial. 'kończenie się, zbliżanie się do końca' (w języku liter. od XVII w. *s doxóde* 'w końcu, ku końcowi', 'blisko, niedaleko'), również NT *Доходы* pl. (SRNG: Archangielsk), ukr. *доход -dy* (przestarz. *дохід -xody*, u Żel. *дохід -xody*, u Hrinčenki *дохід -xody*) 'przychód, zysk' od XV w., dial. 'zapłata; wynagrodzenie w naturze lub pieniężne dawane kołędnikom; odzież i obuwie dla slugi' (Hrinčenko), brus. *даход -dy* 'przychód'. ~

Por. z suf. *-zka*: pol. dial. kasz.-sli. *doxódka -tku* 'przychód, dochód' (Lorentz PW), dluź. *dochodk -ka* 'przylutek, schronienie' (Muka III 228), czes. *dúchodek -dku* 'niewielki dochód', przestarz. 'dochód, wpływ, przychód' (Přír. slov.), sla. *dóchodok -dku* 'dochód', 'przychód, wpływ', dial. *doxódek -tku* 'zysk' (Buffa Dlhá Lúka); sle. *dohòdek -dka* 'przychód' (też dial. np. Tominec Črni vrh), już w XVI w. u Krelja 'podatek' (Pleteršnik), sch. od XIII w. *dòhodak -tka* 'przychód, korzyść, zysk', stsch. 'podatek, danina', przestarz. i dial. 'źródło przychodu', 'przybycie, przyjście; dojście, droga, którą się dochodzi', dial. *doòdak -tka* 'odwiedziny, wizyta' (Elezović Kos-Met.), es.-serb. *доходъ* 'reditus', 'tributum' (Miklosich LP), bulg. dial. *доходак* 'przychód' (Gerov; Stojkov Banat: *доходак*); ukr. u Żel. *дохідок* dem. do *дохід*; por. też ros. dial. *доходка* 'zysk, przychód' (SRNG).

Nomen actionis > nomen acti od *dochoditi*, o budowie zob. I 58—9.

W. B.

doiti *dojǝdǝ* 'idąc dotrzeć do celu, kresu, określonego miejsca, idąc osiągnąć cel, kres, zbliżyć się do czegoś, przybyć, accedere, appropinquare' (> pln. 'stać się gotowym, np. o tym, co się piecze, gotuje; dojrzeć, o owocach, zbożu', pld., wsch. 'stać się'), przen. 'osiągnąć, zdobyć, opanować coś', pln. też 'zuzyc się, wyczerpać się, umrzeć', zach., pld. 'wystarczyć'

~ pol. *dojść* (od XVI w.; stpol. XIV—XVI w. jeszcze *dojé*) *dojǝdǝ* 'posuwając się osiągnąć określone miejsce, cel, jakąś granicę, kres, dotrzeć', 'osiągnąć to, do czego się dążyło', 'stać się dodatkiem poza czymś już istnie-

jącym', 'postarać się o uzyskanie, odzyskanie czegoś', 'dowiedzieć się, pojąć, zbadać' (stpol. 'doświadczyć, doznać'), pot. (i dial.) 'dojrzyć, o owocach', dawne 'dorównać komuś', stpol. też 'zakończyć się' (także dial. 'wykończyć się, umrzeć', Karłowicz SGP, Kucala PSM 185), kasz. *dónć dónđą*, sli. *dójt(i)ę dójt(i)đą* 'dojść gdzieś, dotrzeć' (Lorentz PW, Sychta SK II 104), dluž. *dojś dojdū* : *dojzom* 'iść, osiągnąć określone miejsce, dotrzeć; pójść; osiągnąć, zdobyć', 'o chlebie: wyrosnąć', głuź. *dónć dónđu* 'dojść do celu, gdzieś, dotrzeć; pójść po kogoś; upłynąć, o czasie; przypaść; wpaść na coś, odgadnąć', *dónć so* 'trafić, natrafić', 'zajść w ciążę', czes. *dojiti dojdū* (już stezes.) 'dojść do celu, dotrzeć, dogonić, dopędzić', 'osiągnąć coś, nabyć', 'wyczerpać się, rozejść się (np. o pieniądzach)', 'dojrzyć, o owocach, zbożu', stezes. też 'stać się faktem, spełnić się', dial. także 'stać się gotowym, dopieć się, o czymś, co się piecze' (Bartoš DSM, Horečka Franštát: *dojdit'*), 'zużyć się, zedrzeć się, np. o ubraniu' (Horečka l. c.), sła. *dójt' dōjdem* (dial. też *dojt'*, *dojst'*, Káral; *dójt'i*, Matejčík Novohrad 30) 'dojść gdzieś, dotrzeć, przyjść, przybyć; osiągnąć, zdążyć; objąć, opanować; starczyć, wystarczyć', 'zużyć się, wyczerpać się', 'dojrzyć', 'stanać, przestać iść, o zegarze'.

sł. *doiti -idem* : *dójt'i -jdem* 'dojść do celu, przybyć, przyjść', 'dopędzić, doścignąć', 'skończyć się, dojść do końca', dial. (Styria, prekm.) 'wystarczyć' (Pleteršnik), sch. *dóti dōdēm* : *dóti dōdēm* (dawne od XIV w. i dziś dial. np. czakaw. *dójt'i dōjdēm*, Jurišič Vrgada) 'przyjść, przybyć; dojść do czegoś, do jakiejś granicy', 'osiągnąć coś, zdobyć', 'nastąpić, pojawić się', dial. też 'wydać się za męża', przestarz. i dial. 'wezbrać, o wodzie', ses. *doiti -ada* 'dojść, przyjść; nadejść; osiągnąć coś', bułg. *doŭda -deu* aor. *doŭdōx* 'przyjść, przybyć', 'nadejść, o czasie', 'osiągnąć jakąś granicę, stopień', dial. też 'wyruszyć; wrócić się' (Mladenov Vidin), maced. *dojde* 'przyjść, przybyć', 'nastąpić; nadejść, o czasie; osiągnąć jakąś granicę, stopień; stać się', dial. *dójdū dōš* : *dójt'š* 'przyjść; nadejść' (Malecki SW);

strus. *doiti -ndoy* 'przyjść, przybyć; dotrzeć do kogoś, czegoś'; 'nadejść, nastąpić, o czasie', 'osiągnąć, zdobyć', bezosobowo 'przypaść, wpaść, zdarzyć się' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. *doŭmŭ -dy -dēus* (dial. też *doŭdŭmŭ* : *doŭmŭmŭ doŭdy doŭdēus*, SRNG) 'dojść gdzieś, do czegoś', 'osiągnąć coś', pot. 'dojrzyć', dial. także 'dozorować, doglądać' (SRNG), ukr. *diŭmŭ* (dial. też *doŭmŭ*) *diŭdy diŭdeu* 'dojść do czegoś, dotrzeć', 'nadejść, zbliżyć się', 'osiągnąć coś', 'stać się', pot. 'stać się gotowym (o czymś, co się piecze, smaży); skończyć się, umrzeć; starać się zrozumieć coś, wnikać w coś', 'osiągnąć koniec, zakończyć się', brus. *doŭcipi* (dial. też *daŭpi*, np. Rjalkevič Mohylew) *daŭdy dōŭdeu* 'dojść do czegoś, przyjść, dotrzeć; sięgnąć czegoś; osiągnąć coś', pot. 'dowiedzieć się czegoś, dotrzeć do prawdy; stracić siły', dial. 'skończyć się, umrzeć'. ~

Z pref. *do-* od *iti jędq*. Zob. itér. *dochoditi* 1.

W. B.

doizvoliti zob. *dovoliti*

doja zach. i pld. 'wyciskanie mleka z wymięta zwierzęcia dojuęgo, dojenie, mulsura; udojone mleko, udój'

~ czes. *dŭje* f. 'udój dzienny, udojone mleko od wszystkich krów' (Přir. slov., SSJC);

sł. *dója* f. 'dawanie mleka, dojenie się' (np. *krava na novi doji* 'krowa dojająca się znowu po okresie przerwy przed ociełeniem', Pleteršnik z Cafa). ~

Por. 1. NO: stpol. z XV w. *Doja* (SSNO), stsch. XIV w. *Doja* (RJAZ);
 2. niejasne semantycznie pol. dial. kasz. *dōja* m. i f. 'leń' (Sychta SK).
 Nomen actionis (nomen acti) od *dojiti* z suf. -a, o budowie p. I 59—60.
 Por. *dojb*. T. Sz.

dojachati dojāšq (dojachajq): dojēchati dojēšq (dojēchajq) 'osiągnąć cel jazdy, jadąc dotrzeć do celu, do określonego miejsca, advehi, pervehi', 'jadąc dogonić, doścignąć kogoś, przén. ptn. 'dokuczyć, dać się we znaki komuś'
 ~ pol. *dojechać* (od XV w., stpol. XV w., dziś dial. też *dojachac*) 'jadąc zbliżyć się do kogoś lub do czegoś; dotrzeć gdzieś, zajechać' od XV w., dawne od XVI w. 'jadąc (konno) doścignąć kogoś, dopaść, natrzeć na kogoś', od XVI w. 'najechać, uderzyć', przén. 'uderzyć kogoś; dotknąć kogoś, dokuczyć, dogryźć komuś', dial. także 'nabawić się przez nieuwagę np. choroby' (np. Karłowicz SGP), czes. *dojēchati -jēchām* 'dotrzeć gdzieś, dojechać, zajechać', dial. też *dojachati* 'ts.', 'dokuczyć, dać się we znaki komuś' (Bartoš DSM); sła. *dojachat' -chām* 'dotrzeć, dojechać, o szybkim środku komunikacji' (również u Kálala), przén. 'nadejść, o łocie';

~ sła. *dojāhati -jāham*: -jāhem rzadko 'jadąc konno dotrzeć gdzieś, osiągnąć coś; doścignąć, dogonić kogoś', sch. *dōjahati -jašēm* 'jadąc konno dotrzeć gdzieś, dojechać, przyjechać konno; zakończyć jazdę koniem' od XVI w., 'przyprzedzić dokądś konia, jadąc na nim' (RSAN); serb.-cs. XV w. *дојхати* 'przybyć, advehi' (Miklosich LP), bulg. *дојхам -шаму* 'jadąc konno dotrzeć gdzieś', dial. 'jechać w celu sprzedania konia' (Gerov, Mladenov BTR), maced. *dojasa* 'jadąc konno dotrzeć gdzieś; zakończyć jazdę (konno)';

rus.-cs. *дојхати, дојхати* 'przybyć, advehi' (Miklosich LP), strus. *дојхати* 'dojechać, dotrzeć gdzieś' od XVII w., 'doścignąć, dopędzić kogoś jadąc; dopaść kogoś' od XVI w. (SRJ XI—XVII), ros. *доѣхаму* 'jadąc przybyć dokądś, przyjechać; ukończyć jazdę, podróż', arch. myśl. 'dopędzić, dogonić zwierzynę szybkimi psami podczas polowania', pot. przén. 'dokuczyć, dogryźć komuś: dobić, wykończyć', dial. też 'obrazić, skrzywdzić kogoś; pomścić kogoś, zemścić się' (SRNG, Dał), ukr. *доїхати* 'dotrzeć do jakiegoś miejsca, dojechać, przyjechać' od XV w., przén. (zwykle *доїхати кінця*) 'sprawić komuś przykrość, dokuczyć komuś, dać się we znaki; skrzywdzić kogoś, dobić, wykończyć', brus. *daéxauš* 'dojechać, przyjechać' (także dial. np. Bjalskevič Mohylew). ~

*Z pref. *do-* od *jachati: jēchati*. O występującym w kilku językach słow. praes. *dojadq: dojēdq* p. *dojatai: dojēti*.

Zob. *dojatai: dojēti*.

W. S.

dojatai dojadq: dojēti dojēdq 'osiągnąć cel jazdy, jadąc przybyć, dotrzeć do celu, do określonego miejsca, advehi, pervehi', 'jadąc dogonić, doścignąć kogoś'

~ stpol. wyjątkowe *dojać (zaświadczone tylko praet. *dojal*, r. 1470): 'jadąc przybyć, dojechać dokądś' (Słownik stpol.), dluz. *dojēs -jēdu: -jēzom -jēzōš* 'jadąc dotrzeć do celu, dojechać, przybyć', gluz. *dojēć -jēdzēs* 'dojechać; jadąc dopędzić, dogonić kogoś', u Pfuħla też 'skończyć jazdę', 'przeprowadzić (doprowadzić) bruzdę do końca', czes. *dojeti -jedu* 'dojechać, przybyć, zakończyć jazdę' (już stczes. XIV w. *dojēti -jēdu*), 'jadąc dopędzić kogoś, dogonić', arch. 'wyruszyć, wyjechać w celu zdobycia i przywiezienia czegoś' (SSJČ). ~

Na większy pierwotnie zasięg wyrazu wskazuje *dojadq: dojēdq* używane

jako praes. do *dojachati* : *dojčhati* (zob.): pol. od XV w. *dojadę -jedziesz*; serb.-cs. дојадоу (Miklosich LP); strus. дојдоу, ros. доѣду, ukr. доїду, brus. даїду.

Z pref. *do-* od *jati* : *jěti*.

Zob. *dojachati* : *dojčhati*.

W. S.

dojenka pln. 'naczynie (zwykle drewniane) do dojenia, skopek, muletra'

~ pol. dial. *dojenka* 'naczynie na mleko' (Dejna RKJL XXI 234, np. do dojnyń *dojnyńki* pl.), kasz. *dlojinka* (< *dojenka) 'wiadro do dojenia', 'nocnik' (u Sychtu SK jako przestarz.), też w SW *dojenka* 'małe naczynie do dojenia' i jako dial. 'dziezka, naczynie gliniane do mleka' (bez dokumentacji);

ros. dial. *doěnka* 'skopek, wiadro do dojenia mleka; dzióbek u takiego naczynia' (SRNG, SSRJ, Ivanova Sl. Podmoskovijsja), ukr. dial. z Polesia *dojónka*, *dajónka* 'naczynie do dojenia' (Lysenko SPH), brus. dial. *daěnka* 'naczynie (zwykle drewniane) do dojenia' (np. Šaternik Červ., Bjaľkevič Mohylew, Rastorguev Brjansk, Sejaškovič Grodno; o zasięgu w dialektach zob. Sejacko NLS 88—9), poleskie *doěnka* 'drewniane wiadro z długą rączką, używane do dojenia krów' (NS 189). ~

Por. paralelnie zbudowane derywaty: ros. dial. *doěnka* 'sutka u krowiego wymienia', *dóenka* i *doěnka* 'dojna krowa', *doenka* 'pasterka krów, krowiarka; przewisko' (SRNG, Mirtov Don., Ivanova l. c.).

Derywat od *dojiti* oparty bezpośrednio na partic. praet. pass. *dojenz*, o suf. *-zka* p. I 94.

T. Sz.

dojeti dojmę 'ująć, uchwycić, dosięgnąć' (przen. 'urazić boleśnie, dokuczyć, dogryźć, dopiec komu'), 'ogarnąć, osiągnąć', iter. *dojmati dojmajo*

~ pol. *dojąc dojmę* 'dać się odczuć, o przykrych wrażeniach zmysłowych, o przykrych uczuciach', 'przejąć, przeniknąć do głębi', 'urazić boleśnie, dokuczyć, dogryźć, zgnębić' (od XVI w., też dial., np. Karłowicz SGP, Kucala PSM 253), XV—XVIII w. 'osiągnąć, osiąść' (Słownik stpol., SP XVI IBL, L.), dial. *dojóně se* 'dopaść czegoś; domyślić się, dorozumieć się' (np. Szymczak Domaniewek), gluz. *dojec -jmu* 'ująć, uchwycić; przeniknąć; wnikać; ogarnąć; wzruszyć', czes. *dojal* partic. praet. act., *dojat* partic. praet. pass. do wtórnego inf. *dojmouti* 'wzruszyć kogoś, dać się odczuć' (por. też subst. *dojeti* n. 'wzruszenie', Pflr. slov., SSJČ), dial. *dojat* 'ująć, uchwycić; dobrać się do czegoś; wzruszyć' (Bartoš DSM), stezes. *dojeti* (u Jungmanna *dojiti*) *-jmu* 'dosięgnąć, osiągnąć; pojąć' (Gebauer Sl.), też 'ująć, uchwycić; przejąć do głębi; urazić boleśnie, dokuczyć' (Jungmann), sła. *dojat* *-jmu* 'wzruszyć, rozczulić, rozrzewnić; poruszyć', pot. 'dokuczyć, dogryźć';

sle. *dojěti dojmem* : *doimem* : *dojāmem* 'uchwycić, ująć; dosięgnąć, ogarnąć' (*dojěti* resnico 'dojść prawdy, poznać prawdę', SSKJ), *dojěti se* 'zająć się czymś; ująć się za kims; zaopiekować się czymś, kims' (Pleteršnik), sch. dial. *dojāti se dojmēm se* 'jąć się czegoś, zająć się czymś', 'przyczepić się do kogoś, dokuczyć, zanudzić' (RJAZ, RŠAN: czakaw., sztokaw. w pin. Dalmacji);

strus. дојати дојмоу 'wziąć to, co należy jeszcze otrzymać, otrzymać dodatkowo; ściągnąć dług, zaległości', 'sprawić przykrość, bardzo dokuczyć' (SRJ XI—XVII), ros. доіять доіму -мѣшь 'dokuczyć, dogryźć, dopiec, doprowadzić kogoś do ostateczności', arch., pot. 'dobrać, wziąć dodatkowo', dial. też 'dogonić, dopędzić kogoś, osiągnąć coś, dojść do czegoś; zbić kogoś

boleśnie' (Dal, SRNG), ukr. *дiя́ти* (rzadko *доiя́ти*, u Hrinčenki także *дои́ти*) -*и́ти* -*и́ти* 'urazić boleśnie, dokuczyć, dogryźć, dociąć', 'dobrać, dopełnić zbierając; ściągnąć; pojąć, zrozumieć', brus. *даiмаць даiмiць* 'dokuczyć, dogryźć, dociąć' (też dial. np. Sejaškovič Grodno, Šaternik Červ.), 'przeniknąć, przejąć, dojąc', dial. także 'dobrać, uzupełnić; zaczepić, zahaczyć, uderzyć' (Nosovič). ~

Por. wtórne oparte na temacie praes.: dłuż. *dojmes -jmu -jmjoš* 'ująć, uchwycić; okiełznać', czes. *dojmouti -jmu* p. wyżej, *dojmouti se* 'wzruszyć się; przejąć się czymś'; sle. przestarz. *dójmiti (se)* 'wstrząsnąć, wzruszyć; wzruszyć się', sch. dial. sztokaw. *dójmiti se dójmim se* 'dotknąć się', przen. 'wspomnieć kogo' (RJAZ, Vuk), 'zrobić, pozostawić wrażenie' (RSAN), *dójamiti dójamim* 'uchwycić, wziąć do końca wszystko' (RJAZ, RSAN), 'dopędzić, spędzić, np. owce' (RSAN).

Iter. *dojmatí*: ~ pol. dial. *doimać* 'dogryzać, dokuczać, dojmować' (Karłowicz SGP: Śląsk), gluż. *dojimać -mam* 'ujmować, chwytac; ogarniać, przenikać, wnikać; wzruszać', czes. *dojímáti -jímám* (u Jungmanna też *-nímám*) 'wzruszać; rozezulać, rozrzewniać', również 'ujmować, chwytac; dokuczać, dogryzać komuś, żartować z kogoś' (Jungmann), sla. *dojimat' -mam* 'wzruszać; wzbudzać litość, współczucie; rozezulać, rozrzewniać', *dojimat' sa* 'wzruszać się';

sch. *dóimáti se -imám se*: *dóimljém se* 'wplywać, oddziaływać', 'robić, pozostawiać wrażenie; wydawać się', 'zdawać sobie sprawę, poświęcać uwagę' (RSAN);

strus. *донимати -мiо* 'brać dodatkowo, dobierać; ściągać długi, zaległości', ros. *донимать -мiю* 'niepokoić, dokuczać, dogryzać komuś; poskramiać, podbijać', 'brać dodatkowo, dobierać', dial. także *доимiть, доiмiть* 'dobierać', 'dopędzać kogoś, dobierać się do kogoś' (np. Dal, SRNG, Słowarь Rjazan., Słowarь Urala), ukr. *дiймiти* (rzadko *доiймiти*) -*мiю* 'niepokoić, dokuczać, dogryzać, docinać', dial. również *дои́мiти -мiю* 'dobierać, dopełniać zbierając, ściągać', 'pojmować, rozumieć' (Hrinčenko), już w XVIII w. *доiмiти вiрри* 'dawać wiarę, wierzyć' (Tymčenko), brus. *даiмiць -мiю* pot. 'niepokoić, dokuczać, dogryzać, docinać', u Nosoviča 'dobierać, uzupełniać', 'przenikać, przejmować, dojmować', dial. również *даи́мiць* 'uderzać, bić; dokuczać' (Nosovič, Bjałskevič Mohylew, Šaternik Červ.). ~

Por. sle. *dojémáti -mam* 'ujmować, chwytac, ogarniać', 'odczuwać, odbierać wrażenia zmysłowe, zwłaszcza słuchowe i wzrokowe' (SSKJ).

Na gruncie poszczególnych języków słow. powstało *dojmatí* perf. (z pref. *do-* od iter. *jimati*): stpol. XV w. *doimać się* 'domniemać się, domyślić się, rozumieć się'; sch. dial. *doimáti se -imám se* 'dojść, dotrzeć, przyjsć do czegoś' (RSAN); ros. dial. *доимiть -мiю* 'wziąć dodatkowo, dobrać' (SRNG: Wołogda).

Z pref. *do-* od *jėti* (zob., por. też iter. *jimati*).

IV. S.

dojčhati zob. dojachati

dojėti zob. dojati

dojilica pld. i wsch. 'kobieta karmiąca, mamka, nutrix', 'samica zwierząt dojnych dająca mleko' (wsch. też 'dojna krowa')

~ sch. *dójlíca* 'kobieta, która karmi swym mlekiem swoje lub cudze dziecko, mamka, nutrix' (RMat., Vuk, RSAN) od XVII w., 'piastunka,

opiekunka dziecka' (RSAN), z XIX w. 'dojne zwierzę' (np. krawe *dojilice*, RJAZ z Daničicia, znaczenie w dial. nie poświadczone), scs. Ps. Sin. доилница 'mamka, nutrix' (Sadnik-Aitzetmüller ПАТ, SJS), ca. też 'dojna owca' (SJS, Miklosich LP), bulg. dial. доилница 'kobieta karmiąca piersią, nutrix' (RROD);

strus. доилница 'nutrix', 'dojna krowa' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. dial. доилница 'krowa' (SRNG: Ural), 'krowa, która swym mlekiem żywi rodzinę' (SIAN), dawne z cs. 'mamka, nutrix' (Dal, SAR), ukr. z XVII w. (Berynda) доилница 'ts.' (Tymčenko). ~

Nomen agentis z suf. *-ica* od *dojiti*, bezpośrednio oparte na partic. praet. act. *dojilz*, o budowie p. I 98—9. — Znaczenie wsch. słow. 'nutrix' zapewne z cs. T. Sz.

dojilo pld. i wsch. 'ilość mleka otrzymana z jednego udoju', pld. też 'karmienie mlekiem z piersi', 'wyciskanie mleka z wymienia zwierzęcia dojnego, dojenie' ~ sle. *dojilo* 'karmienie', dial. ze Styrii 'dawanie mleka, mleczność' (krawa ima słabo *dojilo* 'daje mało mleka'), 'dojenie' (Pleteršnik), bulg. dial. доило 'dojenie' (Mladenov BTR), 'ilość mleka otrzymywana z jednego dojenia, udój' (Gerov Dop., Mladenov BTR, o zasięgu BER I 416, BDial. II 153, VI 25), дуילו 'mleko otrzymane z jednego dojenia całego stadu' (Stojkov Banat), доило = доило време 'positek po obiedzie, podwieczorek' (BDA I m. 213, cz. II s. 145—6, por. *dojilьzъ*), tu również należy dalsze znaczenie *дуילו* 'мокреж, влага', np. Стъпъхъ къ дуילו уд дъждът (BDial. IY 199: Trojan); ros. dial. доило 'ilość mleka udojona w ciągu doby od jednego zwierzęcia', 'bezwartościowe, niedobre mleko' (Dal, SIAN). ~

Por. inne derywaty dewerbalne (p. I 103—4): ros. dial. доило 'wymię krowy; sutka u wymienia krowy lub kozy; smoczek dziecięcy' (SRNG), brus. lud. доила 'wymię' (też dial., np. Sejaškovič Grodno, NS 172).

Nomen actionis (> nomeni acti) z suf. *-lo* od *dojiti*, o budowie zob. I 104. T. Sz.

dojilka pld., wsch. 'naczynie służące do dojenia mleka, skopek, muletra', pld. też 'mamka, nutrix', 'zwierzę dojne, dające mleko'

~ sle. przestarz. *dojilka* 'kobieta karmiąca piersią cudze dziecko, mamka' (SSKJ), sch. *dojilka* 'ts.' (RSAN), bulg. dial. доилка 'ts.', 'mleko z jednego udoju, od jednego zwierzęcia lub od stada' (Gerov, RBKE, Mladenov BTR, BDial. III 212; BDial. V 167 'mleko'), 'dojna krowa lub owca' (BDial. IV 199, VII 36), 'dojne zwierzęta' (BDial. V 167), 'wełniane cedzidło do zbierania, przecedzania i przenoszenia świeżego sera do baczki' (BDial. I 80), 'naczynie, do którego się doi mleko' (Mladenov BTR), nowe techn. 'przyrząd, którym się doi, dojarka' (RBKE), maced. доилка 'mamka, nutrix' (RMJ, też dial., Hendriks Radožda-Vevčani 255);

ros. dial. доилка 'wiadro z pokrywą do dojenia i cedzenia mleka' (Ivanova Sl. Podmoskovijska). ~

Od partic. praet. act. *dojilz* (p. *dojiti*), o suf. *-ska* w derywacji odczasownikowej p. I 94. T. Sz.

dojilja pld. 'ta, która karmi swym mlekiem potomstwo' (przede wszystkim 'kobieta karmiąca dziecko, nutrix', też 'samica zwierząt dojnych karmiąca potomstwo')

~ slė. *dojilja* 'mamka, nutrix' (Pleteršnik, SSKJ), sch. *dōjilja* : *dōjilja* 'kobieta, która karmi swoje lub cudze dziecko, nutrix' od XVI w. (też u Vuka i lud.), 'samica ssaków mająca mleko, np. o krowie, klaczy', dial. 'piastunka, opiekunka dziecka, niańka, pielęgniarka' (RSAN), 'kobieta nosząca dziecko do chrztu' (Klepikova SPT 103), bulg. dial. *dojla*'a 'kobieta karmiąca dziecko, nutrix' (BDial. III 59: Iohŭman), maced. dial. *dojla* 'ts.' (Vidoeski Kumanovo 101, 126). ~

Nomen agentis z suf. *-lja* od *dojiti*, o budowie p. Sławski PSS II 87, SP I 106. T. Sz.

dojilnica 'naczynie do dojenia, skopek, mulctrum', zach. i pld. też 'samica zwierząt dojnych dająca mleko, np. dojna krowa, owca', pld. także 'kobieta karmiąca, nutrix'

~ slė. dial. *dojelnica* (o zmianie *i > e* przed *l* zob. Stanislav DSJ I 408) 'naczynie do dojenia, skopek' (SSJ, Kálal), 'dojna owca, krowa' (Kálal), 'kobieta dojąca owce, dojarka' (Jungmann);

slė. *dojilnica* 'miejsce do karmienia dzieci', dial. prekm. 'naczynie do dojenia, skopek' (SSKJ; to według Pleteršnika w XVII w. w słowniku Habdelicia), sch. dial. *dōjilnica* 'naczynie do dojenia' (RSAN; notowane od XVII w., Belostenec, też u Jambresčicia r. 1742 i u Stulicia r. 1806, RJAZ), wyjątkowo dawne z XVII w. *dojionica* i u Stulicia *dojilnica*, 'kobieta karmiąca, mulier lactans', es. XVI w. *доильница* 'nutrix' (Miklosich LP), z XIV w. 'dojna owca' (SJS), bulg. dial. *dojilnica* 'miedziane naczynie do dojenia, skopek' (BDial. II 153: Rodopy), *dojilnica* 'owca, która się doi, dojna owca' (BDial. VII 36: Elena), *dojilnica* 'dojna krowa' (EROD: *доилниците* краве трыба добре да се хранят), *dojilnica* 'dająca mleko, dojna, zwykle o krowie' (Stojkov Banat);

ros. dial. *dojilnica* 'naczynie (drewniane) do dojenia, gliniany skopek', 'niewielkie wiadro z pokrywą do przechowywania mleka i noszenia go na sprzedaż' (Dal, SIAN, SRNG), 'kobieta dojąca krowy, dojarka' (Dal, SAR), ukr. dial. *dojilnica* 'ts.' (Hrinčenko), 'naczynie do dojenia, skopek' (Stieber AJLemk. m. 110, Kmit Bojk.). ~

Od *dojilna* z suf. *-ica* substantywizującym adi. Nawiązując bezpośrednio do czasownika pierwotne nomen attributivum przekształciło się w nomen agentis oparte na partic. praet. act. *dojilz* z suf. *-nica*. O suf. *-ica*, *-nica* p. I 98—9. T. Sz.

dojilnik *dojilnika* 'naczynie (drewniane) do dojenia, skopek, mulctrum' pld. i wsch., pln. 'ten, kto doi (owce), dojarz'

~ slė. dial. *dojilnik* *-ka* (co do zmiany *il > el* p. Stanislav DSJ I 408) 'ten, kto doi owce' (Kálal; według Jungmanna w języku pasterskim);

slė. dial. wsch. *dojilnik* 'naczynie do dojenia, skopek' (Pleteršnik, SSKJ); sch. niepewne (tylko u Stulicia r. 1806, według którego z ros.) *dōjilnik* 'ts.' (RJAZ);

ros. *dojilnik* 'naczynie (drewniane) do dojenia, skopek' (SSRJ, SIAN, też dial. SRNG), 'ten, kto doi, dojarz' (SSRJ). ~

Od *dojilna* z suf. *-ikz* substantywizującym adi. Nawiązując bezpośrednio do czasownika pierwotne nomen attributivum przekształciło się w nomen agentis oparte na partic. praet. act. *dojilz* z suf. *-nikz* 'ten, kto doi, dojarz'. O budowie p. 90—1. T. Sz.

dojilьnъ *dojilьna* *dojilьno* pld., wsch. 'służący do dojenia, odnoszący się do dojenia', pld. też 'związany z porą dojenia, przypadający w czasie dojenia' ~ sle. *dojilen* -l^{na} 'odnoszący się do dojenia' (np. *dojilna* sposobnost, SSKJ), bułg. dial. *доѝлен* 'zbiegający się, pokrywający się z czasem dojenia', *доѝлно* време, 'czas dojenia', 'posilek poobiedni' (BDA I m. 213, BDial. I 80), *доѝлна* крѝва 'dojna krowa', *доѝлны* уще 'dojne owce' (BER I 417, Stojkov Banat), też jako substantywizowane adi., np. *доѝлна* f. 'gwiazda, jutrzienka, według której owczarze wyznaczają czas porannego dojenia owiec' (BDial. I 80), *доѝлна* 'posilek poobiedni' (BER l. c.);

ros. *доѝльный* 'odnoszący się, służący do dojenia' (SSRJ), ukr. *доѝльний* 'ts.' (SUM), brus. *даѝльны* 'ts.' (BRS). ~

Na wyraz ten wskazują również derywaty:

1. *dojilьnica*, *dojilьnikъ* (zob.);
2. ros. dial. *доѝльня* (: *доѝня*) 'miejsce do dojenia krów, np. ciepła stajnia' (Dal), rzadkie 'pomieszczenie dla cielnych krów' (SIAN).

Adi. dewerbalne od *dojiti* oparte bezpośrednio na partic. praet. act. *dojilъ* (por. np. ros. dial. *доѝлый*, np. *доѝлал* корова 'dojna krowa', SRNG). O podobnych derywatach w scs. zob. Brodowska-Honowska SPS 104—5, 178.

T. Sz.

dojimat zob. *dojeti*

dojiti *dojŭ* *dlojŭšъ* 'dawać ssać, karmić mlekiem z piersi, z wymienia, np. o kobiecie karmiącej, o krowie, alere, uberibus alere' (*mati*, *žena dojitiŭ dētę*), 'być dojuym, dawać mleko, o krowie, kozie, owcy' (*korva*, *koza*, *owьca dojitiŭ*, też w połączeniu *korva*, *koza*, *owьca dobro dojitiŭ* 'daje dużo mleka'), 'ustami wysysać mleko z piersi, wymienia, ssać, o dziecku, cielęciu, sugero' (*dētę dojitiŭ*, *tělę dojitiŭ*), 'rękami wyciskać mleko z wymienia zwierzęcia dojnego, zwykle krowy, kozy, owcy, mulgere' (*dojiti korvŭ*, *kozŭ*, *owьcŭ*, też *dojiti melko*), przen. 'wyciągać coś od kogoś, czerpać zyski wykorzystując kogoś, wyzyskiwać', *dojiti* sę 'być mlecznym, dawać mleko, o krowie, kozie, owcy'

~ pol. *doić* *doję* 'wyciskać rękami mleko z wymienia krowy, kozy, owcy, mulgere' (powszechne i w dialektach, np. Lorentz PW, Sychta SK, Zaręba Siolkowice., Olesch Sankt Annaberg, Kucala PSM, Szymczak Domaniewek) od XV w. (stpol. w jednym przykładzie: lanie i turze dawały *sie doić*, w XVI w. już częste, np. u Mącz.: Wymiona wyżymać rękoma, to jest *doić*; dziś często w połączeniu *doić krowę*, *kozę*, *owcę*, też dial., już w XVI w., Mącz., SP XVI IBL, od XVI w. także w połączeniu *doić mleko* 'mulgere'), dawne (poświadczony już w XV w.) a dziś dial. *doić* 'ssać mleko z piersi matki' (np. Szymczak l. c., Maciejewski Chełm.-dobrz.; stąd dziś przestarz. *doić* 'ciągnąć, pociągać' i przen. 'pić cheiwie trunek; ciągnąć, żłopać, chlać', od XVI w. 'ciągnąć zyski z czyją szkodą; wyzyskiwać, obdzierać, wyludzać', też dial., np. Sychta l. c.); dziś przestarz. a w dialektach częste (np. Sychta l. c., Lorentz l. c., Szymczak l. c., Karłowicz SGP, Górniewicz Malbork) 'być mlecznym, dawać mleko, o krowach' od XVI w., np. u Mącz. s. v. rumo: *doję* 'naddawam mleka', dial. np. *krowa doi*, *krowa kwią doi*, *krowa źle*, *mało*, *dobrze doi*, np. Sychta l. c., Górniewicz l. c.; w języku liter. w tym znaczeniu tylko *doić się*, np. *krowa się doi* 'daje mleko', też dial.; kasz. *dojoco* krowa 'krowa, która się doi, daje mleko', Lorentz l. c.), stpol. XV—XVI w. *doić* 'dawać ssać, karmić piersią' (np. z XVI w. dziecię do dwu lat *doić*; jak długo ma być dziecię

dojono 'karmione piersią', SP XVI IBL, u Mącz. *poddoié* jagnięta, podsadzić pol owce, s. v. rumo, por. i Brückner SE 92, Sławski SE I 152), także w XVI w. *dojace* cielęta krowy 'krowy, które karmią cielęta, dają im ssac' (SP XVI IBL), połab. *düjē* 3 sg. 'doi, mulget' (*doje zamiast *dojiti*, p. Lehr-Splawiński GP 212), partic. praes. act. *dūjaccē* (Lehr-Splawiński, Polański SE I 130), dłuż. *dojs dojm dojs* 'mulgere', up. *kózu dojs* (też dial., Fasske Vetschau), 'dawać mleko' (np. naša *kóza* wlede *doj* a ... krowa teke 'koza daje dużo mleka, krowa też', Muka), głuz. *dejié deji* i *dójié dóji* (*kruwy dejié*) 'mulgere' (Pfuhl, Zeman), 'być mlecznym, dawać mleko' (*kruwa deji*, Pfuhl), dial. *dojié* 'mulgere' (Michalk Neustadt), na stare *doji*, *deji* (: na stare *dojaca*, na starym *de-jaca*) 'o krowie przestającej się doić, dojacej się jeszcze przed mającym nastąpić okresem przerwania mleczności przed ocieieniem' (Sorb. SA II m. 94), *dejié so* 'być mlecznym, dawać mleko', 'sich betschutschen, von Thieren' (Pfuhl), czes. *dojiti dojím* (*dojiti krávu, kozu*) 'mulgere' od XIII w. (stezes. *dojiti -ju*, też w połączeniu z *mléko*: Jako *mléko dojila* mě, XIV w., Gebauer Sl.), 'być dojnym, dawać mleko, o dojnych zwierzętach' (*kráva, koza*, mało *doji* 'daje mało mleka', Pfir. slov., SSSJ, *kráva špatně doji*, Jungmann), w obu znaczeniach też dial., np. *dojič* 'krávu' 'mulgere', *kráva už doji* 'daje mleko' (np. Lamprecht Opava, Bartoš DSM), przen. *dojiti* 'wykorzystywać kogo' i 'przynosić zysk' (SSJČ, Pfir. slov., Jungmann; w pierwszym znaczeniu już stezes.), stezes. już w XIV w. *dojiti* 'dawać ssac piers, karmić piersią' (*dojiti*, to jest, jako dojka dietę, tak oni tē pohlebenství krmiti, Novák SlHus; w tym znaczeniu też u Jungmanna z XVI w.), sła. *dojit'* (*krava, kozu, ovcu*), dial. *dojie doju* (np. *krava ma veške dojeće*, Buřa Dlhá Lúka) 'mulgere' (stąd przen. pot. *dojit'* niekoho ako kravičku 'wykorzystywać kogoś', SSSJ), 'być dojnym, dawać mleko, o dojnych zwierzętach', np. *krava dobre (zle) dojt* 'ma dużo (mało) mleka' (SSJ), u Jungmanna jako sła. dojka dítě (sic!) *doji* 'karmi piersią', dial. *dojit' se* (Sipos Bükk-Gebirge);

sła. *dojiti dojím* 'dawać ssac piers, karmić piersią' (np. *mati doji* otroka; *dojeće matere*; psica *doji* mladiče, też dial., Tominec Črni vrh), dial. wsch. (SSKJ; u Pleteršnika: Styria, Bela Krajina) *dojiti* (*koze, krave, kravo dojiti*) 'mulgere' (w tym znaczeniu już XVI w., Megiser 1592), 'mieć, dawać mleko', np. *koza dobro doji*, letos slabo *dojijo* (SSKJ, u Pleteršnika ze Styrii), sch. *dōjiti dōjím* (dial. np. *dojiti -iš*, Jurišić Vrgada) 'dawać ssac piers, karmić mlekiem z piersi, z wymienia' (też lud.: *majka, žena doji dete*, RSAN; według Skoka ER I 422 to znaczenie wsch.) od XV w. (p. AslPh V 270; w XVI w. np. *mati poče me dojiti*; baba ju je *dojila* i hranila; od XVI w. i lud. często w połączeniu mlíjekom *dojiti*, RJAZ), przen. XVI—XVII w. 'żywić, karmić w ogóle' (mlíjekom *doji*; *matice krvi svojom doji*), 'być mlecznym, dawać mleko, zwykle o krowie' (*krava bolje, zlo doji*, według RSAN dial., też u Vuka, stąd RMat.), 'ustaniu wyciągnąć mleko z piersi, ssac' (*doji dijete majku*; umiljeno jagnje dvije ovce *doji*, przysłowie lud.; ono dvoje ... *doje* mater, lud.; z pieśni lud. też ti si *dojio mlíjeko*; też u Vuka) od XIX w. (RJAZ), 'wyciskać mleko z wymienia, mulgere' (np. *doje krave, ovce, koze*, RMat., według RSAN dial., według Skoka l. c. to znaczenie zach.) od XVII w. (RJAZ z Belostena XVII w. i dial. ze Slavonii z XVIII w.), dial. *dojit* *dojím* 'karmić swoje dziecko swoim mlekiem z własnych piersi', 'ssac', np. *Doji* mi dēte; Ovō tāle još *doji* 'ssie' (Elezović Kos.-Met.), dziś także *dōjiti se* 'dawać mleko' (Prestade *krava da se doji*, jer se brzo htjela oteliti, też dial., Klepikova SPT 99), przen. 'żywić się, odżywiać się' (RMat.), scs. доити

доѣ доѣши 'karmić piersią, nutrire, lactare' (np. св. жена отроуа доѣше), св. też 'mulgere' (домше кошоутоу) i доѣти са (Miklosich LP), es. XIII w. przen. похотѣли доѣти са 'nutritur' (SJS), z pref.: ses. Supr. надоѣти 'nakarmić piersią, alere, lactare': кто видитъ матерс... да не надоѣ (sic!) дѣтишѣ, Ps. Sin. отъдоѣти 'odstawić dziecko od piersi' (SJS), bulg. доѣ доѣши aor. доѣх (np. доѣ крава, овца, dial. доѣм кравѣше, BDial. III 59, 212, Stojkov Banat) 'wyciskać mleko z wymion, mulgere' (też powszechne w dialektach, szczególnie o geografii wyrazu w dialektach zob. M. Mladenov RS XXXII 42—3, 45—6), znane też w połączeniu доѣ мляко, np. Иска да доѣ от ялова крава мляко; доѣ мляко! (Mladenov BTR), dial. доѣм млякуту (BDial. VI 23), przen. 'wyzyskiwać, wykorzystywać kogo, eksploatować' (RBKE, Gerov, Mladenov BTR, por. i Ročnik Botev), dial. также 'dawać ssać pierś, karmić dziecko piersią' (RBKE, też np. BDial. I 246, III 59, 212, np. Жена доѣ малко бебе; Майката доѣ детето си, Gerov, Mladenov l. c.; według BER I 416 zach.), 'karmić dziecko lub zwierzę' (BDial. VI 141), też доѣ се (RBKE), np. u Gerova Кравата не дава да се доѣ; Кравите се доѣт привечер, Mladenov l. c. (por. też SNU XXXI 258 s. v. доѣн: Крава, овца, коза, што имат мляко, и се доѣт; доѣна крѣва 'крѣва, която се доѣ'), maced. доѣ 'karmić piersią' (MRS; w RMJ tylko = sch. dojiti), dial. доѣм доѣш 'mulgere', 'karmić piersią', np. gu доѣшѣ Dimitráku (Matecki SW; co do ostatniego znaczenia p. Klepikova SPT 100);

strus. доѣти доѣ 'karmić mlekiem z piersi, lactare' od XI w. (мѣти дѣти доѣти; мѣтѣмъ доѣл; сѣсѣемъ доѣл), 'mulgere' XI w. (въ поустымаѣхъ сѣсни доѣлцѣса; коровы доѣти, też доѣтиса: багодѣть... домашеса (Srezn., SRJ XI—XVII), XVI w. мляком доѣса (SRJ XI—XVII), ros. доѣтъ доѣ доѣшь i доѣшь (SRJ, SIAN; o akcencie Kiparsky Wortakzent 303) 'wyciskać mleko z wymienia, mulgere' (np. доѣтъ корову, овцу, козу, w tym znaczeniu также доѣтъся, p. SSRJ), доѣтъ как корову, как козу 'wyzyskiwać, wykorzystywać kogoś' (SSRJ), pot. i dial. (np. SSRJ, SRNG, SIAN, Słowarь Urala, Dal, SAR) 'dawać mleko, np. o krowie, kozie, owcy' (корова доѣтъ 'daje mleko, jest dojna, корова мало доѣтъ, перестала доѣтъ 'nie daje mleka', też Ruk. Leks. 91), dial. доѣтъ доѣ доѣшь 'ssać, o cielęciu' (SBNG), доѣтъся доѣтъся; доѣтъся 'dawać mleko, o krowie, kozie' (коровы доѣтъся плохо), z es. доѣтъ 'karmić piersią' (Słowarь CSRJ, Dal), ukr. доѣти (u Żel. doѣти, u Kuzeli-Rudn. doѣти доѣ доѣти) доѣ доѣти (np. корову доѣти; доѣтъ овецки) 'mulgere' od XVII w. (stukr. np. корови доѣ), pot. przen. 'eksploatować, wykorzystywać kogoś', доѣтъся 'dawać mleko, o krowie, kozie' (np. корова перестала доѣтъся; корови доѣтъся, SUM) od XVIII w. (Тумченко: корова... не всѣ доѣтсѣ), brus. даѣць даѣ доѣти = ros. доѣтъ (też w znaczeniu przen.), даѣцца = ros. доѣтъся (BRS), dial. даѣць карову 'mulgere' (Bjaľkevič Mobylew). ~

Causativum do pierwiastka *dhē(i)-* 'ssać; dawać ssać, karmić' (p. *dēva*, *dēva*). Bezpośrednią podstawę tworzy prapostać **dhi-*, psl. nie zaświadczone *diti, por. -*čiti*: *kojiti*, *piti*: *pojiti*, *žiti*: *gojiti*. Dokładny odpowiednik goc. *daddjan* 'dawać ssać, karmić', szwedz. *daggia* 'ts.' < germ. *dijan. Natomiast porównywane często z psl. *dojiti* stind. *dháyati* 'ssie, pije' nie jest formacją kauzatywną ale czasownikiem prymarnym, podobnie lot. *dēt dēju* 'ssać'.

Mikkola Streitberg Festgabe 267 (tu też o przejściu interwokalicznego

-j- w got. *-ddj-*), Kuryłowicz AI 166 uwaga 1, IG II 278, Vaillant GC III 271, Bezlej ES I 106—7. T. Sz.

dojivo 'wyciskanie mleka z wymienia zwierzęcia dojnego, dojenie', 'to, co jest udojone, udój'

~ pol. dawne XVII—XVIII w. *doiwo* 'dojenie' (L. stąd SJP PAN, Reczek SDPol.; też w SWil., np. skopiec do *doiwa*), w SWil. także 'zbiór mleka za jednym udojem, udój', głuź. *dejwo* 'udój, udojone mleko' (Pfuhl, Zeman), czes. *dojivo* 'ts.' od XIV w. (też u Jungmanna i dial., np. Gregor Slav.-bnč.), dial. *dojivo*, *doivo* 'mleko i produkty mleczne' (Bartoš DSM, Mašina Mistřice), 'mleko' (Svěrák Karlovice), sła. *dojivo* 'nadojone mleko' (też dial., np. Habovštiak Orava 160), tu może także dial. *dojivo* 'grązel żółty, Nuphar luteum' (Buffa SBN 283; co do znaczenia bot. por. np. głuź. *dójnica* 'wilczomlecz, Euphorbia', p. *dojnica* 1.);

sł. *dojivo* : *dójivo* 'mleko (udojone), udój' (np. krava ima dosti *dojiva*, Pieteršnik; SSKJ nie notuje), sch. dial. *dójivo* 'karmienie dziecka piersią', 'dawanie mleka, np. przez krowy', coll. 'produkty mleczne' (RSAN), dawne z XVIII w. wyjątkowo u jednego pisarza ze Slavonii *dojivo* 'dojenie; udój' (RJAŽ z J. S. Reljkovicia: 2 przykłady);

ukr. pot. i przestarz. *diúso* 'dojenie, dawanie mleka' (np. kopova dobra na *diúso*), 'udojone mleko, udój' (SUM, Hrinčenko), dial. *diúso* 'dojenie' (Žel.), już w XVIII w. *doúso* 'udojone mleko, udój' (Tymčenko). ~

Nomen actionis (> nomen acti) od *dojiti* (zob.) z suf. *-ivo*. O suf. zob. Meillet Ét. 371—3. T. Sz.

dojodě, dojodu zob. **dokodě**

dojs doja 'wyciskanie mleka z wymienia zwierzęcia dojnego, dojenie; udojone mleko, udój', 'karmienie mlekiem z piersi'

~ pol. *dój doju* 'dojenie krów, kóz' (też dial. sli. *dój doju*, Lorentz PW, SIW) od XVII w. (Reczek SDPol., u L. także 'mleko z jednego doju, wydój', bez przykładu);

sł. *doj* m. 'karmienie piersią' (otroka na *doju* imeti 'mieć dziecko przy piersi', Pieteršnik);

ros. dial. *dóú dóú* 'dojenie' (SRNG: Smoleńsk), ukr. dial. *diú dóú* 'dojenie; udój' (Hrinčenko). ~

Nomen actionis do *dojiti*, o budowie p. I 58—9.

Zob. *doja*.

T. Sz.

dojčę dojčete zach. i pld. 'dziecko karmione piersią matki'

~ czes. *dojče -ete* 'cielę, które ssie krowę lub żywi się tylko mlekiem' (Přir. slov.), sła. *dojča -at'a* 'dziecko karmione piersią matki' (SSJ);

sch. przestarz. *dójče* i *dójče -eta* 'dziecko karmione piersią matki' (RSAN). ~

Por. sch. NO *Dójčeta* (RSAN).

Od *dojska*, o suf. *-et-* p. III 13.

ESSM V 55.

T. Sz.

dojska 'sutka zwierząt dojnych, wymię, mamma', 'piers kobieca, mamma': 'samica zwierząt dojnych, krowa, owca, koza, dająca mleko' (często w po-

łączeniu **dobra dojśka** 'krowa, owca, koza dająca dużo mleka'), kobieta karmiąca dziecko, *nutrix*: wseh. także 'dojenie, mulsura', pln. 'to, co zostało udojone, mleko otrzymywane z dojenia, udój': 'naczynie do dojenia, skopek, muletra': 'kobieta dojająca (krowy), dojarka'

~ pol. *dójka* 'kobieta dojająca krowy, dojarka' (prawdopodobnie już w XVI w., SP XVI IBL; też dial. *dojka, dójka*, np. Kowalska ZSMaz. I m. 11, Karłowicz SGP), 'brodawka sutkowa u zwierząt dojnych' (też dial.), 'krowa, owca, koza dająca mleko, dojna krowa, owca' (też dial., np. Karłowicz SGP, Herniczek-Morozowa Paster. I 58, Olesch Sankt Annaberg, Steuer Sulków, Zdaniukiewicz Łopatowszczyzna, Lorentz PW, Sychta SK), 'naczynie (drowniane), do którego się doi mleko' (SJP RAN, SW, SWil.), stpol. XV—XVI w. 'kobieta karmiąca piersią cudze dzieci, mamka, *nutrix*' (dziś dial. *dojka* 'położnica' zapewne < 'kobieta karmiąca dziecko'), dłuż. *dojka* 'owca, krowa dająca mleko, dojająca się krowa' (*dobra dojka* 'dobrze dojająca się krowa', Muka, dial. *dojka* 'ts.', Fasske Vetschau), dawne 'mamka' już u Jakubicy XVI w. (dziś tylko jako wyraz obelżywy), głuź. *dójka, dejka, dobra dójka* 'dobrze dojające się zwierzę, np. o dojrzej krowie, kozie, owcy' (dial. stara *dojka, dejka* 'krowa, która doi się jeszcze przed okresem przerwy w dawaniu mleka', Sorb. SA II s. 228, *dojka* 'dojna, mleczna krowa', Michalk Neustadt), 'mamka' (Pfuhl, Zeman), czes. dial. *dojka* 'krowa dająca mleko, dojna krowa' (Přir. slov., Gregor Slav.-buč.), 'owca, która daje dużo mleka' (Svěrák Karlovice; często z adi. *dobrá dojka* 'dająca dużo mleka, o krowie, owcy', Bartoš DSM, Malina Místřice, Kott Dod. DSM), 'jeden udój' (Bartoš DSM, też u Jungmanna 'mleko nadojone od krów, udój'), stczes. *dojka* 'mamka, *nutrix*' od XIV w. (Gebauer Sl., Flajšhans Klaret; u Jungmanna też 'kobieta z niezakrytymi piersiami'), stczes. także 'kobieta dojająca krowy' od XV w., u Jungmanna *dojki* pl. 'sutki piersiowe', sla. *dojka* 'mamka' (p. niżej mokrą *dojka*), 'dojna krowa, owca' (*dobrá dojka*; suchá *dojka* 'krowa, która przestała dawać mleko', też dial. *dobra dojka*, np. Buffa Dlhá Lúka, Stanislav Liptov, Klepikova SPT 102, Matejčok Novohrad 112), *dojki* 'mlode owce' (Klepikova l. c.), u Kálala *dojka* suchá 'niańka, piastunka', *dojka* mokrą 'mamka, *nutrix*' (też u Jungmanna: mokrą *dojka* z Bernoláka), *dojky* 'sutki, piersi' (Kálal);

slc. *dójka* 'mamka, *nutrix*' (Pleteršnik; według SSKJ książkowe; już w XVI w. u Megisera 1592), *dójka* 'piers kobieca' (SSKJ), sch. *dójka* 'piers kobieca, *mamma*' (też u Vuka i lud., p. SMR 109) od XVI w., przestarz. 'kobieta karmiąca swoje lub cudze dziecko, *nutrix*' od XIV w. (Mažuranić Prinosi 253, RJAZ; dziś dial. czakaw. *dójka* 'mamka', Jurišić Vrgada), dial. 'krowa lub owca mająca dość mleka' (RSAN; także jako nazwa własna krowy, owcy, RJAZ), bulg. *dóška* 'kobieta, która karmi cudze dziecko, mamka, *nutrix*' (też dial., np. BDial. VI 168, Gerov; stąd 'piastunka, opiekunka, niańka', Mladenov BTR), 'piers, sutka' (Gerov, Mladenov BTR), maced. *dojka* 'piers kobieca' (z poezji lud., RMJ, dial. np. белите дојку, Klepikova SPT 101), 'mamka, *nutrix*' (BER I 416: Prilep, też z pld. Albanii *dojka* 'ts.', Mazon DSA 406);

ros. *dóška* 'dojenie' (też dial., Słownik Rjazan.), dial. 'dojna krowa', 'sutka wymienia krowy lub kozy', 'kobieta dojająca krowy', 'naczynie do dojenia, skopek' (SRNG, Słownik Urala, SRSO, Słownik Rjazan.), ukr. *diška* 'sutka u samiec ssaków' (SUM), dial. 'naczynie do dojenia, skopek' (Hrinčenko), zakarp. 'mamka, *nutrix*' (ib. z Verchratskiego), dial. też *dóška*

'dojna owca' (Żel.), karpackie 'dojna owca, krowa', *dojka* 'stado owiec' (Klepikova l. c.), 'dojne owce' (SDU 133), brus. *dojka* 'dojenie krów' (BRS, też dial., BMM III 252), dial. 'kobieta dojąca krowy, dojarka' (np. BMM l. c., Sejaškovič Grodno), 'wiadro do dojenia krów' (Mat. Minsk), 'sutka krowy' (BMM l. c., Nar. slova 159), dial. poleskie *dojka* przestarz. 'sutka krowy' (Leks. Polesja 31). ~

Por. NO: stpol. XV w. *Dojka* m. (SSNO), stczes. XIV w. *Dojka* (Gebauer SL, Svoboda SOJ 203).

Ze słow.: węg. *dajka* 'nutrix' od XIV w. (Kniezsa MNSJ I 1, 146), rum. *doică* 'ts.; niańka' (Cioranescu DER 295), dial. *doică*, *daică* 'starsza siostra', *daică* w zwrocie do 'siostry; młodej kobiety' (szczegółowo o wyrazach i licznych znaczeniach Klepikova SPT 104).

Nomen agentis : nomen instrumenti : nomen actionis ( ) nomen acti) od *dojiti*, o suf. *-ska* zob. I 94.

Por. *dojśka*.

T. Sz.

dojśka *dojśka* 'sutka u wymienia krowy', 'pierś kobieca'

~ pol. dial. *dojek dojka* 'sutka krowy' (z okolic Jasła, Krakowa);

sch. dial. *dójak dójka* 'pierś kobieca; sutka' (RSAN; według R.JAZ tylko w pieśni lud. *dójak dójka* z XIX w.);

ukr. dial. *dojok dojka* 'sutka krowy' (Hrinčenko), *d'ojok f'ijka* 'ts.' (Janów Moszkowce 158). ~

Od *dojiti*, o budowie p. I 93. Zob. *dojśka*.

T. Sz.

dojńnica I. 'naczynie, zwykle drewniane, do którego się doi mleko, skopek, muletra'

~ pol. *dojńnica* 'naczynie, do którego się doi mleko, muletra' (SJP PAN; często dial. np. MAGP III m. 104: Suwałki, Maz., Karłowicz SGP: Kujawy, Ropczyce, Włopol., Litwa, Zdaniukiewicz Lopatowszczyzna; Nitsch DPS *dojńń-ka* 'ts.') od XVIII w. (u L. 'ts.', także 'miara, vasa, vasella', stąd czes. u Jungmanna *dojnice* 'naczynie, do którego się doi'), dial. też *dojńnica* 'część koszar na owce już wydojone' (Herniczek-Morozowa Paster. I 58, II 46), już w XV w. w postaci *donica* (za rodzimością wyrazu Sławski SE I 155—6, inaczej Machek ES² 123, por. Brückner SE 94) 'rodzaj naczynia, prawdopodobnie na mleko', dziś tylko 'dość głęboka gliniana miska, dzieża, makutra', od XVI w. 'naczynie (gliniane, drewniane) do hodowli roślin ozdobnych' (też dial., Lorentz PW, zapewne z języka liter.; z pol. BRS przestarz. *danjuka* 'naczynie na kwiaty pokojowe', Sejačko NLS 115), w XVI w. *donica* : *dunica* (obie postaci się mieszają, p. Brückner l. c.) 'naczynie najczęściej gliniane, dość głębokie, miska, służąca do przygotowywania i podawania potraw, do przygotowywania lekarstw', 'naczynie do hodowania roślin ozdobnych, wazon', 'naczynie do dojenia, skopek', w postaci *donica*, *dónica* często dial. np. 'naczynie do dojenia mleka', 'głęboka i duża gliniana miska', 'naczynie z gliny do mleka, bryndzy, tarcia maku', 'wielka misa', 'cebrzyk, z którego jedzą świnie' (Karłowicz SGP, Kolberg Pomorze 474, Dejna RKJL XXI 238), kasz. *d'ojńica* (: przestarz. *dojńica*) 'misa gliniana do rozcierania liści tytoniu na tabakę' (też w formie *d'ojńica*), 'jakakolwiek duża miska' (także w znaczeniach wtórnych, Sychta SK I 198, 231, Lorentz PW 135, 148), dłuż. *dojńnica* 'naczynie do dojenia mleka' (Muka, Śwjela, też dial., Fasske Vetschau, zach. *dojńica* 'ts.'). dial. także *donica* 'ts.' (Muka),

gluż. *dójnica*, *dójnea* 'naczynie do dojenia mleka, skopek', 'balia' (też bot. 'wilezomlecz, Euphorbia', co do znaczenia bot. por. np. śl. dial. *dojivo* 'nadojone mleko': 'grązel żółty, Nuphar luteum', s. v. *dojivo*), o zasięgu postaci typu *dojńnica*: *dońica* w językach luż. p. Sorb. SA II m. 89 (por. też Wirth. BSS I 29—30), czes. dial. *donice* 'naczynie do tarcia maku, makutra', 'naczynie do hodowli kwiatów' (Pfir. slov., według Jungmanna znaczenie drugie z Moraw; Machek l. c. uważa za pożyczkę z śl. *donna*), śl. *dojńnica* 'naczynie, do którego się doi mleko' (Išačenko SRS);

śl. dial. ze Styrii (Slovenske Gorice) *dojńica* 'naczynie do dojenia mleka' (Pleteršnik), sch. dial. (Posavina) *dójnica* 'ts.' (RJAZ, stąd i ze słownika Popovicia RSAN), bułg. dial. *dojńnica* 'ts.' (Mladenov BTR);

ros. dial. *dojńnica*, *dojńnica* 'naczynie do dojenia mleka' (SRJ, SIAN, Dal, Opyt, Słowarz Urala), *dojńnica* 'wielki garnek do topienia szkła' (SIAN), ukr. *dojńnica*, dial. też *dojńnica*, *dujńnica* 'naczynie do dojenia mleka' (SUM, Hrinčenko, Żel., dial. np. Stieber AJLenk. m. 110, SDU 64; szczegółowo o zasięgu wyrazu w dialektach zob. Dzendzelivskij UZLP 52) od XVII w. (stukr. *dojńnica*, *dojńnica* 'ts.', 'określona miara np. zboża', Tymčenko), brus. *dojńnica* 'naczynie do dojenia mleka' (BRS, też dial. np. Sejuškovič Grodno, także *dojńnica* 'ts.', Mat. Minsk II), dial. poleskie *dojńnica*, *dojńnica*, *dujńnica* 'drewniane naczynie do dojenia mleka' (Leks. Polesja 31, NS 190). ~

Ze słow.: rum. *dojńa* 'konew; naczynie do dojenia' (Cioranescu DER 297, Skok ER I 422, Gămulescu Dacorom. 128).

Od *dojń* 'związany z dojeniem, służący do dojenia', o substantywizującym adi. suf. *-ica* p. I 98. — Według Machka ES² 123 *donica* 'misa do ucierania maku, makutra', 'naczynie do hodowli kwiatów ozdobnych' miałyby pochodzić z śl. *donna*, co jednak kwestionuje wyjątkowość wyrazu w śl. (u Du Cange'a III 180 i przykład: *donna*, pro *tonna* 'dolium').

S. S. — T. Sz.

dojńnica 2. 'samica zwierząt domowych (krowa, owca, koza) dająca mleko, dojna krowa, owca, koza', 'kobieta karmiąca, karmicielka, nutrix'

~ pol. dial. *dojńica* 'krowa dająca dużo mleka' (Dejna RKJL XXI 234), kasz. *dojńica*, *dłójńica*, śl. *dojńica* 'dojna krowa, krowa dająca mleko' (Syhta SK, Kolberg Pomorze 474, Ramult, Lorentz PW i GP 704, Karłowicz SGP); stduż. *dojńica* (tylko u Megisera) 'nutrix' (Schuster-Sewc, Sorbische Sprachdenkmäler 1967, s. 459, por. i Muka), czes. *dojńice* 'krowa w okresie dawania mleka, dojna krowa' (też dial., up. Malina Mistřice, Gregor Slav.-buš. *dojńica* i u Jungmanna; także 'krowa dająca dużo mleka', Hruška DSCh), śl. *dojńica* 'dojna krowa, koza, owca' (SSJ), dial. *dojńica* 'krowa, która się dobrze doi' (Matejčik Novohrad 112);

śl. dial. *dójnica* i *dojńica* 'zwierzę dające mleko' (ta krava je dobra *dojńica*, według SSKJ wsch.; u Pleteršnika 'dojna krowa'), 'mamka, nutrix' (od XVI w., Megiser 1592; też lud. z Krajny; według SSKJ przestarz. *dojńica*), sch. reg. *dójnica* 'kobieta karmiąca piersią dziecko (swoje lub cudze), mamka' od XVII w. (RSAN, RMat., RJAZ; Vuk: Imotski), dial. 'samica zwierząt mająca mleko lub karmiąca' od XVIII w. (RJAZ, też lud., np. Slavonia, RSAN), es. XIII w. *dojńica* 'dojna owca' (SJS, Miklosich LP), bułg. dial. *dojńnica* 'kobieta karmiąca swoje lub cudze dziecko' (Gerov, Mladenov BTR, EPR 137), *dojńnica* 'owca, karmiąca cudze jagnię' (Klepikova

SPT 102 z okolic Stanke Dimitrowa), *dojńnica* pl. 'owce dające mleko, dojne owce' (Gerov Dop., Mladenov BTR), maced. *dojnuja* 'mamka, nutrix' (też dial. np. BER I 416: Prilep, Ocbrid, także Klepikova SPT 103), 'kobieta karmiąca niemowlę', 'owca dająca mleko, dojna owca' (RMJ, też dial. 'dojna owca', np. Hendriks Radožda-Vevčani 255), 'owca karmiąca cudze jagnię' (Popovski Gostivar 111);

strus. *dojnuja* 'kobieta karmiąca, nutrix' XII—XIII w. (Srezn., SIBJ XI—XVII), 'dojna krowa' XVI w. (Srezn.), ros. dial. *dojnuja* 'dojna krowa lub koza' (SRNG: Kursk, SIAN), 'kobieta dojąca krowy, dojarka' (SRNG). ~

Ze słow.: rum. dial. *dójnitsa* 'owca, której zdechło jagnię' (Klepikova SPT 103).

Pierwotnie substantywowane adi. *dojńna* 'dająca mleko, karmiąca' (por. *dojńna korva*, *dojńna žena* s. v. *dojńna*), o budowie p. I 98. Widoczny też sekundarny związek z czasownikiem *dojiti*, na co wskazuje agentywne znaczenie derywatów w poszczególnych językach. T. Sz.

dojńnikъ *dojńnika* 'naczynie, do którego się doi, skopek, mulcra', zach. też 'pomieszczenie, w którym się doi krowy'

~ pol. *dojnik* -ka 'miejsce, pomieszczenie, gdzie się doi krowy' (SJP PAN, u L. z XIX w. 'izba, gdzie krowy doją'; dziś też dial., Karłowicz SGP z Maz.), w XVI w. *dojnik*, gdzie krowy puszczają doić i cielęta chowają (SP XVI IBL), czes. *dojnik* -ku 'stajnia na dojące się, dojne krowy' (Přir. slov.), *dojnik* -ku 'naczynie do dojenia mleka' (Jungmann bez dokumentacji; tu też z L. 'stajnia do dojenia krów'), śl. *dojnik* -ka 'naczynie, do którego się doi' (SSJ);

sch. dial. *dójnik* 'naczynie, do którego się doi' (RSAN);

strus. XVII w. *dojnikъ* 'naczynie, do którego się doi' (SRJ XI—XVII), ros. *dojnik* -ка 'ts.' (też dial., np. Słownik Urala, Melničenko Jaroslavl, por. Dal, SIAN, SAR), dial. *dojnik* -ka 'ts.' (Mirtov Don., Słownik Rjazan.), *dojnik* -ка 'naczynie na śmietanę' (SRNG), *dojnik* - wielkie wysokie gliniane naczynie, oplecione brzożową korą' (Trubačev RT 258), ukr. dial. *dojnik* -кы, *dojnik*, *dojnik* 'naczynie, do którego się doi' (Hrinčenko, Dzendzelivskij Zakarp. I m. 62, SDU 64, Stieber AJLemk. m. 108, Malecki-Nitsch AJPP m. 90; o geografii wyrazu szczegółowo Dzendzelivskij UZLP 51, dopuszczający możliwość pożyczki ze śl., ale nie wykluczający rodzimości wyrazu; tu też o różnych postaciach fonetycznych). ~

Na gruncie poszczególnych języków słow. powstały też inne, paralelne derywaty: pol. dial. kasz. *dójnik* 'ten, kto doi, dojarz' (Sychta SK); sch. dawne-wyjątkowe (Stulić, r. 1806) *dojnik* 'dziecko karmione piersią matki' (RJAZ); ros. dial. *dojnik* w nazwie bot. 'dziewanna firletkowa, Verbascum Lychnitis' (SRNG, Mirtov l. c.; co do znaczenia por. inne nazwy bot. s. v. *dojivo*, *dojńnica* l.), ukr. dial. *dojnik* -кы, *dojnik* -кы 'dojne bydło' (Hrinčenko; u Żel. *dojnik* coll. 'ts.').

Od adi. *dojńna* 'związany z dojeniem, służący do dojenia', o substantywowującym adi. suf. -икъ p. I 90

Por. *dojńnica* l.

T. Sz.

dojńna *dojńna* *dojńno* 'dający mleko, mleczy', zwykle f. w połączeniach *dojńna korva*, *dojńna ovcă*, *dojńna koza* 'dająca mleko, dojąca się, mlecza', rzadziej *dojńna žena*, *dojńna mati* 'karmiąca mlekiem swych piersi', też *dojńna* 'od-

noszący się do dojenia, związany z dojeniem, służący do dojenia, np. o naczyniu używanym do dojenia'

~ pol. *dojny*, zwykle *dojna krowa, owca, koza* o 'samicy zwierząt, której mleko służy ludziom jako pożywienie: dająca mleko' (powszechne w dial., np. Hemiczek-Morozowa Paster. I 58, II 16—18, Szymczak Domaniewek, Sychta SK, Lorentz PW i GP 272) od XV w. (tylko w jednym przykładzie z r. 1452: vacce mulsiles al. *dojne* cum vitulis; w XVI w. też w połączeniu *krowa dojna*), przestarz. i dial. o 'naczyniach, przyrządach: taki, który służy do dojenia, jest przeznaczony do dojenia' (dial. np. *dojny* grotek 'skopiec, naczynie do dojenia mleka', Zaręba AJŚ III m. 311—12, cz. II s. 15—16 z Zaolzia, *dojni* hrotek 'ts.', MAGP III m. 104, cz. II s. 18: laskie), por. dial. substantywizowane adl. *dojna* 'duża gliniana miska, niepolewana, do uciierania maku' (Dejna RKJL XXI 238), dłuż. dial. *dojna* bajnka 'naczynie, wiadro na mleko' (Sorb. SA II m. 89), głuź. *dójny*, np. *dójny* skót 'dobrze dojące się bydło, dające dużo mleka' (Pfuhl), *dejny, dójny* 'służący do dojenia' (np. *dejna* donička 'naczynie do dojenia, skopek', *dejny* stólček 'stoleczek używany przy dojeniu'), dial. *dojna, dejna* kana 'naczynie do dojenia' (Sorb. SA I. c.), czes. *dojný*, np. *dojná kráva* 'dająca mleko, dojąca się' od XV w. (dziś rzadziej jako subst. *dojná* 'ts.', 'kobieta dojąca krowy, dojarka', Pfir. slov.), dial. np. *krávy dojně* 'dające mleko' (Bartoš DSM; por. u Jungmanna z Dobrovského *dojný* dobytek 'dojące się bydło'), u Jungmanna *dojná* dížka 'naczynie do dojenia', *dojná žena* 'mamka, nutrix' (to już w XVI w., Gebauer Sl.), śl. *dojný, dojná krava, orca, koza* 'dająca mleko, dojąca się' (SSJ, Kálal), u Kálala też *dojná* 'mamka, nutrix';

śle. *dójen -jna -jno* 'odnoszący się do dojenia' (np. *dojna mati* 'matka karmiąca piersią'), dial. wsch. *dojna krava* 'dająca mleko, dojąca się' (SSKJ; Pleteršnik ze Styrii), u Pleteršnika też subst. *dojna* 'mamka, nutrix', sch. *dójan -jna*, zwykle f. *dojna* 'dająca mleko, dojąca się' (RSAN) od XVII w. (np. *dojna koza, dojne krave*), dawne 'taki, który ssie, który jest karmiony' (Jambrešić, XVIII w.), 'taki, którego trzeba karmić, lactandus' (Stulić, r. 1806), es. XIII w. *доимъ* 'fetus' (SJS), bułg. *dóen* (u Mladenova BTR też *dóimni*) *dóйна dóyno*, np. *dóйна krava* 'dająca mleko, dojąca się', *dóen* период 'okres, w którym zwierzęta dają mleko', też dial. np. *dóйна kрiвa, dóimni dófici* 'mająca mleko, o krowie, owcy, kozie' (SNU XXXI 258, BDial. VI 23, VII 34);

strus. XVII w. *доимыи* 'dający mleko, zwykle o krowie, kozie' (SRJ XI—XVII), ros. *dóimnyj*, np. *dóimnaja korova, koza*, кобыла 'dająca mleko, dojąca się' (dial. też *dóimnaja korova*, SRSO, Słovary Kuzbassa), ukr. *dóimnii* (URS), używane tylko w f. np. *dóйна korova* (por. Słovnyk Ševčenko) 'dająca mleko, dojąca się' (SUM, Hrinčenko; u Zel. *dóimnii, dóйна korova*) od XVI w. (Tymčenko), brus. *dóimny*, np. *dóimnaja kрoвa* 'dająca mleko, dojąca się' (BRS). ~

Por. może tu należąca ros. NW (stąd NM) *Дойная* (Vasmer RGN III 48).

Od *dojiti*, o suf. *-ona* w przymiotnikach dewerbalnych zob. Brodowska-Honowska SPS 101—4. T. Sz.

dokazati dokažy 'wskazać, pokazać' (szczególnie jako termin prawny 'zdemaskować, wskazać przestępcę, donieść' i 'wskazać, pokazać dowód winy lub racji, udowodnić, wykazać'); 'dopowiedzieć do końca, dokończyć mówienia'

~ pol. *dokazać dokazać* 'osiągnąć zamierzony cel; dopiąć, dokonać czego; zrobić co' od XV w. (por. stpol. 'wykonać, wypełnić'), też dial. (np. Kucala PSM 91, kasz.: Sychta SK II 151 s. v. *kazac*), dawne, gdzieniegdzie dial. 'dowieść, przekonać, udowodnić, wykazać' (Słownik stpol., SP XVI IBL, L., Karłowicz SGP: z Mazur, Sychta l. c.), stpol. też 'sądownie rozstrzygnąć, wydać wyrok, przysądzić' (XV w.), 'pokonać, zwyciężyć' (XVI w.), dial. również 'dokuńczyć' (Karłowicz SGP: Podhale), czes. *dokázati -žu* 'dowieść, udowodnić, uzasadnić' od XV w. (Gebauer Sl., też dial.: Bartoš DSM), 'osiągnąć coś, dopiąć czegoś' (Přír. slov., dial.: Malina Místřice, Hruška DSCh), też 'dokończyć kazania, dokończyć mówię' (Přír. slov.), sła. *dokázati* 'wykazać, dowieść, uzasadnić', 'wykonać, skutecznie, zrobić' (też dial.: Kálal);

sła. *dokázati*: *dokázati -kážem* 'wykazać, dowieść', sch. od XVII w. *do-kázati dókážem* 'wykazać, udowodnić, dowieść', 'utwierdzić, przekonać', 'zawiadomić, oznajmić, ujawnić, wyjaśnić', stare XVIII w. też 'wypowiedzieć do końca, skończyć mówię' (RSAN, RJAZ, RMat, Elezović Kos-Met.), bulg. *докъзача -еу* 'dopowiedzieć do końca, dokończyć mówienia', 'wyjaśnić' (BTR, Mladenov BTR; ale z ros. w znaczeniu 'wykazać, udowodnić'), maced. *докаже* 'udowodnić', 'powiedzieć, opowiedzieć do końca; zakończyć mówienie' (RMJ);

ros. *доказати -кажy -кажeу* 'dowieść, wykazać', przestarz. 'zaświadczyć', dawne i dial. 'donieść; ujawnić', rzadko 'dopowiedzieć do końca', 'wyjaśnić', 'dośpiewać', też sporadycznie 'ukarać' (SRNG), ukr. *доказати -кажy -кажeу* 'dokończyć mówienia, doprowadzić wypowiedź do pewnego miejsca', 'dowieść, wykazać; przekonać', 'osiągnąć cel, dopiąć, dokonać czego, podolać czemu' (u Tymčienki z XVIII w.), 'powiadomić', 'wyjaśnić, objaśnić' (już w XV w. *доказати* 'pokazać, ujawnić', Tymčenko), przestarz. 'donieść', dial. 'dogadać, dogryźć, przygadać' (SUM, Hrinčenko), brus. *доказати -кажy* 'domówić, dopowiedzieć do końca', 'dowieść, wykazać', 'donieść; zdema-skować', pot. 'dokonać czego, podolać czemu'. ~

Por. też dluz. stare *dokazanie* 'udowodnienie, argumentacja' (u Jakubicy).

Z pref. *do-* od *kazati*.

M. Š.

dokladati zob. doklasti

dokladъ doklada pln. 'dłożenie, dopełnienie, uzupełnienie', 'to, co się dokłada do czegoś, dodatek', 'dodatkowa opłata, danina', przen. 'dopowiedzenie, powiadomienie o czymś, relacja, sprawozdanie'

~ pol. od XVI w. *dokład -du* 'rzecz dłożona, dodana do czegoś, dodatek, dopełnienie, uzupełnienie' (też dial., np. Lorentz PW, Zdaniukiewicz Lopatowszczyzna), 'przyłożenie się do czegoś, udział w czymś, nakład, staranie' (SJP PAN, SP XVI IBL), już w XV—XVI w. 'radzenie się, zasięganie czyjś zdaniam; zapytanie o rozstrzygnięcie', 'warunek, klauzula' (Słownik stpol., SP XVI IBL), dluz. *dokład -da* (zazwyczaj *dokładk -ka*) 'podatek, opłata', głuz. *dokład -da* 'dowód pisemny, kwit, załącznik; dowód', 'nacisk', u Pfuhla 'dodanie, dodatek; pomoc, środek', czes. *doklad -du* 'dowód, świadectwo; dokument', 'załącznik; dodatek, dopełnienie' (przestarz. *důklad -du* także 'dokładność, dobitność'), stczes. *důklad -da*: *-du* 'dodatek do wagi; nadwaga; środki na pokrycie kosztów nakładu na coś', 'dodatkowa opłata składana w sądzie przy odwoływaniu się do wyższej instancji', sła. *doklad*

-du 'dowód, świadectwo, dokument' (też dial., np. Matejčik Novohrad 229);

strus. *ДОКЛАДЪ* 'sprawozdanie przedkładane władzom wyższym' (od XVII w.), 'rozprawa sądowa w wyższej instancji' (od XV w.), 'oficjalne potwierdzenie umowy, układu, dokumentu, dokument stwierdzający coś' (od XVI w.), 'rodzaj podatku, daniny' od XV w. (SRJ XI—XVII), ros. *доклад* -*да* 'sprawozdanie, raport, relacja', 'zameldowanie, zapowiedź', 'referat, odczyt', przestarz. 'rodzaj pisma, notatki sądowej', u Dala także 'dzień składania sprawozdań', 'sąd wyższej instancji', dial. *доклад* -*да*; -*ды* 'dopełnienie, uzupełnienie, dolożenie, dodatek', 'dodatkowy materiał, np. podszewka do ubrania', SRNG, Dal (z ros.: bułg. *доклад* 'sprawozdanie, referat, odczyt', BTR), ukr. *доклад* -*ды* 'dodatkowy materiał, np. podszewka, guziki przy szyciu ubrania, dodatki krawieckie' (u Hrińčenki także 'przyprawy do ciasta'), dawne XVI—XVIII w. 'dodanie, dokładka, dodatek' (w tym znaczeniu dziś też reg., np. Żel.), 'warunek', 'powiadomienie, zawiadomienie', 'zgoda' (Tymčenko), brus. *даклад* -*да* 'sprawozdanie; wykład, referat', 'zapowiedź, (pisemne) zawiadomienie', *даклад* -*ды* 'dodatek, dodatki krawieckie, szewskie', dial. *доклад*, *дыклад* -*ды* 'dopełnienie, uzupełnienie, dodatek' (Nosovič, Bjałkevič Mohylew). ~

Nomen actionis (> nomen acti) od *dokłasti dokladō, dokladati*. W. S.

dokłasti dokladŏ 'dolożyć coś, dodać, dopełnić coś czyniś przez dolożenie, dodatkowe położenie', 'ulożyć coś, uporządkować, przetr. 'dodać coś słowami, dopowiedzieć, powiadomić o czymś, opowiedzieć, złożyć relację', iter. *dokladati dokladajo*.

~ pol. dawne XVI w., dziś dial. *dokłasić -kładać* 'dodać więcej do tego, co jest, dopełnić, dolożyć' (SP XVI IBL, Olesch Sankt Annaberg, Górnowiez Malbork, Syeha SK, Lorentz PW), dłuż. *dokłasić -kładu*: -*kłazom* 'dopełnić, dolożyć, dodać; uporządkować, doprowadzić do porządku', gluź. *dokłasić -kładu* 'dopełnić, dodać, dolożyć'; czes. u Jungmanna *doklásti -kładu* 'dopełnić, dodać, dolożyć; dołączyć; pomóc', 'stwierdzić, potwierdzić, poprzeć'; sle. *doklásti -kladem* 'dolożyć, dodać, np. paszy, pożywienia' (Pleteršnik), sch. dial. (Lika) *doklásti dokláděm* 'wyciągnąć, wyjąć, wydobyć; wyjmując 'dodać, dolożyć do czegoś' (RSAN), bułg. dial. *доклада* 'dodać, dorzucić, uzupełnić, dolożyć' (Mladenov BTR);

ros. dawne, dziś dial. *докласти -клады* 'dolożyć, dodać', 'skończyć składanie czegoś; skończyć murowanie', też 'podać do wiadomości, złożyć relację zwierzchnikowi' (SIAN, Dal, SRNG), ukr. *докласти -клады* 'dolożyć, dodać', 'opowiedzieć, powiadomić o czymś', arch. *докласти* *воза* 'ukarać, zbić kogoś', rzadko *докластися* 'przyłączyć się do czegoś; zostać dodanym do czegoś' (SUM), brus. *даклаці* -*клады* 'złożyć; dolożyć, dodać' (też dial., np. Šaternik Červ.), u Nosoviča również 'opowiedzieć, powiadomić o czymś'. ~

Iter. *dokladati*: ~ pol. od XVI w. *dokładać -dam* 'dodawać, dorzucać, uzupełniać' (też dial. np. Olesch Sankt Annaberg, Pluta Dzierżysławice, Szymczak Domaniewek, Górnowiez Malbork, Syeha SK, Lorentz PW), 'nakładać, składać; napełniać; dopłacać, pokrywać resztę', 'nadmieniać; dopowiadać, wyjaśniać, przedstawiać; dowodzić, uzasadniać; zastrzegać' (także dial., np. Karłowicz SGP: Krakowskie), rzadko 'przysuwać do czegoś, stykać z czymś', dawne 'dościgać zwierzynę; bić kogoś, dobijać' (L.), *dokładać się* 'dodawać, dorzucać coś od siebie; brać w czymś udział, przyczyniać się

własnym wkładem do jakiegoś dzieła', 'robić coś pilnie, z zapalem, starać się o coś usilnie, przykładać się do czegoś' (również dial., np. Szymczak Domaniewek), dawne od XVI w. 'radzić się, zasięgać czyjogoś zdania; opierać się na czymś, powodować się czymś' (dial. 'dopominać się, dopytywać się', Karłowicz SGP: Podhale), w XVI w. też 'szukać wsparcia, pomocy', 'być dodanym, dopełnionym' (SP XVI IBL), dłuż. *dokladas -dam* 'dokładać, dodawać; porządkować, zbierać', czes. *dokládati -kládím* 'dodawać, dorzucać, uzupełniać' (SSJČ, Jungmann), 'potwierdzać, stwierdzać, dowodzić', u Jungmanna też 'uzupełniać słowami wypowiedź', 'pomagać', *dokládati se* 'przedstawiać, przytaczać na dowód', 'powoływać się na coś' (już stczes., Gebauer Sl.), sla. *dokladat' -dám* 'dodawać, dorzucać, uzupełniać', 'uzupełniać wypowiedź, powoływać się na coś, przypominać' (też u Kálala), 'dołączać, załączać, np. dodatkowo dokumenty';

slc. *dokládati -dam* 'dodawać, dorzucać, uzupełniać' (też dial., np. Tominec Črni vrh), bulg. dial. *докладам* (: *докладам*) 'dorzucać, dodawać; uzupełniać przygotowania; dosztukowywać' (Mladenov BTR, Gerov), 'dobijać, dorzynać zwierzyne', 'kończyć układanie snopów w kopę' (B Dial. I 80: Strandža);

strús. XIV—XVI w. *докладати -ати* 'oznajmiać, powiadamiać', 'przedstawiać władzom wyższym sprawę do rozstrzygnięcia, prosić o decyzję, rozstrzygnięcie' (SRJ XI—XVII), ros. dial. *докладать -дáo* 'kończyć składanie czegoś, kończyć budowanie czegoś', 'dodawać, dopełniać, dorzucać' (np. Dal, SRNG), u Dala również 'przedstawić coś, powiadamiać o czymś', *докладаться* 'prosić o rękę, swatać się' (SRNG: Psków), ukr. *докладати -дáo* 'dodawać, uzupełniać, dorzucać' od XVI w., pot. 'opowiadać, informować o czymś' od XVII w. (dial. też 'opowiadać dowcipy, żartować', SUM), dawne od XVI w. 'podawać do wiadomości, wyjaśniać' (Tymčenko), *докладаться* 'przyłączać się do czegoś; być dodawanym do czegoś', dawne 'radzić się kogoś; porozumiewać się', 'stawać przed kimś', brus. *докладать -дáo* (: *докладать -сяю*) 'dodawać, dopełniać', 'opowiadać; meldować', także dial., np. Nosovič, Šaternik Červ., *докладать* 'być dodawanym do czegoś'. ~

Z pref. *do-* od *klásti kladq* (zob.).

W. S.

dokonati dokonaj 'doprowadzić coś do końca, skończyć, wykonać' (> 'zakończyć żywot, skończyć, umrzeć', często w tym znaczeniu **dokonati život**), 'doprowadzić do skutku, spełnić, zrealizować, ziszczyć', 'położyć czemuś kres, pokonać, zamęczyć, zniszczyć kogoś lub coś, dobić', **dokonati se** 'dojść do końca, skończyć się', 'dojść do skutku, spełnić się, ziszczyć się, zrealizować się', 'zajść, zdarzyć się, odbyć się'

dokonati: ~ pol. od XIV w. *dokonać -nam* 'zrobić coś, doprowadzić do skutku; urzeczywistnić, osiągnąć, spełnić' (też dial., np. Szymczak Domaniewek, Sychta SK, Lorentz PW), przestarz. 'doprowadzić do końca, dokończyć, skończyć, wykonać' (także dial., np. Olesch Sankt Annaberg, Szymczak l. c.), dawne 'umrzeć' (*dokonać* kogo 'dobić kogoś, uśmiercić'), stpol. XV—XVI w. 'położyć czemuś kres, skończyć', 'ograniczyć, określić', 'umocnić, udoskonalить', 'wyjaśnić, wyłożyć; dowieść czego; przedstawić dowody przeciw komuś', 'osądzić; odwołać się do wyższej instancji', 'podbić, zwyciężyć, zmóc', 'stać się doskonałym, udoskonalить się' (Słownik stpol., SP XVI IBL), dial. również 'dopiąć swego celu', 'dać radę; pokonać', 'udowodnić' (np. Szymczak l. c., Sychta SK), od XVI w. *dokonać żywota* (nowsze *dokonać*

życia) 'umrzeć', dłuż. arch. XVI—XVIII w. *dokonaś -nam* 'dokończyć; wykonać, zrobić, uczynić', głuź. *dokonać -nam* 'doprowadzić coś do końca, podolać czemuś; wykonać, skutecznić', czes. *dokonati -nám* (stczes. od XIV w. *dokonati -naju*) 'doprowadzić do końca, dokończyć; wykonać', 'skończyć się; skończyć życie, umrzeć' (także dial., np. Bartoš DSM, Lamprecht Opava, Malina Mistřice), *dokonati život* (u Jungmanna też *dokonati žiti*) 'umrzeć', sła. *dokonat' -nám* 'doprowadzić do końca, skończyć; wykonać coś' od XV w. (również dial., np. Habovštiak Orava 178), 'umrzeć';

sł. *dokonáti -nám* 'skończyć, dokończyć' od XVI w., sch. *dokónati -nám* 'doprowadzić do końca, zakończyć' (też dial., np. sławońskie u Vuka), 'umrzeć, skonać' (w tym znaczeniu też *dokónati život*, RSAN), 'zniszczyć', 'umówić się, porozumieć się; zrozumieć, dojść do wniosku; zdecydować', także 'skończyć się, desinare' (RJAZ);

rus.-cs. -дoкoнaти -нaмъ 'zrobić, skończyć, perficere' (Miklosich LP), strus. дoкoнaти -нaю 'doprowadzić do końca, skutecznić', 'ustalić, uzasadnić, udowodnić' (SRJ XI—XVII), ros. дoкoнaть -нaю pot. 'dokończyć, dogryźć komuś; dobić, zniszczyć kogoś', arch. 'dokończyć, doprowadzić do końca' (w tych znaczeniach też dial., np. Dal, SRNG, Melnyčenko Jaroslavl), дoкoнaть вpeмя, дeнь 'spędzić, przeżyć czas, dzień' (SSRJ), dial. także 'zgubić', 'dopalić się, zgasnąć, o świecy' (Dal, SRNG, Opyt Dop.), ukr. дoкoнaти -нaю 'doprowadzić kogoś do trudnego położenia; zadrzeć, zamęczyć, zniszczyć, zabić' od XVI w., rzadko 'zrobić, wykonać; osiągnąć coś, dopiąć swego' od XV w., już od XIV w. 'udowodnić' (też u Żel.), dawne od XV w. 'zgodzić się, zawrzeć umowę, pokój' (Tymčenko), w XVI—XVII w. дoкoнaти живoтa 'umrzeć' (ib.), brus. дaкaнaць -нaю pot. 'zniszczyć kogoś, dobić' (także dial., np. Šaternik Červ., Bjałkewič Mohylew). ~

dokonati se: ~ pol. od XV w. *dokonać się* 'zostać zrobionym, dojść do skutku, zająć, odbyć się' (też dial., np. Lorentz PW), 'skończyć się; dopełnić się; urzeczywistnić się', w XVI w. też 'dobić się, wyniszczyć się', dial. również 'przekonać się' (Karłowicz SGP, Sychta SK, Lorentz PW), czes. *dokonati se* 'zająć, dojść do skutku, zdarzyć się', 'skończyć się', sła. *dokonat' sa* 'skończyć się, dokończyć się', 'umówić się; pogodzić się' (w tym znaczeniu także u Kálala), dial. 'zmęczyć się' (Matejčik Novohrad 184);

sł. *dokonáti se* 'spełnić się, ziścić się', sch. *dokónati se* 'skończyć się, dojść do skutku, do końca', 'zabić się, popełnić samobójstwo';

ros. dial. дoкoнaться -нaюсь 'skończyć się, o jedzeniu, napojach', 'dopalić się, zgasnąć, o świecy' (SRNG), ukr. dial. дoкoнaтися 'przekonać się' (SUM, Hrinčenko, Żel.), dawne XIV—XVII w. 'ziścić się; skończyć się, dojść do skutku', 'skonać, umrzeć' (Tymčenko), brus. dial. дaкaнaцьca 'przekonać się' (np. Šaternik Červ.). ~

W poszczególnych językach słow. zaświadczona jest postać *dokon'ati* (*se*): głuź. *dokonjéc -njam* 'podołać, potrafić; wykonać, skutecznić', u Pfuha też 'umrzeć', dial. także *dokonjać* 'osiągnąć, osiągnąć' (Michalk Neustadt), por. *dokonjéc* żywjenje 'zakończyć życie', *dokonjéc so* 'dojść do skutku'; sł. od XVI w. *dokonjāti -njām* 'skończyć, dokończyć', sch. dawne od XVI w., dziś dial. *dokónjati -njām* 'dokończyć' (RSAN; HDZ II 114: *dokónjat*), 'dokończyć komuś; dać radę, pokonać; zmóc kogoś, zawiadnąć kimś' (RSAN, RJAZ).

Z pref. *do-* od *konati* (zob.).

Por. *končiti*.

W. S.

dokonyčati zob. **dokonyčiti**

dokonyčiti *dokonyčŕ* 'doprowadzić coś do końca, skończyć, wykonać' (> 'zakończyć żywot, skonać, umrzeć', często w tym znaczeniu **dokonyčiti životŕ**), 'doprowadzić do skutku, spełnić', 'rozstrzygnąć, ustalić', 'położyć czemuś kres, pokonać, zamęczyć, zniszczyć kogoś lub coś, dobić', **dokonyčiti se** pln. 'dojść do końca, skończyć się' (> 'skonać, umrzeć'), 'dojść do skutku, spełnić się, zająć, zdarzyć się', iter. **dokonyčati dokonyčajŕ** pln.

dokonyčiti: ~ pol. od XV w. *dokończyć -czę* 'doprowadzić do końca' (też dial., np. Olesch Sankt Annaberg, Szymczak Domaniewek, Syehla SK, Lorentz PW), stpol. od XV—XVI w. 'rozstrzygnąć ostatecznie, ustalić', w XVI w. także 'położyć kres, zlikwidować, zniszczyć', 'spełnić, wypełnić' (Słownik stpol., SP XVI IRL), *dokończyć* kogo 'dobić, zabić kogoś', już od XVI w. *dokończyć żywota* 'umrzeć', połab. *dül'ünečt* 'dokończyć', dłuż. *dokonyčs -cym* 'ukończyć, zakończyć, dokończyć', 'skonać, umrzeć', głuz. *dokónčič -čŕ* 'zakończyć, ukończyć; skutecznie, doprowadzić do końca', czes. *dokonyčiti -čim* 'doprowadzić do końca, zakończyć, ukończyć', u Jungmanna *dokonyčiti* koho 'dobić, zabić kogoś', sla. *dokonyčŕ -čim* 'doprowadzić do końca, zakończyć, ukończyć' (też dial., np. Sipos Bükk-Gebirge);

sch. *dokónčiti dokónčŕm* 'zakończyć, doprowadzić do końca' od XVIII w., 'dobić, zniszczyć, wytrzebić' (RSAN), bułg. dial. *доконча -чии* 'doprowadzić do końca, zakończyć' (Gerov, Mladenov BTR);

ros. *докончить -чу* 'doprowadzić do końca, zakończyć', 'dobić, zniszczyć', u Dala też 'rozstrzygnąć, zdecydować', ukr. *докінчѣти -кнчѣ* 'doprowadzić do końca, zakończyć' od XVI w., 'zbić kogoś, dobić, zabić; rozbić, zniszczyć', dawne XIV—XVIII w. *докончѣти* także 'zawrzeć umowę, pokój' (Bilećkij-Nosenko, Tymčenko), *докончѣти живота* 'umrzeć' (Tymčenko; od XVII w.), brus. *докончыць -чу* 'doprowadzić do końca, zakończyć' (również dial., np. Šaternik Červ.), 'dobić, zabić; zniszczyć'. ~

dokonyčiti se: ~ stpol. XV—XVI w. *dokończyć się* 'ukończyć się, wypełnić się; być zakończonym' (dziś też dial., np. Lorentz PW), w XVI w. 'rozstrzygnąć się; być załatwionym', dłuż. *dokonyčs se* 'umrzeć, skonać', głuz. *dokónčič so* 'być zakończonym', czes. *dokonyčiti se* 'skończyć się';

ros. *докончиться* 'skończyć się, dojść do końca', 'być zakończonym', też u Dala, ukr. dial. *докінчѣтися* (u Tymčenki XVII—XVIII w. *докончѣтися*) 'skończyć się, umrzeć', brus. *докончыцца* 'skończyć się, dojść do końca'. ~

Iter. **dokonyčati**: ~ pol. dawne już od XVI w. *dokończyć -czam* 'doprowadzać do końca' (też dial., np. Szymczak Domaniewek, Lorentz PW), dial. kasz. *dokonyčac są* 'być zakończonym' (Lorentz PW), głuz. *dokónčič -čam* 'kończyć, wykańczać; skutecznie';

ros. dawne, dziś dial. *докончѣть -чѣю* 'doprowadzać do końca, kończyć coś' (Dal, SRNG), 'postanawiać' (Dal), *докончѣться* 'być doprowadzanym do końca; приводиться к концу', ukr. dawne XIV—XIX w. *докончѣти -чѣю* 'kończyć, doprowadzać do końca', 'zawierać umowę', 'dobijać, rozbijać, niszczyć; dobijać, zabijać' (Tymčenko, Bilećkij-Nosenko), u Hrinčenki *докончѣти*: *докінчѣти* 'kończyć, doprowadzać do końca', brus. *докончыць* (*даканчыць*) *-ваю* 'kończyć coś; zabijać, uśmiercać' (BRS), *докончыцца*: *даканчыцца* 'kończyć się' (ib.). ~

W poszczególnych językach słow. powstały wtórne: 1. *dokonyčati* imperf.:

pol. *dokańczać -czam* 'doprowadzać do końca' (też dial., np. Zdaniukiewicz Łopatowszczyzna); sle. *dokāncati* 'ts.', sch. *dokāncati dōkāncām* 'ts.' (RJAZ: ezakaw. XVI w., także u Belostenca i Jambrešicia);

2. *dokonsčati* perf. (z pref. *do-* od iter. *konsčati*): stczes. *dokončiti -čěju* 'doprowadzić do końca'; sle. *dokončati -čām* 'doprowadzić do końca, skończyć' od XVI w. (też dial., np. Pleteršnik: Bela Krajina, Tominec Črni vrh), por. *dokōncal je svojo živiljensko pot zmarl* (SSKJ), arch. 'postanowić, rozstrzygnąć', sch. *dokōncati -čām* (już w XIV w. *dokonsčati*) 'doprowadzić do końca, skończyć' (także dial., np. Vuk, RSN), 'zniszczyć, wytrzebić; dobić', 'skończyć się', 'umrzeć, skonać' (w tym znaczeniu także *dokōncati život*, RMat.), 'porozumieć się, postanowić, zdecydować' (w tym znaczeniu już od XVI w.), 'dojść do wniosku, zrozumieć', 'dojść do końca, skończyć się, desinare', *dokōncati se* 'skończyć się, dojść do końca; popełnić samobójstwo' (RSN), scs. *докончати -чати* 'doprowadzić do końca, zakończyć', bułg. *докончана -чана* 'dojść do końca, doprowadzić do końca, zakończyć, skończyć' (Gerov, Mladenov BTR); strus. *докончати -чати* 'doprowadzić do końca, skończyć; wypełnić', 'zgodzić się, porozumieć się; zawrzeć umowę, pokój' (w tym znaczeniu już od XIII w. *докончати миръ, ридъ*), 'zniszczyć, zabić, uśmiercić kogoś' (SRJ XI—XVII), *докончатиса* 'skończyć się' (ib.).

Z pref. *do-* od *konsčiti*.

Por. *dokonati*.

W. S.

dokōda zob. **dokōdē**

dokōdē : **dokōda** : wsch. **dokōdy** : **dokōdu** adv. pytajne 'do jakiego miejsca, w jakim kierunku', 'do jakiego czasu, jak długo'

dokōdē: ~ pol. dial. kasz.-sli. *dokōdēs* adv. 'do jakiego miejsca, w jakim kierunku' (Lorentz PW);

sle. *dokōder* (: *dokōder*, SSKJ) adv. 'do jakiego miejsca, w jakim kierunku' (też dial., np. Tominec Črni vrh), bułg. *докъдѣ* (także *докъдѣмо*) adv. 'do jakiego miejsca, w jakim kierunku; do jakiego stopnia', też 'do jakiego czasu, do kiedy, jak długo' (BTR, Gerov, Mladenov BTR), także praep. 'do' (ESSB I 93—4), maced. dial. *докъдѣ* praep. 'do, w kierunku' (Vidoeski Kumanovo 182). ~

dokōda: ~ stsla. XVI w. wyjątkowe *dokōda* adv. 'do jakiego czasu, jak długo, do kiedy' (Stanislav DSJ II 532, 549, 551);

sle. *dokōdar* adv. 'do jakiego miejsca, w jakim kierunku' (Pleteršnik), sch. *dōkud(ā)* adv. 'do jakiego miejsca, jak daleko', 'do jakiego czasu, jak długo, do kiedy', też 'do miejsca, gdzie; do miejsca, do którego' (RSN);

strus. XVI w. *докъдѣ* coni. wprowadzające zdanie czasowe 'do tego czasu, jak; do tego czasu, kiedy; dopóki' (SRJ XI—XVII), ros. *докъда* pot. (dial. także *докъдѣсѣ, докъдѣсѣ*) adv. 'dokąd, do jakiego czasu, do kiedy, jak długo', 'do jakiego miejsca, w jaką stronę, jak długo' (np. SSRJ, SRNG), także coni. wprowadzające zdanie czasowe 'do kiedy, dopóki' (np. SSRJ, SRNG, Dal), brus. dial. *дакъдѣсѣ* 'do jakiego czasu, do kiedy, jak długo' (Rastorguev Brjansk). ~

dokōdy: ~ strus. XVI w. *докъдѣ* coni. 'do tego czasu, jak; do tego czasu, kiedy, dopóki' (SRJ XI—XVII), ros. dial. *докъдысѣ* adv. 'do jakiego czasu, do kiedy' (SRSO), ukr. dial. *докъду* adv. 'do jakiego czasu, do kiedy, jak

długo; dopóki' (Hrinčenko, Žel.), brus. dial. *докыды* adv. pytajne 'do jakiego czasu?', jak długo?', do kiedy?', con. 'do tego czasu, jak, dopóki' (Nosovič). ~ *dokôdu*: ~ strus. XVI w. *доковыды* con. 'do tego czasu, jak; do tego czasu, kiedy; dopóki' (SRJ XI—XVII). ~

W poszczególnych językach słow. częsta postać ze skróceniem ostatniego członu: pol. *dokąd* (też wzmocnione *dokądże*) adv. wprowadza pytanie o miejsce, kierunek, cel w przestrzeni (już w XV w., ale w zdaniach pytajnych zależnych): 'gdzie, w jakim kierunku, w jaką stronę, do jakiego miejsca'; wprowadza pytanie o czas trwania, granicę, kres: 'jak długo, do jakiego czasu, do kiedy' od XIV w. (także dial., np. Karłowicz SGP, Olesch Sankt Annaberg, Szymczak Domaniewek, Syčhta SK), dawne też 'do jakiego stopnia, jak bardzo' (L., o historii i znaczeniu wyrazu p. Nitsch *Studia* 26—30), również w funkcji con.: a) wprowadzającego zdanie miejscowe 'do tego miejsca, do którego' od XV w., b) wprowadzającego zdanie czasowe 'do tego czasu, do którego, dopóki, jak długo' od XV w., dłuż. dawne *dokud* 'do kiedy, dopóki, tak długo jak, do tej pory', czes. *dokud* (wzmocnione *dokudž*) con. wprowadza zdanie czasowe 'dopóki, do kiedy, tak długo jak, do tej pory', rzadko wprowadza zdanie okolicznikowe sposobu 'do jakiego stopnia, jak daleko', arch. adv. wprowadza pytanie o czas 'jak długo, do jakiego czasu' (Přir. slov., SSKJ), stczes. od XIV w. *dokud(že)* adv. wprowadza pytanie o czas 'do jakiego czasu, jak długo', con. wprowadza zdanie czasowe 'jak długo, dopóki', stała. od XV w. *dokud* con. wprowadza zdanie czasowe 'jak długo, do kiedy, dopóki' (Ryšánek Žil. kn., Stanislav DSJ II 532); sło. *dokôd* (: *dokôd, do kôd*, SSKJ) adv. 'do jakiego miejsca, w jakim kierunku', też con. wprowadzające zdanie miejscowe 'dokąd, jak daleko, do którego miejsca', sch. *đokud* con. wprowadza zdanie miejscowe 'do jakiego miejsca, jak daleko', bulg. *докъд, докъм, дъкъм* (dawne XVII w. *докъмъ*) con. wprowadza zdanie czasowe 'dopóki, jak długo, do kiedy, aż' (np. Stojkov Banat, Mladenov Vidin, BDial. VI 25), maced. dial. *докъм* 'do jakiego czasu, jak długo' (Vidoeski Kumanovo 116, 176); strus. XVI—XVII w. *доковыды* con. 'dopóki, do kiedy; aż, nim' (SRJ XI—XVII), ros. dial. *докыд* adv. 'do jakiego czasu, jak długo, do kiedy'; 'do jakiego miejsca, w jakim kierunku', con. 'dopóki, do kiedy' (SRNG).

Z pref. *do-* od *kôdê, kôda, kôdy, kôdu*. Pierwotnie tylko w funkcji adv. pytajnego.

Por. szczerkowo zaświadczone względne *do-jôdê, do-jôdu* (zwykle ze skróceniem drugiego członu): stpol. XV w. *dojad* adv. najczęściej czasowe 'jak długo; jak długo, póki; dopóki nie, aż', rzadko miejscowe 'dokąd, jak daleko' (Słownik stpol., zob. też Nitsch o. c.), dial. kasz. *donôd* 'dotąd, do tego miejsca; do tej pory, do tego czasu' (Syčhta SK), stczes. *dojud*: *dojud(ž)* 'dopóki; podczas gdy', *dojud ne* 'zanim, aż' (Gebauer Sl.).

W. B. — F. S.

dokôdu zob. *dokôdê*

dokôdy zob. *dokôdê*

dokučati zob. *dokučiti*

dokučiti dokučô pln. 'naprzykrzyć się natrętnym gadaniem, dopytywaniem,

dopraszaniem się, 'dać się komuś we znaki, sprawić komuś ból, podrażnić kogoś, wyrządzić komuś przykrość', iter. *dokučati dokučajo*

~ pol. od XVI w. *dokuczyć -czę* 'wyrządzić przykrość lub przykrości, dotknąć boleśnie, zadać ból, sprawić ból, cierpienie, podrażnić, dać się we znaki', przen. 'naprzykrzyć się, uprzykrzyć się', także dial., np. Kucala PSM 252, Olesch Sankt Annaberg, Szymczak Domaniewek, Górniewicz Malbork, Lorentz PW, Sychta SK;

strus. od XVI w. (też rus.-cs.) *докоуцати -уоу* 'uprzykrzyć się komuś, znudzić się' (Srezn.), od XVII w. *докоуцатися* 'doprosić się, uzyskać coś po usilnym proszeniu' (SRJ XI—XVII), ros. dawne, rzadko *докучить -чу* 'uprzykrzyć się komuś, obrzydnąć, obmierznąć' (SIAN, Dal), dial. *докучуться* 'wyprosić coś, doprosić się czegoś, proszeniem osiągnąć coś' (Dal, SRNG), ukr. od XV w. *докучати -чу* 'naprzykrzyć się, uprzykrzyć się; obrzydnąć, obmierznąć', przen. 'dać się we znaki, nie dać spokoju, dotknąć boleśnie', brus. u Nosoviča *докучыць -чу* 'zaniepokoić, uprzykrzyć się ciągłymi prośbami, ponaglaniem'. ~

Iter. *dokučati*: ~ pol. od XVI w. *dokuczać -czam* 'wyrządzać przykrość; zadawać, sprawiać ból, cierpienie', 'być komuś ciężarem, być uciążliwym; drażnić; dawać się we znaki; dolegać', 'domagać się czegoś, dopominać się o coś, naprzykrzać się; nalegać, nastawać, naciskać' (też dial., np. Kucala l. c., Dejna RKJL XXI 236, Szymczak o. c., Górniewicz o. c., Sychta SK, Lorentz PW), śla. *dokúcat' -čam* 'drażnić, niepokoić, dawać się we znaki', rzadko 'naprzykrzać się komuś';

rus.-cs. *докоуцати -уаѣ* 'naprzykrzać się komuś; natarczywie prosić', strus. od XV w. *докоуцати -уаѣ* 'natarczywie prosić; naprzykrzać się komuś', 'niepokoić, trwożyć; doskwierać, sprawiać przykrość' (SRJ XI—XVII, Srezn.), ros. *докуцать -чѣю* 'dawać się we znaki, naprzykrzać się komuś, zanudzać kogoś, np. prośbami, skargami', 'często powtarzać, mówić o czymś natarczywie, upominać, napominać' (też dial., np. Dal, Slovarъ Rjazan.), dial. także *докуцаться* 'prosić o coś, dopraszać się; starać się o osiągnięcie czegoś' (SRNG), ukr. od XV w. *докуцати -чѣю* 'wyrządzać przykrość, dawać się we znaki, dręczyć, prześladować', 'naprzykrzać się, natarczywie prosić; zanudzać', brus. *докуцѣць -чѣю* 'wyrządzać przykrość, dawać się we znaki; naprzykrzać się, zanudzać, wywoływać zniechęcenie, znudzenie' (też dial., np. Bjalŕkevič Mohylew, Šaternik Červ.), u Nosoviča 'natarczywie prosić'. ~

Z pref. *do-* od *kučiti*. Pierwotne znaczenie 'naprzykrzać się gadaniem' > 'dać się komuś we znaki, np. ciągłym dopraszaniem się' > 'sprawić przykrość'. Por. ros. dial. *докуцать -чѣю* 'dokuczać, naprzykrzać się, zanudzać' (SRNG: archang.): *kukati*. W. S.

dokučъnъ *dokučъna dokučъno* pin. 'lubiący dokuczać, skłonny do dokuczania, natrętny', 'przykry do znoszenia, nieznośny, uprzykrzony'

~ pol. dawne *dokuczny* 'lubiący dokuczać, skłonny do dokuczania', od XVI w. 'przykry do znoszenia, nieznośny, uciążliwy' (SP XVI IBL, tu też 'czyniący gwałt'), także dial., np. Karłowicz SGP, Lorentz PW, śla. u Kálala *dokučnŕj* 'natrętny, nachalny, naprzykrzający się';

strus. XVII w. *докоуцнѣ* 'natarczywy, natrętny, naprzykrzający się', 'zawierający prośbę, o piśmie, содержащий просьбу' (SRJ XI—XVII), już w XVI w. *докоуцно* 'nudno, nużące, męczące' (ib.), ros. *докучный* 'natarczywy, natrętny, naprzykrzający się, nudny' (też u Dala), dial. no-

towane tylko adv. *докучно* 'trudno, ciężko, uciążliwie' (SRNG: Woroneż), ukr. rzadko *докучний* 'natrętny, natarczywy, lubiący dokuczać; nieznośny, przykry, nudny' (SUM), u Tymčenki od XVII w., brus. dial. *докучний* 'lubiący dokuczać, natrętny; nużący, nudny' (Nosovič), też adv. *дакучно* 'natrętnie, natarczywie, dokuczliwie' (Mat. Minsk). ~

Sekundarnie pojawia się synonimiczny przymiotnik z suf. *-livъ* (o budowie p. Brodowska-Honowska SPS 148—54): pol. *dokuczliwy* 'lubiący dokuczać, skłonny do dokuczania, dokuczający, naprzykrzający się', 'przykry do znoszenia, dojmujący, dotkliwy, nieznośny' (też dial., np. Dejna RKJŁ XXI 236, Maciejewski Chelm-dobrz. 220, Lorentz PW), stpol. XVI w. 'srogi, surowy' (SP XVI IBL), śla. *dokučlivý* 'natrętny, lubiący dokuczać', 'nieznośny, uprzykrzony' (Isačenko SRS);

strus. XV w. *докучливый* 'wzbudzający wstręt, odrazę, przykry, fastidiosus', ros. *докучливый* 'natrętny, natarczywy, naprzykrzający się', 'nieznośny, dotkliwy, przykry', dial. 'smutny, przygnębiony, ponury' (SRNG), ukr. od XVI w. *докучливий* 'lubiący dokuczać, dokuczający, natrętny; przykry do znoszenia, nieznośny', brus. *дакучливы* 'ts.'

Adi. od *dokučiti* (*dokučati*), o suf. *-ъnz* tworzącym adi. dewerbalne p. Brodowska-Honowska SPS 101—4, 122—3. W. S.

dokuka wsch. 'naprzykrzanie się komuś ciągłymi prośbami lub natrętnym gadaniem', 'wywoływanie u kogoś stanu niepokoju, zniechęcenia, znużenia ustawicznym dokuczaniem', stąd 'niezadowolenie, niepokój, przykrość'

~ rus.-cs. *докука* 'przykrość, uciążliwość, dręczenie, vexatio' (Miklosich LP), strus. XV—XVII w. *докука* 'niepokój, troski, kłopoty, nieprzyjemności', 'prośba, zazwyczaj natarczywa, dokuczliwa, uporeczywa', *быти въ докука* 'dokuczać' (SRJ XI—XVII), ros. *докука* przestarz., pot. 'natarczywa, uporeczywa prośba; skarga; troska, kłopot; niepokój; zniechęcenie, nuda' (SSRJ), dial. 'prośba; niepokój wywołany uporeczywym naprzykrzaniem się, ustawicznymi prośbami', 'potrzeba (czegoś); nieprzyjemność, przykrość; pomoc ludzi' (SRNG, Słownik Urala), u Dała też 'dokuczanie, zamudzanie, naprzykrzanie się', ukr. dawne XVI—XVIII w. *докука* 'natrętna, uporeczywa prośba', 'nieprzyjemność, niepokój, trwoga' (Tymčenko), dial. 'dokuczanie, natarczywe naprzykrzanie się; zgryzota, przykrość; zabiegi, kłopoty, troski' (Hrinčenko, Żel.), brus. *дакука* 'zmartwienie, smutek, troska, staranie, troskliwość, kłopot', 'niezadowolenie, przykrość', 'natarczywa prośba', dial. 'dokuczanie, naprzykrzanie się (ciągłym przychodzeniem lub natarczywym proszeniem), natarczywość; niezadowolenie; zmartwienie, troska' (np. Nosovič, Bjalbkevič Mohylew, Šaternik Červ., Jurčanka Mscisl.); por. najprawdopodobniej pod wpływem wsch.słów. pol. *dokuka* od XVII w. 'dokuczanie, naleganie, natrętne prośby, skargi', 'przykrość, męka' (L., SW; Karłowicz SGP: Augustów); z ros.: czes. u Jungmanna *dokuka* 'dokuczanie, naprzykrzanie się'. ~

Por. brus. dial. *дакука* m., f. 'namolny, dokuczliwy, człowiek' (Jurčanka Mscisl.), w tym znaczeniu u Nosoviča *докука*, pol. dial. kasz. *dokučk -ka* 'dokuczliwy człowiek' (Sychta SK).

Nomen actionis ( ) nomen acti) do *dokučiti*, *dokučati*. O suf. *-a* zob. I 60, por. *buka* : *bukъ* < *bučati*, *bukati*. W. S.

dola zob. *dol'a*

dolagati zob. doložiti

dolati dolajō pñ. 'dawać sobie radę z kimś, z czymś, pokonywać, zwyciężać coś, zwyciężać kogoś'

~ pol. dawne *dolać* 'mieć siły po czemu, być zdolnym do zrobienia czegoś' (SJP PAN: Staszic), stpol. XVI w. 'dawać sobie radę, radzić sobie' (SP XVI IBL), u l. z XVII w. *nie-dolającego* 'nie mogącego podolać, sprostać', dial. *dolać* 'walczyć' (Karłowicz SGP: Poznańskie), stczes. *dolati dolām* 'odpierać, bronić', *dolati se* 'walczyć z czymś' (Jungmann), śla. dial. *dolat'* 'znosić los, doleć' (Kálal);

ukr. książkowe *dolámu -áto* 'pokonywać, zwyciężać, niszczyć w walce; pokonywać trudności', 'opanowywać, ogarniać, morzyć, np. o śnie' (SUM). ~

Na pierwotnie większy zasięg wyrazu wskazują prefigowane czasowniki *odolati*, *szdolati* (zob.).

Denominativum od *dol'a*, *dola* (o suf. *-ati -ajō* zob. I 46—7). Podstawowe znaczenie 'miewać (uzyskiwać) „dole” tzn. powodzenie, szczęście' > 'dawać sobie radę, podolywać' > 'zwyciężać'. — Baudouin de Courtenay SSBr. 221 rekonstruował dla psl. *dol'a* także znaczenie 'siła', porównywał więc *dolati* z ros. *o-cúl-umь* 'pokonać, przezwyciężyć, przemóc; podolać, poradzić sobie z czymś; opanować'. — Endzelin Filologu biedribas vaksti VII 73 i Fraenkel Mól. Pedersen 445—6 łączyli z adv. *dolě, dolu* (p.) przytaczając jako paralełę semantyczną gr. *vuxv* 'zwyciężyć, odnieść zwycięstwo, osiągnąć przewagę, wziąć górę; pokonać kogoś, opanować': stind. *ničá* 'na dole, na dół, w dół', psl. *ničá* 'przygięty, schylony, pochylony; nachylony twarzą do ziemi; odwrócony licem, prawą stroną do spodu'. Objasnienie na pozór nęcące, ale nie wyjaśnia całokształtu semantyki czasownika. — Nie widać podstaw innych objaśnień: Oštir WS IV 211—2 uważał za denominativum od nie zaświadczonego całkiem adi. **dolz* 'silny', ie. **dya-ló-* 'silny'; nie nie przemawia za istnieniem takiego przymiotnika w słow. czy ie. Machek ES² 123 rozważał nawiązanie do stind. pierwiastka *dhar-* 'wytrzymać coś, zmóc, pokonać, zdołać, dorównać komuś', ie. *dher-*.

Berneker SEW I 206—7, Preobraženskij ES 190, Brückner SE 92.

Por. *dolěti*, *doliti* 1.

W. F. — W. B. — F. S.

dolba 'wydrążenie, coś wydrążonego, wydłubanego, przede wszystkim miejsce wydłubane, wydrążone, dziura, otwór', wsch. 'miejsce wydeptane, dróżka, ścieżka', dem. *dolbka*

~ czes. dial. *duaba* 'wydłubany otwór albo rowek w drewnie' (Malina Mistřice), śla. *dlaba* 'wydłubana dziura' (SSJ), 'pieczara' (Isačenko SRS);

ros. dial. *долоба́* 'granica przy podziale łąki przed koszeniem trawy; zdeptany, zmięty pas trawy; wąska, dokładnie przetarta ścieżka, dróżka' (SRNG: uralskie), бирь *долобы* 'wyznaczać przez wydeptywanie granicę, ścieżkę w trawie' (o. c.: dońskie). ~

Dem. *dolbka*: ~ czes. dial. *duapka* 'dziurka wydrążona dłutem; mały rowek, żłobek w dawnym typie chomał' (Malina Mistřice), śla. *dlabka* 'otworek, dziurka' (SSJ);

bułg. dial. *дла̀бка* 'mała dziurka czymś wydrążona; otwór, dziura w ziemi' (Gerov Dop., BER I 399: Wraczansko, Plewensko), 'deseczka, którą usztywnia się złamaną rękę albo nogę' (BDial. I 80: Strandža), maced. dial. *dlapka* 'otworek, dziurka' (Reiter Titov-Veles);

ros. dial. долѡбка 'ścieżka, dróżka' (Dal, SRNG: uralskie, wiatskie). ~

Do *delti dl'by*. O suf. -a i apofonii pierwiastka zob. I 59—60. Pierwotne nomen actionis > nomen acti. Dokładne odpowiedniki ie.: lit. *dálba* : *dėlba* f. 'drag do podnoszenia, pręt żelazny, łom', łot. *daĺba* 'pień drzewa; drag rybacki do płoszenia ryb; drag do popychania, wiosłowania, zatrzymywania łodzi, tratwy; ożóg, pogrzebacz', 'wydrążenie powstałe przez wypróchnienie pnia drzewa'.

Por. paralelne *dolbъ* (tu o rozwoju znaczenia).

Machek ES² 119, BER I 399, Fraenkel LEW 81.

S. S. — W. S.

dolbačъ zob. dl'bačъ

dolbadlo zob. dl'badlo

dolbiti *dolb'ę* zach. i pld. 'drażyć, wydrążyć, robić otwór, zagłębienie, złobić'

~ czes. *dlabati -bám* : *-bu* 'drażyć, złobić, wydrążyć np. dłutem', dial.

'*dlabat* : *dlabat* : *dłabač*' -*bu* 'ts.', też przen. 'nalegać; nie dawać komu spokoju' (Bartoš DSM, Lamprecht Opava, Gregor Slav.-buč.), stczes. *dlabati -b'u* -*b'eš* : *-baju -háš* 'drażyć, złobić, wydłubywać, wydrążyć np. drzewo, kamień', sła. *dlabat* -*bem* 'robić, wydrążyć; wydrążyć otwory dłutem; robić coś dłutem np. drażyć ul', 'grzebać, gmerać w czym', dial. 'drażyć, wydrążyć', np. Sipos Bükk-Gebirge, Habovštiak Orava 92;

bulg. *длабам* 'drażyć, złobić; robić otwór' (BTR), dial. także *длабем* 'ts.', np. Umlenski Kjustendil, maced. *длабу* 'drażyć, wydrążyć, złobić, robić zagłębienia, otwory', por. też *длабому* 'ts.' ~

Postać *dolbiti* może być iter. z apofonią samogłoski pierwiastkowej (o budowie p. I 56—7) do *delti dl'by* (zob.). Wskazuje na nią przede wszystkim odpowiednik maced. Inf. na -*ati* powstałby pod wpływem *dl'bati*. Najprawdopodobniej jednak jest to denominativum od *dolba*, *dolbъ* (zob.), za czym przemawia zmienność odpowiedników morfologicznych w poszczególnych językach. Por. łot. *dalbuót*, *dalbát* 'zapędzać, zaganiać drągiem ryby do sieci', *dalbinát* 'wydrążyć, skrobać'.

Zob. *dl'bati*, *dl'biti*.

W. S. — F. S.

dolbъ dolba 'wydrążenie, coś wydrążonego, wydłubanego : miejsce (drzewo) wydrążone, wydłubane, złobek, rowek; kłoda'

~ czes. *dlab -bu*, stczes. *dlab -ba* : *-bu* 'złobek, rowek, fuga, wpust', dial.

dlab 'wydrążony rowek lub otwór, dziura w drzewie' (Bartoš DSM);

bulg. *длаб длабове* 'wydrążenie, miejsce w czymś wydrążone, zwykle dla spojenia czegoś z czymś innym', 'złobek, rowek, wpust, fuga', dial. 'wyżłobiona, podłużna dziura w drzewie, rowek; otwór w płaszcie koła, w którym tkwi szprycha' (Stojkov Banat, BDial. III 58: Ichtiman), u Gerova też 'slup'. ~

Por. 1. ros. dial. долѡбок -*бкѡ* 'ścieżka' (SRNG: uralskie), долѡбок -*бка* 'pagórek, wzgórek' (ib.);

2. strus. *длѡлокъ* (< *na-dolbъ) 'kłoda spuszczone u bramy; tyn, ogrodzenie miejskie', ukr. dial. *прѡдолоб* (< *pri-dolbъ) : *прѡдолоб* (< *pro-dolbъ) 'grządziel' (Hrinčenko, Żel.);

3. ukr. *долѡбкывати* 'reifeln' (Smalъ Stoćkyj Sl V 29).

Do *delti dl'by*. O suf. -o- i apofonii pierwiastka p. I 58—9. Dokładny od-

powiednik ie.: lot. *dalbs* 'pień drzewa; drąg rybacki do ploszenia ryb; drąg do popychania, wiosłowania, zatrzymywania łodzi, tratwy; ożóg, pogrzebacz', 'wydrażenie powstałe przez wypróchnienie rdzenia drzewa'. Pierwotne znaczenie 'wydrażenie, coś wydrażonego, wydłubanego': 'żłobek, rowek': 'kłoda'.

Šachmatov Izv. VII 1, 314, Mühlenbach I 434.

W. S. — F. S.

dolbꝥka zob. **dolba**

dolekti *dolegę* 'przylegnąć zupełnie do czegoś; przylgnąć do czegoś, plu. 'dokuczyć, sprawić przykrość, ból', iter. *dołęgati dołęgaję* (*dołęgati dołęgaję*)

~ pol. dawne od XVI w. *dolec* -*leggę* 'sprawić ból, przykrość, dokuczyć, zaszkodzić, zabołeć' (w XVI w. *dolec* w sadno 'boleśnie urazić'), 'odnosić się, dotyczyć; zobowiązać, obciążyć, o powinnościach', 'opasać, przycisnąć' (SP XVI IBL), stczes. XV w. *doleći* 'przylegnąć; położyć się' (Gebauer SL);

sch. dial. *doleći* -*legnēm* 'dojść, przyjść, zdążyć', 'wystarczyć' (RSAN), rzadko *doleći*: *doleći dołěžem* 'skończyć wysiadkiwanie jaj, wysiedzieć na jajach do wyklucia się pisklęcia' (ib., RJAZ);

stukr. XVI w. *dołeciti* 'sprawić ból, przykrość, dokuczyć' (Tymčenko). ~

Por. rozszerzone suf. -*ng-*: pol. dawne *dolegnąć* -*legnę* 'sprawić ból, przykrość, dokuczyć', dial. też 'leżąc (po rozścieleniu na rosie) dojrzeć, o lnie' (Falińska PST I 54), głuź. u Pfuhla *dolehnyé so* 'położyć się, sich vollends legen', czes. *dolehnouti* -*lehnu* 'położyć się' od XV w., 'przylgnąć', 'spaść, dosięgnąć kogoś, np. o nieszczęściu', 'dokuczyć', 'roznieść się, dotrzeć, o dźwiękach', dial. moraw. *do'ehnut'* 'nadejść, spaść, o nieszczęściu', 'przylgnąć' (Bartoš DSM); bułg. u Gerova *dołęzna* -*lēgneu* 'przylgnąć, przywrzeć'; por. też wskazujące na *dołęgnębi* (-*leg-* z tematu praes. *leggę*): czes. rzadko *dołhnouti se* 'wylegnać się' (Přir. slov., SSJC), u Jungmanna 'wyleżeć coś, leżeniem osiągnąć coś', sła. *do'ahnūt* -*lahnem* 'położyć się', 'nadejść, spaść, o nieszczęściu', 'przeniknąć, dotrzeć, o dźwięku'.

Iter. *dołęgati*: ~ pol. *dolegać* (u L. też *dołęgać*) -*gam* 'sprawiać ból, przykrość, dokuczać, nękać, gnębić, trapić, męczyć; boleć; martwić' (także dial., np. Kucala PSM 184, Szymczak Domaniewek), dawne od XVI w. 'odnosić się, stosować się, dotyczyć; stykać się z czymś; obowiązywać', 'wylegiwać się, leżeć do woli, wysypiać się' (SP XVI IBL), dial. też 'leżąc (po rozścieleniu na rosie) dojrzewać, o lnie' (Falińska l. e.), myśl. *dolegać* kamieniem 'leżeć twardo, o zwierzyńcu: dopuszczać myśliwego blisko na strzał' (Hoppe SJJL 37, 68), czes. *dołhāti* (u Jungmanna także *dołhāti*) -*hām* 'dotykać, przylegać do czegoś', 'docierać, rozlegać się, o dźwiękach', 'sprawiać przykrość, dokuczać, dręczyć, zamęczać, żądać czegoś, nalegać na kogoś', 'układać się do leżenia', u Jungmanna 'wylegiwać się do woli', sła. *do'liehat'* -*ham* 'sprawiać przykrość, trapić, dręczyć', 'żądać czegoś, nalegać na kogoś', 'przenikać, docierać, o dźwięku', u Kálala też 'przylegać, szczelnie przystawać';

bułg. u Gerova *dołęgam* -*lēgam* 'przyciskać, przywierać, przysuwać aż do zetknięcia z czymś', 'przyciskać się, opierać się, stykać się' (w tym znaczeniu także *dołęgam se*);

ukr. dawne XVI—XVIII w. *dołęгати* (i z wtórnym wokalizmem -e-, -'a-, por. *lekti leggę*, *dołęгати*, *dołęгати*) 'dokuczać, boleć; dręczyć, sprawiać przykrość, ból' (Tymčenko), nowsze *dołęгати* (też z wtórnym wokalizmem -e-, -'a) *dołęгати* (Hrinčenko), *dołęгати* (Žel.) -*гати* 'ts.', 'nalegać, naciskać,

napierać', brus. dial. *долягаць -лягаю* 'dokuczać, dręczyć' (Nar. slova 159: Помел), też 'starać się dogodzić, przypodobać się' (Nosovič: *долегаць*). ~

Por. głuź. *doľhać -lěham* perf. 'wyleżeć się do woli' (Zeman), czes. u Jungmanna *doľhati se* 'leżeniem osiągnąć coś'.

Z pref. *do-* od *lekti lego*.

W. S.

doležati *doležę* 'leżąc dotrwać do pewnego czasu; wyleżeć się do woli, wyleżeć się dostatecznie długo', 'leżąc dojrzeć, o owocach', pln. *doležati se* 'wyleżeć się do woli', 'leżąc doczekać się czegoś, osiągnąć coś', 'leżąc dojrzeć, o owocach'

doležati: ~ pol. od XVI w. *doleżeć -leże* 'leżąc przetrwać, dotrwać do pewnego czasu', 'wyleżeć się, leżeć dostatecznie długo' (też dial. np. Olesch Sankt Annaberg; Szymczak Domaniewak: *doleżyć*, Sychta SK), głuź. *doležeć -ležu* 'leżąc dotrwać do pewnego czasu; leżeć dostatecznie długo; leżąc doczekać się czegoś', czes. u Jungmanna *doležeti -ležim* 'leżąc dotrwać do pewnego czasu', stczes. XV w. *doľčěti -ležu* 'być ważnym, leżącym na sercu' (Gebauer Sl.);

serb.-cs. XVI w. *долежати -лежѣ* 'wyleżeć się, wyspać się, dormire' (Miklosich LP), bulg. *долежѣ -лежѣми* 'leżąc dotrwać do pewnego czasu; wyleżeć się', 'wyrosnąć, o cieście; leżąc dojrzeć, o owocach', 'odsiedzieć karę w więzieniu', maced. *долежи* 'leżąc dotrwać do pewnego czasu; wyleżeć się, przestać leżeć';

ros. *долежѣть -лежѣ* 'wyleżeć się, przestać leżeć', 'leżąc dotrwać do pewnego czasu', 'leżąc dojrzeć, o owocach', 'leżąc doczekać się nieprzyjemności', ukr. *долежѣти -лежѣ* 'wyleżeć się, przestać leżeć', 'leżąc dotrwać do pewnego czasu', brus. *долягаць -лягѣ* 'leżąc dotrwać do pewnego czasu; wyleżeć się, przestać leżeć', 'leżąc dojrzeć, o owocach', dial. poleskie *долежѣць* 'dojść do stanu, kiedy włókno łatwo oddziela się od paździerzy, o lnie, o konopiach' (Leks. Poleszja 208). ~

doležati se: ~ pol. dawne od XVI w. *doleżeć się* 'leżąc osiągnąć, zyskać coś', 'leżąc dojrzeć, o owocach' (SP XVI IBL, L.), głuź. *doležeć so* 'wyleżeć się; leżąc wydobrzeć, o chorym' (Pfuhl), czes. *doležeti se* przestarz. 'wyleżeć się do woli; leżąc doczekać się czegoś', 'leżąc dojrzeć, o owocach';

ros. *долежѣться* 'leżąc doprowadzić się do nieprzyjemności, doczekać się czegoś', dial. też 'wyleżeć się, leżąc dotrwać do pewnego czasu' (SRNG), ukr. *долежѣтисѣ* 'leżąc dotrwać do pewnego czasu', 'leżąc długo doprowadzić się do nieprzyjemności', 'leżąc dojrzeć, o owocach' (SUM, Hrinčenko), brus. *долягацьца* pot. = ros. *долежѣться* (BRS), dial. poleskie *долежѣцьца* pass. do *долежѣць* (Leks. Poleszja 208). ~

Z pref. *do-* od *ležati ležę*.

W. S.

dolegati zob. *dolekti*

dolě adv. 'na dole, w dole'

~ głuź. *dele* (o postaci p. Mucke HLF 43) 'na dół' (*dele* brać 'zdejmować', slóněko *dele dže* 'słońce zachodzi'), stgłuź. *deli*: *deli* stąpić 'zstąpić na dół, zejść' (Stachowski Warychiusz 1597), czes. od XIV w. *dole* 'na dole, na spodzie, pod spodem, w dole' (byłi *dole* 'byłi pryč': snih byl *dole* 'śnieg stał'), 'na południu' (Přír. slov., Gebauer Sl.; też dial. np. Utěšený Čes.-mor., Haller Podřipsko), sla. *dole* 'na dół', 'na dole' (stsla. XV w. *duole* 'na dole,

ponizej': jakž to *duole* psáno jest, Ryšánek Žil. kn. 143), teŝ dial. 'na dole' (Sipos Bükk-Gebirge);

sle. *dóle* (Pleteršnik), *dóli*, *dóli* 'na dole': tam *doli*, przestarz. 'w dól, na dól': *pridi doli*, *doli* pasti (obok tego z zanikiem samogłoski wygłosowej *dól*: *dól* 'na dól', interi. 'precz!', *hoditi* po sebi gor in *dol* 'tam i z powrotem', SSKJ, Pleteršnik; *dol*: *doli* 'deorsum', Megiser 1592; dial. *dol* 'na dole', 'na dól, w dól', Tominec Črni vrh (o formach typu *dole*: *doli*: *dol* p. Ramovš ZD I 310, Bajec Besedotvorje IV 126), sch. *dólje*, dial. pld. i zach. *dóli* (przestarz. i dial. teŝ *dól*, *dólj*; również w połączeniu z różnymi partykułami, np. *doli-ka*, *doli-kane*) 'na dole, u dołu, na dnie', przen. 'na ziemi', od XIV w. teŝ 'w dól, na dól; dołem', książkowe 'niżej, poniżej, dalej', 'na południu, na południe', interi. 'precz!', *dólje-gore* 'tam i z powrotem' (RSAN, RJAZ), scs. Supr. *долъ* 'κάτω, χαμιά, deorsum, humi, inferius' (*долъ лежить*, SJS), bułg. *дóле* 'na dole, w dole', dial. (teŝ z part.: *дóлека*) także 'niżej, na ziemi, na podłodze', 'z dołu' (Stojkov, Banat, BDial. III 59: Ichtiman); po *долъ* 'pieszo' (Mladenov Vidin), również jako interi. 'precz!' (dial. *дол* воле okrzyk popędzający, Umlenski Kjustendil), maced. *доле* 'na dole, w dole', 'na dól, w dól' (RMJ, dial.: Vidoeski Kumanovo, dial. teŝ *dól*, Mačeki SW: Sucho);

strus. *долъ* 'w dole, na dole; w dolinie' (Srezn.), 'w dól' (SRJ XI—XVII), ros. dial. *дóли* 'na dól, na ziemię' (SRNG: Kursk, Woroneŝ), u Dala *дóле* 'na dole' (jako cerkiewizm), ukr. od XV w. *дóли* 'na dole, w dole, niżej, na ziemi', 'w dól, na dól', dial. teŝ 'z biegiem rzeki' (Žel.), brus. *дóле* 'na ziemi, na podłodze, na dole' (BRS). ~

Dawny loc. sg. od *долъ* (zob.) w funkcji adv. Znaczenie 'w dól, na dól' sekundarne. Por. *долу*, *доловъ*. W. S. — M. Š.

dolęgati zob. **dolekti**

dolěninъ zob. **doľ'aninъ**

dolěšъn'ъ *dolěšъn'a* *dolěšъn'e* pld. i wsch. 'dolny, na dole, w dole się znajdujący' ~ bułg. dial. *дóлеуен* 'pochodzący z dołu, niżej się znajdujący' (Umlenski Kjustendil);

strus. *долъшънини* 'dolny', 'ziemski' od XI w. (Srezn. I, III, SRJ XI—XVII; stąd zapewne u Miklosicha LP *долъшънини* adi., gdzie teŝ przykład *долъшънинаго* *обрата*, 'qui infra est'), stokr. XVI w. *долъшнини* (: *долъшнини*) 'znajdujący się w dolinie, dolny', ukr. *дóлини* (SUM), dial. *долъшні* (Hrinčenko, Žel.) 'ts'.

Zo strus.: stpol. wyjątkowe z r. 1454 *doleszny* 'nisko położony, inferior' z zabytku lwowskiej proveniencji (p. Słownik stpol. II 122, 552). ~

Adi. oparte na adv. *dolě* (zob.), o suf. -šъn'ъ zob. Brodowska-Honowska SPS 170—1. T. Sz.

dolěti *dolějo*: pld. (część wsch.) *delěti* *delějo* 'zмагаć się z czymś, przewycięzać, pokonywać coś, dawać sobie z czymś radę', wsch. teŝ 'dokuczać, doskwierać' *dolěti*: ~ sła. *doliet'* -ie 'móc, mieć siły, być w stanie, podotywać' (SSJ, teŝ dial., Habovštiak Orava 270);

ros. dial. *долѣтъ* -ѣю -ѣешь 'przemagać, zwyciężać, pokonywać' (SRNG: Ural, Tomsk), u Dala teŝ 'dokuczać, doskwierać' (нужда *долѣет*). ~

Na większy pierwotnie zasięg wyrazu wskazują prefigowane czasowniki *odolěti*, *szdolěti*, *udolěti* (zob.).

delěti: ~ bulg. dial. *делѣя -ѣу* 'przezwyćzić, pokonywać' (Gerov, BER I 336);

lepiej są zaświadczone czasowniki prefigowane, np. ces. Supr. *оделѣти -ѣу* 'zwyciężyć, pokonać, przemoc' (por. cs. *оделѣние* 'zwycięstwo', rus.-cs. *оделѣнина* 'zwycięzca'), *сѣделѣти -ѣу* 'zwyciężyć', bulg. dial. *оделѣя -ѣу* 'przezwyćzić, pokonać' (Gerov). ~

Denominativum od *dol'a*, *dola* (o suf. *-ěti -ějo* zob. I 47), o rozwoju znaczenia p. *dolati*. Rdzenne *-e-* w postaci *delěti* nawiązuje być może do nie zaświadczonego w psł. czasownika prymarnego, por. stpr. *dellēis* 'teile!', lot. *deliti* 'dzielić'; Vaillant GC III 372 zakładał istnienie subst. **del'a* = *dol'a* (jednak zdające się nań wskazywać ros. dial. pskow. *дѣля* 'wydzielona część czegoś', SRNG, należy najprawdopodobniej do *děls* 1., zob.).

Preobrażenskij ES I 190, 640, Berneker SEW I 206—7, Brückner SE 92, Vasmer REW II 256.

Por. *dolati*, *doliti* 1.

W. F. — W. B. — F. S.

dolěvati zob. *doljati*

dolga zach., pld. 'szczapa, deska służąca zazwyczaj jako podkładka', 'lubek, deszczulka używana do unieruchamiania złamanej kończyny', dem. *dołžica*, *dołžka*

~ czes. *dláha*, *dlaha* 'lubki, deseczka, szyna, którą unieruchamia się złamaną kość ręki lub nogi' od XV w., 'przyciosana belka pomostu, podłogi w stajni, oborze; belka, bierwiono', dial. także 'cybuch fajki' (Přir. slov., SSSJČ, Kubín Kladsko), śl. *dlaha* 'deseczka do unieruchamiania złamanej kończyny' (SSJ), również 'deska podłogowa' (Isačenko SRS);

sch. dial. *dlága* (*dlág* m., f., też formy z dysymilacją *dl- > bl-*, *vl-*: *blága*, *blága*, *vlága*) 'deseczka do unieruchamiania złamanej kończyny' (RSAN, RJAŽ: Serbia, Dalmacja, Czarnogóra, Hercegowina), bulg. dial. *дoлѣца* 'ts.' (o geografii wyrazu p. BER I 499, BDial. II 152: Rodopy). ~

Dem. 1. *dołžica*: ~ gluź. *dlóžica* 'kamień brukowy, fliza', czes. *dláždice* (o wstawnym *d* p. Machek ES² 120), dial. też *dlážice* 'deseczka, zazwyczaj kamienna lub ceramiczna płytka używana do wykładania ścian, układania podłogi lub posadzki' (Přir. slov., SSSJČ), śl. *dláždica* (u Kálala *dlážica*) 'ts.';

śl. *dlážica* 'tegula, plaua, lata' (Skok ER I 416), sch. dial. *dlážica* dem. do *dlága*, 'deseczka do usztywniania złamanej kończyny' (RSAN: Istria), 'cienka deseczka przy koszu do noszenia słomy, siana' (Skok l. c.). ~

2. *dołžka*: ~ pol. dial. *dołżka* 'podłoga' (Karłowicz SGP, Zaręba AJS III m. 368, Basara Śląsk 55), gluź. *dlóžka* 'fliza, płyta brukowa', czes. *dlážka* (też *dlážd'ka*), *dlážka* 'deseczka, płyta kamienna, ceramiczna służąca do wykładania podłogi lub ścian; podłoga; bruk' (również dial. np. Bartoš DSM, Svěrák Brno, Lamprecht Opava, Kubín Kladsko; *dlážky* pl. 'chodnik z bruku', Horečka Frenštát), *dlážka*, dem. do *dláha*, 'deseczka do unieruchamiania złamanej kości', śl. *dlážka* 'podłoga' (również dial. np. Matejčík Novohrad 164, 173, u Kálala też *dlážd'ka*), rzadko 'deseczka lub kamienna płytka do wykładania podłogi albo ścian', także dem. do *dláha*, 'deseczka do unieruchamiania złamanej kości';

sł. *dlážka* 'fliza, płytka, die Fliese' (Pleteršnik: z czes.). ~

Na pierwotnie szerszy zasięg wskazuje compositum *po-dolga* (zob.).

Nie można wykluczyć, że pożyczką z psl. jest fiń. *talka* 'stęпка, kil; podłoga z desek na dnie łodzi; podstawa dźwigni; obuch siekiery' (przykład wyjątkowy, prawie wszystkie bowiem pożyczki fińskie dadzą się wyprowadzić z praruskiego), p. J. Kalima ZslPh VI 156 i dodatek s. 169—72, gdzie przytacza się poważne argumenty Toivonena przemawiające za rodzimością wyrazu fińskiego.

Nomen acti (< nomen actionis) z suf. *-a* (o budowie i apofonii p. I 59—61) do ie. *del-gh-* rozszerzonej postaci pierwiastka *del-* 'rozszczeplać, rozłupywać, oddzielać, ciąć' (p. *doł'a, dołati*). Pierwotne znaczenie 'rozłupane, rozszczepione drzewo, szczapa'. Brak dokładnych odpowiedników ie. Najbliżej stoją: stnord. *talga* f. 'cięcie, rżnięcie, wyrzynanie, obciosywanie', germ. **talzōn-* (: *telgja* 'krajac, rżnac, wyrzynać, obcinać, obciosywać'), śrwniem. *zil(i)ge* (germ. **telziōn-*) 'łubki, cienkie deszczulki do unieruchamiania złamanej kończyny', niem. dial. (Westfalia) *talge* f. 'podstawa ulla'; stirl. *dluige* (**dlogio-*) 'rozszczepianie, rozłupywanie', *dlongid* 'rozszczepia, rozłupuje', śrirl. *dluigim* 'rozszczepiam, rozłupuję'.

Berneker SEW I 207, Machek ES² 120, Skok ER I 416—7, Pokorny IEW 196, Lidén KZ LVI 216—8, Holthausen IF LX 280.

W. S. — F. S.

dolica dem. 'mała dolina, dolinka'

~ dluz. *đolica* 'mała dolinka' (Muka III 198);

sł. rzadkie *dolica* 'mała dolina, mała nizina' (SSKJ; też dial., Pleteršnik), sch. *đolica* (: dial. *đolica*) dem. 'ts.' (Vuk, RSAN, RMat. jako dem. i hip. od *dolu*; wg RJAZ od XVII w. kajkaw. i czakaw.), w starych słownikach XVII—XIX w. *dolica* 'dolina, vallis, convallis' (bez znaczenia dem., RJAZ); ros. dial. *đolnaja* 'dolina' (SRNG: Perm), NW *Долина* Мокрая (WRG I 623). ~

Dem. od *dolz*, o suf. *-ica* p. I 98. Por. *dobica* < *dobz*.

ESSM V 61.

T. Sz.

doličiti 1. *doličę* ptn. 'policzyć do końca, skończyć liczenie', 'dodać do sumy uprzednio obliczonej, policzyć dodatkowo', **doličiti** się 'obliczyć, przez liczenie ustalić liczbę'

doličiti: ~ pol. *doliczyć -czę* 'dodać do sumy uprzednio obliczonej; dojść do pewnej liczby, skończyć liczenie, obliczyć' (od XVI w., też dial., np. Olesch Sankt Annaberg, Szymczak Domaniewek, kasz. *dolęcć*, Sychta SK II 313), dluz. *dolicys -cym* 'zakończyć liczenie, policzyć do końca', gluź. *dolićie -čim* 'policzyć do końca', czes. u Jungmanna *doličiti -čim* 'policzyć całkiem, do końca';

ros. dial. *долучить* 'skończyć liczenie, dodać do uprzednio obliczonej sumy' (Dal: z ukr.), ukr. *долучити -чы* 'ts.', brus. *далучыць* 'ts.' (też dial., Šaternik Červ.). ~

doličiti się: ~ pol. *doliczyć się* 'licząc dowiedzieć się, ile czego jest, ustalić liczbę; osiągnąć jakiejś liczby, dojść do pewnej liczby' (od XVI w., wyjątkowo już w XV w. 'sprawdzić liczbę, ilość, numerare'), też dial. np. Olesch l. c., Szymczak l. c., Dejna RKJĚ XXI 236, czes. u Jungmanna (może z pol.?) *doličiti se* 'obliczyć, przez liczenie ustalić liczbę';

ukr. *долічу́тися* 'przez liczenie ustalić liczbę', brus. *даличы́цца* 'ts.' (też dial., Šaternik Červ.). ~

Z pref. *do-* od *ličiti* 1. 'numerare'.

W. B.

doličiti 2. *doličiq* pñ. 'uczynić widocznym, ujawnić, udowodnić coś (np. winę) komuś'

~ stpol. *doliczyć* -czę 'stwierdzić, dowieść, udowodnić; udowodnić komuś winę, przekonać (w sądzie), potępić; wypróbować, sprawdzić; pochwalić, uznać za dobre' (Słownik stpol.: XIV—XV w.), w XVI w. *doliczyć się* 'doszukać się, zorientować się, dojść do jakiegoś wniosku', czes. *doličiti -čím* 'opisać, uzasadnić, wykazać, dowieść' (już stczes. 'wykazać, udowodnić, dowieść', Gebauer Sl.), arch. prawnicze 'przeprowadzić dowód, udowodnić zeznaniem';

strus. *долучити -воу* 'udowodnić, dowieść coś komuś' (Srezn., SRJ XI—XVII: Psków, Nowogród), *долучитися* 'zdobyć dowody winy' (już w XI w., Srezn., SRJ XI—XVII, Mikłosieh LP), ros. dawne *долучить* 'ujawnić, wykazać; udowodnić coś komuś' (Słovar' CSRJ, Dal). ~

Z pref. *do-* od *ličiti* 2. 'czynić widocznym, ujawniać, wykazywać winę'.

W. B.

dolika pñd. i wsch.: zach. *долікъ dolika* 'to, co ujawnia, uwidacznia, oznacza coś, oznaczenie, znak, signum'

dolika: ~ bułg. dial. *доліка* 'прилика' (Gerov, Mladenov BTR: z pieśni ludowej);

strus. wyjątkowe XV w. *доліка* 'poszlaka' (Srezn., SRJ XI—XVII: Psków), ros. u Dala *доліка* nomen actionis od *долучить* (p. *doličiti* 2.), dial. pskow. *доліка* 'znak wskazujący miejsce, gdzie są ryby; oznaczenie miejsca, gdzie ustawione są narzędzia rybackie' (SRNG). ~

dolika: ~ stpol. wyjątkowe XV w. *dolik* m. 'uzasadnienie, dowód, argument', Słownik stpol., też SW (: w XVI w. 'wynik obliczenia', SP XVI IBL). ~

Por. sch. wyjątkowe (według BSAN indywidualne) adi. *dolik* 'podobny'.

Deverbativum od *doličiti* 2. (zob.). — Toporov Prus. I 329 zestawia ros. dial. *доліка* z lit. *dalỹkas* 'rzecz, przedmiot; sprawa; część, kawałek', stpr. *delljks* 'przedmiot; artykuł', stind. *dalika-* o 'kawałku drzewa', wydzielałaję suf. *-ik-* i łącząc z ie. *del-* (p. *doł'a*). Mało prawdopodobne. W. B.

dolikъ zob. **dolika**

dolina 'teren nisko położony w stosunku do otoczenia', przede wszystkim 'obniżenie terenu między wzniesieniami, górami, nizina, kotlina', 'najbliższa okolica rzeki, teren, przez który płynie rzeka, koryto rzeczne', na *dolinę* 'na dół, w dół, deorsum'

~ pol. *dolina* 'podłużne wgłębienie, vallis' od XV w. (też dial., np. Kucala PSM, Lorentz PW), 'obniżenie ziemi, nizina, kotlina, padół' (w XVI w. 'wgłębienie terenu między górami, kotlina, wąwóz, nizina'), dial. 'dół, dołek, zagłębienie' (np. *dolina* na piersiach, w podobnym znaczeniu u L. z XVII w.; *dolina* na polu 'dołek, zagłębienie'. Karłowicz SGP), dawne z XVII w. *dolina* rzeczna 'koryto, łożysko rzeki' (stąd czes. u Jungmanna *dolina říčná*), częste NT *Dolina, Doliny* (np. Pawłowski PKJ PAN Kr. 25, s. 28), NM

Dolina (SGKP II 95—101), też NW *Dolina* (np. Hydronimia Wisły 213, 257, 423, Rieger San 42), NO *Dolina* (Rospond SNŚ I 195), dawne XVII w. *na dolinę* 'na dół, niżej', *na dolinę* przesadzić kogoś 'zdegradować' (L., stąd SW), dłuż. *dolina* 'wglębiecie terenu, nizina' od XVII w. (Chojnan), gluz. *dolina* 'ts.', czes. *dolina* 'teren nisko położony, nizina' (też dial., np. Bělič Dol. 273), u Jungmanna też 'dolek, zagłębienie' (np. Vykopej kořen ... zasyp zase *dolínu*), NM *Dolina* już w XIV w. (Gebauer Sl.), u Jungmanna *na dolínu* 'na dół, w dół, deorsum' (np. s hůry *na dolínu*), sla. *dolina* 'teren między górami, nizina, kotlina' (też dial., Sipos Bökk-Gebirge; już w XV w. w przykładzie: každá ves v svéj *dolinie* 'in seiner Grube', Ryšánek Žil. kn.), dial. wsch. też 'dół na ziemniaki', 'grób', 'oczodół', także NM *Dolina* (Majlán NOS 47, 111, 330, Sipos l. c., Buffa Dlhá Lúka);

sla. *dolina* 'teren nisko położony, nizina' (Pleteršnik, SSKJ, też dial. Tominec Črni vrh, Slav. Leks. 223), dial. 'lejek krasowy' (Badjura LjG 180—1), częste i w NT, NM, NW: jako toponim już w XIV w. (Bezlej SVI I 143), NM *Dolina* (Kranzmayer OK II 51), sch. *dolina* i *dolina* 'najbliższa okolicę jakiejś rzeki, teren, przez który przepływa rzeka; w ogóle niższy teren położony między wzniesieniami; większy lejek krasowy, zwykle niezbyt głęboki', dial. 'ziemia, grunt; uprawiona, uprawna ziemia', w znaczeniu 'vallis' od XV w. (RJAZ), u Vuka też palo *na dolínu* = *dolje* 'na ziemię, in terram', częste NT *Dolina* (np. HDZ II 372), NM *Dolina* (RJAZ), też jako NO *Dolina* (ib., RSAN), sch.-cs. *долина* 'vallis' (Miklosich LP), bulg. *долина* (Gerov, Mladenov BTR *долина*) 'szerokie miejsce, teren między wzniesieniami', 'teren wzdłuż biegu rzeki' (RBKE), maced. *долина* 'równina między wzniesieniami', 'teren wzdłuż biegu rzeki' (RMJ), dial. *долина* (Vidoeski Kumanovo 101);

strus. *долина* 'vallis' (Srezn.), też XVI w. 'wyżłobienie, rowek', 'rów, dół' (SRJ XI—XVII), ros. *долина* 'zagłębienie terenu, przez który płynie rzeka; równinny teren wzdłuż koryta rzeki', 'niski teren, zagłębienie między górami', dial. 'niezarosnięte miejsce w lesie', 'gładkie, bez pochyłości szerokie miejsce na nizinie, dogodnie do koszenia' (SRNG), NM *Долина* (Vasmer RGN III 60—3), NW *Долина* (Smolickaja Oka 213), ukr. *доліна* 'równa płaszczyna między wzniesieniami, górami' (SUM, Hrinčenko, też dial. SDU 75), dial. 'nizina zarosnięta trawą, porośnięta lasem', 'szeroka nizina', 'nizina w pobliżu rzeki', 'mokra nizina; mokre, wilgotne miejsce między górami', 'podnóże góry', 'stepowy jar' (Marusenko Polesze 226), 'dół, dolna część czegoś' (KDO 420), NM i NT *Долина*, *Долина*, *Долину* (Stieber TLemk. I 16, II 21, Rudnyčyj NGBojk., passim), stokr. *долина*, *долына* 'nizina, dół, vallis' od XIV w., *долына* 'zagłębienie, wglębiecie' od XVIII w., 'dolna część czegoś, dół czegoś' od XVI w. (Tymčenko), brus. *даліна* 'vallis' (= ros. *долына*, BRS), dial. 'ts.', 'koryto rzeki' (Scjaškovič Grodno), 'równina, równy teren', 'niskie miejsce na polu, gdzie stoi woda', 'nizina', 'długi, suchy jar dochodzący do rzeki' (Bjaškovič Mohylew, Jaškin BHN 57, BMM III 272, Scjaškovič l. c.), częste też w NT, np. *Даліна*, *Доліна*, *Доліна*, *Долына*, *Долына*, oznaczających nisko położone pole, uroczysko, bagno (szczegółowo o tym zob. Mikratap. Bel. 68, 74). ~

Por. 1. z suf. *-izna*: pol. dawne wyjątkowe XVI—XVII w. *dolizna* 'teren położony u podnóża gór', gluz. *dolizna* 'wglębiecie terenu, nizina' (Zeman);

2. NM z Grecji *Δολινα* (może ze słow. *Dolinišće, Vasmer SG 99).

Od *dolъ*, o suf. *-ina* p. I 121.

S. S. — T. Sz.

dolisko zob. dolišće

dolišće : zach. dolisko 'wielki dół, wielka dolina'

dolišće: ~ dłuż. *dolišćo* 'wielka dolina' (Muka I 185, III 198), głuź. *dolišća* pl. 'nizina; ziemia, pole, łąka leżąca na nizinie' (Pfuhl, Zeman), czes. *dolišće* 'nizina' (Kott);

stsch. *dolišće* z r. 1463: 1 przykład z tekstu czakaw.: Kako smo kupili tri kmeta sideće u *dolišćih* (RJAZ), bułg. *долуце* 'wielki dół, dolina' (RBKE, BTR);

strus. *долуце* 'jezioro': вь долици пресноднець 'in lacu inferiori' (Srezn.). ~ *dolisko*: ~ pol. dial. śl. *dol'isko* 'wir głębokiej wody' (Małecki-Nitsch AJPP m. 335), dawne z XVIII w. *dolisko* 'dół brzydki' (L.; stąd u Jungmanna *dolisko* 'ts.'), dłuż. *dolisko* 'wielka dolina' (Muka), głuź. *dolisko* 'wielka lub brzydka dolina' (Pfuhl). ~

Nomina loci i augm. od *dolz*, o budowie p. I 95—7.

T. Sz.

ESSM V 62.

doliti 1. *dol'q* pñ. 'dzielić na części': 'zмагаć się z czymś, przewycięzać, przemagać, pokonywać coś', 'dokuczać, doskwierać'

~ pol. dial. *dolić się* (Zakroczym), *dólić się* (Przasnysz) 'darzyć się, udawać się, dobrze się chować, o zwierzętach domowych' (Karłowicz SGP), śl. dial. *dolit' sa* 'walczyć, mocować się' (Kátal: *dolia sa* kravy);

ros. przestarz. i pot. (też dial., według Dala pln., w SRNG: Archangielsk, Świerdłowski) *долить долю* *долить* (dial. także *дóлить -лю -лишь*) 'przewycięzać, pokonywać coś' (dial. 'dokuczać, męczyć, dręczyć, pozbawiać kogoś spokoju', np. мухи *долят* 'muchy dokuczają', жажда, голод *долит* 'pragnienie, głód dokucza, doskwiera'), 'morzyć, o śnie' (*долит* дрема, сон, też dial.), dial. również 'dokuczać, naprzykrzać się prośbami' (Dal, SRNG, Słowar' Urala), olonieczkie *долить долѣм* 'dojrzeć, o jagodach' (брусница еще не *дóлила*, SRNG), u Dala także *дóлить* 'dzielić na części', *дóлить* кого чем 'obdzierać', *дóлиться* 'dzielić się, rozdrabniać się', brus. dial. *дóлиць дóлицю* 'pokonywać, przemagać' (Nosović). ~

Zob. prefigowane *odoliti*, *sadoliti*.

Denominativum od *dol'a*, *dola*, o budowie zob. I 57. O rozwoju znaczenia p. *dolati*. Inne znaczenia nawiązują bądź to do poszczególnych znaczeń podstawowego rzeczownika, bądź też rozwinęły się sekundarnie ze znaczenia 'przemagać, pokonywać'. Dokładne odpowiedniki w balt.: lit. *dalgti* 'dzielić', łot. *dalit*: *delti* 'ts.' (o wokalizmie -e- p. *dolēti*).

Berneker SEW I 206—7, Preobrażenskij ES I 190, Brückner SE 92, Vasmer REW I 360.

Por. *dolati*, *dolēti*.

W. F. — W. B. — F. S.

doliti 2. *dol'ijq* 'lejąc ciecz napełnić naczynie całkowicie lub do określonej miary' (> 'dodać płynu do zawartości naczynia'), *doliti się* 'napełnić się cieczą, nalać się do pewnej miary', iter. *dolivati dolivajo*

doliti: ~ czes. *doliti* (w XVII w. też *doliti*) *-liti*: *-leji* 'dopełnić, napełnić cieczą, nalać do pełna; dodać więcej płynu', 'zakończyć wylewanie, wylewając opróżnić naczynie';

ste. *doliti* *l'ijem* 'dodać więcej płynu; nalewając napełnić naczynie cieczą' (też dial., np. Tominec Črni vrh), sch. *doliti* *dölj'em* 'dodać więcej płynu';

nalewając napelnić płynem naczynie do pełna lub do określonej miary (też u Vuka);

ros. *долить-лью-льешь* 'dodać więcej płynu; nalewając napelnić naczynie cieczą do wierzchu lub do pewnej miary' od XVIII w., ukr. *долити-ляю-ляєш* 'dodać więcej płynu; nalewając dopełnić, napelnić naczynie cieczą' (u Żel. także 'uzupełnić, dopełnić'), brus. *далиць-лью-льєшь* 'dodać więcej płynu; nalewając ciecz napelnić naczynie'. ~

doliti se: ~ czes. *doliti se* (čeho) 'nalewając ciecz napelnić naczynie', dial. moraw. 'upić się, opić się' (SSJČ), sła. u Jungmanna *doliti se* 'oblać się, zalać się, sich ganz begiessen';

sch. rzadko *döliti se* 'wylać się, rozlać się, przelać się' (RSAN);

ros. *долиться* 'rozlać się, dociec do określonego miejsca, o płynie', 'nalać się do wierzchu lub do określonej miary naczynia' (SSRJ), 'zostać nalany, dolany' (SIAN), ukr. *долитися* 'nalać się do pewnej miary, napelnić się', brus. *далица* 'rozlać się, dociec do jakiegoś miejsca, nalać się; nalać się do określonej miary, napelnić się'. ~

Iter. *dolivati*: ~ głuź. *dolivać -vam* 'dodawać więcej płynu; lejąc, dolewając napelniać naczynie płynem', czes. *dolivati -vám* 'ts.', też 'wylewaniem wypróżniać';

sło. *dolivati -vam* 'dodawać więcej płynu; napelniać naczynie cieczą' (też dial., np. Tominec Črni vrh), sch. *dolivati dölivām* 'dodawać więcej płynu; napelniać cieczą naczynie do wierzchu lub do określonej miary', *dolivati se* 'rozlewać się, zlewać się, przelewać się, np. o świetle' (RSAN), bułg. *доливам -вам* 'dodawać więcej płynu; napelniać naczynie płynem' (też u Gerova), *доливам се* 'nalewać się; być nalewanym, dolewanym' (RBKE, Gerov);

strus. XVI w. *доливати -ваю* 'dodawać więcej płynu' (SRJ XI—XVII), ros. *доливать-ваю* 'dodawać więcej płynu; nalewając ciecz napelniać naczynie do wierzchu lub do określonej miary' od XVIII w., *доливаться* 'nalewać się, napelniać się', 'rozlewać się', 'być dolewanym, nalewanym', u Dal'a też 'лить что-либо до каких-либо последствий', ukr. *доливати-ваю* 'dodawać więcej płynu; nalewać, napelniać naczynie cieczą' (u Żel. też 'dopełniać, ergänzen'), *доливатися* 'nalewać się, napelniać się cieczą', 'być nalewanym, dolewanym', brus. *даливаць -ваю* 'dodawać więcej płynu; napelniać naczynie cieczą' (też dial., np. Bjałkewič Mohylew: *даливаць*), *даливацца* 'nalewać się, napelniać się cieczą', 'być nalewanym, dolewanym, napelnianym cieczą'. ~

Por. sło. *dolijati -jam* 'dodawać więcej płynu; napelniać naczynie cieczą' (Pleteršnik), sch. dial. *döljati -jām* 'ts.' (RSAN).

Z pref. *do-* od *liti lęjo* (zob.).

Zob. *doljati*.

W. S.

dolivati zob. *doliti* 2

dolka *dolka* zach. i pld. 'gałąź, gałązka'

~ czes. dial. pld. *dlák* 'gałąź', 'krótka gałąź, sęk' (Machek ČP V 100, ES² 120 z Kotta i z ČMF XVI 232);

sch. dial. czakaw. z Cresu *dlak* m. 'powój polny, *Convolvulus arvensis*' (Šulek, stąd RJAZ, RSAN, Simonović BR 138). ~

Związek obu wyrazów czes. i sch. możliwy, pomimo proponowanego ostrożnie przez Skoka ER III 278 wyprowadzania czakaw. *dlak* < *zлак*,

co miałyby być następstwem zmiany *zl > dl* (objaśnienie całkiem hipotezyczne). Za pierwotnością czakaw. *dlak* wydaje się świadczyć nazwa wyspy *Dlačnik > Dlačnik > Dlasnik, Lasnik* (Skok l. c.).—Wyraz czes. zestawiany jest przez Machka l. c. z wyrazami germ. oznaczającymi 'gałąź': stang. *telga*, śrwniem. *zelge* (zob. o nich u Pokornego IEW 196 pod *del-gh-*, por. *dolga*). Nie widać natomiast podstaw do łączenia z gr. *κλάδος* 'gałąź, pęd drzewa', mającym dokładny odpowiednik w stnord. *holt* 'drzewo, lasek', stwniem. *holz* 'ts.', ie. *kłdo-s* (p. *kolda* i Sławski SE II 259, Frisk GEW I 864). T. Sz.

dolnъ dolni f. 'wewnętrzna strona ręki: od napięstka do nasady palców (interior, media pars palmae); od napięstka do końca palców (vola)', 'część ręki od napięstka do końca palców, palma', 'miara długości równa rozmiarom dłoni, palmus', *dolnъjo vъ dolnъ biti (udar'ati)* 'uderzać dłonią w dłoń na znak zgody przy kupnie, sprzedaży', *svъbitъ dolnъ* 'dłoń (kogo) świerzbi, czuje ochotę do bicia', *gledati vъ dolnъ* 'na podstawie przyglądania się liniom dłoni przepowiadać przyszłość', *jako (kako) na dolni* 'wyraźnie, jasno (coś jest widoczne)'

~ pol. od XV w. *dłoń* (stpol. z zachowanym wtórnym wzdłużeniem w nom. sg. *dlón*, SP XVI IBL, por. dial. *dyuń* Olesch Sankt Annaberg, wkp. *dyuń*, *dyuń* Tomaszewski GL, kasz. *dlón*: *dlón* Sychta SK I 218) 'interior, media pars palmae', 'palma', dawne (od XVI w.) 'miara długości równa czterem calom', stpol. od XVI w. (u L. jeszcze w XVIII w.) *bić dłonią w dłoń* 'dobijać targu' (por. dziś żywe: *dobić, przybić targu*, SJP PAN VII 482, dial. *przybicie* 'uderzenie dłoni w dłoń, kończące akt kupna', Karłowicz SGP IV 406), *dłoń kogo świerzbi* 'czuje ochotę do bicia', por. też czytać, wróżyć z *dłoni* (stpol. XVI w.: są niektórzy co mienia aby rzeczy przyszłe mogły być poznawane po liniach niektórych na *dłoni* ręki, SP XVI IBL), *jak na dłoni* (jasno *jak na dłoni*) 'wyraźnie, w sposób widoczny, oczywisty' (u L. od XVII w., znane dial.: Szymczak Domaniewek), połab. *dlân* 'palma', dłuż. *dłoń* 'palma', 'miara szerokości, palmus', rzadko 'długość, wzrost, wysokość czego, piętro' (Muka), gluz. *dlón* 'palma', 'palmus' (Zeman), u Pfuha też 'pięść, Faust', czes. *dlaň -ně* (stezes. już od XIII w. *dlan*: *dlann* 'media pars palmae', później *dlaň -ni*: *ně*, Gebauer Sl.) 'interior, media pars palmae', 'stara miara długości, zwykle równa 4 palcom', *srbi dlaň* (koho) 'ktoś ma ochotę do bicia', *jako na dlani* 'wyraźnie': Brumovice leżely před nimi *jako na dlani* (Pfir. slov.), u Jungmanna: z pol. *dlani v dlaň biti* 'dobijać targu', sła. *dlaň -ne* (stsla. też *dlan*, Ryśánek Žil. kn.) 'interior, media pars palmae', *srbi (ho) dlaň* 'chce się bić, niečo mat' *na dlaňi* 'wyraźnie, jasno' (SSJ, też dial.: *dlaň -ni*, Sipos Bükk-Gebirge);

sła. *dlân -ni* (dial. też *glân*, Bezlej ES I 104) 'interior, media pars palmae', 'vola', książkowe (SSKJ) 'palma', też 'dłoń jako miara szerokości': *dlan širok* (Pleteršnik), *me srbijo dlani* 'mam ochotę uderzyć', to je *kakor na dlani* 'jest jasne, oczywiste', pokrajina před nami je *kot na dlani* 'wyraźnie, dobrze widoczna', sch. *dlân dlâna* m. (od XV w.; zasadniczo do XVI w. f. *dlan -ni*; sporadycznie dial. *dlâno* n., HDZ I 157: Susak) 'interior, media pars palmae', stare (u Vetrancija), dziś dial. 'palmus' i 'mała powierzchnia czegoś, jako miara' (RSAN, R.JAZ), *srbe me dlan(ov)i* 'mam ochotę uderzyć' (RSAN), *dlanom o dlan udarati* 'dobijać targu' (RMat.), *gledati u dlan* 'przepowiadać przyszłość' (RSAN, RMat.), *kao na dlanu* 'jasny, oczywisty', 'jasno, wyraźnie': Vidismo zemlju ka se teži i lipu poljanu, kon kuće ka leži, *kako no na*

dlanu (RJAŻ z XVI w., RSAN), scs. длань -ни 'manus, palma', serb.-cs. XIII w. длань 'ts.' (Miklosich LP), bulg. *длан* f., dial. też m. np. Mladenov Vidiŋ, Stojkov Banat (już śrbulg. XIV w. длань, Miklosich LP) 'interior, media pars palmae', вижда се (открива се) *като на длан* 'jasno, wyraźnie' (RBKE, BTR), u Gerova też jako miara: една *длан* дебело, една *длан* широко, dial. czasem 'staw palca' (BDial. VI 141: Kjustendil: *длан*), maced. *длан* m., stare XVI w. *длани* f. (Giannelli LM 59) 'interior, media pars palmae', ce гледа *како на дланка* (RMJ);

strus. różne, XVI—XVII w. долонь f. 'palma': сквати и пимсати и въ долони вити, 'palmas': садити его на долонь от сєкя (SRJ XI—XVII, Srezn.), wcześniej rus.-cs длань (ib., jeszcze w SAR, Slovarь CSRJ *длани* -ни jako cerkiewizm), ros. przestarz. (SIAN) i dial. głównie pln. (syberyjskie, środkowouralskie, SRNG) *долонь* -ни, od XVIII w. liter. i dial. pld. *ладонь* -ни (prawdopodobnie w wyniku adiacji do *лад* 'zgoda, porządek, ład', ludowe *лада* 'mity, luby', p. Jakobson, Slavie Word XI, 4, s. 612 i Brandt RFV XXI 220) 'vola', *как на ладони* (быть, виднеться) 'wyraźnie, jasno', 'miara długości, szerokości': в *ладонь* 'o rozmiarze czegoś', dial. także 'równe, gładkie miejsce, gładka powierzchnia czegoś, gładka płaszczyzna, np. miejsce na gumnie, tok dla młocki, gładka powierzchnia wody, krój, lemiesz pluga' (SRNG, Dal), por. ponadto u Dala гадать по *ладони* 'wtrząć z dłoni', ukr. *долоня* -ни, stare *долонь* (Тумченко od XVI w.), dial. żytomierskie też *долонь*, *ладонья*, *ладушь*, *лодонь* (Lysenko SPH, Slav. Leks. 19), 'vola' (u Тумченки także 'palma'), u Тумченки z XVIII w. poświadczone także znaczenie 'palmas': *догнѣи на долонь; свербуить долоня* проти чогось (Hrinčenko, Bileckij-Nosenko), *як на долоні*: мені їх обох видно, *як на долоні* (SUM), brus. *далонь*, dial. też *далоня* (BMM III 242) 'vola', *як на далоні* 'wyraźnie'. ~

Pewny odpowiednik w bałt.: lit. *dėlnas, dėlna* (dial. u Juskiewiczza też z apofonią samogłoski rdzennej *dálna*) 'dłoń', lot. *dēlna* 'ts.'. Trautmann BSW 51 rekonstruował bsl. *dēlnā* : *dōlni* 'dłoń'. O budowie i wymianie suf. -ni- : -nā- (psl. -нь : -na) p. I 118. Dalsza etymologia niepewna. Może derywaty prymarne od ie. *dhel-*, *dhol-* 'wglębie, wydrążenie, sklepienie', zob. *dōls* (Falk-Torp 135, Mühlenbach I 454). Co do rozwoju znaczenia por. pol. u Lindego *dolina ręki* 'dłoń'. Podstawowa jednak frazeologia wskazywałaby raczej na pierwotne znaczenie 'równa, gładka', widoczne jeszcze wyraźnie w dial. ros., p. ponadto porównania typu np. czes. *rovina jako dlaň*, sch. *ravno kao dlan; put je kako dlan*, ukr. *pienii як долоня*. Co do takiego właśnie pierwotnego znaczenia por. nazwy dłoni w innych językach ie., np. niem. *Handfläche* (: *flach* 'płaski', *mit der flachen Hand* 'dłonią'), gr. *τένας* 'wewnętrzna strona dłoni' (= stwniem. *tenar* m., *tenra* f. 'Handfläche') < ie. *dhen-* 'płaszczyzna dłoni, ziemia, płaska deska', a także gr. *παλάμη* (= łac. *palma*, stwniem. *folna*, stirl. *lām*), ie. derywat na -m- od zaginionego verbum o znaczeniu 'rozpościerać, rozkładać, rozciągając (się)' (z innym suf. np. gr. *παραστή* 'dłoń jako miara długości', *πέλαγος* 'morze'), p. Schrader RIA I 637, Pokorny IEW 249, Frisk GEW I 661—2, II 466. — Nie przekonuje łączenie (Walde-Hofmann I 365, Škok ER I 417) z lit. *dilti delù* (: *dilti dylù*: *diltstu*) 'szorować, ścierać; przez ścieranie zużywać się, uhywać' < ie. *del-* 'obrabiać, odcinać'.

Vasmer REW II 5—6, Sławski SE I 147—8. W. S. — M. Š. — F. S.

dolomъ adv. 'w dole, na dole, nisko, niżej'

~ pol. *dolem* 'nisko, niżej, od spodu' od XVI w., stpol. XV w. *dolem* 'na dole, wzdłuż doliny', dziś też NM *Dolem* (Pawłowski PJ PAN Kr. 25 s. 28), czes. *dolem* 'dolną drogą, spodem' (Přir. slov.);

śle. *dolôm* 'w dól, na dól' (Pleteršnik) od XVI w. (u Megisera 1592 *dolom* 'deorsum');

ukr. *дóлом* 'w dole; nisko, niżej' (SUM), brus. *дóлам* 'w dole, na dole' (BRS). ~

Pierwotnie instr. sg. od *dolъ* (zob.).

T. Sz.

dolovъ adv. 'w dól, na dól'

~ dluz. *dolovъ*, dial. mużak. też *dolój*, *doluj* 'na dól, w dól' (Muka, Fasske Vetschau, Mucke III F 43), gluż. dial. *dolovъ* 'ts.' (Schroeder Schleife; Michalk Neustadt: *delej*), stezes. od XIV w. *dolovъ*, dziś *dolù* (dial. *dolù*, Bartoš DSM, chodzkie *delù*, Machek ES² 134) 'na dól', 'na południe', jiti *dolù* 'podupadać na zdrowiu, marnieć', lud. miesięc jde *dolù* 'księżycza ubywa', *dolù* s kým (čím) 'precz!' (Přir. slov.), stsla. od XV w. *dolovъ*, *dolovъ*, *dolù* (Ryšánek Žil. kn.), 'dziś *dolù* (też dial., np. Habovštiak Orava 180, Matejčík Novohrad 81, Sipos Bükk-Gebirge; zapewne ze zmieszania *dolu* i *dolovъ*), dial. wsch. *dolo(v)* 'na dól', 'na dole' (Kálal, Buffa Dllá Lúka), także 'na południu; na południe' (Buffa o. c.);

śle. stare *dolov* = *doli* 'na dól, w dól', 'na dole' (Pleteršnik, brak w SSKJ);

strus. od XII w. *доловъ*, *доловъ* 'w dól' (острелъ солнца мало, аки мьсца доловъ рогама), 'precz!' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. *далоу* (dial. też w postaci archaicznej *долосъ*, *далосъ*, Kursk, Kaługa), głównie jako interj. 'precz!', w okolicach Kaługi *далоу* też adv. 'na ziemię, w dól' (SRNG, Dal; o formach typu *далоу*, *далоу* rozwiniętych bądź pod wpływem przysłówków pochodzących z instr. sg. f., bądź na drodze fonetycznej zmiany wygłosowego *v' > i* p. Borkovskij-Kuznecov IGRJa 157, 322), ukr. dial. *далис* 'na ziemię, w dól', 'z biegiem rzeki' *далис* Дунаем, Hrinčenko), stkr. XIV—XVII w. *доловъ*, *доловъ*, XVIII w. *далыкъ* 'ts.' (Tymčenko), brus. *далоу* 'na ziemię, w dól', 'precz!', dial. też *далоуки* 'ts.' (Šaternik Červ., Rastorguev Brjansk), u Nosoviča *далоуку* dem. od *далоу* 'ts.' ~

Adv. od *dola*. Pierwotnie dat. sg.; -*ovi* (zamiast oczekiwanego -*u*, ponieważ *dola* to pierwotny temat na -*o*) pod wpływem typu *domovi*, p. Vaillant GC II 2, 689. O skróceniu wygłosu w przysłówku p. Vasmer REW I 360. Por. *dolu*. W. S. — M. Ś.

doložiti *doložę* 'dodać dokładając do tego, co już jest', 'dokładając napełnić coś', pln. *doložiti se* 'przyczynić się, przyłożyć się do czegoś', iter. *dolagati dolagaje* pld., wsch.

doložiti: ~ pol. *dolożyć* -*łoże* 'dodać więcej do tego, co już jest; dorzucić, dołączyć, przyłożyć' od XV w., 'sprawić komuś lanie' (też dial., np. Karłowicz SGP, Dejna RKJL XXI 237, Szymczak Domaniewek, Górnowicz Malbork, Sychta SK), rzadko 'przysunąć do czegoś aż do zetknięcia, zetknąć z czymś', dawne od XV w. 'dodatkowo powiedzieć lub napisać, wyłożyć; dowieść, udowodnić, dokazać' (Słownik stpol., SP XVI IBL, Słownik Paska), dziś dial. kasz. 'przesadzić, przedstawić coś zbyt pochlebnie lub ujemnie' (Sychta SK), gluż. *doložiť* -*ložu* 'dodać, dorzucić, dopełnić', czes. *doložiti* -*ložim*

'skończyć nakładanie, napelnąć nakładaniem np. wóz', 'dodać do tego, co już jest; dopełnić', 'dodać, podać przykłady; stwierdzić, udowodnić, dowieść, dokazać', 'wprowadzić coś do wypowiedzi, zacytować; uzupełnić wypowiedź' (SSJČ), arch. 'najeść się, napić się do syta' (Pfir. slov.), dial. 'najeść się', 'wyjaśnić, dokazać' (Hruška DSCh, Malina Místřice), 'sprawić, dopuścić, zrządzić' (Bartoš DSM), stczes. od XIV w. *doložiti -ložu* 'położyć na jakieś miejsce, położyć gdzie indziej', 'dopłacić, o pieniądzach' (Gebauer Sl.), sła. *doložit' -ložim* 'dodać, dorzucić więcej do tego, co już jest', 'dopełnić', 'uzupełnić wypowiedź, dodatkowo powiedzieć; dowieść, udowodnić, uzupełnić przykładami', dawne 'zaświadczyć, poświadczyć' (Isačenko SRS);

sła. *doložiti -ložim* 'dodać, dorzucić więcej np. drwa na ogień; dopłacić, o pieniądzach' (także dial., np. Tominec Črni vrh, Rigler Notr. 37), sch. *doložiti doložim* przestarz. 'dodać więcej do tego, co już jest, dorzucić np. drwa na ogień' (RSAN); przen. z ros. 'wyjawić coś, obwieścić', 'doreczyć, dostarczyć, przekazać' (ib.), bułg. *доложа -ложии* 'dodać, przyłożyć, dorzucić' (BTR, Gerov); książk. z ros. 'zreferować, przedstawić' (BTR);

strus. XV w. *доложити -ложу* 'złożyć sprawozdanie, przedstawić sprawę do rozstrzygnięcia', XVI w. 'powiadomić, oznajmić', XVII w. 'dodać, dorzucić, położyć, nałożyć' (SRJ XI—XVII), ros. *доложить доложу -ложии* 'skończyć dokładanie czegoś, nałożyć do końca; napelnąć do wierzchu', pot. 'dodać, dorzucić' (dial. *доложить -ложу* 'dodać, dorzucić, dopełnić', SRSO; też imperf. 'dawać więcej, dodawać', Słowarь Kuzbassa), także 'zreferować, przedstawić, zameldować', ukr. *доложити -ложу -ложии* rzadko 'dodać, dorzucić; położyć dodatkowo; położyć' od XVI w., dawne od XVI w. 'oznajmić, powiadomić' (też u Hrinčenki z pieśni lud.), od XVII w. 'zdać sprawę, złożyć relację' (także Żel.), brus. *далажыць -лажы -ложии* 'dodać, położyć dodatkowo, dorzucić', 'złożyć relację, oznajmić, powiadomić'. ~ *doložiti se*: ~ pol. *dolożyć się* 'dodać, dorzucić coś od siebie; przyczynić się do czegoś własnym wkładem pracy czy funduszów, wziąć w czymś udział', 'zrobić coś pilnie, z zapalem, wystarać się o coś, przyłożyć się do czegoś' (w tych znaczeniach też dial., np. Kucala PSM 85, Olesch Sankt Annaberg, Szymczak Domaniewek, Tomaszewski GŁ), w znaczeniu specjalnym 'przyplynać, przybyć, o wodzie', dawne od XV w. 'zapytać się, poradzić się kogoś', stpol. XVI w. 'zostać dodanym, uzupełnionym; zostać dopowiedzianym, dopisanym, podanym' (SP XVI IBL), czes. *doložiti se* 'potwierdzić, zapewnić, zaręczyć' (por. *doložiti se* Bohem 'przysiąc na Boga', Pfir. slov.), stczes. *doložiti se* koho 'powołać się na kogoś, dowołati se koho jako svědka';

strus. XVII w. *доложитися* 'powiadomić o swoich zamiarach' (SRJ XI—XVII), ros. *доложиться* 'przyczynić się do czegoś, przyłączyć się do czegoś', 'zostać przyłączonym, dodanym', przestarz., dziś dial. 'zawiadomić o swoim przyjściu; zapytać; poprosić' (SSRJ, SRNG, SRSO), ukr. dawne XVI—XVIII w. *доложитися* 'poradzić się kogoś, porozumieć się z kimś; zjawić się u kogoś, stawić się przed kimś', 'zostać wyłożonym' (Tymčenko). ~

Iter. *dolagati*: ~ sła. *dolagati -lagam* 'dokładać, kłaść dodatkowo np. drwa na ogień' (też dial., np. Tominec Črni vrh), sch. *dolagati dolážem* 'dokładać drwa na ogień; dokładać, dodawać' (RSAN, RMat.), bułg. *долagam -лагам* 'dokładać, dodawać' (BTR, Gerov), dial. 'ts.' (BER I 409), 'mówić więcej niż trzeba' (BDial. II 153: Rodopy), 'oczerniać kogoś' (BDial. III 298: Strachilovo), w języku kancelaryjnym z ros. 'referować, przedstawiać, składać relację' (BTR);

rus.-cs. XV w. ДОЛАЖАТИ -ЛАЖАТИ 'dodawać, dokładać, addere' (Miklosich LP), ros. dial. *доложить -ложью* 'ts.' (SRNG). ~

Z pref. *do-* od *ložiti ložq.*

W. S.

dolōga pln. (zach. też *dolōka*) 'dawanie sobie rady z czymś, podolywanie, sprostywanie czemuś, sprawność, zaradność' : 'człowiek sprawny, zaradny, zdolny do wykonania czegoś', zwykle *nedolōga* 'nie dawanie sobie rady z czymś, niezaradność, niesprawność, nieudolność' : 'człowiek niezaradny, niesprawny, nieudolny, nie mogący czemuś podolać'

dolōga: ~ stpol. od XIV w. *Dolęga* NO i nazwa herbu (SSNO), dziś NM *Dolęga Dolęgi* (SGKP, Halicka, Nazwy miejscowe śr. i zach. Białostoczczyzny, 1976, s. 46—7). ~

Por. ros. dial. pskow. *долужко* 'duże dziecko' (Opyt Dop.).

nedolōga: ~ pol. od XVI w. *niedolęga* m., f. 'człowiek niesprawny fizycznie, niezdara, niedorajda' (też dial. np. Maciejewski Chełm.-dobrz. 216, Górnowicz Malbork; u Karłowicza SGP także *nie-z-dolęga*; z pol.: czes. dial. *nedolunga* 'niedorajda', Bartoš DSM, brus. dial. *недалнуга, нїдалнуга* 'ts.', Sejaškovič Grodno, NS 46, 292, Panjucič LHN 87), kasz. *nedoląga* m., f. 'człowiek niesprawny, kaleka' (Lorentz PW; u Sychty SK wtórne *doląga* 'niedolęga, tuman'), czes. dial. moraw. (przede wszystkim laskie, wałaskie) *nedoluha* 'choroba, słabość' (Jungmann, Bartoš DSM, Horečka Frenštát), 'špata, plevel' (to obili je sama *nedoluha*, Bartoš DSM), 'głupiec, dureń' (Lamprecht Opava: *nedoluha*), śla. u Kálala *nedoluha* 'niepogoda' (?);

ukr. dial. *nedolýza* 'słaby, wątpy człowiek' (SUM, Hrinčenko), 'słabość, wadliwość, ułomność' (Żel.), brus. dial. *недалýга* m., f. 'niezdolny, niezaradny człowiek, niedorajda' (Sejaškovič Grodno), *нїдалýга* 'nienormalna, niedorozwinięta od urodzenia istota' (NS 126). ~

dolōka: ~ pol. dawne XVII—XVIII w. *dolęka* 'moc, siła, gwałt, przemoc', u Kn. 'dodatek, zapas' : *dolęką* czego mam 'est mihi eius copia' (L.);

tu może należy też stpol. XV w. wyjątkowe *dolęk* 'doświadczenie, experimentum' (Słownik stpol.). ~

Nomen actionis : nomen agentis od *dolati, doliti, doliti*. O suf. *-oga* zob. I 68; co do oboczności *-oga* : *-oka* por. *lazoga* : *lazoka*, zob. też Sławski SE V 63—4.

Zob. *nedolōgъ nedolōžьnъ* s. v. *dolōgъ, dolōžьnъ* (wskazujące na pierwotnie większy zasięg wyrazu). W. B.

dolōgъ dolōga wsch.: pln. i pld. (część zach.) *dolōžьnъ* 'mogący czemuś podolać, sprostać, dający sobie z czymś radę, sprawny', zwykle *nedolōgъ, nedolōžьnъ* 'nie mogący czemuś podolać, sprostać, nie dający sobie z czymś rady, niesprawny fizycznie lub umysłowo, nieudolny'

nedolōgъ: ~ ros. dial. *недолугий* 'chory, niezdrowy, słaby; słabo pracujący; niezręczny, niezaradny' (Opyt, Dal: Psków, Nowogród), *недолугой* 'cherlawy, wątpy' (Słownik Urala), ukr. *недолугий* 'słaby fizycznie, wątpy', 'nieudolny, nieobrotny' (też dial., Leks. Bjuł. VI 47), dawne XVII w. *недолугий* 'маломощный, бедный, вредный' (Žytceŭkij Narys 164), brus. dial. *недалуги* 'słaby, niezaradny' (Šaternik Červ.), 'cherlawy, wątpy' (Kasypjarovič Vicebsk), też *недалнуги* 'niesprawny, nieudolny' (Panjucič LHN 87), zdające się wskazywać na pol. *niedolęgi. ~

dolęźnъ: ~ pol. dawne od XVI w. *doleźny* 'zdolny do sprostania czemuś, sprawny, silny' (SP XVI IBL, L.: XVIII w., SWil.). ~

nedolęźnъ: ~ pol. od XVI w. *niedoleźny* 'nie mający sprawności fizycznej, będący objawem niesprawności fizycznej, nieudolny, niezdarny, ociężały' (z pol.: brus. dial. *недалёжны* 'niesprawny, nieudolny', Šatalava BDS), dial. kasz. *nedolęźni* 'ułamny, słaby' (Lorentz PW), czes. dial. moraw. *nedolužný* 'chorowity, cherlawy; niedorozwinięty fizycznie lub umysłowo' (Jungmann, Bartoš DSM, Kott Dod. DSM, Malina Mistřice);

sch. dial. kajkaw. *nedoložen* 'koji se ne zna nikakvoga posla pravo latiti, što u ruke primi, sve mu padne' (Kotarski ZNŽO XX 63: Lohor);

ros. dial. (Smoleńsk) *недолужный* 'chorowity, niezdrowy, słaby; nieporadny, nieudolny' (Opyt, Dal), ukr. rzadkie *недолужний* 'słaby fizycznie' (SUM, Hrinčenko), brus. pot. i dial. *недалужны* 'słaby, niezdrowy, cherlawy; niezręczny, niezgrabny, niezdarny, nieudolny, niezdatny' (BRS, Nosovič, Panjucič LHN 86—7; już stbrus., Bułyka DZBM 216, BLin. 11, 1977, s. 46, gdzie jednak niesłusznie przyjmuje się zapożyczenie z pol., zob. Panjucič l. c.). ~

Adi. *dologa* do *dologa*, *nedologa* (zob.). O archaicznym typie przymiotników z suf. -ъ p. Taszycki PSS III 51—4; adi. *dolęźnъ* (*nedolęźnъ*) albo z suf. -ъnъ nawarstwionym na pierwotne *dologa* (*nedologa*), albo też derywowane wprost od subst. *dologa* (*nedologa*). W. B.

dolęka zob. *dolęga*

dolęźnъ zob. *dolęga*

doliti *dol'to* wsch. 'dłubać dłutem, obrabiać dłutem, rzeźbić, caelare'

~ strus. XVI—XVII w. *камень долотити* 'drażyć, dłubać, rzeźbić' (Srezn.), u Miklosicha LP ten sam przykład *долотити камень* pod niewątpliwie sztucznie rekonstruowaną cerk. postacią hasłową *длатити -штѣ* 'caelare, scalpere', ros. dial. *долотить -мѣчь* 'dłubać dłutem' (SRNG: Psków), u Dała jako rzadkie 'ts.' i żartobliwie 'strzyć, np. owce' (овец долотить), ukr. dial. *долотити* 'dłubać dłutem' (Żel.). ~

Por. 1. pol. dial. kasz. *dvótac* (< *dolbitati) 'dłubać dłutem, rzeźbić';

2. pol. *dłutować* 'obrabiać dłutem np. drewno, metal, kamień', przestarz. 'rzeźbić' (SJP PAN, też u L. z XVIII w. *dłutować* 'dłutem wyrzynać'), dial. kasz. *dłotovac*, *dvótovac* 'dłubać dłutem, rzeźbić np. w kamieniu' (Lorentz PW).

Por. od *delto*: śl. *dlętiti -im* 'dłutem obrabiać, dłubać' (Pleteršnik, SSKJ), sch. *dlętati* (*dljētati*) 'obrabiać dłutem' (RSAN).

Denominativum od *delto*, o budowie zob. I 57.

F. S. — T. Sz.

dolto 'ostre żelazne narzędzie (płaskie lub w kształcie łyżki) do dłubania, drażenia, wyśląbiania otworów, zagłębień (przede wszystkim w drewnie), do rycia, dłuto, rylec, caelum, celtis, scalprum' (o rodzajach tego narzędzia w Słowiańszczyźnie Moszyński KLS² I 300).

~ pol. *dłuto* (w stpol. od XV w. regularnie *dloto*) 'narzędzie jednoostrzowe do obróbki płaszczyzn, zlobienia otworów, zagłębień, do rycia, rzeźbienia' (też dial. np. *dyoto*, Olesch Sankt Annaberg, kasz.-śl. *dloto*, *dvoto*, *douto*, szczególnie o wariantach fonetycznych AJK VIII m. 391, cz. II 223), 'narzędzie wiertnicze zakończone ostrzem' (górnice), stpol. XV w. też

'toporek o wąskim ostrzu', czes. *dláto* 'narzędzie do wyślabiniania, dhubania, dluto' (już stezes., też dial. np. Siatkowski Kudowa I 87), śl. *dláto* 'ts.' (też dial., Habovštiak Orava 233, Šipos Bükk-Gebirge);

cs. *dláto* 'scalprum, dolabra' (Miklosich LP), bulg. dial. *dlamó* : *dlamó* 'narzędzie do dhubania otworów i zagłębień w drewnie, dluto' (Gerov, Mladenov Vidin, BDial. V 17);

rus.-cs. *dláto* 'scalprum' (Srezn., Poppe Mat.), ros. *долото* 'narzędzie do wyślabiniania', górnicze 'wiertło', ukr. *долото* (dial. poleskie *dólotó*, Lysenko SPH) 'narzędzie do wyślabiniania', brus. *dólamá* n. 'ts.' (też dial., Šaternik Červ., także *dólamó*, Sejaškovič Grodno), poleskie *dólotó* 'narzędzie do wydubywania barci' (Leks. Poleszja 329). ~

Ze słow.: rum. *dáltă* 'dluto, rylec' (Mihăilă Impr. 46), alb. *daltë* 'dluto' (Meyer EW 60), fiń. *taltta* 'ts.' (Mikkola ÄB 25, 35, Nieminen LP IV 222).

Z pierwotnego *dolb-to (o uproszczeniu grupy spółgłoskowej *bt > t* zob. Meillet SC 127—8). Do psł. *dl'by delti* (zob.). Nomen instrumenti z suf. *-to* z podstawowym dla tej formacji wokalizmemi pierwiastka *-o-* (p. Varbot Étim. 1965, s. 110, SP II 38—40), por. np. pol. *dlubać dlutem dziurę*, czes. *dlátem vydlabatí*, ukr. *видосбати долотом слова*. Dokładny odpowiednik: str. *dalptan* n. 'ostre narzędzie żelazne lub stalowe do wybijania otworów'. Bsl. *dalb-ta-*. Por. *delto*.

Matzenauer LF VII 44, Meillet Ét. 296—7, Berneker SEW I 208, Trautmann APS 317, BSW 54, Sławski SE I 148—9, Vasmer REW I 360, Skok ER I 417—8, Pokorny IEW 246. S. S. — W. N.

doltzko zob. **doltzce**

doltzce: zach. **doltzko** dem. do *dolto*

doltzce: ~ dluz. dial. *blošco* (z rozwojem grupy spółgłoskowej **dl > bl*) 'dluto' (Mucke HLF 234, Fasske Vetschau 354), czes. u Jungmanna *dlátce* dem.;

bulg. dial. *dlamycé* dem. (Gerov);

ros. *долотыѳ* -*ыѳ* dem., dial. też *долотыѳе* (Dal, SRNG: 'rodzaj dluta'), ukr. *долитыѳе* -*ыѳ* dem., brus. *dólamyca* n. dem., dial. poleskie *doloyuž* 'dluto do dhubania barci' (Leks. Poleszja 329). ~

doltzko: ~ pol. *dlutko* (w stpol. od ca 1500 r. regularnie *dlótko*, też dial. np. *dyótko*, *dyútko*, Kucala PSM 154, Olesch Sankt Annaberg, Zareba Siolkowice, Tomaszewski GL), kasz.-śl. *dlótko*, *dlótko*, *blutko* (Sychta SK, Lorentz PW, AJK VIII m. 391, cz. II 223) dem., dluz. *blótko* 'dluto, rylec', gluź. *blócko* (u Pfuhla też *blótko*, dial. *bloško*, Michalk Neustadt) 'dluto, dlutko, rylec', czes. *dlátko* dem., śl. *dlátko*, u Kálala też *dliatko*, *dlae(k)o* dem. ~

O budowie zob. I 93, 100.

Por. *deltzce*.

W. B.

dolu adv. 'na dół, w dół'

~ pol. dial. *dolu* 'na dół', 'na dole', 'dołem' (iść *dolu* 'iść w poniewierkę', 'hybaj *dolu*! 'ruszaj na dół!', Karłowicz SGP: głównie z Podhala; Malecki-Nitsch AJPP m. 324 i 326, Nitsch DPŠ), dluz. dawne *dolu* 'w dół, na dół' (Muka), czes. dial. laskie *dolu* 'ts.' (Horečka Frenštát; też w wyrażeniu hore *dolu* 'tam i z powrotem', Malecki-Nitsch o. c.);

śl. książkowe *dólu* 'na dół, w dół' (Pleteršnik; brak w SSKJ), sch. przestarz. XII—XVIII w. *dólu* 'na dole', 'w dół, na dół' (RSAN, RJAZ), scs. Supr.

ΔΟΛΟΥ 'κάτω, deorsum, inferius' (συνὴ εὐρημ ποῦσθι σεβε ΔΟΛΟΥ, SJS; też es.), bułg. *dóly* 'na dole, w dole', 'na dół, w dół' (śrbułg. XII—XIII w. ΔΟΛΟΥ 'infra, deorsum', Miklosich LP), interi. 'precz!', dial. *doly* croy! 'mlecz!' (BDial. VII 34: Elena), rope-*doly* 'mniej więcej', maced. *doly* 'na dole', 'w dół', rope *doly* 'mniej więcej';

strus. ΔΟΛΟΥ 'w dół', przen. 'ku ziemi, w kierunku ziemi' (ΔΟΛΟΥ ΟΥΝ ΠΡΕΤΗ, Srezn.), 'na dole' (SRJ XI—XVII), ros. przestarz. poet. *dóly* 'w dół, ku dolowi, ku ziemi', 'w dole' (SSRJ, SAR; Słownik CSRJ: cerk.), ukr. *dóly* 'na dół, w dół, do ziemi' (SUM). ~

Dawny dat. sg. od *dolz* w funkcji adv. (p. Vaillant GC II 2, 689). Wszędzie widoczne jest wtórne znaczenie lokatywne, por. podobnie *dolovъ*.

W. S. — M. Ś.

dolžica zob. dolga

dolžiti *dolžō* zach. 'wykładać czymś podłogę, np. kamieniem', pld. 'obkładać zlaną kość deseczkami w celu jej unieruchomienia'

~ głuź. *dložić* 'brukować' (u Pfuħla z gwiazdką), stczes. XIV—XVI w. *dlážiti, dlážiti -žu* 'brukować, wykładać ulice ciosanym kamieniem, wykładać posadzkę marmurem' (Gebauer Sl., Novák SlHus), dziś dial. np. *dlážit, dláž'yc'* 'wykładać, układać podłogę, brukować' (Bartoš DSM, Bělič Dol. 92, Lamprecht Opava), w języku liter. z wstawnym -d- (por. Gebauer HMC I 409, Machek ES² 120) *dlážditi* 'ts.' (Přir. slov., por. *dlážďený* chodník, *dlážďená* cesta; u Jungmanna *dlážďený* i *dlážďený*, np. *dlážďená* cesta, *dlážďený* plac), u Jungmanna *dlážiti, dlážiti, dlážditi -im* 'ubijać podłogę', 'układać podłogę z cegły lub kamienia', przen. truhly penězi *dlážiti* 'zbierać, gromadzić pieniądze, bogacić się', sla. *dláždit' -di* 'wykładać podłogę, brukować' (np. *dláždit'* ulicu, SSSJ; Kálal nie notuje, chyba pożyczka z czes.);

sch. dial. *dlážiti dlážim* 'związywać zlaną kość przez obkładanie jej deseczkami, łubkami, w celu unieruchomienia złamanej kończyny' (RSAN). ~

Z czes.: pol. dawno XVI w. *dlazić, dłażyć* 'gnębić, poniewierać, uciskać', 'tłoczyć, wygniatać, o wyrobie wina', *dlazic się, dłażyć się* 'drczyć się' i prawdopodobnie 'czepiać się, imać się' (L., SP XVI IBL, Brückner SE 89), dziś dial. z poganiacza czes. *dlażyć* 'wykładać kamieniem, deskami' (szczegółowo o wyrazach stpol. i dial. zob. Siatkowski Boh. passim, szczególnie s. 40, 121—3), sle. *dlážiti -im* 'brukować' (tylko ze słownika Jancziča; według Pleteršnika i Bernekera SEW I 207 z czes.).

Por. bułg. dial. nowsze *dlazócsam, dlazócsvam* 'zakładać łubki na zlaną kość' (BDial. II 151: Rodopy) < dial. *dláža* (p. *dolga*, też BER I 399).

Denominativum od *dolga*, o budowie p. I 57. — Brückner KZ XLV 44 identyfikował z *tolčiti*, czes. *tlačiti*, pol. *tłoczyć*, rekonstruując podstawowe znaczenie 'gnieść, tłoczyć'. Nie widać podstaw. S. S. — T. Sz.

dolžka zob. dolga

дoлѣ I. *dola* 'otwór, jama zakłęta lub wykopana w ziemi; rów, fosa', 'jama, w której grzebie się zmarłych, grób, mogiła', 'teren, miejsce położone nisko, otoczone wzniesieniami, nizina, dolina, vallis' (pld. też 'najbliższa okolica rzeki, teren, przez który płynie rzeka, koryto rzeki'), pln. 'dolna część czegoś,

jakiegoś przedmiotu, spód czegoś, *въ долъ* 'na dół, w dół, na dół', *въ долѣ* 'nisko, infra'

~ pol. *dół dołu* (stpol. *dól dołu* : *dola*, Słownik stpol., Łoś GP III 18) 'otwór, jama wykopana, zakłęta w ziemi, w skale itp., o różnym przeznaczeniu' od XIV w. (Słownik stpol., SP XVI IBL, Słownik Paska; dial. np. 'piwnica do przechowywania ziemniaków' już w XVI w., 'kopiec na ziemniaki', 'piwnica pod domem lub poza domem', 'mała studzienka z wodą do pojenia bydła', częste i w nazwach hydrograficznych, p. np. Hydronimia Wisły 307, Rieger San 43, Rieger, Wolnicz-Pawłowska Warta 40, por. tu dial. *duy* 'wir głębokiej wody', 'kopalnia' to już w XVI w.; o zasięgach poszczególnych znaczeń w dial. zob. Karłowicz SGP, Małecki-Nitsch AJPP m. 62, 335, MAGP I m. 9, XII m. 560—1, Zaręba AJŚ II m. 109, III m. 387, AGM III m. 142—3, Lorentz PW), stpol. od XIV w. np. 'rów wykopany w celach obronnych, fovea, fossa', od XV w. 'jama wykopana w celu łapania dzikiej zwierzyny' (już w XV w. wilczy *dól*), dziś 'jama w ziemi, służąca do grzebania zmarłych, grób' od XVI w., 'teren, miejsce położone niżej, dolina, vallis' (też dial., Sychta SK) od XV w. (już w XIV w. 'przepaścista dolina, przepaść'; dziś częste w NM *Dól, Doly*, p. np. SGKP, Kamińska PO 6 56), 'dolna część, niższa część jakiegoś przedmiotu, rei pars inferior' od XV w., dawne XVI w. 'koryto rzeki; zalew morski' (SP XVI IBL), z przymkami w funkcji adv.: *na dól* 'deorsum, przy oznaczaniu kierunku ruchu' (też dial.; już w XV w. 'z prądem, z biegiem wody, ku ujściu, o biegu rzeki', por. np. z XVII w. *na dól* 'w kierunku od góry ku powierzchni ziemi', Słownik Paska), *w dól* 'ts.', *na dole* 'nisko, infra' od XV w., *w dole* 'ts.' od XVI w., *z dołu, od dołu* 'przy oznaczaniu kierunku ruchu' od XVI w. (SJP PAN, SP XVI IBL), połab. *dól* m. 'dolina', *vā dūla* (*vā dōlē) loc. sg. 'w dolinie' (Lehr-Splawiński, Polański SE 116), dłuż. *dol* -la : -lu 'dolina, nizina', 'zagłębienie, jama' (dawne u Megisera 'grób', u Jakubicy 'przepaść'), 'kałuża, bajoro' (też dial., Fasske Vetschau), 'zbiornik (przeciwpożarowy) na wodę w środku wsi' (Muka), 'kopiec na ziemniaki' (Šwjela; o zasięgu znaczenia w dialektach p. Sorb. SA I m. 43), głuz. *dol* -la 'dolina, nizina; wgłębienie', dial. też 'rozpadlina, parów' (Michalk Neustadt), czes. *dol* -lu 'dolina, nizina', przestarz. 'wykopana jama' (Přír. slov.), *dul dołu* 'otwór, jama', 'dolina' (stczes. od XIV w. *dól* -lu 'zagłębienie w ziemi, fovea', Gebauer Sl., Flajshans Klaret), 'grób', 'kopalnia', rzadziej 'miejsce położone całkiem nisko, na spodzie', przestarz. i dial. 'zagłębienie, dołek' (np. *dül* na hnűj), częste w NM (p. Profous MJČ I 493 i nast., Šmilauer OČ 81, już z XIII w.), jako NM Vlčt *Doly* (już w XIV w. w zapisie *Wlezidol*, Hosák-Šrámek I 186), poet. *v dol* 'deorsum' (Přír. slov.), stczes. *v-dole* 'na miejscu nisko położonym, na spodzie, na dole', *z-dola, z-dolu* 'od dołu, z dołu' (Gebauer l. c., Novák Sibus), sla. *dol* -lu 'dolina' od XV w. (Ryšánek Žil. kn.), 'kopalnia' (Isačenko SRS), jako termin specjalny 'dolná část' vlnovky' (SSJ), dial. wsch. 'jama, zagłębienie, dołek' (Kálal), horami *dolami* 'po górach, po dolinach', stsla. adv. *v dole, v rdóle* (Ryšánek l. c.);

sle. *dōt* 'dolina, nizina, vallis' (też dial. np. *dōy*, Tominec Črni vrh) już w XVI w. (Megiser 1592; według SSKJ *dól* -la przestarz. 'ts.', np. potok teče po *dołu*; *globok dol*), dial. prekm. u Pleteršnika: *globočino* med dvehma gorama *dol* zovemo; częste w NW i NM (Bezljaj SVI I 142—3, Kranzmayer OK II 57), jako adv. z przymkami: *v dol* 'na dół, deorsum', *iz dola* 'z dołu, od dołu' (Pleteršnik), sch. *dō* (: *dōl*, też dial., p. RMat.) *dōla*

(rzadko poët. *dô dôli* f., np. w XVIII w.; RJAZ, RSAN, RMat., Skok ER I 419) loc. *dôlu* 'równy teren, obszar zamknięty ze wszystkich stron wzgórzami, dolina, nizinna, vallis' (też u Vuka) od XIV w. (postać *do* od XVIII w.), 'najbliższa okolica rzeki, teren, przez który płynie rzeka' (RSAN), dial. z Rijeki 'ementarz', dawne (od XVII w.) 'spadzistość, droga z góry na dół', poza tym bardzo częste w NM (RJAZ; według Mažuranića Prinosi 255 jako NM już w XIII w.), do *dola* reke 'do ujścia rzeki', jako adv. *na dola*, z XIV w. *na dolě*, od XVI w. *iz dola*, dawne *v dol* 'na dół, deorsum' (RJAZ), es. *долъ дола* 'dolina, zagłębienie, convallis, vallis' od XI w. (SJS, w ses. tylko adv. *dolě, dola* i adi. *dolě*, p. Sadnik-Aitzetmüller HAT s. v. i 229; u Niklosicha LP 'foramen; fovea'), *долъ оученици* XI w. 'oczodół' (SJS), bulg. *дѡла доламъ* pl. *долѡва* 'teren, zagłębienie między dwoma wzniesieniami, gdzie płynie lub płynęła rzeka, koryto rzeki, dolina' (BTR, RBKE, Mladenov BTR; też dial. np. Gerov, BDial. III 298, V 18, VI 23, VII 34), dial. także 'strumień, potok płynący w takiej dolinie', w ogóle 'potok, strumień; mała rzeczka, strumyczek' (ib., Stojkov Banat), w XVII w. *дѡль дѡльѡкъ* 'parów, wąwóz' (Ivanova Troj. dam. XVII 44), bardzo częste w NT, NM (p. np. Zaimov MIPird. 158—9, Kovačev MNSevl. 176), maced. *дол* m. 'dolina; parów, wadół, jar', dial. *dól duló* pl. *dólubi* 'rodzaj wąwozu, którym w czasie ulewy spływa woda' (Malecki SW), też jako NW (Duridanov Vardar 188); strus. *долъ* 'jama, dziura w ziemi' (в долѣ 'in fovea') od XIV w., 'dolina' od XIII w., 'spód, dolna część czegoś' (отъ горы ... до долѣ) od XII w., 'wklęsłość, zagłębienie w kształcie rowka np. głowni szabli, na naczyniu' od XVI w., *узъ долѣ* 'z dołu, na dole', *въ долѣ* 'na dół, w dół', *на долѣ* 'nisko, infra' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. przestarz. i dial. *дѡла дѡла* 'dolina' (por. z poezji lud.: за ropами, за *долами*), dial. *дѡла -ла* i *-лу* 'spód, dolna część czegoś', 'podłoga', 'blotniste źródło rzeki', 'parów, wadół', 'płaskowyż między wulkanami lub u ich podnóża' (SRNG, Melničenko Jaroslavl), stare 'szerokie, rowkowate zagłębienie na głowni szabli lub miecza' (też pl. *долы* w podobnym znaczeniu, SIAN); częste w hydronimii (zob. Smolickaja Oka passim) i w NM *Дол* (Vasmer RGN III 50), ukr. *діл* (dial. też *дол*) *дѡлы* 'dolina' (też dial., Polesje 226), 'dolna część czegoś' (до самого дѡлы 'do ziemi'), 'gliniana podłoga' (SUM), dial. 'nizina', 'szeroka nizinna', 'nizina obok rzeki' (Polesje 226), jako nazwa części wsi *Dil* (= 'dolna część wsi', Stieber TLeuk. II 20), adv. *до-дѡлы* 'na dół, na ziemię' (Hrinčenko, zob. też Trubačev ESSJ, Prospekt, 46), *з дѡлы* 'od dołu, z dołu' (Žel., u Tymčenki stukt. з-дѡлоу 'ts.' XVII w.), stukt. *долъ* m. 'jama, rów' od XVI w., 'grób, mogiła' od XVI w., 'dolina, nizinna' od XVI w., 'dolna część czego, spód' od XV w., jako adv. *на долѣ, на долѣ* 'w dole, na dole' od XVI w., *на долѣ* 'w dół, na dół' od XVI w. (Tymčenko), brus. *дѡла дѡлы* 'spód, podłoga, ziemia', pot. 'mogiła, grób' (też dial., np. Nosovič, Šaternik Červ., Bjalčkovič Mohylew, Sejaškovič Grodno), 'miejsce, teren między pagórkami, nizinna' (Jaškin BHN 60), dial. poleskie *дол* 'miejsce w izbie przed progiem' (Leks. Polesja 135). ~

Por. NM z Grecji: *Δολό* gen. *Δολοῦ, Δολόν* (Vasmer SG 31, także w de-rywatach).

ESSM V 59 rekonstruuje oboczne psł. *dola*. Nieprawdopodobne: sla. dial. *dola* 'dolina' tylko u Kálala (z jednego źródła), sch. *dola* pewne dem.-hip. od *dólina*, poświadczone od XIII w. (p. RSAN, Skok ER I 419).

Do ie. *dhel-*. Kontynuuje ie. dial. *dholo-* 'sklepienie', 'wydrążenie' (z *zakrzywienie, załom'). Dokładnie odpowiedniki przede wszystkim w germ.: stnord. *dalur* m. 'dolina; jaskinia, dół; łuk, łęk', goe. *dals* m. (*dal* n.?) 'parów, wądół, jaskinia, dół', *dalapa* 'na dole, u dołu, poniżej', *dalaprō* 'od dołu z dołu', *dalap* 'na dół', stwniem. *tal* m. n. 'dolina' i najprawdopodobniej (por. jednak zastrzeżenia Friska GEW I 677) gr. *θόλος* f. (helleńskie m.) 'kopuła; okrągła budowla; łaźnia'.

Meillet Ét. 242—3, Berneker SEW I 208—9, Trautmanu BSW 43, Vasmer REW I 358, Sławski SE I 159—60, Skok ER I 419, Eckert UZIS XXVII 86, Pokorny IEW 245—6, Huisman KZ LXXI 103 (tu o rozwoju znaczenia).

S. S. — T. Sz.

dola 2. adv. 'na dół, w dół, deorsum'

~ stduż. XVI w. *dol* 'na dół' (Muka z Jakubicy), czes. dial. *dol*, np. Skáče s koňa *dol* 'w dół, na dół' (Bartoš DSM), sła. rzadkie i poet. *dol* 'ts.' (SSJ, Isačenko SRS);

sle. *dól* 'na dół, w dół' (Pleteršnik; w SSKJ np. pot zavije *dól* proti reki) od XVI w. (u Megisera 1592 *dol* 'deorsum'), też dial., np. skôč dól 'na dół, w dół' (Tominec Črni vrh), maced. dial. *dól* 'na dół, na dole', np. da póa *dól* 'pójdę na dół, s'łazi *dól* 'zszedł na dół' (Małecki SW);

ros. dial. *do!* 'precz!', np. *do!* ero! (Dal, SRNG). ~

Pierwotnie acc. sg. od subst. *dola* 1. (zob.).

T. Sz.

dola *dolska* 'niewielkie zagłębienie, wgłębienie, niewielki dół wykopany w ziemi', 'zagłębienie w ciele ludzkim'

~ pol. *dolek* -*lka* 'nieduży dół, jamka wykopana w ziemi', 'teren nisko położony, miejsce nizinne' (też dial., np. kasz. *dółk* dem. od *dól*, Lorentz PW) od XIV w. (stpol. XIV—XV w. 'zagłębienie terenu, dolinka', XV w. 'otwór, zagłębienie w wietrzejącym kamieniu'), też np. w XVI w. 'wgłębienie na powierzchni jakiegoś przedmiotu', dial. również w znaczeniach specjalnych, np. *dolek* 'piwnica pod domem lub poza domem', 'różne rodzaje dolów na ziemniaki' (zob. MAGP I m. 9, XII m. 560—1, AGM III m. 142—3), spotykane w NM *Dolki* (SGKP II 108), NO *Dolek* (Rospond SNŠ I 196), w NW *Dolek* jako nazwa stawu (Hydronimia Wisły 22), tak w języku ogólnym jak i w dialektach *dolek* 'małe wgłębienie, zwłaszcza na policzkach, brodzie' (np. Górniewicz Malbork; już w XVI w. 'zagłębienie w ciele lub szkieletcie człowieka', np. *dolek* pod piersiami, *dolek* w oczu, dial. kasz. 'zagłębienie między żebrami, żołądek', Sychta SK, por. u L. *dolki* po ospie, już w XV w. *dolk-owaty* 'dziobaty, ospowaty', Słownik stpol.), dluž. *dolk* -*lka* 'mała dolina' (mały *dolk* 'mała dolinka', też NM *Dolk*), 'dół na ziemniaki', 'zagłębienie w okolicy serca' (*dolk* pśi hutšobe), 'znak po ospie' (Muka), *dolki* pl. 'das niedrige Talgeände' (Muka III 198), czes. *důlek* -*lku* 'małe zagłębienie, jamka' (też dial. np. *důlek* -*lka* 'ts.', Gregor Slav.-buč., Malina Mistřice), stczes. XV w. *dólek* -*lka* 'oczodół' (Gebauer Sl.), sła. dial. wsch. *dolek* 'małe zagłębienie, jamka' (Kálal), kopema *dolki* pred sadenim, bol'i me *dolek* 'żołądek' (Buřfa Dlhá Lúka);

sle. *dólek* -*lka* dem. do *dol* (Pleteršnik), w SSKJ *dólek* -*lka* jako termin alpinistyczny (bivakirali so v *dolku*), dial. *dóvk* 'rodzaj głębokiej górskiej kotlinki elipsowatego kształtu' (Badjura LjG 206), częste w NT *Dolek*,

Dulek (Bezłaj SVI I 143), sch. od XIV w. *dòlak* i *dòlak dól(ł)ka* 'mała dolina' (RMat., RSAN, RJAZ), sch.-cs. *долъкъ* m. 'fovea', на *долакъ* 'deorsum' (Miklosich LP);

strus. *долокъ* 'niewielkie zagłębienie w ziemi, mała dolinka naturalnego pochodzenia' XV w., 'mały otwór w ziemi, wydrążony np. kołkiem dla zasadzenia kapusty' XVI w. (SRJ XI—XVII), ros. stare i lud. *долок -лкъ* dem. do *дол* (SIAN, Dal, Slovarь CSRJ), dial. *долок -лкъ* 'parów, jar' (SRNG), ukr. dial. *долок* dem. do *діл* (Hrinčenko), *дóлок -лка* 'dół w ziemi, Erdgrube' (Żel.), stukr. *долокъ* XVII w. 'mały dół, dziura', też *долки оуць* 'oczodoły' (Tymčenko), częste w NM np. *Dilok* (zob. Rudnyćkyj NGB 57). ~

Dem. od *dolъ* (zob.) z suf. *-akъ*, o budowie p. I 93.

Zob. *dolъcъ*.

T. Sz.

dolъ zob. **dol'a**

dolъcъ *dolъca* 'mały dół, mała dolina, dołek, zagłębienie, dziura'

~ pol. NT *Dolec* z Wlkpol. już w XVII w. (Kozierowski I 181), NM *Dolec* (SGKP II 94), por. może też NO *Dolec(s)ki* XIV w. (SSNO), czes. rzadziej *dùlec dolce* 'małe zagłębienie, mała dziura, jamka' (też dial., np. *dolec -lce, dol'ee* pl. *dol'ee* 'ts.', Přír. slov., Bartoš DSM; u Jungmanna *dolec : dùlec -lce*), dial. *dolec -lca* 'dołek, do którego sadzono winną latorośl' (Malina Mistřice), stczes. *dolec -lce* 'mały dół, dołeczek' od XIV w. (Gebauer Sl.), też w NM *Dolce* od XIV w. < *Dolec (Profous MJČ I 421, por. Šmilauer OČ 306);

słw. *dòlec -lca* dem. do *dol* 'mała dolina; mały dół, dziura, jamka' (Pleteršnik, ŠSKJ), *doléc*: nowsze *dòléc* (Ramovš Slavia VI 782, Bezłaj SVI I 143), jako toponim *Dolec* (Bezłaj l. c.), w NM *Dolz* już w XII w., *Dolcz* z XIV w. (Kranzmayer OK II 52), sch. *dòlac* i *dòlac dól(ł)ca* dem. od *dol(ł)* 'mała dolina', 'parów, wąwóz, jar', 'ogród, niwa', 'sztuczny taras z nasypanej żyznej ziemi przeznaczony pod uprawę', dial. czakaw. *dolâc* 'mała uprawna dolinka' (Borys BS XXVIII 44; co do form czakaw. i akcentu p. Jurišić Vrgada), w formie *dolъcъ* już w r. 1185 (zachowane w kopii z r. 1250), często w NM np. z XIII w. *Dolъcъ*, w NT *Dòlâc Dòcâ* (Jurišić l. c.), jako toponim już w źródłach z XII—XIII w. (RJAZ, RSAN, Schütz GTS 38; też w dzisiejszych toponimach np. *Dòlac, Dolâc*, Hraste HDZ I 350, 352, Moguš HDZ II 371; Jelenović HDZ III 274: *Dolâc*), cs. *долъкъ* 'valliçula' (Miklosich LP), bułg. w NM np. *Дулѣцъ* (u < nieakc. o, Kovačev MNSevl. 177), maced. NT *Дòлѣцъ* (Pianka Top. 356);

strus. *долѣцъ долъ* XVII w. 'niewielka dolinka, małe zagłębienie w ziemi' (SRJ XI—XVII), ros. NM *Долъцы* (Vasmer RGN III 66), ukr. dial. *дóлѣцъ -лця* 'zagłębienie, rowek' (Żel.). ~

Dem. od *dolъ* z suf. *-cъ*, o budowie p. I 100.

Por. *dolъkъ*.

T. Sz.

dolъjati *dolъję* 'lejąc ciecż napelnić naczynie całkowicie lub do określonej miary' (> 'dodać płynu do zawartości naczynia'), iter. *dolěvati dolěvaję* zach., pld.

~ pol. od XVI w. *dolac -leję* 'dodać więcej płynu; nalewając dopełnić, nalać do pełna, przylać do pełnej miary' (też dial., np. Olesch Sankt Annaberg, Pluta Dzierzysławice, Górnowiez Malbork, Sychta SK, Lorentz PW), w XVI w. 'upić, odurzyć trunkiem alkoholowym, o pijaństwie' (dziś *dolac*

sobie 'wypić zbyt wiele wódki, upić się'), dial. także 'napadać, zmoczyć, przemoczyć, o deszczu' (Kartowicz SGP: podhal.), *dolać* komu 'pobić, zbić kogoś' (np. Szymczak Domaniewek), *dolać się* dawne od XVI w. 'laniem dojsć czegoś, osiągnąć coś' (L., SW), dziś dial. 'upić się' (Kartowicz SGP), dłuż. *dolaś -lěju : lějom -lějoš*, zazwyczaj *-leju : lejom -lejoš* (zob. Muka IILF 568—9) 'nalać, dodać więcej płynu; napełnić naczynie cieczą', głuź. *doleć -liju -liješ 'ts.'*, czes. dial. *doleť 'ts.'* (Lamprecht Opava), sła. *doliat' -lejem* 'dopełnić, napełnić naczynie płynem; dodać więcej płynu' (też dial., np. Habovštiak Orava 88);

bułg. *долѣя -лѣеи* 'dodać więcej płynu; nalewając napełnić, nalać do pełna', *долѣя се* 'nalewać się; zostać nalany', maced. *долеа* 'dodać więcej płynu; napełnić naczynie cieczą', 'wyczerpać, wylać, np. wodę', *долеа се* 'tyknać, pociągnąć jeszcze płynu';

ukr. rzadko *доляти -ляю -ляеи*; pot. *-ляю -ляеи* 'dodać więcej płynu; napełnić płynem', u Żel. też 'dopełnić, uzupełnić'. ~

Iter. *dolévati*: ~ pol. od XVI w. *dolewać -wam* 'dodawać więcej płynu; nalewając napełniać naczynie cieczą do pełna lub do określonej miary', dial. 'ts.' (np. Kartowicz SGP, Szymczak Domaniewek, Górnowicz Malbork, Lorentz PW), też 'padać często i obficie, o deszczu' (Dejna RKJL XXI 236), 'przypluwać, o morzu' (Sychta SK), dłuż. *dolewaś -wam* (rzadziej *doléwaś*) 'dodawać więcej płynu; nalewając napełniać naczynie', czes. *dolévati* (nowsze *dolívati*) *-vám* 'dodawać więcej cieczy; nalewając napełniać naczynie cieczą' (też dial., np. Lamprecht Opava: *dolevač*), 'wypróżniać, wylewać ciecz z naczynia' (Přir. slov., SSJČ), sła. *dolievat' -vam* 'dodawać więcej płynu; nalewając napełniać naczynie cieczą' (także dial., np. Habovštiak Orava 194);

sł. *dolévati -vam* 'dodawać więcej płynu; nalewając napełniać naczynie cieczą' (Pleteršnik), sch. *dolijévati dolijevám* (dial. pld. też *doljévati -vám*) 'dodawać więcej płynu; nalewając napełniać naczynie cieczą do wierzchu lub do pewnej miary' od XVIII w. (RJAZ, RSAN, Vuk), *dolijévati se* 'rozlewając się, lejąc się dopływać dokądś, napełniać się cieczą, zlewać się', maced. *долеа* 'dodawać więcej płynu; nalewając napełniać naczynie cieczą', 'wypróżniać, wylewać ciecz z naczynia', *долеа се* 'tykać płyn, popijać'. ~
Z pref. *do-* od *lsjati lěju* (zob.).

Zob. *doliti* 2.

W. S.

dolanica: *dolan'ica* zach. i pld. 'rzecz, przedmiot, to co się znajduje na dole, na spodzie czegoś, pod czymś, np. teren położony na nizinie, w dolinie'

~ pol. dial. *dolnica* 'długi wąwóz' (Kartowicz SGP z okolic Olkusza), kasz. *d'olńica* 'piwnica obok zabudowań gospodarskich, wykopana w ziemi, pokryta dachem, przeważnie darnią' (Sychta SK), jako NT już XIV w. *Dolnice*, w XVII w. *Dolnica*, NM *Dolnica* (SGKP II 102), czes. NM *Dolnice* XV w. (Hosák-Šrámek I 185), zapisane jako *Delnicez* już w r. 1310 (Profous MJČ I 432);

sł. *dolńica* 'jakieś jabłko' (Pleteršnik, co do znaczenia por. *doljanka* też 'rodzaj gruszki', ib.), sch. dial. *dónjica* 'rodzaj spódnicy (zwykle białej), noszonej pod koszulą i używanej do spania', 'dolna część sieci rybackiej, obciążona ołowiem, wleczone po dnie', *dđlnjica* 'dolne piętro, parter' (RSAN), czakaw. *dolńica* 'dolna spódnica' (HDZ III 135), jako NM z Serbii *Dolnica*

(RJAŻ), bułg. dial. *долница* 'dolna część czegoś' (Gerov, Stojkov Banat), 'dolna część budynku', 'dolna część buta' (Mladenov BTR, REOD), *дол'ница* 'komórka' (BDial. II 153: Rodopy), *долницъ* 'parter budynku; izba na parterze' (BDial. VII: Elena), *долница* 'dolna skórka chleba' (BDial. III 59: Ichtiman), *долници* pl. 'specjalne sploty włosów, znajdujące się pod innymi włosami' (Gerov), maced. *долница* 'spódnica', dial. 'warkocz' (RMJ). ~

Od *dolnъ*: *dolnъ*, o substantywizującym adi. suf. *-ica* p. 1 98.

T. Sz.

dolnъ *dolnъ dolna dolno*: **dolnъ** *dolnъ'a dolnъ'e* 'znajdujący się na dole, u dołu, położony niżej od otaczającego terenu, mający niższe położenie; leżący nad końcowym biegiem rzeki, blisko ujścia, o miejscowości, kraju; bliski ujścia, o biegu rzeki', 'znajdujący się poniżej czegoś, pod spodem, czegoś, spodni', **dolnъ** (: **dolnъ'a**) *zem'a* 'obszar nizinny, równinny'

dolnъ: ~ pol. *dolny* 'znajdujący się u dołu, niżej położony, inferior' od XV w. (też dial., np. Lorentz PW, Sychta SK *dolni*, np. *dolná* pčrna 'piernat'), 'o miejscowości, kraju, dzielnicy: mający niższe położenie, leżący nad końcowym biegiem rzeki; bardziej nizinny, niegórzysty' od XVI w. (w XVI w. też np. *ziemia dolna* 'obszary nizinne przy ujściu Dniestru', *dolni* ludzie 'o ludziach z terenów nizinnych', woda *dolna* 'o biegu rzeki: bliższa ujścia'), dawne 'będący niższego stopnia i znaczenia' od XVI w. (SP XVI IBL, BPP 18 s. 506), dawne przeni. 'podły, niski', 'ziemski, doczesny' (L. z Trotzu), 'uniżony, pokorny' XVII w. (L.), dłuż. *dolny* 'znajdujący się u dołu, niżej położony', poza tym np. *Dolna* Łużyca, *Dolny* Serb, *Dolne* Serby (Muka), w NM *Dolny* gat (Muka III 135), gluź. *dolny* 'dolinny' (też np. *dolna* wuzina 'przełęcz', Zeman), sla. *dolnj* 'na dole leżący, zajmujący niskie miejsce, nisko położony', dial. *Dolná zem* 'Nizina Węgierska' (SSJ, Sipos Bükk-Gebirge); os. *дольнъ* 'vallis' (Miklosich LP);

strus. *дольннн* 'znajdujący się na dole, o miejscu' (от адскихъ и дольнннхъ мѣсть, XI w.), 'ziemski' od XII w., 'noszony pod wierzchnim odzieniem, spodni' od XVII w. (SRJ XI—XVII, Srezn.), ros. *дольный* przestarz. i poet. = *дольный* (SSRJ, SRJ, SIAN), dial. *дольный* 'idący w dół, rozmieszczony w dole czegoś; położony na dole' (SRNG; w znaczeniu 'długi, podłużny' tu nie należy), ukr. *дільний* 'nizinny' (Hrinčenko; SUM nie notuje), stukr. *дольнн* 'znajdujący się, położony na dole' od XVI w., z XVIII w. *ков Дуньрове долиному* (Тумчѣнко), brus. dial. *дольная земля* 'ziemia położona na nizinie, mieszanina piasku i mułu' (Scjaškovič Grodno). ~

dolnъ: ~ stpol. XV w. (może też w XVI w., SP XVI IBL) *dolni* 'inferior' (1 przykład z XV w.: na *dolnym* stawye, Słownik stpol.), dziś dial. *dolni*, *dol'ni* 'ts.' (np. Karłowicz SGP, Kneča PSM, Zdaniukiewicz Łopatowszczyzna), czes. *dolní* 'znajdujący się na dole, nisko, niski' (u Gebauera Sl. *dolní*: *dolnj*, ale poświadczone tylko w loc. NO *Dolnem* XIII w.), przestarz. *dolní země* 'ziemia węgierska', dial. *dolní větr* 'wiatr zachodni' (Bartoš DSM), stsla. *dolní*, np. *dolnij* a horní sused (Ryšánek Žil. kn.), dziś dial., np. *dolní* końce (Habovštiak Orava 99);

slie. *doljnji* 'znajdujący się na dole' (Pleteršnik), *dolnji* 'leżący niżej, spodni', *dolnji* tok reke 'bieg rzeki blisko ujścia' (SSKJ), sch. *dōnji*, dial. czakaw. *dōñi* (w formie *don-* od XV w., np. u *Donjoj* Gori, por. już z r. 1332 *donjemь* krajem, znana z późniejszej kopii, RJAŻ): *dōlnji*, dial. też *dōlnji*, *dōlnji*, *dōnji* (HDZ II 272), *doljni*, *doljnji* (RSAN, Elezović Kos.-Met.; u Vuka

dólni) 'znajdujący się na dole, pod czymś', 'znajdujący się blisko ziemi; służący jako podstawa czegoś', 'znajdujący się na nizinie, o osiedlach, krajach, ziemiach', 'znajdujący się bliżej ujścia, o rzece, potoku', 'znajdujący się na południu, południowy', 'wkładany pod spód, spodni, o odzieży', dial. 'będący niższej jakości' (Elezović l. e.), często jako komponent liczebnych NT i nazw geograficznych, np. *Donja Drenova*, *Donji kraj*, *Donje selo* (już z przelotem XIII—XIV w., z XIV w. np. *dólnji putъ*, z XIII w. *Dólnja Vlsъ*), także *donja zemlja*, np. *zemlja je naj donja* XVII w., *zemlje dólnje* XVIII w. (RJAŽ), ser. *дольнѣ* (tylko w Supr. w formie nom. pl. *дольнѣ* jako przeciwstawienie do *горнѣ*) 'qui in terra est', też es. np. *дольнѣ царѣ*, *до кости дольнѣ* (Miklosich LP), bulg. dial. w formach wskazujących na postać *dóln'ь*, np. *дольнѣ земѣ* 'obszar znajdujący się na południu, w kierunku morza', *дольнѣ работа*, *дольнѣ стока* 'niskiej jakości', *дольнѣ цена* 'niska, dostępna cena' (Gerov; według Mladenova BTR *дольнѣ* f., *дольнѣ* n. jako stare), śrbulg. *дольнѣ* XIV w. (BER I 410), liter. i dial. *дольнѣ -ма -лно* 'znajdujący się na dole, na spodzie, niski, o miejscu, terenie', 'noszony pod spodem, spodni, o odzieży', dial. częste 'znajdujący się na południu, w kierunku morza, południowy', 'biedny, ubogi, o ludziach z warstw niższych', przen. 'zły, nieuczciwy, podły', *дольнѣ теченѣ* na peka 'bieg rzeki blisko ujścia', dial. *дольнѣ свѣт* 'ziemski pałóg' (Gerov), też w NM *Дольнѣ сѣла* (BDial. III 59, V 114), maced. dial. *дольнѣ* : *дольнѣ дольнѣ* np. *Дольнѣ Маала*, *Дольнѣ Лука* (Vidoeski Kumanovo 62, 64), liter. *дольнѣ -ма* 'znajdujący się w dole', 'małowartościowy', 'biedny', 'słaby, popsuty', dial. *dólnata z'etja* 'podziemie, czyściec' (Maček SW);

strus. *дольнѣ* = *дольнѣ* (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. *дольнѣ -ня* przestarz. poet. 'znajdujący się w dolinie', 'ziemski, przyziemny' (jako przeciwstawienie do *небеснѣ*, SRJ, SSRJ), ukr. dial. *дольнѣ -ня -не* 'znajdujący się na dole' (Hrinčenko), stukr. XVIII w. np. *повъкоу дольнѣ* (Тупчѣнко), brus. dial. *дольнѣ* 'znajdujący się na dole, spodni' (Nosović). ~

Por. stczes. XV w. *dolejnt*, np. u močidlo w *doleynje* 'in lacu inferiori' (Gebauer Sl., o formie p. HMČ I 534); sle. *dolĕnji* : *dolĕnji* 'znajdujący się na dole, leżący niżej', np. *dolĕnja krajina*, *dolĕnji veter* = *dolĕnjec*, dawne z XVI w. *dulajni*, XVII w. *dulanji* (u Pletersnika też *dolanji*) 'ts.', dial. *dolanji veter* 'wiatr północny' (Tominec Őrni vrh), dawne z XVI w. *doleni vejter* 'wschodni wiatr' (Megiser 1592). Wyrazy te zdają się wskazywać na pierwotne *dolĕn-* (por. sch. dial. czakaw. *dolĕnjac* 'mieszkaniec dolnej części wsi', ZNŽO XXXIX 71), por. podstawowe *dolĕ*.

Adi. z suf. *-ьнѣ*, *-ьн'ь* od adv. *dolĕ*, *dolu*. W poszczególnych językach możliwa także derywacja od subst. *dolĕ* według produktywnego typu przymiotników denominalnych (np. czes. *dolnĕ*, przestarz. *dolnĕ* 'kopalniany' od *dolĕ* też 'kopalnia', SSJC).

Brodowska-Honowska SPS 165.

S. S. — T. Sz.

dóln'akъ *dóln'aka* zach. i pld. 'mieszkaniec dolin, nizin', pld. 'wiatr wiejący z dolin, z nizin', 'coś dolnego, coś co znajduje się niżej, na spodzie, np. dolny kamień młyński'

~ czes. lud. *dolĕnĕk -ka* 'mieszkaniec doliny, niziny' (Přfr. slov.), dial. 'mieszkaniec dolnej części wsi' (Skulina Mor.-slov. 86), śla. *dolnĕk -ka* 'mieszkaniec południowych obszarów Słowacji', *Dolnĕky -kov* pl. pot. 'południowe obszary Słowacji' (SSJ, Kálal);

sch. *dónjāk -āka* : *dónjāk -ka*, dial. np. *dojnjak*, *dólnjāk*, *doljnjak* 'ten, który znajduje się niżej, na dolnym, niższym miejscu, np. dolny kamień młyński, dolny grzebień (przy urządzeniu do gręplowania)', 'mieszkaniec dolnej części wsi, kraju', 'wiatr (zależnie od miejscowości o wietrze z różnych kierunków) wiejący z doliny' (o nazwach wiatrów zob. Mihajlović PPJ II 107), dial. też 'kamizelka z cienkiego materiału; dolna część sieci rybackiej; dolna część chomąta' (RSAN), jako NM *Dolnjáki* (RJAZ), bułg. dial. *долняк*, *дули'ак*, *долнѣк* (: *долняк*) nazwy wiatrów, np. 'wiatr południowy, pñ.-zach., północny, chłodny wschodni wiatr wiejący jesienią i zimą' (szczegółowo o nazwach wiatrów w dial. bułg. zob. Kovačev TrTrnovo V 23—4, X 20, zob. też np. KBKE, Gerov, BDial. I 146, II 76, III 59, IV 98, V 115, Ivanov SNU XXXVIII 110), *долн'ак*, *долнѣк* 'dolny kamień w młynie wodnym' (BDial. III 59, IV 98), maced. *долняк* 'nizinny, południowy wiatr', 'dolny kamień młyński' (RMJ). ~

Por. paralelny derywat z suf. *-ьць* (o suf. p. I 99—101): sch. dial. *dónjao* *dónjao* (: *dólnjao*) 'mieszkaniec dolnej części wsi, miasta, kraju', też w innych znaczeniach, np. 'dolny kamień młyński', *dolnjao* 'część urzędzenia do przeróbki lnu i wełny', *doljnae* z XVIII w. 'wiatr wiejący z nizin' (RJAZ, RSAN, Mihajlović l. c.), *doljnae* vjetrae XVIII w. 'ts.' (RJAZ).

Od *dolnъ*, o suf. *-jaks* w funkcji substantywizowania przymiotników p. I 89. T. Sz.

долн'анинъ *doln'anina* zach. i pld. 'mieszkaniec dolin, równin, dolnej części wsi, osady'

~ pol. dial. kasz. *dólnian -na* pl. *dólniane -nów* 'mieszkaniec dolnej części wsi' (Sychta SK), czes. lud. *dolňan -na* 'mieszkaniec niziny, równiny' (Přír. slov.), śla. lud. *dolňan -na* 'mieszkaniec dolnej części wsi' (SSJ), w pld. Słowacji: 'mieszkaniec równiny' (Isačenko SRS);

sch. *dónjanin* (dial. *doljnjanin*) pl. *dónjani* 'mieszkaniec dolnej części wsi, miasta, kraju' (: *dónjānka* 'kobieta pochodząca z dolnej części wsi, miasta, kraju'), dial. w pl. *donjani* 'dolna część wsi, miasta' (RSAN), bułg. dial. *долненин* 'wiatr wiejący z dolin, z nizin' (Gerov), *долнѣне* pl. 'ludzie z dolnych wsi' (BDial. I 179), maced. NM *Долнени* już w XVI—XVII w. (Zaimov Zaselvane 127, por. Koneski Ist. 47). ~

Por. bułg. *дълненец* 'człowiek mieszkający na równinie, w dolnym końcu wsi' (RBKE, Gerov, Mladenov BTR), dial. *дол'яниц* 'człowiek z równin' (BDial. VII 34), *дълненка* 'kobieta z równin lub z dolnego końca wsi' (RBKE, Gerov, Mladenov BTR).

Od *dolnъ* : *doln'ъ*, o suf. *-janinъ* p. I 119.

Zob. *dol'aninъ*.

T. Sz.

долн'ица zob. *dol'nica*

долн'ъ zob. *dolnъ*

долска *dol'ska* *dol'sko* 'odnoszący się do dołu, doliny; w dole, w dolinie się znajdujący'

~ pol. dial. *dolski* 'pochodzący z dolin' (np. *dolski* człowiek, *dolscy* ludzie, *dolskie* ziemie, Karłowicz SGP; *dolski* 'sąsiad mający najniżej „na roli” położoną chałupę', Kucala PSM), jako NO *Dolski* już w XV w. (SSNO),

NM *Dolsko* już w r. 1136 (Rozwadowski MPKJ IV 449), *Dolsk*, *Dolsko* z XIV w. (Rospond PO PAN 11, s. 104; por. też zlatynizowaną NO *Dolsci* = *Dolski* + łac. *-ius*, Rospond SNŚ I 196), z Pomorza w formie niem. *Dulzig* (< *Dolbьsko*, Lorentz SNH 27), łuz. NM *Dolsk(o)*, w formie niem. *Dölzig*, już w XII w. *Dolzke*, de *Dolzeke*, de *Dolzek*, też NT *Dolske* z okolic Chociebuża (Rospond PO PAN 11 l. c.), czes. *dolský* 'dolny', NM *Dolsko* (lud. v *Dolsku*, do *Dolska* i adi. *dolskej*) już w XV w. (Profous MJÖ I 423);

ślę. częste w NW np. *Dolski* Potok (Bezlej SVI I 142), NM *Dolsko* (Rospond l. c.), sch. dawne *dölski* 'odnoszący się do doliny, związany z doliną' (już w XVIII w. jako adi. od NM *Dol*: Za otar *Dolski*, RJAZ), cs. *домльскъ* 'vallis' (Miklosich LP), bułg. NM *Докриводолско* z okolic Łomu (Rospond l. c.), maced. NM *Долскине* Камења (Pianka Top. 359);

ros. NM *Дольск*, ukr. *Dolsk*, brus. *Dolsk* (Vasmer RGN III 66, SGKP II 103—4). ~

Por. ukr. dial. *долський* 'dolny, w dole się znajdujący' (Hrinčenko) oparte na adv. *доли* < *dolě*.

Adi. od *dolъ* z suf. *-ьskъ*, o suf. zob. np. Brodowska-Honowska SPS 52—3.

T. Sz.

dol'a pln. (na wsch. też *dolъ* f.): pld. *dola* 'odeity czy odtupany' kawałek czegoś, wydzielona część czegoś, pars', 'wydzielona, należna komuś, przeznaczona dla kogoś część, dział, udział', 'powodzenie lub niepowodzenie, dobry lub zły los, przeznaczenie', wsch. *dol'a*, pld. *dola* też 'jednostka wagi (kruszcen)' *dol'a*: ~ pol. *dola* (od początku XVII w., L., Słownik Paska) 'los przypadający komuś w udziale, położenie, stan, powodzenie' (też dial.: 'los, sytuacja życiowa', Dejna RKJŁ XXI 236), dawne (u L. z XVII w.) i dial. także 'pomyślność, szczęście, fortuna' (Karłowicz SGP: np. Mazowsze, Kujawy), pot. miejskie 'udział w czymś, należna część czegoś' (zapewne nowsze zapożyczenie z ros.), stezes. *dole* f. 'pomyślność, powodzenie' (Gebauer Sl. I 287—8, tu też zastrzeżenia co do interpretacji wyrazu), śla. *dol'a* 'los, udział' (Káral: z ros.);

strus. *доля* 'część' (Srezn.: XIV—XV w., SRJ XI—XVII: XVI—XVII w.), wyjątkowo też 'działka' (SRJ XI—XVII: XVI w.), 'prawo do posiadania czegoś, do udziału w czymś' (ib.: XVII w.), 'powodzenie' (ib.: XVII—XVIII w.), u Srezn. z 1400 r. także 'los, przeznaczenie', ros. *доля* 'część' (też dial., np. *большую долю* 'po większej części, przeważnie', Słownik RJazan.), 'należna komuś część, prawo do udziału w czymś' (*выпадать на долю* 'przypadać w udziale', *быть в доле* 'uczestniczyć, brać udział w czymś'), 'los, przeznaczenie', pot. 'szczęście, powodzenie' (np. dial. *ни счастья, ни доли* o 'braku szczęścia, powodzenia', Słownik Don.), dawne 'jednostka wagi, $\frac{1}{8}$ золотника', dial. także 'określony odcinek czasu podczas dostawy drzewa państwu' (SRNG), 'четыре крестьянские тягла или шеста' (Dal: dawne, Twer, stąd SRNG), co своей *доли* 'za swej strony' (SRNG Kostroma), ukr. *доля* 'los, przeznaczenie' (od XVII w., Tymčenko), 'szczęście, powodzenie, fortuna' (też dial., np. Kmit Bojk.; u Tymčenki z XVIII w.; por. w Leks. Zyz. 111 'случай нужный'), rzadziej 'część czegoś; należna komuś część, prawo do udziału w czymś', dawne 'jednostka wagi', dial. bot. 'rojnik ruski, *Sempervivum globiferum*' (Żel., Hrinčenko), brus. *доля* 'część czegoś, częśćka', 'los, przeznaczenie', 'powodzenie', dawne 'jednostka wagi' (w tych znaczeniach też dial., Šaternik Červ., Bjalbkevič Mohylew, Sojaškovič Grodno). ~

dolb: ~ strus. rzadkie pin. долъ f. 'część' (XIV—XV w., Nowogród: въ островъ декарта долъ, Srezn.; XVI w., Dwina: а продлъ есми тоу свою шестою долъ повзда и со всеми оугодья, SRJ XI—XVII), ros. dial. долъ w. wyrażeniu попасть в-долъ (долю) 'przypaść w udziale, выпасть на долю' (Słownik Don.). ~

Na pld.słow. postać *dola* zdają się wskazywać: ~ stsch. 1468 r. (w zabytku głągoliczki, może zatem sch.-cs.) tri *doli* złata (RJAZ: rekonstruuje nom. sg. *dol) = őrbulg. XIV w. три доли злата 'trzy jednostki wagi złota' (Miklosich LP: rekonstruuje долъ 'pars'); co do znaczenia 'jednostka wagi' por. identyczne wsch.słow. znaczenie s. v. *dol'a*. ~

Nomina acti (pierwotnie nomina actionis) z suf. *-ja* (p. I 81—2), *-a* (p. I 59—60), *-ь* do ie. *del-*: *dol-*: *dels-* 'rozdzielać, rozłupywać, rozszczepiać', 'rzeźbić wyrzynać; kunsztownie ociosywać' (Pokorny IEW 194—6). Postać *dolb* kontynuuje już ie. *dali-*, dokładne odpowiedniki: lit. *dalis* *-iēs* 'część, porcja; oddział; część spadkowa, spadek; posag; los, przeznaczenie', lot. dial. *dalis* 'część, udział', stind. *dalth* 'skiba' (p. Mayrhofer KEWA II 24). Postaci *dol'a*, *dola* kontynuują bsl. *daliā*, *dalā*, dokładne odpowiedniki psł. *dol'a*: lit. (według Trautmanna BSW 44 dial. wsch.) *daliā* *-iōs* 'część; część składowa czegos, składnik; część spadkowa, spadek; okres czasu, pora', lot. *dafa* 'część; udział'; postaci *dola* odpowiada lit. *dalā* *-ōs* 'część, porcja' (Kurschat Thes.). Pierwotne znaczenie 'odcięty, odlupany kawałek czegos, oddzielona część czegos' (stąd również wsch. i pld. 'oddzielona część kruszcu' > 'jednostka wagi kruszcu') > 'należna komuś część czegos, przeznaczona dla kogoś część, dział, udział, prawo do udziału w czymś' > 'powodzenie lub niepowodzenie (przy otrzymywaniu należnej, przeznaczonej części np. majątku, spadku), dobry lub zły los, przeznaczenie'; zob. też *čestь*. Por. także strp. *dellieis* 'teile!' (p. Toporov Prus. I 328), lot. *delti* 'dzielić na części', stind. *dālati* 'pęka', causativum *dālayati*, *dalayati* 'powoduje pęknięcie, rozszczepia, rozłupuje' (zob. jednak zastrzeżenia Mayrhofera l. c.), *dalam* n. 'część, kawałek, połowa', alb. *dalloy* 'dzielić, rozdzielam', łac. *dolō* *-āre* 'ociosać, obrobić, wygładzić; wyciosać, przez ociosanie utworzyć', gr. *δαιδάλλω* (forma reduplikowana, (**δαλ-δαλ-*)) 'misternie wyrabiać, kunsztownie ozdabiać'.

Berneker SEW I 209—10, Trautmann BSW 44, Vasmer REW I 361 (tu też paralele do rozwoju sematycznego), Sławski SE I 154—5, Pokorny IEW 194—6, Mühlenbach I 467, Fraenkel LEW 81—2.

Zob. *dolati*, *dolēti*, *doliti* 1.

W. B.

dol'akъ dol'aka zach. i pld. 'mieszkaniec doliny, niziny'

~ pol. dial. *Dolacy* czyli Lachy na Szląsku ..., mieszkańcy dolin ... (Karłowicz SGP za SGK I 94), NO *Dolak* od XVIII w. (Rospond SNŠ), czes. *dolák* *-ka* 'mieszkaniec doliny', *Dolák* *-ka* 'mieszkaniec okolic Napajedel' (Přir. slov., też dial., np. Bělič Dol. 8—9), dial. *Dol'aky*, np. šět na *Doláky*, był na *Dol'ákoč* 'krajina Dolsko' (Bartoš DSM), NO *Dolák* (Hruška DSCh), sła. dial. *doliak* 'mieszkaniec doliny, niziny' (Kálal);

sch. dial. *Dōljak Dōljaka* NM (już w XVIII w. *Dolak* selo, Elezović Kos.-Met.), w XIV w. NO *Doljaks*, jako NM już w XV w. *Doljak*, NT np. z Serbii: Njiva na *Doljaku* (RJAZ), dziś NO *Dōljak* (RSAN). ~

Por. 1. synonimiczne z suf. *-ьць* (o suf. p. I 100): *dolьць dolьca* pld.: sło. dial. *dōlec* *-lca* 'mieszkaniec nizinnego kraju' (Pleteršnik), sch. dial. *dōlac* *-lca* (np. czakaw. z pieśni lud., RJAZ);

2. tu może należące dłuż. NO *Dolc* (Muka III 24), bułg. NM *Долю* (Zaimov Zaselvane 10).

Od *dolz*, o suf. *-jakz* w derywatach odrzeczownikowych p. I 99.

T. Sz.

dol'aninъ *dol'anina* (: *dolëninъ -nina*), pl. *dol'ane* (: *dolëne*) 'mieszkaniec dolin, nizin, miejscowości leżącej na równinie, w dolinie, na nizinie' (por. oppositum *gor'aninъ* : *gorëninъ*)

~ pol. NM *Dolany* już w XIII w. (Kozierowski z Wlkpol.), też *Dolany* (SGKP II 94), dziś dial. *Dolanin*: Druga część, niższa (wsi Biadoliny) nazywa się *Dolanie*; Osiedlanie z górnej części wsi są przezywani przez *Dolanów* 'mieszkańców dolnej części' (Karlówiec SGP), dial. *dolanie*, *dolany* 'mieszkańcy dolnej (niżej położonej) części wsi' (Kucala PSM), dłuż. *dolan -na* 'mieszkaniec równiny, doliny' (także w NT), *Dolany -au* pl. 'niskie miejsce, nazwa lużyckich równin', 'mieszkańcy równin' (Muka), głuz. *dolan -na* 'mieszkaniec doliny' (: *dolanka* 'mieszkanka doliny'), czes. *dolan -na* 'mieszkaniec doliny, niziny', dial. w licznych NM *Dolany -an* (Pfir. slov.), stczes. (w formie zapisywanej *Dolaz* < *Doljans już w XI w. i tak do XIII w., por. o tym Stanisław DSJ II 226—9, inaczej Rospond RS XXX 5—26 uważający formy na *-as* za sztuczne), w XII w. Otto de *Dolan* (Profous MJČ I 419 i nast.), *Dolany* od XIII w. (Posák-Šrámek I 185), sła. dial. *dolian*, *dōloň* 'mieszkaniec doliny' (Kálal), *Dol'any* NM (Stanisław o. c. 225);

sle. *doljān -āna* 'mieszkaniec doliny, niziny' (: *doljānka* f. 'mieszkanka doliny' i dial. 'jakaś gruszka'), też NM *Dolenje*, iz *Dolenj*, już w XIV w. *Dolenach* (Bezłaj Esecji 107), także *Dulach* < *doljane* (Bezłaj SVI I 143), sch. dial. *dōljanin* 'mieszkaniec doliny, niziny' : *dōljanin* (pl. *doljani* i *dōljāni*) 'ts.', 'wiatr wiejący z dolin, z nizin' (: *dōljānka* 'mieszkanka dolin, nizin'), w licznych NM *Dōljāni* już w XI w., np. z Dalmacji w zapisie *Terram in Dollani*, często już w XIV w. z terenów Chorwacji, Serbii *Doljani*, z XV w. *Doljane* (liczne przykłady zob. np. w RJAZ), również z XV w. w zapisie Leonardo plemieniem *Doljanin*, dial. *Doljane*, z XVIII w. *Dolane* : *Dolanī* (RMat., R SAN, RJAZ, Vuk, Elezović Kos.-Met., Skok ER I 419), bułg. NM *Долене*, *Долени*, *Доляи*, *Доляии* poświadczone już w XV w. (Zaimov Zaselvane 127), maced. NT *Долени* (Pianka Top. 356);

ukr. dial. *доляннiн* 'mieszkaniec równin, dolin' (Żel.). ~

Por. 1. częste NM z Grecji, np. *Δόλιανη*, już z r. 1361 *Δολιανοί* 'locus Epiri districtus Bagenetiae' (Vasmer SG 31 i z różnych innych miejscowości, p. s. 44, 82, 133, 204, por. Zaimov l. c.);

2. z nawarstwionym suf. *-ьсѣ* (o suf. p. I 99—101): sle. dial. zo Styrii *doljānec -nca* 'mieszkaniec doliny, niziny' (: *doljānka* 'mieszkanka doliny, niziny', 'rodzaj gruszek', Pletersnik), sch. dial. *dōljānac -nca* 'ts.', jako NM *Doljanci* już w XIV w. (RJAZ, R SAN), maced. częste w NM *Доленци* już w XVI w. (Zaimov Zaselvane 198; eo do przegłosu *ja* > *je* zob. Mirčev Ist. 120—3); ukr. dial. *долянцѣ -нцѣ* 'mieszkaniec równin, dolin' (Żel.).

Od *dolz* z suf. *-aninъ* (*-ëninъ*) tworzącym nazwy mieszkańców, o suf. p. I 119.

T. Sz.

doma adv. 'w domu, przy rodzinie, w mieszkaniu, u siebie, domi, in domo', 'w swoich rodzinnych stronach'

~ pol. dawne od XIV w. *doma* (dziś dial., gdzie też nowsze wzmocnione

przyimkiem *v doma*, Karłowicz SGP, Dejna RKJL XXI 238, Górniewicz Malbork) 'w domu, u siebie; przy rodzinie, na miejscu' (np. Karłowicz SGP, Kucala PSM 128, Gruchmanowa Kramská 17, Sychta SK; Lorentz P'W: *doma, dom*ū*), od XVI w. także 'we własnych stronach, w rodzinnych stronach, w kraju, w ojczyźnie' (SP XVI IBL), połab. *dūmo* 'do domu', dłuż. *doma* 'w domu, u siebie; w rodzinnych stronach', głuz. *doma* 'ts.' (też. dial., np. Michalk Neustadt, Schroeder Schleife), czes. *doma* 'w domu, u siebie, przy rodzinie' od XIV w., 'w swoim domostwie, w swoich rodzinnych stronach, w ojczyźnie' (por. substantywizowane adv. *doma* 'własne domostwo, gospodarstwo, dom rodzinny, strony rodzinne'), dial. *doma* 'w domu; we własnym gospodarstwie; w swoich rodzinnych stronach' (np. Gregor Slav.-buč., Malina Mistřice, Lamprecht Opava), śl. *doma* 'w domu, u siebie; przy rodzinie', 'w rodzinnych stronach' (także dial., np. Kálal, Šipos Bükk-Gebirge);

śl. *domā* 'w domu, u siebie, w swoim domostwie, przy rodzinie', 'w rodzinnych stronach, w swoim kraju, w ojczyźnie' (też dial., np. Tominec Črni vrh, Rigler Notr. 98, 103—4, 156), sch. *dōma : dōma* 'w domu, u siebie; w swoich rodzinnych stronach, w ojczyźnie' od XIV w., już od XVI w. także 'do domu; do swoich rodzinnych stron', dial. *dōma* (czakaw. też *dōma*) 'w domu; w domu, przy rodzinie męża', 'do domu; do domu, do rodziny męża' (np. RŠAN, Vuk, Elezović Kos.-Met., Jurišić Vrgada, HDZ I 157: Susak, HDZ III 135: Karlovač), ser. *domu* 'w domu', bułg. *domā* 'w domu, u siebie, przy rodzinie' (w tym znaczeniu często *y domā*), 'do domu', dial. też *dōma* 'w (swoim) domu; do (swojego) domu' (np. BER I 411, Mladenov Vidin, Umlenski Kjustendil, BDial. II 77, III 59, 213), maced. *doma* 'w domu; do domu', dial. *dōma : dumā* 'ts.' (Maček SW), zob. też Vidoeski Kumanovo 30, 39, 174;

strus. od XII w. *doma* 'w domu; u siebie w domu; przy rodzinie, w rodzinie', 'w swoich rodzinnych stronach; w ojczyźnie' (SRJ XI—XVI), ros. *dōma* 'w domu, u siebie', też u Dala, ukr. *dōma* 'ts.' od XV w. (nowsze wzmocnione przyimkiem *odōma*, także dial., np. SDU 127: *odōma, odōma*), 'w rodzinnych stronach, w ojczyźnie' (SUM), brus. *dōma* 'w domu, u siebie' (też dial., np. Bjałkevič Mohylew, Šaternik Červ.). ~

Pierwotny (tylko sześciorozowo zaświadczony w psł.) loc. sg. na *-ō*: *-ōū* od *domu-s*, p. *doms*.

Zubaty Studie I 2, 86—7, Meillet Ét. 241, SC 414, 471, Berneker SEW I 210, Vondrák VSG I 656—7, Vasmer RFW I 361. — Inne objaśnienia mało prawdopodobne: dopatrywano się tu gen.-abl. sg. od (nie zaświadczonego w słow.!) tematu na *-o-*, ie. *domo-s* (np. Brugmann Grdr. II 2, 696 uwaga 1, Vaillant GC II 695). — Według Skoka ER I 424 *doma* jest dawnym nom., acc. pl. na oznaczenie ruchu (dokądś), co miałoby popierać czakaw. *prōša je iz dōm* (gen. pl.) 'odszedł od domu, odszedł z domu'. W. S. — F. S.

domagati zob. **domokti**

domar's *domar'a* 'człowiek przebywający w domu, siedzący w domu; człowiek zajmujący się domem, pilnujący domu'

~ czes. lud. *domar' -te* 'właściciel domu' (Přir. slov.), śl. dial. *domar' -ra* 'człowiek najchętniej przebywający w domu', 'wół wychowany w domu' (SSJ, Kálal);

sch. *dōmār -ára* i *dōmār -ra* 'członek rodziny, domownik' (RSAN; według RMat. dial., u Skoka ER I 425 dial. kajkaw.) od XVII w. (według RJAZ dial. pln.), 'człowiek doglądający, pilnujący domu, stróż domu', dial. 'osoba pozostająca w domu w czasie wypędzania bydła w góry na pastwisko' (RSAN);

ukr. dial. *domáry -rjá* 'gospodarz domu' (Hrinčenko, Żel.). ~

Od *doma* z suf. *-ar'ь*, o budowie p. II 21—3. Zasięg wyrazu wydaje się przemawiać za jego dawnością, choć produktywność suf. *-ar'ь* może wskazywać na niezależne powstanie derywatu w poszczególnych językach słow.

ESSM V 67.

T. Sz.

domasědъ domasěda zach. : pln. **domosědъ domosěda** 'człowiek często, chętnie przebywający w domu'

domusědъ: ~ czes. *domasěd -da* 'ten, kto siedzi w domu' (Jungmann, Kott), sła. *domasěd -da* 'ten, kto chętnie siedzi w domu, piecuch' (SSJ, Kálal; też dial., Habovštiak Orava 171). ~

domosědъ: ~ czes. rzadkie *domosed -da* (: *domoseda* m.) 'domator, ten, kto chętnie przebywa w domu' (Přír. slov.);

ros. *domocěd -da* 'ten, kto spędza wolny czas w domu, domator' (SSRJ), dial. 'starzec lub dziecko, zostające w domu w czasie żniw, gdy pozostali idą w pole' (SRNG), ukr. *domocíd -da* 'ten, kto lubi spędzać czas w domu, domator' (SUM), brus. *damacěd -da* 'ts.' (BRS). ~

Por. ukr. dial. *domocúda* m. 'domator' (Żel.).

Composita z I członem adv. *doma* w *domasědъ* i subst. *doma* w *domosědъ*, z II członem *sěděti*. Podstawą wyrażenie *sěděti doma* 'siedzieć w domu'. O normalnym w II członie compositum suf. *-o-* zob. I 58—9. Zwraça uwagę podobne budową i znaczeniem łac. *domisěda* (compositum z *domus* i *sedere*) 'chętnie przesiadująca w domu, nie opuszczająca domu, domatorka'. Por. też lit. *namisěda* 'ten, kto stale siedzi w domu'.

Toporov Etim. 1972, 6, ESSM V 68.

T. Sz.

domašь domaša domaše 'domowy, związany z domem'

~ czes. dial. *domajší* 'domowy, związany z domem, należący do domu, właściwy domowi' (Bartoš DSM, Svěrák Karlovice), w funkcji subst. 'domownik, członek rodziny' (Bartoš DSM), sła. dial. *domajší* 'domowy, właściwy domowi, związany z domem, należący do domu, dotyczący domu' (SSJ, Kálal, Malecki-Nitsch AJPP m. 195). ~

Na szerszy zasięg wskazują: 1. adi. *domašьnъ, domašьn'ь* (zob.);

2. derywaty: a) sch. dial. *domášar -šara* 'członek rodziny lub wspólnoty rodzinnej, który podczas lata pozostaje w domu, aby dopilnować gospodarstwa', bułg. dial. *domauúp, domouúp* m. 'domownik, członek rodziny; patron, opiekun domu, rodziny; człowiek, chętnie pozostający w domu, domator', 'zwierzę domowe wymykające się po kryjomu z domu, o psie, kocie' (np. BER I 411, RROD, BDial. III 59: Ichtiman, IV 98: Pirdop), maced. *domauap* m. 'domator' (też dial., np. Hendriks Radožda-Vevčani: *dōmašar*);

b) ros. dial. *domáuecmo* 'domostwo, gospodarstwo domowe' (SRNG, Opyt Dop.).

Adi. od adv. *doma* (zob.) z suf. *-šь* (o niejasnej budowie p. Meillet Ét. 383, SC 357). Por. lit. *nameišis* 'domownik; domator' : *namiegas* 'członek

rodziny, domownik: *nāmas* 'dom' (Otrębski GL II 227). Zob. paralelny derywat *domaš'ь* z suf. *-t'ь*. W. S.

domašьno *domašьna domašьno* (*domašьn'ь domašьn'a domašьn'e*) 'należący do domu, do rodziny, związany z domem, z wielką rodziną, zamieszkujący wspólne domostwo, domesticus, familiaris', 'pozostający w związku z najbliższym otoczeniem domu, rodzinny, swojski, ojczysty'

~ sła. dial. *domášny, domašni, domášni, domajšni* 'domowy, swojski; miejscowy, rodzinny, ojczysty' (np. SSJ, Kálal, Sapos Bükk-Gebirge, Buffa Dlhá Lúka, Matejčík Novohrad 97);

sł. *domášnji* 'domowy, właściwy domowi; swojski, rodzinny, ojczysty' (Pleteršnik), sch. przestarz. i dial. *dōmāšni, dōmāšnji* 'domowy, rodzinny; rodzinny, swojski, ojczysty' (RJAZ, RŠAN, Vuk), w funkcji subst. 'członek rodziny; domownik', zazwyczaj pl. 'rodzina, domownicy', ser. *домашньи* 'należący do domu, związany z domem, domowy', zazwyczaj w funkcji subst. 'członek rodziny, domownik', bułg. *домашен -ина -ино* 'domowy; rodzinny', 'rodzinny, swojski, ojczysty', 'oswojony, żyjący, mieszkający w domu lub jego pobliżu, o zwierzętach', w funkcji subst. *домашините* pl. 'członkowie rodziny, krewni; domownicy' (też dial., np. Mladenov Vidin), maced. *домашен -ина -ино* 'domowy; rodzinny; rodzinny, swojski, ojczysty' (także dial., np. Vidoeski Kumanovo 64, 155: *домашинь, домашини*; Małecki SW: *dumášna -šnu*), w funkcji subst. *домашините* pl. 'rodzina, domownicy';

strus. *домашеньи, домашеньи, домашини, домашини* 'związany z domem, gospodarstwem; dotyczący domu, gospodarstwa; znajdujący się przy domu, w pobliżu domu; mieszkający w domu', 'rodzinny; krewny, bliski', 'związany z jakimś miejscem, miejscowy; wewnętrzny, wewnątrzpaństwowy', 'oswojony, hodowany w domu, o zwierzętach; uprawny, hodowany w domu, o roślinach', 'wewnętrzny, duchowy, umysłowy', w funkcji subst. 'domownik, członek rodziny, krewny' (zazwyczaj pl. 'domownicy, rodzina'), 'tubylic, tuziemiec', subst. *домашник, домашнок* 'domostwo, majątność, majątek', 'to, co zrobiono we własnym gospodarstwie, rzecz pochodzenia domowego', 'to, co dzieje się w domu, o sprawach domowych', ros. *домашний -няя -нее* 'związany z domem, z rodziną, należący do domu, do rodziny, domowy, rodzinny; własny, rodzinny, swojski; bliski, zażyły', 'oswojony, hodowany w domu, o zwierzętach', w funkcji subst. *домашние* pl. 'rodzina, krewni, domownicy', dial. także *домашиний* 'domowy, rodzinny; gospodarny', 'oswojony, o zwierzętach' (np. Słovaz Rjazan., SRŠO), w SRNG tylko w zwrotach, np. *домашиний лес* 'las w pobliżu domu', *домашинья сестра* 'starsza, niezamężna kobieta', ukr. *домашиний -ня -не* 'domowy, związany z domem, należący do domu', 'związany z rodziną, rodzinny; bliski, swojski, rodzinny', 'oswojony, hodowany, żyjący w domu lub przy domu, o zwierzętach' (u Żel. *домашиний* 'domowy'), w funkcji subst. *домашині* pl. 'rodzina, domownicy' (z ukr.: pol. dawne i dial. *domaszny, domaszni* 'domowy', Karłowicz SGP: Drohobycz, DSP 1641), brus. *домашині -няя -ние* 'związany z domem, z rodziną, domowy, rodzinny', 'oswojony, żyjący w domu lub przy domu, o zwierzętach' (dial. *домашиня земля* 'czarnoziem', Jaškin BHN 203), w funkcji subst. *домашиня* pl. 'rodzina, domownicy'. ~

Od *domašь* z suf. *-ьнъ (-ьн'ь)* nawarstwionym na podstawowe adi. Por. *domaš'ьнъ* (*domaš'ьн'ь*): *domaš'ь*. W. S.

domašyn'ь zob. domašynь

domaťinъ *domaťina* pld. 'jeden z członków rodziny, domowników, domownik', 'najważniejszy wśród domowników, naczelnik rodu zamieszkującego wspólne domostwo, głowa rodziny, gospodarz'

~ sła. *domaćin* m. 'człowiek miejscowy, tubylec', 'rodak, krajan, ziomek' (też dial., np. Tominec Črni vrh), przestarz. 'gospodarz domu; właściciel, posiadacz ziemski', arch. zazwyczaj *domaćini* pl. 'domownicy; członkowie rodziny' (także dial. rez., Pleteršnik), sch. *domaćin -na* 'gospodarz domu, głowa rodziny; starosta, naczelnik rodu, wspólnoty rodowej, rodzinnej', 'mąż' od XVI w., 'człowiek przywiązany do domu, do rodziny', 'dobry, wzorowy gospodarz; gospodarz przyjmujący gości; dozorca domu, zakładu', dial. też 'bogaty człowiek, majątny gospodarz', 'jeden ze swatów w obrzędzie weselnym', 'przełożony np. zakonu' (np. RŠAN, Vuk: Konavlje; Elezović Kos.-Met.: *domaćin -čina*, Jurišić Vrgada: *domaćin -čina*), z sch.: sła. dial. *domaťin* m. 'właściciel, pan domu, gospodarz' (Kákal), bułg. *domakín* 'gospodarz domu; dobry, troskliwy gospodarz; mąż; domator', 'dozorca, gospodarz obiektu, instytucji', u Gerova też 'naczelnik rodu, głowa rodziny' (BER I 411; inaczej Mladenov BTR 569 uważający wyraz bułg. za rodzimy, nawiązujący do stbułg. adi. *домашънъ* 'domowy'); maced. *domakín* 'gospodarz, właściciel domu; troskliwy gospodarz; uczciwy człowiek' (także dial., np. Vidoeski Kumanovo 71, 99; Pendriks Radožda-Vevčani: *dōmatjin*), 'gospodarz, dozorca instytucji'. ~

Z sch.: alb. *domaťin* 'bogaty, zamożny człowiek, dives, reicher, angesehen Mann' (Miklosich LP, Skok BR I 424).

Derywat od *domaťь*, o suf. *-inъ* zob. I 120. Pierwotne znaczenie 'należący do wspólnej rodziny, do domowników' > 'jeden z domowników' > 'najważniejszy wśród domowników, naczelnik rodu, głowa rodziny, gospodarz'.

W. S.

domaťь *domaťa* *domaťe* 'związany z domem, z miejscem, gdzie człowiek żyje ze swoją rodziną, domowy, rodzinny, domesticus, familiaris', 'pozostający w związku z najbliższym otoczeniem domu, rodzimy, swojski, ojczysty'

~ stpol. XV—XVI w., dziś dial. rzadkie *domacy* (też z wtórną nosowością *domacy* Karłowicz SGP: śl.) 'domowy, należący do domu, gospodarstwa; rodzinny', 'rodzimy, swojski, ojczysty' (Słownik stpol., SP XVI IBL, Sychta SK, Lorentz PW, AJK IX m. 419, cz. II 110—1), XV w. bylica *domaca* 'wrotycz, Tanacetum vulgare', XVI w. 'należący do gospodarstwa, o zwierzęciu' (bydłatko *domaeze*, SP XVI IBL; L.), 'dial. kasz. *domaći* (člověk) 'domownik' (Sychta SK, Ramult), dluz. dawne *domjacy* (z wtórną palatalizacją *-m-*) 'domowy; rodzinny, swojski' (Muka z Jakubicy), również subst. *domjacy* pl. 'domownicy, rodzina', głuź. *domjacy* 'domowy, należący do domu, związany z domem; gospodarski' (też dial., np. Michalk Neustadt, Schroeder Schleife), także w funkcji subst. *domjacy* 'syn gospodarza domu', *domjaca* 'córka gospodarza domu', *domjacy* pl. 'rodzina, domownicy', czes. *domáci* 'domowy, należący do domu, związany z domem; rodzinny' od XV w., 'rodzimy, swojski, ojczysty', 'bliski, bezpośredni, poufaty', u Juugmanna też 'wewnętrzny', dial. także *domaci* 'związany z domem, należący do domu; swojski, rodzinny' (Bartoš DSM, Lamprecht Opava, Horečka Frenštát,

Hruška DSCh; *domaci zajč* 'domowy zajac, królik', Siatkowski Kudowa I 143), w funkcji subst. *domáci -ciho* m. 'gospodarz domu', *domáci -ci* f. 'gospodyni; żona gospodarza', *domáci -cích* pl. 'rodzina, domownicy', sła. *domáci* 'domowy, należący do domu, związany z domem' od XV w., 'przygotowany w domu; oswojony, hodowany w domu, o zwierzętach' (też dial., np. Matejčík Novohrad 95: *domáci zajac* 'królik'), 'rodzimy, swojski, własny', 'miejscowy, ojezysty', subst. *domáci* m. pot. 'gospodarz, właściciel domu; domownik', *domáca* f. 'gospodyni domowa; żona gospodarza', *domáci* pl. 'rodzina, domownicy';

sle. *domáč -máča -máče* 'należący do domu, związany z domem, domowy' od XVI w., 'rodzimy, swojski; miejscowy, krajowy, ojezysty' (też dial., np. Rigler Notr. 142, 144, Tominec Črui vrh; Pleteršnik: styryjskie *domáč domáča*), 'hodowany przez człowieka, o roślinach, zwierzętach', 'oswojony, o zwierzętach', w funkcji subst. *domáci* 'domownik, członek rodziny', 'rodak, krajan' (w tym znaczeniu także *domáci* člověk, Pleteršnik, SSKJ, też dial., np. rez. *domat'ь* člověk, Slav. Leks. 223), 'coś zrobionego w domu' (SSKJ), sch. *dòmáč -ča -če : domáci -ča -če* (dial. czakaw. *domáčci*, Jurišić Vrgada) 'związany z domem, z rodziną, z domostwem, z gospodarstwem, należący do domu, do rodziny, domesticus, familiaris' od XIV w., 'bliski, zażyły; lubiący dom', 'rodzimy, swojski, ojezysty', 'znajdujący się, żyjący w domu, przy domu, o zwierzętach, roślinach', w funkcji subst. *dòmáci* (zazwyczaj pl. *dòmáci*) 'członek rodziny, domownik' (dial. także 'duszek domowy', RSAN), w XVI w. też 'gospodarz, mąż', dawne XV—XVIII w. *dòmáčá* f. 'gospodyni domowa' (RJAŽ), es. *домашні* 'należący do domu, domowy, domesticus', w funkcji subst. 'domownik' (SJS);

ros. dial. *домáч -ча* subst. 'domator; wieśniak utrzymujący się z uprawy ziemi; wieśniak, w odróżnieniu od mieszkańca miasta; troskliwy gospodarz, gospodarny człowiek; zięć przyjęty do domu żony' (SRNG). ~

Adi. od adv. *doma* z suf. *-t'ь* (por. paralelna pod względem budowy stind. *amđ-tyā* 'domownik, bliski, krewny': *amđ* 'w domu', *amđt* 'z domu', Mayrhofer KEWA I 44). Pierwotne znaczenie 'związany z domem, z miejscem, gdzie człowiek żyje ze swoją rodziną'.

Berneker SEW I 240, Vasmer REW I 361, Zubatý Studie I 2, 139: tu też o suf. *-t'ь*, Machek ES² 123. W. S.

domat'ьnz *domat'ьna domat'ьno* (*domat'ьn'ь domat'ьn'a domat'ьn'e*) 'związany z domem, z miejscem, gdzie człowiek żyje ze swoją rodziną, domowy, rodzinny, domesticus, familiaris', 'pozostający w związku z najbliższym otoczeniem domu, rodzimy, swojski, ojezysty'

~ pol. dial. kasz.-sli. *domocni* 'domowy, należący do domu; swojski' (AJK IX m. 419, cz. II III, Lorentz PW), dłuż. *domacny* (dial. też *domjacny*, z wtórną palatalizacją *-m-*, Muka: mużak. i dialekty przejściowe) 'należący do domu, domowy', 'rodzinny; rodzimy, swojski, ojezysty', dłuż. *domjacny* (z wtórną palatalizacją *-m-*) 'domowy; gospodarski' (też dial., np. Schroeder Schleife), u Pfuhla także 'rodzimy, swojski', czes. rzadko *domácný* 'domowy; rodzimy, swojski, bliski', sła. *domácnny* 'domowy; rodzimy, swojski', 'miejscowy, ojezysty' (Isačenko SRS);

sle. książk. *domáčen -čna* 'domowy, właściwy domowi; swojski, rodzinny, ojezysty', sch. przestarz., dziś dial. *dòmáčni* (czakaw. *domáčni*; XVI—XVII w. również *dòmáčan -čna*) 'związany z domem, z rodziną; bliski, swoj-

ski, rodzimy, ojezysty' (RSAN, RJAZ, HDZ I 157: Susak), sss. **ДОМАШТЬНЪ** 'należący do domu, związany z domem, domowy', zazwyczaj w funkcji subst. 'członek rodziny; domownik';

rus.-cs. **ДОМАУВНЪ** 'domowy' (Miklosich LP), strus. **ДОМАУВНИИ**, **ДОМАУВНИИ**, **ДОМАУВНИИ**, **ДОМАУВНИИ** 'znajdujący się w domu, w domostwie, w gospodarstwie; dotyczący domu, gospodarstwa; znajdujący się przy domu', 'rodzinny, krewny, bliski', 'związany z jakimś miejscem, rodziny, miejscowy; wewnętrzny, wewnątrzpaństwowy', 'miejscowej rasy, o zwierzętach', 'oswojony, hodowany w domu, o zwierzętach; uprawny, o roślinach', 'wewnętrzny, duchowy, umysłowy' (Srezn., SRJ XI—XVII), w funkcji subst. 'domownik, członek rodziny, krewny' (zazwyczaj pl. 'domownicy, rodzina'), 'tuziylec, tuziemięc'. ~

Od *domat'ь* z suf. *-ьнз* (*-ьнъ*) nawarstwionym na podstawowe adi., *domat'ьнз*: *domat'ь* jak *domašьнз*: *domašь* (zob.). W. S.

domat'ьнъ zob. **domat'ьнз**

domažirь *domažira* wsch. 'osoba żyjąca, przebywająca w domu'

~ strus. **НО Домажирь** (ESSM V 69), ukr. **NM Domažyr** (SGKP II 116, Vasmer RGN III 67). ~

Por. 1. strus. **ДОМАЖИРИУКЪ** 'osoba zarządzająca skarbcem książęcym' (SRJ XI—XVII), ros. **NM Домажирово** (Vasmer l. c.);

2. ros. dial. **доможи́р -ра** 'lubiący siedzieć w domu, domator', 'sknera, skąpiec', 'człowiek zapobiegliwy, gospodarny';

3. ros. dial. **доможи́ра** 'dom z całym gospodarstwem' (SRNG);

4. strus. XV w. **доможириць** 'domownik' (Srezn.).

Compositum z I członem *doma* adv. i II *žirь*. Podstawą wyrażenie *doma žiti*. Typ *domo-žirь* sekundarny. O suf. *-ра* zob. II 17—18.

ESSM V 69.

T. Sz.

domikъ zob. **domъкъ**

domokti *domogo* 'siłą czegoś dokonać; pokonać coś (kogoś) siłą', zach. i pld. też 'okazać pomoc, dopomóc', **domokti** się 'osiągnąć coś staraniem, wysiłkiem, dojść do czegoś, dopiąć czegoś', iter. **domagati** *domagajō* 'być w stanie, móc coś zrobić, potrafić coś uczynić', **domagati** się 'usilnie, uporeczywie do czegoś dążyć, starać się o coś'

domokti: ~ pol. dial. kasz. *domoc -móże* 'pokonać, zwyciężyć kogoś' (Lorentz PW, Karłowicz SGI'), głuź. *domóc domóžu -móžeš* 'dokonać czegoś, skutecznie coś' (Pfuhl), czes. przestarz. *domoci* 'dopomóc do czegoś, w czymś' (*Domohl ji k tomu*, SŠJČ), dawne *domoci* něco 'dowieść, udowodnić' (tylko u Jungmanna: *Kdoby to byl domohl*);

sch. *domoči*: *dōmoči dōmognēm* 'starczyć, wystarczyć', 'dopomóc, okazać pomoc' (RSAN), dial. 'być dokuczliwym, dokuczyć', 'przewyższyć kogoś sprytem, przechytryć' (RSAN);

ros. dial. *доміць* koro 'przewyciężyć, zwyciężyć' (Dal). ~

domokti się: ~ pol. dawne *domóc się* 'staraniem, domaganiem coś uzyskać, wymusić na kim' od XVI w. (SP XVI IBL, L. z XVIII w.), w XVII w. *domóc się* kogo 'dogonić, dopędzić, dopaść kogo' (Słownik Paska; jeszcze u L. jako termin myśl. 'dognać, doszczuć, dopędzić, dostać', np. *Pies domógl się zająca*), głuź. *domóc so* 'dokonać się, zostać dokonany' (Pfuhl), czes. *domoci se*

-*mohu se* 'osiągnąć coś dużym wysiłkiem, dopracować się czegoś' (Přír. slov., SSJČ), *domoci se práva* 'dovolat se, doszukać się sprawiedliwości' (SSJČ), sła. *domóci' sa -móže sa* 'z trudem, z wysiłkiem coś osiągnąć' (SSJ);

sła. *domóci se -mórem se česa* 'osiągnąć coś' (Pleteršnik: Cigale, jako pożyczka z chorw.; według SSKJ *domóci se -mórem se* książkowe 'osiągnąć coś z wysiłkiem, z trudem'), sch. *domóci se* : *dómoči se dómognēm se* 'osiągnąć coś, dorwać się, dopiąć czegoś, zwykle wysiłkiem, walką, chytrąścią, przebiegłością', 'dojść, przybyć, przyjść do czegoś; znaleźć się w jakimś położeniu' (RMat., RSAN);

strus. XVII w. *домогтися* 'osiągnąć coś, otrzymać coś upragnionego' (SRJ XI—XVII), ros. dial. *домóчься -могúсь -можешься* 'osiągnąć coś, dopiąć czegoś' (SRSO, stąd SRNG), *домóчься чего* 'usilnie się o coś dopomnieć, postarać się o coś usilnie' (Dal, Slovar' CSKJ), ukr. *домогтись -ожуься -ожешься* 'postarać się o coś', stukr. XVII w. *долодоч домогтися* 'wymogli, wydobyli, zdobyli dowód' (Tymčenko), brus. *дамагчыся* 'dopiąć czegoś, osiągnąć coś'. ~

Por. bułg. *домогна се* 'osiągnąć, uzyskać po usilnych staraniach, dochrapać się', *домогвам се* 'ubiegać się, starać się, dążyć usilnie' (według RBKE z ros.), maced. *домогне се* 'dopiąć, osiągnąć coś', imperf. *домогнува се* (MRS).

Iter. *domagati*: ~ pol. dial. *domagać* 'być zdrowym, krzepkim' (Karłowicz SGP z Krakowskiego; w języku liter. tylko *nie domagać* 'chorować, chęrlać');

sch. dial. *domáhati domážem* (: *dómágam*) 'być dokuczliwym, dokuczać; szkodzić komuś, przeszkadzać zamiast nieść pomoc' (RSAN);

strus. *домгати домагаю* 'być w stanie, móc' (Srezn. Dop. 92). ~

Por. strus. *домгати* 'być zdrowym' (SRJ XI—XVII); ros. tylko u Dala (bez lokalizacji) *домогать* 'zwycięzać, przewycięzać', 'донимать или доезжать', także w zwrocie *домогаеть ли?* 'jak zdrowie?, czy jesteś zdrow?'. *domagati se*: ~ pol. *domagać się* 'żądać, usilnie dopominać się o co, wymagać'

(też dial., np. Karłowicz SGP, Lorentz PW) od XV w. (stpol. XV w. 'usilnie się o coś starać, do czegoś dążyć, contendere', często i w XVI w. w podobnych znaczeniach 'żądać, dopominać się, usilnie o coś się ubiegać, chcieć, pragnąć, prosić', SP XVI IBL), dial. kasz. *domagac są* 'złościć się, gniewać się' (Lorentz PW), czes. *domáhati se* 'dopominać się, żądać, wymagać' (Přír. slov., SSJČ), sła. *domáhat' sa* 'dopominać się, żądać, wymagać', rzadko 'próbować gdzieś się dostać' (SSJ), 'wypytywać' (Isačenko SRS);

sła. *domáhati se -am se česa* 'dążyć do czegoś, starać się o coś' (Cigale, stąd Pleteršnik uważający wyraz za pożyczkę chorw.; SSKJ nie notuje), sch. *domáhati se domážem se* 'osiągnąć coś, dochodzić do celu' (RSAN; imperf. do *domóci se*, RMat.), dial. 'udawać, mizdrzyć się', 'dokuczać' (RSAN);

ukr. *домгатися -гáюся* 'usilnie starać się o co' (SUM), też 'uporczywie, wytrwale prosić' (Hrinčenko), stukr. od XVI w. *домгатица* 'wymagać czegoś, upominać się o coś, starać się o coś' (Tymčenko), brus. *дамагáцца -гáюся* 'uporczywie, usilnie dążyć do czego; zabiegać, starać się o coś' (też dial., Šaternik Červ.), 'obstawać przy czym; rościć sobie pretensje do kogoś, czegoś'. ~

Por. strus. XVII w. *домогатися* 'osiągnąć coś, otrzymywać coś upragnionego' (SRJ XI—XVII), ros. *домогаться -гáюсь* 'uporczywie, usilnie dążyć do czegoś' (SSRJ), dial. 'wdawać się w coś, wtrącać się do czegoś', 'usilnie dążyć do czegoś', 'interesować się, rozpytywać, wypytywać o coś' (SRNG,

Dal), ukr. dial. домогáтися -гáюся 'ządać, wymagać; uporeczywie prosić' (Hrinčenko).

Od *mokti mogq* z pref. *do-* (zob.).

T. Sz.

domoltiti domolt'q 'skończyć młócenie, wymłócić do reszty'

~ pol. przestarz. i dial. *domłócić -młóć* 'skończyć młócenie, wymłócić wszystko do końca' (SP XVI IBL, L.; Szymczak Domaniewek), dłuż. *domłósiś -im* 'ts.' (Muka s. v. *młósiś*), głuź. *domłócić* 'ts.', czes. *domlátiti -im* 'dokończyć młócenia', dial. też przeu. 'przyłożyć komuś, zbić' (Pfir. slov.), sła. *domlátiti* 'skończyć młócenie', 'zbić kogo, przyłożyć komu';

sle. *domlatiti : domlátiti -im* 'skończyć młócenie' (SSKJ, Pleteršnik), sch. *domlátiti domlátim* 'ts.' (też dial., RSAN, RJAZ);

strus. домолотити 'wymłócić do końca' (SRJ XI—XVII z XVII w.), ros. *домолотить -молочу -молотить 'ts.', ukr. домолотити -молочу -молотити 'ts.', brus. дамалаціць -чу 'ts.'. ~

Z pref. *do-* od *moltiti*, p.

M. Š.

domolt'ky f. pl. 'kończenie młócenia', 'uroczystość z okazji zakończenia omlotów'

~ sle. *domlátki : domlátki* 'uczta po skończonych omlotach' (SSKJ, Pleteršnik);

ros. dial. домоломку 'zakończenie omlotów' (Wołogda, Nowogród, Jarosław, SRNG), brus. дамаломки 'zakończenie (zwykle uroczyste) omlotów' (BRŠ, Šaternik Červ.). ~

Por. też w tym samym znaczeniu l. z suf. -а: ros. dial. домолом 'kończenie młócenia', 'uroczystość z okazji zakończenia omlotów' (Dal);

2. powstałe w wyniku depluralizacji formy podstawowej: czes. *domlatek -tku* (dial. też *domlatek*, Gregor Slav.-buč.), sła. dial. *domlatek* (Häbovštjak Orava 71 bez podania znaczenia).

Nomen actionis z suf. -ska od *domoltiti*. Por. podobnie zbudowane *dožinaky*.

M. Š.

domosědz zob. **domasědz**

domovati domuju 'przebywać w domu, mieszkać', pln. też 'zajmować się domem, prowadzić gospodarstwo domowe'

~ pol. dawne *domować -muję* 'zajmować się domem' (L.), 'zajmować się handlem wędrownym, domokrażnym' (L. z Troca), *domować* u kogo 'być czyimś domownikiem' (L.), dziś dial. kasz. *domovac* 'mieszkać z kimś razem' (Sychta SK), głuź. *domować so* 'osiedlać się w domu, zamieszkiwać' (Pfulil), czes. *domovati* 'mieć miejsce zamieszkania, pobytu; mieszkać, przebywać', sła. u Kálala *domovat* 'mieszkać, przebywać';

sle. książk. *domovati -mujem* 'stałe gdzieś przebywać, mieszkać', sch. od XVII w. *domovati domujem* 'przebywać, mieszkać w swoim domu lub jak w swoim domu';

ukr. *домывати -мью* 'siedzieć, przebywać, spędzać czas w domu; doglądać domu, domostwa, prowadzić gospodarstwo domowe', dawne *домовати* 'przebywać, mieszkać w czyimś domu, mieszkać w czyimś domu jak we własnym', (Tymčenko: XVIII w.), 'prowadzić dom, gospodarstwo' (Bilečkyj-Nosenko), brus. dial. *дамасать -мью* 'siedzieć, przebywać w domu' (Šatalava BDS), 'prowadzić dom, gospodarować' (Nosovič). ~

Denominativum od *doma* l., o budowie zob. I 48.

W. S.

domovi : **domovъ** adv. 'do domu, do swojego miejsca zamieszkania, do swojego domostwa, domum', 'do swoich stron rodzinnych'

~ dłuż. *domoj* 'do domu' (też dial., np. Fasske Vetschau, zob. także Muka HLF 308—13), głuź. *domoj* 'ts.' (też dial., np. Michalk Neustadt, Schroeder Schleife; por. nowsze *dom* 'do domu', Zeman, Pfuhl), czes. *domū*, dawne *domov* 'do domu, do siebie', dial. w tym znaczeniu także *dōmu* : *domu* < *domū* < *domovъ* (np. Siatkowski Kudowa I 147, Gebauer HMČ I 265, 608, III 1, 328), śl. *domov* (dawne *domov*, *domuov*) 'do domu, do stron rodzinnych; do ojczystego kraju', dial. także *domu*, *domov*, *domuof* 'ts.' (np. Kálal, Sips Bükk-Gebirge, Habovštiak Orava 180; o rozwoju fonetycznym wyrazu p. Stanislav DSJ II 208, 535, 579, 580);

śle. *domov*, *domov* (książk. i dial. także *domū*, *domū* < *domov*, *domov*) 'do domu, do siebie, do swojego domostwa; do stron rodzinnych, do swego kraju, do ojczyzny' (o fonetyce wyrazu w dialektach i historii języka p. Tominec Črni vrh, Rigler Notr. 59, 98—9, 103—4, 124, 126, Rigler Začetki 115, 123), seh. dawne (do XVII w.) dial. czakaw. *domov* 'do domu, do siebie; do swoich stron rodzinnych, do ojczystego kraju' od XIV w. (już od XIV w. spotyka się w dialektach sztokaw. i czakaw. nowszą formę *dōmōm*, w XVI—XVII w. i u Stulicia również *dōmōme* 'do domu, domum; w domu, domi', o historii i geografii wyrazu p. RJAZ, dial. czakaw. także *domōm*, XVII w. *domon* 'do domu', RJAZ, HDZ III 135: Karlovac), serb.-es. też **домовъ** 'ts.' (SJS, Miklosich LP), ser. **домови**, **домовъ** (**домовъ**) 'do domu' (SJS);

strus. **домови** : **домовъ** : **домовъ** 'do domu, domum', 'do swoich stron rodzinnych' od XI w. (SRJ XI—XVII), ros. *домовъ* (-j < -v' na drodze fonetycznej wymiany, bądź pod wpływem adv. pochodzących z instr. sg. f., p. Borkovskij-Kuznecov IGRJa 157, 322), przestarz. *домовъ* 'do domu, do siebie, do swojej rodziny; do swoich stron rodzinnych', dial. też *домовъ* (*домовъ*, *домовъ*) 'ts.' (o geografii wyrazu p. Dal, SRNG, Opyt, Opyt Dop.), ukr. dawne od XV w. **домовъ**, **домовъ** (w XVIII w. też *домовъ*) 'do domu, do siebie' (SSUM, Tymčenko), dziś w tym znaczeniu dial. *домовъ*, *домовъ* (SUM, Żel., Hrinčenko), brus. *домовъ* 'do domu' (też dial., np. Nosovič, Bjalkevič Mohylew; por. *домовъ* icuŕ 'umierać', Mat. Minsk 50). ~

Por. formy wzmocnione partykulami: śle. dial. *domovka* = *domov* adv. (Pleteršnik: Karyntia, Ziljska dolina); ros. dial. *домовку* 'do domu' (SRNG: pskow., smoleńskie), brus. dial. *домовки* 'ts.' (np. Šaternik Červ., Rastorguev Brjansk, BMM MI 242); dłuż. *domkoj* 'ts.' (Muka z języka dziecięcego).

Stary dat. sg. *domovi* (skrótowy w wygłosie adv., por. podobną zmianę w *dolovъ*).

Sobolevskij Lekcii 94, Vasmer REW I 362, Vaillant GC II 2, 689.

W. S.

domovikъ *domovika* pln. 'głowa rodziny, rodu zamieszkującego wspólnie dom, pater familias', 'członek rodziny, rodu zamieszkujący we wspólnym domu, mieszkaniec domu', wsch. też 'duch opiekuńczy domostwa, domowy demon; skrzat, chochlik'

~ pol. dial. kasz.-śli. *domovik -ka* 'domownik' (Lorentz PW);

ros. dial. *домовик -ка* 'właściciel, gospodarz domu; zarządca domu, dworu, oberży, zajazdu' (Dal, SRNG), *домовик -ка* 'ten, kto przebywa w domu, nie pracuje poza domem' (Ivanova Sl. Podmoskovijska), 'zięć przyjęty do domu rodziców żony' (Dal, SRNG, Melničenko Jaroslavl), 'trumna' (Ivanova l. c.),

przestarz., dziś też dial. 'dobry albo zły duch domowy przebywający w domu lub obejściu' (SSRJ, Ruk. Leks., SRNG; Dal, tu także dokładniejszy opis duszków domowych), ukr. *домовік -ка* 'dobry albo zły duch domowy; bożek opiekuńczy domostwa i majątku' (też dial., Hrinčenko, Żel.), brus. *дамасік -ка* 'dobry albo zły duch domowy przebywający w domu, obejściu' (także dial., np. Nosovič, Šaternik Červ.). ~

Por. sch. dial. czakaw. XVII w. *domovica* 'gospodyni domowa' (RJAZ); ros. dial. *домовіца* 'gospodyni domowa' (SRNG: ołonieckie), też f. do *домовік*, 'zona dobrego albo złego ducha domowego'.

Od adi. *домовъ*, o substantywizującym adi. suf. *-ікз* zob. I 90—1.

Zob. *домовьсь, домовнікз*.

O wierzeniach w duchy opiekuńcze domostwa i czei, jaką je obdarzano zwłaszcza we wschodniej Słowiańszczyźnie p. Moszyński KLS² II 1, 660—4, Wróblewski, SSS I 336. W. S.

domovina 'coś związanego z najbliższym otoczeniem człowieka, np. strony rodzinne, kraj ojczysty, dom rodzinny', wsch. też 'trumna, mogiła, grób'

~ dłuż. *domovіna, domovіna* 'kraj rodzinny, ojcowizna, ojczyzna', gluź. *domovіna* 'ts.', czes. *domovіna* 'miejsce rodzinne, dom, kraj ojczysty, ojcowizna, ziemia ojczysta, ojczyzna', śl. *domovіna* 'miejsce, strony rodzinne, kraj ojczysty, ziemia ojczysta, ojcowizna';

śle. *domovіna* 'strony rodzinne, kraj ojczysty; ojczyzna; stałe miejsce pobytu' od XVI w., arch. już od XVI w. 'budynek mieszkalny, dom (razem z kawałkiem gruntu), zagroda, dom z obejściem, domostwo, gospodarstwo', sch. *dòmovіna* 'miejsce, strony rodzinne, kraj ojczysty, ojcowizna; majątek, miejsce pochodzenia' od XVII w., dawne XVIII w. 'ojcowizna, majątek, posiadłość', przestarz. i dial. 'dom mieszkalny; rodzina, domownicy', 'domostwo, gospodarstwo należące do jednej rodziny, „zadruga”'; wspólnota osób pracujących i mieszkających razem', 'domownicy, rodzina męża w stosunku do żony' (RJAZ, RSN), u Vuka 'dom z obejściem, zagroda, domostwo', bułg. przestarz. *домовіна* 'sprzęty domowe, urządzenia domowe, inwentarz domowy' (RROD), dial. *думовіна* 'ojcowizna, ojczyzna' (Stojkov Banat: z sch.);

ros. pot. i dial. *домовіна* 'trumna (główniej zazwyczaj drążona w jednym kawałku drewna, dziś zbijana z desek); skrzynka w kształcie trumny nad grobem; grób' (SSRJ, Dal, Słovarn' Urala, Słovarn' Don., Opyt, SRNG), syberyjskie też 'dom mieszkalny trwały, stady, w odróżnieniu od mieszkania sezonowego' (SRNG), ukr. *домовіна* 'mogiła, grób', od XVII w. 'trumna' (w tym znaczeniu także dial., np. SDU 101, Żel.), brus. pot. i dial. *дамасіна* 'trumna' (np. BRS, Nosovič, Šaternik Červ., BMM III 242, Sejaškovič Grodno, Bjalkevič Mohylew); z wsch. słow.: pol. dial. wsch. *domovіna* 'trumna' (SJP PAN, Karłowicz SGP). ~

Por. 1. pol. dial. *domovіzna* 'miejsce rodzinne, najbliższa ojczyzna; ruchomości domowe; domostwo, obejście domowe; żywy inwentarz domowy' (SJP PAN, Karłowicz SGP, Szymczak Domaniewek, Maciejewski Chełm.-dobrz. 132, Sychta SK), śl. *domovіzeń* 'ojcowizna, dziedzictwo; dziedziczenie' (Isačenko SRS);

2. derywowane wprost od *domъ*: gluź. *domizna* 'ojczyzna, kraj rodzinny, ziemia rodzinna, ojczysta'.

Derywat od *домовъ*, o suf. *-іна* zob. I 120—1. Nie można wykluczyć, że

jest to derywat od *domъ* rozszerzony elementem *-ov-*. — O tabuistycznym użyciu wyrazu w językach wsch.słow. zob. Havers NLS 100 nn., Vasmer REW I 362. W. S.

domovisko zob. **domovišće**

domovišće pln. † zach. **domovisko** 'duży dom', 'miejsce pobytu, zamieszkania; strony rodzinne'

domovišće: ~ pol. dial. kasz.-sli. *dom^ovišće* 'miejsce, na którym stał weześnie dom' (Lorentz PW), czes. rzadko *domoviště* 'strony rodzinne, kraj ojczysty'; ros. przestarz. od XVII w., dziś dial. *домовище* 'miejsce pobytu, miejsce zamieszkania', 'trumna', dial. też 'miejsce, w którym przebywają złe duchy; odmęt, w którym mieszka wodnik', 'skrzynka w kształcie trumny umieszczana nad grobem' (SRNG, Melničenko Jaroslavl, Slovarь Urala), również *домовище* 'rodzinny grobowiec' (SRNG: Psków), ukr. u Żel. *домовище* 'zabudowania, Gebäude'. ~

Por. pol. dawne XVII w. *domiszczę* augm. od *dom* (Kn., I.), dziś w tym znaczeniu dial. sli. (Lorentz PW), kasz. też 'duża sien' (Sychta SK VII 51); sch. dial. *domište* (czakaw. *domišće*) 'miejsce pobytu, miejsce zamieszkania, dom' (RSAN, RJAZ); ros. *домище* augm. od *дом*, ukr. od XVI w. *домище* 'ts.' **domovisko**: ~ pol. *domovisko* rzadko 'dom, domostwo', śla. *domovisko* 'miejsce pobytu, miejsce zamieszkania', u Kálala 'brzydkie, nieprzyjemne miejsce pobytu; duży dom'. ~

Por. 1. pol. od XVII w. *domisko* augm. od *dom*, też dial., np. Dejna RKJL XXI 238, Lorentz PW, śla. *domisko* 'ts.' (Isačenko SRS); brus. *domická* augm. od *дом*, dial. *domicko* 'domek' (Sejaškovič Grodno);

2. pol. dawne *domsko* augm. od *dom* (I.), śla. dial. *domsko* 'ts.' (Kálal, Habovštiak Orava 155).

Derywaty od *domъ* 1. z suf. *-išće*, *-isko*, p. I 95—7 (tu też o rozszerzającym elemencie *-or-* i funkcjach tych przyrostków). W. S.

domovits domovita domovito 'mający dom, zamożny, majątny', 'odznaczający się troską o dom, o majątek rodziny, zapobiegliwy, gospodarny', 'związany z domem, przynależny do domu rodzinnego, do rodziny, do wspólnie zamieszkującego rodu'

~ stpol. XVI wyjątkowo w funkcji subst. *domovit -ta* 'domownik', może 'przyjaciół domu' (SP XVI IBI), czes. *domovity* 'przypominający dom, właściwy domowi', 'należący do domu, do rodziny' (SSJČ), stczes. też 'majątny, bogaty' (Gebauer Sl., Novák SlHus), w funkcji subst. *domoviti* pl. 'domownicy, członkowie rodziny, rodzina' (Gebauer Sl.; ale u Jungmanna z Lindego *domovit -ta* 'domownik, familiaris');

sch. przestarz. *domovit -ta -to* 'zapobiegliwy, troskliwy, skrzętny, gospodarny; swojski, rodziny, domowy' (RSAN), ses. *улокъкъ домовитъ* 'gospodarz, pan domu', *отць домовитъ* 'pater familias', bułg. dial. *домовит -та -то* 'zapobiegliwy, skrzętny, troszczący się o dom, o rodzinę, gospodarny, zamożny, bogaty' (RBKE, Gerov, BDial. II 153: Rodopy, BER I 410);

strus. *домовитыи* 'gospodarny; zamożny', w funkcji subst. *домовитъ -та* 'pan domu', ros. pot. *домовитый*: *домовит -та -то* 'gospodarny, skrzętny, zapobiegliwy', u Dala *домовитый человек* 'dobry, troskliwy, zamożny gospodarz', dial. w funkcji subst. *домовитые -тых* pl. 'rodzice narzeczonego' (Dal,

SRNG: Twer), *домовитый* 'казак, не отбывавший службы' (Slovarь. Don.), ukr. *домовитий* 'gospodarny, oszczędnny, skrzętny' (SUM), u Żel. też 'domowy', brus. dial. *дамасіма* adv. 'prztylnie, przyjemnie, po domowemu' (Sejaškovič Grodno). ~

Adi. od *doms* 1. (por. także *domovs*), o suf. *-its* zob. Winkler-Leszczyńska PJ PAN 40. W. S.

домовъ *domova domovo* 'żyjący w domu, o ludziach, członkach rodziny, związany z pomieszczeniem, z domem, gdzie człowiek żyje z rodziną, należący do domu i jego najbliższego otoczenia; żyjący w domu, w obrębie domostwa, zabudowań gospodarczych, o zwierzętach, *domesticus*', 'związany z rodziną, wspólnym gospodarstwem, mieniem, majątkiem, należący do tego, co jest w domu, do rodziny, mienia, majątku', 'dotyczący rodu, rodowy', 'związany ze stronami rodzinnymi, rodziny, swojski'

~ pol. *domowy* 'będący, pozostający w związku z domem mieszkalnym, należący do domu mieszkalnego, o ludziach, zwierzętach, przedmiotach i częściach domu' od XV w. (też dial., np. MAGP IX m. 439, cz. II 107—12, Zaręba AJŚ III m. 497, cz. II 73, Dejna AGK m. 488, Kucala PSM 71, 128, Szymczak Domaniewek, Górniewicz Malbork, Sychta SK), 'będący w jakimś związku z domem jako mieszkaniem, ograniczony do terenu mieszkania, znajdujący się, odbywający się na terenie mieszkania', 'odnoszący się do rodziny, pozostający w związku z rodziną, ze wspólnym gospodarstwem, *familiaris*; dotyczący rodu, rodowy', 'krajowy, ojczysty, rodziny, swojski', 'oswojony, wyhodowany w domu lub przy domu' od XVI w., stpol. XV w. 'lubiący dom, gospodarny' (Słownik stpol.), XVI w. 'prywatny, osobisty; zwykły, pospolity, pośledniego gatunku' (SP XVI IBL), dial. *domowy* ojciec 'ojciec panny młodej' (Karlłowicz SGP: Poznańskie), w funkcji subst. *domowy -wego* 'domownik' (od XVI w., też dial., np. Szymczak o. e., Olesch Sankt Annaberg), *domova -icej* 'domownica', w XVI w. *domowe* n. 'podatek, danina od domu' (SP XVI IBL), głuź. *domowcy* 'należący do domu, *domesticus*', czes. przestarz. od XV w. *domovj* 'ts.', sła. od XVI w. *domovj* 'ts.' (też dial., np. Habovštiak Orava 175), u Kálala także 'rodzinny, odnoszący się do rodziny', arch. w wyrażeniach *domovj pán* = *domovj* 'gospodarz, głowa domu', *domovú pani* = *domová* 'gospodyni' (SJS, Isačenko SRS, Kálal);

sch. dial. *dómov -ra -vo* 'związany z domem, należący do domu' (RJAZ, RSAN), bulg. dial. *домов(у)* 'gospodarny, skrzętny', 'zamożny, bogaty' (BER I 410; w języku literackim, urzędowym z ros. *домовú* 'związany z domem mieszkalnym', *домовá* книга 'książka meldunkowa');

strus. *домовитий* : *домовой* 'należący, odnoszący się do domu, związany z domem, znajdujący się w domu, przy domu; mieszkający w domu; odnoszący się do rodziny, rodu', w funkcji subst. *домовитий* 'domownik; powiernik', *домовою* 'gospodarstwo, majątek, majątność; towary, przedmioty niezbędne w gospodarstwie domowym' (SRJ XI—XVII), ros. *домовый -вая* : (arch., pot.) *домовою -вая* 'należący, odnoszący się do domu, związany z domem; żyjący, znajdujący się w domu, przy domu, np. też o ptakach, zwierzętach' (dial. także 'gospodarny, skrzętny, troskliwy', np. Dal, SRNG, Slovarь Urala), arch. 'odnoszący się do rodziny, domostwa, gospodarstwa; rodzinny', w funkcji subst. *домовою -ого* m. (też *домовая -ою* f.) przestarz., dziś dial. 'dobry albo zły duszek domowy, chochlik, skrzat' (np. SSRJ, Dal, Melь-

ničenko Jaroslavl, Slovarь Rjazan.), dial. *домовая -вой* 'dobra, skrzętna gospodyni; kobieta zajmująca się domem, gotowaniem' (Dal, SRNG), *домовá -вѣ* 'skrupa, samotna kobieta' (SRNG), ukr. *домовий -ва -ве* (u Hrinčenki także *домовій*) 'należący do domu, do mieszkania; związany z domem, np. o człowieku, zwierzętach', 'związany z rodziną, domostwem, rodzinnym' od XV w., w funkcji subst. *домовий -вого* m. 'duch domowy' (SUM; dawne XVII—XVIII w. 'domownik', Tymčenko; dial. *домовий* 'гадина, що жие під хатою; її бояться вбивати', Kmit Bojk.), brus. *домавы* 'związany z domem, należący do domu; rodzinny' (też dial., np. Nosovič; Sejaškovič Grodno: np. *домавы сабака* 'pies pilnujący domu'), w funkcji subst. *домавы* m. 'domowy duszek' (BMM III 242), u Nosoviča *домова -вы* f. 'gospodarstwo domowe'. ~

Adi. od *domъ* 1. z suf. *-ovъ*.

W. S.

домовъ zob. **domovi**

домовъсь домовъса 'ten, kto zamieszkuje dom jako członek rodziny, rodu lub sługa domowy, domownik'

~ stpol. XVI w. wyjątkowe (tylko u Mącz.) *domowiec -wca* 'domownik' (SP XVI IBL, L.; z pol. głuź. *domowe -ca* 'sługa domowy', Pfuhl, czes. u Jungmanna *domovec -vce* 'przyjaciół domu'), dziś dial. kasz. rzadko *domłowe -ca* 'przyjaciół domu' (Sychta SK);

śle. nowe *domovec -vca* 'domownik', też NM *Domovac*, kajkaw. NM *Domovec* (RJAŻ);

ukr. u Żel. *домисці* pl. 'domownicy, członkowie rodziny; czeladź, służba domowa', *домовіць -вця* 'grzyb domowy, pleśń domowa, Merulius lacrymans'. ~

Od adi. *domovъ*, o substantywizującym adi. suf. *-ць* p. I 99—100.

Zob. *domovikъ, domovnikъ*.

W. S.

домовъје pld. (cz. plu.-zach.), wsch. 'budynek przeznaczony na mieszkanie', wsch. eufemistycznie też 'trumna'

~ śle. *domōvje* dawne 'dom mieszkalny; miejsce zamieszkania', przestarz.

'strony rodzinne, kraj ojczysty' (SSKJ), u Pleteršnika także 'ojczyzna';

ros. dial. *домовье -вья* 'dom z zabudowaniami gospodarskimi, zagroda' (SRNG: Swierdłowski, Slovarь Urała), *домовьѣ -вья* 'trumna; zazwyczaj trumna wydrążona w jednym kawałku drewna' (SRNG), brus. dial. *домавѣ* 'trumna' (MSDM 137: Witebsk). ~

Od *domъ* 1. *domu* z suf. *-aje* dodanym do pierwotnego tematu na *-u-*.

W. S.

домовникъ домовника 'głowa rodziny, rodu zamieszkującego wspólny dom, pater familias', 'członek rodziny, rodu, zamieszkujący we wspólnym domu, mieszkaniec domu'

~ pol. *domownik -ka* 'stały mieszkaniec danego domu, człowiek razem z nim mieszkający, np. członek rodziny, pracownik domowy, współlokator' od XVI w. (też dial., np. kasz.-sli. *domownik -ka*, Lorentz PW), już w XV w. 'głowa rodziny, gospodarz', u Lindego XVII—XVIII w.; 'krajanie, rodak, ziomek', dłuź. *domownik -ka* 'dozorca domu; ochmistrz; domownik', głuź. *domownik -ka* 'dozorca domu; odźwierny, portier', u Pfuħla też 'mieszkaniec

domu; członek rodziny', czes. *domovník -ka* 'zarządca domu' od XV w., stczes. także 'gospodarz; sługa', sła. *domovník -ka* 'zarządca domu, dozorca' (SSJ);

sł. *domóvnik -ka* 'mieszkaniec domu; członek rodziny' (Pleteršnik), sch. *dòmōvnik -ka* dawne 'mieszkaniec domu; członek rodziny' (RJAŽ: XVII w., Stulić), przestarz. 'dozorca, zarządca domu; ochmistrz, podkomorzy dworu', 'porządek domowy, przepisy domowe' (RSAN), cs. *домовънникъ -ка* 'członek rodziny; głowa domu, rodziny, pater familias' (SJS, Miklosich LP), bułg. dial. *домовникъ* (BKKĖ też *домовникъ*) > *домомникъ* (Gerov) > *домникъ* (ib., BDial. V 167: Rodopy) 'dobry, troskliwy, zamożny, majątny gospodarz';

strus. *домовникъ -ка* 'gospodarz domu', ros. *домовник -ка* 'dozorca, gospodarz domu', 'człowiek pilnujący domu pod nieobecność gospodarzy', dial. także 'spotkanie gości w domu właściciela podczas jego nieobecności' (SRNG), *домовник -ка* 'właściciel, gospodarz domu; zarządca domu' (Dal: smoleńskie, pskow.), ukr. dawne *домовник -ка* 'mieszkaniec domu; członek rodziny, krewny, bliski' (dziś w tych znaczeniach dial. *домівник -ка*, Hrinčenko, Żel.), 'stały mieszkaniec; gospodarz' od XVII w., w XVI w. 'krajca, rodak, ziomek', w XVIII w. 'domator' (Tymčenko), dial. 'duszek domowy' (Hrinčenko, Żel.), brus. dial. *домовник -ка* 'człowiek pilnujący domu i gospodarstwa pod nieobecność pozostałych domowników' (Scjaškovič Grodno). ~

Por. pol. dial. kasz.-sli. *domovník* : *dom'ovnik -ka* 'strych nad sienią' (MAGP I m. 6, cz. II 16—8, Lorentz PW, Sychta SK).

Od *domovъnъ*, o suf. *-ikъ* zob. I 90—1.

Zob. *domovníkъ*, *domovъnъ*.

W. S.

домовънъ *домовъна* *домовъно* 'żyjący w domu, o ludziach, członkach rodziny; żyjący w domu, w obrębie domostwa, zabudowań gospodarskich, o zwierzętach', 'związany z pomieszczeniem, z domem, gdzie człowiek żyje z rodziną, należący do domu i jego najbliższego otoczenia, domesticus', 'związany z rodziną, wspólnym gospodarstwem, mieniem, majątkiem, należący do tego, co jest w domu, należący do rodziny, mienia, majątku', 'dotyczący rodu, rodowy', 'związany ze stronami rodzinnymi, rodzinny, swojski'

~ stpol. XV w. *domovny* 'domowy, domesticus' (Słownik stpol.), dłuż. *domovny* 'należący do domu, domowy', głuź. *domovny* 'ts.', 'rodzinny', czes. *domovní* 'związany z domem, należący do domu, domowy' (też dial. np. Siatkowski Kudowa 1 141; Hruška DSCh: *domovní dvěře* 'drzwi do domu'); stczes. już w XV w. *domovní* pacholek 'sługa', Novák SHus), w funkcji subst. *domovní -neho* m. 'domownik', sła. *domovny* 'związany z domem, domowy' (Isačenko SRS, Kálal), w funkcji subst. *domovny -ného* 'gospodarz domu' (Kálal), 'zarządzający domem, administrator domu' (Isačenko SRS);

sł. książk. *domóven -vna* 'dotyczący domu, domowy; dotyczący stron rodzinnych; rodzinny' (SSKJ, Pleteršnik), sch. przestarz. *dòmōvni* 'dotyczący rodziny, rodzinny; domowy; rodzinny, swojski, ojczysty' (RSAN), według RJAŽ wyjątkowe w XVI i XVIII—XIX w. 'domowy', scs. *домовънъ* 'związany z domem, domowy; należący do domu, domu' (SJS: Zogr., Mar.), bułg. dial. *домовен -vna* 'gospodarny; należący do domu, domowy' (Gerov), w funkcji subst. 'właściciel, posiadacz domu' (BER I 410);

strus. *домовънникъ* 'domowy, związany z domem, należący do domu, odbywający się w domu' (w funkcji subst. *домовънникъ*, *домовънныє* pl. 'mieszkańcy

domu, członkowie rodziny, domownicy'), 'dostatni, zasobny, posiadający dom, gospodarstwo; gospodarny', 'miejscowy, należący do danej okolicy', w funkcji subst. *домовинное* 'majątek, posiadłość', ros. przestarz. *домовинный* 'związany z domem, rodziną', 'należący do domu, do rodziny' (Dal, Słownik CSRJ), *домовные люди* 'domownicy, mający dom', ukr. dawne XVII—XIX w. *домовный, домовный* 'domowy; rodzinny' (Tymčenko, Bilećkyj-Nosenko), u Żel. *домовний* 'rodzinny, ojezysty'. ~

Por. wskazujące na postać *домовнъ*: ros. dial. *домовный -ня* 'związany z domem, z rodziną; należący do domu, do rodziny', 'gospodarny' (Dal, Słownik Don.).

Adi. od *domъ* I. (zob. *domovъ*) z suf. *-нъ*. Nie można wykluczyć powszechnego nawarstwienia się produktywnego *-нъ* na podstawowe *domovъ*. W. S.

domovъskъ *domovъska domovъsko* zach., pld.: **domъskъ** *domъska domъsko* 'związany z domem, należący do domu, właściwy domowi'

domovъskъ: ~ czes. *domovský* 'związany ze stronami rodzinnymi', rzadko 'należący do domu, związany z domem' (Přir. slov.), śl. *domovskýj* w terminologii specjalnej, np. *domovské právo* 'prawo do zamieszkania';

śl. rzadko *dómovski* 'związany z domem, właściwy domowi', sch. *domovskî* 'dotyczący domu, odnoszący się do domu męża i do jego rodziny' (RSAN). ~

domъskъ: ~ dluž. *domski* 'należący do domu, do mieszkania', głuź. *domski* 'domowy', w funkcji subst. *domske -skeho* 'dom, budynek mieszkalny na wsi';

śl. *dómski* 'dotyczący domu, należący do domu, właściwy domowi', sch. *dómskî* 'dotyczący domu, należący do domu, pochodzący z domu, właściwy domowi';

ros. dial. *домскій -кал, домскѣй, дѣмскѣй* 'swój, własny, domowy' (SRNG: Jaroslavl, Mełničenko Jaroslavl), w funkcji subst. *домское -кого* n. 'część dochodów rodziny przeznaczona na potrzeby domowe' (Ivanova Sl. Podmoskovijska). ~

Adi. od *domъ* I. (zob. też *domovъ*) z suf. *-skъ, -ov-skъ*. W. S.

domъ I. *domu* 'pomieszczenie, gdzie człowiek żyje ze swoją rodziną, domus, domicilium', 'wszystko, co jest w domu, rodzina, mienie, majątek', 'ród, pokolenie', 'strony rodzinne, kraj ojezysty'

~ pol. *dom -mu* 'budynek przeznaczony na mieszkanie; mieszkanie, pomieszczenie mieszkalne, miejsce stałego pobytu, własny kąć', 'rodzina, domownicy, gniazdo, ognisko rodzinne, mieszkanie wraz z jego mieszkańcami; ogół spraw domowych, rodzinnych, gospodarstwo domowe, majątność, posiadłość', 'ród, dynastia, pokolenie, pochodzenie, gens, familia' od XIV w., 'zakład, instytucja mieszcząca się zwykle w oddzielnym budynku; budynek, w którym się ona znajduje' od XV w., stpol. XIV—XVI w. też 'świątynia' (Słownik stpol., SP XVI IBL), w XVI w. również 'klasztór, dom zakonny', przen. już od XVI w. 'strony rodzinne, kraj ojezysty, ojezyczna', dial. 'budynek mieszkalny drewniany lub murowany', 'budynek mieszkalny wraz z przynależnym gospodarstwem i podwórzem' (o geografii i fonetyce wyrazu zob. MAGP I m. 1, cz. II 5—7, Zaręba AJŚ III m. 334—5, cz. II 21—2, Karłowicz SGP, Szymczak Domaniówek, Górniewicz Malbork, Zaręba Siolkowice, Tomaszewski GŁ), 'izba' (Karłowicz SGP: Mazowsze), 'sień' (AJK II m. 89, cz. II 144—5, Sychta SK, Lorentz PW: kasz. rzadko też 'pomieszczenie mieszkalne, budynek'), 'rodzina, domownicy, ród' (np. Szym-

czak l. c., Maciejewski Chełm.-dobrz. 225), połab. *dūm* 'dom, (posiadłość?)', dluž. *dom -ma* (w połączeniach z przyimkiem też *-mu*: z *domu*, do *domu*) 'pomieszczenie mieszkalne, miejsce pobytu' (także dial. np. Fasske Votsehau), 'ojczyzna, kraj ojczysty, strony rodzinne', dial. również 'dom z obejściem, zagroda' (Wirth BSS 2, m. 63, s. 86), głuż. *dom -ma* : *-mu* 'pomieszczenie mieszkalne; dom rodzinny', u Pfuha też 'strony rodzinne, ojczyzna; rodzina', dial. 'dom' (Michalk Neustadt, zob. także Wirth o. c.), czes. *dům domu* 'pomieszczenie mieszkalne, budynek przeznaczony na mieszkanie; dom rodzinny; budynek przeznaczony na jakieś cele publiczne; zakład, instytucja mieszcząca się w takim budynku', 'ogół spraw domowych, gospodarstwo domowe', 'mieszkańcy domu, domownicy, rodzina', przestarz. 'ród, pochodzenie, dynastia', dial. również *dum*, *dom*, *dóm* 'pomieszczenie mieszkalne', 'sień, przedsionek domu', 'posiadłość, dobra, majątek' (np. Přír. slov., Hruška DSCh, Lamprecht Opava), stczes. *dóm domu* 'dom', 'świątynia', 'ród, pokolenie, dynastia', śl. *dom -mu* 'budynek mieszkalny', 'budynek przeznaczony na cele publiczne; instytucja, zakład znajdujący się w takim budynku', 'dom rodzinny, rodzina, domownicy; gospodarstwo domowe', 'ród, dynastia', dial. również *dum domu* 'dom mieszkalny; budynek; duży, ładny budynek' (np. Sipos Bükk-Gebirge, Kálal, Buffa Dlhá Lúka); śl. *dòm* (SSKJ: *dóm -ma*) *-ma* (w wyrażeniach przyimkowych także *-mu*: z *domu*) 'dom jako miejsce pobytu, mieszkanie' od XVI w. (też dial. np. Tominec Črni vrh), 'budynek przeznaczony na określony cel; zakład, instytucja znajdująca się w takim budynku', 'gospodarstwo domowe, domostwo, posiadłość', książk. 'wiejskie pomieszczenie mieszkalne wraz z obejściem, zagroda', przen. 'ojczyzna; strony ojczyste, rodzinne', sch. *dóm doma* : *dóma* 'budynek mieszkalny, miejsce zamieszkania człowieka i jego najbliższej rodziny', 'rodzina, wspólnota rodzinna, ognisko rodzinne, domownicy; ród, pochodzenie, plemię' od XIII w., 'domostwo, majątek, posiadłość' od XIV w., 'dom, budynek w ogóle' od XIV w. (dawne już od XIV w. 'świątynia'), 'budynek, w którym znajduje się jakaś instytucja, zakład' od XIV w., 'bartóg, legowisko zwierząt, pomieszczenie dla zwierząt', przen. 'strony rodzinne, ojczysty kraj, ojczyzna', dial. 'duży, okazały budynek', 'pomieszczenie mieszkalne domu, w którym mieszka gospodarz z rodziną', 'wiejski budynek mieszkalny wraz z obejściem, zagroda' (RSAN, Elezović Kos.-Met.), 'rodzina, ród; szlachetna, poważana, przykładowa rodzina', 'dom, rodzina, z którą mieszka dziewczyna przed ślubem', 'dom, rodzina męża, do której wchodzi mężatka po ślubie' (RSAN, Vuk, Elezović l. c.), scs. *домъ -мов* : cs. też *-ma* 'budynek mieszkalny, mieszkanie; strony rodzinne', 'rodzina, domownicy; ród, pokolenie' (SJS), bułg. *дом* *домин* pl. *dómosé* 'budynek mieszkalny, mieszkanie; gospodarstwo domowe', 'rodzina, domownicy; ród, pokolenie' (również dial. np. Mladenov Vidin, BDial. III 59: Ichtiman, VI 168: Trštenik), 'zakład, instytucja znajdująca się zazwyczaj w oddzielnym budynku', przen. 'strony rodzinne, ojczyste, ojczyzna', maced. *дом* 'budynek mieszkalny, mieszkanie' (także dial. np. Vidoeski Kumanovo 39), 'zakład, instytucja', przen. 'rodzinne strony, ojczysty kraj';

strus. *домъ -мов* 'budynek mieszkalny; gospodarstwo domowe; majątek, bogactwo, majątność', 'rodzina, domownicy; ród, dynastia, pokolenie', 'świątynia', ros. *дом* *дома* : *дому* 'budynek przeważnie mieszkalny, mieszkanie', 'rodzina, domownicy; ogół spraw rodzinnych, domowych, gospo-

darstwo domowe, 'zakład, instytucja znajdująca się w oddzielnym budynku, pomieszczeniu', arch. 'ród, dynastia, pokolenie', dial. 'dom mieszkalny, mieszkanie, izba; dom wiejski wraz z obejściem, zagroda; gospodarstwo domowe; sprzęt, meble znajdujące się i używane w domu', 'trumna, zazwyczaj wydłubana w jednym kawałku drzewa', 'urodzaj, zbiory zboża' (SRNG), ukr. *дім діми* 'budynek mieszkalny; mieszkanie, izba' od XIV w., 'rodzina, mieszkańcy domu, domownicy; ogół spraw rodzinnych, domowych, gospodarstwo domowe' od XV w., rzadko 'ród, dynastia, pokolenie' od XV w., już w XV w. 'cerkiew, świątynia' (Tymčenko), 'zakład, instytucja znajdująca się zazwyczaj w oddzielnym budynku; budynek tej instytucji' (SUM), dial. *дім* : *дом* -*мы* 'dom, budynek mieszkalny', 'budynek, w którym znajduje się jakiś urząd, zakład, instytucja', 'duży, okazały budynek z wieloma pomieszczeniami mieszkalnymi' (SDU 31, Slav. Leks. 19: Żytomierz), brus. *дом діма* 'zakład, instytucja znajdująca się w oddzielnym budynku; budynek zakładu, instytucji', *дом дімы* 'dom mieszkalny, mieszkanie', 'rodzina, domownicy; ród, pokolenie', dial. zazwyczaj 'duży, okazały budynek mieszkalny; dom budowany z cegły, kamienica' (np. Sejaškovič Grodno, Bjałkewič Mohylew, Sejacko NLS 15—6), dial. poleskie *дом* 'budynek mieszkalny (z cegły)', 'duży, okazały, ładny budynek mieszkalny' (Leks. Poleszja 135, Leks. Palesszja Minsk 145—6, 149), 'zakład, instytucja; budynek, w którym znajduje się zakład, instytucja' (Lysenko SPII). ~

Por. pol. dawne *doma* f. 'część budynku, która jest na wierzchu domu, strych' (L.), dziś dial. kasz. *doma* n. indecl. 'dom rodzinny, miejsce stałego zamieszkania, własny kąt' (Syeha SK); sle. dial. *doma* 'dom' (Pleteršnik s. v. *dom*: z *domi* je bil čebelarstvu kos), seh. wyjątkowe dubrow. XVIII w. *dom* f. 'domostwo' (RJAZ), bulg. *дома* f., *дом* f. 'budynek mieszkalny, mieszkanie; domostwo; rodzina, domownicy; ród, pokolenie' (np. Stojkov Banat, IBE IV 301); ukr. u Hrinčenko *дома* f. 'dom, mieszkanie'.

Kontynuuje ie. *domu-*. Dokładne odpowiedniki: łac. *domus domūs* f., tu też podstawa wed. adi. *dāmū-nah* 'należący do domu' i I człon compositum orn. *tanu-tēr* 'pan domu'. W kilku językach ie. temat na -o-: gr. *δῶμος* 'dom, budowla', stind. *dāma-h* 'budynek, dom', łac. *domus domi* 'dom', derywat *dominus* 'pan' < *domo-no-s*. Ie. *domu-s* jak i *domo-s* są derywatami od pierwotnego wyrazu pierwiastkowego, a tematycznego zrekonstruowanego w postaciach *dēm-*, *dōm-*, *dm-*, *dm-*, na który wskazują np. stind. *dām-* 'dom', tylko w gen. pl. wed. *dāmām* 'ts.', compositum *dāmpatiḥ* (: *pātir dām*) 'pan domu', awest. *dāny* (: **dams*) *paitiš* 'ts.' = gr. *δεσπότης* 'ts.' (o członie II p. *potō* 'pan', *gospodō* 'ts.'). u Homera *ἡμέτερον δῶ* 'nasz dom' (**dōm*), orm. *tun* 'dom' (**dōm*). Z języków bałtyckich należy tu lit. dawne i dial. *dimstis* 'podwórze, zagroda; gospodarstwo, posiadłość; ganek' (LKŽod.). Najprawdopodobniej tu należą też lit. *nāmas*, zwykle pl. *namai* 'dom', lot. *nams* 'ts.' Jak wykazał Endzelin BSL XXXIII 163 oraz Fraenkel LP IV 100 i LEW 482—3 nagłosowe *n-* pojawiło się na miejscu pierwotnego *d-* w połączeniach typu lit. *darjti nāmą*, lot. *darīti namu* 'budować dom' i w compositach *namūdarjys* 'budowniczy'. A więc dysymilacja *d...d* > *d...n* względnie *n...d*.

Berneker SEW I 210—1, Vasmer REW I 361, Sławski SE I 155, Trautmann BSW 44, Pokorny LEW 198—9, Pogodin Sledy 204 nn., Loewe KZ LVI 248. — Rewizję dotychczasowych ujęć całej rodziny i jej podstaw ie.

dal Benveniste BSL LI 15—29, Voc. I 293—307, oddzielając przekonująco **dem-* 'dom; rodzina' od **dem(ə)-* 'budować' (gr. δέω 'bauc', goc. *timrjan* 'ts.').
W. S. — F. S.

domъ 2. adv. 'do domu, domum'

~ dłuż. *domk* 'do domu' (Muka), głuź. *dom* 'ts.' (też dial., np. Michalk Neustadt), czes. dial. *dom, dóm, 'ts.'* (np. Bartoš DSM, Gregor Slav.-buč., Loriš Ostrava, Malina Mistřice, Bělič Dol. 37, 82, 85), stezes. *dom* 'w domu' (Gebauer Sl.);

sł. dial. rez. *dom* 'do domu' (Slav. Leks. 223: dá ni so šlé tó n'iz *dom* 'szli do domu'), sch. dial. *dòm* 'ts.' (RSAN), maced. dial. *dom* 'ts.' (Vidoeski Kumanovo 39: ke ci ūdy *dom* 'pójde sobie do domu');

ros. dial. *дом* 'do domu' (Opyt: Woroneż). ~

Pierwotnie acc. od subst. *doma* (por. np. łac. *domum* 'do domu').

Por. *dola* 2.

W. S.

domъкъ domъka : pln. **domikъ domika** dem. od *doma*

domъka: ~ pol. od XV w. *domek -mku* dem. od *dom* (stpol. XV w. 'namiot, budka', Słownik stpol.; XVI w. 'oprzęd, kokon', SP XVI IBL), przeni. 'ptasie gniazdo, nora zwierzęcia', dial. np. kasz. *domk -ku* też 'mala sień', 'ul' (Sychta SK), dłuż. *domk -ka* dem. od *dom*, głuź. *domk -ka* 'ts.', czes. *domek -mku* (: stezes. *-mka*) dem. od *dòm* od XIV w., też 'muszla ślimaka', sł. *domok -mku* dem. od *dom* (u Kálala też *dòmok*);

sł. *dòmek -mka* dem. od *dom*, sch. od XVII w. *dòmak -mka* 'ts.';

ros. *домок -мкѡ* dem. od *дом*, też dial., np. SRNG, Słowař Rjazan., ukr. *дiмѡк -мкѡ* (dawne od XVI w. *домѡк -мкѡ*) dem. od *дiм*, brus. *дамѡк -мкѡ* dem. od *дом*, dial. też *дамкi* pl. 'rodzaj uli' (np. Sejaškovič Grodno). ~

domikъ: ~ pol. dial. kasz.-sli. *dòmlik -ku* 'mala sień' (Sychta SK), *dòmlik* : *domik -ku* dem. od *dom* (Lorentz PW), głuź. *domik -ka* 'ts.', czes. rzadko *domik -ka* 'ts.';

ros. *домик -ка* dem. od *дом*, rzadko 'muszelka mięczaka, wapienna skorupka' (SIAN), dial. 'ul pszczeli' (SRNG: Wologda), 'trumna' (SRSO Dop.), ukr. rzadko *домик -ка* dem.-hip. od *дом*, brus. *домик -ка* 'ts.', dial. 'ul; rodzaj uli' (Nar. slova 243, Sejaškovič Grodno). ~

Por. z suf. *-ьць*: sł. *domec -mca* 'mały, niski wiejski dom'; sł. *dòmec -mca* dem. od *dom*; rus.-cs. *домѡм* 'ts.' (Miklosich LP); ukr. *домѡм -мѡмѡ* 'pałac' (Prinčenko).

Dem. od *doma* 1., o suf. *-ikъ, -ъкъ* p. I 90—1, 93.

W. S.

domysliti domysl'q 'myśleć o czymś do końca, wyczerpująco przemyśleć coś', przede wszystkim *domysliti sę* 'dorozumieć się, pojąć, zrozumieć coś, odgadnąć sens, znaczenie czegoś', iter. *domysl'ati domysl'ajq*, *domysl'ati sę domysl'ajq sę domysliti*: ~ pol. *domyślić* (: *domyśleć*) *-lę* 'myśleć o czymś do końca, wyczerpująco' (SJP PAN: *domyśleć*), dłuż. *domysl'is -lim* 'ts.', 'przemyśleć', głuź. *domysl'ie -lu* 'wymyślić, przemyśleć do końca', czes. *domysliti -lim* 'myśleć o czymś do końca, wyczerpująco, przemyśleć, wyciągnąć wnioski', sł. *domysl'iel' -lim* 'dokładnie przemyśleć, rozważyć';

sł. *domisliti -mistim* 'przemyśleć, rozważyć, wyciągnąć wnioski; zwrócić na coś uwagę', sch. od XVII w., rzadkie *dòmisliti -lim* 'myśleć o czymś do końca, wyczerpująco, rozważyć; pojąć, zrozumieć przez przemyślenie',

ses. домыслити -шамъ 'wyobrazić sobie, pojąć, zrozumieć', bulg. u Gerova домысля -лиш 'przemysleć':

strus. od XIII w. домыслити -слю 'pojąć, zrozumieć, wyobrazić sobie; wpaść na pomysł, wymyślić' (SRJ XI—XVII), ros. u Dala домыслить 'wpaść na pomysł, wymyślić', dial. (Tomsk) домыслить -лю (imperf.!) 'myśleć' (SRNG), ukr. домыслити -лю 'przemysleć do końca; obmyślić, wymyślić coś dodatkowo' (SUM; u Tymčienki z XVIII w.). ~

domysliti se: ~ pol. od XVI w. *domyślić się* 'dorożumieć się, docieć, odgadnąć, zrozumieć, dojsć do wniosku', stpol. XVI w. też 'zmyślić, sfalszować, przegrzeć; posądzić; wymyślić, wpaść na pomysł' (SP XVI IBL), dial. także 'przypomnieć sobie' (Karlowiez SGP), dluž. *domysliš se* 'dorożumieć się, docieć, odgadnąć, pojąć, zrozumieć', głuź. *domyslić sebi* 'dorożumieć się, odgadnąć', czes. *domysliti se* (już stczes. od XIV w. *domysliti se -šl'u se*, Gebauer Sl.) 'docieć, odgadnąć, zrozumieć, pojąć istotę czegoś', *domysliti si* 'ts.', sla. *domysliet' sa* 'dorożumieć się, docieć, odgadnąć';

sl. *domisliti se* 'przypomnieć sobie; wymyślić coś', rzadko 'zwrócić na coś uwagę', sch. od XV w. *dòmisliti se* 'dorożumieć się, docieć, odgadnąć, pojąć, zrozumieć, dojsć do wniosku; dowiedzieć się czegoś, odgadnąć; przypomnieć sobie; wymyślić; zdecydować się na coś', ses. домыслити ся 'wyobrazić sobie, pojąć, zrozumieć' (zwykle недомыслити ся 'mente consternari, confundi', SJS; też serb.-es. XIV w. i stbulg. XII w. не домыслити ся 'ts.'), maced. домысли се 'dorożumieć się, docieć, odgadnąć';

strus. od XII w. домыслити ся 'docieć, odgadnąć, wyobrazić sobie, zrozumieć', rzadziej pass. do домыслити (SRJ XI—XVII), ros. dial. домыслиться 'dorożumieć się, pojąć, odgadnąć' (Dal, SRNG: Perm), ukr. домыслитися 'ts.' (SUM, u Tymčienki od XV w.), brus. dial. дамыслиця 'ts.' (Bjaľkewič Mohylew; u Nosoviča дамыслиця).

Iter. *domysl'ati (se)*: ~ pol. *domyslać*, od XVI w. *domyslać się* (też dial., np. kasz., Sychta SK II 76), dluž. *domyslaš*, *domyslaš se*, głuź. *domysleć*, czes. *domýšleti*, *domýšleti se*, sla. *domýšl'at'*, *domýšl'at' sa*;

sl. *domišljati*, *domišljati se*, sch. od XVI w. *domišljati se* *dòmīšljām se*, ses. домышлати ся -шам ся, bulg. u Gerova домишлявам;

strus. XIII w. домышлати ся (SRJ XI—XVII), ros. dawne домышлять, домышляться (Dal, SRJ XI—XVII), ukr. dial. домишлятися, домыслятися (Hrinčenko), brus. u Nosoviča домысляця. ~

Od *mysliti* z pref. *do-*.

W. B.

domyslъ domysla: zach. i pld. **domyslъ domysli** f. 'zdolność myślenia, przemyslenia do końca, bystrość umysłu, przenikliwość', 'to, co jest wynikiem przemyslenia do końca, domniemanie, przypuszczenie, wymysł'

domyslъ: ~ pol. *domysl -tu* 'domyślenie się, domniemanie, przypuszczenie', stpol. XV—XVI w. 'zdolność, bystrość umysłu, mądrość, pomysłowość, domyślność', w XVI w. też 'doznanie, wrażenie, zmyślenie, wymysł; podejżenie, posądzenie', dial. kasz.-sli. *domasl -tu*, *dómasle -sel* 'domniemanie, przypuszczenie' (Lorentz PW), czes. *důmysl*: *domysl -tu* 'domyślność, przenikliwość, bystrość rozumu', stczes. od XIV w. *domysl*, *dómysl -la*: *-lu* 'domniemanie, przypuszczenie' (Gebauer Sl.), sla. *dómysel -slu* 'domyślność, przenikliwość, bystrość, pomysłowość';

serb.-es. XV w. домысль m. 'cogitatio' (Miklosich LP);

strus. od XII—XIV w. домысль 'rozumowanie, rozum', 'zdanie, pogląd,

śąd' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. *домысел -сла* (przestarz. *домысл*) 'domniemanie, przypuszczenie', dawne 'rozum, rozsądek' (SSRJ, SRJ XI—XVII), ukr. *домысел -слу* (SUM, u Żel. *домысл* m.) 'ts.', brus. *домысел -слу* 'ts.', u Nosoviča *домысл -слу* 'ts.; domysłność'. ~

domysł: ~ gluź. *domysl -le* 'rozważa, roztrupność, zastanowienie, namysł; zaduma';

śle. książkowe *domysel -sli* 'pomysł, stwierdzenie, konstatacja', sch. od XVI w. *domisao domisli* 'ts.', dial. 'rozmyślność, premedytacja' (Czarnogóra), 'wymysł, urojenie, kaprys' (RŠAN). ~

Nomen actionis ( ) nomen acti) od *domysliti (se)* z suf. -s, -b; *domysł* zapewne przez analogię do *mysł*. W. B.

domysł zob. **domysł**

domysl'ati zob. **domysliti**

domъskъ zob. **domovъskъ**

donesti donesę 'niosąc dostarczyć coś do celu, do określonego miejsca, przynieść, zanieść', 'przynieść wiadomość, zawiadomić, dać znać komuś o czymś, zdradzić coś' (często 'zdradzić czyjąś tajemnicę; oskarżyć kogoś o coś'), dial. pld. też 'przebyć ciężą prawidłowo, aż do końca, urodzić, wydać na świat płód', **donesti se** 'dojść, dotrzeć, dolecieć, np. o dźwiękach, wieściach, dojść do wiadomości', iter. **donositi** 1. *donosę* 'przynosić, zanosić, niosąc dostarczać gdzieś', 'dawać znać, przekazywać wieści, wiadomości'

donesti: ~ pol. *donieść doniosę* 'przynieść, dostarczyć do określonego miejsca; dołączyć do tego, co już zanieziono' (też dial., np. Szymczak Domaniewek, Sychta SK) od XIV w. (stpol. 'zanieść, perferre, deportare', w XVI w. 'zanieść, dostarczyć; przynieść w darze, w ofierze'), 'zakomunikować, zawiadomić, dać znać komu, poinformować o czym' od XVI w. (dziś nowsze 'oskarżyć, zadenuncjować kogo', też dial., Szymczak l. c.), 'dosięgnąć, dolecieć, o pociskach, wzroku, dźwięku' (SJP PAN; już w XVI w. 'dojrzeć, zobaczyć': okiem *donieść*, SP XVI IBL, w XVII w. *donieść* o 'pociskach: dosięgnąć kogo lub czego', Słownik Paska), dłuź. *doňasę -ňasu* 'zanieść, przynieść', 'zawiadomić' (poweść *doňasę*), 'powiadomić kogoś o czym, zdradzić komuś coś', *doňasę něco na někogo* 'oskarżyć kogoś o coś, obwinąć', gluź. *donjesę -njesu* 'przynieść, zanieść' (też dial., Michalk Neustadt), czes. *doněsti -nesu* 'przestać nieść', *doněsti* plody 'dać owoce, np. o jabłoniach', *doněsti* 'przynieść, zanieść' (SSJČ, według Přir. slov. dial.; poświadczane od XIV w.), 'powiedzieć komuś o kimś to, co miało być zatajone, zdradzić czyjąś tajemnicę', 'dosięgnąć gdzieś, o broni; dolecieć, o pociskach', dial. 'dokończyć noszenie, do końca coś dotrzymać, dochować, np. o drzewach owocowych i ich owocach' (Přir. slov.), śla. *doniest' -nesie* 'przynieść, zanieść gdzieś', 'przynieść coś komuś w darze', 'przyjść z czymś, np. z nowiną, z wieścią', 'doprowadzić kogoś do czegoś, np. do nieszczęścia, hańby', *doniest'* koho o čo 'pozbawić kogoś czegoś';

śle. *doněsti -něsem* 'dolożyć, dodać', 'dosięgnąć, np. o broni palnej' (Pleteršnik), rzadko 'przestać składać jajka, o kurze' (Pleteršnik, SSKJ), przestarz. 'przebyć okres ciąży, np. o krowie' (SSKJ), przestarz. (SSKJ) 'przynieść' (według Pleteršnika z sch.), sch. *dōnesti: doněsti -něsēm* (przestarz. i dial.; zwykle z wtórną postacią inf. *dōnēti: donēti, dōnījēti: donījēti*, obie

postacie inf. *donesti* i *doneti* poświadczone od XVI w.; dial. np. *donés : donét donèsem : donesém*, Elezović Kos.-Met., czakaw. *doniti -nesěš*, Jurišić Vrgada) 'przynieść, zanieść, przywieźć; przynosząc dać coś komuś w darze' od XIV w., 'przyczynić, dodać, dolożyć; wnieść w posagu, o kobiecie wnoszącej wiano' (też dial., Elezović l. c.), 'urodzić, wydać na świat plód; przebyć ciężę do końca, urodzić prawidłowo' (por. *doneti* rod 'dać plon, o ziemi, winnicy itp.', RMat.), 'dać dochód, zysk', 'podać do wiadomości, powiedzieć coś nowego; zrobić na kogoś donos, oskarżyć, obmówić' (RSAN), ses. Supr. *донести донеса* 'przynieść, zanieść, perferre, ferre' (SJS, też es.), bułg. *донесѝ -несѝм* ser. *донѝсѝ* 'przynieść, zanieść; przynieść jako dar, wnieść, np. w posagu', przen. 'przynieść wiadomość, powiadomić, oznajmić' (też dial. np. BDial. III 59), dial. 'przyrędzić, przygnać' (np. Вятърът *донесе* дъжд; *Донесе* ... биволи да напои, Mladenov BTR), maced. *донесе* 'przynieść, zanieść', 'dać coś, np. radość, zadowolenie', 'przestać znosić jajka, o kurze' (RMJ);

strus. *донести донесоу* 'przynieść, niosąc dostarczyć gdzieś', 'zanieść, np. wiadomość, polecenie, zakomunikować', 'przynieść jako dodatek do czegoś przyniesionego wcześniej' (Srezn. I, III, SRJ XI—XVII), ros. *донесѝм -сѝ* 'zanieść, przynieść', pot. 'szybko doprowadzić, przyprowadzić', 'zakomunikować, zameldować; zadonuncjować kogo' (SRJ), dial. 'dopłacić', 'zniszczyć coś' (SRNG), ukr. *донесѝм -сѝ* (SUM, u Prinčenki *донѝсѝм*) 'niosąc dostarczyć kogoś, coś gdzieś', od XVII w. 'zawiadomić kogoś o czymś', brus. *данѝсѝи -насѝ* 'przynieść, zanieść' (też dial., np. Bjałkevič Mohylew), 'zawiadomić kogoś o czymś, podać wiadomość, zadonuncjować' (BRS). ~ *donesti se*: ~ pol. *donieść się* 'dojść, dotrzeć, dolecieć, up. o dźwiękach, wieściach' od XVI w. (SP XVI IBL: 'być doniesionym, stać się wiadomym, znanym'), czes. *donesti se* 'dojść, dolecieć, np. o dźwiękach, wieściach' (Přir. slov., SSJČ), stczes. XV w. *doneslo sie* 'fama pervenit' (Gebauer Sl.), sła. pot. *doniest' sa* 'przyjść, dojść gdzieś, o wiadomości; przyjechać dokądś';

słc. dial. *doněsti se* 'zostać zużytym, znoszonym, o odzieży' (Pleteršnik ze Styrii), seh. dawne XVII—XVIII w. *donesti se : doncti se* 'przynieść, zanieść' (też dial., Elezović l. c.: To će se sve *donés* u sudŕmu, da ni je po nadvŕnu), XVII w. też 'przyjść' (RJAZ);

strus. *донестица* 'stać się wiadomym, o wieściach' (Srezn., SRJ XI—XVIII), ros. *донесѝца* 'dobiec, dolecieć; dojść, dotrzeć', 'dojść do wiadomości, stać się znanym' (SRJ), ukr. *донесѝца -сѝсѝца* 'dotrzeć, osiągnąć, dojść do czyjegogo słuchu, węchu, o dźwiękach, zapachach' (już w XVII w. *донестица* 'stać się wiadomym', z XVIII w. *донесѝца кѝдату комуу* 'stało się wiadomym', Tymčenko), brus. *данѝсѝца* 'dotrzeć, dojść, o zapachach'. ~

Iter. *donositi*: ~ pol. *donosić donoszę* (imperf. do *donieść*) 'przynosić, zanosić, dostarczać do określonego miejsca' od XVI w., o 'pociśkach, strzałach, wzroku, dźwięku: dosięgać, dolatywać' (już w XVI w. 'dosięgać, trafiać, o strzelaniu'), 'komunikować, zawiadamiać, dawać znać komu', 'oskarżać, denuncjować' (SP XVI IBL; też dial. w podobnych znaczeniach, por. także Jak tam u was *donosi!* 'co u was slychać!', Karłowicz SGP), dawne (od XVII w.) *donosić* czego, czemu 'wystarczać komu, równać się z czym, mierzyć się z czym' (L.), dluz. *donosys -sym* 'dawać wystarczający, dostateczny plon' (zeńja namóžo *donosys*), *donosys* někomu něco 'przynosić coś komuś', sła. *donosit'* imperf. do *doniest'* (Isačenko SRS), dial. *donošie donošu* imperf. do *doňise* (Buffa Dlhá Lúka);

sch. *donositi donosim* (dial. też np. *donositi -ōsiš*, Jurišić Vrgada) 'przynosić z jednego miejsca na drugie; przynosić coś skądś' (w znaczeniu 'przynosić, zanosić' od XV w.), 'mieścić coś w sobie, obejmować, zawierać', 'dawać dochód, zysk; wnosić posag, wiano', 'wydawać zarządzenie, prawo, zarządzać', 'rodzić, wydawać na świat potomstwo' (np. kobiła treba ... da ždrebad na vreme *donosi*) od XVII w. (z XVII w. *Djeca* koja nisu *donošena* u utrobi od matera), 'dawać owoc, ziarno, kwiat, o roślinach' (drvo *donosi* zrelo seme), dial. 'nosić do końca, używać odzież' (RSAN), 'pozwalać, nie bronić' od XIV w. (też u Vuka, RJAZ), es. *доносити -иш* 'afferre' (Miklosich LP), bulg. dial. *доносим* 'przynosić' (B Dial. III 212: Samokov, Umlenski Kjustendil); strus. *доносити доношюу* 'przynosić, zanosić', 'robić donosy, denuncjować' (Srezn. III, SRJ XI—XVII), ros. *доносить -иу -иошюу* 'przynosić, zanosić', 'komunikować, meldować; denuncjować kogo' (SRJ), ukr. *доносити -иошюу -иошюу* 'niosąc dostarczać coś dokądś', 'komunikować komuś o czymś; potajemnie podawać komuś do wiadomości, denuncjować' (SUM, Prinčenko), stokr. już w XVI w. *доносити до ведомости* 'dawać znać, zawiadamiać', *доносити прозбу* 'wnosić prośby, prosić' (Tymčenko), brus. *даносіць -иу -иу* 'przynosić, zanosić coś gdzieś', 'zawiadamiać kogoś o czymś, dawać znać' (BRS). ~

Od *nesti* z pref. *do-* (zob.).

T. Sz.

donositi 1. zob. donesti

donositi 2. *donosę* 'dokończyć noszenie czegoś, przestać coś nosić', 'znieść aż do zużycia, zniszczenia odzież, obuwie', 'przebyć ciężą prawidłowo, do końca' (*donositi dětę*)

~ pol. *donosić donoszę* 'przebyć ciężą prawidłowo, do końca, nie poronić' (też dial., np. Szymczak Domaniewek) od XVI w. (w XVI w. np. w połączeniu *dziecię donosić*; płod *donoszony* 'urodzony we właściwym czasie', SP XVI IBL), 'znieść do ostatecznego zniszczenia, do zdarcia, doniszczyć, o odzieży' (SJP PAN), dluz. *donosyś -sym* 'przebyć ciężą prawidłowo, do końca' (*žiše donosyś*), 'zżyć, znieść, o odzieży' (drastwu *donosyś*), gluz. *donosyē -šu* 'dokończyć, skończyć noszenie', 'przebyć ciężą do końca' (Pfuhl, Zeman), czes. *donositi* 'dokończyć noszenie, przestać nosić' (też dial., Bartoš DSM), 'zżyć, znieść, o odzieży, butach', 'przebyć ciężą do końca' (*donositi* płod, dítě; *donošene dítě*), Ma. *donosil* 'skończyć noszenie, przestać nosić', 'przebyć ciężą do końca' (*donosil* dítě; *nedonošeny* płod), 'zżyć, znieść do końca odzież, obuwie' (*donosil* šaty);

slę. *donositi -nosim* 'przebyć ciężą do końca' (žena je *donosila* 'jest blisko rozwiązania': krava *donosi*; *donošena* otrok, płod), 'znieść do końca, do zużycia, o odzieży' (obleka je *donošena*, Pleteršnik), es. *доносити -иш* w part. praet. pass. *доносиш* 'maturus', *не доносиш* *породу* 'płód przedwcześnie urodzony' (Miklosich LP), bulg. *донося -сиа* aor. *доносих* 'przebyć ciężą do końca' (*доносила* *детето*, *рожба*), 'znieść, zżyć odzież, buty do końca, do zniszczenia', np. *Доносих* *дрехите*, *па пямам* *други*; *доносен* *сукман* (RBKE, Geroy, Mladenov BTR), maced. *доноси* 'znieść, zżyć odzież aż do zniszczenia' (RMJ, MRS);

strus. *доносити доношюу* 'przebyć ciężą do końca' (SRJ XI—XVII, Srezn.), ros. *доносить -иу -иошюу* 'skończyć noszenie czegoś', 'przebyć ciężą do końca' (*доносить* *ребѣнка*), 'znieść do końca, zżyć np. ubranie' (*доносить* *обувь*),

ukr. *donosítu* -ноу́ -но́силь 'skończyć noszenie czegoś', 'przebyć ciężę prawidłowo, do końca' (не *доносила* ... *дитину*, SUM; por. już w XVII w. *доноситься* 'być donoszonym do właściwego czasu, o płodzie w łonie matki', Tymčenko), 'znieść do końca starą odzież, obuwie' (SUM, Hrinčenko; por. też *donosítu* 'stać się, zrobić się starym, zedrzeć się od noszenia, o odzieży'), brus. *данасіць* -у́ -но́силь 'przynieść coś górzę, zanieść', 'przebyć ciężę do końca' (*данасіць дзіця*, BRS), 'znieść do końca, do zniszczenia, o odzieży obuwia' (BRS; też dial. *данасіць боты*, Šaternik Červ.). ~

Vb. perf. z pref. *do-* od *nositi*. Zob. *donositi* l. s. v. *donesti*.

T. Sz.

doperti *dopřę* 'docisnąć, dognieść, domknąć', 'dostać się dokąd z pewnym trudem, przedrzeć się, dojść, dotrzeć', zach. 'wymóc, przymusić', iter. **dopirati** l. *dopirajo*

~ pol. dawne *doprzeć* -*prę* 'docisnąć, domknąć', 'dotrzeć, dojść' (SJP PAN; u L. bez cytatu), dial. *doparty* 'dokuczliwy, uparty' (Kucala PSM 243), kasz. *dopřęc* -*prę* 'całkiem zamknąć, domknąć' (Lorentz PW I 679), dluz. *dopřęc* : *dopřęc* -*pru* (: -*pręju* -*pręjom*) 'całkowicie oprzeć, wesprzeć', *dopřęc se* 'oprzeć się, przeciwstawić się, sprzeciwić się', gluz. u Pfuha *dopřęc* : *dopřęc* 'wesprzeć, oprzeć', sła. dial. wsch. *dopřęc* 'przymusić' (Kálal);

sch. od XV w. *dōprijeti* (dawne rzadkie *dōpřiti*) *dōpřem* (dial. czakaw. *dopřiti* *dōpřęc*, Jurišić Vrgada) 'dotrzeć, dojść, dolecieć do jakiegoś miejsca', 'osiągnąć', 'dotrwać w czasie', przestarz. 'pojąć, zrozumieć', dial. 'znaleźć czas, zdążyć' (K.JAZ, RŠAN), bułg. *donpá* -*pěu* 'przytknąć, dotknąć, przywrzeć; dotknąć się' (też dial. np. *donpa* 'ts.', BDial. III 59), u Gerova też 'stawić opór', dial. przen. *dynpě ce* 'poszukać czyjejs pomocy, usługi' (BDial. VII 37), maced. *donpe* 'dotknąć, przytknąć, oprzeć', *donpe ce* 'dotknąć się', arch. 'oprzeć się na kimś; odeprzeć, dać odpór';

ros. u Dala *donepěms* 'zamknąć, domknąć np. półotwarte drzwi, okno', dial. 'wyjaśnić, dojść do ładu, osiągnąć to, czego się pragnie' (SRNG: Káluga), ukr. u Hrinčenki *doněpmu* -*npý* -*npěu* 'osiągnąć, dowlec', *doněpmu* 'dowlec się'. ~

Iter. **dopirati**: ~ pol. od XVI w. *dopierać* (w XVI w. jeszcze wyjątkowo *dopirać*) -*ram* 'dociskać, domykać; docierać, dochodzić, dotykać; nalegać', w XVI w. 'dopędzać, dopadać', 'nalegać, domagać się' (też u L.), *dopierać się* 'domagać się, nalegać, żądać' (SP XVI IBL, też dial., Szymczak Domaniewek: *dopirać se*), sła. dial. wsch. *dopirae* 'nalegać, przymuszać' (Kálal);

sch. *dōpirati* -*rēm* (dial. też -*rām*) 'docierać, dochodzić, dołatywać', przestarz. 'dotykać się czegoś', bułg. *donúram* -*au* 'przytykać, dotykać, przywierać; dotykać się', u Gerova też 'docierać, dochodzić, dojeżdżać', *donúram ce* 'dotykać się, przytykać, graniczyć', maced. *donupa* (*ce*) imperf. do *donpe* (*ce*);

ros. u Dala *donupáms* -*áo* 'zamykać, domykać, np. półotwarte drzwi, okno', dial. 'uporeczywie wypytywać się, rozpytywać się' (SRNG), *donupámsia* 'domykać się, wchodzić dokładnie w odpowiednie miejsce, np. o oknie' (Dal), ukr. u Żel. *donupámu* 'dobrze zamykać', 'domagać się', 'dotyczyć'. ~

Z pref. *do-* od *perli* *prę*, zob. też *pirati*.

W. B.

dopijati zob. **dopiti**

dopirati l. zob. **doperti**

dopirati 2. zob. dopřati

dopiti *dopjǫ* 'wypić coś do końca, do dna, do określonej miary; skończyć pić',
dopiti się 'napić się do woli, do syta; upić się', 'osiągnąć coś, zyskać w wyniku
 picia; nabawić się czegoś przez pijaństwo', iter. **dopijati** *dopijajǫ*, **dopi-**
jati się : **dopivati** *dopivajǫ*, **dopivati** się

dopiti : ~ pol. od XVI w. **dopić** -*piję* 'dokończyć pić, wypić do reszty, wypić
 wszystko do dna' (SJP PAN, SP XVI IBL; też dial., np. Olesch Sankt
 Annaberg, Szymczak Domaniewek, Sychta SK I 268), przestarz. **dopić** kogo
 'picielem komu dorównać' (L., stąd czes. u Jungmanna **dopiti** też 'dorównać
 komuś w picie'), połab. *dūpaītē* partic. praet. pass. 'pijany, upity', dłuż.
dopis -*piju* : -*pijom* 'wypić do reszty, wypić wszystko' (Muka II 54), głuź.
dopie -*piju* 'dokończyć pić, wypić do reszty, wypić wszystko do dna', czes.
dopiti -*piji* 'wypić do końca, wypić do reszty, do dna', sła. *dopit* 'wypić
 wszystko do reszty, do dna';

sł. rzadkie **dopiti** -*pijem* 'dokończyć picie, wypić wszystko do dna',
 'dodatkowo wypić' (izpraznił je šilce in *dopil* še malo vode, SSKJ; Pletersnik
 nie notuje), sch. *dōpiti dōpijēm* 'wypić do reszty, do dna albo do określonej
 miary; popić, dopić' (w RJAZ jako dial. dubrownickie i u Stulicia), bułg.
donǫs -*nǫem* 'dokończyć picia, wypić do reszty, do dna', maced. *donuem* -*eu*
 'wypić wszystko do dna';

strus. XVII—XVIII w. *донити донію* 'dokończyć picia, wypić do końca',
 'picielem doprowadzić do przykrych następstw' (SRJ XI—XVII), ros. *donǫm*
 -*nǫ* 'wypić do końca albo do określonej miary, dokończyć picie', ukr. *donǫmu*
 -*n'ǫ* 'dokończyć picia, wypić wszystko do końca', dial. też 'napić się do syta'
 (Hrinčenko), brus. *danǫs* -*n'ǫ* 'dokończyć picia, wypić do końca'. ~
dopiti się : ~ pol. arch. **dopić** się 'napić się do woli, przekroczyć miarę w pi-
 cie, upić się', stpol. XVI w., dziś rzadko dial. kasz. też 'poprzez pijaństwo
 dojść do czegoś; doznać czegoś złego przez pijaństwo' (SP XVI IBL, Lorentz
 PW II 11), dłuż. *dopis* *se* 'napić się do woli, do syta', głuź. *dopie* *so* 'napić
 się do syta', *sej* *khoroš* *dopie* 'nabawić się choroby przez pijaństwo'
 (Pfuhl), czes. *dopiti* *se* 'napić się do woli, do syta', 'osiągnąć, zdobyć coś
 przez pijaństwo', *dopiti* *se* čím 'doplnić napiti', sła. dial. *dopie* *še*
 (bezosobowo: *dopilo* *še* mi *že* 'sprzykrzyło mi się żyć', Buffa Dlhá
 Lúka);

ros. pot. i dial. *donǫmca* 'doprowadzić się picielem do czego' (SSRJ, Dal),
 ukr. *donǫmca* 'upić się', brus. pot. *danǫs* 'ts.'. ~

Iter. 1. **dopijati** (*se*): ~ pol. od XVI w. **dopijać** -*pijam* 'wypijać wszystko
 do dna; zaspokajając pragnienie' (też dial., np. Olesch Sankt Annaberg, Szym-
 czak Domaniewek, Lorentz PW II 11), stpol. 'upijać się trunkiem' (SP XVI
 IBL), w XVI w. też **dopijać** się 'osiągać, zyskiwać, zdobywać kogo w wyniku
 picia' (*dopijać* się przyjaciela, o. c.), dłuż. *dopijaš* -*pijam* 'wypijać do dna,
 wypijać do reszty', głuź. *dopijec* -*piju* 'wypijać do końca, do dna; wypijać
 resztki' (Pfuhl, Zeman), czes. *dopijeti* -*jim*, 3 pl. *dopijejí* 'kończyć pić, wypijać
 do dna', 'przepijać coś' (*dopijel* svǫj *dǫm* v kořalce), *dopijeti* *se* čeho 'osiągać,
 zyskiwać coś w wyniku picia', sła. *dopijat* 'wypijać do końca, do reszty',
 dial. też 'zatrzuwać, dokuczać, denerwować' (Buffa Dlhá Lúka);

sch. **dopijati** *dōpijām* 'kończyć picie, wypijać' (RSAN). ~

2. **dopivati** (*se*): ~ głuź. **dopiwać** -*piwam* 'wypijać do końca, do dna; wy-
 pijać resztki' (Pfuhl, Zeman), czes. **dopivati** -*piřam* 'kończyć pić, wypijać

do dna', *dopivati se* 'wypijać, pijać do syta' *dopivati se* čeho 'osiągać, zyskiwać coś w wyniku picia';

bułg. *donisam -sau* 'wypijać do dna, do reszty', maced. *donisam* 'ts.';

ros. *donusámь -sáio* 'dopijać, wypijać do dna albo do określonej miary; dokańczać picie' (SSRJ, Dal; nie notowane przez SRNG), *donusámься* 'upijać się, doprowadzać się piciem do czego', ukr. *donusámu -úio* 'kończyć picie; wypijać do końca, do dna', *donusámься* 'upijać się', brus. *danisáryb -sáio* 'kończyć picie, wypijać do końca, do dna', *danisáryba* 'upijać się'. ~

Z pref. *do-* od *piti pьjǫ*. O iter. na *-vati* p. I 47 (por. np. *dajati : davati*).

W. S. — M. Š.

dopivati zob. **dopiti**

doplata 'zapłacenie, spłacenie reszty, dodatkowej części należności', 'reszta do zapłacenia, dodatkowa suma przypadająca ponad należność'

~ pol. *doplata* 'suma, którą się dopłaca, reszta do zapłacenia, dodatkowa suma przypadająca ponad należność' (SJP PAN, L. z początku XIX w.; też dial., np. Górnowiec Malbork, sli. *dopláta*, Lorentz PW), 'dopłacenie', gluź. *doplata* 'suma, którą się dopłaca, reszta do zapłacenia, dopłata';

sch. *döplata* 'suma, reszta, którą się dopłaca; dodatkowa zapłata' (też dial., Vuk. RSAN), maced. *donáma* 'ts.';

ros. od XVII w. *donáma* 'suma, reszta, którą się dopłaca; dodatkowa zapłata' (SSRJ, SRJ XI—XVII), ukr. *donáma* 'ts.' (SUM), brus. *danáma* 'ts.'. ~

Por. 1. sło. *dopláću* 'dodatkowa, uzupełniająca zapłata, dopłata' (Pleteršnik);

2. czes. *doplatek -tku* 'doplata', sła. *doplatok -tku* 'ts.', sło. *doplatek -tka* 'ts.' (też dial.: wsch. Styria, Pleteršnik), sch. *döplatak -tka* 'dodatek do zapłaty; podwyżka płacy' (RSAN);

3. pol. dial. sli. *doplótka* 'doplata' (Lorentz PW), stokr. XVIII w. *donamka* 'dodatkowa zapłata, dodatek; reszta zapłaty' (Tymčenko).

Nomen actionis > nomen acti od *doplatiti*, o suf. *-a* zob. I 51—61.

W. R.

doplatiti *doplat'ǫ* 'zapłacić, spłacić do końca, dać, dodać, zapłacić resztę, brakującą lub dodatkową część należności', iter. *doplat'ati doplat'aje*

~ pol. od 1400 r. *dopłacić -cę* 'dolożyć sumę dodatkową, zapłacić resztę, uzupełnić zapłatę' (też dial., np. Olesch Sankt Annaberg, kasz.: Sychta SK, Lorentz PW), dłuż. *dopłakis -šim* 'spłacić do końca, zapłacić resztę, wyrównać dług', gluź. *dopłácić -éim* 'ts.', czes. *doplatiti -tím* (stczes. *-cu*) 'zapłacić w całości; nadpłacić' (stczes. XV—XVI w. 'zapłacić resztę, wyrównać np. dług', Gebauer Sl.), *doplatiti se* čoho 'płaceniem osiągnąć coś' (Přir. slov.), sła. *doplatit' -tím* 'zapłacić brakującą sumę, dopłacić', rzadko z przeczeniem 'nie zapłacić wszystkiego', 'ponieść szkodę przez coś lub przez kogoś' (životom *doplatit'* na niečo 'życiem przyplacić coś');

sło. *doplátiti -tím* 'spłacić do końca', 'nadpłacić, przepłacić' (Pleteršnik; SSKJ nie notuje), sch. *döplátiti döplätim* 'dolożyć sumę dodatkową, wyrównać różnicę ceny' (RSAN), w RJAŻ też 'skończyć płacić, spłacić cały dług lub brakującą jeszcze część', es.-serb. XIV w. *донлатити -ити* 'persolvere' (Miklosich LP), bułg. *donlamá -múu* 'zapłacić pozostałą część, zapłacić do końca; zapłacić dodatkowo', maced. *donlamu* 'ts.';

strus. XIV w. *доплатити -юу* 'wyrównać zapłatę; zapłacić wszystko do końca' (SRJ XI—XVII), ros. *доплати́ть -у́* 'dolożyć sumę dodatkową, zapłacić resztę, zapłacić wszystko do końca' (SSRJ; SRNG nie notuje), ukr. *доплати́ти -у́* 'zapłacić dodatkowo; spłacić do końca' (SUM; Tymchenko od XVIII w.), brus. *доплати́ць -у́* 'ts.'. ~

Iter. *doplat'ati*: ~ pol. od XV w. *dopłacać -cam* (też dial., np. Olesch Sankt Annaberg, Lorentz PW), głuź. *doplaćeć -am*, czes. *doplaceti -cím*, sła. *doplacat' -a*;

sch. *doplácati dôpláćam*, bulg. *доплати́вам -увам*. ~

W sła. *dopláćati -am* perf. = *doplatiti* (też dial., Tominec Črni vrh).

Por. sekundarne iter.: 1. z suf. *-orati*: stczes. *doplacovati* (Gebauer Sl. z XVI w.), sła. *doplaćeváti -ijem* (SSKJ, Pleteršnik), ukr. *доплати́вам -ую*;

2. z suf. *-ivati*: sch. *doplaćivati -áćujem*, ros. od XVII w. *доплати́вать -аю* (SRJ XI—XVII, SSRJ), brus. *доплати́ваць -аю*.

Od *platiti* z pref. *do-*.

W. B.

doplat'ati zob. **doplatiti**

dopustiti dopuśc'ę 'pozwolić dojść, dać dostęp', 'pozwolić, przyzwolić na wszystko, na dokonanie czegoś', iter. *dopusčati dopuśc'aję*

~ pol. od XIV w. *dopuszeić -szczę* 'pozwolić zbliżyć się, dać dostęp, przystęp', 'pozwolić, przyzwolić, zezwolić, przystać na coś, nie przeszkodzić czemuś', 'uznać za możliwe, przypuścić, przewidzieć', *dopuszeić się* 'zrobić, uczynić, popełnić coś (przeważnie złego)', dłuź. *dopuszeić -ću : -ćim* 'pozwolić, przyzwolić, zezwolić na coś', *dopuszeić se* 'zdać się na kogoś, polegać na kimś, mieć zaufanie', głuź. *dopuszeić -ćim* 'pozwolić dojść, dać dostęp', 'pozwolić, przyzwolić na coś', *dopuszeić so* 'popełnić coś', czes. *dopustiti -stím* (stczes. *-šću*) 'pozwolić, przyzwolić, zezwolić na coś, nie przeszkodzić, nie zapobiec czemuś' (Přir. slov.), *dopustiti se* 'zapomnieć się, zgrzeszyć, o kobiecej', stczes. 'popełnić coś złego, nagannego', sła. *dopustiti' -tím* 'pozwolić, przyzwolić, dać zgodę na coś', 'zostać, zwykle nieszczęście (o siłach nadprzyrodzonych)', *dopustiti' sa* 'popełnić coś, dopuścić się czegoś';

sła. *dopustiti -tím* 'pozwolić, zezwolić, nie przeszkodzić', książkowe 'uznać za możliwe, przystać na coś', sch. od XIV w. *dopustiti dôpustim* 'pozwolić, przyzwolić, zgodzić się na coś', dawne od XV w. 'pozwolić przyjść, zbliżyć się', w XVI w. wyjątkowe 'nie zatrzymać, puścić' (dziś dial. 'puścić, pozwolić odejść', RSAN), dawne też 'przyjąć za możliwe, przypuścić', *dopustiti se* 'poddać się', dawne też 'podporządkować się, upokorzyć się' (RJAZ), dial. 'zejść' (RSAN), es. *допустити -штѣ* 'mittere' (Miklosich LP), bulg. dial. *допуста -тиму* (dziś w języku liter. *допуща -нею*) 'pozwolić się zbliżyć; przyzwolić, zezwolić, nie bronić czegoś; posłać' (Gerov), maced. *dopustiti* 'przyzwolić, zezwolić, zaaprobować', 'posłać, dostarczyć komuś, zawiadomić kogoś';

strus. *допустити -иоу* 'pozwolić się zbliżyć, zezwolić na przybycie gdzieś' od XI w., 'zezwolić' (u Srezn. wyjątkowe z 1383 r.; według SRJ XI—XVII: XVI—XVII w.), w XVI w. też 'дать истечь времени' (SRJ XI—XVII), ros. *допущи́ть -иу́ -и́стиму* 'pozwolić się zbliżyć, wejść gdzieś, dać przystęp, dostęp, pozwolić wziąć w czymś udział', 'pozwolić, zezwolić na coś', 'przypuścić, założyć, przyjąć' (SSKJ; SRNG nie notuje), ukr. *допущи́ти -иу́*

-nycmuu 'pozwolić się zbliżyć, wejść gdzieś, dać przystęp, dostęp', 'pozwolić, zezwolić na coś, pogodzić się z czymś', 'uznać za możliwe', donycmúmuca 'mieć dostęp gdzieś; być przyjętym, dozwolonym', brus. danycúny -uy 'nyciuu 'pozwolić się zbliżyć, dać przystęp, dostęp', 'pozwolić, przyzwolić', 'przypuścić, przewidzieć', 'dopasować', danycúnyya 'dojść do jakiegoś stanu', dial. 'popelnić coś' (Šaternik Červ.). ~

Iter. dopušćati: ~ pol. od XIV w. dopuszcząć -czam, dopuszczając się, dłuż. dopušćać -ćam, dopušćać se, głuź. dopušćeć -ćam, czes. dopuštěti, stczes. dopušćěti -ěju, sla. dopušć'at' -am, dopušć'at' sa;

slc. dopušćati -šćam, sch. od XIV w. dopušćati dōpūšćām (dial. czakaw. i zach. sztokaw. dopušćati), dopušćati se, es. допущити -штити (Miklosich LP), bułg. donyúam -au, maced. donyuma;

ros. dawne XVI—XVII w., dziś przestarz. i pot. donyúámь -áio (SSRJ, Dal, SRJ XI—XVII), brus. danycúnyb. ~

Por. z wtórnym -sk- (zamiast śc, śt < st'): ros. od XVI w. donyckámь -áio (SRJ XI—XVII), stąd bułg. donýckam -au; ukr. donyckámu -áio, brus. danyckány -áio.

Z pref. do- do pustiti.

W. B.

dopušćati zob. dopustiti

doprati doperq 'wyprać do końca, do czysta, zakończyć pranie', zach. też 'zbić, obić, wytłuc do końca', iter. dopirati 2. dopirajq

~ pol. doprać dopiorę 'dokończyć prania; wyprać dodatkową ilość; wyprać do czysta', dawne (od XVI w.) 'obić kogo mocno, spuścić łanie' (też dial., Karłowicz SGP), dial. kasz. doprac -pefe 'dokończyć pranie' (Syeha SK IV 159, Lorentz P'W I 652), głuź. doprać so dopjerje so 'przedrzeć się, przebić się, przedostać się', u Pfuħla też doprać 'obić, wybić', czes. doprati peru 'skończyć pranie, do czysta wyprać', 'zbić, obić' (Jungmann), doprati se 'skończyć bójkę' (Přír. slov.), sla. doprat' -periem 'skończyć pranie', rzadko 'zbić, pobić';

sch. dōprati -perēm 'skończyć pranie' (też dial., RJAZ, RŠAN), bułg. donepú -éu 'ts.', maced. donepe 'ts.';

ros. u Dala donpámь 'skończyć pranie, wyprać', ukr. donpámu -nepý -nepéu 'skończyć pranie'. ~

Iter. dopirati: ~ pol. dopierać 'kończyć pranie; prać do czysta', czes. dopírati, dopírati-se 'kończyć pranie' (SSJČ, Přír. slov.);

sch. dopírati dōpírām 'ts.' (RJAZ), bułg. donúpam -au 'ts.';

ukr. donupámu -áio 'ts.' (SUM). ~

Por. nowsze z wtórnym -ě- dopérati: pol. dial. kasz. dopérac 'prać do końca, kończyć pranie' (Lorentz PW I 652), sla. dopierat' 'prać do końca, kończyć pranie' (dial. dopérat', Kálal) -am 'ts.', ukr. dial. donipámu -páio 'ts.' (Hrinčenko).

Z pref. do- do prati perq.

W. B.

dora pln. 'otwór powstały np. wskutek uszkodzenia przedmiotu, rozdarcie, szpara, scissura, foramen, conscissura', 'zagłębienie, wydrążenie, dół, jama, jaskinia, nora, cavum terrae, foramen'

~ pol. dial. dóra: dura 'otwór w jakimś przedmiocie, najczęściej nieforemny', przen. 'więzienie, areszt' (Górniewicz Malbork, Karłowicz SGP),

postacie te wykazują właściwy dla niektórych dialektów rozwój $o > u$ w sąsiedztwie następującego r , por. *gura* 'góra', *kura* 'kora', *skura* 'skóra', Górniewicz Malbork I 74, który jednak nieprzekonująco uważa postać *dura* za wyjątkową wśród wyrazów typu *kura* 'kura', *ymura* 'ohmura', a więc z etymologicznym u , o. c. 81—2.

Tu może też ros. dial. *dópa* 'niewielka łódka z płaskim dnem' (SRNG: archang.). ~

Prastare, skonkretyzowane abstractum od *derō d̄erati* (o budowie p. I 59—61, por. też *dora*). Por. dokładne odpowiedniki ie.: gr. *δopά* 'złarta skóra; obdzieranie ze skóry; skóra', łot. *niōdaras* f. pl. 'odpadki powstałe przy robieniu obuwia z łyka', dalej też stind. *darī*- f. 'dziura w ziemi, jama, nora, pieczara' (Pokorny IEW 206). Według Bugi (p. Fraenkel LEW I 97) należy tu również strus. NM *Dora*, pol. *Dora* (z okolic Augustowa), zapożyczone z jądźwińskiego *Darā. Wyraz zachowany szczątkowo, wyparty przez nowsze *dura*: *d̄era*, *d̄era*, *dyra*, *dura*. Berneker SEW I 201 nie wykluczał, że należy tu także stpol. *dura* (= *dóra), czes. dial. *d'óra*, *d'oura*, *d'ura* (przez kontaminację *dóra, *dura i *diera*), stduż. i dial. *čura* (<*šóra). Mało prawdopodobne, p. *dura*. W. S. — F. S.

doravъ *dorava doravo* zach.: **diravъ** *dirava diravo* pld., wsch.: **deravъ** *derava deravo* zach.: **d̄eravъ** *d̄erava d̄eravo* pln.: **duravъ** *durava duravo* pln.: **dyravъ** *dyrava dyravo* wsch. 'mający otwory powstałe wskutek uszkodzenia lub specjalnie zrobione, foraminosus, perforatus, rimosus', 'podarty, postrzępiony, np. o znoszonej, zużytej odzieży, lacer', 'pusty, próżny, wydrążony; wypróchniały, o drzewie, fistulosus, vacuus'

doravъ: ~ pol. dial. *d̄uravi* 'dziurawy' (Górniewicz Malbork). ~

diravъ: ~ sch. dial. *d̄irav -va -vo* 'znoszony, zużyty, wyświechtany; postrzępiony, wystrzępiony, obszarpany' (RSAN, Elezović Kos.-Met.);

ros. dawne XVIII w. *dupásvū* 'dziurawy; lichy, mizerny, nędzny; po przecierany, znoszony do dziur' (SSRJ), dial. *dupásvū* 'ts.' (Dal, SRNG: twerskie), ukr. dawne XVI w. *дуравий* 'dziurawy, mający dziurę albo dziury' (Tymčenko), brus. *dzipásvū* 'ts.' (BRS), też dial. np. Nosovič, Šaternik Červ. ~

deravъ: ~ pol. XVI w. wyjątkowe *dziorawy* 'dziurawy, mający dziurę albo dziury; podarty, rozdarty, uszkodzony; pusty, próżny wewnątrz, wydrążony' (SP XVI IRL). ~

Por. pol. dial. kasz.-sli. *żerati* 'dziurawy, pełen dziur' (Lorentz PW). **d̄eravъ**: ~ głuż. *d̄žerawy* 'dziurawy', czes. *d̄eravý* 'ts.', stczes. już w XV w. **diravý**: *d̄eravý* 'ts.', dial. *d'iravý*: *d'iravý* 'ts.', sła. *deravý* 'dziurawy; zniszczony, podarty', dial. *d'iravi*: *d'eravi*, *žeravi*: *žijeravi* 'ts.' (Buffa Dlhá Lúka, Sipos Bükk-Gebirge), oraw. *d'eravi* 'ts.', *d'eravá* 'l'ipa 'wypróchniały pień lipy' (Pabovštiak Orava 357, 360);

cs. *дуравъ* (u Miklosicha pod *дурá*, ale nie poparte przykładem);

ukr. dawne już od XVI w. *дуравий* 'dziurawy, mający dziurę albo dziury' (Tymčenko), dial. *dzipásvū -sa -se* 'ts.' (Prinčenko, Žel.). ~

duravъ: ~ stpol. *durawy* 'mający dziurę albo dziury; podarty, rozdarty' (SP XVI IRL), też dial. kasz. *d'uravi*: *d̄uravi* 'ts.' (Sychta SK, Lorentz PW);

w poszczególnych językach słow. z wtórną palatalizacją: pol. już od XV w. *dziurawy* 'mający dziurę albo dziury; podarty, rozdarty', 'pusty, próżny wewnątrz, wydrążony; jamisty, gąbczasty, porowaty', dial. *žuravy*: *žuravi*,

žuravi (kasz.-sli.) 'dziurawy, np. o podartej odzieży, wyboistej drodze, wypróchniałym drzewie' (np. Karłowicz SGP, Sychta SK, Kucala PSM 28, 45, Piuta Dzierżysławice), czes. dial. laskie *žuravy* 'dziurawy, np. o odzieży' (Lamprecht Opava), śl. dial. wsch. *žuravi*, *žuravi*, oraw. *d'uravi* 'dziurawy' (Buffa o. c., Habovštiak Orava 77); brus. dial. *дзюрэвыі, дзюрэвыі*: *дзюрэвы* 'dziurawy' (Nosovič, Bjałkevič Mohylew, Šaternik Červ.). ~

dyravъ: ~ ros. dial. *дырэвыі* 'dziurawy, mający dziury' (Dal, SRNG). ~

Por. też bliskie formacje na -'avъ: 1. ros. dawne XVIII w. *дырэвыі* 'dziurawy, mający dziury' (SSRJ, też dial. np. Dal, Opyt Dop., SRNG); brus. dial. *дзірэвыі*: *дзірэвы* 'dziurawy; przedarty, rozdarty' (Bjałkevič Mohylew, Rastorguev Brjansk);

2. ukr. już od XVI w. *дїрэвыі* 'dziurawy, mający dziury; przedarty, rozdarty', też dial. np. Hrinčenko;

3. ros. *дырэвыі* 'mający dziury; lichy, nędzny, mizerny, marny; wytarty, znoszony do dziur, podarty'.

Derywaty od *dora*, *dira*, *dera*, *děra*, *dura*, *dyra* z suf. -avъ.

W. S.

dorbiti *dorb'ę* wsch. 'wyginać, krzywić, giąć'

~ brus. dial. u Nosoviča *доробіць -блю -бии* 'коробить, wyginać, krzywić, giąć' (np. на што ты лубок на сонцѣ *доробіши, здоробіе*), *доробіцца* 'коробиться, wyginać się, wykrzywiać się, giąć się' (np. на сонцѣ луб *доробіцца*; дно *здоробілось*). ~

Budowa i semantyka wyrazu gwarantuje jego prasłowiańskość. Nie można wykluczyć, że mamy tu do czynienia z szczytkowo zachowanym causativum do pierwotnego *derb-*: *d'ǫb-*, p. *d'ǫbati*.

F. S.

dorbъ *dorba* wsch. 'naczynie plecione, kobiałka, koszyk': **ǫdorbъ** f. wsch. 'rodzaj garnka'

dorbъ: ~ brus. dial. u Nosoviča *дороб -ба* 'kosz, kobiałka' (np. цѣлыі *дороб* лчменю 'pełny kosz jęczmienia'). ~

Por. ros. dial. *доробок -бка* 'koszyk, kobiałka' (SRNG: Smoleńsk), brus. dial. *дарабок -ба* 'ts.' (Bjałkevič Mohylew), u Nosoviča *доробка* 'ts.' (np. принеси *доробку* жита), przen. 'kobieta brzemenna'; ros. dial. *доробья* 'kobiałka z wybitym dnem, лукошко с выбитым дном' (SRNG: Smoleńsk); ukr. dawne XVIII w. *доробило* 'gniazdo dla kwoki' (Тумчєнко), nowszo *доробало, доробло* o 'nieruchawym, niezgrabnym człowieku' (SUM), dial. *доробайло* 'stare pudło; obręcz sita, rzeszoła' (Zel.).

ǫdorbъ: ~ stрус. *ǫдоровъ* 'garnek' (np. водоу херепл'га и въ *ǫдоровъ* *ǫтылоу* *лжати*, Srezn). ~

Por. ros. dial. *удороба* 'marny, ubity garnek' (Opyt, Dal, Melničenko Jaroslavl).

Wsch.słow. *dorbъ* mogłoby być na gruncie psł. motywowane przez *dorbiti* 'wyginać, krzywić, giąć' (o naczyniach, np. koszykach, pudełkach, dzbanach wyginanych z kory drewna p. np. Zelenin EV 109). Rozwój znaczenia jak w psł. *korbъji*, *korbъ* 'lubiane lub plecione naczynie': *korbiti* 'zginać, wykrzywiać, skręcać'. Zwykle nawiązuje się do ie. *derbh-* 'wić, zwinąć, skręcać' (zob. *d'ǫbati*, *d'ǫbiti*). Rekonstruuje się już ie. *dorbh-ó-s* 'coś zwinętego, skręconego, kępka trawy, darń': stind. *darbháh* m. 'kępka trawy' (być może = gr. *δάρρη 'kosz', jeśli przyjąć objaśnienie Günterta IF XLV 347, że gr. δάρρη 'kosz' powstało z kontaminacji postaci *δάρρη i τάρρη 'wiązka

trawy, trawa', p. Frisk GEW I 350), lit. dawne u Bretkuna *palmiški darbai* 'listowie palm' (mimo zastrzeżeń Fraenkla LEW I 82—3, p. Trubačev RT 240 zaliczający tu też lit. *dárbas* 'roboty, dzieło', por. stwniem. *wirken* 'szyjąc, wyszywając, tkając sporządzając', je. *uerg-* 'działać, czynić' i Fraenkel LEW I 82), stnord. *torf* n. 'torf', ags. *turf* f. 'torf, daró'. — Złożone *q-dorbs* pierwotnie 'coś wgiętego', zob. *dorbitt*, o budowie compositum p. Trubačev RT 240—1 (rekonstruujący jednak nie poparte przez fakty słow. pierwotne znaczenie 'coś wplecionego') i Boryś PI 153 (rekonstruujący pierwotne znaczenie 'to, co wyskrobane, wydrapane do środka').

Berneker SIEW I 211, Vasmer REW I 363, Zubaty Studie I 2, 96, Trubačev RT 238—41, Boryś PI 153, Pokorny IEW 211—2. F. S.

dörga I. 'wyżłobienie, wgłębienie; rowek, podłużny ślad wyryty w ziemi skutkiem przeciągnięcia ciężaru, bruzda wynyta przez wodę, wydeptana przez bydło, ludzi lub jeźdźców, semita, callis', 'pas ziemi służący do chodzenia lub do jeżdżenia, ścieżka, via, iter' pln. (> 'skaza w tkaninie'): pld. 'wąwóz, parów, dolina. fauces, vallis'

~ pol. *droga* (dial. też *dróga*, o repartycji postaci *droga* : *dróga* w dialektach zob. MAGP V m. 241, cz. II 90, por. przeważającą w XVI w. postać *dróga*, SP XVI IBL) 'wydzielony pas terenu służący do chodzenia lub do jazdy; wszelki szlak komunikacyjny, trasa; podróż, wędrówka; kierunek, odległość od określonego celu' od XIV w. (także dial. np. Karłowicz SGP, Dejna RKJL XXI 253—4, 255), przen. 'sposób postępowania, osiągnięcia czegoś' od XVI w. (również dial. np. Szymczak Domaniewek, Górnówiec Malbork), stpol. od XIV w. także 'ścieżka, ślad, przejście' (od XVI utworzona *droga* 'via trita'), w XVI w. też 'orbity ciał niebieskich; przewody, kanaliki w organizmie ludzkim; proces, droga sądowa', dial. także 'ulica we wsi' (Karłowicz SGP: Mazowsze), 'głęb rzeki, przepływ' (ib.: Chełm), w terminologii tkackiej 'skaza wzdłuż tkaniny spowodowana błędnym nawleczeniem osnowy, wyłamaniem się szczebelka w płosze lub przerwaniem się wiązania w nicielnicach; skaza wzdłuż tkaniny powstała przez zerwanie się nitki osnowy; skaza wzdłuż tkaniny; skaza w poprzek tkaniny' (Falińska PST I 58, tu o geografii wyrazu), kasz. 'przedziałek we włosach' (Lorentz PW), zazwyczaj pl. *drogi* 'jasne smugi na wodzie przepowiadające deszcz' (Syhta SK), por. w *drogi* 'rodzaj wzoru na pisankach' (Karłowicz SGP: Radzyń), w kasz. też archaiczna postać *darga* 'wał sztucznie usypany na morskich łakach, czyli moczarach' (Syhta SK), dłuż. *droga* 'wydzielony pas terenu przeznaczony do komunikacji; szlak, trasa, gościniec, ulica', dial. też *dróga* 'ts.' (Sorb. SA IV m. 66, Fasske Vetschau), gluź. *dráha* : *droha* 'szlak komunikacyjny, droga, gościniec; szosa; ulica' (także dial., np. Sorb. SA IV m. 66, Schroeder Schleife), u Pfuħla *droha* również 'ślad, trop; koleina', czes. *dráha* 'pas terenu przeznaczony do komunikacji; wszelki szlak komunikacyjny, np. trasa, gościniec, ulica, tor kolejowy', 'tor np. pocisku, strzały; orbita planety', 'kierunek ruchu, ruch', przen. 'sposób postępowania, osiągnięcia czegoś', *draha*, zazwyczaj pl. *drahy* 'kawalek ziemi leżący odłogiem', 'szeroka droga polna, wygon; pastwisko' (SSJČ, w tym znaczeniu też dial. np. Bartoš DSM, Malina Mistřice, Hrnška DSCh), stczes. *dráha* 'pas terenu, zazwyczaj droga polna do przepędzania bydła; wygon, pastwisko; droga w ogóle', dial. *dráha* : *draha* 'ślad, trop', 'sposób postępowania' (SSJČ, Bartoš DSM), sla. *dráha* 'bieżnia; linia kolejowa; tor pocisku;

orbita planety', przen. 'sposób postępowania, osiągnięcia czegoś', dial. 'pas ziemi przeznaczony do komunikacji, droga, gościniec, ścieżka' (SSJ, Kálal, Buffa Dlhá Lúka);

sł. *drága* 'bruzda, rowek służący zazwyczaj do odprowadzania wody na łące; młynówka', 'płytki wąwóz, parów; mała dolina; kotlinka', 'węższa lub szersza zatoka wrzynająca się w łąd', także 'bruzda, podłużny ślad na ośnieżonym zboczu góry' (Badjura LjG 208—9, tu też o geografii wyrazu), u Pleteršnika również 'droga; orbita', o licznych NT i NW p. Bezlej SVI I 146, sch. *drāga* 'wąsko wrzynająca się w łąd część morza, mała zatoka' (nowsze), już od XV w. 'wąwóz, jar, parów, cieśnina; węższa dolina między stromiznami' (por. RJAZ II 743: *drāga*, poljana ili dolina čista, opkoljena šumom ili brdima, u zapadnoj bosanskoj krajini, Lici i Dalmaciji; Belostenec: *draga* ze vseh stran gorami i bregami zaperta), nowsze źródła wskazują na szerszy zasięg i znaczenie wyrazu, np. Lang ZNŽO XVI 4: Samohor; Ivanišević ZNŽO VIII 199 (Polijca): knda rika ide, zove se korito ili postelja od rike, tako i od potoka; jedan i drugi kraj zove se strana, ako uzbrdito, onda je brig, ako okomito i kamenito, *drāga*; Schütz GTS 40 za Skokiem Slav. 80 (wyspa Olib): *drāga* ili *drāžica* 'ein guter Boden, der von zwei einander entgegengesetzten Hängen durch die Tätigkeit des Wassers herabgespült wurde', już od XIII w. w licznych NM i NT, głównie z terenu Chorwacji (o zasięgach p. np. RJAZ, Vuk, Jurišić Vrgada, HDZ II 373: Senj, III 190, 232: Dobrinj na Krku, Skok Slav. 64, 83—4, 88—9, 91, Schütz GTS 40), przestarz. 'szlak komunikacyjny' (RSAN), cs. *долина* 'dolina, vallis' (Miklosich LP), bułg. dial. *дръга* 'stroma droga prowadząca w dół' (BER I 418: Boletino, Rekansko), też NT *Дръга* pastwisko (np. Kovačev Trojan 131), maced. NW *Draga* (Duridanov Vardar 112, 301);

strus. *допоза* 'pas ziemi przeznaczony do komunikacji, gościniec, ścieżka; miejsce przejazdu, przejścia; kierunek ruchu, ruch', 'podróż, wędrówka; czas podróży' (adv. *допозом* 'podczas podróży'), także 'kanaliki w organizmach roślinnych', 'pasek, smużka, rowek, żłobek' (SRJ XI—XVII), ros. *допоза* 'pas ziemi służący do komunikacji; trasa, kierunek, odległość do określonego celu; okolica koło drogi' (też dial. np. Dal, SRNG, Slovar' Don., Slovar' Rjazan.), 'kierunek ruchu; miejsce przejścia, przejście', 'wędrówka, podróż', 'droga postępowania, droga działalności', dawne przen. 'sposób, środek postępowania, osiągnięcia czegoś' (SIAN, Dal), dial. również 'ścieżka', 'ulica' (Dal, SRNG: Syberia), 'suche koryto rzeki', 'odstęp, odległość między rzędami zębów piły' (SRNG), 'wędrówka, podróż' (Dal, Comakion Mang.), 'środkowy pas dna w piecu chlebowym przed otworem, gdzie przesuwają się łopate, средняя полоса печного пода, перед челом, где лопата ходитъ — по бокам *задопоза*' (Dal), *допозу* pl. 'pasma, pasemka w tkaninie, we wzorku tkaniny; podłużne wycięcie, rowki, żłobki', 'Droga Mleczna' (Dal, SRNG), ukr. *допоза* 'pas ziemi przeznaczony do komunikacji; wodny szlak komunikacyjny' od XIV w., 'sztucznie utworzony szlak komunikacyjny; smuga pozostająca jako ślad po ruchu czegoś', 'miejsce przejazdu, przejścia' (przen. 'dostęp do czegoś, możliwość dotarcia dokądś'), 'podróż, wędrówka' od XVI w., 'kierunek ruchu; kierunek działalności, rozwoju, sposób postępowania, osiągnięcia czegoś' od XVII w., dial. np. łemk. *дорóга* 'droga' (Stieber AJLemk. m. 211, tu też o innych postaciach fonetycznych wyrazu; por. także niha *дорóга*, *доріжка* 'ścieżka, dróżka wydeptana np. w polu, lesie, na śniegu przez przechodniów, przez zwierzęta', Dzendzelivskij Zakarp.

II m. 211), u Hrinčenki również w znaczeniach specjalnych 'w piecu garn-carskim: luk między kozłem a ścianą', tkackie 'skaza w tkaninie powstała po splątaniu się nitki; miejsce w osnowie, przez które przewleka się członko', brus. *daróga* 'pas ziemi przeznaczony do komunikacji, szlak komunikacyjny; wędrówka, podróż' (także dial. np. Nosovič, Šaternik Červ., Bjałkevič Mohylew, Sejaškovič Grodno), 'kierunek, trasa', dial. 'droga, ulica' (Sejaškovič o. c., Jaškin BHN 57), 'śląd na roli lub łące' od XVI w., 'ścieżka wydeptana na łące w trawie' (Jaškin l. c., por. u Nosoviča: кони *dopogu* подзелали по овсу), 'śląd, trop zwierzyny na śniegu' (Jaškin l. c.), 'rząd czegoś, śląd, o rozsypanym ziarnie' (Nosovič), 'лінак асновы ў шырыню пры накіданні ў ніты і бёрда, які ідзе назад: пасма ідзець назад у кроснах, вот і *дарога*, 'skaza w tkaninie spowodowana błędnym nawle-czeniem osnowy lub przzerwaniem się wiązania w nicielnicach': ... *дарога* ў палатне, парвалася нічальніца ў нітах; у бёрда нітку не ўвяла, і ў па-латне ідзе *дарога* (Šatalava BDS 48), u Nosoviča przen. 'sposób postę-powania, osiągnięcia czegoś'. ~

Z oczekiwana apofonią samogłoski rdzennej do psł. *dǫgnōti*, *dǫgati* (zob.) 'ciągnąć, targać, rwać, drzeć, trzeć'. Pierwotne znaczenie dobrze zaświad-czone w językach słow. 'wyżłobienie, wgłębienie, bruzda; podłużny śląd wryty w ziemi skutkiem przeciągnięcia ciężaru, bruzda wymyta przez wodę, wydeptana przez bydło czy jeźdźców, wyżłobiona przez sanie lub wóz itp.' (p. denominalne *doržiti* 'złobić, robić wyżłobienia'), 'karczowisko w lesie, продрпаное в лесу пространство' (Vasmer REW I 364) > pln. 'droga, ścieżka', 'ulica' (co do rozwoju znaczenia por. pol. *trakt* 'szlak komunikacyjny; droga, gościniec' < lac. *tractus* 'ciągnięcie, ciąg; pas ziemi; okolica'; szwedz. dial. *dråg* 'wgłębienie w ziemi, dolina', norw. dial. *drag* 'wgłębienie, dolina; ścieżka, śląd zwierzęcia': ie. *dherāgh-* 'ciągnąć', stnorw. *draga* 'ciągnąć', zob. też *cēsta*, *pjts*): pld. 'wąwóz, dolina'. Pierwotne abstractum 'ciągnięcie, zło-bienie, targanie, rwanie' (p. *sq-dorgu* 'skurecz, spazm, dreszcz', por. np. ros. *cýdopoga* 'skurecz, spazm', *cýdopogu* pl. 'drgawki') z typową akcentuacją oksytoniczną *dorg'a* na skutek konkretyzacji w rozwoju semantycznym utraciło motywację i w konsekwencji otrzymało sekundarny metatoniczny akcent, a więc akcent właściwy wyrazom niemotywowanym. O budowie wy-razu p. Kuryłowicz IG II 146, Sławski SP I 60—1. O rozwoju znaczenia p. Moszyński PZJP 159, Sławski SE I 167.

Na uwagę zasługuje agentywne sch. dial. *drāga* 'bystra i rwąca woda, rwący potok' (RSAN) zdające się wskazywać na pierwotne nomen agentis 'coś, rwącego, drącego'.

Meillet Ét. 253, Berneker SEW I 212, Brückner SE 97, Potebnja RFV I 259, Pogodin RFV XXXV 142—4, Vasmer REW I 363—4, Machek ES² 125. — Dawniej nie uwzględniano bezpośredniej motywacji na gruncie psł. oraz łączono z ie. *dherāgh-* i przytoczonymi wyżej odpowiednikami germań-skimi. Zob. Persson Beitr. I 492—3, Trautmann BSW 45, Skok ER I 429. Nie widać podstaw. — Zob. także Cohen BSL XXXVI 2, 30—1 (o semickim pierwiastku *drg* 'avancer pas à pas' > 'monter par degrés' > 'chemin, grad, degré').

W. S. — F. S.

-dorga 2. wsch. 'zła, mokra pogoda, niepogoda, ślota, opady deszczu ze śnie-giem, zamieć'

Na wyraz ten wskazują formacje prefiksalne: 1. *padorga*: strus. wyjątkowe

XVI w. (Nowogród) надорога 'niepogoda, zła pogoda' (tego же дни изютра была надорога велика, змятна, снѣгъ, а в овѣдехъ было ведро, Srezn., według którego 'распутица'), ros. dial. pschow. *nádoroga* 'wichura, zamieć, śnieżycą' (на зимы идѣт *nádaraga*, вихоръ большой, снѣкъ вѣѣт, Careva Dial. leks. 1969, s. 197);

2. *súdoroga*: ros. dial. pschow., twer. *судорожица* 'zła pogoda, zamieć' (уж такая нояма *судорожица*, ни пешком, ни на коне, Опыт Доп., Дал: 'распутица, плохая дорога', według Vasmera REW III 40 'Weglosigkeit, schlechter Weg bei regnerischer Jahreszeit').

Natomiast mało prawdopodobny związek z tymi wyrazami pld.słow. *súdoroga* 'drobny grad, drobne kulki śniegu' (sł. dial. *súdraga*, *súdražica* 'drobnoziarnisty śnieg, zmarznięte kulki śniegu', bułg. dial. *судражица* 'bardzo drobny zmarznięty mocno śnieg, drobny grad', Koseska BSM 61). Najprawdopodobniej wyrazy te należą do psl. *dŕgnoti*, *dŕgati*, por. z wokalizmem właściwym czasownikowi sł. dial. *súdrga* 'drobnoziarnisty grad, zmarznięte kulki śniegu', 'rupiecie, śmieci, graty; holota, motloeli' (p. Bezłaj SRL XII 228—9, ES I 108) a także psl. dial. *súdrva* 'zdzieranie (np. śniegu przez wiatr); to, co zdarte, zdzierane (np. zmarznięte kulki śniegu mienione przez wiatr)': *sz-dŕvŕ sz-dŕti* (zob. Vasmer REW III 40, Boryś PI 105).

Dokładny odpowiednik formalny i znaczeniowy w bałt.: lit. *dárga*: *dargà* 'mokra, deszczowa pogoda, słońca, niepogoda', 'moczenie (lnu)': *dŕgti* (*dŕgti*) 'stawać się wilgotnym, mokrym, moknąć, namakać', *dŕgia* 'pada deszcz ze śniegiem'. Z ie. *dherə-gh-*: *dher-g-* między innymi o 'niepogodzie, słońcu' (Pokorny IEW 251—2).

Berneker SEW I 212—3, Fraenkel LEW 103, Toporov Prus. I 331, Pokorny IEW 251—2. — Związek z *dorga* 1. (dopuszczany przez Vasmera REW II 300, III 40, por. u Dala *судорожица* 'распутица, плохая дорога') wobec istnienia odpowiednika bałt. mało prawdopodobny. — O przyjmowanym przez Karaliūnasa Etim. 1973, s. 156—8 związku z psl. *dorga* p. s. v. *dorga*.
W. B.

dorga 3. 'przyrząd do łowienia ryb, np. rodzaj sieci'

~ pol. dawne wyjątkowo w XVI w. *druga* (zapewne z *drōga) 'potrójna sieć rybacka' (SP XVI IBL);

sł. *drāga* 'sieć rybacka do łowienia ryb, wleczona po dnie, włók' (Pleteršnik: Cigale, według SSKJ książkowe, ale też dial. z Primorja, Bezłaj ES I 109), poświadczane już w XVIII w. *drāga* 'rete piscatorium' (Bezłaj l. c.), sch. dawne XVII—XVIII w. *draga* 'rodzaj sieci, włók, rete piscatorium, griphus, sagena' (w starych słownikach: Habelić, Belostenec, Vitezović, też u Jakobovicia r. 1710 ze Slavonii *draga* ali vlak 'ts.', p. Matić Rad JA 303, s. 23, Kosor Rad JA 315, s. 27), dziś dial. *drāga* 'długie drewno, do którego się przymocowuje rodzaj sieci rybackiej' (ESAN: Czarnogóra);

strus. XVI—XVII w. *дорора* 'przyrząd, narzędzie do łowienia ryb' (np. *коуина доророу нздноу*, SRJ XI—XVII), ros. *дорóга* 'wędka z błyszczką do łowienia szczupaków, okoni' (SSR), Dal, też dial., np. archang., Wologda, Wiatka, Perm, SRNG), 'у рыбаков: большая леса или веревка, особенно с блестяей (ложкой), употребляемая при ловле щук' (SIAN). ~

Por. 1. z suf. *-ska* (p. I 94—5): ros. *дорóжка* 'wędka składająca się z długiego sznura z haczykiem lub błyszczką na końcu', brus. *дарóжка* 'wędka z błyszczką' (BRS, Nosović; też dial., np. Šaternik Červ., BMM III 243),

poleskie *дарудожка, доружка* 'wielka wędka, zwykle z błyszczką, do łowienia szczupaków i okoni' (Lysenko SPH);

2. denominalne czasowniki: ros. dial. *доружить -жу -жишь* 'łowić ryby na wędkę z błyszczką' (SRNG, Słowarz Urala), *доруживать* 'ts.' (Słowarz Urala).

Na większy zasięg wydają się wskazywać: 1. sl. dial. *draž(i)ak* (u Bernolúka *dražák*) 'sieć na ryby' (Kálat);

2. może i czes. *podražec -žec* 'rodzaj sieci do łapania bażantów, kuropatw', także jako termin górniczy 'pomocniczy słupek podpierający strop, używany w górnictwie' (Přir. slov., też u Maehka ES² 467, który za Jungmannem łączy z vb. *podraziti* 'podbić; podłożyć').

Tu najprawdopodobniej nie należy ros. dial. *дорюза* 'drewniane listwy przybijane na zewnątrz i wewnątrz łódki wzdłuż jej spójni' (SRNG: P'sków).

Najprawdopodobniej z apofonią do *дъгнѣти, дъгати* 'ciągnąć, targać, rwać, drzeć, trzeć' (zob. *dorga* 1.), stąd podstawowe znaczenie 'sieć ciągnięta po dnie', por. może tu należące (inaczej o etymologii wyrazu Moszyński KMP 171, zob. i Brückner SE 98, 578) stpol. od XIV w. *drugubica, drgobica, drogobica, drugbica, drugubica* 'sieć trójwarstwowa z większymi okami w częściach bocznych' (Słownik stpol.), w XVI w. *drugubica* 'sieć trójwarstwowa, posiadająca większe oka w częściach bocznych, używana do łowienia ryb, czasem ptactwa wodnego' (SP XVI IBL; też u L. XVII—XVIII w. *drugubica*). — Inaczej Bezlej ES I 109, zestawiający z wyrazami bałt.: lit. *daržas* 'ogród', 'część rzeki zagrodzona do łowienia ryb', 'krąg świetlny wokół księżycy' (LK Žod.), łot. *dārzs* 'ogród; zagrodzenie', 'krąg świetlny wokół księżycy', por. też stwniem. *zarga*, śrwniem. *zarge* 'zagrodzenie, ogrodzenie'.

Wyrazy ruskie podejrzane są o pożyczkę germ.: norw. *dorg* 'mała żyłka do wędki ciągnięta za łodzią', stnord. *dorg* f. 'żyłka do wędki', szwedz. *dörj* 'wędka' (Vasmer REW I 364).

Pokorny IEW 257, Trautmann BSW 45, Holthausen VEWA 38, Vasmer RS V 122, REW I 364, Falk-Torp I 149, Bezlej ES I 109, Fraenkel LEW 83—4.

T. Sz.

dorga 4. zach. 'siła, moc, potęga', 'wielka ilość, mnóstwo'

~ stezes. *dráha* (lub *draha*) 'mnóstwo, wielka ilość ludzi, tłum, hufiec, gromada' XIV—XV w. (np. Česká *dráha*: z innego rękopisu *zástup Čechův, množství Čechův*), 'wielkość, moc, siła, potęga' XIV w. (Gebauer Sl., Jungmann). ~

Por. 1. czes. przestarz. *drahný* 'długo trwający, długi', 'znaczny, wielki, duży', 'dawny' (Přir. slov., SSJČ), dziś dial. moraw. *drahný* 'wielki, długi' (np. *drahny leta*, Bartoš DSM), stezes. *drahný* 'znaczny, spory' XV w., 'piękny; dobry' XIV—XV w. (Gebauer l. c., Novák SIFus), dziś także adv. *drahně* przestarz. 'bardzo długo', 'wiele, dużo' (Přir. slov., SSJČ), już stezes. w XV w. *drahně* 'znacznie, dużo, wiele', XIV w. *drahně* 'velmi důtklivě' (Gebauer l. c., Novák l. c.), dziś dial. *drahňěj* 'lepiej' (Malina Místfice; Už je mu *drahňěj* 'choremu zrobiło się lepiej', Bartoš l. c.), *drahně* (np. *hned ti bude drahnějš* 'veseleji', Kott Dod. DSM).

Z czes.: pol. dawne XVII w. *dragnie* 'tego, raźnie, dzielnie', 'stosownie, przyzwocie' (L., SW z Kochowskiego); sl. książkowe przestarz. *drahný* 'długotrwały, długi, o czasie', 'duży, wielki, o ilości, wielkości', *drahne* adv. przestarz. 'długo', 'wiele, dużo';

2. czes. dial. *drahnit se* 'rozjaśniać się, dnieć', 'wracać do zdrowia', też z pref. np. *prodrahnit se* 'probrati se ze spánku, z nemoci', *vydrahnit se* 'vyjasniti se' (Kott l. c., Bartoš l. c.).

Etymologia niepewna. Może stare nomen z wokalizmem -o- do *dřžati* (tak Meillet l.ét. 253). Znaczenie pierwotne byłoby więc 'siła, moc, potęga' > 'wielka ilość, mnóstwo' (por. pol. *moc* 'wielka siła; możność, zdolność; władza, władanie': 'wielka liczba, mnóstwo, masa, bardzo dużo'). — Gebauer Sl. I 321—2 identyfikował z *dorga* l., eo nie wydaje się prawdopodobne. — Machek ES² 125 uważał za prapokrewne z stind. *drāghiyān* 'dłuższy' (compar. do *dirghāh* 'długi'), p. *dl'gž*. Mało prawdopodobne.

Berneker SEW I 213.

T. Sz.

dorgo adv. 'po wysokiej cenie, magno pretio', także w połączeniach **dorgo kupiti** (**kupovati**) 'płacić wysoką cenę', **dorgo dati** (**davati**) 'sprzedawać za wysoką cenę'

~ pol. od XV w. *drogo* 'po wysokiej cenie, magno pretio' (też dial.), często w połączeniach *drogo płacić*, *drogo kupić*: *kupować*, *drogo dać*: *dawać* (w XVI w. częste w wymienionych połączeniach, także dial., np. Lorentz PW, Szymczak Domaniewek), dłuż. *drogo* adv. do *drogi*, głuź. *droho* adv. do *drohi*, czes. od XIV w. *draho* 'za wysoką cenę, kosztownie' (też dial., np. Lamprecht Opava, Horečka Frenštát, Gregor Slav.-buč.), także w połączeniach *draho platit*, *kupovat*, *prodávat*, SSJČ (już stczes. w połączeniach z *vykúpiti*, *prodávati*, Gebauer Sl.), sła. *draho* 'za wiele pieniędzy' (też dial., np. Sipos Bükk-Gebirge, Buffa Dlhá Lúka), w połączeniach: *draho kúpit*, *predat*, *zaplatit*;

sle. *drágo*: *dragó* 'za wiele pieniędzy', *drago kupiti*, *prodati* (SSKJ), sch. od XVI w. *drágo* 'miło, przyjemnie', dial. 'za wiele pieniędzy, po wysokiej cenie, care, magno pretio', *drago kupiti*, *kupovati*, *platiti*, *prodati*, bulg. *ópazo* 'miło, przyjemnie' (Gerov, RBKE, też dial.: Stojkov Banat), maced. *ópazo* 'miło, przyjemnie';

strus. XVII w. *дооро* 'po wysokiej cenie', 'miło, przyjemnie' (SRJ XI—XVII), ros. *дооро* 'po wysokiej cenie, nie tanio', *дооро продаюмь*, *даюмь*, *заплаюмь*, ukr. *дооро* 'po wysokiej cenie, nie tanio' od XVIII w. (Tymdenko), brus. *допара* ts. (dial. też *допа*, *допazo*, Bjalkevič Mohylew, Sejaškovič Grodno), *допара даю* (BRS). ~

Adv. od *dorga* (zob.).

T. Sz.

dorgost 'wysoka cena, wysoka wartość, pretium, pretiositas'

~ pol. od XV w. *drogost* 'wysoka wartość, wysoka cena czegoś', przestarz. 'drożyzna' (też dial., np. Dejna RKJL XXI 254, Lorentz PW, Ramult), dial. też *drogości* pl. 'kosztowności' (Karlłowicz SGP z Wlkpol.), dłuż. *drogost* 'drożyzna; zwyżka cen' (Muka), głuź. *drohosé* 'drożyzna', 'rzecz kosztowna, wartościowa' (Pfuhl, Zeman), stczes. *drahost* 'wysoka cena; rzecz drogocenna, kosztowność' od XIV w. (Gebauer Sl.);

sle. *dragōst* 'kosztowność' (już w XVI w. 'caritas', Megiser 1593), 'drożyzna' (Pleteršnik; w SSKJ *dragōst* i *drāgost* 'właściwość czegoś drogiego, kosztowność', np. *dragost časa*), sch. *dragōst* i *drāgōst* 'czar, wdzięk', 'radość, uciecha' (RSAN; Vuk *drāgōst* pld.-zach. 'caritas'), poświadczone od XV w. (jako NO *Dragost* już w r. 1227, RJAZ), cs. *дрогостъ* 'pretiositas' (Miklosich LP bez źródła), bulg. lud. poet. *ópazocm* 'przyjemność, zadowolenie, radość'

(też u Gerova i dial. Stojkov Banat), częste w dial. *dpázoc* 'radość' (np. BDial. I 81, II 154, III 98), maced. *dpazocm* 'radość', 'wdzięk';

strus. XIV w. *допороцъ* 'drożyzna, wysokie ceny' (SRJ XI—XVII), rus.-es. *драроцъ* 'ts.'. (Srezn.), stuktur. XVI—XVII w. *допороцъ* 'cena, wartość; wysoka cena, drożyzna' (Tymčenko). ~

Por. brus. dial. *допóжесць* 'wysokość ceny' (Nosovič).

Abstractum od *dorgъ* z suf. *-ostъ*.

S. S.

dorgota 'wysoka cena, drożyzna'

~ pol. dial. sli. *drog^oota* 'drożyzna' (Lorentz SIW, PW), dłuż. *drogota* 'drożyzna, wysoka cena; drogi czas' (Muka), głuź. *drohota* 'drożyzna; nędza, głód' (Pfuhl), czes. *drahota* 'drożyzna', rzadziej 'wielka wartość; droga rzecz, kosztowność', już stczes. od XIV w. *drahota* 'droga rzecz, kosztowność' (w XIII w. NO *Drahota*, Gebauer SI.), sła. *drahota* 'drożyzna, wysokie ceny' (SSJ), dial. *drahota* (Buffa Dlhá Lúka);

sle. *dragóta* 'drożyzna', 'kosztowność', 'cenne dobro, skarb', pl. *dragote* 'kosztowności, klejnoty' (Pleteršnik; według SSKJ *dragóta* przestarz., już w XVI w. *dragota* 'caritas', Megiser 1592), seh. *dragóta* 'radość, uciecha' od XVII w., es. *драрота* 'pretiositas' (Miklosich LP bez źródła), bułg. tylko NO *Драрота* (Илев RLI 182; BER I 418, także NO zapożyczone na tereny Albanii i Grecji, por. też Vasmer SG 77). ~

Na występowanie wyrazu również we wsch.słow. wskazują derywaty: strus. *допоротна* 'drożyzna' (SRJ XI—XVII), ros. dial. *допоротный* 'drogi, mający wysoką cenę', *допоротня* 'drożyzna' (SRNG), ukr. dial. *допоротна* 'wysoka cena' (Hrinčenko), *допоротня* 'drożyzna' (Żel.). ~

Od *dorgъ* z suf. *-ota*.

S. S. — T. Sz.

dorgъ dorga dorgo 'mający wysoką cenę, wymagający dużych wydatków; mający wielką wartość, bardzo cenny, bardzo wartościowy, magni pretii, pretiosus', 'bliski uczuciowo, kochany, miły, gratus, carus' (np. *dorgъ prijatelъ*, *dorgъ gostъ*), *dorgъ kamy* 'kamień szlachetny, gemma', pl. *dorgo mi estъ* 'jest mi miło, przyjemnie'

~ pol. *drogi* 'mający wysoką cenę, wymagający dużych wydatków; kosztowny, wielkiej wartości, pretiosus' od XIV w. (powszechne w dial. np. kasz.-sli. *drogi*, Lorentz SIW, PW, też Karłowicz SGP, Kucala PSM, Zareba Siolkowice, Pluta Dzierżysławice; por. stpol. już w XV w. *droga* maść, *drogie* maści 'aroma, unguentum magni pretii', dziś *drogi* czas 'czas ważny, mający znaczenie, czas, którego nie należy tracić', SJP PAN), 'bliski uczuciowo; kochany, miły' (np. *drogi przyjaciel* 'kochany, miły przyjaciel'; też dial. np. Szymczak Domaniewek) od XVI w. (por. w XVI w. 'wysoko ceniony, ważny, wielkiej doniosłości', 'żądający dużej zapłaty; pracujący za dużą zapłatę' (już w XV w. *drogi* kupiec 'drogo sprzedający'), jako subst. *drogi*, *droga* 'osoba bliska, związana węzłami pokrewieństwa', od XIV w. *drogi kamień* 'kamień szlachetny', dłuż. *drogi* 'mający (wysoką) cenę, kosztowny, pretiosus' (też dial., Fasske Vetschau), głuź. *drohi* 'ts.' (też dial., Michalk Neustadt), 'wartościowy', *drohi kamjen* 'kamień szlachetny', *droha* wéc 'rzecz kosztowna, wartościowa', czes. *drahý* 'mający wielką wartość, wartościowy, cenny, kosztowny, pretiosus' od XIV w. (np. *drahá* mast 'kosztowna maść', *drahá* wéc 'rzecz cenna, mająca wielką wartość', *drahý čas* 'czas ważny, mający duże znaczenie'), 'miły, kochany', np. *drahý přítel*

'kochany, miły przyjaciel' (też dial., Lamprecht Opava, Horečka Frenštát), *drahý kámen* 'kamień szlachetny' (już stczes., Gebauer Sl.), *drahé kovy* 'metale szlachetne' (Pfir. slov.), sła. *drahý* 'wymagający dużych wydatków' (też dial., Buffa Dlhá Lúka), 'cenny, wartościowy, kosztowny' (por. też *drahý čas* 'czas ważny, mający znaczenie, czas, którego nie należy tracić'), 'miły, kochany' (np. *drahý priateľ* 'miły, kochany przyjaciel'), *drahé kamene* 'kamienie szlachetne', *drahé kovy* 'metale szlachetne';

słc. *drág drága* 'mający wysoką cenę, kosztowny' (też dial., np. z Rezji, Slav. Leks. 224), 'miły, kochany' (np. *draga mati!* 'droga matka!', *dragi prijatelj!* 'miły, kochany przyjacielu', Pleteršnik, SSKJ) od XVI w. (Megiser 1592: 'pretiosus', 'carus'), w SSKJ też rzadkie 'mający wartość szczególną, drogocenny' (por. np. *drag čas* 'czas ważny, mający znaczenie'), *drago kamenje* 'kamienie szlachetne', *drag kamen* 'kamień szlachetny', *drage kovine* 'metale szlachetne'; też jako subst. *drági-ga-go* (Pleteršnik, SSKJ); na oznaczenie czasu 'cały, całuski, całuteński', np. *vso drago noč* 'przez całutką noc', *vsak dragi dan* 'przez całusieński dzień' (Pleteršnik), sch. *drág drága drágo* 'kochany, luby, miły, przyjemny, carus' (też u Vuka i dial., np. Jurišić Vrgada) od XIII w. (por. np. z XVI w. reče svoj *dragoj materi*; od XIII w. *drag prijatelj*), dial. pld.-zach. (Vuk) i przestarz. (RSAN) 'mający wysoką cenę, kosztujący wiele pieniędzy' (np. *drage masti* XVIII w., *vrijeme drago* 'cenny czas') od XVI w. (też dial., Jurišić l. c., HDZ I 157); *drag, dragi kamen* 'gemma' już w r. 1417 (RJAZ, też u Vuka; w XVI w. także *drag kami*), *drage volje* (iz, s *drage volje*, s *dragom voljom*) 'chętnie, z chęcią, serdecznie, zycieliwie' (RSAN), *drago mi je* 'miło mi'; też na oznaczenie czasu, np. *Sve drago leto lila je kiša* 'całutkie lato padał deszcz', *A šta si radio cio dragi dan?* 'co robicie przez całuski dzień' (już w XVI w.: *Po moru gledaje vas drag dan*), *Po celu dragu noč svirka i pesma* 'przez całutką noc granie i śpiew', jako subst. *drági drágōga* 'kochany, kochanek, oblubieniec' (RSAN), scs. *драгъ* 'drogocenny, wartościowy, pretiosus', 'miły', z *Supr. злобо и драго теса бадеть* 'miło, przyjemnie', *каменне драго, многоцѣнно* 'lapis pretiosus' (to też cs. np. z XII w., SJS), bułg. *драг* 'miły, kochany; przyjemny' (np. *драг снп, драг гост, драги приятелю!*, RBKE, Герон, też dial., np. Stojkov Banat), na *драго сърце*, на *драга воля* 'chętnie, z przyjemnością, z całego serca', *драго ми е* 'przyjemnie mi, cieszę się', dial. *дрáго н.* 'rudość' (BDial. II 154: Rodory), maced. *драг* 'miły, kochany', на *драго срце* 'ze szczerego serca, chętnie' (RMJ), dial. *дрáк дрáга дрáгу* 'przyjemny, miły', *млóгу ми дрáгу да слúшам* 'bardzo lubię słuchać', *мíј дрáгу* 'lubie', *неѣту(t) мíј дрáк* 'lubie ocet' (Małeckí SW);

strus. *дорогнн* 'drogo kosztujący, cenny', 'miły, kochany' (np. *уадо дорогос*, 'rzadki, nieczęsto spotykany', 'такой, которым дорожат, ценный, нужный, полезный' (Srezn., Słovarъ SPIg., SRJ XI—XVII), rus.-cs. *драгон, драгнн* 'cenny', 'miły, kochany', 'trudny, ciężki' (*драго ест драго*), 'такой, которым дорожат', сь *драгннъ каменннъ*; jako subst. *драгъ* 'amicus' wyjątkowo z XV w. (Srezn.), ros. *дорогой* (*дóрог -гá дóрого*) 'mający wysoką cenę, dużo kosztujący; wymagający znacznych wydatków' (np. *по дорогой цене* 'po wysokiej cenie', *дорогие вещи, время дорого*), 'kochany, miły, bliski sercu' (np. *дорогой друг* 'drogi przyjaciel', *дорогие гости* 'drodzy goście'), dial. *дорогой* 'wielki, ważny, znaczny' (SRNG), *дорогие камни, каменья, драгоценный камень* 'kamienie szlachetne' (SSRJ), dial. *дорогой гриб* 'borowik szlachetny, *Boletus edulis*', 'Boletus scaber' (SRNG),

także jako subst. *дорогой* -ая -бе (SSRJ), ukr. *дорогий* 'kosztujący wiele pieniędzy, drogiecenny, nie tani, kosztowny' (przen. 'wysoko ceniony'), 'bliski, miły sercu, kochany' (np. *дорогий гість*; *дорогий друг*, SUM), з *дорогою душею* 'z przyjemnością, z chęcią', *камінням дорогим* *приоздобити*, stokr. *дороги* 'mający wielką cenę, cenny, kosztowny' od XIV w., 'miły, kochany' XVII w., *дороги рокъ* 'rok, w którym jest wielka drożyzna' XVIII w., od XV w. *дороги камень*, *дорогое каменье* 'kamienie szlachetne' (Тумчєнко), brus. *даразі* 'kosztujący wiele pieniędzy' (też dial., Šaternik Červ.), 'drogocenny, bezcenny' (np. *даразі час*), 'bliski, miły sercu', np. *даразі друг* (też u Nosoviča, np. Нема *дорожшаго мне гостя, як ты*), jako subst. *даразі* 'drogocy; przyjaciel' (BRS). ~

Dobrze poświadczone jako I komponent złożonych NO: stpol. *Drogomysl* z r. 1136, *Drogomil* XIII w., *Drogomir* już w r. 1208, *Dargorad* r. 1136, *Drogodziej* XIV w., *Drogostaw* XV w. (SSNO, Malec PO PAN 17, s. 83, tu też imiona z II komponentem -drog: *Sicmidrog*, *Uniedrog*, XIII w.), stczes. *Drahomil*, *Drahomiř*, *Drahomysl*, *Drahorud*, *Drahoslav* (Gebauer Sl., Svoboda SOJ 75), sch. *Drägomir* poświadczone już w IX w. w zapisie *Dragamer* a w XI w. w formie *Drägomir*, *Drägomio* *Drägomila* już w XIV w. w formie *Dragomil* (RJAZ, Żeleznjak OSAS 37, 39, por. Skok ER I 429), bulg. *Драгомър*, *Драгосмис* (Iščev RLI), strus. *Дорогомиръ*, es. *Драгомър* (SJS), już około r. 812 w zapisach bizantyjskich *Δρογμυηρός* = *Drogoměr* NO (Vasmer SG 289 Georgiev Vok. sistema passim).

Dokładny odpowiednik: lot. *dārgs* 'drogi' ('kosztowny, mający wysoką cenę', przen. 'kochany, miły'). Dalsza etymologia niepewna. Może do psł. *dīžati*, ie. *dher-egh-* 'trzymać, dzierżyć, trzymać się mocno', 'mocny, trwały' (rozszerzenie pierwiastka *dher-*, *dher-* o podobnym znaczeniu). Tu należałoby też lit. *dėreti derù* 'być wartym, użytecznym; godzić się, wypadać', *dorà* 'coś dobrego, użytecznego'. Pierwotne znaczenie byłoby 'mocny, trwały', 'dobry, użyteczny, zdatny, godny' > 'wysokiej wartości, ceny', 'drogi, kochany'. Znaczenia 'wysokiej ceny' i 'kochany' łączą się często, p. Rozwadowski Sem. 91. — Mało prawdopodobne, by końcowe -gъ było sufiksem. Por. *dī'gъ*, *bolgъ*. — Brückner LS 170 uważał wyraz lot. za pożyczkę słow. (nie wykluczali tego też Leskien BN 178, Mühlēnbach I 448). — Karaliūnas Etim. 1973, 156—8 opierając się na teoretycznie możliwych zmianach znaczeniowych 'wilgotnieć, nasiąkać wilgocią, moknąć' > 'nabrzmiwać, pęcznieć' > 'łatwo nabrzmiwający, opuchły, obrzmiały; wielki, pełny, dorodny, tłusty, otyły' > 'drogi' łączy lot. *dārgs* 'drogi' z lit. *dargūs*, *dārgus* 'słotny', *dargà*, *dārga* 'słota, niepogoda', p. -*dorga* 2., *dīrgti*, *dīrgti* (o pogodzie) 'psuć się', 'stawać się mokrym, moknąć'. Nie zaświadczonego w językach balt. ogniewa pośredniego w rozwoju znaczenia dopatruje się w stczes. *drāha* 'wielkość, siła, potęga', *drahnū* 'piękny; dobry', 'znaczny, spory'. Mało prawdopodobne.

Budmani RJAZ II 737, Berneker SEW I 213, Endzelin SBE 198, Fortunatov AslPh IV 578, Trautmann BSW 43, Mladenov EPR 151, Sławski SE I 168, Vasmer REW I 364, Skok ER I 428—9, Pokorny IEW 252—4.

S. S. — T. Sz. — F. S.

-dorgъ 2. subst. zob. podorgъ

dorgy *dorgave* wsch. 'wysokie ceny, drożyzna; czas, kiedy ceny są wysokie' ~ strus. XII—XVII w. *дорогови* f. (w XII w. *дорогъви*) 'drożyzna, wy-

sokie ceny' (SRJ XI—XVII, Srezn.), ros. dial. *дорого́сть* f. (u Dala *дóрого́сть*) 'ts.' (SRNG), brus. dial. *дорого́сть* f. 'ts.; czas, kiedy ceny są wysokie, gdy jest drogo' (Nosović). ~

Por. brus. *дарагоўля* 'drożyzna' (BRS; też dial., Šaternik Červ., Bjałkevič Mohylew).

Od *dorgъ* z suf. *-y -ъve*, o tym typie p. Vaillant GC II 263—90, Bernštejn OSG II 220—41. T. Sz.

doroditi (se) *dorod'ę (se)* 'urodzić (się) w dużej ilości, urodzić (się) obficie, obrodzić, np. o plonach'

~ sła. dial. *dorodit' sa* 'obficie obrodzić, o plonach' (SSJ, Káral);

bułg. dial. *доподі -ии* 'obficie obrodzić, o owocach' (Gerov);

strus. XVI—XVII w. *дородитица* 'być obficie wyposażonym przez naturę, o cechach fizycznych i psychicznych człowieka' (*А оумом он и ростом дородитица*). ~

Z pref. *do-* od *roditi*. Por. *dorodьна*.

M. Ś.

dorodьнъ *dorodьna dorodьno* pln. 'obficie rodzący, urodzajny, dający obfity plon', 'obfity, pełny, okazały; dobrze wyglądający, zdrowy, postawny'

~ pol. *dorodny* 'wyróżniający się zdrowym, ładnym wyglądem; urodziwy, przystojny, postawny', 'zdrowy, dojrzały' (od XVIII w., L.; też dial.: Dejna RKJL XXI 241, Szymczak Domaniewek, Lorentz PW I 149, u Karłowicza SGP 'pehnoletni'), dawne i dial. też 'obficie rodzący, żyzny' (L. z XVIII w., dial. 'obfitujący w zboże': *dorodny* rok, Szymczak o. c.);

strus. *дородный* 'wysoki, okazały, postawny', 'szlachetny, mężny', 'silny, potężny', 'dobry', ros. *дородный -ая* (dial. też *дородный* i *дородной*) 'dobrze wyglądający, pełny, okazały', dial. też 'dobrej jakości', 'wielki, liczny; dużych rozmiarów', 'urodzajny' (Wologda), ukr. *дорідний* 'dobrze wyglądający, postawny, okazały, bujny, wysoki', 'dający obfity plon, urodzajny' (SUM; Tymčenko od XVIII w.), brus. dial. *дородный* 'postawny, okazały, pełny, dobrze wyglądający' (Bjałkevič Mohylew). ~

Adi. deverbale z suf. *-ьнъ* od *doroditi*.

M. Ś.

dorgъ zob. *ъдоргъ*

dorżica zob. *доръка*

dorżina dem. od *dorga* 1. pln. : pld. augm.-pejorat. od *dorga* 1., 'teren (pole, łąka, las) obok drogi, dolina'

~ pol. *drożyna* dem. od *droga*, 'wąska droga; ścieżka, dróżka' (też dial., np. Dejna RKJL XXI 255, AJK IV, cz. II 201, Kamult, Lorentz PW; z pol.: czes. u Jungmanna *drážina* 'zła droga'), dial. także *dróžyna* 'dróżka', może też 'nurt rzeki' (Karłowicz SGP I 372, SW), dluz. NT *Drožyna*, pl. *Drožyny* (kawałek pola, pola przy drodze, Muka I 209, III 199), czes. *drážina* 'droga, gościniec', miesięczna *drážina* 'orbita księżycy' (Jungmann), dial. *dražinka* 'dzika grusza rosnąca na miedzach, na pastwiskach' (Bartoš DSM: wałaskie);

sch. dial. czakaw. *drážina* augm. od *draga*, zazwyczaj NT *Drážina*, pl; *Drážini* (nieuprawna ziemia wzdłuż zatoki morza, Skok ER I 429: Krk). łąka, las, uprawna ziemia (HDZ III 201, 226, 232, 246, 279: Dobrinj na Krku),

ros. dial. *дорожина* 'polna lub leśna droga' (SRNG: Psków, Smoleńsk), ukr. dawne XVII w. *дорожина* 'dróżka, ścieżka' (Tymčenko), dial. *дорожина* dem. od *дорóга* (Żel.), też NM *Дорожинка* (Vasmer RGN III 81). ~

Od *dorga* 1. z suf. *-ina*, o funkcji przyrostka p. 1 120—2. W. S.

dorżišče 'licha, zła, boczna droga', 'miejsce, gdzie dawniej była droga'

~ pol. dial. kasz.-sli. *drożšće* (też *drożšće*, *drożšće*) 'licha, boczna, zła droga; nieprzetarta droga w lesie; mniej uczęszczana droga polna lub leśna; droga polna, droga wiejska, droga prowadząca od zagrody do głównej drogi we wsi', 'okreźna droga' (AJK VIII m. 353, cz. II 50—1, Sychta SK, Lorentz PW), 'zła, kręta droga, manowiec' (Ramułt), czes. *dražišťe* 'miejsce koło drogi, pobocze drogi' (Přír. slov.);

sch. dial. (z XIX w.) NT *Dražišťe* pole orne (HDZ II 374: Senj);

ros. dial. *дорожинье* 'ślady po dawnej, zapomnianej drodze w lesie' (SRNG). ~

Por. paralelny derywat z suf. *-isko* ograniczony jednak do obszaru polskiego: pol. *drożysko* augm. od *droga*, już od XIV w. 'stara, mało używana droga; miejsce, gdzie była dawniej droga', dawne XVI w. 'droga leśna, polna, ścieżka', dziś dial. 'przecinka w lesie, droga przez las, wzdłuż lasu' (Zaręba AJŚ II m. 202, cz. II 60), 'zaniedbana polna droga szersza od ścieżki' (Górnowicz Malbork), kasz.-sli. też *drożęsko*, *drożęsko* 'boczna, zła, licha droga; nieprzetarta, mało uczęszczana droga polna lub leśna; droga prowadząca od zagrody do drogi głównej' (AJK l. c., Sychta SK, Lorentz PW), z pol.: czes. u Jungmanna *dražiško* 'zła droga'.

Od *dorga* 1., o suf. *-išće* p. 1 95—7.

W. S.

dorżiti 1. *dorżo* 'robić rowki, wyżłobienia (np. w ziemi, w drewnie), żłobić', plu. też 'torować, wydeptywać drogę, ścieżkę'

~ pol. dawne XVI—XVII w. *drożyć* (także *drożyć*, *drużyć*) *-żę* 'drażyć, dłużyć, toczyć, rzeźbić, żłobić, robić wgłębienia zazwyczaj w drewnie' (SP XVI IBL, L.; już ok. 1500 r. *wy-drożyć* 'wyżłobić, cavare', do dziś prefigowane *w-drożyć* 'przyzwyczajać, przyuczyć; wyuczyć, wpoić, wszczepić komu coś; wszcząć, podjąć jakąś akcję', dawne 'naprowadzić na coś; wciągnąć w coś, wtajemniczyć'), dzisiaj (od XVIII w.) *drażyć* 'robić wgłębienie, żłobić' (wtórne *-ą-* z kontaminacji z psl. *drožiti* : *drogo*, p. Rozwadowski GJP 137—8, Sławski SE I 163; Otrębski ŻW 269 przyjmował kontaminację *drożyć* z *grązić*, *grążyć*), czes. u Jungmanna *dražiti -žim* 'przeprowadzać rowek, żłobek, drażyć np. w drewnie', sła. *dražiti dražim* 'torować drogę; przejściem, wydeptywaniem ścieżki wyznaczyć miejsce, do którego należy kosić' (Kálal, Isačenko SRS);

sła. *dražiti -žim* 'robić bruzdy, rowki (np. na łące) celem odprowadzenia wody' (Pleteršnik), sch. dial. kajkaw. *dražiti -žim* 'bronować' (dawne RJAŻ, Belostenec, Habelić, Jambrešić; zachowane szczytkowo w gwarach, Jajučerova ZNŽO III 236: Trebarjevo);

strus. XVII w. *дорожити -жу* 'żłobić, robić rowki w desce' (SRJ XI—XVII, tu też *дороженый* 'pokryty, ozdobiony rowkami'), ros. dial. *дорожити -жу* 'drażyć, żłobić, robić wgłębienie, przeprowadzać rowki, żłobić drewno; robić podłużne rowki w deskach dachowych', 'torować, robić drogę' (Dal, SRNG, SRSO Dop., Slovar' Kuzbassa, Slovar' Urala). ~

Nie należy tu zapewne czes. dial. moraw. *dražiti* 'tropić, ścigać np. zwie-

rzyne' (Bartoś DSM), równe znaczeniowo pól.słow. *tražiti* 'ściagać, szukać' z udźwięczeniem nagłosu *tr* > *dr* (por. np. sch. dial. *drčati* = *trčati* 'biegać').

Denominativum od *dorga* 1., o budowie p. I 57. — Według Machka ES² 127 (p. też Skardžius ŽD 483) pokrewne lit. *dróžiu dróžti* 'złobić w drewnie, robić np. łyżki z drewna', lot. *drāzi* 'ts.' Malo prawdopodobne.

Berneker SEW I 212, Sławski SE I 163, Vasmer REW I 364.

W. S.

doržiti 2. *doržę* 'powodować wzrost ceny czego, podnosić cenę', *doržiti się* 'żądać za coś wysokiej ceny, nie obniżać żądanej ceny'

doržiti: ~ pol. dawne XVI—XVIII w. *drożyć* 'powodować wzrost ceny czego', 'cenić, uważać, że coś ma dużą wartość' (SP XVI IBL, Cn., L.), dial. sli. *drožac droži* 'podnosić cenę, żądać wysokiej zapłaty' (Lorentz PW), dłuż. *drožys -ym* 'podnosić cenę', czes. *dražiti -žim* 'sprzedawać lub kupować na licytacji, licytować', przestarz. i dial. 'podnosić cenę' (SSJČ, Hruška DSCh), stczes. od XIV w. *dražiti -žu -žis* 'czynić drogim', sla. *dražit* '-ži' 'kupować na licytacji, licytować';

sle. *dražiti -žim* 'podnosić cenę, podrażać', 'licytować, podnosić cenę na licytacji' (to też dial. np. goreńskie, Pleteršnik, SSKJ), cs. *dražiti -žiti* 'magnum pretium petere' (Miklosich LP);

strus. XVI w. *дорожити* 'wyznaczać wysoką cenę', 'odnosić się do czegoś troskliwie' XVII w. (SRJ XI—XVII), ros. *дорожить -жы -жыи* 'cenić kogo, co; dbać o kogo, o co; strzec, bojąc się utraty czegoś' (też dial., SRSO), dial. 'podnosić cenę, czynić droższym' (SRNG), ukr. *дорожити -жы -жыи* 'wysoko cenić kogoś, coś, nadawać wielkie znaczenie', 'chronić, strzec, bojąc się utraty czegoś', brus. *даражыць* 'żądać za coś wysokiej ceny, drogo coś cenić' (BRS, Nosovič). ~

doržiti się: ~ pol. od XVI w. *drożyć się* 'żądać drogo za coś, trzymać się ceny nie obniżając jej' (też dial., np. Dejna RKJL XXI 255, Szymczak Domaniewek, Lorentz PW), dłuż. *drožys se* 'podnosić cenę', 'rosnąć w cenie, stawać się droższym' (Muka), głuź. *drožić so* 'utrzymywać wysoką cenę', czes. *dražiti se* przestarz. 'stawać się droższym';

sle. *dražiti se* 'stawać się drogim, drożeć' (Pleteršnik), sch. wyjątkowe *drčžiti se drčžim se* 'licytować, przelicytowywać się' (RSAN);

strus. XVII—XVIII w. *дорожитица* 'żądać zbyt wysokiej ceny' (SRJ XI—XVII), ros. pot. *дорожиться -жысь* 'ts.' (SRJ), ukr. *дорожитися* 'ts.', *дорожиться* ким, чим 'wysoko cenić kogoś, coś', stukr. XVI w. *дорожитися* 'wymagać wysokiej zapłaty' (Tymčenko), brus. *даражыцца* 'ts.' (też dial., Šaternik Červ.). ~

Od *dorga*, o budowie p. I 57.

S. S. — T. Sz.

doržka pln.: zach., pól. *doržica* dem. od *dorga* 1.

doržka: ~ pol. *dróżka* 'wąska, krótka droga, np. w polu; wydeptana ścieżka' (też dial., np. MAGP XI m. 522, cz. II 80—1, AJK IV m. 195, cz. II 201, Hrnicek-Morozowa Paster. I 59, II 76—7, Dejna RKJL XXI 256; także 'wąska droga polna o szerokości rozstawu kół wozu', Szymczak Domaniewek), 'alejka', dawne 'pielgrzymka', XVII w. 'krótka podróż' (też dial., np. Karłowicz SGP), już w XVI w. 'przewody, kanaliki w organizmach żywych, np. tętnice, żyły, nerwy; kanaliki w liściach lub prążki' (SP XVI IBL; najprawdopodobniej z pol. strus. XVI w. *дорожька* 'kanaliki w organiz-

mach roślinnych', SRJ XI—XVII), dial. 'przedziałek we włosach' (Sychta SK, Ramult), 'skaza wzdłuż tkaniny, rodzaj splotu tkackiego' (Falińska PST I 58), dluž. *drožka* 'mała droga, polna droga; uliczka; korytarz', dial. muž. 'przecinka w lesie' (Zaręba AJS II n. 202), gluz. rzadko *dróžka* 'mała droga', u Pfuha też 'śląd, koleina', czes. *drážka* techn. 'rowek, fuga, wyżłobienie np. w desce lub kamieniu służące do spajania z drugą deską lub kamieniem', dem. od *dráha* ('krótka droga, polna, leśna, boezna droga'), dial. także dem. od *draka*, zwykle pl. *drážky* 'kawalek pola leżący odlogiem używany jako wygon lub pastwisko', sla. *drážka* techn. 'rowek o kanciastym kształcie', dial. wsch. *dražka* 'ścieżka; mała, krótka droga', 'przedziałek we włosach' (Kálal, Buffa Dlhá Lúka);

slc. dial. *dražka* 'mniejsza droga', 'płytki dołek o nieckowatym kształcie, zagłębienie' (Badjura LjG 208—9);

strus. XVI—XVII w. *дорожка* dem. od *дорога*, 'mała droga', 'podłużny zagon; bruzdka' (SRJ XI—XVII), ros. *дорожка* dem. od *дорога*, 'wąska droga, wąski chodnik; wąski, długi ślad, rowek przeciągnięty czymś', 'ścieżka', 'wąski, długi chodniczek z plecionki; wąska, podłużna serweta np. z tkaniny rozścielana na obrusie; wąski pas innego koloru wyróżniająca się na podstawowym tle materiału', dawne 'rowek, wyżłobienie w deskach pokrywających dach, służące do odprowadzania wody' (też dial., np. SRNG), 'podróż' (SIAN), techn. 'kanal w dnie pieca hutniczego, służący do spływu lub wypustu topionych substancji' (Slovarь CSRJ), dial. 'wieczorne spotkanie młodzieży przy drodze' (SRNG, Slovarь Urala), ukr. *доріжка* dem.-hip. od *дорога*, 'mała, wąska droga; ścieżka np. do chodzenia pieszo' (też dial., np. Dzendelivskij Zakarp. II n. 211), 'alejka', 'wąski, długi kilim lub gruba tkanina do rozścielania', 'długa, wąska serweta z tkaniny lub koronki', dial. 'wyrzeźbiony wzór zdobiący chomało, jarzmo', 'wzorek zdobiący miski' (Hrinčenko), brus. *дорожка* dem. od *дорога*, 'mała, wąska droga; ścieżka' (dial. też 'polna droga; bruzda', np. Jaškiu BHN 57, Nosovič, BMM III 243: Homel), 'kilim, (ozdobny) chodniczek' (dial. także 'podłużna serweta rozścielana na obrusie', np. Sejačko NLS 114, Sejaškovič Grodno, BMM III 243), dial. 'linia na dłoni' (Šatalava BDS), 'rodzaj haftu' (ib., BMM III 243). ~

doržica: ~ pol. dial. *drożycia* 'droga np. leśna' (Dejna RKJL XXI 255), 'drożyna, drożysko' (Karłowicz SGP), czes. *družice* dem. od *dráha* (Jungmann);

slc. *drážica* dem. od *drága*, 'mała dołina' (SSKJ, Pieteršnik, Badjura LjG 208), dial. 'wyraźna, większa zatoka na moczarach', 'zatoka wrzynająca się w ląd' (Badjura LjG 209, 259; o NW p. Bezłaj SVI 146), sch. *drážica* dem. od *drága*, zazwyczaj liczne NT *Drážica*, pl. *Drážice* (łąka, pole orne, winnica, HDZ II 373—4: Senj, także pastwisko, las, brzeg morski z okolicą, zatoka morska, HDZ III 193, 226, 239, 272: Dobrinj na Krku, Jurišić Vrgada), o notowanych od XIV w. NM p. RJAŽ. ~

Por. derywaty wskazujące na szerszy zasięg: dluž. *drožyeka* 'dróžka, drożyna', gluz. *dróžieka* 'ts.', czes. rzadko *drážieka* dem.-hip. od *dráha* (Přir. slov.).

Od *dorža* 1., o suf. deminutywnych *-ska*, *-ica* p. I 94—5, 98—9. W. S.

доржбна 1. *доржбна* *доржбно* plu. 'odnoszący się do drogi, dotyczący drogi, podróży, właściwy drodze, służący do drogi, do podróży'

~ pol. *drożny* 'odnoszący się do drogi, właściwy drodze, zdatny, służący do drogi, drogowy' (XVI w. 'będący, leżący na drodze', SP XVI IBL), w funkcji subst. dawne 'sługa pełniący swe obowiązki w czasie podróży możliwych' (dial. też *dróżny* = *drożny* 'sługa' 'ts.', Karłowicz SGP), stpol. XV w. *drożne* 'żywność na drogę' (Słownik stpol., tu o możliwej lekce *nadrożne*), już w 1521 r. NT *Drożna* (Borek Zachodniosłowiański nazwy toponimiczne z formantem *-yn-*, s. 45—6), dial. *dróżny* wóz 'wóz o wąskim rozstawie kół' (Karłowicz SGP: Poznańskie), dłuż. *drożny* (: *drożny*) 'odnoszący się do drogi, należący do drogi', 'leżący koło drogi, znajdujący się przy drodze', głuź. *dróżny* (u Pfuha też *dróżny*) 'szosowy, drogowy, uliczny', czes. *dražní* 'drogowy, szosowy; kolejowy', u Jungmana także *dražný* 'leżący przy drodze', sla. dial. wsch. *dražni* 'drogowy' (Buha Dlhá Lúka);

ros. *дорожный-ная* 'odnoszący się do drogi, dotyczący drogi', 'znajdujący się na drodze, w drodze, w podróży' od XVI w. (od XVII w. w funkcji subst. 'podróżnik, wędrownik', też dial., np. SRNG: olonieckie), 'używany w drodze, podczas podróży', dawne XVI w. subst. *дорожное* 'żywność, pobory wydawane wysłannikom na drogę' (SRJ XI—XVII), dial. *дорожные* звезды 'Droga Mleczna', *дорожный* миср bot. 'babka, Plantago' (SRNG), też *дорожный-ная* 'przejezdny, przyjezdny, przybysz', adv. *по-дорожному* 'pośpiesznie, nie zwlekając, przy wybieraniu się w drogę' (ib.), ukr. *дорожний-ня* (: *дорожня-ня*) 'dotyczący drogi, podróży, drogowy', 'znajdujący się w drodze, w podróży', też w funkcji subst. *дорожний-нього* 'podróżnik', brus. *дарожны* 'dotyczący drogi, podróży, drogowy' (BRS). ~

Por. niezależne derywaty utworzone na gruncie poszczególnych języków słow.: 1. z suf. *-ika*: pol. *dróżnik-ka* 'dozorca drogowy', dial. też ironicznie 'biedniejszy gospodarz lubiący pasać krowy na granicach i na miedzach' (Szymczak Domaniewek), bot. 'podróżnik, Cichorium' (Dejna RKJL XXI 255, tu także *dróżniczek* 'gatunek grzyba'), dawne XVII w. 'opis drogi, marszruta', głuź. *dróżnik-ka* 'podróżnik; dozorca drogowy' (Pfuha); ros. *дорожник-ка* 'specjalista od dróg i kolei żelaznych', dawne 'opis drogi, marszruta' (Słownik CSRJ), dial. 'podróżnik, wędrownik; wędrowny kupiec', przestarz. 'rozbójnik' (SRNG, Słownik Urala), bot. 'babka średnia, Plantago media i napar z tej rośliny' (SRNG, SRSO), 'rodzaj pieczywa na drogę, na podróż', pl. 'sucharki przywożone jako gościniec' (SRNG), ukr. *дорожник-ка* 'specjalista od dróg i kolei żelaznych' (dial. 'dozorca drogowy', Kmit Bujk.), też bot. 'babka, Plantago' (Hrinčenko, Żel., Makowiecki Sł. bot. 279—80), brus. *дарожник-кы* 'specjalista od dróg i kolei żelaznych' (BRS);

2. z suf. *-ica*: pol. dial. kasz. *dróżnica* 'skarpa nad drogą lub torem kolejowym' (Syhta SK), głuź. u Pfuha *dróżnica* f. do *dróżnik*; ros. dial. *дорожница* bot. 'pięciornik gęsi, Potentilla anserina' (SRNG: archang.).

Adi. od *dorża* 1. z suf. *-ynъ*.

Zob. *dorżyna* 2.

W. S.

doržынъ 2. *doržyna doržyno* 'związany z drażeniem, zlobieniem podłużnych rowków (np. w ziemi, w drzewie)'

~ pol. *drażny* 'łatwo przepuszczający, przepuszczalny', dawne XVI—XVII w. 'przystępny, dogodny; stosowny, właściwy, prawidłowy' (SP XVI IBL), dłuż. *drożny* 'dostępny, przystępny, gangbar, zugänglich' (Muka). ~

Na szerszy zasięg mogą też wskazywać derywaty tworzone na gruncie

poszczególnych języków słow.: 1. sle. *dražnat* 'poorany bruzdami, rowkami, furchig' (Pleteršnik);

2. z suf. *-ikz*: a) pol. dawne XVI—XVIII w. *droźnik -ka* 'ten, co toczy, dłubie, rzeźbi, wydrąża w drzewie lub w metalu, tokarz' (SP XVI IBL, L.);

b) czes. *dražník -ku* 'przyrząd do robienia rowków'; ros. dawne XVI—XVII w. *дорѣжник -ка* 'narzędzie stolarskie', 'narzędzie introligatorskie do wytłaczania np. w skórze' (Srezn., SRJ XI—XVII), dial. 'narzędzie do złobienia rowków np. w drewnie, w metalu, do przecinania metalu, do wytłaczania wzorów w skórze' (np. SRNG, Słownik Dou., Słownik Urala);

c) sle. dial. *dražnik -ka* 'rowek odwadniająca', 'ukośny rowek odwadniająca na leśnych drogach' (SSKJ), o NW *Dražnik* p. Bezljaj SVI I 146; ros. dawne XVII w. *дорѣжникъ* 'ozdobny rowek' (SRJ XI—XVII);

3. z suf. *-icu*: sle. dial. *dražnica* 'rowek odwadniająca', 'rowek odwadniająca na poboczu leśnej drogi stanowiąca przedłużenie ukośnego rowka odwadniającego' (SSKJ, p. też Badjura LjG 208—9), także NM *Dražnica* Riinental oder Riinnenbach (Krantzmayer OK II 55); tu może też należeć ros. dial. *дорѣжница* 'kolcina na drodze' (SRNG: Perm).

Adi. od *doržiti dorž* z suf. *-ьnz*.

W. S.

доръ *dora* wsch., pld. 'darcie, zdzieranie', 'to, co powstało w wyniku darcia, zdzierania, wydzierania: karczowisko, nowina', coll. 'dranice, cienkie deski lupane z pnia drzewa'

~ strus. *доръ* 'oczyszczona (np. poprzez karczowanie) ziemia, przeznaczona pod uprawę lub pastwisko' (Srezn. z XV w.), w XVII w. też 'gont': *городские станы крыты тесомъ и доромъ* (SRJ XI—XVII), ros. dial., głównie pln. *дор -pa*: *-пу*, loc. *в доры* 'oczyszczone miejsce przeznaczone pod uprawę lub pastwisko', *дором драть* 'zdziierać' (Dal), 'nowa osada na nowinie' (Archang., Wologda), 'lekkie wzniesienie porośnięte drzewem buduleowym' (Nowogród), 'хвойник, который кладут в зарыбы', 'drzewo o prostych słojach, łatwe do lupania' (Dal), 'gonty do pokrywania dachu' (w tym znaczeniu też u Kotkowa Očerki 137; dial. gdzieś jako coll., Dal), 'dranica na sztukaterię', 'śmieci, głównie w postaci odpadków drzewnych, trocin', moskiewskie 'pleśń', 'puste miejsce pod korzeniami drzew', 'nora' (archang.), syberyjskie i archang. ponadto 'warstwa tłuszczu w mięsie; przerośnięte tłuszczem mięso', przen. riazzańskie 'majątność; posag; dobytek', archang. 'dobry popyt i dobra podaż towaru' (SRNG), rzadko jako przewisło kobiety (Słownik Rjazan.), por. także częste NM np. *Дор Большой* (w guberni kostromskiej, twerskiej), *Дор Малый* (tamże), Vasmer RGN III 77 nn., brus. dial. *дор* coll. 'dranice na gonty i na sztukaterię' (Nosovič, BMM III 252: Homel, Jurčanka Mscisl.), też jako NT *Дор* (Mikratap. Bel.);

wyjątkowo też pld.: sch. *Dor* m. ziemia pod njivama u Srbiji (R.JAZ). ~

Por. też strus. XV w. *дорце* = *доръ* (*дорца и гари*, Srezn.), brus. dial. *дорки* 'zaorany ugór; pole wśród lasu' (Jaškin BHN).

Pierwotne archaiczne abstractum > nomen acti z suf. *-z* i wokalizmem rdzennym *o* od *derę* *drati*. Dokładne odpowiedniki: stind. *dara-* 'dziura w ziemi, nora, jama, jaskinia', gr. *δρῶς* 'skórzany worek, miech'. Tutaj może też lot. *nuō-daras* 'odpadki z lyka' (Skardžius ŽD 460).

Trautmann BSW 52, Berneker SEW I 214, Vasmer REW I 363.

W. S. — M. S.

dosada 'dodanie, dolozenie, wstawienie' zach., 'dokuczanie, niepokojenie'

~ pol. rzadko *dosada* 'dobitność, wyrazistość, dokładność' od XVIII w. (L.), dial. kasz.-sł. 'siła' (Lorentz PW I 149), głuź. *dosada* 'zwrot kosztów, odszkodowanie; wynagrodzenie, rekompensata', u Pfuha też 'wstawienie; ustanowienie; umieszczenie, instalacja';

sch. *dösada* 'nuda, znużenie', 'dokuczanie, naprzykrzanie się, niepokojenie' (RSAN, RJAZ od XVI w.), es. *досада* 'hańba, zniewaga, krzywda, ignominia, iniura' (bułg. XII—XIII w., serb., SJS, Miklosich LP), bułg. *досада* 'nuda, znużenie, znużenie', maced. *досада* 'ts.';

strus. od XII w. *досада* 'zniewaga, ujma, obraza; krzywda, przykrość, niezadowolenie, zmartwienie' (SRJ XI—XVII), ros. *досада* 'irytacja, złość; niezadowolenie, zmartwienie' (też dial., np. SRNG: archang.), przestarz. 'zniewaga, obraza' (SSRJ, Dal, SRNG), w funkcji orzecznika: *какая досада!* 'co za zmartwienie, przykrość!', ukr. *досада* 'niezadowolenie, rozgoryczenie' od XV w., także jako przekleństwo (SUM). ~

Na synonimiczne *dosadz* zdają się wskazywać: stpol. od XVI w. *dosad-du* 'uzupełnienie, dodatkowe, dobitne wyjaśnienie' (SP XVI IBL); sch. dial. dalmatyjskie *dösad -da = dösada* (RSAN, RJAZ), es. *досада = досада* (Miklosich LP).

Doverbativum od *dosaditi dosad'o*, o budowie p. I 59—60.

W. S. — M. Š.

dosaditi dosad'o 'zasadzić do końca, zakończyć sadzenie; zasadzić dodatkowo, dopełnić sadzeniem', 'dokuczyć, sprawić komuś przykrość', iter. *dosad'ati dosad'ajo*

~ pol. *dosadzić -sadzę* 'zasadzić rośliny do końca, do określonego miejsca; zasadzić dodatkowo' (SJP PAN, L., też dial., np. Olesch Sankt Annaberg, Szymczak Domaniewek), dawne XVIII w. 'doskoczyć, dobiec, dogonić, dopaść' (L., tu również *dosadzić* czym 'zadać mocno, przesadzić w czym': *dosadzić* lekarstwem), dawne, dziś dial. 'dokuczyć komuś, dać się we znaki' (L. bez przykładu; Maciejewski Chełm.-dobrz. 225, Syeha SK V 9, Lorentz PW II 196), *dosadzić się* do czegoś 'wykonać coś z zapalem lub uporem' (Szymczak o. c.), dluž. *dosadžiš -šim* 'posadzić do końca, zakończyć sadzenie; posadzić, zasadzić dodatkowo', 'uzupełnić; zwrócić', 'wieder besetzen' (Muka II 374), głuź. *dosadžić -sadžu* 'posadzić do końca; zasadzić dodatkowo', 'zwrócić (pieniądze), wynagrodzić; uzupełnić (sumę)', u Pfuha także *dosadžić so* 'vollends gesetzt, ersetzt werden', czes. *dosaditi -dím* 'obsadzić kimś urząd', 'nagrodzić, dopełnić, uzupełnić', rzadko 'dolożyć, przyłączyć' (Pfir. slov.), u Jungmanna też *dosaditi* na někoho 'napaść, natrzeć na kogoś', *dosaditi* plátno 'mocno utkać płótno', z Lindego: 'zasadzić do końca', 'dobiec, dopaść', 'dokuczyć komu', slw. *dosaditi -dím* 'sadzeniem uzupełnić, zasadzić dodatkowo', 'obsadzić kimś urząd, umieścić na stanowisku, ustanowić, mianować', 'nagrodzić';

slw. *dosaditi -sadím* 'zasadzić dodatkowo, uzupełnić sadzeniem' (SSKJ), też dial.: Tomince Črni vrh), u Pleteršnika także 'zasadzić rośliny do końca', sch. *dosaditi dösadím* 'zasadzić rośliny, skończyć sadzenie; zasadzić dodatkowo' (Della Bella, Stullé, Vuk), 'nużyć, nudzić, o bezczynności, monotonii', 'dokuczyć', przestarz. 'zaszkodzić, zabić, zniszczyć', *dosaditi se* 'znużyć się, sprzykrzyć się' (też dial., RJAZ), ser. *досадити -сажда* 'znieważać, zhańbić; nauragać' (SJS, Miklosich LP), bułg. *досада -дѣну* 'zasadzić do końca, skończyć

sadzenie; zasadzić dodatkowo, 'dokuczyć; znużyć, znudzić', dial. *docădu mi ce* 'czuję się źle, jestem zmęczony' (Umlenski Kjunstendil, BDial. I 189, IV 98), maced. *docadum* 'zasadzić do końca; zasadzić dodatkowo', 'dokuczyć, sprawić przykrość', 'zaszkodzić'.

strus. *досадити -сажы* 'sprawić przykrość, urazić, ubliżyć; dokuczyć; rozgniewać; zbić, zranić' (SRJ XI—XVII), ros. *docadúť -caжý -căduu* 'zakończyć sadzenie, zasadzić do końca albo od pewnej granicy' (SSRJ; dial. *docadúť* *застолье* 'zająć wszystkie miejsca przy stole', SRNG: Wologda), też *docaжý docadúu* 'dokuczyć, dogryźć', dial. 'uderzyć, zranić' (np. archang.), 'zniszczyć, zepsuć coś', *docadúťca* 'odezwać zgryzotę', 'uderzyć się', 'nadwyrężyć się z wysiłku' (SRNG: archang.), ukr. *docadúmu -caжý -căduu* 'zakończyć sadzenie, zasadzić do końca, do pewnej granicy' od XVIII w. (SUM, Żel.), *docadúmu -caжý -căduu* 'sprawić nieprzyjemność, dokuczyć, rozdrażnić' od XVI w. (ib., Hrinčenko), brus. *đacadžítъ -caжý -căđziu* 'zakończyć sadzenie roślin, zasadzić do końca' (BRS). ~

Iter. *dosad'ati*: ~ pol. *dosadzać -dzam* 'sadzić rośliny do końca, do określonego miejsca; sadzić dodatkowo', dawne 'dolegać, dopalać', 'dodawać' (SJP PAN, też dial.), dawne, dziś dial. także 'dokuczać, dolegać' (L. z XVII w., dial.: Sychta l. c., Lorentz l. c.), dłuż. *dosajzas -zam* imperf. do *dosajziś* (Muka l. c.), głuź. *dosadzić -džeju* imperf. do *dosadzić*, czes. *dosázeti -zim* 'sadzić do końca', rzadko 'dokładać, dodawać; wynagradzać' (Pfir. slov.), sła. *dosádzat' -dzam* imperf. do *dosadit'*;

sch. *dosádati dōsādām* (dial. kajkaw. *dosajam*) 'nudzić, zanudzać', 'dokuczać, niepokoić; być nieznośnym' (RSAN, RJAZ), ses. *досаждати -саждатъ* 'dokuczać; obrażać, lżyć; zlorzeczyć; gardzić' (SJS, Miklosich LP), bulg. *docăждам -ждаи* 'kończyć sadzenie' (też dial., BDial. VI 168), 'dokuczać, zanudzać, naprzykrzać się' (także dial., BDial. I 189, Umlenski Kjustendil), u Gerova też *docăжда ce* bezosobowo 'nudzi się, nudno', maced. *docažam -žam* imperf. do *docadum*;

strus. *досажати -жю* (rzadko *досаждати -ждатю*) 'naprzykrzać się; doskwierać, dokuczać; zanudzać', 'obrażać, znieważać' (SRJ XI—XVII), ros. dial. *docaжáť -жáю* (liter. *docaжdáť* pod wpływem cerk.) 'dogryzać, dokuczać, irytować', 'bić, tłuc, ranić', 'niszczyć, psuć', stokr. XVII w. *docaжатю*, dziś tylko *docaжdámu -dáю* (notowane od XVI w., Tymčenko) 'dokuczać, sprawiać przykrość, irytować' (SUM, Hrinčenko, Żel.), brus. u Nosoviča *docaжáць -жáю* (por. też stare *досажати* 'obrażać', Słownik Skaryny) 'irytować, złościć', liter. *đacáđжаць -sajo* 'sadzić do końca, kończyć sadzenie'. ~

Por. *dosad'ati* perf. (z pref. *do-* od iter. *sad'ati*): czes. *dosázeti -zim* 'skończyć sadzenie, np. roślin' (Pfir. slov., SSJČ), sła. *dosádzat' -džem* 'skończyć składanie tekstu' (SSJ); ros. *docaжáť -жáю* 'dogryźć, dokuczyć, irytować', *docaжúťca* 'skończyć się, o sadzeniu' (SSRJ s. v. *docăжсвать*).

Z pref. *do-* od *saditi sad'ę* (zob.). Różnice w akcentuacji we wsch.słow. wskazywałyby na zmieszanie z causativum od *dosěsti* (p. I 57).

W. S. — M. Ś.

dosadъnъ *dosadъna dosadъno* 'związany z dodawaniem, dokładaniem', przen. 'dokuczliwy, przykry, dotkliwy, molestus'

~ pol. *dosadny* 'dobitny, mocny, wyrazisty, energiczny' (u L. bez chronologii i źródła), w połączeniu z wyrazami: język, słowo itp. też 'jędrny, rubaszny' (z pol.: czes. u Jungmanna *dosadný* 'ts.'), dial. w wyrażeniu rzecz

dosadnŏ 'rzecz dobrze zrobiona i trwała' (Karłowicz SGP: Podhale), gluź. *dosadny* 'dotyczący zwrotu, odszkodowania; dotyczący wstawienia, instalacji' (Pfuhl);

sch. *dōsadan* : *dōsādan* -*dna* -*dno* od XVII w. 'nudny, nużący; przykry, natrętny, dokuczliwy, nieznośny', cs. *досадный* 'ubliżający, hańbiący, krzywdzący' (Miklosich LP), bulg. *досаден* -*дна* -*дно* 'nudny, przykry', też dial., np. Gerov, maced. *досаден* -*дна* -*дно* 'natrętny, dokuczliwy; przykry, nudny, nużący';

strus. *досадны* 'obraźliwy, obelżywy, dokliwy, dokuczliwy; uciążliwy, przykry, przygnębiający' (SRJ XI—XVII), ros. *досадный* 'przykry, dokuczliwy', dial. także jako przekleństwo (SRNG, Mirtov Don.), ukr. *досадний* 'przykry, dokliwy, dokuczliwy', brus. dial. *дасадны* 'nieprzyjemny, dokuczliwy, o człowieku' (Mat. Minsk.). ~

Dewerbalne adi. od *dosaditi* *dosad'ŏ*, o suf. -*yna* p. Brodowska-Honowska SPS 115 nn. W pol. i gluź. możliwa podwójna motywacja przez *dosaditi* i *dosada*. W. S. — M. Ś.

dosad'ati zob. **dosaditi**

dosędzati zob. **dosękti**

dosęgati zob. **dosękti**

dosękti *dosęgŏ* 'sięgając ręką lub jakimś przedmiotem dotknąć czegoś, co znajduje się w pewnej odległości; zetknąć się z czymś, dotrzeć do pewnego miejsca', iter. *dosęgati* *dosęgajŏ* (*dosęgŏ*), pld. **dosędzati**

~ pol. dawne *dosiąc* -*sięgę* 'sięgając np. ręką dotknąć, chwycić; zetknąć się' od XV w. (też dial., np. *dosie*, *dosę* 'ts.', 'wystarczyć', Lorentz PW), od XVI w. 'dotrzeć do określonego celu; zrównać się z kimś albo czymś; osiągnąć np. określony wiek, stopień', już w XV i XVI w. 'osiągnąć, uzyskać; skorzystać; zgłębić, wykryć; pojąć, zrozumieć', 'dokuczyć, zaszkodzić, zniszczyć', *dosięc* prawem 'zaskarżyć' albo też 'uzyskać mocą wyroku' (Słownik stpol., SP XVI IBL), czes. *dosieci* -*síhnu* (stczes. od XIV w. *dosieci* -*sahu* -*sěžeš*) 'dosięgnąć czegoś, osiągnąć coś, dopiąć czegoś';

sle. od XVI w. *dosěci* -*sěžem* 'sięgając dotknąć czegoś, zetknąć się z czymś', 'osiągnąć, uzyskać; uchwycić', 'dotrzeć, dojść', dial. także 'dosięgnąć; wystarczyć, wytrzymać' (np. Tominec Ūrni vrh, Rigler Notr. 106—7, Pleteršnik: wsch. Styria), sch. *dosěci* : *dōsēci* *dōsēgnēm* (rzadko, dial. również *dōsēžēm*, p. RJAZ, Jurišić Vrgada) 'sięgając dotknąć czegoś, zetknąć się z czymś, rozciągnąć się do pewnego miejsca' od XIV w., 'uchwycić; dosięgnąć kogoś uderzając go; spotkać, o nieszczęściu', 'dotrzeć rozszerzając się; ogarnąć; osiągnąć coś; pojąć, zrozumieć', 'dotrzeć do odległego miejsca, osiągnąć np. pewien stopień, granicę; zadowolić potrzeby; wypełnić, skończyć', 'dotrwać do określonego czasu, wystarczyć', 'zdażyć w porę, skończyć na czas jakąś pracę', rzadko 'wziąć coś pod uwagę, poruszyć w wypowiedzi', dial. 'dośćgnąć, dopędzić; zdażyć na czas' (RSAN), *dōsēci se* rzadko 'dojść do do czegoś, osiągnąć coś' (ib.), ses. *досаши* -*саша* 'dosięgnąć do czegoś; dotrzeć, dojść' (SJS: Supr.);

strus. *досаши* : *досашти* -*сашоу* (SRJ XI—XVII: *досаши*, *досашти*) 'dosięgnąć do czegoś, osiągnąć coś' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. dial. *досл(з)мѣ* : *досл(з)мѣ* : *дослѣ* -*слѣзѣ* 'sięgając dotknąć czegoś; dostać się do czegoś; dojść,

osiągnąć; ująć; zdjąć coś i przekazać komuś; otrzymać, uzyskać (np. SRNG, Dal, Opyt Dop.), ukr. *досягнути -сягнути* 'dotrzeć do jakiegoś miejsca; dotrzeć do pewnego miejsca, np. o świetle, dźwiękach; dotknąć się czegoś, zetknąć się z czymś' (już w XV w. *доцаяти* 'dotknąć czegoś, zetknąć się z czymś'), 'osiągnąć pewien poziom', 'uzyskać coś, osiągnąć cel', u Irinčenki 'chwycić, wziąć; otrzymać, uzyskać', dawne XVIII w. *досягнуться* 'dotrzeć dokądś; dowiedzieć się czegoś' (Tymčenko). ~

W poszczególnych językach słow. najprawdopodobniej wtórnie *dosęgnuti* perf., wypierające dawniejsze *dosękti*: pol. *dosięgnąć -sięgnę, dosiągnąć -siągnę* 'sięgając dotknąć kogo albo czego; zetknąć się; dotrzeć dokądś' od XVI w. (też dial., np. Szymczak Domaniewek, Górnówiec Malbork, Sychta SK, Lorentz PW), 'trafić, o pocisku; zrównać się z kim lub czym, osiągnąć np. określony wiek', stpol. XV—XVI w. 'dojść do czegoś, osiągnąć, uzyskać; dociec, zgłębić, poznać, zrozumieć' (Słownik stpol., SP XVI IBL), *dosięgnąć* prawem 'zaskarżyć, objąć skargą' (Słownik stpol.), dluz. *dose(g)nuś -se(g)honom* 'sięgając dotknąć czegoś, uchwycić, wziąć; wystarczyć', głuż. *dosahnyb -sahnu* 'wystarczyć; dosięgnąć do czegoś; złapać kogoś, coś', w XVI w. *dosahnuć* 'osiągnąć' (Stachowski Warychiusz 1597), czes. *dosáhnouti -sáhnu* 'sięgając dotknąć się kogo albo czego, zetknąć się z czymś' (stczes. *dosáhnúti*, Gebauer Sl.; dial. *doš'ahnuć*, Lamprecht Opava), 'dotrzeć dokądś; dopędzić', 'ogarnąć; osiągnąć np. określony wiek', 'zdobyć, uzyskać coś z trudem', stczes. *dosiehnúti* 'pojąć, zrozumieć' (Novák SiHus), śla. *dosiahnuť -siahnu* 'sięgając dotknąć czegoś, zetknąć się', 'dopędzić; dotrzeć dokądś; uzyskać coś z trudem', u Kálala też 'ogarnąć; osiągnąć; pojąć, zrozumieć'; ślc. dial. *dosęgnuti -sęgnem* 'sięgając dotknąć czegoś, zetknąć się z czymś', 'osiągnąć; ująć; dotrzeć do pewnego miejsca', 'wystarczyć; wytrzymać' (Pleteršnik; wsch. Styria), seh. *dosęgnuti dosęgnēm* 'sięgając dotknąć czegoś, uchwycić' (od XVI w., też u Vuka, dial. czakaw. *dosęgnuti -sęgneš*, p. Jurišić Vrgada), 'dotknąć kogoś uderzając go; spotkać, o nieszczęściu', 'osiągnąć coś, otrzymać, zdobyć; osiągnąć np. określony stopień; wypełnić; wytrwać do określonego czasu; zdażyć w porę wykonać jakąś pracę', 'pojąć, zrozumieć; zwrócić na coś uwagę', es. *досягнати* 'sięgając dotknąć; osiągnąć; dotrzeć' (SJS), bulg. *dosęgnu -sęgnem* 'sięgając dotknąć czegoś, zetknąć się z czymś', *dosęgnu ce* 'dotknąć się', maced. *dosęgne : dosęgne* 'sięgając dotknąć, uchwycić'; strus. XVII w. *досягнути* 'sięgając zetknąć się z czymś, dotknąć do czegoś', ros. arch. i pot. *досягнуть -сягну* 'sięgając dotknąć do czegoś; osiągnąć coś; dotrzeć dokądś', dial. też 'dopędzić kogoś; wziąć ze stołu; ośmielić się' (SRNG), ukr. *досягнути -сягну* 'dotrzeć, ostać się, osiągnąć jakieś miejsce' od XVI w., 'osiągnąć np. pewien stopień, zakres; zyskać, zdobyć', dawne XV—XVIII w. 'pojąć, zrozumieć', XVII—XVIII w. także *досягнутися* 'dotrzeć dokądś, osiągnąć coś' (Tymčenko), brus. *дасягнуць -сягну* 'sięgając dotknąć czegoś, osiągnąć coś' (BRS).

Iter. *dosęgati (dosędzati)*: ~ pol. *dosięgać -gam* 'sięgając dotykać czegoś' od XV w., 'docierać do określonego miejsca w przestrzeni' (od XVI w., też dial., np. Szymczak Domaniewek, Górnówiec Malbork, Sychta SK, Lorentz PW), stpol. XV—XVI w., 'przenikać nawskroś; dociekać, zgłębiać, poznawać; pojmwować, rozumieć' (Słownik stpol., SP XVI IBL), dluz. *dosęgaś -gam* 'sięgając dotykać czegoś, chwytając za coś', 'wystarczać' (też dial., np. Fasske Vetschau), *dosęgaś so* 'wystarczać', 'dotykać do czegoś', głuż. *dosahať -ham* 'starczyć, wystarczać', 'sięgać po coś, sięgając dotykać czegoś; chwytając,

łapać, brać', czes. *dosahati -hám* 'sięgać do czegoś, sięgając dotykać czegoś; rozszerzać się w przestrzeni do pewnej granicy; przejawiać działalność w jakimś zakresie; zdobywać coś z trudem', stezes. *dosáhati -sahaju* 'sięgać do czegoś; osiągać coś; chwycić', dial. *dosihat* 'ts.' (Bartoš DSM, Vorač ČNJ I-20);

śle. *dosęgati -gam* : *dosęzati -zam* 'osiągać coś z trudem, dochodzić do celu; zbliżać się do końca; dorównywać komuś, być podobnym do kogoś', sch. *dosęzati dōsēžēm* od XVI w. (dawne dubrow. praes. też *dōsēžām*) : *dōsēzati -segām* (u leksykografów, czakaw. XVII—XVIII w. *dosigati -sigam* : *-sižem*, o innych postaciach p. RJAZ, Jurišić Vrgada) 'sięgając dotykać do czegoś; rozciągając się, docierać do pewnego miejsca', 'poznawać; rozumieć', 'osiągać coś; dorównywać komuś; zadowalać potrzeby; wypełniać, wystarczać', 'zdażać w porę, kończyć na czas pracę', bulg. *досягам -zau* 'sięgając dotykać do czegoś', *досягам ce* 'dotykać, stykać się z czymś', maced. *доцера* : *доцера* 'sięgając dotykać do czegoś; chwycić';

rus.-cs. XII—XIII w. *досягати -сагаа* 'sięgając dotykać; ujmować, chwycić' (SJS), strus. *досягати -сагаоу -сагаю* (: *досягати, досягати*) 'sięgając dotykać do czegoś; rozciągając się; dopędzać; osiągać, zdobywać coś' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. arch. i pot. *досягнуть -сягнѹю* (dawne też *досягнѹть -сягнѹю*, Słowarь CSRJ, SAR, Dal) 'sięgając dotykać do czegoś; osiągać coś; dochodzić dokądś', dial. też 'dopędzać kogoś; otrzymywać coś; częstując się brać ze stołu' (SRNG, Melničenko Jaroslavl, Opyt), ukr. *досягнути -сягнути* 'dochodzić do czegoś; sięgając dotykać; osiągać coś' od XVI w., 'osiągać pewien poziom, zakres; zdobywać, otrzymywać' (też dial., np. Hrinčenko, Żel.), dawne XV—XVIII w. także 'pojmować, rozumieć' (Tymčenko), brus. *дасягнѹць -сягнѹць* 'sięgając dotykać czegoś; osiągać coś' (BRS). ~
Z pref. *do-* ot *sękti sęgę*. Por. też *segati*. W. S.

dosēdati zob. **dosęsti**

dosědēti *dosěd'ę* 'siedzieć, przebywać na danym miejscu do pewnego momentu; dotrwać do pewnego czasu, siedzieć do końca'

~ pol. od XV w. *dosiedzieć -siedzę* 'siedzieć nie ruszając się z miejsca jakiś czas; wysiedzieć, wytrwać, dotrwać na danym miejscu do pewnego momentu' (też dial., np. Szymczak Domaniewek: *dośęzić*; Lorentz PW: *dosężec*), stpol. XV w. *dosiedzieć* prawa 'dopełnić zobowiązań' (Słownik stpol.), dawne od XVII w. *dosiedzieć się* 'siedząc doczekać się', dłuż. *do-sejżeś -sejžu* : *-sejžim* 'siedzieć na danym miejscu do pewnego momentu', głuż. *dosedteć -sedžu* 'ts', 'nabyć prawa własności przez zasiedzenie', czes. *doseděti -sedim* 'wysiedzieć do końca; zakończyć siedzenie', 'wylęgnać, wysiedzieć pisklęta, o ptakach', dial. 'posiedzieć, siedzieć do pewnego momentu', stezes. od XV w. *doseděti -sezu* 'sprawować urząd do określonego terminu', już od XV w. *doseděti se* 'siedząc doczekać się';

śle. przestarz. *dosēdēti -sedim* 'odsiedzieć do pewnego momentu', u Pletteršnika też 'nabyć prawo do własności przez zasiedzenie', sch. *dosjēdjeti* : *dosjēditi -sjēdim* 'odsiedzieć do określonego momentu, wysiedzieć do końca; pozostać na jakimś miejscu do określonego terminu' (RSAN), bulg. *доцедѣ -cedūu* 'siedzieć, pozostać na danym miejscu do końca lub do określonego momentu', maced. *доцедум* 'ts.';

strus. XII—XIV w. *досѣдѣти -сѣжов* 'pozostać na danym miejscu do pewnego momentu; siedząc doczekać się czegoś' (Srezn., SRJ XI—XVII, Miklosich LP), XVI—XVII w. *досѣдѣти -сѣжов* 'siedzieć do końca, pozostać do pewnego momentu' (SRJ XI—XVII), ros. *дождать -сидеть* 'dotrwać na danym miejscu do określonego momentu', 'przesiedzieć, spędzić określony czas', pot. 'wytrwać do końca, do określonego terminu', 'wysiedzieć pisklęta, o ptakach', dawne również 'skończyć fermentację, o winie' (SIAN, SAR), *дождёмся* 'pozostać na danym miejscu do pewnego momentu', 'siedząc doprowadzić się do nieprzyjemnego położenia', u Dala 'siedząc, doczekać się czegoś, osiągnąć coś', ukr. *дождіти -сидіти* 'pozostać na danym miejscu jakiś czas, do pewnego momentu' (dawne XV w. *досѣдѣти* 'siedząc doczekać się czegoś', Tymčenko), *дождітися* 'wysiedzieć na danym miejscu jakiś czas', 'siedząc doczekać się czegoś, dowiedzieć się o czymś, osiągnąć coś', brus. *дасѣдзель -сѣжы : дасядзель -сѣжы* 'dotrwać na danym miejscu do pewnego czasu', *дасѣдзельца : дасядзельца* 'siedząc doprowadzić się, dojść do nieprzyjemnego położenia'. ~

Z pref. *do-* od *sěditi sěd'q.*

W. S.

dosěsti dosědq 'usiąść na czymś, usiąść przy czymś, wsiąść na coś', iter. *dosědati dosědajq*

~ pol. *dosiąść* (dawne XVIII w. i dial. też *dosieść*) -*siędq* : -*siędq* 'wsiąść na grzbiet zwierzęcia w celu jazdy wierzchem', arch. i dial. także 'usiąść (na stolku, na wozie); wsiąść na coś, zasiąść na czymś, usiąść', 'wsiąść na kogoś, dokuczyć komuś' (np. SW, Karłowicz SGP), *dosiąść się* 'usiąść przy kimś' (też dial., np. Szymczak Domaniewek), stczes. *dosiesti -sadu* od XV w. (u Jungmanna *dosisti : dosěsti -sedu*) 'przystąpić do czegoś, jąć się czegoś, antreten', 'wysiedzieć, wytrwać do końca';

sch. dawne XVI—XVII w. wyjątkowe *dosjesti -sjedem* 'usiąść; usiąść blisko jakiegoś miejsca, dosiąść się; usiąść na wyższym miejscu' (RJAZ), dziś *dosjesti -sjednem* 'nabyć prawo do własności przez zasiedzenie', rzadko 'pomóc komuś usiąść, posadzić kogoś' (RSAN);

ros. u Dala *досѣсть* 'дать осадку до чего-либо, до конца, до крепны'. ~

Por. nowsze *dosědnoti* perf.: pol. dial. kasz. *dosadnoq* 'dosiąść konia, wsiąść na konia' (Lorentz PW, Sychta SK), dłuż. *dosednuš se* 'skrzepnąć, ściąć się; zsiąść się, skwaśnić, o mleku', głuź. *dosydnjé so* 'zsiąść się, skwaśnić, o mleku', czes. *dosednouti* 'usiąść zupełnie; dosiąść np. konia', przestarz. 'wstąpić na tron, objąć władzę', książk. 'złapać, schwytać, ogarnąć', śl. *dosudnuł* 'nsiąść (zupełnie), wsiąść na coś', 'zająć miejsce', przestarz. 'wstąpić na tron, objąć władzę'; sch. wyjątkowe *dosjednauti -sjednem* 'otrzymać, uzyskać coś na własność' (RJAZ ze Stulicia).

Iter. *dosědati*: ~ pol. *dosiądać -dam* 'siadać na grzbiet zwierzęcia w celu jazdy wierzchem' od XVI w., przestarz. 'siadać (na stół, na wóz); wsiadać na coś, zasiadać na czymś' (też dial., np. Sychta SK), dawne XVI—XVII w. także 'przebywać na danym miejscu do określonego momentu', przen. 'opanowywać, utrzymywać w karbach, kierować na właściwą drogę', 'dotrzymywać towarzystwa' (SP XVI IBL, L.), XVII w. *dosiądać* kogo 'dotykać kogo' (Reczek SDP), od XVII w. *dosiądać się* 'siadać przy kimś, przysiądać się' (też dial., np. Szymczak Domaniewek), dłuż. *dosedaš -dam* 'siedzieć do pewnego momentu', głuź. *dosydać -dam* 'ts.', u Pfuhla *dosydać so* 'siadać, sadowić się', czes. *dosedati -dam* 'siedzieć na danym miejscu do pewnego

czasu; siedzieć do końca', 'przylegać, pasować do czegoś', przestarz. 'wstępować na tron; obejmować władzę, urząd';

sch. *dōsjedati -dām* 'nabywać prawo do własności przez zasiedzenie' (RSAN);

ros. u Dala *dōcedāť -dāto* 'давать осады до чего-либо, до конца, до крепости'. ~

Z pref. *do-* od *sęsti sędq*. Zob. też *sędati*.

W. S.

dosinęti *dosinę* pld. 'chwycić, ująć, opanować', *dosinęti sę* 'dorwać się, dobić się, opanować, zawiadnąć'

~ sch. dial. *dosinuti dōsinēm* 'chwycić, osiągnąć, ująć' (RSAN), *dosinuti se dōsinēm se* 'dorwać się, dobić się, uchwycić, zgrabić, opanować, zawiadnąć'. ~

Z pref. *do-* od nie poświęconego w tym znaczeniu *sinęti*, łączonego przez Miklosicha EW 296 z psł. *sila, siliti* i dalej z pierwiastkiem *si- : sē(i)-* 'wiązać'. Mikkola BB XXI 221 podtrzymujący również związek z *sila* rekonstruował dla *sinęti* prapostać **seiy-n- : *sej(u)lā > sila*. Por. Skok ER III 234, ESSM V 82. Niepewne.

F. S.

dositi zob. *desiti*

dosogъ 1. *dosoga* wsch. 'dosieganie; osiągnięcie', 'to, co zostało osiągnięte, osiągnięte, osiągnięcie', 'zasięg, zakres', 'wolny, dogodny czas'

~ strus. XIV—XVI w. *досогъ* m. 'wolny lub dogodny czas', 'umiejętność, wprawa; zręczność, zdolność, talent' (по досогроу 'według, w miarę możliwości, w miarę umiejętności', 'przy sposobności'), *недосогъ* 'brak wolnego czasu', *недосогъ есть* 'nie ma czasu' (Srezn.), ros. *досѣг -за* (dial. też *-zy*) 'wolny czas', dial. także w funkcji bezosobowego orzeczenia 'jest wolny czas; dobrze, wspaniale' (SRNG, Słownik Urala), *с досѣгом* 'z umiejętnościami lub szczególnie dobrymi przymiotami' (Dal, SRNG), *недосѣг -за* 'brak (wolnego) czasu' (dial. *недосѣг* adv. 'ts.', Słownik Rjazan.), często w funkcji bezosobowego orzeczenia 'brak czasu, nie ma czasu'. ~

Por. lepiej poświęcone w językach słow. nowsze deverbativum *dosogъ*: pol. dawne XVIII—XIX w. *dosiąg -sięgu* 'dosieganie aż do zetknięcia z czymś' (L.), 'dosieganie, odległość np. strzału, siła dosiegania', głuź. *dosah -ha* 'zasięg, zakres', u Pfulha też 'dosieganie; wystarczanie', czes. *dosah* (arch. *dusah*) *-hu* 'zasięg, zakres; zasięg oddziaływania, wpływów', 'sens, znaczenie', dawne u Jungmanna także 'dosieganie, osiągnięcie aż do zetknięcia z czymś', sła. *dosah -hu* 'zasięg, zakres; zasięg oddziaływania'; sła. *dosęg -sęga* 'miejsce, do którego można osiągnąć; zakres; miejsce, do którego coś zmierza; osiągnięcie', sch. *dōseg : dōseg -ga* 'osiągnięcie, zasięg; sens, znaczenie; granica, od której coś się zaczyna, w której pobliżu coś się znajduje', bułg. *dōcer* m. 'kontakt, styczność', maced. *docez* m. 'osiągnięcie, zasięg, zakres, odległość'; ros. u Dala *доcъг* m. 'osiągnięcie; osiągnięcie', ukr. dial. *досѣг* m. 'zasięg, zakres' (Zel.).

Derywat od *dosękti dosęgg* z apofonią samogłoski rdzennej. Co do rozwoju znaczenia 'to, co zostało osiągnięte': 'wolny, dogodny czas' por. np. sch. *dosęci* 'zdążyć w porę, zdążyć na czas; skończyć w porę, na czas wykonać jakąś pracę' (p. *dosękti*).

Vasmer REW I 365.

W. S.

dosogъ 2. *dosogga dosogo* : *dosogъ dosogъa dosogъe* wsch. 'wprawny, zręczny, pilny', 'wielki, ogromny, duży', 'stary, sędziwy'

dosogъ: ~ ukr. dial. *docýzuň* 'stary, sędziwy' (Hrinčenko), dawne XVII w. 'duży, wielki' (Tymčenko). ~

dosogъe: ~ strus. XVII w. *доcогъауи* 'wprawny, zdolny, zręczny', ros. *доcогъауи* 'nie zajęty pracą, wolny', arch., dziś dial. 'wprawny, zręczny' (SSRJ), dial. też 'pilny, staranny; pracowity', 'pomysłowy; żwawy, dziarski', 'odważny', 'ciekawny', 'głupi, dumny' (SRNG), ukr. dawne XVII—XVIII w. *доcогъауи* 'ogromny, duży' (Tymčenko), brus. *доcогъауи* pot. 'pilny, gorliwy w pracy', dial. także *доcогъауи* 'zręczny, sposobny; sprytny; pilny, gorliwy; ciekawy' (np. Nosovič, Bjałkevič Mohylew, Šaternik Červ., BMM III 243, MSDM 20). ~

Por. strus. XV—XVII w. *доcогъауи* 'zręczny; sprytny; mający wolny czas' (SRJ XI—XVII, Srezn. Dop.), ros. przestarz. *доcогъауи* 'nie zajęty pracą, wolny, beczynny', dial. też 'przebiegły, sprytny' (np. Slovarъ Rjazau., Meľničenko Jaroslavl).

Do *dosękti dosęgo*, *dosogъ 1*. Podstawowo znaczenie 'związany z osiągnięciem, osiągnięciem czego', por. strus. *доcогъа* 'umiejętność, wprawa, zręczność'. Co do rozwoju znaczenia por. *stara*, pierwotnie 'duży'. W. S. — F. S.

dosogъe zob. **dosogъ 2**

dospěchъ *dospěcha* 'pośpieszne dążenie do osiągnięcia jakiejś granicy, celu, pośpiech', dial. wsch. (i pld.?) też 'osiągnięcie, wytworzenie, przygotowanie czegoś' > 'to, co przygotowane (np. do boju), wyposażenie bojowe, ryszczunek'

~ pol. dawne *dośpiech -chu* 'donaglenie, stawienie się na czas, należyty pośpiech' (L., ale udokumentowana tylko postać *niedośpiech* 'nionadążenie, opóźnienie', znana już w XV w.: 'opieszność, opóźnienie się, niedbalstwo', Słownik stoł.), dial. sli. *dospěg -gu* 'pośpiech' (Lorentz PW), czes. rzadkie *dospěch -chu* 'pośpiech' (już stczes., Gebauer Sl.);

cs. *доcпaxъ* 'αίγίς, scutum' (Miklosich LP);

strus. *доcпaxъ* 'wyposażenie bojowe, uzbrojenie wojownika, ryszczunek', 'przygotowanie, wytworzenie' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. *доcпexу* pl. t. (rzadko sg. *доcпex -xa*) 'zbroja, ryszczunek wojownika' (stąd bulg. *доcпexу* 'ts.', p. BEB I 414), dial. *доcпex -xa* : *-xy* 'sukces', 'praca; mistrzostwo w czymś', 'wolny czas' (SRNG), adv. *доcпex* 'nagle, nieoczekiwanie' (Ivanova Sl. Podmoskowlja), ukr. *доcпex -xy* 'sukces, powodzenie' (Hrinčenko), u Żel. adv. *до-спexу* 'pośpieszenie', stukr. XV w. *доcпaxъ* 'zbroja, ryszczunek wojownika' (Tymčenko, SSUM), brus. *доcпexи* pl. t. 'zbroja, ryszczunek', dial. *доcпex* 'pośpiech, dążenie do szybkiego działania' (Nosovič). ~

Por. stczes. *dospěcha* 'osiągnięcie czegoś' (Gebauer Sl.), ros. dial. *доcпexа* 'nieznana zła siła, nieszczęście' (Ivanova l. c.).

Deverbativum od *dospěti*, por. *spěchъ* : *spěti*. Co do rozwoju znaczenia por. *čins 1.*, *rěda*.

ESSM V 83.

W. B.

dospěti *dospěje* 'śpiesząc dotrzeć do jakiejś granicy w przestrzeni, w czasie, zdążyć', 'osiągnąć coś, doprowadzić do końca, przygotować coś, zrobić, sporządzić', 'postępując naprzód osiągnąć cel, granicę w przestrzeni, w cza-

się, w stopniu rozwoju; osiągnąć dojrzałość, dojrzeć, iter. *dospěvati dospěvajo*

~ pol. dawne *dośpieć* (od XV w.): *dośpiać -śpieję* 'stać się dojrzałym, dojrzeć' (dziś dial. tylko wsch. np. o zbożu, p. MAGP I m. 47, Karłowicz SGP), 'dorosnąć do czegoś, być gotowym do czegoś, dojrzeć do czegoś; być w pełni rozwoju', 'zdażyć' (od XVI w., u L. 'nadażyć, zdażyć, zbliżyć się; zdażyć, nastarczyć szybkością', *dośpieję* 'łacno mi teraz, mam wolny czas'), stpol. XV—XVI w. 'przygotować (łuk, kuszę do strzału)', u L. też 'dokuczyć komuś, dogrzać', głuź. *dospěć : dospěć : docpěć -pěje* 'osiągnąć coś, dopiąć czegoś, uzyskać coś', 'dotrzeć do czegoś' (Zeman), czes. *dospěti -spěji* 'dostać się, przybyć, dojść do jakiegoś miejsca', 'osiągnąć dojrzałość fizyczną, stać się dorosłym; osiągnąć dojrzałość duchową, w pełni się rozwijać', 'osiągnąć coś, dopiąć czegoś', stczes. 'osiągnąć cel czynności, pewien stopień rozwoju, dojrzeć; być gotowym do czegoś', śl. *dospieć' -spieje* 'dojść, dostać się, dotrzeć gdzieś; osiągnąć coś', 'osiągnąć dojrzałość fizyczną, w pełni się rozwijać';

śl. *dospěti -spěm* (dial. *-spějem*) 'dojść, dotrzeć gdzieś, przybyć do określonego miejsca; osiągnąć; dogonić', u Pleteršnika też 'dojrzeć', 'wystarczyć', sch. *dospjeti dospijem : dospijem* 'dojść, dotrzeć gdzieś, dotrzeć do jakiejś granicy w przestrzeni, w czasie', 'osiągnąć jakiś cel, osiągnąć coś', 'osiągnąć określony stopień rozwoju, rozwijać się; być do czegoś gotowym; dojrzeć', 'zdażyć, mieć na coś czas, mieć wolny czas': dawne i dial. 'doprowadzić do końca, skończyć, zakończyć' (RJAZ, RŠAN), es. *доспѣти -спѣм* 'dojść, dościsnąć, osiągnąć' (SJS, Miklosich LP);

strus. *доспѣти -спѣм* 'przyjść, przybyć, dojść; zdażyć przyjsć', 'zdażyć', 'osiągnąć (jakiś stan, stopień)', 'zrobić; sporządzić, wytworzyć; ukończyć coś, wznieść; uczynić, spełnić (jakiś uczynek); sprawić, doprowadzić do jakiegoś stanu', 'przygotować się do czegoś', *доспѣти рѣстеницѣм* 'dojrzeć, stać się dorosłym' (SI:J XI—XVII, Srezn.), ros. *доспѣть -спѣю -спѣешь* 'stać się dojrzałym, dojrzeć', 'stać się gotowym do spożycia, dojść, o potrawach', przestarz. i dial. 'nadejść, o czasie', pot. i dial. 'zrobić, przygotować, zbudować coś', 'osiągnąć, zdobyć coś; dostać coś', dial. także 'zdażyć', 'dopędzić, dogonić; wyprzedzić, prześcignąć', 'popelnić (coś złego); postąpić w jakiś sposób', 'zniszczyć; uszkodzić', 'potrafić' (SRNG), ukr. *доспѣти -спѣю* 'stać się dojrzałym, dojrzeć', 'stać się gotowym do spożycia, o potrawach', 'dościsnąć, dogonić', stukr. od XV w. *доспѣти* 'przygotować się', 'pospieszyć', 'zbudować', 'osiągnąć', 'dojrzeć, stać się dojrzałym; być gotowym (o cieście)' (Tymčenko), brus. *даспѣць -спѣю* 'stać się dojrzałym, dojrzeć' (też dial., Bjałkevič Mohylew: *даспѣць*). ~

W poszczególnych językach słow. partie. praet. act. *dospěly* (zwykle w funkcji adi.): pol. dawne, dziś dial. *dośpiały* 'dojrzały, wystaly' (od XVI w.), stpol. XV w. 'przygotowany do walki, wyćwiczony', czes. *dospělý* 'przygotowany, dojrzały do czegoś' (już stczes. 'gotowy, dojrzały, zdolny do czegoś', Gebauer SI.), śl. *dospělý* 'dojrzały, dorosły'; śl. *dospěl : dospěl* 'gotowy, przygotowany, dojrzały', sch. *dospio -pjela -pjelo* 'całkowicie rozwinięty, dojrzały, przygotowany do czegoś'; ukr. *доспѣлу* 'dojrzały', brus. *даспѣлы* 'dojrzały, dorosły'.

Iter. *dospěvati*: ~ pol. dawne *dośpiewać -wam* imperf. do *dośpiać* (L., SJP PAN), dziś dial. wsch. 'dojrzawać' (MAGP I m. 47), stpol. XV w. 'przygotowywać (do strzału łuk, kuszę)', głuź. *dospěwać : dospěwać : docpěwać*

-*vam* 'osiągać, uzyskiwać' (Zeman), czes. *dospívati -vám* 'przybywać, docierać gdzieś, dostawać się', 'osiągać coś', 'dojrzewać, dorastać', stczes. *dospievati -vaju* iter. do *dospěti* (Gebauer Sl.), śl. *dospievat' -vam* 'przybywać, docierać gdzieś, dostawać się', 'osiągać coś', 'dojrzewać, osiągać dojrzałość fizyczną';

śl. *dospěvati -vam* książk. 'dochodzić, docierać, przybywać', u Pletersnika też 'wystarczać', sch. *dospijevati ddspijevām* imperf. do *dospjeti*, cs. *доспєвати -вам* 'venire, pertinere, firmum consistere' (Miklosich LP);

strus. *доспєвати* imperf. do *доспєти*, u Srezn. 'zbierać się, przygotowywać się; оставаться твердым, сохраняться', *въ возрастъ доспєвати* 'stawać się dorosłym, osiągać dojrzałość' (SRJ XI—XVII), ros. *доспєвать -вѣю* 'dojrzewać', 'stawać się gotowym do spożycia, o potrawach', 'nadchodzić, o czasie', pol. i dial. 'robić, czynić, przygotowywać', 'doganiać, dopędzać', ukr. *доспєвати -вѣю* 'dojrzewać' (też dial., np. SDU 43), 'stawać się gotowym do spożycia, o potrawach', 'dopędzać, doganiać kogoś ścigając', stukr. od XV w. *доспєвати* 'zabierać się do czegoś, przygotowywać się', 'dojrzewać' (Тумчєнко), brus. *даспєвать -вѣю* 'dojrzewać, kończyć dojrzewanie', dial. poleskie *доспєвати, доспєвати, дѣспєвати* 'ts.' (Leks. Poles'ja 99). ~

Z pref. *do-* od *spěti* (zob.).

ESSM V 83—4.

W. B.

dospěvati zob. **dospěti**

dosta zob. **dosti**

dostati *dostanę* 'stojąc dosięgnąć czegoś, np. dna w rzecę', 'osiągnąć, zdobyć, objąć w posiadanie', 'wystarać się o coś, kupić coś', 'otrzymać coś, uzyskać w darze lub w zamian za co, nabyć coś' (stąd zach. 'otrzymać uderzenie, być uderzonym, trafionym'), 'starczyć, być w wystarczającej ilości, sufficere' (często ne *dostati* 'nie starczyć, braknąć'), iter. *dostavati dostaję*; *dostati* się 'dobrać się do czego, osiągnąć coś, znaleźć się gdzieś, wejść, trafić, dotrzeć dokądś', 'przypaść komuś w udziale, stać się czyjąś własnością', iter. *dostavati* się

dostati: ~ pol. *dostać dostanę* 'otrzymać, uzyskać w darze lub w zamian za co, np. za pracę, za pieniądze, nabyć, wystarać się, kupić' od XV w., 'zdobyć, osiągnąć, opanować, objąć w posiadanie' (też dial., np. Szymczak Domaniewek, Pluta Dzierżysławice, Górnowicz Malbork; dial. także 'pochwyć, njąć', Karłowicz SGP) od XVI w. (stąd dziś 'zachorować na co, nabawić się czegoś', 'być uderzonym, trafionym, ranionym, otrzymać cios, uderzenie, ranę', też dial., np. Karłowicz l. e., Górnowicz l. e., Zaręba AJS IV cz. II 50; por. z XVI w. śmierci *dostać* 'umrzeć'), 'wydobyć, wydostać, wyjąć, wyciągnąć' (stąd dawne *dostać* czego, np. już stpol. w XV w. *dostał* wielkiego imienia 'zdobył wielki majątek', w XVI w. *dostać* czego 'wyprodukować, uzyskać'), 'dosięgnąć, dotknąć' (też dial., np. Karłowicz l. e., Szymczak l. e.) od XVI w. (w XVI w. także 'doznać przykrości, kłeski'), przestarz. 'starczyć, być w dostatecznej ilości, sufficere' (z przeczeniem 'braknąć') od XVI w., dial. również 'zostać, pozostać gdzieś, zostać w tyle', 'stać się kimś, zostać kimś' (Karłowicz l. e., Kucala PSM), dłuż. *dostaś* (: *dostanuś*) *dostanu* : *-nom* 'dosięgnąć, osiągnąć; uzyskać coś, otrzymać' (k zemi *dostaś*; mój ręką *dostaño* tam; husokego starstwa *dostaś* 'osiągnąć wiek

starczy'; drugi żeń *dostaś* 'przeżyć'), głuż. *dostać dostanje* (Zeman, u Pfuha *dostać*) 'otrzymać, odebrać; osiągnąć, zdobyć' (np. *dobyćce dostać*, Pfuhl), czes. *dostati dostanu* 'otrzymać, uzyskać w darze' (dial. np. *dostali* telátko 'krowa się ocielila', Hruška DSCh), 'osiągnąć, osiągnąć coś (po pewnym wysiłku); wydostać skądś, wyciągnąć' (Pfir. slov., też dial. *dostal dostanu* 'osiągnąć, wydostać', np. Bartoš DSM, Hruška l. c.), 'schwytąć, złapać, opanować coś; przylapać kogoś; pochwycić w swe ręce' (też dial., np. Hruška l. c.), 'zostać uderzonym, zbitym, otrzymać ranę' (też dial., np. Malina Mistřice), 'dopomóc komuś w czymś; skłonić, namówić kogoś do czegoś, przymusić, zmusić, przyniewolić', dial. *dostat dostanu* 'otrzymać coś', 'osiągnąć coś, co jest wyżej' (Gregor Slav.-buč., Horečka Frenštát), śl. *dostat* -stane 'otrzymać, zyskać, uzyskać' (stąd 'być uderzonym, otrzymać uderzenie', 'być przez coś nawiedzonym, stać się nosicielem czegoś; nabyć jakąś właściwość', np. *dostat* chorobu, strach), 'osiągnąć coś, dopracować się czegoś; mieć możliwość coś kupić, otrzymać za pieniądze', 'doprowadzić, zaprowadzić kogoś gdzieś; doprowadzić kogoś do czegoś, np. do nieszczęścia', 'pochwycić, złapać; okłamać, przechytrzyć kogoś', stśl. *dostati* w formie *nedostanie* 'nie wystarczy' (Ryšánek Žil. kn.);

śl. *dostati -stánem* 'przebyć coś, przetrwać, przetrzymać; ukończyć' (np. *dostati* izkušnjo 'wytrzymać próbę'), 'dokonać, zdziałać' (też dial., np. styryjskie, goreńskie), 'starczyć, wystarczyć', w XVI w. *dostati* 'prae-stare' (Megiser 1592), sch. *dostali -stanem* 'być w wystarczającej ilości, wystarczyć' od XVII w., 'osiągnąć do czegoś' (lud. u Vuka 'osiągnąć dna nogą w wodzie' i dziś dial., czakaw. *dostati -ānes* 'osiągnąć nogami do dna w morzu', Jurišić Vrgada) od XVII w., 'pozostać gdzieś, spędzić jakiś czas gdzieś', 'pozostać gdzieś, wytrzymać do końca, sprostać' od XVI w. (RMat., RSAN, RJAZ), *dostati (dostanuti) -nem* przestarz. 'zasłużyć na coś, być godnym czegoś', 'nabawić się jakiegoś kłopotu, biedy, popaść w jakies nieszczęście', 'osiągnąć coś, zdobyć' (*dostati čedo* 'urodzić, mieć dziecko'), 'kupić coś na licytacji' (RSAN), ses. *достати достати -нени* (poświadczone tylko w formie zaprzeczonej: *недостати*) 'wystarczyć, nie zabraknąć, sufficere, pertingere' (SJS), bułg. dial. *достати -нени* 'skończyć się' (Gerov);

strus. *достати достаноу* 'sufficere' (z negacją 'być w ilości niewystarczającej, nie wystarczyć'; por. *како не достанеть стрпиа твоего* 'kiedy stryj twój umrze') od XI w., 'zdobyć, osiągnąć, otrzymać przy podziale', 'dotknąć się czegoś', 'dostać się, przejść w czyjeś ręce' (Srezn., SRJ XI—XVII, Słowarь SPIg.), ros. *достать -стать* 'osiągnąć do czego, osiągnąć czego' (np. *достать рукой до потолка* 'osiągnąć ręką do sufitu', też dial. w podobnym znaczeniu, np. Słowarь Don.), 'wziąć, wyjąć, wydostać' (*достать книгу с полки*), 'zdobyć coś', 'starczyć, nie zabraknąć', dial. 'osiągnąć czegoś, dotrzeć do jakiegoś miejsca', 'dostarczyć kogoś gdzieś', 'wziąć, zabrać', 'dopędzić, zrównać się pod jakimś względem', 'uderzyć kogoś czymś', 'zastać kogoś w domu', 'domyślić się, wpaść na pomysł' (SRNG), *достать огонь* 'zapalić' (Słowarь Urala), ukr. *дiстати* (pot. też *достати*) -стать 'wziąć, wyciągnąć coś skądś', 'osiągnąć do czegoś', 'otrzymać coś, zdobyć', 'zrobić coś, wyprodukować', 'zachorować na coś', pot. rzadkie 'być w należytej ilości, wystarczyć' (SUM), stokr. *достати* 'dotknąć' XV w., 'otrzymać, dostać' od XV w., 'wziąć, zdobyć, np. oblegany zamek' od XVI w., 'wyciągnąć, wydobyć, np. szablę z pochwy', *не достати* 'zabraknąć, nie wystarczyć' (Tymčenko), brus. *дастать -ны* 'osiągnąć czegoś, wziąć coś, zdjąć coś, np.

z półki miskę', 'wyjąć, wyciągnąć' (w tym znaczeniu też dial., Bjalkkevič Mohylew), 'otrzymać, zdobyć', 'zostać ukaranym, otrzymać karę, zostać zbitym', 'nubawić się choroby, zachorować' (BRS), dial. 'znaleźć, spotkać, zastać kogoś na miejscu' (NS 113). ~

Iter. *dostavati*: ~ pol. *dostawać dostaję* imperf. do *dostaś* (SJP PAN) od XV w. (Słownik stpol.), dluž. *dostawaš -vam* iter.-imperf. do *dostaš* (Muka), głuź. *dóstawać* imperf. do *dostać*, czes. *dostávati* imperf. do *dostati*, 'dosięgać czegoś' (też dial., np. Bartoš l. c.), stczes. *dostávati -aju* imperf. do *dostati* (Gebauer Sl.), sła. *dostávať* imperf. do *dostať* (SSJ);

sch. dial. *dostávati dōstāvām* (: -āvajū) 'starezyć, wystarczać' (RSAN; też u Stulicia *dostavati dostavam* 'ts.', wg RJAZ niepewne);

strus. *доставати* z negacją 'nie wystarczać', 'zdobywać, otrzymywać' (SRJ XI—XVII), ros. *доставать -маю* imperf. do *достать* (SSRJ, też dial., SRNG), ukr. *доставати : доставати -маю* imperf. do *доставати : доставати* (SUM), stukr. *доставати* (Тумченко), brus. *дацмаваць -маю* imperf. do *дацмаць* (BRS, też dial., np. Sejaškovič Grodno). ~

dostati se: ~ pol. *dostać się* 'przypaść komuś w udziale; stać się czyją własnością, być komu danym, być przez kogo nabytym, zdobytym', 'znaleźć się gdzie, wejść, trafić, wpaść; dotrzeć dokąd' (też dial., np. Karłowicz l. c., Olesch Sankt Annaberg) od XIV w. (stpol. *dostać się* w coś, do kogoś, czegoś), 'dobrać się do czego, osiągnąć coś', dawne XVI w. także 'zdarzyć się, stać się, przytrafić się', dluž. *dostaš se* 'wydarzyć się, zdarzyć się' (co jō se jomu *dostalo*; négluka, kenž jim se *dostaňo*), głuź. *dostać so* (někomu, něhdže), np. mi je so smilnosť *dōstata* 'ogarnęło mnie uczucie litości', 'przypaść komuś w udziale', czes. *dostati se dostanu se* kam, odkud 'dotrzeć dokądś, przedostać się, znaleźć się gdzie' (już w XIV w. *dostati se* 'trafić dokądś, osiągnąć coś'), 'stać się czyją własnością, przypaść komu w udziale, wpaść w czyjeś ręce' (już w XIV w. 'przypaść komuś w udziale, przydarzyć się, zdarzyć się', też *nedostati se* 'braknąć, być w niedostatecznej ilości'), 'być w stanie zabrać się do jakiejś czynności', 'dobrać się do czegoś siłą, na siłę', dial. *dostat sa* za neco 'stać się czym' (Malina Mistřice), sła. *dostat' sa* 'dotrzeć dokądś, przyjść, dojść, wejść gdzieś, opuścić jakieś miejsce, odejść skądś', 'znaleźć się w pewnej określonej sytuacji', 'przypaść w udziale' (*dostalo su* mi chleba, dobrého miesta), *dostat' sa* k čomu, kam 'uzyskać coś, osiągnąć coś';

sch. przestarz. *dōstati se* (*dōstanuti se*) -nēm se 'zasłużyć sobie na coś, być godnym czegoś' (RSAN), dial. 'zdobyć coś, osiągnąć coś' (RJAZ);

strus. *достатица* 'przypaść w udziale', 'przejść w czyjeś ręce, na czyją własność' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. *достаться -маю* 'przypaść w udziale', 'otrzymać, np. nagannę, lanie', dial. 'dotrzeć gdzieś, zajść, zajęchać' (SRNG), ukr. *доставитися : доставитися* 'przypaść w udziale, stać się czyją własnością, przejść na czyją własność', 'dotrzeć dokądś, dojść, dojechać z trudem', 'dosięgnąć czegoś, zdobyć coś', 'otrzymać karę za coś', rzadko 'stać się kimś, zająć jakieś stanowisko; przeniknąć gdzieś, do jakiegoś środowiska' (SUM), stukr. *достатица* 'przypaść w udziale' od XV w., 'wpaść w czyjeś ręce' od XVI w., 'starezyć, wystarczyć' XVI w., 'zdarzyć się, przydarzyć się' XVIII w. (Тумченко), brus. *дацмаваца* 'przypaść w udziale' (np. хата *дацмаваца* яму пасля бацькі, BRS). ~

Iter. *dostavati se*: ~ pol. *dostawać się* imperf. do *dostać się* (SJP PAN) od XV w. (stpol. XV w. *dostawać się* komuś 'przypadać komuś w udziale'), czes. *dostávati se* 'przybywać, przychodzić dokądś', 'siłą gdzieś się wdierać,

przenikać (też dial. *dostávat sa -vám sa* 'wdzierać się gdzieś, dobywać się', Malina l. c.), 'nabywać czegoś', 'dochodzić do czegoś, popadać w jakąś sytuację' (Přír. slov.), stczes. *dostávati sě* imperf. do *dostati sě* (Gebauer l. c.), sła. *dostávat' sa* imperf. do *dostat' sa* (SSJ);

strus. *доставатися* 'dostawać się, przechodzić w czyjeś ręce' (SRJ XI—XVII), ros. *доставаться* imperf. do *достаться* (SSRJ), dial. *достасаться -стабсь* 'dócierać gdzieś' (SRNG), ukr. *дiставатися: доставатися* imperf. do *дiстатися, достатися* (SUM), stukr. *доставатися* (Тумченко), brus. *дастасатися* imperf. do *дастатися* (BRS). ~

Od *stati stanŃ* z pref. *do-*. Pierwotne znaczenie 'stojąc dosięgnąć do czegoś; stać aż do otrzymania czegoś' > 'otrzymać coś, uzyskać, nabyć coś'.

T. Sz.

dostatečiti dostatečŃ pln. 'dostawić coś gdzieś, doręczyć; być w dostatecznej ilości, wystarczyć'

~ stpol. od XIV w. *dosta(cz)czyć, dostateczyć* 'dostąpić czegoś, dojść do czegoś, uzyskać coś, osiągnąć', w XV w. 'móc, mieć siły, zdołać, podolać, posse' (por. też *nie dostateczyć* w oczyszczeniu 'nie zdołać przeprowadzić dowodu uniewinnającego'), 'nadażyć, sufficere; wystarczyć, sufficere, satis esse', jeszcze w XVI w. powszechnie *dostateczyć* 'być w dostatecznej ilości, wystarczyć', 'podolać, potrafić, sprostać, być w stanie', 'zaopatrzyć, udzielić czegoś, dostarczyć', od XVI w. (tu 1 raz, SP XVI IBI) i dziś wyłącznie w formie *dostarczyć dostarczę* (wtórne *-r-* z dysymilacji *-tč-, -čč- > -rč-*, por. Rozwadowski GJP 191, Łoś GP I 194, Brückner SE 514) 'sprawić, żeby coś się znalazło, sprowadzić dokąd, dostawić, doręczyć' (też dial., np. Olesch Sankt Annaberg, Ramult), 'być źródłem czegoś, dać, udzielić', przestarz. 'wystarczyć', 'stać się równym, dorównać', stduż. XVII w. *dostacys* 'być w wystarczającej ilości, wystarczyć' (Muka z Chojnana), czes. *dostačiti* 'ts.' (w formie imperf. *dostatčorati* 'wystarczać' już w XV w.), sła. *dostačiti* 'być w wystarczającej ilości, wystarczyć; być zdatnym do czegoś';

ukr. *достатити -чи -чии* 'dostawić, doręczyć; być źródłem czegoś, dać, udzielić' (SUM; u Żel. *достатити* 'beweisen, dowieść, udowodnić'), zapewne z pol. w dial. *достатити -чи -чии* 'dostawić, doręczyć' od XVIII w. (SUM, Hriučenko, Żel., Tymčenko), brus. dial. (zapewne z pol.) *достатити* 'osiągnąć sturaniem' (Nosovič), poza tym rodzime ale tylko w formie *достатити* dial. 'wydawać, wykosztowywać się' (Nosovič). ~

Por. seh. wyjątkowe i niepewne tylko u Stulicia *dostačiti* 'sufficere' (RJAZ) zapewne zapożyczone.

Denominativum od *dostatečŃ*, o budowie zob. I 57.

T. Sz.

dostatečnosť dostatečŃna dostatečŃno pln. 'wystarczający, zadowalający, sufficiens'

~ pol. *dostateczny* 'wystarczający, zadowalający, należyty, właściwy' od XV w. (por. stpol. sam od siebie *dostateczny* 'samowystarczalny, sufficiens', *dostateczne* lata 'pełnoletność'), przestarz. 'zasobny, obfity, doskonały' od XVI w. (też dial. kasz. *dostatečŃni* 'wystarczający, będący w dużej ilości', Lorentz PW), dawne w XVI w. też 'zdolny, sposobny, zdatny; sprawny, biegły', 'bogaty, dostatni, zamożny, zasobny, okazały, znaczny, wystawny, kosztowny', stpol. XV w. także 'skuteczny, efficace', 'niezniszczalny, nie wędnący, nie słabnący', być *dostatecznym* 'móc, posse, valere', czes. *dostatečŃny* 'wystarczający' od XIV w. (Novák SLMus), sła. *dostatečŃny* 'wystarczający' (SSJ);

strus. ДОСТАТОУБНЫИ 'wystarczający, zadowolający, sufficiens' XIV w. (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. достаточный 'ts.' (SSR.J, Dal), dial. достаточный 'zamożny, żyjący w dostatku' (Slovarъ Don.), ukr. dial. достаточный 'wystarczający, zadowolający' (Żel.), stukr. ДОСТАТОУБНІИ 'wystarczający' od XV w. (z pol.: stukr. XVII—XVIII w. достаточный 'ts.', Tymčenko), brus. dial. достаточный 'pewny, wiarygodny' (Nosovič). ~

W językach pld.słow. książkowa pożyczka z rus.-cs. lub ros.: sch. dawne *dostatačan -čna* 'wystarczający, zadowolający', *dostatočan -čna* 'ts.', 'wiarygodny' (RSAN), serb.-cs. XVI w. достатъкъ 'sufficiens' (Miklosich LP), bulg. *достатъчен -чна* 'ts.', maced. *достаточен -чна* 'ts.' (p. BER I 415).

Adi. od *dostatъkъ* z suf. -ѣbnъ.

T. Sz.

dostatъkъ *dostatъka* pln. 'obfitość czegoś, wystarczająca ilość; dobrobyt, zamożność'

~ pol. *dostatek -tku* 'dobrobyt, zamożność, bogactwo' (też dial., np. Olesch Sankt Annaberg) od XV w., 'wystarczająca, zadowolająca ilość czego, zasób, obfitość' (od XIV w.; też dial., np. kasz.-sł. *dostátek -kту*, Lorentz PW, Kamult), przestarz. (zwykle w pl.) 'to, co się posiada; mienie, dobytek' od XVI w., stpol. XV w. także 'siła, moc, uzdolnienie do wykonania czegoś, vis, potestas', w pl. 'zalety, bona, virtutes', XIV—XV w. 'twardy grunt, dno, fundus, fundamentum', w XVI w. także 'zespół rzeczy do czegoś potrzebnych, nieodzownych' (SP XVI IBL), głuz. *dóstátek -ka* 'rzecz otrzymana; wynagrodzenie, płaca, zapłata; posag' (Zeman, Pfuhl), czes. *dostatek*, przestarz. *dústatek -tku* 'wystarczająca ilość', 'dobrobyt, zamożność' (postać *dostatek -tka : -tku* już w XV w., według Gebauera Sl. znaczenie niejasne; por. z XV w. *dostal* 'dobrobyt, obfitość'), sla. *dostatok -tku* 'wystarczająca ilość', 'dobrobyt, obfitość';

strus. XVI—XVII w. достатокъ 'obfitość, dobrobyt', 'majątek, bogactwo', 'zadowolenie, przyjemność', XVII w. въ достатокъ 'do końca, ostatecznie' (SRJ XI—XVII), ros. *достáток -тка* 'dobrobyt, bogactwo, majątek; obfitość' (też dial. np. *достáтку* pl. 'ts.', Slovarъ Rjazan.), pot. *достáтку* 'dochody, środki materialne', dial. *достáток* 'godność; zaleta; osiągnięcie' (SRNG), ukr. *достáток -ткы* (dial. *дiстáток*, Żel.) 'zamożność, obfitość' (SUM, Hrinčenko, Żel.), dial. *дiстáтку*, *достáтку* 'dobro, majątek, bogactwo' (SDU 105), stukr. достатокъ 'wielka ilość, obfitość' od XVI w., 'zamożność, bogactwo' od XVI w., jako adv. 'dość, pod dostatkiem' XVII—XVIII w. (Tymčenko), brus. *дацáмак -мкы* 'dobrobyt, zamożność' (też dial., Šaternik Červ.). ~

Por. sch. przestarz. *dostátek -tka* (RSAN; w RJAZ *dòstátek -tka*) 'dochód, przychód; obfitość' (RSAN; RJAZ ze Stulicia), zapewne pożyczka książkowa z czes. lub z ros.

Pierwotnie nomen actionis od *dostati* (zob.) > nomen acti 'rzecz otrzymana, zdobyta; dochód; bogactwo', o formacjach na -tъ-kъ p. I 89, Meillet lEt. 334.

T. Sz.

dostatъbnъ *dostatъbna* *dostatъbno* (: *dostatъbnъ* *dostatъbn'a* *dostatъbn'e*) 'wystarczający, zadowolający, należyty', 'zasobny, obfity'

~ pol. *dostatni* 'zamożny, zasobny, bogaty' od XVI w. (też dial., np. Dejna RKJL XXI 243, sł. *dostatni gbъúřъ* 'zamożni gospodarze', Lorentz PW), przestarz. 'okazały, obszerny, suty' (też dial., Dejna l. c.), 'wystar-

czający, zadowolający, należyty, właściwy' (stąd czes. u Jungmanna *dostatny* 'wystarczający'), w XVI w. *dostatni*: rzadziej *dostatny* też 'należyty, wystarczający, wyczerpujący, właściwy', 'obfity, wystawny', 'wielki, obszerny' (SP XVI IBL), dial. sli. *dostatné žoto* (Lorentz PW);

sch. przestarz. *döstātan -tna* 'zadowolający, wystarczający' (RSAN, jednak bez przykładów Indowych);

strus. XVII w. *достатнымъ* 'bogaty, mający czegoś pod dostatkiem' (SRJ XI—XVII), ros. stare *достатно* adv. 'dość, dostatecznie' (Slovarъ CSBJ), dial. *достатнѣишій* 'последній' (znaczenie niejasne, SBNG), ukr. *достатнѣишій* 'dostateczny, wystarczający, zadowolający', dial. 'zamożny, zasobny' (SUM), 'obfity' (*достатня панна* 'obfita pasza'), stokr. *достатнымъ* 'wystarczający, zadowolający', 'zamożny, zasobny, majątny', 'spory, duży, wielki' od XVII w. (Tymčenko), brus. *достатнымъ* 'zamożny, zasobny' (Sl. pol.-brus.). ~

Adi. od *dostati*, *dostatъkъ*, o suf. *-ьnъ*, *-ьnъ* zob. Brodowska-Honowska SPS 101—4, 165—9. Prasłowiańskość i pierwotny zasięg wyrazu niepewne, gdyż postaci ukr. i brus. zostały może zapożyczone z pol. T. Sz.

dostatъnъ zob. **dostatъnъ**

dostavati zob. **dostati**

dostergati zob. **dosterkti**

dosterkti *dostergo* pñ. 'dopilnować, doglądać', 'wyśledzić, wypatrzeć, spostrzec coś czatując; dojrzeć, zauważyć', iter. **dostergati** *dostergaję*

~ pol. *dostrzec -strzegę* 'zobaczyć kogo lub co; dojrzeć, zauważyć' od XVI w. (też dial., np. Szymczak Domaniewek, Sychta SK, Lorentz PW), dawne XVIII w. 'ustrzec, dopilnować', stpol. XV w. *dostrzec się* 'zaczaić się na kogoś' (Słownik stpol.), dziś dial. 'spostrzeć się, dopilnować się; dowiedzieć się' (Karłowicz SGP), czes. książk. i przestarz. *dostrfici -strfihu* (stezes. *dostrfici -strfihu*) 'dojrzeć, spostrzec; doglądać, dopilnować', *dostrfici se* 'wypatrzeć kogoś; wyśledzić, czekając np. w zasadzce' od XIV w. (np. Gebauer Sl., Pñr. slov., Jungmann), sła. dial. *dostriezi' -strieziem* 'dostrzec; wyśledzić, przyłapać; dopilnować' (SSJ, Kálal, Isačenko SRS);

strus. XIII—XIV w. *достережна, достережна* 'wypatrzeć, doczekać się, przyłapać kogoś czatując' (Srezn., SRJ XI—XVII), rus.-es. *доstrъити са -стрѣга са* 'wyśledzić kogoś czatując, insidiari' (Miklosich LP), ros. u Dala *доstrеpѣчь -сrepeжъ* 'ustrzec, dopilnować; wyśledzić', *доstrеpѣчься* 'zostać dostrzeżonym', 'uchronić się, ustrzec się przed czymś', ukr. dial. *доstrеpѣжтѣ, доstrеpѣжѣ -режѣ* 'spostrzeć, zauważyć; ustrzec, dopilnować' (Hrinčenko, Żel.), brus. u Nosoviča *доstrеpѣжѣ -peжѣ* 'spostrzeć, zauważyć; doglądać, dopilnować'. ~

Iter. **dostergati**: ~ pol. *dostrzegać -gam* 'widzieć, spostrzegać' (także dial., np. Sychta SK, Lorentz PW), dawne 'pilnować, strzec', *dostrzegać się* 'dowiedziwać się, spostrzegać się' (SW), czes. przestarz. i poet. *dostrfhati* (u Jungmanna *dostrfhati*) *-hām* 'widzieć, dostrzegać, zauważać', sła. rzadko *dostrichat' -ham* 'doglądać, pilnować, strzec' (SSJ);

ros. u Dala *доstrеpѣжѣ -жѣ* 'strzec, pilnować; śledzić', *доstrеpѣжѣсья* 'być strzeżonym', 'ustrzec się przed czymś', ukr. dial. *доstrеpѣжѣтѣ -жѣ*

'strzec, pilnować; śledzić, spostrzegać' (Hrinčenko, Żel.), brus. u Nosoviča *docupežajub -zawo* 'doglądać, pilnować', 'widzieć, spostrzegać'. ~

Z pref. *do-* od *sterkti stergo*.

W. S.

dosti : **do syti** : **dosta** (płd. i wsch.): **do syta** adv. 'tyle, ile trzeba, ile powinna być, nie za mało, nie mniej niż trzeba, w ilości wystarczającej, dostatecznie dużo, pod dostatkiem, satis', 'dosyć dużo, sporo, wiele'

dosti: ~ pol. *dość* (z normalnym zanikiem nieakcentowanego -i) 'tyle, ile trzeba, dosyć' (też dial., np. Karłowicz SGP, Lorentz PW, Tomaszewski GL) od XV w. (w XV w. jeszcze wyjątkowo: 1 przykład w Słowniku stpol., por. Cyran Przysłowki 182; w XVI w. już częste, SP XVI IBL: *dość*, rzadko i zawsze w rymie *dości* 'nie za mało, nie mniej niż trzeba, wystarczająco; pod dostatkiem'), dawne XVI w. z adv. i adi. 'bardzo, nader' (np. *dość* mężnie 'bardzo mężnie', *dość* wiele 'bardzo dużo', *dość* niemały 'bardzo duży', SP XVI IBL), dial. *dość* 'dużo, wiele' (Karłowicz SGP, Zaręba AJS V m. 915, cz. II s. 53, m. 917, cz. II s. 54, Szymczak Domaniewek, Maciejewski Chelm.-dobrz., Gruchmanowa Kramska), połab. *döst* : *düst* 'tyle, ile trzeba, dosyć' (np. tii ją *düst* = to je(st) *dosti*, Lehr-Splawiński, Polański SE 118), dluž. *dosć* (też dial. Fasske Vetschau), w XVI w. (Jakubica) *dości* 'wystarczająco, dostatecznie' (Muka), głuz. *dosć* 'tyle, ile trzeba, wystarczająco' (też dial., Michalk Neustadt), czes. *dost* i książkowe *dosti* (obydwie postacie od XIV w., ale *dost* wyjątkowo, Gebauer Sl.) 'w dostatecznej lub potrzebnej ilości' (stczes. 'wystarczająco, dosyć, sat', Gebauer Sl., Novák SlHus, Flajšhans Klaret), 'w wielkiej ilości, dużo, znacznie' (SSJČ, Přír. slov.), dial. *dost* 'wystarczająco, tyle, ile trzeba' (Bartoš DSM, Gregor Slav.-buč., Horečka Frenštát), *dost* 'w porę, o właściwym czasie' (Hruška DSCh), sla. *dost* 'w ilości wystarczającej, tyle, ile trzeba; wystarczającą ilość, sporo' (też dial., np. *dosc*, Buffa Dlhá Lúka, *dos*, Matejčík Novohrad 217), pot. *dost* a *dost* 'dużo, wiele';

slc. *dosti* 'wystarczająco, tyle, ile trzeba', 'sporo, dużo, wiele' (Pleteršnik, SSKJ, też dial., Tominec Črni vrh), w XVI w. *dosti* 'satis' (Megiser 1592, też u Trubara, Bezljaj ES I 108), sch. dial. *dusti* (w RSAN też dial. *düst*) 'tyle, ile trzeba, wystarczająco' od XVI w. (RSAN, RMat., RJAZ z pieśni lud., Jurišić Vrgada, HDZ III 135), dial. też *dosti* 'dużo, wiele, obficie, abunde' od XIV w. (RJAZ);

ros. dial. wyjątkowe *dočmu* 'do woli, tyle, ile trzeba, dostatecznie' (SRNG: Woroneż), ukr. dial. *doč* 'dosyć, wystarczająco' (Kmit Bojk. 64, stąd też tylko Rudnyčkyj ED II 183), w XVII w. *dočm* 'dużo, wiele' (Tymčenko; zapewne z pol.), brus. *docyb* 'wystarczająco, tyle, ile trzeba, do woli, pod dostatkiem', dial. *docyb*, *doc* 'starczy, dosyć' (Bjalskevič Mohylew), *doči* 'dość, dosyć, starczy' (NS 42), *doč* raro 'tak więc' (Nar. slova 138). ~ **do syti**: ~ pol. *dosyć* 'tyle, ile trzeba, w sam raz, dostatecznie, satis, sufficienter' (też dial., np. Szymczak l. c., Lorentz PW, Dejna RKJL XXI 241, 243), 'niemało, wiele, obficie', z adv. lub adi. 'bardzo, satis, valde, admodum' od XV w., w XVI w. też wyjątkowo 'zaiste, akurat, właśnie' (SP XVI IBL);

sch.-es. XIII w. *do syti* 'dosyć, wystarczająco', XIV w. *dosyts* 'ts.' (RJAZ), scs. Supr. *до сыти* 'do nasycenia, do sytości' (Aitzetmüller AnzSIPh IV 84); strus. *до сыти* 'do sytości, do nasycenia; dużo', 'wystarczająco, dostatecz-

nie', *досыть* 'wystarczająco, dostatecznie' (SRJ XI—XVII), ros. dial. *досыть* 'starcza, starczy', *досыть* 'koniecznie należy, trzeba', *досыти* i *досыти* 'do sytości, do nasycenia', *досыти* 'do woli, dostatecznie' (SRNG), ukr. *досыть* 'tyle, ile trzeba; wiele, dużo' (SUM, Hrinčenko, Żel.), stokr. *досыть, досыть, досумь, досум* 'dużo, wiele, pod dostatkiem', 'dosyć, starczy' (SSUM, Tymčenko), dial. *досумь* добре 'bardzo dobrze' (Kmit l. c.), *досы* 'dosyć', 'dotąd' (Janów Moszkowce), *до-суму* 'wystarczająco' (Żel.), brus. *досыць* 'w ilości wystarczającej, wystarczająco', 'starczy, dość' (BRS, też dial., np. Šaternik Červ., Bjałkevič l. c., Rastorguev Brjansk), dial. także 'do sytości' (Nosovič). ~

dosta: ~ sle. dial. *dosta* 'wystarczająco, tyle ile trzeba' (Pleteršnik, Bezłaj l. c.), sch. *dōsta* 'tyle, ile trzeba, wystarczająco, satis' (też u Vuka i dial., np. czakaw., Jurišić l. c.) od XVI w., 'w wielkiej ilości, dużo, wiele' od XVI w. (RJAZ), dial. 'przez długi czas, w ciągu długiego czasu' (RSAN), bułg. *дōцма* 'bardzo dużo, znacznie', 'tyle, ile trzeba, dostatecznie, w stopniu zadowolającym' (RBKE, Gerov; też dial., np. Stojkov Banat, BDial. III 60, częste w XVII w. 'wystarczająco; starczy, dosyć', Ivanova Troj. dam. XVII), maced. *дōцма* 'dużo, wiele', 'wystarczająco' (RMJ);

ros. dial. *дōцма* 'wystarczająco, tyle, ile trzeba, dostatecznie' (SRNG bez lokalizacji), ukr. dial. *дōцма* 'ts.' (SUM, Hrinčenko, Żel., Leks. Bjuł. II 78, Janów l. c., Kmit l. c.; Rudnyčkyj l. c. jako dial. zach.). ~

do syta: ~ czes. *dosyta* 'do sytości, do nasycenia' (SSJČ);

sch. *dōsita* (: *dōsita*, RMat.) 'do pełnego zaspokojenia, do nasycenia, do zaspokojenia, np. głodu, pragnienia' (RSAN), bułg. lud. *дōцума* 'do sytości, do nasycenia' (RBKE, Gerov);

ros. *дōцума* i przestarz. *дōцума* 'do sytości, do nasycenia' (SSRJ), ukr. *дōцума* 'do pełnej sytości', przen. 'do pełnego zadowolenia' (SUM). ~

Podstawą są wyrażenia *do syti*, *do syta* (*do* z gen. sg. *syť, syť, zob.*). Formy *dosti*, *dosta* są niewątpliwymi skröceniami z pierwotnego adv. *do syti*, *do syta*, skojarzonego zapewne z bliskim semantycznie czasownikiem *dostati* m. in. 'starzyć, być w wystarczającej ilości, sufficere'.

Miklosich EW 336, Zubatý Studie I 1, 102—7, Sławski SE I 157—8, Bezłaj ES I 108—9, Aitzetmüller AnzSlPh IV 83—4. — Mniej przekonująco inne próby objaśnienia (zob. krytyczny przegląd literatury Sławski l. c., Bezłaj l. c.).

T. Sz.

dostidzati zob. **dostikti**

dostigati zob. **dostikti**

dostignęti zob. **dostikti**

dostigъ *dostiga* zach. i pld. 'osięgnięcie, dopędzenie, dogonienie'

~ głuź. *dosěh -ha* (o *ě < i* p. Mucke HLF 88) 'osięgnięcie, uzyskanie; dogonienie, dopędzenie', czes. *dostih -hu* 'wyścig', częściej *dostihy* pl. 'wyścigi', sła. *dostihy* m. pl. 'wyścigi konne';

sch. *dōstig -ga* 'osięgnięcie, zasięgi; osiągnięcie', dial. *izbiti koga na dostig* 'zbić uderzając gdzie się dosięgnie, gdzie popadnie', także *bolji dostig!* 'powodzenia!', odpowiedź na pozdrowienie *dobar sustig!* (RSAN, Vuk), bułg. dial. *дōстигом* adv. 'dopędzając, dosięgając, sięgając' (np. *дōстигом* га ударих, Gerov; też BDial. I 80: Strandža, II 154: Rodopy). ~

Por. głuź. *dosćcha* 'dopędzenie, osiągnięcie', sła. dial. *dostih(a)* według Kálala 'chvilka, dosti času': aká *dostíha*, taká hostina 'kolik jsem dostihl (dostal), tolik dám', na kom *dostíha*, na tom vina 'kto schwytny, ten winien'.

Nomen actionis od *dostignoti*, o budowie p. I 58—9. Prasłowiańskość wyrazu niepewna, w poszczególnych językach słow. może nowsze niezależne derywaty. W. B.

dostikti (płd. i wsch.): *dostignoti* *dostignō* 'biegnąć, pędząc zrównać się z kimś, dogonić, dopędzić, złapać kogoś; osiągnąć czegoś, osiągnąć coś; osiągnąć dojrzałość, dojrzeć', iter. *dostigati* *dostigajō*, płd. *dostidzati* *dostidzajō*

dostikti: ~ sch. *dōstiči -stignēm* (Stubič, Vuk, RJAZ, RSAN) = *dōstignuti* (z sch.: sło. u Pleteršnika *dostiči -stičem* 'osiągnąć, dogonić' = *dostigniti*), cs.-serb. *достигати -стигна* 'venire' (Miklosich LP);

strus. *достигути* (forma bezpośrednio nie poświadczona, SRJ XI—XVII) = *достигнути*, ros. dial. (środkowy Ural) *доцмүзуу* 'schwytać na gorącym uczynku; dopędzić, dogonić' (SRNG), ukr. *доцмүзу -му* 'dojrzeć'. ~

dostignoti: ~ pol. *doścignąć -nę* 'dogonić, dopędzić, osiągnąć, złapać' (od XVI w., ale w XV w. *doścignienie* 'osiągnięcie, adeptio'), też dial., Karłowicz SGP, Olesch Sankt Annaberg, Lorentz PW, stpol. również 'pojąć, poznać, przeniknąć' (Słownik stpol.), dłuż. tylko u Jakubicy XVI w. *dościknuš -nu* 'dogonić, dopędzić', głuź. *dosćchnýc -hnje* (o przejściu *i > ě* w językach lużyckich p. Mucke HLF 88; u Pfuha też *dosćahnýc*) 'ts.', czes. *dostihnouli -nu* (stczes. *dostihnúti -nu* od XIII w.) 'ts.', 'dopaść, schwytać', 'osiągnąć coś, dojść do czegoś', 'pojąć, dociec, zrozumieć', sła. *dostihnūt -nem* 'dogonić, dopędzić; złapać; dotrzeć, osiągnąć coś';

sch. od XIII w. *dōstignuti -stignēm* 'dogonić, dopędzić; dojść, dotrzeć; osiągnąć coś; dorównać', dial. *dōstignuti se* 'spotkać się, zejść się' (Czarnogóra), 'dojść do siebie, opamiętać się, oprzytomnieć', dalmatyńskie 'dojrzeć' (RJAZ, RSAN; z sch.: sło. *dostignuti -stignem*, Pleteršnik), cs. *достигати -гна* 'dojść, osiągnąć coś, pervenire' (SJS; u Miklosicha LP 'assequi'), bułg. *доцмүзю -юу* 'dojść, dotrzeć; dopędzić; osiągnąć; wystarczyć, być w dostatecznej ilości', maced. *доцмүзе* 'dogonić, dopędzić; dojść, dotrzeć; osiągnąć';

strus. XII—XIII w. *достигнути -гнот* 'dognać, dopędzić', 'znaleźć, zastać', 'dojść, dojechać, dobrać', 'osiągnąć, osiągnąć' (SRJ XI—XVII, Srezn.), ros. *доцмүзю -цмүзю -цмүзю* 'dojść, dotrzeć; dogonić, dopędzić; osiągnąć', dial. *доцмүзю* 'dostać, otrzymać coś' (SRNG), ukr. *доцмүзю -ю* 'dojrzeć', dawne (XVII—XVIII w., Tymčenko) i u Żel. *доцмүзю* 'dogonić, dopędzić, osiągnąć'. ~

Iter. *dostigati*: ~ pol. od XVI w. *dościgać -gam* (też dial. np. Olesch Sankt Annaberg, Lorentz PW), głuź. *dosćchać -ham*, czes. rzadkie *dostihati -am* (Přir. slov.), stczes. *dostihati -aju*: právem *dostihati* 'iure disceptere', *dostihati se* koho 'doganiać' (Gebauer Sl.);

sch. w XVIII w. wyjątkowo *dostigati* (RJAZ), bułg. *доцмүзам -зам*, maced. *доцмүза*;

strus. *достигати -мо* (SRJ XI—XVII), ros. *доцмүзати -аю*, ukr. *доцмүзати -аю*. ~

dostidzati: ~ sch. od XV w. *dōstizati -stičēm*, dawne rzadko *-stizam*, cs. *достидзати -зль -зльши*; -жж -жши;

RUS.-CS. ДОСТЪЖАТИ -АЮ. ~

Z pref. *do-* od *stikti, stignoti*. O inf. typu *dostikti* p. I 44; wg Vaillanta GC III 256—7 tego typu inf. sekundarny w stosunku do form na *-noti*.
W. B.

dostojati dostoję 'pozostać gdzieś stojąc do końca, wytrwać gdzieś', 'stać się dojrzałym, dojrzeć, o owocach', 'być, stać się godnym czegoś', **dostojati se** 'doczekać się czegoś stojąc gdzieś długo', *phi.* 'stać się dojrzałym, dojrzeć'
dostojati: ~ *pol.* *dostać dostoję* 'wystać do końca, wystać do jakiejś chwili, stojąc wytrwać gdzieś, pozostać' (też *dial.*, *np.* Karłowicz SGP, Szymczak Domaniewek) od XV w., *przestarz.* 'nie ustąpić, dotrwać, dotrzymać' (już w XVI w. 'dopisać, dotrzymać, podolać, stawić się; wytrzymać, zastosować się', w XV w. *dostać* roku 'stawić się na termin'), 'dojrzeć, osiągnąć pełny rozwój, stać się dojrzałym, o owocach, zbożu' (też *dial.* *dostać i dostojać*, *np.* Dejna RKJL XXI 242, Karłowicz SGP), *dłuż.* *dostojas -stojm* *perf.* 'dostatecznie długo stać' (Muka, Śwjela), *głuż.* *dostać dosteji* (: *dostejeć, dostojęc, Pfuhl*) *perf.* 'nastać się', *dostać* *sebi* (něšto) 'osiągnąć (coś) przez stanie' (Zeman, Pfuhl), *czes.* *dostáti -stojím* 'pozostać do końca, wytrwać w stanie' od XV w. (*stczes.* *dostáti -stoju* *perf.* i niekiedy *imperf.*; także o owocach: *ovoce, nedostogi-li svého času, XV w.*, *por.* wyżej znaczenie *psl.* 'stać się dojrzałym, dojrzeć, o owocach'), *dostáti* *čemu, v čem, komu v čem* 'dotrzymać (słowa), spełnić, wypełnić obietnicę, obowiązki', *książkowe* *dostáti čemu, v čem* 'z powodzeniem coś wypełnić, wykonać coś właściwie', *przestarz.* *dostáti čemu* 'być wystarczającym do czegoś, starczyć na coś' (Pffr. slov.), *dial.* *dústojíci* 'wystarczający, dostateczny', 'zdatny do czegoś, zdolny, *np.* do wykonania czegoś' (Bartoš DSM), 'obezřetný, vážný' (Kott Dod. DSM), *stczes.* od XIV w. *dostáli -stoju* 'być godnym czego, być w stanie' (Gebauer Sl.), *sla.* *dostát' -stojí* *książkowe* (tak SSJ) 'wypełnić, spełnić coś; dotrzymać' (*dostát'* *povinnosti, dostát'* *slovu*), *dial.* *dostac dostoju*, *np.* *dostala slova* 'dotrzymała słowa' (Buffa Dliá Lúka);

slę. *dostáti -stojím* *perf.* 'wytrwać, wytrzymać' (*dostáti do konca*), 'stać się zły, popsuć się wskutek długiego stania' (*posoda je dostala; hiša je dostala*), *imperf.* *dostoji* *mi* 'godzi mi się, przystoi' (Pleteršnik), *sch.* *dostójati -jím* *perf.* 'wystać do końca, zakończyć stanie, wytrzymać do końca, do jakiegoś czasu' (jako *imperf.* 'pozostawać gdzieś na miejscu, trwać, persistere, perseverare', tylko 2 przykłady z XVI i XVIII w., 'kończyć stanie', wyjątkowo z XVII w.), 'polepszyć się przez stanie; ukisnąć, o cieście', 'uleżeć się, odleżeć się, o wódce', 'dojrzeć, o owocach', w postaci *dóstojati dóstojím* (: *dostojam*, dawne z XV—XVIII w.) *imperf.* i *perf.* 'decere; dignum esse' (jako *imperf.* 'decere, debere, convenire' od XIII w., jako *imperf.* i *perf.* 'dignum esse' już w XV w.), *ces.* *достойти достою* *достойни кому, у-кому* *imperf.* *nieosob.* *достойти* 'przystoi, godzi się, należy, decet, licet, convenit', *cs. osobowo* od XIII w. 'godzić się, być powinnym, być obowiązującym, należeć, debere, solere, pertinere' (SJS), *bulg.* *достоя -стоюу*, *aor. достоях* *perf.* 'pozostać gdzieś do zakończenia czegoś, pozostać gdzieś do końca', *dial.* 'starać się o coś, troszczyć się' (Gerov), *maced.* *достоу* *perf.* 'pozostać gdzieś do końca', *przen.* *не си достоја за зборот* 'nie dotrzymał słowa';

strus. *достойти достою* 'dostać, doczekać do końca czegoś, do określonego czasu' (*por.* *достойти срон оѣрокъ* 'przepracować przez określony, umó-

wiony okres czasu'), 'osiągnąć, osiągnąć do czegoś', nieosobowo *достойтъ* 'należy, trzeba' (Srezn. I, III, SRJ XI—XVII), ros. *достойтъ -стойтъ -стойшь* 'wystać, dostać', *достойтъ до конца* 'wystać do końca', dial. *достойные* 'gorliwość, zarliwość; skrupulatne wypełnianie obowiązków' (SRNG), ukr. *достойни достойо достойиу* perf. 'pozostać do zakończenia czegoś, do pewnego czasu', pot. 'stać się dojrzałym, dojrzeć, o owocach', brus. *дасмайы* 'pozostać gdzieś stojąc' (*дасмайы да вѣчара*, BRS). ~

dostojati se: ~ pol. przestarz. i dial. *dostać się* 'dojrzeć, stać się dojrzałym' (Karlłowicz l. c., Dejna l. c., p. też MAGP I m. 47, Małecki-Nitsch AJPP m. 274, np. strąki *się dostojaly* 'dojrzały') od XVI w., głuź. *dostać so* 'zineczyć się staniem', czes. *dostáti se* čelo 'doczekać się czegoś stojąc, dostać coś dzięki staniu', *dostáti se* 'dojrzeć, o roślinie' (Přir. slov.);

sch. *dostójati se -jím se* perf. 'stać się godnym czegoś, zasłużyć sobie na coś, dignum se praebere' (Vuk) od XVII w. (RJAZ), *dostójati se* imperf. 'decere, deberi, licere' od XIV w., perf. i imperf. 'zasłużyć sobie, zasługiwać na coś, dignum fieri; dignum esse, mereri' od XVI w., 'dignari, należyć coś zrobić, uczynić' od XV w. (RJAZ);

strus. XVI w. *достойтца* 'dojrzeć, osiągnąć pełny rozwój', ros. *достоймся* 'stojąc gdzieś długo doprowadzić się do jakichś nieprzyjemnych następstw', ukr. pot. *достоймуса* 'ts.', brus. *дасмайыа* 'ts.' (BRS). ~

Por. partie. *dostojala*: pol. *dostały* dziś książkowe 'dojrzały, np. o kłosach, żółtych, zbożu' (SJP PAN) i dial. 'dojrzały, np. o zbożu, owocach' (o zasięgu MAGP I m. 47, Małecki-Nitsch l. c. m. 274, Dejna AGKiel. m. 355, AJK IV m. 192, cz. II 192), także *dostojaly* 'ts.' (Dejna l. c., Szymczak l. c.; Karlłowicz l. c.; szczegółowo o zasięgu postaci *dostale*: *dostojale* p. MAGP l. c.), dawne XVI w. *dostaly* 'będący w pełni rozwoju, dojrzały, dorosły, np. o owocach, zbożu, o płynie' (np. krew nie dobrze *dostala*), 'ten, który coś osiągnął', wyjątkowo w funkcji strony biernej 'osiągnięty' (SP XVI IBL), XVII w. np. zle jabłko *niedostale* 'niedojrzałe', będąc już *dostaly* 'będąc w podeszłym wieku' (L., Reczek SDPol.), dial. konopie *niedostojale* 'męskie', konopie *dostojale* 'żeńskie' (AGM II cz. II 84), czes. NO *Dostál* (Beneš ČP 275—6), stsla. *dostaly* 'dorosły, np. o dzieciach, dośpělý' (Ryšánek Žil. kn.).

Od *stojati* z pref. *do-*.

T. Sz.

dostojnъ *dostojna dostojno* 'odpowiedni, taki jak trzeba, jak należy, należyty, zdalny, zdolny do czegoś; godny, godzien, wart czegoś', 'zasługujący na poważanie, szacunek, poważany, czcigodny'

~ pol. *dostojny* (w stpol. rzadko *dostojen*) 'zasługujący na poważanie', (stpol. XV—XVI w. 'godzien czegoś, zasługujący na coś'), 'pełen godności, powagi, czcigodny, szanowny' (od XV w., stpol. XV—XVI w. też 'pełen chwały, wybrany', XVI w. 'majestatyczny; uroczysty', dial. śl. 'godny, odpowiedni', kasz.-śl. *dostójni* 'godny, czcigodny', Karlłowicz SGP, Lorentz PW), stpol. od XIV w. 'sprawiedliwy, prawy, cnotliwy', 'odpowiedni, stosowny, należyty, właściwy, wystarczający' (jest *dostojny* 'przystoi, należy się'), dial. wyjątkowo 'dojrzały, o zbożu' (MAGP I cz. II 131: Кѣпно), dłuź. *dostojny* 'godny, godzien, wart czegoś; zasługujący na szacunek, szanowany, poważany; czcigodny; chwalebny' (Muka, Śwjela), głuź. *dostojny*, u Pfuha *dostójny* 'godny, wart, pełen godności' (Zeman), czes. *důstojný*, rzadko *dostojný* 'szanowny, czcigodny, wielbny; godny, odpowiedni' (SSJČ),

stczes. od XIV w. *dóstojný*: *dóstojen* 'godny, czcigodny, chwalebny; zasłużony, należyty' od XIV w. (Gebauer Sl.), sla. *dóstojný* 'szanowny, czcigodny; ważny, poważny; odpowiedni, stosowny', 'wielebny' (SSJ), już stsla. *dóstojný* = czes. *dústojný* (Ryšánek Žil. kn.);

sle. *dostójen -jna* 'odpowiedni, należyty, przyzwoity', 'zdatny, zdolny do czegoś' (w XVI w. *dostojen* 'idoneus', Mogiser 1592), 'godny' (Pleteršnik, SSKJ), sch. *döstōjan* i *dóstōjan -jna* (RSAN; w RMat. *döstōjan* i *dóstōjan*, w RJAZ *dóstōjan* *dóstōjna*, dial. czakaw. *dostōjan -ōjna -ōjno*, Jurisić Vrgada) 'godny, godzien, wart czegoś, dignus' (u Vuka z Dubrownika *döstōjan -jna* 'dignus') od XII w., 'stosowny, odpowiedni, zdatny do czegoś, aptus et accommodatus, par, debitus, justus, sufficiens' od XIII w., dawne 'podobny, similis' od XVI w. (RJAZ), sos. *достоинъ* 'godny, godzien, dignus, condignus, licitus, qui contingit (convenit)' (SJS; w znaczeniu przeciwnym *недостойнъ*), cs. też 'zdatny, stosowny, idoneus, pertinens', 'odpowiedni, wystarczający, sufficiens' (Miklosich LP), bulg. *достойен -ōjna -ōno* 'godny', książkowo 'taki jak należy, sprawiedliwy' (RBKE), u Gerova 'zdatny, zdolny; godny', maced. *достоен -jna* 'godny';

strus. *достоини* 'godny, godzien, dignus' od XI w., 'odpowiadający komuś, czemuś godnością, zaletami; odpowiedni, należyty, stosowny' od XII w., 'posiadający wielkie zalety, szanowny, godzien szacunku' XVI—XVII w. (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. *достойный* (*достойн -йна -ино*) 'godny czego, godzien', 'zasłużony; słuszny', przestarz. 'czcigodny, zacny' (SRJ), ukr. *достойний* 'wart czegoś, godny; odpowiadający komuś, czemuś, odpowiedni; taki jak należy, należyty', stukr. *достоини* 'godny, poważny, należyty' od XV w., brus. *достойны* = ros. *достойный* (BRS). ~

Adi. od *dostojati*, o suf. -ънъ w przymiotnikach odczasownikowych zob. Brodowska-Honowska SPS 101—4. S. S. — T. Sz.

dostopiti *dostop'ę* 'podejść, zbliżyć się do czego, do kogo, przystąpić; dojsć do czegoś, dostać się dokądś', 'zdobyć coś, osiągnąć, dostać coś'

~ pol. *dostąpić -stąpię* 'podejść, przystąpić, zbliżyć się do czego, do kogo' (też dial. np. Karłowicz SGP, Dejna RKJŁ XXI 243; już w XV w. *dostępić* 'dojść, dostać się dokądś, pervenire, adire'), 'otrzymać, uzyskać, osiągnąć co; zasłużyć na coś cennego, zaszczytnego' od XIV w., dawne XVI w. i dial. 'dosięgnąć, dotknąć czego' (SP XVI IBI), dial. *dostąpić się* 'docisnąć się' (Karłowicz SGP), dluž. *dostupis* *dostupju*: -*pim* 'podejść, przystąpić, przybliżyć się' (Muka), głuz. *dostupić* *dostupi* 'dojść krocząc, dotrzeć', *dostupić* na horu 'wejść na górę' (Zeman, Pfuhl), czes. *dostoupiti -pim* 'dojść do czegoś; dosięgnąć czegoś, osiągnąć coś' od XIV w. (stczes. *dostúpiti -p'u*, 'stąpić; nastąpić', sla. *dostúpiti* -*pi* 'osiągnąć coś; dojsć dokądś', 'stąpić' (np. Nemóže *dostúpiti* na bol'avú nohu, SSJ);

sch. przestarz. *dostúpiti* *döstüpim* 'przyjść, przystąpić, dojsć' (RSAN) od XVI w. (RJAZ), es.-rus. *доступити -иць* 'accedere' (Miklosich LP), bulg. dial. *достипя -тиу* 'podejść, dojsć gdzieś' (Gerov, Mladenov BTR);

strus. *достойити* 'przybliżyć się', 'zdobyć coś, osiągnąć' (SRJ XI—XVII), ros. przestarz. i dial. *доступити -ступлю -стүпиу* 'dojść do jakiegoś miejsca, przystąpić, podejść' (SSRJ, SRSO, SRNG), 'osiągnąć, zdobyć coś' (SSRJ, też dial. SRSO Dop.), dial. *доступити* 'dojść do kogoś' (SSRJ), 'zbliżyć się', 'dowiedzieć się' (SRNG), ukr. *доступити -ступлю -стүпиу* 'przybliżyć się, podejść do kogoś, czegoś', dial. 'osiągnąć coś, zdobyć' (SUM), stukr.

достопити 'osiągnąć coś, dostać' od XV w., 'podejść, przybliżyć się' od XVI w. (Тумченко), brus. *дасмыніцца* 'zbliżyć się, przybliżyć się'. ~
Od *stopiti* z pref. *do-*. T. Sz.

dosъvѣdočiti zob. **dosъvѣdъčiti**

dosъvѣdъčati zob. **dosъvѣdъčiti**

dosъvѣdъčiti *dosъvѣdъčъ pln.*: pld. **dosъvѣdočiti** *dosъvѣdočъ* 'poświadczyć, potwierdzić coś widzianego naocznie; dowieść, udowodnić, stwierdzić za pomocą doświadczenia', 'doznać czegoś, przekonać się o czymś przez doświadczenie', iter. pln. *dosъvѣdъčati* *dosъvѣdъčajъ*
dosъvѣdъčiti: ~ pol. od XV w. *doświadczyć* (stpol. też *doświaczczycь, doświaczycь, doświatszycь, doświędzycь*, dial. *doświarczycь*) -czę 'doznać czegoś, zaznać, odczuć', 'poddąć próbie, wypróbować, wystawić, narazić na ciężkie przejścia, przeżycia', 'stwierdzić za pomocą doświadczenia, przekonać, udowodnić' (stpol. 'udowodnić, dowieść czegoś przeciw komuś', dial. 'dowieść', Karłowicz SGP), stpol. też 'uznać, zaaprobować', w XVI w. 'oświadczyć, dać świadectwo czemuś' (dial. 'zeznać w sądzie', Szymczak Domaniewek), kasz. *doswādčō -sōdłō* 'doznać, zaznać; poddać próbie' (Lorentz PW, Sychta SK), od XVI w. *doświadczyć się* 'poddąć siebie próbie, wypróbować siebie', stpol. i dial. 'przekonać się, upewnić się' (SP XVI JBL, Karłowicz SGP), gluź. *doswādčīb -ču* 'poświadczyć, zaświadczyć', czes. *dosvědčiti -čím* (stczes. -ču) 'ts.', 'potwierdzić', arch. 'udowodnić, dowieść czynem', sła. *dosvedčiti -čim* 'poświadczyć, potwierdzić';

strus. XIV w. *досвѣдѣти -воу* 'potwierdzić dowodami' (Srezn.), ukr. dial. *dosvidčutu -чу -чму* 'doznać, zaznać czegoś, przekonać się o czymś', 'poświadczyć, zaświadczyć', 'udowodnić, dowieść', *dosvidčutimsja* 'przekonać się', 'powołać się na coś', 'dowiedzieć się' (SUM, Hrinčenko, Żel.), stukr. *досвѣдѣти, досвѣтѣти* 'potwierdzić dowodami', 'poddąć próbie, wypróbować', 'przekonać się', 'wykryć' (Тумченко), brus. u Nosoviča *досвѣдѣць* 'dowieść, udowodnić', 'zbadać, przekonać się przez doświadczenie'. ~
dosъvѣdočiti: ~ sła. *dosvedčēiti -čēm* 'poświadczyć, zaświadczyć' (prekm.), 'dostarczyć dowodu, udowodnić' (Pleteršnik), sch. przestarz. *dosvjedčēiti -svjēdočim* 'poświadczyć w całej pełni, udowodnić, dowieść' (RJAZ: XVIII w., RSAN), *dosvjedčēiti se* 'przekonać się' (RSAN). ~

Iter. *dosъvѣdъčati*: ~ pol. od XIV w. *doświadczać -czam* (stpol. -czaję), też dial. np. Olesch Sankt Annaberg, Szymczak Domaniewek, kasz.: Sychta SK, Lorentz PW, gluź. *doswādčēb -ča*, sła. *dosvedčat' -ča*;

ukr. dial. *dosvidčatu -čaju*, stukr. od XVI w. *досвѣдѣти, досвѣтѣти, досвѣтѣти* (Тумченко), brus. u Nosoviča *досвѣдѣць*. ~

Z pref. *do-* od *svѣdъčiti, svѣdočiti*.

W. B.

dosъvoliti zob. **dovoliti**

do syta zob. **došti**

do syti zob. **došti**

dotekti *dotekъ* 'biegnąc lub płynąc osiągnąć określone miejsce, kres czegoś;

dojść gdzieś, dobiec, dolecieć, dopłynąć; dopędzić, dogonić, 'wyciec całkowicie, wypłynąć do końca' (stąd pld. i zach. 'upłynąć, minąć, o czasie'), iter. *dotěkati dotěkaję*

~ pol. *dociec dociekę* 'dowiedzieć się czego, wykryć co, zrozumieć' od XVIII w. (L.), dziś rzadko 'dojść, dostać się gdzie płynąć, dopłynąć' (też dial., np. kasz. *docce -ceką* 'dopłynąć', Lorentz PW), dawne XVI—XVII w. też 'dogonić' (także dial. 'dobiec; dolecieć', Szymczak Domaniewek), dial. 'dojść do czego, osiągnąć co' (Karłowicz SGP), 'napelnić się' (Olesch Sankt Annaberg), czes. *dotěci -teku* 'wyciec, wypłynąć całkowicie', przestarz. 'dopłynąć, osiągnąć coś płynąć', stczes. XIV w. 'dosięgnąć, dobiec, dojść' (Gebauer Sl., Jungmann), sła. *dotiect' -tecie* 'przestać płynąć', 'dopłynąć';

sł. *dotěci -tečem* 'dojść płynąć, dopłynąć' (też dial., Tominec Črni vrh), przestarz. 'dobiec, o czasie, terminie' (SSKJ), *dotěci se* 'skończyć się' (Pleteršnik), seh. *dotěci i dotěci dotěčem i dotěknem* (RSAN, RMat.; dial. czakaw. *dotěci -čes*, Jurišić Vrgada) 'przybiec, dobiec, accurere' od XVI w., 'dopłynąć do jakiegoś miejsca, o wodzie' od XVIII w. (dial. też 'wezbrać, przybrać, o wodzie, rzecz'), 'dolecieć, o głosie' (RSAN), 'przyjść, nastać; skończyć się, minąć o czasie' od XVI w., 'być w wystarczającej ilości, wystarczyć; starczyć do określonego czasu' od XVI w. (też lud.; stąd 'nie starczyć, deficere', Vuk), 'dopędzić kogoś' (RSAN), dawne XV—XVIII w. 'zdobyć coś, osiągnąć, assequi, adipisci, nancisci' (RJAZ), scs. *дотешти -тека* 'dopędzić, dogonić kogoś, assoquii' (SJS), bulg. *domeká -mečeu* 'płynąć osiągnąć określone położenie, przepłynąć, dopłynąć', 'wezbrać, o wodzie, rzecz' (też dial., np. *dotěklo* depéto 'strumyk wezbrał', BDial. III 60), 'wypłynąć, wyciec do końca, wyciec całkowicie, o wodzie' (BBKE), dial. 'biegnąć, lecąc, przybyć gdzieś' (Gerov), maced. *domече* 'wezbrać, o rzecz', 'wypłynąć, wyciec do końca, przestać ciec' (RMJ, MRS);

strus. *дотешти i дотешти -теков* 'dojść, przyjść; dobiec, dolecieć', przen. 'dojść do czegoś, pojąć, zrozumieć' (SRJ XI—XVII, Słovazь SPIg., Srezn.), ros. *doměčь -meký -mečeu* 'dopłynąć do jakiegoś miejsca, do jakiejś granicy' (SSRJ), 'wyciec do końca' (Dal), ukr. *domexmú -mečý -mečeu* 'dopłynąć do jakiegoś miejsca, do jakiejś granicy', 'przestać płynąć' (SUM), dial. też 'dorównać czemuś, zrównać się z kimś, z czymś', 'хватать' (У вас на це толку не *domече*, Hrinčenko), brus. *дашчэў -кы -чэу* = ros. *doměčь* (BRS). ~

Iter. *dotěkati*: ~ pol. *dociekać -kam* 'dochodzić czego, wykrywać co' od XVII w., dawne 'dochodzić, dobiegać kresu, np. o godzinie na zegarze' od XVI w. (L. za Skargi), dial. 'pilnować czego wytrwale' (Karłowicz SGP: Mpol.), 'dobiegać, dolatywać' (Szymczak Domaniewek), 'napelniać się' (Olesch l. e.), głuź. *dotěkać* 'uciekać, upływać' (Pfuhl), czes. *dotěkati -kám* 'ciec do końca, wyciekać' (Pfir. slov.), przestarz. 'mijać, upływać, o czasie' (Jungmann, np. *dotěká čas, hodina*), sła. *dotekat' -ká* imperf. do *dotiect'*;

sł. *dotěkati -těkam* 'dopływać', 'wypływać', przestarz. 'mijać, upływać, o czasie', *dotěkati se* 'kończyć się; ginać' (Pleteršnik), seh. *dotjecati -tječem* (: *dòlicati -ičem*, p. Skok ER III 450) 'dopływać do jakiegoś miejsca, o wodzie, affluere', 'dobiegać, szybko przybywać, accurere', 'być w wystarczającej ilości, starczać, sufficere' od XVI w., 'zbliżać się do końca, ubywać, ginać' (RJAZ, RSAN), dawne XVI—XVIII w. 'zdobywać coś, osiągać, assequi' (w tym znaczeniu także *dotjecati se*: *doticati se* XVII—XVIII w.), maced. *domekyva* imperf. do *domече* (RMJ);

ros. *domekátmь -áo* 'ciec do kresu, do jakiejś granicy, dopływać' (SSRJ),

dawne 'wyciekać do końca' (Dal), ukr. *domikánu -káju* 'dosięgać coś płynąc', brus. *дацякáць* 'ciec do końca, do kresu'. ~

Od *tekti tekę* (zob.) z pref. *do-*.

W. N.

doterki *dotęrcę* 'zetrzeć coś do końca, dokończyć, skończyć tarcie', dial. przede wszystkim zach. też 'siłą gdzieś się dostać, przedostać się, wdrzeć się, przedrzeć się; osiągnąć coś, dojść do czegoś; dojść dokądś, przedostać się', iter. *dotirati dotiraję*

~ pol. *dotrzeć -trę* 'doprowadzić do jakiegoś punktu, do końca czynność tarcia' (też dial. np. kasz.-sli. *dotřęc -trę* 'całkowicie zetrzeć', Lorentz PW), 'wygładzić, wytrzeć', 'dostać się dokąd, do kogo z pewnym wysiłkiem, z trudem; przedrzeć się, przedostać się' (też dial., Szymczak Domaniewek), 'dojść, osiągnąć, przeniknąć, trafić', przestarz. 'doprowadzić do skutku, dokończyć, załatwić, uzyskać co, wystarać się', od XVI w. 'napaść gwałtownie, zaatakować, dopaść, natrzeć' (w XVI w. także *dotrzeć* na co 'zesłać cierpienie, zadać ból'), dawne XVII w. *dotrzeć się* czego 'wytrzeć zupełnie, należycie', *dotrzeć się* oczu, wzroku 'trać otworzyć' (L.), dluz. *dotrēs : dotrēs -tru : -tręjom : -tręjom* 'zetrzeć do końca', czes. *dotřiti dotřu* (u Jungmanna jeszcze *dotru*; o wtórnym *-trū* p. Gebauer IMČ III 2, 194) 'dokończyć, skończyć tarcie', rzadko 'uporeczywie, natrętnie napaść', *dotřiti se* kam 'dostać się gdzieś natrętnie, wdrzeć się', przestarz. *dotřiti* čeho 'osiągnąć coś, dojść do czegoś', stezes. już w XIV w. *dotřieti se -tru se* čeho 'tarcie, siłą dojść, osiągnąć' (Gebauer Sl., por. u Nováka SIIIus *dotřieti se* čeho 'dotérnosti se domoci'), dziś dial. *dotřít se* k něčemu 'dojść do czegoś (np. do urzędu) podstępem' (Bartoš DSM), sla. rzadkie *dotriet' sa dotrie sa* 'dostać się gdzieś siłą';

sle. *dotrėti -tárem (-térem) : -trēm* 'skończyć tarcie' (Pleteršnik; SSKJ nie notuje), sch. *dōtrti* (o wtórnym inf. *trti* p. Skok ER III 511) *dōtrēm* (: *dōtarēm*, RŠAN) 'zetrzeć do końca' (RMat.; też dial., RJAŽ), przen. 'zmaronować, zniszczyć', bulg. wtórne *dōmpúja -púeu*, aor. *dōmpux* 'zetrzeć do końca', *dōmpúja se* 'zetrzeć się' (RBKE, Gerov);

ros. *domepémь -mpý* 'skończyć tarcie czegoś; zetrzeć wszystko do końca', ukr. *domépmu -mpý* 'ts.', stukr. XVIII w. *доперти покою* 'osiągnąć pokój' (Tymčenko), brus. *дацэпуй -mpý* 'skończyć tarcie czegoś; zetrzeć wszystko do końca', 'zmiędlie len, konopie'. ~

Iter. *dotirati*: ~ pol. *docierać -cieram* imperf. do *dotrzeć* (też dial., np. kasz.-sli. *docerac* imperf. do *dotřęc*, Lorentz PW), w XVI w. 'nastawać gwałtownie, napadać; atakować', 'nalegać (usiłnie) na przeprowadzenie czegoś (na co)', *docierać* na kogo 'o walce wręcz: nacierać na kogo', dial. 'doganiać, nacierać, o psach' (Karlłowicz SGP), dawne *docierać* kniei 'szukać zwierza po całej kniei, o dojeżdźcazu' (SW);

ros. *domupáimь -páio* 'kończyć tarcie czegoś, trzeć wszystko do końca', ukr. *domupámu -páio* 'ts.', stukr. XVI w. 'napadać, dawać się we znaki', w XVIII w. *дотирали покою* 'osiągnąć pokój' (Tymčenko), brus. *дацэпуй -páio* 'kończyć tarcie', 'kończyć międlenie lnu, konopi'. ~

Por. 1. nowsze z wtórnym *-ě-*: czes. *dotirati -rám* 'napadać, nacierać na kogoś', *dotirati se* 'być natrętnym, narzucać się komuś; tłoczyć się, cisnąć się', sla. *dotierat'* na koho 'naprzykrzać się komu' (SSJ), rzadkie *dotierat' sa* komu 'narzucać się komuś, chceć się gdzieś dostać na siłę' (SSJ, Kálal);

2. pld.słow. perf. *dotirati*: sle. *dotirati -iram* 'przybyć, dojść dokądś' (Ple-

teršnik), dziś w języku liter. rzadko 'przyprowadzić, przywieść', przestarz. 'doprowadzić coś do końca, dopracować coś' (SSKJ); sch. perf. z -ē-: *dotjerati -rām* 'przywieść, dostawić', 'siłą doprowadzić, przywieść; zmusić' (już w XVI w. przen. 'zmusić kogoś do czegoś', RJAZ), 'dostosować, przerobić, zrobić inaczej', 'doprowadzić do porządku, uporządkować; poprawić, naprawić', 'osiągnąć coś, np. sukces w czymś' (RSAN).

Od *terti tērō* z pref. *do-*. Co do znaczenia 'osiągnąć coś, dojść do czegoś' > 'dojść dokądś, przedostać się' zob. *terti*. T. Sz.

dotčkati zob. **dotekti**

dotirati zob. **doterti**

dotkklivъ *dotkkliva dotkklivo* zach. 'sprawiający ból, przykrość dotknięciem; dokuczliwy, przykry, dający się we znaki'

~ pol. *dotkliwy* 'sprawiający ból dotknięciem, dający się we znaki, dokuczliwy' (też dial., np. kasz. *dotkklivī* 'dający się we znaki, dokuczliwy, o biedzie', Lorentz PW) od XVI w., 'wrażliwy na to, co dotyka; obraźliwy, czuły, delikatny, tkliwy' (por. w XVIII w. *dotkliwy* 'czujący, zmysł powonienia mający', L.), 'pewny, namacalny, doświadczony' (SJP PAN), dawne 'obelżywy, bezczelny, złośliwy', 'kryminalny, karny', 'dający się dotknąć, stwierdzić dotykiem, dotykalny', 'jawny, oczywisty, widomy, łatwy do stwierdzenia, istotny, pewny, niewątpliwy' (Sl' XVI IBL), głuź. *dotkklivj* 'wrażliwy', 'dający się we znaki, dokuczliwy' (Pfuhl, Zeman), czes. *dotkklivj* 'dokuczliwy', książkowe 'silnie działający', przestarz. 'czuły, wrażliwy, przewrażliwiony' (SSJČ, Pfr. slov.; też dial. laskie *dotkklivj* 'wrażliwy', Bartoš DSM), już stczes. *dotkklivj* 'obrażający, obraźliwy' (Gebauer Sl.), sla. książkowe *dotkklivj* 'silnie działający; pilny, nagły', 'dokuczliwy' (SSJ), u Kálala *dotkklivj* = czes. *dotkklivj*. ~

Z pol.: ukr. *dotkklivnyj* 'dokuczliwy, o człowieku', przen. 'ostry, o zimie; ciężty, o słowach' (SUM, Hirinčenko), stokr. *dotkklivnyj* od XVI w. (: *dotkklivnyj* od XVII w.) 'obraźliwy, ostry, dojmujący, przykry, nieprzyjemny' (Tymčenko), brus. pot. *dotkklivnyj* 'przeczułony, wrażliwy' (BRS) od XVI w. (w XVI w. *dotkklivnyj* 'адчувальны' z pol., Bulyka DZBM 101).

Adi. od *dotaknōti*, o suf. *-livъ* w funkcji derywowania od czasowników p. Brodowska-Ilonowska SPS 149—50. T. Sz.

dotkknōti *dotkknō* 'zbliżyć co do czego, pomacać coś, lekko coś poruszyć, attingere, tangere', 'wspomnieć o czymś, napomknąć krótko, mimochodem coś powiedzieć', przen. pfn. 'wyrządzić komuś coś złego, urazić kogoś czyniąc wyrzuty', iter. *dotykati dotykajō* 'zbliżać coś do czegoś aż do zetknięcia, lekko coś poruszać, attingere, tangere', 'odnosić się do kogo, czego, tyczyć się'

~ pol. *dotknąć dotknę* 'zbliżyć do czego aż do zetknięcia; lekko poruszyć, lekko trącić, tangere, applicare' (powszechnie w dial., stpol. *dotknąć, dotknąć się* od XV w. 'ts.?', por. w XV w. 'poruszyć, wzruszyć', od XVI w. 'krótko o czym powiedzieć, poruszyć jakiś temat, napomknąć'), 'wyrządzić komu coś złego, wyrządzić szkodę, sprawić przykrość, skrzywdzić, urazić, porazić' (stpol. też 'nawiedzić nieszczęściem, mało tangere, nocere', w XVII w. *dotknąć* : *dotchnąć* 'spotkać kogo, spaść na kogo jako nieszczęście') od XV w. (od XV w. 'naruszyć stosunkiem płciowym, tangere, violare, polluere',

w XVI w. 'dokonać aktu płciowego'), stpol. XV w. *dotknąć* w coś 'wetknąć, intingere', *dotknąć* 'dotyczyć', *dotknąć się* 'zetknąć, przytknąć do siebie, se attingere, o granicach', w XVI w. 'przekonać się, sprawdzić, upewnić się', 'uświadomić sobie, wniknąć w siebie' (SP XVI IBL), *dotknąć się* 'dotknąć siebie wzajemnie, dotknąć jeden drugiego; być dotkniętym' (w XVI w. 'dokonać aktu płciowego, pomacać w celach lubieżnych'), głuz. *dŏtknyé so* (něcho) 'tangere, applicare', czes. *dotknouti se* 'ts.', 'wtrącić się do czego, np. do czyichś spraw, często w sposób nieprzyjemny', 'wspomnieć o czymś, napomknąć', 'wzruszyć, poruszyć, sprawić ból, przykrość', 'ubliżyć komuś, urazić kogoś', stczes. *dotknŭti -tknu -tkneš* i *dotknŭti sě* 'tangere, applicare' od XIV w., *dotknŭti sě slovy*, řeči 'napomknąć, wspomnieć o czymś krótko' od XIV w., sła. *dotknŭt' sa -ne sa* 'tangere, applicare', 'urazić kogoś, sprawić komu przykrość', 'krótko o czymś wspomnieć, nadmienić', dial. *dotknuuc* (Kálal: wsch.), *dotknut'*, *dotnul'* (np. jag d'eeuku *dotnulo*, Sipos Bŭkk-Gebirge);

sle. *dotaknŭti se* i *dotákniŭti se -nem se*, *dotekniŭti se -táknem se* (SSKJ, Pletteršnik) koga, česa 'tangere, applicare', 'lekko, delikatnie uderzyć', 'krótko o czymś wspomnieć, nadmienić', dawne w XVI w. *dotaknŭti se* i *dotekniŭti se* 'tangere' (Megiser 1592), też dial. *dotekniŭti se* (Tominec Črni vrh), sch. *dotáknuŭti dotéknuēm*, RŠAN; taka kajkaw. postać również u Belostenca XVII w.), *dotáknuŭti se* 'atingere, tangere', 'zająć się czymś, wziąć, zabrać czegoś trochę', 'wspomnieć o czymś mimochodem, krótko' (jako refl. 'atingere, tangere' już w XV w.), bułg. dial. *dotákna -neiu (ce)* 'dosięgnąć, dostać, przytknąć do czegoś' (Gerov, Mladenov BTR);

strus. *dotknyŭtisia* 'zbliżyć się aż do zetknięcia, tangere, attingere', 'spotkać się, zetknąć się, wejść w styczność' (Srezn., Slovar' SP'ig., SRJ XI—XVII), ros. pot. i dial. *dotknyŭtisia -nyŭs' -něšyŭsia* 'zbliżyć się aż do zetknięcia, tangere, attingere' (SSRJ, SRNG, Dal), ukr. dial. *dotknyŭti -ny -něiu* 'atingere, tangere', przen. 'dokuczyć komuś, sprawić przykrość' (SUM, Hrinčenko), pot. *dotknyŭtisia* 'atingere, tangere', stukr. *dotknyŭti* 'atingere, tangere' od XVII w., *dotknyŭtisia* 'ts.' od XIV w. (Tymčenko), brus. *dotknyŭca -yŭs' -čyŭs'* 'atingere, tangere' (też przen.; BRS, Nosovič, Šaternik Červ.), dial. *dotknyŭc'* 'urazić kogoś wymówkami, zrobić wyrzuty' (Nosovič). ~

Iter. *dotykati*: ~ pol. od XV w. *dotykać -kam* imperf., 'sięgać, stykać się, graniczyć', przestarz. 'tyczyć się, odnosić się', *dotykać się* imperf., w XIV—XV w. 'powoływać się na świadectwo sędziego lub księgi' (Słownik stpol.), czes. *dotýkati se*, przestarz. *dotýkati* imperf. (Přír. slov., SSJČ), stczes. *dotýkati -týčŭ -týčŭš' : -týkaju -týkáš* (čeho), *dotýkati sě* (čeho) od XIV w., 'zaczepiać, urażać kogoś nieprzyjemnymi słowami' od XV w., dial. *dotýkat se -kám* i *-ču* 'tangere' (Bartoš DSM), sła. *dotýkat' sa* imperf., rzadko też 'odnosić się do kogo, czego, tyczyć się';

sle. *dotikati se -tikam se : čem se* imperf., rzadko 'odnosić się do kogo, czego, tyczyć się' (też dial., Tominec l. c.), sch. dawne i rzadkie XVI—XVIII w. *dotikati dotikām* (Belostenec; według Stulicia z ros., RJAZ), od XV w. *doticati dŏtičŕm* (: rzadko dawne *dŏtičām*, RJAZ, por. RŠAN);

strus. *dotykati* 'zbliżać, doprowadzać do zetknięcia', *dotykatisia* imperf., też 'tyczyć się czegoś, odnosić się do czegoś' (SRJ XI—XVII), ros. pot. i dial. *dotykát' -kájŭ*, przestarz. i dial. *dotykátisia -kájŭs'* też 'zwracać się do kogoś z prośbą o pomoc, o przysługę' (SRNG), dial. *зуб на зуб не dotykáet*

'zab na zab nie trafia', 'zęby stukają od gorączki' (SRNG: archang.), ukr. *dotykánu* -áju imperf., stukr. *dotыкати*, brus. *dotыkácca* imperf., dial. *dotыkáць* (Nosovič). ~

Por. 1. dłuż. *dotykowaé* imperf. do *dotyknuś* (Muka), głuź. *dótkowaé so* imperf. do *dótknyé so*;

2. bułg. dial. *dotыkam* perf. 'popychając doprowadzić coś gdzieś' (Gerov, Mladenov BTR), ros. pot. *dotыкать -тычу -тычушь* 'skończyć wbijanie, wtykanie, powtykać' (SSRJ, Dal).

Od *tknoŭti* z pref. *do-*.

T. Sz.

dotykati zob. **dotыknoŭti**

dotyléti *dotyléjŭ*: *dotyl'ŭ* 'spróchnieć, zbutwieć, zgnieć doszczętnie; tlejąc wypalić się, tlić się aż do wygaśnięcia, dopalić się', iter. *dotylévati* *dotylévajŭ* ~ pol. *doleć -tleję* 'tleć aż do wygaśnięcia, dopalić się, zgasnąć' od XVIII w. (nowsze *dollic* 'tleniem dopalić', L., *dollic się* 'przestać się palić, tlić się, dopalić się, zgasnąć'), dial. już mu *tláto* 'było z nim źle' (Karlówiec SGP: Śląsk Cieszyński), czes. *doliti -tlim* (u Jungmanna także *dolleti -tlim*) 'tlić się aż do wygaśnięcia, wygasnąć, dopalić się' (też dial., np. Gregor Slav.-buč.), 'spróchnieć, zbutwieć, zgnieć', przen. 'umrzeć' (Jungmann), sła. *doliet' -tlieć* 'tlić się aż do wygaśnięcia, dopalić się; spróchnieć, zbutwieć'; sło. *doléti -tlim* 'tlić się aż do wygaśnięcia, dopalić się, zgasnąć, spłonąć', bułg. *domлeя -mлeяш* 'spróchnieć, zbutwieć; dopalić się, zgasnąć; szczeznąć, zmarnieć' (też u Gerova), maced. *domлee* = seh. *dotinjati*, 'dopalić się, zgasnąć; zwiędnąć, zmarnieć';

ros. *domлeть -mлeю* 'tlić się, jarzyć się aż do wygaśnięcia, dopalić się, zgasnąć; spróchnieć, zbutwieć', ukr. *domлiти -mлiю* 'jarzyć się aż do wygaśnięcia, dopalić się, zgasnąć', 'spróchnieć, zgnieć', przen. 'skończyć się, umrzeć', brus. *damлeць -mлeю* 'tlić się aż do wygaśnięcia, dopalić się; zgnieć, spróchnieć, zbutwieć'. ~

Na postać *dotylati* *dotylajŭ* zdają się wskazywać: dłuż. *dollaś* (dial. też *dollaś*) -*tlajom* 'zbutwieć, spróchnieć, zgnieć doszczętnie, całkowicie' (w tym znaczeniu także *dostlaś*), głuź. *dollać -tlaju* 'zbutwieć, spróchnieć, zgnieć doszczętnie'.

Iter. *dotylévati*: ~ pol. *dolewać -tlewam* 'tleć do wygaśnięcia, tlejąc dopalać się, wygasać; tleć do pewnego miejsca', dial. także już mu *dollévd* 'jest z nim źle' (Karlówiec SGP: Śląsk Cieszyński), czes. *dolévati -tlivám* 'tlejąc dopalać się; próchnieć, butwieć', dial. też *dollévat* w wyrażeniu: temu *dollévd* 'jest z nim źle' (Kott Dod. DSM), sła. *dolievat' -tlievam* 'jarzyć się do wygaśnięcia, dogasać; próchnieć, butwieć';

bułg. *domлявам -mлявамш* 'dogasać, wygasać; próchnieć, butwieć; czeznąć, marnieć', maced. *domлeва* 'wygasać, dogasać; wędznąć';

ros. *domлeвáть -вáю* 'tlić się do wygaśnięcia, dogasać; butwieć, próchnieć', ukr. *domлeвáти -вáю* 'dogasać, dopalać się', 'butwieć, próchnieć', przen. 'kończyć się, dogorywać', brus. *damлeвáць -вáю* = ros. *domлeвáть*. ~

Z pref. *do-* od *tléti* *tléjŭ* (*tl'ŭ*).

W. S.

dotylévati zob. **dotyléti**

dovesti 1. *dovedŭ* 'doprowadzić, przyprowadzić kogoś, coś do jakiegoś miejsca, adducere', 'wykazać prawdziwość czegoś, przytoczyć dane o czymś, udowodnić coś', iter. *dovoditi* *dovod'ŭ*

~ pol. *dowieść dowiodę* 'doprowadzić, przyprowadzić do jakiegoś miejsca, adducere' od XIV w., 'wykazać prawdziwość czego za pomocą przedstawienia dowodów, udowodnić, uzasadnić, stwierdzić' od XV w., przestarz. 'świadczyć przeciw komuś, oskarżyć kogoś' (SJP PAN), dawne w XVI w. też 'sprawić, spowodować coś, dokonać, dokazać czegoś, doprowadzić do skutku, osiągnąć, uzyskać, wymusić coś na kims' (SP XVI IBL), dluž. *dowjasć -wedu* : *-wěžom* 'doprowadzić, przyprowadzić do końca, do celu' (też dial. *dowasć* 'przyprowadzić', Fasske Vetschau), 'przeprowadzić', 'wprowadzić' (to już u Jakubicy XVI w., Muka), głuź. *dowjesć -wedu* 'zaprowadzić; skończyć coś, uwinąć się z czymś, potrafić coś, podolać czemuś', 'udowodnić komuś coś', czes. *dověsti -vedu* 'przyprowadzić, doprowadzić; dojść z czym do pewnego celu' od XIV w., przestarz. 'przeprowadzić dowód, udowodnić; uczynić coś' od XIV w. (Přir. slov., Gebauer Sl.), sła. *doviest' -vedie* 'przyprowadzić, odprowadzić kogoś na określone miejsce', 'spowodować, uczynić coś' (też dial., Buffa Dlhá Lúka), stsla. *dověsti -vedu* 'udowodnić' (Ryšánek Žil. kn.);

sła. *dorésti -vėdem* 'przyprowadzić, doprowadzić, np. wodę gdzieś, kogoś dokądś' (wg SSKJ rzadkie), sch. *dověsti* : *dověsti -vėdēm* (RMat., RSAN; dial. czakaw. *dověsti -eděš*, Jurišić Vrgada) 'przyprowadzić, doprowadzić, przywieść kogoś do jakiegoś miejsca' od XIII w. (RJAZ), 'sprowadzić małżonkę (rzadziej małżonka) do domu, ożenić się', przestarz. 'przytoczyć coś jako argument, powołać się na coś' (RSAN), scs. *довести -ведѣ* 'doprowadzić, przyprowadzić, adducere', bułg. *доседа -деи*, aor. *доседох* 'doprowadzić kogoś do określonego miejsca' (też dial., np. BDial. III 58), przen. 'spowodować osiągnięcie jakiegoś rezultatu, stać się przyczyną czegoś' (RBKE), u Gerova 'doprowadzić kogoś lub coś gdzieś, przyprowadzić', 'doprowadzić dokądś wodę', 'o kobiecie wychodzącej za mąż powtórnie: przyprowadzić mężowi dzieci z pierwszego małżeństwa', maced. *доседе* 'doprowadzić kogoś gdzieś, przyprowadzić', 'stać się przyczyną czegoś' (RMJ);

strus. *довести доведѣ* 'zaprowadzić, doprowadzić', 'doprowadzić do jakiegoś stanu, być przyczyną czegoś', 'urzeczywistnić; zakończyć, wypełnić', 'przedstawić dowody', 'zdarzyć się, przytrafić się', *довестися* 'zasłużyć na coś', nieosob. 'być ustalonym, przy należnym', 'stać się koniecznym', nieosob. z negacją 'stać się możliwym, udać się' (SJJ XI—XVII), ros. *досесть доведѣ* 'doprowadzić, przyprowadzić' (też dial. 'dostarczyć, dowieźć', 'zawiadomić'; por. dial. *досесть до горѣ* 'wyprowadzić, wytrącić z równowagi'), *досесть до кого* 'przekazać komuś coś' (por. dial. *досесть до девки* 'wyswatać kogoś, dopomóc komuś w ożenku'), dial. także *досесть* 'zrobić szkodę, spowodować uszczerbek w czymś, sprowadzić na kogoś niepowodzenie', 'zmęczyć, wymęczyć' (por. *досесть себя* 'zachorować'), 'zrobić na kogoś donos, oddać w ręce sprawiedliwości' (to też w SSRJ jako przestarz.), *досесть* 'zepsuć się, zniszczyć się; stać się gorszym; zachorować; zranić się, okaleczyć się' (Dal, Opyt, SRNG, Slovarь Rjazan., Melničenko Jaroslavl, SRSO Dup.), ukr. *довести -ведѣ* 'doprowadzić do jakiegoś miejsca' od XVII w., 'doprowadzić jakąś pracę do pewnej granicy', 'doprowadzić kogoś do jakiegoś stanu, stać się przyczyną czegoś', od XV w. 'potwierdzić prawdziwość czegoś faktami, wykazać' (por. dial. 'donieść, powiadomić o czymś', stukr. *довести на соро* 'zaświadczyć o czyjejs' winie', w XVII—XVIII w. *довестися* 'potwierdzić się, o winie'), *довестися* 'trafić

się, zdarzyć się, przypaść w udziale' od XVIII w. (Tymčenko), brus. *dasěcyŭ -sady* 'doprowadzić kogoś do jakiegoś miejsca', 'być przyczyną, spowodować coś', 'przypasować, dopasować coś, np. ramę okienną', 'wykazać, udowodnić' (też dial., up. Šaternik Červ.), *dasěcyŭsja* 'przydarzyć się, zdarzyć się' (BRS), dial. 'dojść do krańcowej nędzy; opuścić się pod względem moralnym' (Šaternik l. c.). ~

Iter. *dovoditi*: ~ pol. *dowodzić -wodzę* 'doprowadzać, przyprowadzać do jakiegoś miejsca w przestrzeni lub w czasie' od XV w. (stąd dziś 'kierować kim albo czym, stać na czele'), 'wykazywać prawdziwość twierdzenia' od XV w. (stpol. XV w. też 'stawiać zarzuty, obicere', w XVI w. dowodem, pismem *dowodzić* 'udowadniać, uzasadniać', SP XVI IBL), 'być dowodem, oznaką, objawem czego, świadczyć o czym, przemawiać za czym', dial. także 'dokonywać, dokazywać' (*dowodzić* euda, Karłowicz SGP), 'rozpaczać, płakać', 'kłócić się z kimś', 'podjudzać' (Kucala PSM), czes. *doroditi* 'udowadniać, wykazywać coś' od XIV w. (stczes. *dovoditi -zu -dŭš* też 'doprowadzać, przyprowadzać', Gebauer Sl., Novák SIIIus), śla. *dovoditi -di* 'przytaczać dowody, udowadniać, wykazywać coś' (SSJ, Káral), stśla. *dovoditi* 'wykazywać, udowadniać' (Ryšánek l. c.);

sch. *dovoditi dovodim* 'prowadzić, doprowadzać kogoś do jakiegoś miejsca, przyprowadzać' od XVII w. (RJAZ), przestarz. 'przytaczać jako argument, rację' (RSAN; od XVIII w., RJAZ), 'przeliczać, przerahowywać' (RSAN), rus.-cs. *доводити -ждѣ* 'adducere' (Miklosich LP), w scs. tylko w derywacie *доводитель* Euch. 'comes' (SJS), bulg. *доводждам, доводѣм* 'przyprowadzać' (tylko Mladenov BTR, Gerov);

strus. *доводити* imperf. do *довести, доводитися* 'potwierdzać się; wypływać, wynikać' (SRJ XI—XVII), ros. *доводить -вожѣ -водитъ* 'doprowadzać, przyprowadzać', 'przekazywać', 'dopasowywać coś', dial. 'robić, czynić szkodę, powodować uszczerbek w czymś, niepowodzenie', 'donosić, robić na kogoś donos', 'zartować, naśmiewać się z kogoś', też w znaczeniu specjalnym 'oddzielać wypłukane złoto od domieszek' (SRNG, Slovar' Urala), *доводы доводити* 'udowadniać' (Buhareva-Fedorov Slovar' fraz.), *доводиться* 'trafiać się, zdarzać się', 'psuć się, niszczyć się; stawać się gorszym; kaleczyć się' (SRNG), pot. *доводиться кому кем* 'być kimś dla kogoś, o pokrewieństwie' (SSRJ), ukr. *доводити -джѣ* 'doprowadzać kogoś do jakiegoś miejsca' od XVI w., 'doprowadzać kogoś do jakiegoś stanu', 'doprowadzać jakąś pracę do pewnej granicy' (por. w XVI w. 'czynić, robić'), 'wykazywać coś, potwierdzać prawdziwość czegoś faktami' (por. stukr. od XV w. *доводити на кого* 'świadczyć o ezyjejs winie'), *доводитися* 'być kimś dla kogoś, o pokrewieństwie', stukr. 'przypadać np. w udziale; być należnym', od XVIII w. 'godzić się, wypadać', od XVII w. 'potwierdzać się, o winie' (Tymčenko), brus. *dasodžnyŭ* 'doprowadzać kogoś do jakiegoś miejsca', 'powodować coś, być przyczyną', 'wykazywać, udowadniać' (BRS; też dial., np. Šaternik l. c. 'wykazywać, udowadniać'), *dasodžnyŭsja* 'zdarzać się', 'być w związkach pokrewieństwa z kimś' (BRS). ~

Por. perf. *dovoditi* (z pref. *do-* od *voditi*): głuź. *dowodzić -dzi* 'doprowadzić, skierować dokądś' (Zeman, Pfuhl), czes. książkowe *dovoditi* 'potwierdzić prawdziwość czegoś przez przeprowadzenie dowodu, wykazać, udowodnić' (Přír. slov., SSJČ), śle. *dovoditi -vōdim* 'przyprowadzić do jakiegoś celu, doprowadzić do końca' (tylko Pietersnik; SSKJ nie notuje).

Od *vesti* z pref. *do-*.

T. Sz.

dovesti 2. *dorezq* 'wioząc dostarczyć kogoś albo coś do określonego miejsca', iter. *dovoziti dorožq*

~ pol. *dowieźć -wiozę* 'wioząc dostarczyć kogo lub co do określonego miejsca; przewieźć, przywieźć' od XVI w. (dial. także 'przywieźć dodatkowo', np. Olesch Sankt Annaberg, Dejua RKJL XXI 245, Szymczak Domaniewek, Sychta SK), *dowieźć się* 'przyjechać, dojechać', głuź. *dowjezē -wjezu* 'przywieźć; wioząc dostarczyć, dostawić do jakiegoś miejsca', też 'zakończyć jazdę, dojechać' (Jakubaš, Pfuhl), *dowjezē so* 'przyjechać, dojechać do jakiegoś miejsca', 'zostać zawieszonym, dowieszonym', czes. *dovězti -vezu* 'wioząc dostarczyć do określonego miejsca, przywieźć' od XV w. (także dial., np. Siatkowski Kudowa I 159, Bělíč Dol. 103), nowsze 'wwieźć z zewnątrz', u Jungmanna też 'przywieźć resztę, zwieźć coś do końca', sła. *doriezti' -ezziem* 'wioząc dostarczyć coś do określonego miejsca, przywieźć' (także dial., np. Kálal, Matejčík Novohrad 186, Buffa Dlhá Lúka, Habovštiak Orava 188, 279), 'przywieźć z zewnątrz, wwieźć';

sch. *dověsti : dovězti dovězēm* 'wioząc dostarczyć coś do określonego miejsca' od XIV w. (też dial., np. Vuk, Jurišić Vrgada), dial. dubrow. XIX w. 'wiosłując doprowadzić łódź do brzegu' (RJAZ), *dověsti se : dovězti se* 'dojechać, dopłynąć' (także u Vuka), 'dojechać, dopłynąć, o środku transportu', 'dodać, uzupełnić, nawiązać do czegoś np. w rozmowie' (RSAN), dial. dubrow. XIX w. 'doprowadzić łódź do brzegu' (RJAZ), bułg. dial. *dovezā -vezēu* 'dowieźć coś do określonego miejsca, do końca' (Gerov, RROD), maced. *doveze* 'przywieźć coś do określonego miejsca';

strus. XVII w. *довезти, довезти* 'wioząc dostarczyć kogoś albo coś do określonego miejsca' (SRJ XI—XVII), ros. *dovezmi* (dawne też *dovězmi*) -vezý 'wioząc dostarczyć kogoś albo coś do określonego miejsca, przywieźć' (też u Dala), dawne *dovezmičja* 'przez dokazywanie doprowadzić się do czegoś' (SLAN), ukr. *dovezmi -vezý* 'przywieźć coś do określonego miejsca' od XVI w., 'przywieźć z zewnątrz, importować', brus. *давезыи -валы* 'wioząc dostarczyć kogoś lub coś do określonego miejsca; doprowadzić do określonego miejsca; zakończyć wożenie' (BRŠ), dial. *дывалыци, давезыць* 'przywieźć, przewieźć, zwieźć' (Bjałkevič Mohylew). ~

Iter. *dovoziti*: ~ pol. od XVI w. *dowozić -wozē* 'przewozić, przywozić; wioząc dostarczać kogoś lub coś do określonego miejsca' (dial. też 'wozić dodatkowo'), u L. także 'nawozić grunt, wozić do końca nawóz', sła. *dovoriti' -vozim* 'woząc dostarczać coś do określonego miejsca, przywozić' (Isačenko SRS);

sch. *dorōziti dōvozim* 'wioząc dostarczać coś do określonego miejsca, przywozić' od XIV w., *dorōziti se* 'przyjeżdżać, dojeżdżać, przyplывать' (RSAN, Vuk), serb.-cs. *довозити -вожъ* 'przywozić, advehere' (Miklosich LL');

ros. *dovozimъ -vozjъ* 'wioząc dostarczać kogoś lub coś do określonego miejsca', *dovozimъsia* 'wozić, jeździć do pewnego czasu', ukr. *dovozumu -vozjy* 'wioząc dostarczać coś do określonego miejsca, przywozić' od XVI w., brus. *давѡзѣць -вѡжы* 'wioząc dostarczać coś do określonego miejsca, przywozić', *давѡзѣцца* 'przyjeżdżać, dojeżdżać'. ~

W poszczególnych językach słow. perf. *dovoriti* (*do-* + iter. *roziti*): pol. *dowozić się* 'woząc uzyskać coś, zarobić, osiągnąć jakiś skutek', dłuź. *dowozysъ -wozym* 'przywieźć coś do określonego miejsca; dojechać', głuź. *dowozysъ wožu* 'wwieźć, przywieźć', 'skończyć wożenie, jazdę', czes. *dovoriti -vozim* 'przywieźć, skończyć dowożenia', *dovoriti se* 'wożeniem osiągnąć coś', dial.

'skończyć dowożenie' (Bartoš DSM); sla. *dovozil' sa* 'skończyć jazdę, przestać jeździć, wozić się' (Isačenko SRS), sle. *dovóziti* (: *dovoziti*, SSKJ) -*vózim* 'skończyć dowożenie, wożenie czegoś; wioząc dostarczyć do określonego miejsca, przywieźć, wwieźć', sch. *dovóziti dövózim* 'skończyć wożenie, jazdę, wiosłowanie, dojechać, dopłynąć' (RJAZ), bulg. *dovózia -vózimu* 'skończyć wożenie, zwieźć', maced. *dovozu* 'wioząc dostarczyć coś do określonego miejsca', 'wozić do końca, skończyć wożenie'; ros. *dovozít' -vozić -vózim* 'zakńczyć wożenie, przywieźć, przewieźć, zwieźć wszystko' (też u Dala), *dovozít'sja* 'przez dokazywanie doprowadzić się do czegoś', ukr. *dovozítu -vozić -vózim* 'przywieźć, skończyć dowożenie, zwieźć wszystko' (Žel.), *dovozít'sja -vozić'sja -vózim'sja* 'przez dokazywanie doprowadzić (się) do czegoś, spowodować nieprzyjemności' (SUM), brus. *dasazít' -vazít' -vózim* 'skończyć wożenie, zwieźć wszystko'.

Z pref. *da-* od *resti vezq.*

W. S.

dovědati zob. **dověděti**

dověděti *dověděti* 'poznać, pojąć, zrozumieć coś całkowicie, do końca', przede wszystkim *dověděti* się 'otrzymać wiadomość, informację, zostać poinformowanym', iter. *dovědati dovědaju* : *dovědati* się 'wywiadywać się, zasięgać informacji; otrzymywać jakąś wiadomość, być informowanym', *dovědovati dověduju* : *dovědovati* się 'zdobywać informacje o czymś, o kimś, dopytywać się o coś, o kogoś, zasięgać informacji'

dověděti: ~ pol. dawne wyjątkowe w XVI w. *dowiedzieć* 'otrzymać wiadomość, być, zostać poinformowanym' (SP XVI IBL), gluź. *dověděće* 'w pełni, całkowicie wiedzieć; doznać, doświadczyć w pełni, zbadać' (Pfuhl);

scs. Supr. *недовѣдѣти -вѣтъ -вѣчи* 'nie pojmować, haesitare', w Euch. *недовѣдѣнъ* 'niepojęty, niezrównany', cs. XV w. *недовѣдомъ* 'ts.' (ŠJS), stąd rus.-cs. *довѣдомъ, довѣдѣнъ* 'możliwy, dostępny do poznania' (Srezn.). ~ *dověděti* się: ~ pol. *dowiedzieć się dowiem się* 'otrzymać wiadomość, być, zostać poinformowanym' (też dial., np. Olesch Sankt Annaberg, Dejna RKJL XXI 245, Lorentz PW) od XV w., w XVI w. *dowiedzieć się* też 'dopytać się, wywiedzieć się, zbadać, wybadać; zrozumieć, wywnioskować, uświadomić sobie, zdać sobie sprawę, zorientować się, poznać, doznać, odczuć, przekonać się' (SP XVI IBL), gluź. *dověděć so* (wo něčim) 'otrzymać wiadomość, zostać poinformowanym o czymś' (Zeman, Jakubaš), *dověděć so dovějem so* 'w pełni, całkowicie wiedzieć; doznać, doświadczyć w pełni, zbadać' (to *so dověděće* njeda, Pfuhl), czes. *dověděti se -vím se* 'otrzymać informację, wywiedzieć się o coś, o kogoś' (Přír. slov.), sla. przestarz. *dověděti sa* 'ts.', dial. np. mat'ere *sa dorjém* 'spytam sa, vyzviem' (Habovštiak Orava 200), stsla. XV w. *dověděti se* 'otrzymać informację, wywiedzieć się o coś' (Ryšánek Žil. kn.);

sle. *dověděti se -vém se* 'domyślić się czegoś', 'spoznać coś, dojść do przekonania' (*dověděti se česa*), 'otrzymać informację, wywiedzieć się' (Pleteršnik; w ostatnim znaczeniu też w SSKJ), sch. dial. (u węgierskich Chorwatów) *dovidjeti se dovědim se* 'zorientować się, dojść do przekonania' (RJAZ). ~

Iter. 1. a. *dovědati*: ~ sla. pot. *dovědat' -dá* 'poszukiwać czegoś, pytać o coś', dial. *dovědat' i koho*, čo 'szukać, poszukiwać' (Matejčík Novohrad 239). ~

b. *dovědati* się: ~ stpol. XV—XVI w. a dziś dial. *dovědać się* 'dowiadywać się, zasięgać informacji, wiadomości; pytać, dopytywać się, wywia-

dywać się, badać, szukać, dociekać' (Słownik stpol., SP XVI IBL, L., Szymczak Domaniewek, Dejna BKJH XXI 245, kasz. *dovádac są*, Lorentz PW III 922), głuź. *dovědać so* wo čim 'dowiadywać się, zasięgać informacji' (tylko Jakubaš), czes. *dovidati se* čeho, co, o čem 'otrzymywać wiadomość, dowiadywać się' (Přír. slov.), śl. pot. *dovedat' sa* 'pytać się o coś' (SSJ, Kálal), dial. šade som *sa doredal* 'vzvedal' (Habovštiak Orava);

śl. *dovědati se -dam se* česa 'przypuszczać, domyślać się, vermuten' (Pleteršnik), śch. dawne od XVII w. *doredati se doredam se* 'domyślać się' (BJAZ: Belostenec i Habelić, stąd Stulić);

W językach wsch.słow. *dovědati (se)* występuje w funkcji czasownika perf. (w opozycji do *vědati*): strus. *довѣдати* 'poznać, pojąć; domyślić się', 'podać do wiadomości', *довѣдатися* 'dowiedzieć się' (Srezn., SRJ XI—XVII; też w XVIII w. *dovědatися*, Buk. Leks.), ros. przestarz. i lud. *довѣдаться -даюсь* 'postarać się poznać coś do końca, dowiedzieć się, wywiedzieć się' (SSRJ), dial. *довѣдаться -даюсь* 'poprosić o pozwolenie' (SRNG), ukr. *дові́дати́ся -даю́ся* 'otrzymać wiadomości o kimś, o czymś', 'odwiedzić kogoś', rzadko *дові́дати́ся чого* 'poznać coś z własnego doświadczenia', już w XV w. *довѣдатися* 'dowiedzieć się, zebrać informacje, wiadomości' (Гумчєнко), dziś rzadko *дові́дати́ -даю́* 'odwiedzić kogoś' (SUM, Hrinčenko, Żel.), brus. *довѣда́цца -даю́ся* 'otrzymać informację, dowiedzieć się; poinformować się, dowiedzieć się, np. o czyjś zdrowie' (też dial., np. *довѣда́цца* 'wywiedzieć się, dowiedzieć się', Šaternik Červ.), 'odwiedzić kogoś, złożyć komu wizytę' (też dial., np. *довѣды́цца* 'ts.', Bjalakvič Mo-hylew, u Nosoviča *довѣданне* 'próba', 'odwiedzenie, np. chorego').

2. a. *dověđovati*: ~ pol. dawne XVI w. *dowiadować* 'zdobywać informacje, wiedzę w wyniku pytania, badania; dopytywać się, wywiadywać się, badać, szukać', śl. pot. *dovedovat' -duje : doredúvat' -va* 'poszukiwać czegoś, wypytywać o coś' (SSJ), dial. *doreduvat'* 'żądać, wymagać', 'szukać, poszukiwać' (Diss. slav. 30), *doredovat'i* 'szukać, poszukiwać' (Matejčik o. c. 239);

ros. przestarz. i lud. *довѣды́вать -ваю* 'otrzymywać informację, dowiadywać się' (SSRJ), ukr. *дові́дывати́ -дую́* 'odwiedzać'. ~

b. *dověđovati se*: ~ pol. *dowiadywać się* (imperf. do *dowiedzieć się*) 'dopytywać się o kogo lub o co', dawne od XVI w. a dziś dial. (np. Szymczak l. c., Olesch l. c.) *dowiadować się* 'otrzymywać wiadomości; zdobywać informacje, wiedzę w wyniku pytania; dopytywać się, wywiadywać się, badać, indagować' (*dowiadować się* czego na kim 'doznać, zaznać w obcowaniu seksualnym'), 'upominać się, nalegać, starać się, pilnować, strzec, dbać; sprawdzać', od XVI w. także nowotwór *dowiadycić się* (SP XVI IBL, Słownik Paska, p. Loś GJP 271), głuź. *dověđować so* wo čim 'zasięgać informacji, dowiadywać się' (tylko u Jakubaša), śl. *dovedovat' sa : doredúvat' sa* 'pytać się o coś, rozpytywać się' (SSJ, Kálal), dial. *dovidovac se -duju se* 'ts.' (Buffa Dlhá Lúka), stsla. XV w. *dověđovati se* 'zasięgać informacji, dowiadywać się' (Byšánek l. c.);

strus. *довѣды́ватися* 'dowiadywać się, dochodzić do czegoś', 'przeprowadzać śledztwo' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. przestarz. i lud. *довѣды́ваться* 'starać się poznać coś do końca, dopytywać się' (SSRJ), ukr. *дові́дывати́ся* 'otrzymywać wiadomości o kimś, o czymś', 'przychodzić gdzieś w celu zasięgnięcia informacji o kimś, o czymś, odwiedzać kogoś', rzadko 'poznawać coś z własnego doświadczenia' (SUM, Hrinčenko), stlkr. *довѣдовати́ся*

'zbierać wiadomości, informować się' (Tymčenko), brus. *дасёдыцца -сяося* 'otrzymywać informacje, dowiadywać się; informować się, dowiadywać się, np. o czyjeś zdrowie; odwiedzać kogoś', dial. *дасёдыцца* 'odwiedzać kogoś, składać komu wizytę' (Bjałkevič l. c.). ~

Od *věděti* z pref. *do-*. O suf. *-ati -aje-* i *-ovati -uje-* w funkcji tworzenia czasowników imperf. i iter. p. I 46—8. T. Sz.

dovědovati zob. dověděti

doviděti *dovid'ę* zach., pld. 'móc dojrzeć, dostrzec, widzieć do pewnego miejsca w dali', **ne doviděti** 'nie móc dojrzeć, widzieć źle z powodu oddalenia lub słabego wzroku; mieć słaby wzrok'

doviděti: ~ pol. *dowiedzieć -widzę* 'móc dojrzeć, dostrzec, osiągnąć wzrokiem' (też dial., np. Olesch Sankt Annaberg, Szymczak Domaniewek), głuź. *dowidzjeć -widžu* 'rozumieć, pojmować, poznawać, wehodzić w położenie, przekonywać się' (Zeman), u Pfuħla także 'widzieć (dobrze); dostrzec wzrokiem', śla. *dovidiel'* (u Kálala też *dovidel'*) *-vidim* 'widzieć do pewnego miejsca, dostrzec, dojrzeć, osiągnąć wzrokiem';

sch. *dovidjeti -vidim* 'osiągnąć wzrokiem, dojrzeć, dostrzec; dopatrzeć się', dial. *dovidjeti se* 'zrozumieć, pojąć, domyślić się' (RJAZ, RSAN), bułg. dial. *dosúda -súduu* 'osiągnąć wzrokiem, dostrzec coś w dali' (np. Gerov, BER I 145), maced. *dosudu* 'sposzrzec coś, zobaczyć, dojrzeć, dostrzec', 'zbadać, wybadać coś'. ~

ne doviděti: ~ pol. *niedowiedzieć* 'widzieć źle, niedokładnie, nie móc dojrzeć, mieć osłabiony, słaby wzrok' od XVIII w., dial. też 'być niewidomym' (Karłowicz SGP), śla. *nedovidiel'* 'nie móc dojrzeć z powodu np. dużej odległości; mieć słaby wzrok, źle widzieć', także dial., np. Buffa Dlhá Lúka;

bułg. *nedovúda* 'nie móc dojrzeć, widzieć źle' (też dial., np. Gerov, BER I 145), 'nie móc dostrzec, dojrzeć z powodu nieuwagi' (RBKE);

ros. od XVIII w. *nedovúdetb -súcy* pot. 'nie móc dostrzec, źle widzieć, mieć słaby wzrok' (też dial., np. Dal, SRŠO; Slovarb Rjazan.: *nedovúdetb -súdo*), ukr. u Żel. *nedovúdimu* 'nie móc dojrzeć kogoś; mieć słaby wzrok; źle widzieć'. ~

Por. 1. pol. dawne wyjątkowe *dowiedzieć* 'móc dojrzeć, mieć dobry wzrok' (SW), dawne już od XVIII w. także *niedowiedzieć* 'widzieć niewyraźnie, mieć słaby wzrok' (ib., L.), sch. *dovidati dovidám* 'osiągać, ogarniać wzrokiem, dostrzegać, dopatrywać się' (RMat.), rzadko 'dostrzegać, zauważać, pojmować' (RSAN), bułg. *nedovúždam* 'nie widzieć dobrze, mieć słaby wzrok', dial. również bez przeczenia *dosúždam* 'osiągać wzrokiem, widzieć w dali' (Gerov, BER I 145);

2. utworzone na gruncie poszczególnych języków słow. dwerbalne adl. z suf. *-ьнъ*: głuź. *dovidny* 'rozumny, rozsądny, roztropny', *njedovidny* 'nieprzejrzany, niedosięgalny wzrokiem; nie dający się dojrzeć, przewidywać', czes. poet. *dovidný* 'dający się dojrzeć, dostrzegalny', śla. rzadko *nedovidný* 'nie dający się dojrzeć, niedostrzegalny; mający słaby wzrok', u Kálala 'krótkowzroczny'; sch. rzadko *nědovidan -dna -dno* 'nie dający się dojrzeć, przejrzeć' (RMat.); ukr. u Żel. *dosúdnui* 'widoczny, widzialny, dostrzegalny'.

Z pref. *do-* od *viděti*.

W. S.

dovoditi zob. dovesti I

dovodъ *dovoda* 'doprowadzenie do czegoś, przeprowadzenie czegoś', 'uzasadnienie czegoś, świadectwo'

~ pol. *dowód -odu* 'okoliczność lub rzecz przemawiająca za czym; potwierdzenie, uzasadnienie, świadectwo' (też dial. np. kasz., Lorentz PW, Sychta SK) od XVI w., 'rozumowanie lub fakt prawdziwość czegoś uzasadniający' od XV w. (stpol. XV w. też 'znak, ślad'), głuź. *dowód -da* 'okoliczność lub rzecz przemawiająca za czymś', 'przekonywanie' (Zeman), u Pfuhla *dowód -du* : *-da* 'przeprowadzenie', 'uzasadnienie, świadectwo, dowód', czes. *důvod -du* 'powód', przestarz. 'uzasadnienie, argument' (SSJČ) od XIV w. (stczes. *důvod -da* tylko 'uzasadnienie, świadectwo, udowodnienie', Gebauer Sl., Novák SiHus), sła. *důvod -du* 'powód, przyczyna', 'uzasadnienie, argument' (SSJ, Kálal), stsla. *důvod* 'uzasadnienie, świadectwo' (Ryšánek Žil. kn.);

sle. *doród -vóda* 'doprowadzenie', 'przewód', np. *dovod vode* (Pleteršnik, SSKJ), sch. *dōvod* (: *dōvod*, RSAN) 'doprowadzenie do czegoś, przeprowadzenie' od XVIII w., 'przewód, np. kanał, rurka' (w XVII w. 'przekop, rów'), przestarz. (z ros.) 'świadectwo czegoś, argument za czymś' (RSAN), es. *дoвoдъ* 'argumentum' (Miklosich LP), bulg. *dōsod* książkowe 'świadectwo, argument' (RBKE), maced. *dosod* 'przewód', 'uzasadnienie, argument';

strus. *довоѡ* 'badanie przestępstwa', 'uzasadnienie czegoś, argument; dowód winy, poszlaka', 'denuncjacja; oszczerstwo', 'obrońca w sądzie', 'zdobycze', 'podarek; datek' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. *dōsod -da* 'argument, racja', przestarz. *dōsōd -da* 'przytoczenie dowodów czyjejs winy; donos, denuncjacja' (SSRJ, SIAN), dial. не в *dōsod* 'nie przyzło, nie przychodzi do głowy' (SRNG), ukr. *dōsīd -sody* 'świadectwo czegoś, argument' (SUM) od XV w. (Tymčenko), *dōsīd* дани чoмy 'uporać się z czymś' (Hrinčenko), brus. *dōsod -dy* 'świadectwo czegoś, argument'. ~

Deverbativum od *dovoditi*, o budowie p. I 58—9.

T. Sz.

dovoliti *dovol'q* : *dozъvoliti* *dosъvol'q* (*doizvoliti* *doizvol'q*) 'przystać, zgodzić się na co, zezwolić, pozwolić'

dovoliti: ~ dluž. *dovolīš -volim* 'pozwolić, zezwolić, przyzwolić', głuź. *dovolīe -volu* 'ts.', *dovolīe sebi* 'pozwolić sobie', czes. *dovoliti -volim* 'przystać na co, zgodzić się, pozwolić' (też dial., np. Bartoš DSM), *dovoliti se* 'prosić o pozwolenie; nie powstrzymać się od czego; pozwolić sobie na co', *dovoliti si* 'pozwolić sobie; odważyć się; nie żalować sobie', sła. *dovolit' -volim* 'zgodzić się, przystać na co' (dial. wsch. *dovolio* 'ts.', Kálal), *dovolit' si* 'pozwolić sobie; odważyć się; nie żalować sobie';

sle. *dovoliti* (: *dovoliti*, SSKJ) *-vōlim* 'przystać, zgodzić się na co, pozwolić, zezwolić' (też dial., np. Tominec Črni vrh), *dovoliti si* 'ośmielić się, zdobyć się na odwagę, pozwolić sobie' (SSKJ), sch. wyjątkowe XVIII w. *dovōliti -vōlim* 'postanowić', właściwie 'spełnić wolę, życzenie', już od XIII w. *dovōljiti* *dovōljim* perf. (rzadziej imperf., RSAN) 'przystać, zgodzić się na co; pozwolić, zezwolić; spełnić czyjaś wolę; zadowolić, zaspokoić potrzeby, pragnienia', u Stulicia 'wystarczyć', od XIII w. *dovōljiti se* 'zadowolić się; być zadowolonym, satis habere' (RJAZ, RSAN), es. *дoвoлити* (*дoвoлѣти*) *ca -лѣ ca* 'zadowolić się, być zadowolonym, contentum esse', 'pomagać, podtrzymywać' (SJS: serb. XIV w., bulg. XII w.), bulg. dial. *дoвoлѣ -вoлѣти* 'zadowolić kogo, zadowolić potrzeby, spełnić czyjaś wolę' (Gerov, BER I

405), książk. przestarz. *доволя се* 'być zadowolonym, zadowalać się' (RR0D); rus.-cs. XII w. *доволити (довълити) -лю* 'pomagać, podtrzymywać' (SJS), XV w. *доволити ся -мо ся* 'zadowalać się, być zadowolonym' (ib.), strus. XIV—XVI w. *доволити -лю* 'zaopatrzyć, dostarczyć, zadowolić potrzeby', XI, XVI—XVII w. *доволитися* 'zadowolić się, być zadowolonym' (SRJ XI—XVII, Srezn.), ros. dawne *довѣлѣть* (cerk. *довѣлѣти*) -лю 'dawać komuś utrzymanie, zaopatrywać, zaspokajając potrzeby', 'uzupełniać braki, dopełniać' (Dal, SAR, SIAN, Słowarъ CSRJ), *довѣлѣться* (cerk. *довѣлѣтисѣ*) 'zadowalać się, być zadowolonym; nie wymagać więcej' (Dal, Słowarъ CSRJ), ukr. u Hrinčenki *довѣлѣти -лю* imperf. 'zaopatrywać, utrzymywać w dostatkach'. ~

Por. slę. dial. *dovolēti -volim* 'zadowalać się; wystarczać' (Pleteršnik: Bela Krajina), cs. *доволѣти -лѣж* 'wystarczać; być zadowolonym' (Miklosich LP: serb., rus.), strus. *доволѣтисѣ* 'należy, trzeba, wypada' (SRJ XI—XVII, Srezn.), ukr.-cs. XV w. *доволѣти* 'być stosownym, licować, uchodzić' (Tymčenko).

dozvoliti (doizvoliti): ~ pol. od XV w. *dozwolić -lę* 'wyrazić na co zgodę, przystać na co, zgodzić się; umożliwić, zezwolić, pozwolić, dopuścić' (też dial., np. Pluta Dzierżysławice, Szymczak Domaniewek), dłuż. *dozwoliš -lim* 'pozwolić, zezwolić', 'potwierdzić, stwierdzić, zatwierdzić', sła. dial. wsch. *dozvolie* 'zgodzić się, przystać na co' (Kálal);

sch. *dozvoliti dozvolim* 'przystać na co, zgodzić się; zezwolić, pozwolić, dopuścić; przystać na co, przyjmując coś', *dozvoliti se* 'zdać się na co, poddać się, oddać się', *dozvoliti sebi* 'pozwolić sobie na co, zazwyczaj wbrew racji' (RSAN), bułg. dial. *дозволя -лиму* 'przystać na co, zgodzić się, zezwolić' (Gerov, Mladenov BTR), maced. *дозволи* 'ts.';

strus. XVI—XVII w. *дозволати -мо* 'pozwolić, zezwolić, przyzwolić' (SRJ XI—XVII), ros. przestarz. i pot. *дозволатъ -лю* 'zgodzić się, przystać na co, zezwolić, pozwolić' od XVIII w. (według Vasmera REW I 358 z pol.), *дозволатисѣ* 'być dozwołonym, быть дозволяему', dial. zach. 'prosić, pytać o pozwolenie, zgodę' (Dal, SRNG), ukr. *дозволати -лю* 'zgodzić się, przystać na co, zezwolić, pozwolić' od XV w., *дозволати собі* 'pozwolić sobie, ośmielić się, zachować się nieodpowiednio' (SUM), *дозволатисѣ* 'uzyskać zgodę, zezwolenie' (Zel.), brus. *дозволяць -лю* 'zgodzić się, przystać na co, zezwolić, pozwolić' (też dial., np. Šaternik Červ., Bjalkevič Mohylew), *дозволяць себе* 'pozwolić sobie'. ~

Z pref. *do-* (rozszerzonym też pref. *sz-* i *iz-*) od *voliti* (zob.). Na gruncie poszczególnych języków słow. widoczna jest wczesna kontaminacja obu postaci.

W. S.

dovolьnѣ zob. **dovolьnъ**

dovolьно zob. **dovolьnъ**

dovolьnъ *dovolьna dovolьno* 'zadowalający czyjeś potrzeby' > 'dostateczny, wystarczający', pld., wsch. 'zadowolony', adv. **dovolьnѣ**, **dovolьно**

~ pol. od XVII w. *dowolny* 'zależny tylko od własnej woli, od osoby działającej, nie skrepowany nakazami, przepisami; swobodny, wolny; jaki bądź' (też dial., np. Karłowicz SGP; Szymczak Domaniewek: 'dobrowolny; nie przymusowy'), dawne 'dostateczny, dość liczny', głuź. *dowolny* (u Pfuha

także *dovolny*) 'dotyczący pozwolenia; dobrowolny, swobodny; dostateczny', nowsze 'urlopowy', czes. rzadko *dovolny* 'dopuszczalny, dozwolony' (u Jungmannu z L. 'swobodny, dobrowolny; dostateczny');

śle. od XVI w. *dovóljen -ljna -ljno* 'dostateczny, wystarczający' (też dial. prekm., Pieteršnik), przestarz. 'zadowolony' (także dial. goreńskie, Pieteršnik), sch. od XIII w. *dövöljan -ljna -ljno* 'dostateczny; wystarczający', przestarz., dziś dial. (wg RSAN z ros.) 'zadowolony' (w tym znaczeniu także u Vuka), przestarz. *dovoljani* 'dostateczny; wystarczający' (RSAN), scs. доволнъ 'wystarczający, dostateczny; niewymagający, umiarkowany, skromny', bułg. доволен -ма -мо 'zadowolony; zadowolający', dawne od XV w., dziś także dial. 'dostateczny; wystarczający' (Davidov Kozma, Gerov, RR0D, BDial. III 58: Ichtiman), maced. доволен -ма -мо 'dostateczny, wystarczający', rzadko 'zadowolony';

strus. довольный (Srezn.: довольным, довольным, довольным) 'zadowolony; zaspokojony; dostateczny, wystarczający' od XI w. (SRJ XI—XVII, Srezn.), od XVI—XVII w. 'znaczny, liczny; obfity, szczodry; hojny; podeszły, o wieku', 'zdolny, wprawny, zręczny' (SRJ XI—XVII), ros. довольный 'zadowolony; zadowolony z czegoś, z kogoś', przestarz. 'znaczny, spory, wydatny, okazały; dostateczny, wystarczający; gruntowny, podstawowy', 'niemały, dostatecznie duży' (SSRJ), dial. 'dostateczny, dostatecznie duży, obfity', 'zamożny, majątny; dobrze zabezpieczony', 'dobrze przygotowany do czegoś, wprawny', 'znakomity, dobry, mocny, o głosie', 'utalentowany, zręczny' (SRNG), też довольный pazum 'zdrowy, trzeźwy rozum, umysł' (ib.), умом (не)довольный '(nie)normalny, psychicznie (nie)sprawny' (SRSO Dop.), ukr. довольний 'swobodny, wolny; dobrowolny; samowolny; nie skrepowany, nie przymusowy', dawne od XVI w., dziś rzadko 'dostateczny, wystarczający; dostatni, zamożny; wielki, duży', dawne od XVI w. 'zadowolony' (Tymčenko; też Hrinčenko: довольний, Żel.: довольний), 'dostępny' (Hrinčeko). ~

Adv. 1. *dovolně*: ~ pol. od XVII w. *dovolnie* 'w sposób niezłym niekrepowany, pozostawiając wolnemu wyborowi, jak się podoba', 'rzeczywiście, dokładnie', dial. 'rzeczywiście, dokładnie; pod dostatkiem, dostatecznie; dosyć' (Karlłowicz SGP), czes. *dovolně* 'w sposób dopuszczalny, dozwolony';

es. доволнъ 'dostatecznie, wystarczająco' (SJS: serb., rus.);

strus. od XI w. доволнъ (довольнъ) 'dostatecznie, wystarczająco' (Srezn., SRJ XI—XVII), w tym znaczeniu też ros.-cerk. довольне (Słowarъ CSRJ), ukr. dawne довольнъ 'obficie, dostatecznie, wystarczająco' (Slavyncerkyj Leks.). ~

2. *dovolno*: ~ pol. dawne, dziś dial. *dovolno* 'jak bądź, obojętnie jak; rzeczywiście, dokładnie; dosyć' (L., SW, Karlłowicz SGP);

sch. *dövöljno* 'dostatecznie, wystarczająco' od XIV w., wyjątkowe XV w. 'wygodnie, dogodnie, przyjemnie' (RJAZ), scs. доволно 'dostatecznie, wystarczająco, dosyć' (SJS), bułg. доволно 'z zadowoleniem', dawne, dziś dial. 'dosyć, wystarczająco' (Rečnik Botev, BDial. II 76: Dobroslavci), maced. доволно 'dostatecznie, wystarczająco', rzadko 'z zadowoleniem';

strus. od XII w. доволно (довольно) 'dostatecznie, wystarczająco; obficie, hojnie, dużo', 'dosyć, starczy' (SRJ XI—XVII), ros. доволно 'dostatecznie, wystarczająco; dosyć, starczy; obficie, dużo, wiele', 'z zadowoleniem', dial. 'obficie, wiele, dużo, dostatecznie' (SRNG: Wologda, SRSO Dop.), ukr. доволно (dawne od XV w. доволно, Tymčenko) 'jak bądź, obojętnie

jak, w sposób swobodny', dawne 'dostatecznie, wystarczająco; dużo, wiele', brus. dial. *давóльна* 'dostatecznie, wystarczająco, dosyć' (Bjalkevič Mohylew). ~

Adi. z suf. *-ěns* o podwójnej motywacji: od wyrażenia *do vol'ě* (*do vol'ě*) lub czasownika *dovoliti dovol'ě*. W. S.

dovoziti zob. **dovesti** 2

dovozъ *dovoca* 'dostarczanie czegoś przez przywiezienie; przywóz, dostawa, dowożenie'

~ pol. *dowóz -wozu* 'dostarczanie czegoś przez przywiezienie, dowożenie, dostawa' od XVIII w. (też dial., np. kasz.-sł. *dowóž -wozu* 'ts.', Lorentz PW), głuż. *dowoz* (u Pfuhla *dowóz*) *-woza* : *-wozu* 'dowóz, przywóz; wwóz, import', czes. *dovoz -zu* 'ts.', u Jungmanna także 'dowożenie, dostarczanie (dodatkowo)', slw. *dovoz -zu* 'przywóz, dowóz; wwóz, import';

śle. *dovóz -vóza* 'przywóz, dostawa, miejsce, przestrzeń, po której się dowozi, dojazd', sch. *dovoz : dōvoz -za* 'przywóz, dostawa', 'wwóz, import' (RSAN, RMat.), maced. *dosoz* 'przywóz, dostawa';

ros. u Dala *dosóz* m. 'przywóz, dostawa', ukr. *doséz -sozy* 'ts.', 'import' (SUM). ~

Nomen actionis od *dovesti* 2. *dovezy*, o budowie zob. I 58—9. W. S.

dovolěti *dovol'ě* pld., wsch. 'chcieć tyle ile trzeba, zadowalać się', 'wystarczać, być wystarczającym, dostatecznym np. pod względem ilości, liczby', **dovolěti sę** 'chcieć tyle ile trzeba, zadowalać się, być zadowolonym'

dovolěti: ~ scs. *довѣлѣти (довѣлѣти) -лѣмъ -лѣши* : (późniejsze) *-лѣмъ -лѣшии* 'wystarczać' (SJS);

strus. od XI w. *довѣлѣти (довѣлѣти, довѣлѣти) -лѣю* 'wystarczać, sufficere' (Srezn., SRJ XI—XVII), w tym znaczeniu też *довѣлѣти (довѣлѣти) -лѣю -лѣши* (Srezn.), XVII w. *довѣлѣть* 'należy, trzeba' (SRJ XI—XVII), *довѣлѣ* : *довѣлѣмъ* 'dość, wystarczająco', ros. *довѣлѣть -лѣю* przestarz. 'wystarczać; zadowalać, odpowiadać', nowsze pot. 'panować; ciążyć, przygniatać', przestarz., dziś też dial. *довѣлѣемъ* 'należy, trzeba' (SSRJ), ukr. dawne XVII—XVIII w. *довѣлѣти -лѣю* 'wystarczać; odpowiadać, zadowalać' (Тумчѣнко, Славунѣцькѣй Лѣкс.), XVII w. *довѣлѣсть* 'dosyć, wystarczająco' (Славунѣцькѣй Лѣкс.), -według Vasmera REW I 357 także *довѣлѣти* 'wystarczać'. ~

Por. 1. przekształcone według *volěti, voliti*: strus. *доволѣти -лѣю* 'wystarczać, sufficere'; strus. *доволѣти -лѣю* 'zaopatrywać' (Srezn.), *доволѣтисѣя* 'zadowalać się' (ib., SRJ XI—XVII);

2. z innymi przyrostkami: cs. *довѣлѣти -лѣмъ* 'wystarczać; być odpowiednim, wystarczającym; być zadowolonym, zadowalać się', *довѣлѣти (довѣлѣти, довлѣти) -лѣмъ* 'ts.' (Miklosich LP); strus. od XI w. *довѣлѣти* : *довѣ(ъ)лѣти -лѣю* 'wystarczać; być wystarczającym' (Srezn., SRJ XI—XVII), *довѣ(ъ)лѣти* 'ts.' (Srezn.);

3. strus. *довѣлѣти -лѣю* 'zaopatrywać' (Srezn.), ros. (cerk.) *довѣлѣти -влѣю* też 'zadowalać, zaspokajać' (Slovarь (SRJ).

dovolěti sę: ~ scs. *довѣлѣти (довѣлѣти) сѣя* 'zadowalać się, być zadowolonym' (SJS);

strus. XVI—XVII w. *довѣлѣтисѣя* 'zadowalać się' (SRJ XI—XVII), ros. u Dala *довѣлѣтсѣя* 'zadowalać się, być zadowolonym'. ~

Por. 1. strus. XVI—XVII w. доволитисѣ 'zadowolac się' (SRJ XI—XVII);

2. serb.-cs. дов(ъ)лѣти сѣ 'być zadowolonym' (Miklosich LP); strus. od XI w. дов(ъ)лѣтисѣ 'zadowolac się' (Srezn., SRJ XI—XVII).

Z pref. do- od *vblěti; imperfektywność czasownika w związku z wczesnym zanikiem podstawowego *vblěti. Prawdopodobne ślady czasownika podstawowego zachowane jedynie w gwarach sch.: 1 sg. praes. lam (< *clam < *vylam, Petrovici, Graiul Caraşovenilor, 1935, 191), 3 sg. praes. la we frazie ko što la 'ko što voli' (Skok ER II 255: łączyl z sch. voljeti przyjmując zanik nagłosowego ro-; według Bezłaja Linguistica XI 30 z pierwotnego atematycznego praes. *(v)lōmi z aorystem analogicznym do dumь, vēmь, jēmь). Podstawą czasownik atematyczny, p. vblěti. Uderzającą zgodność budowy wykazuje choť'q choť'etь, 3 pl. choť'etъ : choť'eti (p.). Praes. do-vol'q, 3 sg. do-vol'etь, 3 pl. do-vol'etъ oparty najprawdopodobniej na pierwotnym optatywie atematycznym odpowiadającym goc. wiljau 1 sg. (inf. wiljan 'chcieć'), także pierwotny optativus atematyczny.

Trubeckoj Sl I 17—21, Meillet SC 332, Stang SBV 94, Vaillant RES XIV 27—8, GC II 34, 401, 403. W. B. — P. S.

dozirati zob. dozrěti 1

doznati doznaję (też doznati sę) 'dowiedzieć się, poznać gruntownie; doświadczyć, przekonać się, odczuć, przeżyć', iter. doznavati doznavaju (także doznavati sę)

~ pol. doznać -znam 'stać się podmiotem przeżywanego wrażenia fizycznego lub psychicznego; odczuć, poczuć, przeżyć, doświadczyć' od XV w. (też dial., np. Karłowicz SGP, Szymczak Domaniewek, Olesch Sankt Annaberg, Sychta SK, Lorentz PW), dawne od XVI w. 'poznać gruntownie, dokładnie, wypróbować, zbadać' (w XVI w. także 'przechwycić kogoś, zdemaskować', 'udowodnić coś, dowieść, pokazać coś', 'przyznać komuś rację, zgodzić się z kimś'), przestarz. od XVI w. 'powziąć na kogoś podejrzenie' (SP XVI IBL; por. stpol. XV w. doznać prawem 'uzyskać na kogoś wyrok skazujący', Słownik stpol.), dial. też 'poznać coś gruntownie; znieść, ścierpieć' (Karłowicz SGP, Górnowicz Malbork), dawne (dziś dial.) doznać się 'podlać sobie próbie', 'przekonać się o czymś, dowiedzieć się, poznać; doświadczyć' od XVI w. (SP XVI IBL), dial. także 'ścierpieć siebie wzajemnie' (np. Karłowicz SGP, Kosiński Czechów, Olesch l. e., Szymczak l. e., Górnowicz l. e., Lorentz PW, Sychta SK), dłuż. doznaś -znaju : -znajom 'doświadczyć, poznać dokładnie; przyznać (się), poświadczyć, wyznać', głuź. doznać -znaju 'doświadczyć, poznać dokładnie', u Pfułła też doznać so 'poznać, nauczyć się', czes. doznati -znám 'uznać, wyznać, przyznać (się)', książk. 'doświadczyć, przeżyć' (u Jungmanna także 'poznać dokładnie, zgłębić coś'), doznati se 'przyznać się', śl. doznał' -znám 'przyznać (się), uznać, wyznać', dial. też 'poznać, doświadczyć' (Kálal), doznał' sa rzadko 'przyznać się' (SSJ), dial. także 'dowiedzieć się, poznać' (ib., Kálal, Sipos Bükk-Gebirge, Buffa Dlhá Lúka);

śl. doznāti -znám przestarz. 'dowiedzieć się, poznać, doświadczyć' (Pleteršnik, SSKJ), sch. dōznati dōznām : dōznādēm 'dowiedzieć się, przekonać się, usłyszeć' od XVI w., dial. też 'poznać, odkryć, ujawnić; przeczuć' (RSAN, Jurišić Vrgada: czakaw. doznāti), dōznati se rzadko 'przypomnieć sobie; domyślić się czegoś' (RSAN), bułg. dial. doznāja -znáem 'dowiedzieć się,

poznać, usłyszeć' (Gerov, RR0D, Stojkov Banat: *дознааа*), *дознааа се* 'domyślić się' (Stojkov l. c.), maced. *дознае* 'dowiedzieć się, poznać, zrozumieć' (też dial., np. Vidoeski Kumanovo 227);

strus. XVII—XVIII w. *дознати* 'dowiedzieć się, poznać, przekonać się', XVII w. *дознатиса* 'dowiedzieć się; domyślić się' (SRJ XI—XVII), ros. przestarz. i pot. *дознать -знать* 'dowiedzieć się, poznać, doświadczyć, przekonać się' (SSRJ, Dal, Slovarь CSLJ, SIAN), *дознаться* 'dowiedzieć się, wywiedzieć się' (też dial., np. Dal, Melničenko Jaroslavl), ukr. *дозна́ти*: *дозна́ти -знать* 'dowiedzieć się; poznać' od XVII w., 'odezuć, doświadczyć, przeżyć' od XVI w. (u Żel. przen. 'ściерpieć, znieść; otrzymać, erleiden, bekommen'), dawne XVII—XVIII w. 'wypróbować; przyznać się' (Tymčenko), *дозна́тися* od XVII w. 'dowiedzieć się, poznać; doświadczyć, zaznać', brus. *дазна́ць -знать* 'dowiedzieć się, poznać; doświadczyć; zakosztować', *дазна́цца* 'dowiedzieć się, wybadać, poznać'. ~

Iter. *doznavati*: ~ pol. *doznawać -znaję* (dawne od XVI w. *doznawam*) 'być podmiotem przeżywanego wrażenia fizycznego lub psychicznego; odczuwać, doświadczać, przeżywać' od XVI w. (też dial., np. Szymczak Domianewek, Sychta SK), dawne od XVI w. 'rozumieć, poznawać, dowiadywać się, przekonywać się; wystawiać na próbę, badać, dociekać; starać się o zupełne poznanie' (SP XVI IBL, L.), dawne od XVI w. *doznawać się* 'poddawać siebie próbie; być poznawanym, przeżywanym, odczuwanym', 'przekonywać się, dowiadywać się, stwierdzać coś, doświadczać się' (w tym znaczeniu też dial., np. Olesch o. c., Sychta SK, Lorentz PW), dłuż. *doznawaś -wam* 'doświadczać, poznawać dokładnie; przyznawać (się), poświadczać', głuz. *doznawać -wam* 'doświadczać, poznawać', u Pfuha *doznawać so* 'pознаwać, uczyć się', czes. *doznávati (se) -vám (se)* 'wyznawać, przyznawać się do czegoś', 'doświadczać, przeżywać, poznawać', sła. *doznávat' -cam* 'wyznawać, przyznawać', *doznávat' sa* 'przyznawać się do czegoś';

sle. *doznávati -vam* 'dowiadywać się, poznawać; odczuwać, przeżywać, doświadczać', sch. *doznávati dôznājēm : dôznājēm* (dawne, dziś nieliter. *dôznāvām*) 'dowiadywać się o czymś, przekonywać się' od XVIII w., rzadko 'rozumieć, pojmnawać, wielzieć' (RSAN), bułg. dial. *дознасам* 'dowiadywać się, poznawać' (Gerov, RR0D), maced. *дознава* 'dowiadywać się, przekonywać się, poznawać';

ros. przestarz., pot. *дознавать -вать* 'dowiadywać się, poznawać, doświadczać, przekonywać się' (np. SSRJ, Dal, SIAN), *дознаваться* 'starać się coś dowiedzieć, dowiadywać się, poznawać', ukr. *дознавати*: *дознавати -вати* 'dowiadywać się, poznawać' od XVII w., 'odezuwać, przeżywać, doświadczać' od XVI w. (u Żel. przen. 'znosić, cierpieć, wytrzymywać'), dawne XVII—XVIII w. 'wypróbowywać, doświadczać' (Tymčenko), *дозна́ватися*: *дозна́ватися* 'poznawać, dowiadywać się; doświadczać; badać, szukać; odczuwać, przeżywać', brus. *дазнава́цца -ва́юся* 'dowiadywać się, poznawać, doświadczać'. ~

Z pref. *do-* od *znati*.

W. S.

doznavati zob. *doznati*

dozora *dozora* 'dogłádanie czegoś, pilnowanie, strzeżenie', 'dostrzeganie, spostrzeganie'

~ pol. *dozór dozoru* 'opieka wyznaczona z góry nad kim, strzeżenie, pil-

nowanie, dogładanie' (też dial., np. Szymczak Domaniewek, sli. *dózor -oru*, Lorentz PW) od XVI w. (w XVI w. wyjątkowo też 'przezorność, zapobiegliwość, ostrożność, rozważa'), dial. kasz. także 'pielęgnowanie, opieka' (Sychta SK: *dozór -oru*), czes. *dozor -ru* 'staranne pilnowanie, strzeżenie kogoś, czegoś, dogładanie, kontrola', sła. *dozor -ru* 'dogładanie, kontrola'; sch. wyjątkowe *dózor* m. 'spojrzenie, pogled, shvatanje, poimanje' (RSAN), bulg. wyjątkowe *dozóp* m. 'действие, да се наглежда отблизу и отговорно' (tylko Mladenov BTR);

strus. *дозоръ* 'nadzór, dogładanie; opieka, piecza; kontrola, sprawdzenie', 'badanie, oględziny', 'ochrona, straż' (SRJ XI—XVII), 'miejsce, z którego można zobaczyć coś oddalonego' (Lunt Dict. Old Russ.), ros. *дозор -pa* 'patrol', przestarz. 'kontrola np. spisów, ksiąg' (SIAN), dial. *дозор -pa* i *-py* 'dogładanie, baczenie, piecza' (SRNG, Słovary Urala), *дозор -pa* 'opieka nad chorym' (Opyt Dop.), *дозоры* pl. 'błyskawica' (SRNG), ukr. *дозір*, *дозір -сопы* 'patrol' (z ros.), dial. 'dogładanie, opieka', 'spojrzenie, wzrok' (SUM), brus. *дозор -py* 'piecza, dogładanie' (Nosović, BRS), *дозор -pa* 'patrol' (BRS). ~

Por. es. *дозорати* 'inspector' (Miklosich LP).

Nomen actionis od *dozrěti* 1. *dozr'q*, o budowie p. I 58—9. Pierwotne znaczenie 'dostrzeganie, spostrzeganie' dobrze zachowane w sch. i ukr.

T. Sz.

dozrětlъ dozrěla dozrělo 'taki, który dojrzał, który osiągnął pełnię rozwoju, zwykle o owocach, zbożu, maturus'

~ pol. *dojrzały* (o postaciach fonetycznych i ich geografii w dial. zob. MAGP XII n. 589, AJK IV m. 192, cz. II s. 191—2, por. też Nitsch JP XIII 88—90, Dejna RKJL XXI 234; w XVI w. także w pierwotnej postaci *dozrzały*) 'będący w pełni rozwoju, w pełni rozwinięty: o organizmach żywych, o człowieku, jego umyśle', dial. głównie 'o owocach, zbożu: gotowy do zbioru' (np. Dejna l. c.), rzadziej 'o ludziach: dorosły' (Karlłowicz SGP, Sychta SK);

sch. *dōzreo -ela* 'ts., np. o owocach, zbożu, ludziach' (RMat., RSAN);

strus. XVI w. *дозрали* 'taki, który dojrzał, o roślinach' (SRJ XI—XVII), ros. *дозре́лый* 'taki, który dojrzał, np. o owocach', ukr. *дозрі́лий* 'ts.'. ~

Por. 1. głuź. *dozraty* 'taki, który dojrzał, w pełni rozwinięty' (Zeman, Jakubaš), czes. *dozrálý*, przestarz. *dozratý* 'ts., np. o zbożu, winie, owocach, ludziach', *dozrdlý* k čemu 'gotów do wykonania jakiejś pracy' (co do postaci z -a- por. *dozrěti* 2.);

2. sła. *dozorel -reła* 'taki, który dojrzał' (SSHR);

3. dłuź. *dozdřaty* 'taki, który dojrzał, w pełni rozwinięty', sła. *dozretý* 'ts.'.

Partic. praet. act. na -lъ od *dozrěti* 2.

Sławski SE I 153.

T. Sz.

dozrěti 1. *dozr'q* 'dostrzec, zobaczyć, spostrzec, osiągnąć wzrokiem', dial. plu. też 'dać na kogoś, na coś baczenie, dopilnować, zaopiekować się kim, czym, dogładnąć kogoś, coś', iter. *dozirati dozirajo*

~ pol. *dojrzeć dojrzą* (pierwotna postać *dozrzeć* częsta w XVI w., dziś dial. z wstawnym -d- np. kasz. *dozdřec*, młpol. *dojzdrzeć*; stpol. XVI w. także np. *dojzřec*, *dozreć*, *dozdrzeć*, w XV w. tylko *dozreć*: 2 przykłady w Słowniku stpol., o rozwoju grupy -zr- w dial. zob. MAGP I m. 46, 49, Dejna RKJL

XXI 234) 'dostrzec patrząc, zobaczyć, ujrzeć, videre, conspicere', 'doglądnać, dopilnować, zaopiekować się, tueri, aspicerē' (też dial. np. Karłowicz SGP, Sychta SK) od XV w., dawne XVI w. także 'poznać, zrozumieć, uświadomić sobie, zorientować się', 'zatroszczyć się, zadbać o co, zapobiec, zaradzić czemu, dopatrzeć czego' (Sl' XVI IBL), czes. książkowe *dozřěti -řim* (kam, čeho) 'osiągnąć wzrokiem gdzieś, dokądś' (stezes. *dozřěti -řiu -řěš* 'osiągnąć wzrokiem', Gebauer Sl.), rzadziej *dozřěti* na koho, co 'dopilnować, przypilnować, doglądnać' (SSJČ, Pfir. slov.), sla. *dozriet' -zrie* koho, čo 'osiągnąć wzrokiem, zobaczyć, zauważyć', *dozriet'* na koho, na čo (rzadko też nad kým, nad čím, przestarz. koho, čo) 'przypilnować, doglądnać' (też dial. *dozree dozru* 'ts.', np. ja ei *dozru* žižu 'dám na dom pozor', wg Buffy Dlhá Lúka imperf. i perf.);

slc. *dozřěti -zřem* 'osiągnąć wzrokiem' (Pleteršnik z Janežiča; według SSKJ książkowe), sch. *dōzřeti dōzřim, dōzřeti -řim* 'spozrzec, osiągnąć wzrokiem' (RMat., RSN; Vuk nie notuje), już w XIII w. sch.-es. *dozřěti* 'zobaczyć' (RJAZ), ces. Supr. *дозрѣти -зрѣти* (wg SJS imperf.) 'spozrzegać; poznawać' (SJS), es. 'observare, contemplari, intueri' (Miklosich LP), bulg. dial. *дозрѣ -рѣиу*, aor. *дозрѣх* 'zauważyć' (Gerov, Mladenov BTR);

strus. *дозрѣти* 'dopilnować, przypilnować', 'zbadać; wypatrzeć, wysledzić', 'przeprowadzić lustracje zamieszkałych ziem dla zebrania danych do ksiąg podatkowych' (SRJ XI—XVII), ros. dial. (tylko z wtórnym inf.) *дозрѣть -рѣо* 'doglądnać, dopilnować' (SRNG), ukr. dial. *дозрѣти -рѣо* 'otoczyć opieką, doglądnać, dać baczenie na coś, przypilnować', 'zobaczyć, ujrzeć' (SUM, Hrinčenko), brus. dial. *дозрѣць* 'skontrolować, doglądnać' (Nosovič). ~

Iter. *dozřirati*: ~ pol. *dozierać* dziś przestarz., w XVI w. też *dozierać*, dial. np. kasz. *dozerae dozěra* (Sychta SK), czes. *dozřruti*, sla. *dozerat' -rú*, dial. też *dozierat'* (Kálal), *dožirae* (Buffa l. c.);

sch. *dōzřirati -rēm* (RMat.), bulg. dial. *дозѣрам* (Gerov);

strus. *дозрѣти* 'nadzorować, pilnować' od XV w. (stąd XVI—XVII w. 'pełnić służbę wartowniczą'), XVI—XVII w. 'ogłądać; przeprowadzać inspekcję, lustrację' (Šrezn., SRJ XI—XVII), ros. dial. *дозрѣть -рѣо* 'dozorować, pilnować', 'śledzić' (SRNG), ukr. dial. *дозрѣти -рѣо* 'doglądać, otaczać opieką, pilnować', brus. dial. *дозрѣць* 'pilnować, doglądać' (Nosovič). ~

Od *zřěti* 1. *zřěť* 'patrzeć, spoglądać na coś, oglądać coś; widzieć z pref. *do-*. Sławski SE I 153, Vaillant GO III 382. T. Sz.

dozřěti 2. *dozřěťjě* 'osiągnąć końcowy stan rozwoju, stać się dojrzałym, maturescere, szczególnie o roślinach (zbożu, owocach)', iter. *dozřěvati dozřěvajě*

~ pol. *dojrzeć dojrzeję* (pierwotna postać *dozřeć* panująca w XVI w., gdzie rzadziej też *dozřeć, dozdrzeć, dojzřeć, dorzřeć*, dziś dial. np. *dojrzeć, dūozdrzyć się*) 'stać się dojrzałym, osiągnąć końcowy stan rozwoju, maturescere' od XVI w. (w XVI w. wyjątkowo też 'zestarzeć się, dojść do kresu życia, o człowieku, canescere'), dial. 'osiągnąć końcowy stan rozwoju, o roślinach, stać się dojrzałym' (np. jabka *dojzřzaly*, jagody *dozřzaly*, Dejua RKJL XXI 234, Karłowicz SGP), dłuż. *dozřěš dozřěaju* (o inf. zob. Mucke HLF 589) 'stać się dojrzałym, osiągnąć końcowy stan rozwoju, o roślinach', sla. *dozriet' -zreje* 'stać się dojrzałym, w pełni się rozwinać, szczególnie o płodach, owocach roślin', dial. *dozřěťi*, np. obil'ej *dozrelo* (Matejčik Novohrad 103);

sch. *dòzreti dòzřim : dòzřem : dòzřijem* (dial. z XVIII w. z wstawnym *-d-*: *dozdrio*) 'stać się dojrzalym, np. o owocach, zbożu, o człowieku' od XVI w. (RJAŻ, Vuk, RMat.), bułg. *dozpeja -čeu*, aor. *dozpač* 'stać się dojrzalym' (RBKE, Gerov, Mladenov BTR), maced. *dozpee* 'ts.';

strus. XVI w. *дозрети дозреть* 'stać się dojrzalym, o roślinach' (SRJ XI—XVII), ros. *дозреть -реть* 'stać się dojrzalym, o zbożu, owocach', ukr. *дозріти -ріти* 'stać się dojrzalym, np. o zbożu, ludziach'. ~

Por. 1. gluź. *dozraš dozraju* 'stać się dojrzalym, osiągnąć końcowy stan rozwoju, o roślinach', czes. *dozřati -zřaji* (por. Machek ES² 718) 'ts.', też 'o ludziach' (dial. tylko 'o owocach', Malina Mistřice) od XV w. (stezes. *dozřati -zřaju -rđš*, Gebauer Sl., HMČ III 2, 389), *dozřati* k čemu 'dojść do szczytowego punktu rozwoju'. O tym typie werbalnym p. I 47;

2. sle. *dozorěti -řim* 'osiągnąć wiek dojrzaly' (u Pleteršnika tylko z przykladem: *mož je dozorel*), 'stać się dojrzalym, o owocach, zbożu' (SSKJ).

Iter. *dozrěvati*: ~ pol. *dojrzewać* (w XVI w. obok panującego *dożrzewać* też *dojrzewać, dojzrewać, doždrzewać, doždrewać*), sla. *dozrievati*;

sch. *dozrijěvati dòzrijěvam* od XVIII w. (RJAŻ, RŠAN), bułg. *дозривам*, maced. *dozpeaa*;

strus. XVIII w. *дозривати* (SRJ XI—XVII), ros. *дозривать -вать*, ukr. *дозрівати -вати*. ~

Por. 1. gluź. *dozrawać* (Pfuhl), czes. *dozřivati*;

2. sle. *dozorěvati -vam* imperf. do *dozoreti* (Pleteršnik).

Od *zrěti zvrějo* 'osiągnąć końcowy stan rozwoju, maturescere' z pref. *do-*. Vaillant GC III 371, Sławski SE I 153. T. Sz.

dozrěvati zob. dozrěti 2

dožeti dožino 'zżyć do końca, wszystko zżyć do określonego miejsca, skończyć żyć', iter. *dožinati dožinajo*

~ pol. *dożyć -żyć* (też dial.), dluž. *dožeš -žhu : -žjom*, gluź. *dožeć -žnje : -žnje*, czes. *dožiti -žnu* (też dial., np. *dožat se*, Bartoš DSM), sla. *dožati' -žne* (też dial., np. *dožar -žne*, Šipos Bükk-Gebirge);

sle. *dožiti -žinjem* (Pleteršnik, SSKJ), sch. od XVIII w. *dòžeti* (: *dòžnjeti*), wtórny inf. oparty na praes. *dòžnjem*, p. Skok ER I 678) *-žanjem : dūžnjem* (: *dòžnjem*), bułg. *дожиа -неи*, maced. *дожине*;

ros. *дожить -жить*, ukr. *дожити -жити* (por. w XVIII w. *жито* ... еще *недожато*, Tymčenko), brus. *дажыць -жыць* (też dial., np. Šaternik Červ.). ~

Iter. *dožinati*: ~ pol. od XVI w. *dożywać -wać*, dluž. *dožynas -wać*, czes. *dožinati* (już stezes. XV w. *dožinati -aju*, Gebauer Sl.), sla. *dožinat' -wać*;

sle. *dožinjati -am*, sch. *dòžinjati -njem*;

ros. *доживать -вать*, ukr. *доживати -вати* (od XVII w., Tymčenko), brus. *дажываць -ваць* (też dial., np. Bjalkovič Mohylew). ~

Z pref. *do-* do *žeti*. W. B.

dožidati zob. doždati

dožinati zob. dožeti

dožinъ zob. dožinъky

dożynki f. pl., czasami też **dożyn dożina** pln. 'dożynanie zboża', 'uroczystość z okazji zakończenia żniw'

dożynki: ~ pol. **dożynki -nek** 'uroczystość związana z zakończeniem żniw' (o geografii wyrazu w dial. i jego synonimach p. MAGP XI, cz. II 138—141), czes. ludowe **dožinky 'ts.'** (Přir. slov., Bartoš DSM), śl. **dožinky -niek 'ts.'** (SSJ);

ros. dial. **дожінки -нок** 'ostatni dzień żniw, połączony z uroczystością' (Wologda, Wiatka, Twer, Kursk, SRNG), brus. **дажынкi** (BRS, Nosovič, Bjałkevič Mohylew, Šaternik Červ.). ~

dożim: ~ pol. dial. **dożyn**: na **dożyn** 'podczas dożynek' (Karłowicz SGP z Lubelskiego);

ros. dial. **дожiн** (Archangielsk, Jarosław, Kaluga, na Uralu, SRNG), ukr. dial. **дожiн** (Hrinčenko bez cytatu). ~

Por. też występujące w niektórych językach formacje, powstałe w wyniku depluralizacji form podstawowych: pol. dial. **dożynka** f., też **dożynek** m. 'dożynki' (**dożynek** też czasami 'dożynanie zboża', Karłowicz SGP), czes. ludowe **dožinka** i **dožinč** 'skończenie żęcia i ludowa uroczystość z tej okazji' (Přir. slov., Bartoš DSM), ros. dial. **дожiнka** 'zakończenie żęcia' (Wiatka, SRNG).

Pierwotnie nomina actionis z suf. **-ka** (p. I 94) i **-z** (p. I 58—9) od **dožinati**.

W. B. — M. Š.

dożiti doživ 'przeżyć, przetrwać aż do końca, do pewnego czasu', iter. **doživati doživaju** pln.

~ pol. **dożyć -żyję** 'przeżyć, przetrwać do pewnego czasu, żyć aż do jakiejś chwili; być w końcowym okresie życia' (dopiero u Kn., też dial., np. kasz. **dożęc**, Sychta SK VI 282), dłuż. **dožys -žyju : -žyjom** 'zagoić się całkowicie', głuź. **dožić -žije 'ts.'**, czes. **dožiti -žiji** 'przeżyć, przetrwać do pewnego czasu, żyć aż do jakiejś chwili', 'doczekać się, doznać czegoś', 'zakończyć życie, umrzeć', śl. **dožit' -žijem** 'przeżyć, przetrwać do pewnego czasu, doczekać się', 'zakończyć życie, umrzeć' (też dial., np. Matejčik Novohrad 179), **dožit' sa** 'przeżyć, przetrwać, doczekać się' (także dial.: **dožit' i sa**, Matejčik l. c.);

śl. **dožiti -žijem** 'przeżyć, przetrwać, doczekać się' (SSHR), sch. dial. zach. (z wtórnym inf. opartym na praes.) **doživsti (se) -živem (se)** 'zakończyć życie' (Vuk, stąd RJAZ, RSAN);

strus. XVI—XVII w. **дожити** 'przeżyć, przetrwać', 'żyć do określonego czasu' (SRJ XI—XVII), ros. **дожiтъ -жiтъ** 'przeżyć, przetrwać do pewnego czasu, żyć aż do jakiejś chwili', 'domieszkać, przemieszkać, przebyć jeszcze', dial. не **дожiтъ** ероки 'не прошло достаточно времени' (SRNG), ukr. **дожiти -жiтъ** 'przeżyć, przetrwać do pewnego czasu, osiągnąć pewien wiek', 'doczekać się czegoś, osiągnąć coś' od XVII w., 'zakończyć swoje życie', brus. **дажыць -жiць** 'przeżyć, przetrwać do pewnego czasu, osiągnąć pewien wiek', 'przebyć jeszcze, przenieszkać'. ~

Iter. **doživati**: ~ pol. **dożywać -wam** (też dial.: ziarenko już nie **dożywa** z ziemi. jeno z kolanków, Karłowicz SGP), dłuż. **dožywaš -wam**, głuź. u Pfuha **doživac -wam**, czes. **doživati -vím**, śl. **doživat' -vam**;

strus. XVII w. **доживати**, ros. **дожива́тъ -ва́ю**, ukr. **дожива́ти -ва́ю** od XVII w., brus. **дажываць -ва́ю**. ~

Z pref. **do-** od **žiti živ**.

W. B.

doživati zob. dožiti

doživěti *doživ'ę*: *doživějo* plł. 'przeżyć, przetrwać do określonego czasu, doczekać się; umrzeć, skonać'

~ slė. *doživěti -vím* 'przeżyć coś, doznać czegoś', 'przeżyć, przetrwać, dotrwać do pewnego czasu, doczekać się czegoś', 'umrzeć' (też dial., np. Tominec Črni vrh), sch. *doživjeti -rim* od XVII w. 'przeżyć, dotrwać do pewnego czasu, doczekać za życia; przeżyć coś, doznać czegoś', 'doczekać się śmierci, umrzeć', *doživjeti se* 'osiągnąć coś' (RSAN), bułg. *доживѣл -вѣлу*, aor. *доживѣх* 'przeżyć to, co pozostało do końca życia', 'przeżyć, dotrwać do określonego czasu, doczekać się czegoś' (też dial., np. BDial. VI 25: *доживѣ*), maced. *доживее* 'przeżyć, dotrwać do pewnego czasu; przeżyć coś'. ~

Z pref. *do-* od *živěti*.

W. B.

doždati *dožidq* (*dožьdq*) 'dotrwać w miejscu lub w czasie w oczekiwaniu na czyjeś przyjscie, na nastąpienie jakiegoś zdarzenia, czekając, oczekując dotrwać, dożyć do pewnego momentu, doczekać, expectare', doždati się 'osiągnąć cel oczekiwania, doczekać się czegoś', iter. dožidati *dožidaję*

doždati: ~ stpol. XV—XVI w. rzadkie *doždat* 'doczekać się' (Słownik stpol., SP XVI IBL), w XVII w. 'dojrzeć, zoczyć' (L.), dial. kasz. *doždac -žęq*: *-ždaiq* 'poczekać; zmniejszyć tempo, zwolnić, przystanąć, zaczekać' (Sychta SK, Lorentz PW, Karłowicz SGP), czes. poet. *doždati* 'doczekać' (już stczes. *doždati -ždu*, Gebauer Sl.);

scs. Supr. *дождати -ждѣ*: *-ждѣ* 'doczekać, poczekać, expectare', też cs.; strus. *дождати -ждѣ* 'doczekać' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. przestarz. i dial. *дождать -ждѣ -ждѣиъ* 'spędzić czas na czekaniu, doczekać się' (w języku liter. wyparte przez *дождаться*, p. niżej), ukr. *дождати -ждѣ* *дождати* (dawne i dial. też *дождати*, Tymčenko: od XV w., Hrinčenko) 'doczekać', brus. dial. *дождать -ждѣ* 'doczekać, poczekać na kogoś' (Nosovič). ~

doždati się: ~ pol. XVI w. wyjątkowe *doždat się* 'dociec, dowiedzieć się, doszukać się' (SP XVI IBL: Maćz.), czes. *doždati se* 'doczekać się czegoś'; strus. *дождатися* 'doczekać się' (SRJ XI—XVII), ros. *дождатся* 'ts.', ukr. *дождатися* 'ts.'. ~

Iter. *dožidati*: ~ cs. *дождати* 'expectare' (Miklosich LP);

strus. *дождати -дѣю*, ros. przestarz. i dial. *дождать -дѣю* = liter. *дождатся*, ukr. *дождати -дѣю*, brus. dial. *дождать* (Nosovič). ~

Od *ždati* z pref. *do-* (zob.).

Por. synonimiczne *dočakati*: *dočekati*.

W. B.

dobasz *dobasa* plł. 'coś wydrążonego w pniu dębowym, zazwyczaj łódź, czółno, koryto', 'coś zrobionego z drzewa dębowego, np. wielki nóż', przen. 'tępy, głupi człowiek'

~ pol. dawne od XV w. *dubasz -sa* (-u- zapewne pod wpływem etymologii ludowej w nawiązaniu do *dlubać*, por. wyjątkowe XV—XVI w. *dlubasz -sa* 'rodzaj łodzi towarowej', ale przytoczone przez Brücknera SE 101 *dubasz* w znaczeniu pejoratywnym jest wyraźnym rusycyzmem) 'niewielki statek jedno- lub dwumasztowy, używany najczęściej do przewożenia towarów', dial. też 'duży, tępy nóż' (np. SJP PAN, Karłowicz SGP);

ros. dawne (dziś dial.) *dybác -ca* (: dial. także *dybác -ca : -cy*) 'łódka, czółno wydrążone zazwyczaj w jednym kawałku drzewa', 'koryto wydrążone w jednym kawałku drzewa' (SIAN, SAR, SRNG, SRSO), przen. 'tępy, głupi człowiek, dureń, głupiec' (SRSO, SRNG, tu też *дать дубаса кому-либо* 'zbić, stłuc kogoś'), ukr. dawne XVIII w. *dybacz* 'rodzaj drążonego czółna, łódki' (Tymčenko), dziś dial. (na Zakarpackiej Rusi) *dybác -ca* 'duży nóż' (Hrinčenko), brus. dial. *dybác -ca* 'duży, tępy nóż' (Nosovič), przen. 'tępy, głupi człowiek; duży, niezgrabny człowiek' (Nar. slova 9, NS 89), *dybác -ca* 'wyrosły człowiek' (Jańseceŭ Bjalyničy), *dybacoŭo* adv. '(stanąc) dęba, o koniu' (NS 32). ~

Por. 1. brus. dial. *dybáciwca* n. 'dębowy las' (BMM III 256), też NT *dybáciwca* (Mikraťap. Bel. 76);

2. ros. *dybáciumb -báuy -báciumb* 'bić kijem, palką, różgą lub pięścią' (też dial., np. SRNG, Slovarb Urala, Mirtov Don., Meľničenko Jaroslavl), 'silnie stukać, nderzać w coś', dial. 'dużo, szybko, energicznie pracować' (SRNG, Slovarb Urala, Sl. Priobaja), ukr. *dybáciumu -báuy -báciumu* 'mocno bić, nderzać kogoś', 'mocno stukać, nderzać o coś', dial. także *dybáciumuś* 'wylogiwać się, długo spać, leżeć' (Leks. Bjul. II 79), brus. *dybáciw -báuy -báciu* 'bić, nderzać kogoś np. kijem', 'stukać, nderzać o coś' (też dial., np. Nosovič, Šaternik Červ., Rastorgnev Brjansk);

3. ros. dial. *dybáca* 'zawadiaka, zabijaka' (SRNG); *dybácuna* 'uderzenie pięścią, szturchaniec' (ib.).

Od *dǫbz* 1., o suf. *-asz* zob. II 33.

Vasmer REW I 377.

W. S.

dǫběnъ dǫběna dǫběno plu. 'związany z dębem, z dębu, dębowy', 'mający cechy dębu, np. o kolorze'

~ pol. dawne od XVI w. *dębiany* 'ze skóry dębionej, wyprawionej przy nżciu kory dębowej, o trzewiakach' (SP XVI IBL), u Lindego *dębiano* adv. 'w kolorze liścia lub kory dębowej', może też o 'kolorze powstałym w wyniku farbowania w korze dębowej', dłuż. *dubjany* 'z dębu, dębowy', głuź. *dubjany* 'dębowy; z dębu, dębu', czes. u Jungmanna *duběný* 'w kolorze liścia dębowego lub kory dębowej, o kozuchach', dial. subst. *duběna* 'krowa mająca sierść w kolorze dębu' (Bartoš DSM: wałaskie);

ros. dial. *dybawó -wáa* 'wymoczony, wyprawiony w roztworze kory dębowej', 'ozdobiony roztworem kory iwy' (SRNG), brus. *dybawó* 'twardy, sztywny', 'twardy, niedojrzały, o owocach' (BRS). ~

Por. wskazujące na szerszy zasięg: 1. pol. *dębianka* 'narośl na liściach, owocach lub młodych gałązkach dębu, powstała od ukłucia owadów galasówek' (też dial., np. Zaręba AJŚ II m. 196, cz. II 58—9, Olesch Sankt Annaberg, Dejna RKJL XXI 225), 'owad, odmiana galasówki', dial. 'zołądź' (Karlówicz SGP, Zaręba o. c., Kuceła PSM 64), 'malowane jajko wielkanocone' (Mazur Bilgoraj), dłuż. *dubjanka* (dial. *dubijanka, dubjonka*) 'galas', dial. też 'zołądź' (Muka, Fasske Vetschau, Zaręba o. c.), głuź. *dubjanka (dubjenka)* 'galas, dębianka', czes. od XV w. *duběnka* (stczes. i dial. też *dubenka, dubinka, dub'unka*) 'galas' (Gebauer Sl., Lamprecht Opava, Loriš Ostrava), sła. *dubienka* 'galas, galasówka'; ros. dawne *дубянка* 'galas, galasówka' (SAR), dial. 'beczulka, kadź wydrążona w kawałku drewna, zazwyczaj w pniu z dziuplą', bot. np. 'dąbrówka piramidalna, *Ajuga pyramidalis*', 'трава крутик, в которой дубят пеньковые сети, невода и железные

крюки, чтобы предохранить от действия морской воды' (SRNG), 'grzyb Boletus edulis' (Ivanova Sl. Podmoskownja), *дубяники* pl. 'gatunek grzybów, Glavaria' (SRNG: archang.), ukr. dial. *дубѣнка* 'pieniek do rąbania drzewa' (SDU 36), brus. dial. *дубяника* 'naczynie (dębowe) na miód' (BMM III 257);
2. ukr. dial. *дуб'яни* -*чи* pl. 'skórzane rękawiczki z dębionej skóry' (Hrinčenko).

Adi. od *dqbъ* 1. z suf. -*ěnz*.

W. B. — W. S.

dqběti dqbějъ pln. 'stawać się twardym jak dąb, sztywnieć, drętwieć, tężeć np. pod wpływem zimna, marznąć'

~ pol. *dębieć dębieję* 'nabierać twardości właściwej dębowi; twardnieć' (kartofle *dębieją*), przen. 'tracić zdolność ruchu pod wpływem zaskoczenia, zdumienia' (SJP PAN, SW; zastanawia brak poświadczeń w starszych źródłach);

ros. dial. *дубѣть -ѣю* 'marznąć, ziębnać' (u Dala też 'tężeć, cierpnąć'), 'pozostawać twardym, nie dopiekać się w piecu, o owocach' (Wiatka), 'głupieć, niemieć' (pln. Kaukaz, SRNG), ukr. *дубіти -ію* 'drętwieć od chłodu', 'twardnieć, krzepnąć', 'tracić zdolność ruchu pod wpływem strachu, zdumienia, zakłopotania' (SUM, Hrinčenko, Żel.), brus. *дубѣць -ѣю* 'marznąć, ziębnać', 'twardnieć, sztywnieć' (BRS; też dial.: Bjalskevič Mohylew, Rastorguev Brjansk, MSDM 21, 86, BMM III 256). ~

Inchoativum od *dqbъ* 1., o budowie p. I 44—5.

M. Ś.

dqbica 'las dębowy, dąbrowa', 'młody dąb; dąb', zach. 'zaprawa garbarska z kory dębowej, garbnik dębowy', wsch. 'łódź wydłubana w pniu drzewa, dłubanka'

~ pol. dawne (dziś NT i NM) *dębica* 'dąbrowa, dębowy gaj, lasek' (od XVI w., w XVI w. też 'żerdź, kij dębowy', SP XVI IBL), 'młody dąb', przen. 'wysoka kobieta' (L.), polab. *dębajēs* 'sad; dąbrowa', też NT, dłuż. dawne, dziś dial. *dubica* 'mały, młody dąb', zazwyczaj pl. *dubicy* 'młode dęby', 'lasek, zagajnik dębowy', także NT (Muka III 199), gluź. *dubica* 'garbnik dębowy', czes. dawne *dubice* 'garbnik dębowy' (Jungmann, tu też z L. 'dębowy gaj, dąbrowa; młody dąb', przen. 'wysoka kobieta'), już od XV w. NM *Doubice* (Profous MJČ I 438—9), sla. *dubica* 'woda, w której moczone korę dębową';

sch. dial. *dübica* 'dąb, Quercus robur; drzewo w ogóle' (RSAN, Simonović BR 389), częste NM *Dubica*, już od XIV w. *Dubice* pl. (RJAZ, Vuk, Diekenmann Sava I 109), bulg. dial. *дубица, дабѣца* 'dąb, drzewo; młody dąb; średniej grubości drzewo dębowe' (BTR, Gerov, Umlenski Kjustendil, BDial. IV 96: Pirdop; o NT i NM *Дабѣца* p. BER I 453, Kovačev Trojan), maced. dial. *дубица* (Vidoeski Kumanovo 50, 102: bez znaczenia), *dambici* pl. 'młode dąbki' (Małecki SW), zazwyczaj NW *Дубица* (Vidoeski o. c. 51, Duridanov Vardar 246—7), też NT *Дабѣцама* (Pianka Top. 355);

ros. dial. *дубица* 'niewielka łódź wydłubana z jednego kawałka kłody' (SRNG), częste NM *Дубица* (Vasmer RGN III 108—9, tu też o innych wsch.-słow. NM *Дубица*), brus. dial. *дубица* 'łódka wydłubana w grubym pniu drzewa, dłubanka' (Nar. slova 169), też NT i NM *Дубица* (Mikratap. Bel. 77, Žučkevič KTSB 111). ~

Por. bulg. dial. *дубѣца* 'dąb; młody dąb', 'dąb szypulkowy, Quercus pedunculata' (Gerov, BER I 453), też NT *Дабѣци, Дабѣци* (Christov Madan 189).

Denominativum od *dęba* 1., o suf. *-ica* p. I 98—9. O deminutywnej funkcji suf. *-ica* zob. Heltberg PF XVIII 2, 100—2. Por. *dębovica*. W. S.

dębik *dębika* pln. 'mały, młody dąb', 'zoładź'

~ stpol. XV w. NO *Dąbik* (SSNO), nowsze *dębik -ka* bot. 'dąbik, Dryas' (SW), dłuż. *dubik -ka* 'mały, młody dąb', 'pień młodego dębu', gluź. *dubik -ka* 'młody dąb, dębczak', dial. *dub'ik* 'zoładź' (o zasięgu p. Sorb. SA III m. 103), stezes. *dubik -ka* dem. od *dub*, już od XIII w. NO *Dubik* (Gebauer Sl., Beneš ČP 200), sla. dial. *dúbik* (Habovštiak Orava 78: bez znaczenia); ros. dawne *дыбук -ка* dem. od *дыб* (SIAN, Dal), ukr. dial. *dubyk* 'zoładź' (Stieber AJLemk. m. 170, objaśnienia do map), brus. NT *дыбікі* pl. las (Mikratap. Bel. 76), NO *Дубік* (Biryła BA). ~

Por. strus. XVI w. *доуѣвник* 'drzewko z gatunku dębów' (Srezn.).

Dem. od *dęba* 1., o suf. *-ik* p. I 90—1.

W. S.

dębina : *dębovina* 'las dębowy, dęby, dąbrowa; zagajnik dębowy; drewno, gałęzie dębów itp.', 'belka, kłoda dębowa', wsch. przen. 'tępy, głupi człowiek' *dębina*: ~ pol. *dębina* 'las dębowy, dąbrowa', 'drewno dębu, drewno dębowe' od XIV w., 'świeże gałęzie dębowe' (w tych znaczeniach też dial., np. Karłowicz SGP, Pluta Dzierżysławice, Górniewicz Malbork), 'kora dębowa', '(poszczególne) gatunki drzew dębowych: dęby', dawniej także o 'poszczególnych drzewach: dąb' (SJP PAN, już w XVI w. 'dąb rosnący', SP XVI IBL), dial. też 'młody las dębowy; duże dęby rosnące z rzadka w lesie iglastym; część lasu liściastego ze skupiskiem rosnących w nim dębów', 'liście i drobne gałązki dębu; obcięte gałązki dębowe' (np. MAGP XII, cz. II 11, Karłowicz SGP, Dejna RKJL XXI 225, Szymczak Domaniewek, Maciejewski Chełm.-dobrz. 55), o NT i NM oraz NW p. np. Hydronimia Wisły 2, 48, 81, Rieger San 42, Rieger, Wolnicz-Pawłowska Warta 38, polab. *dębaina* 'drewno dębowe; las dębowy' (Muka s. v. *dubina*), dłuż. *dubina* 'ts.', też NT (Muka III 199 s. v. *duby*), gluź. *dubina* 'las dębowy, dąbrowa; zarośla dębowe', u Pfuhla także coll. 'dęby', czes. *dubina* 'las dębowy' od XIV w., u Jungmauna też 'drewno dębowe' (także dial., np. Lamprecht Opava, Kubin Kladsko), już od XIV w. NM *Dubina*, pl. *Dubiny* (Profous MJČ I 488, Šmilauer OČ 305, 316), sla. *dubina* 'las dębowy, dęby; drewno dębowe; gałęzie dębowe' (też dial., np. Kálal, Habovštiak Orava 166), także NT *Dubina* część lasu (Sipos Bükk-Gebirge);

sch. *dubina* augm. do *dub* (R.JAZ, RSAN, RMat.), maced. dial. *dybina* (Vidoeski Kumanovo 225: bez znaczenia);

strus. XV—XVII w. *доуѣвина* 'dębowa kłoda, żerdź, kij dębowy', 'gruby kij zakończony galką' (SRJ XI—XVII), ros. *дыбуна* (u Dala augm. do *дыб*) 'gruby kij, gruba laska', przen. 'tępy, głupi człowiek; wysoki, niezgrabny człowiek', dial. 'wierzchołek, gałęzie dębu; drzazga dębowa (drewno dębowe) używana do zaznaczania czarnych pasm na wrzecionie', bot. 'dąbrówka kosmata, Ajuga genevensis' (SRNG), pl. *дыбуны* 'bierwiona podłożone pod podstawę barki' (ib.), o wsch.słow. NM *Дубина* p. Vasmer RGN III 106—7, ukr. *дыбуна* 'dębowy las, dąbrowa' (od XV w., stokr. *доуѣвина*, SSUM, Tymčenko), 'zagajnik młodych dębów', 'dębowe drewno; dębowe drewno używane na budulec' od XVII w., 'gruby kij, gruba laska', dial. też 'pagórek porośnięty lasem tylko przy szczycie; wzniesienie w lesie porośnięte drzewami' (KDO 283), także NT *Dubyna* (Rudnyčkyj NGBojk.

105), brus. *дубіна* 'gruby kij, gruba laska, żerdź', przen. 'tępy, głupi człowiek' (BRS), dial. *дубіна* : *дубіна* 'las; las dębowy; część lasu, gdzie gęsto rosną dęby; zagajnik młodych dębów' (Nar. slova 160, Jaškin BHN 62), o NT p. Mikratap. Bel. 76, 79, o NM zob. Žučkevič KTSB 111. ~

Por. pol. dial. kasz.-śl. *dąb'izna* 'las dębowy; drewno dębowe' (Lorentz PW, Sychta SK).

dobovina: ~ pol. dial. *dębowiny* pl. 'kuchy dębowe' (SW), głuź. *dubowina* 'las dębowy, dębina, dąbrowa', u Pfuha też 'drewno dębowe', śl. *dubovina* rzadko 'dębowy las', 'dębowa kora używana w garbarstwie' (SSJ);

śl. *dobovina* (: *dobovina*, SSKJ) arch. 'drewno dębowe', też 'dąb bezszypulkowy, *Quercus sessiliflora*' (Bezlaj ES I 105), sch. *dubovina* 'drewno dębowe (np. materiał budowlany, na opał)', 'dąb, pień dębu', 'drzewa dębowe, las dębowy' (RSAN), też 'liście dębowe' (RJAZ), maced. *дубовина* 'drewno dębowe';

ros. dial. *дубовина* : *дубовина* 'kora niektórych drzew (głównie dębu i iwy) służąca jako garbnik', 'kora dębu; kora iwy', 'miejsce na drzewie, z którego ściągnięto korę' (SRNG, Opyt Dop.), u Dala też 'głupi, tępy człowiek', ukr. dial. *дубовина*, *дубовина* przestarz. 'trumna' (Hrinčenko, Żel., Leks. Bjuł. II 79, VI 12). ~

Coll. od *doba* 1., znaczenie singulatywne wtórne. O suf. *-ina* p. I 120—3 (o rozszerzającym elemencie *-ov-* zob. I 96). W. S.

dębisko zob. **dębišće**

dębišće : **dobovišće** : pln. **dębisko** 'miejsce, na którym rosną lub rosły dęby', 'stary, ogromny dąb'

dębišće: ~ pol. dial. kasz. *dąb'iszcze* 'stary, ogromny dąb' (Sychta SK), głuź. *dubišće* 'miejsce porośnięte dębami' (Zeman, Pfuha), śl. *dubište* 'wielki, ogromny dąb', 'miejsce, gdzie rosną dęby' (Jungmann);

maced. *дубиште* 'wielki, ogromny dąb';

ros. u Dala *дубища* augm. do *дуб*, ukr. *дубище* augm. do *дуб*, już od XV w. NM *Дубище* (SSUM), brus. dial. *дубища* 'duże dęby' (Jaškin BHN 62), za-
zwyczaj NT *дубища*, *дубища*, *дубища*, pl. *дубищы* (Mikratap. Bel. 77, Sejaškovič Grodno). ~

dobovišće: ~ pol. dial. kasz.-śl. *dąb'oišće* 'miejsce porośnięte dębami' (Lorentz PW), głuź. u Pfuha *dubovišće* = *dubojšće* 'zarośla dębowe, las dębowy', czes. u Jungmanna *duboviště* 'ts.';

sch. *dubovište* : *dubovište* 'miejsce, na którym rosły dęby' (RSAN), 'las dębowy, quercetum' (RJAZ; też dial. kajkaw. *dubovišće*, Belosteneč);

brus. dial. *дубаыща* 'duże dęby' (Jaškin o. c.). ~

dębisko: ~ pol. dial. np. kasz. *dąb'isko* 'stary, ogromny dąb' (Sychta l. c.), dłuź. *dubisko* 'ts.', głuź. *dubisko* 'ts.', czes. książk. (też dial.) *dubisko* 'ts.' (Pfir. slov., SSJČ), u Jungmanna 'miejsce, gdzie rosną dęby', śl. *dubisko* 'ogromny dąb' (Isačenko SRS);

brus. dial. NT *дубіско* (Mikratap. Bel. 79). ~

Derywaty od *doba* 1., o funkcji suf. *-ov-išće*, *-isko* p. I 95—7. W. S.

dębity *dob'ę* 'moczyć, bejcować surowe produkty (zwłaszcza skórę) w wywarze z kory dębowej, garbować'

~ pol. *dębić dębię* 'wyprawiać skórę korą dębową, garbować' (u Kn. *dę-*

biona skóra, *dębienie* skór), przen. 'wydostawać coś z trudem' (w tym znaczeniu zwykle prefigowane *wydebić*), w SJP PAN jako gwarowe też 'uczyć się z trudem, kuć', dawne 'gnębić, dręczyć' (SP XVI IBL z Reja: bardzo *dębią* kniotki; por. bliskoznaczne przen. *wygarbować* komu skórę 'zbić, wychłostać', SJP PAN X 3), głuź. *dubił dubim* 'garbować skórę' (Pfir. slov.; SSSJ nie notuje; u Jungmanna jako pol. i sla.), sla. *dubit* 'bejcować, garbować' (Kálal, Isačenko SRS), u Kálala też 'łajać, karcieć';

bułg. dial. *дѣля* 'bejcować, garbować' (BER I 453);

strus. XVI w. *доуѣтити* 'garbować skórę', *доуѣснана кожа* 'wygarbowana skóra' (SRJ XI—XVII, Srezn. Dop. 95), ros. *дубѣть дублю* (dial. też wtórnie *дублѣть*, Ivanova Sl. Podmoskowskaja, SRNG) 'garbować skórę' (u Dala również 'moczyć np. płótno, sieci, liny w wywarze z kory dębowej dla zabezpieczenia przed gniciem'), dial. także przen. 'dawać nauczkę komu, karać', 'długo, mozolnie coś robić' (SRNG), ukr. *дубѣти дублю* (dial. *дѣбуму дѣблю*, Hrinčenko) 'garbować skórę; zaprawiać garbnikiem inne produkty' (też dial., np. lemck., bojk. 'garbować skórę', Hrinčenko, Kmit Bojk.; hucul. 'moczyć sukno w wywarze z kory olchowej', Hrinčenko), dial. też przen. 'zdzierać pieniądze, łupić' (Hrinčenko), 'wymuszać coś' (Zel.), brus. *дѣбѣть дублю* 'garbować skórę' (BRS, dial.: MSDM 123). ~

Denominativum od *dqbъ* 1., p. I 57.

M. Ś.

dqbovica 'las dębowy, dąbrowa; drewno dębowe', 'coś dębowego, związanego z dębem, np. kij dębowy'

~ pol. NT *Dębowica* (Kamińska PO PAN VI 1, 54), dłuź. NM *Dubojce* (< *Dubowica*), Muka III 137, czes. dial. *dubovica* 'dębowa laska' (Gregor Slav.-buč.), 'rodzaj koszuli' (Bartoš DSM);

slc. NM *Dobovica* (Bezljaj SVI I 136, ES I 105), sch. od XIV w. NM *Dubovica* (dial. *Dubövia*, RJAZ, p. także Vuk), też NW *Dubowica* (Dickemann Sava I 109), bułg. *дѣбѣвица* 'drewno dębowe używane na opał' (BER I 453), maced. *дѣбѣвица* 'laska dębowa, kij dębowy', też NT *Дѣбѣвица* (Pianka Top. 353);

strus. XVII w. *доуѣвица* 'galas, dębiana', brus. NM *Дубѣвица* (Žučkevič KTSB 111). ~

Ze słow.: rum. NW *Dămbovița* (BER I 453).

Od *dqbovъ*. o suf. *-ica* p. I 98—9.

Zob. *dqbica*.

W. S.

dqbovina zob. *dqbina*

dqbovišče zob. *dqbišče*

dqbovъ dqbora dqbora 'dębu (zastępuje gen. sg.), związany z dębem, dotyczący dębu, zrobiony z dębu', pln. też przen. 'mocny, twardy; tępy, nierozgarnięty, o człowieku'

~ pol. *dębowy* 'związany z dębem, dotyczący dębu; zrobiony z dębu' od XV w. (już od XIV w. NM *Dębowy* ostrow, Słownik stpol.), przen. 'mocny, krzepki', dial. 'związany z dębem; zrobiony z dębu' (np. Kucala PSM 64, Olesch Sankt Annaberg, Dejna RKJF XXI 225, Górniewicz Malbork), kasz. przen. 'twardy, niespożyty, zahartowany, nieustępliwy' (Sychta SK),

w funkcji subst. *dǫbora*, *dǫbora* 'laska dębowa' (ib.), dłuż. *dubowy* 'dotyczący dębu; zrobiony z dębu', głuź. *dubowy* 'ts.' (też dial., np. Michalk Neustadt; u Pfuha także przen. 'nieozgarnięty, tępy, o człowieku'), czes. *dubový* 'dotyczący dębu; z dębu' od XV w. (dial. też *dubový* 'ts.', np. Bartoš DSM, Lamprecht Opava, Siatkowski Kudowa I 136), przen. 'mocny, twardy; pewny; głuchy; tępy, głupi, niepojętny', sla. *dubový* 'związany z dębem, dotyczący dębu; zrobiony z dębu' (także dial., np. Kálal, Buffa Dlhá Lúka, Habovštiak Orava 122, 145);

slę. *dǫbav -va -vo* arch. 'związany z dębem', sch. od XV w. *dǫbav*: *dǫbav -va -vo* 'związany z dębem, dotyczący dębu; zrobiony z dębu' (też dial., np. Elezović Kos.-Met.: *dubǫv*, *dubǫv -bǫma -vo*), dawne także 'związany z drzewem; zrobiony z drzewa' (R.JAZ), już od XIII w. NM *Dǫbovo*, cs. дубовъ 'dotyczący drzewa, arboris' (Miklosich LP), bulg. *дѣвос -са -со* 'zrobiony z dębu; związany z dębem, dotyczący dębu' (też dial., np. BIdial. III 55: *dǫbof -dosa*; VI 26: *дѣвоф -бѣса*), także NM *Дѣвосо* (BER I 453), maced. *давос* (dial. też *dǫbos*, *dǫmbav*, Vidoeski Kumanovo 111, 155, Malecki SW) *-sa -so* 'związany z dębem; zrobiony z dębu';

strus. XV w. дубовый 'dotyczący dębu; zrobiony z dębu' (SRJ XI—XVII), 'dotyczący drzewa' (Srezn.), ros. *дубовый* (dial. także *дубосой*, Mirtov Don.) 'dotyczący dębu; zrobiony z dębu', przen. 'nieokrzesany, grubiański; nieczuły' (SSRJ), ukr. *дубовий* 'dotyczący dębu' od XV w., 'zrobiony z dębu', przen. 'ogromny; mocny, silny; niezgrabny, niezręczny', w wyrażeniu *дубова голова* 'nieozgarnięty, tępy, głupi człowiek', już od XV w. NM *Дубова* (SSUM: дубова f.), brus. *дубовы* 'dotyczący dębu; zrobiony z dębu' (też dial., np. Bjańkevič Mohylew: *дубовый*), częste NT np. *Дубавы, Дубаво, Дубавый* Масто́к, *Дубова(я), Дубовы(я), Дубовыя* (Mikratap. Bel. 76—8). ~

Adi. od *dǫba* I. z suf. *-ora*.

W. S.

dǫbora pln. 'las dębowy, dąbrowa', 'coś dębowego, coś związanego z dębem, np. żołądź, owoc dębu, kij dębowy, beczka dębowa'

~ pol. *dębówka* 'wódka nalana na pączki dębowe', też prządka *dębówka*, barczatka *dębówka* zool. 'motyl (szkodnik dębów), *Lasiocampa quercus*', stpol. XV w. 'narośl na liściu dębowym, galasówka' (Słownik stpol.), XVI w. 'gwóźdź z drzewa dębowego', 'beczka dębowa' (SP XVI IBL), u L. 'grzyb rosnący na dębie; las dębowy, dąbrowa', dial. 'żołądź' (Karlówicz SGP, Zaręba AJŚ II m. 196), 'laska, maczuga dębowa' (Sychta SK), głuź. *dubowka* 'las dębowy, dębina' (Zeman), 'gatunek grzyba', 'kij dębowy' (Pfuhl: z czes.), czes. *dubovka* 'kij dębowy', dial. 'gatunek grzyba' (Pfir. slov.), sla. u Kálala *dubovka* 'grzyb rosnący na dębie', też NO *Dubovka* (Habovštiak Orava 146);

ros. dawne, dziś dial. *дубѡска* 'skóra wyprawiona przez dębieńie', 'dom, budynek, naczynie z drewna dębowego', 'gatunek dyni; rodzaj trawy rosnącej w lesie liściastym' (SIAN, Opyt, SRNG, Słowarъ Don.), ukr. *дубѡска* 'gatunek dyni', dawne od XVII w. *дубѡска* 'rodzaj łodzi, dhubanka' (Гымченко), dial. *дубѡска* 'galasówka; żołądź' (Hrinčenko, Stieber AJLemk., komentarz do m. 170), 'beczka' (Kmit Bojk., tu także NM *Дубѡска*), 'wódka nalana na pączki dębowe' (Żel.), brus. *дубѡўка* 'gatunek dyni', dial. 'las dębowy' (Nar. slova 189), u Nosoviča *дубѡска* 'łódź wydrążona w pniu dębu', 'beczka dębowa'. ~

Od *dǫbora*, o suf. *-zka* p. 94—5.

W. S.

dǫbovьcъ *dǫbovьca* 'las dębowy', zach. 'coś dębowego, zrobionego z dębu, np. kij dębowy'

~ pol. wyjątkowe *dębowiec -wca* 'kij dębowy' (SWil.), dziś dial. np. kasz. *dąbłóvc -ca* 'las dębowy, dąbrowa', 'laska dębowa' (Sychta SK), dłuż. NT i NM *Dubowce -ca* (Muka III 137, 199), gluź. *dubowc -ca* 'krzak dębowy' (Zeman), czes. arch. *dubovec -vce* 'laska dębowa, kij dębowy', sla. dial. NO *Dubovec* (Habovštiak Orava 145);

sł. NM *Dobovec* (Bezlej ES I 105), sch. od XVI w. NM *Dúbovac -bōvca* (RJAZ), *Dubōvac -bōvca* (Elezović Kos.-Met.), także NO *Dúbovac* (RJAZ, RSAN), bułg. NM *Дѣбовецъ* (BER I 453);

ukr. u Żel. *дубовѣць -вцѣ* 'Lycena quercus'. ~

Od *dǫbovь*, o suf. -ьcъ p. I 99—100.

W. S.

dǫbovьje zob. dǫbьje

dǫbra 'dąb, Quercus', 'las dębowy'

~ stczes. XIV w. *dúbra* 'miejsce w dolinie, tzn. pastwisko w dolinie między górami, tempe i. e. pascua in montium convallibus' (Gebauer Sl.);

sł. tylko NM *Dombra* (Schwarz ZsIPh V 128 przyjmował nie przekonująco skrót z *Dǫbrava* 'Eichenwald'), wg Bezleja SVI I 141 (też ES I 106) już od 1213 r. rivulus *Dobra*. ~

Por. pol. dial. *dąbrza* 'dębina' (Karłowicz SGP: Ropezyce), już od XV w. NO *Dębrza* (SSNO: *Dambra*), NM *Dębrzyna* (SGKP II 29).

Do *dǫbrь*. Może pierwotny substantywizowany przymiotnik.

F. S.

dǫbrava zob. dǫbrova

dǫbravica : dǫbrovica 'gaj, laszek dębowy'

dǫbravica: ~ dłuż. NT *Dubravica* (Muka), czes. NM *Doubravice* (Profous MJČ, stczes. już w zapisach z XIII w. *Dúbravicě*), stczes. XIV—XV w. też bot. *dúbravicě* 'jakaś roślina' (Gebauer Sl.), u Jungmanna również jako dem. do *doubrava*, sla. NM *Dúbravica* (Majtán NOS 116);

sch. *dúbravica* dem. do *dúbrava*, też dial. (RSAN) i jako NM (Bośnia, Dalmacja), pl. *Dúbravice* w zapisie z XIV w. (RJAZ, por. Dickenmann Sava I 110), NT *Dubravica* (HDZ II 374), bułg. dial. *дѣбрѣвица* dem. do *дѣбрѣва* (Gerov);

strus. XVI w. *доуѣрѣвица* dem. do *доуѣрѣва* (SRJ XI—XVII). ~

Ze słow.: NM w Grecji *Νομπρεβίτσα* (Vasmer SG 171).

dǫbrovica: ~ pol. NM *Dąbrovica* (SGKP);

sł. NT *Dobrovica* (Bezlej SVI I 142), sch. NM *Dúbrovica* (Bośnia; w Dalmacji w zapisie już z XI w.: terram in *Dubrouica*, RJAZ), maced. NW *Dubrovica* (Duridanov Vardar 143);

ros. NM i NW *Дубровица* (Vasmer RGN, WRG I 658), ukr. *Дубровица*, NW *Дубрѣвица* (WRG l. c.; NW zapisana już w XV w., SSUM), brus. dial. *дубрѣвица* 'niewielki dębowy laszek; gaj' (Jaškin BHN), też jako NT i NM (Mikratap. Bel., Žučkevič KTSB 112, Vasmer RGN). ~

Dem. z suf. -ica od *dǫbrava*, *dǫbrova*, o budowie p. I 98.

M. S.

dǫbravina zach., pld.: dǫbrovina 'dąbrowa, las dębowy lub z przewagą dębów'
dǫbravina: ~ dłuż. *dubravina* 'las dębowy' (zwykle jako NT, Muka), czes.

doubravina (u Jungmanna stare *dábravina*) 'ts.' (Přír. slov. w znaczeniu raczej dem.: neveliká *doubravina*), sla. *dúbravina* 'dąbrowa';

sch. *dúbravina* augm. do *dúbrava* (tylko u Stulicia) i NM w Serbii *Dubravina* (RJAZ). ~

dobrovina: ~ pol. dial. *dąbrowina* 'dąbrowa' (Karłowicz SGP), też NM *Dąbrowina* (SGKP);

sch. *Dubrovina* (winograd u *Dubrovini*, RJAZ);

ros. przestarz. *дубрѡвина* 'brzozowy lasek' (dem. do *дубрѡва*, Dal), NM i NW *Дубрѡвина* (Vasmer RGN, WRG I 658), ukr. dial. hucul. *дубрѡвина* 'dębowy las' (Hrinčenko), brus. NT *дубрѡвина* (Mikratap. Bel.). ~

Coll. od *dóbrava*: *dóbrova* z suf. *-ina* (p. I 121).

M. Š.

dóbrawka: *dobrovka* 'mały las, gaj dębowy', pln. i sle. nazwa roślin rosnących w dębowych lasach, np. 'dąbrówka, Ajuga z rodziny Labiatae', 'pięciornik, *Potentilla* z rodziny Rosaceae'

dóbravka: ~ dluz. NM *Dubrawka* (Eichler ONNlausitz), gluź. NM *Dubrawka* (Pfuhl, Meschgang ONOlausitz), czes. od XV w. *doubravka* (steczes. *dúbravka*) dem. do *doubrava*, u Jungmanna ponadto 'rodzaj jakichś grzybów, Herrenpilze, Schwämme', też NM od XIII w. *Doubravka* (Profous MJČ I 445, Hosák-Šrámek), NO *Dúbravka* już XI—XIII w. (zob. Urbańczyk SSS I 333; u Gebauera Sl. od XII w.), sla. *dúbravka* dem. do *dúbrava*, NM *Dúbravka* (Majtán NOS 70), NT *Dúbravka* (Habovštiak OChN 51);

sle. *dobrāvka* bot. 'dąbrówka, *Ajuga chamaepitys*' (Simonović BR 16 z Šuleka, Pletersnik, Bezlaj ES I 106), NW *Dobravka* (Bezlaj SVI I 140), sch. *dúbrāvka* 'mieszkanca miejscowości Dubrava', NM w Serbii i Sławonii *Dubravka* (RJAZ, HDZ III 438, 459), w XVI—XVII w. u pisarzy dubrownickich NO *Dubravka* jako odpowiednik włos. *Silvia* (RJAZ), bułg. u Gerova *дѡбрѡвка* dem. do *дѡбрѡва* (też Mladenov BTR), NM *Дѡбрѡвка* (Kovačev MNSevl.);

ros. u Dala *дубрѡвка* = *дубрѡвка* (nazwy różnych roślin), dial. 'łązka pokryta drobną trawką' (ołonieckie, SRNG), ukr. NM *Дубравка* (Vasmer RGN III 120), brus. NT *Дѡбрѡўка*, *Дѡбрѡўка* (Mikratap. Bel., Žučkevič KTSB 112). ~

dobrovka: ~ pol. *dąbrówka* bot. 'Ajuga z rodziny Labiatae, rosnąca w lasach i zaroślach' (SJP PAN; w SW ponadto 'turówka, *Hierochloë*', 'wawrzynek główkowy, *Daphne cneorum*'), stpol. XV w. 'zarośla dębowe' i bot. 'pięciornik kurze ziele, *Potentilla Tormentilla*' (Słownik stpol.), częste NM i NT *Dąbrówka* (SGKP I 932—43, Lorentz SNH 19, Spis miejscowości PRL 206—10), NO *Dąbrówka* już w XIII w. (SSNO), gluź. *dubrowka* bot. 'turówka' (Pfuhl, Lajnert RM 24);

sle. *dobrāvka* bot. 'Ajuga chamaepitys' (Simonović BR 16, Bezlaj ES I 106);

strus. XVI w. *дѡбрѡвка* dem. do *дѡбрѡва* 'las' (SRJ XI—XVII), ros. *дубрѡвка* (wg SIAN „народное название многих трав, растущих в дубрѡвах, т. е. лиственничных лесах”) bot. '*Potentilla recta*', u Dala ponadto '*Potentilla Tormentilla*', 'Ajuga reptans', 'przetacznik ozankowy, *Veronica chamaedrys*', 'ozanka syberyjska, *Teucrium*', dial. ołonieckie 'trawa', pskowskie 'pole uprawne', moskiewskie wyjątkowe 'ptak remiz, *Remiz pendulinus*' (SRNG), często NM i NW (Vasmer RGN III 125—30, WRG I 659—60), ukr. dial. *дубрѡвка* dem. do *дубрѡва* (Żel., Hrinčenko), też bot. *dubrovka*

'pięciornik srebrny, *Potentilla argentea*', *dubrička* 'pięciornik kurze ziele, *Potentilla Tormentilla*' (Makowiecki Sl. bot. 292—3), *dybriška*, *dybriška* 'pięciornik gęsi, *Potentilla anserina*' (Lysenko SPH, Slav. Leks. 20), stokr. XVIII w. доцвровка 'bodziszek czerwony, *Geranium sanguineum*' (Tymčenko), dial. wyjątkowo w terminologii zool. *dybriška* 'Myoxus nitela, Eichelmaus' (Žel.), w XV w. NW (jezioro w Moldawii) доцвровка (SSUM), dziś NW *Дубровка* (Trubačev Nazvanija rek 20), w języku liter. tylko we wtórnej postaci *diǰróška* (też dial.; por. *dąbrova*) dem. do *diǰróša* (SUM), brus. *dybriška* bot. '*Potentilla recta*', dial. '*Potentilla alba*; *Potentilla anserina*' (Kiselevskij Bot. sl.), również w NT *Дубровка* (Mikratap. Bel., Žučkevič o. c.), spotykane też jako dem. do *dybriša* (Bjalbkevič Mohylew). ~

Widoczne zlanie się dwu różnych formacji słotwórczych: 1. dem. z suf. -ška od *dąbrova*, *dąbrova*; 2. substancywizacja adi. *dąbravz*: *dąbrovz* przy pomocy suf. -ška (p. I 94). S. S. — M. Š.

dąbravnikъ dąbravnik: **dąbrovnikъ dąbrovnik** 'coś związanego z dąbrową, to, co ma związek z dąbrową, np. obszar pokryty dąbrowami, roślina rosnąca w dąbrowie'

dąbravnikъ: ~ gluź. *dubravnik* 'melisa lekarska, *Melissa officinalis*' (Pfuhl), stczes. i dial. *dubravnik*: *dąbravnik* bot. 'miodownik melisowaty, *Melittis melissophyllum*, roślina rosnąca w lasach liściastych i zaroślach' (Přír. slov., Bartoš DSM, Machek ČSR 197, stczes. XV w. jako 'melissa silvestris', Gebauer Sl.), stczes. XV w. ponadto 'leśna polana' = *dąbrova*, dial. *doubravnik*: *dubravnik* 'rodzaj grzyba rosnącego w pobliżu dębów, *Boletus bulbosus* var. *reticulatus*, hřib dubový, dubák' (Přír. slov., Hruška DSCh), od XIII w. NM *Doubravnik* (Hosák-Šrámek I 192), sła. dial. *dąbravnik* '*Melissa officinalis*' (Isačenko SRS, Buffa SBN 285; dial. też rozszerzone suf. -ek: *dąbravniček* '*Melittis melissophyllum*', Kálal);

stsch. nazwa krainy *Dubravnik* (XIV w., RJAZ);

ros. u Dala *dybrišanuk* bot. 'ozanka, *Teucrium*'. ~

Por. 1. z innym znaczeniem gluź. *dubravnik* 'dozorca leśnej pasieki' (Pfuhl), czes. u Jungmanna *dubravnik* 'ts.' (XVIII—XIX w.);

2. z suf. -ica: sła. NW *Dobravnica* (Bezlej SVI I 140).

Ze słow.: rum. *dubravnic* 'miodownik, *Melittis*' (Cioranescu DER 306, por. też Gămulescu Dacorom. 36).

dąbrovnikъ: ~ pol. reg. *dąbrownik* 'obszar pokryty dąbrowami', 'gaj karłowatych dębów' (SJP PAN, SW);

sła. NM *Dobrovnik* (Prekmurje) i NW *Dobrovnik* (Bezlej SVI I 142 z pytajnikiem: w zapisach XIII w. NW *Dobronuc*, *Dobonuch*), sch. *Dübrövník* (czakaw. *Dubrovnik*, Jurišić Vrgada) NM w Dalmacji od XIII w., też NW i NM w Serbii, NM w Bośni (RJAZ, RSAN, Dickenmann Sava I 110, Skok ER I 449);

ros. *dybrišanuk* 'ozanka, *Teucrium*' (dawniej też jakieś inne rośliny z tej samej rodziny, Dal, SIAN), 'ptak z rodziny trznadli', dial. uralskie 'gęsty liściasty las', 'siano skoszone na leśnej łące' (Slovarь Urala, SRNG), ukr. dial. *dybrišanuk* bot. 'pięciornik *Potentilla Tormentilla*' (Hrinčenko; Makowiecki Sl. bot. 292: '*Potentilla argentea*'), u Žel. ponadto 'borowik szlachetny, *Boletus edulis*', brus. *dybrišanuk* 'ozanka, *Teucrium*' (Kiselevskij Bot. sl.). ~

Ze słow.: rum. *dobrovnice, dobro(m)nic(ă)* 'miodownik, Melittis' (Skok ER I 449, Cioranescu DER 306).

Substantywizowane adi. suf. *-ikъ, p. dąbravъnz, dąbrovъnz*.

S. S. — M. Ś.

dąbravъnz dąbravъna dąbravъno : *dąbrovъnz dąbrovъna dąbrovъno* 'odnoszący się do dąbrowy, lasu, mający związek z dąbrową, lasem; lesisty, leśny'
dąbravъnz: ~ gluź. *dubrawny* adi. do *dubrawa* (Pfuhl), czes. *doubravní* 'ts.', też bot. kaprad' *doubravní* 'zachyłka trójkatna, Aspidium dryopteris' (Pfir. slov.), NM *Dúbravní* (Borek Zach.słow. NT 46);

sł. *dobrâven* 'dotyczący lasu, dąbrowy' (Pleteršnik), sch. przestarz. i dial. *dûbrâvan -vna -vno* 'porośnięty lasem, lesisty', od XIV w. 'związany z lasem, leśny' (RSAN, też np. czakaw. XVII—XVIII w., RJAZ), scs. Sin. *дѣбрѣвнѣ* 'leśny, silvarum, agri' (SJS), cs.-bułg. XII—XIII w., *дѣбрѣвнѣ* 'ts.' (ib.);

strus. *доуѣравнѣ* 'leśny', 'polny' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. *дубра́вный* 'leśny' (SSRJ, SAR), też NW *Дубравный* Овраг (WRG I 657), ukr. NW *Dubrawnyj* (Rudnyčkyj NGBojk. 43, 98). ~

dąbrovъnz: ~ stpol. XV—XVI w. *dąbrovny* adi. od *dąbrova*: dąb *dąbrovny* 'dąb rosnący w dąbrowie' (Słownik stpol.), łąki leśne i *dąbrovne* (SP XVI IBL), też jako NM np. *Dąbrovno* (już w XIII w., Borek Zach.słow. NT 46), *Dąbróvno* (SGKP), *Dąbrovne* Górczaki (Vasmer RGN; z pol.: gluź. *dubrowny* 'zasobny w dąbrowy', Pfuhl);

scs. Ps. Sin. *дѣбрѣвнѣ* 'leśny, silvarum, agri' (SJS), cs.-rus. XIII w. *дѣбрѣвнѣ* 'ts.' (ib.);

strus. XVII w. *доуѣровнѣ* adi. od *доуѣрова*, *лѣсъ доуѣровнѣ* 'las liściasty, wyrosły na wyjałowionym i porzuconym karczowisku' (SRJ XI—XVII), ros. *дубра́вный* 'lesisty, leśny' (SSRJ), *дубра́вное* sieno 'siano z trawy leśnej' (Dal; też dial., np. kurskie, uralskie, Opyt, Słovaz' Urala), też NM *Дубровна*, *Дубровно* (Vasmer o. e., w formie *Дубровна* już w XII—XIII w., Borek l. e.), NW np. *Дубровный* Овраг, *Дубровное* (WRG I 660), ukr. *дѣбрѣвнѣ* (u Hrinčenki, też *dѣбрѣвнѣ* i pierwotne *дубра́внѣ*) adi. od *dѣбрѣва*, *дубра́ва*, stukr. XVIII w. *доуѣровнѣ* (Tymčenko), por. też dial. *дубровне* siena 'siano skoszone w suchych dolinkach na terenie błotnistym', *дубровни* сінохос 'polana w dębowym lesie, na której rośnie trawa przydatna do koszenia' (Lysenko SPH, Slav. Leks. 20), NM *Дубровное* (Vasmer o. e.), brus. NM *Дуброўнае*, *Дуброўна* (ib., Žučkevič KTSB 112), *дуброўнае* месца (Jaškin BHN 62). ~

Adi. z suf. *-vъnz* od *dąbrava* : *dąbrova*.

M. Ś.

dąbrova : *dąbrava* 'las dębowy', 'las liściasty z przewagą dębów'

dąbrova: ~ pol. *dąbrova* 'las dębowy; dębina' (stpol. XIII—XV w. 'nie zagospodarowany las liściasty lub zarośla z przewagą dębów', w XVI w. 'las liściasty, w szczególności dębowy', Słownik stpol., SP XVI IBL), dial. *dąbrova* 'las dębowy' (Dejna RKJL XXI 218; kasz. *dąbrova* : *dąbrova* 'ts.', Lorentz PW), bardzo częste w NM (już w XIII w., Zierhoffer PO 3 s. 152) i NT *Dąbrova* (np. SGKP, Spis miejscowości PRL 200—5, Karłowicz SGP, Lorentz SNH 20), NW *Dąbrova* (Hydronimia Wisły), NO *Dąbrova* od XIV w. (SSNO, Rospond SNS), połab. NT *Dōbrūva* (Rost 380; niepewne), śla. NM *Dubrova* (Majtán NOS 115—6);

sł. tylko NT *Dóbrova* (Bezłaj SVI I 142, ES I 106), sch. NM *Dubrova*

w XVII—XVIII w. (BJAZ), już w XI w. w zapisie *Dumbroa* (Dickenmann Sava I 110, Skok ER I 449), jako apelatyw wyjątkowo u jednego pisarza z XVIII w. w przykładzie: Nazwa njega imenom Dubrovnik, jer *dubrova* ondi biše rasla (też u Stulicia jako pożyczka z ros.), scs. дѣброва 'las' (SJS: Ps. Sin. 3 razy);

strus. доѣброва 'las; las składający się z drzew jednego gatunku, szczególnie las liściasty' od XI w., XVI—XVII w. 'las liściasty wyrosły na wyjąłowanym i porzuconym karczowisku; powtórnie wykarczowane miejsce (pole) w lesie' (SRJ XI—XVII, Srezn.), ros. дуброва 'las liściasty; zagajnik z drzew jednego gatunku (osikowy, brzozowy, dębowy)', dial. 'gęsty liściasty las; knieja, matecznik', 'stary las brzozowy z dużymi, grubymi drzewami', 'rzadki las z niewielkimi polankami', 'wzniesienie porośnięte rzadkim brzozowym zagajnikiem o dużych drzewach', 'liściaste zarośla', 'łąka, która zarosła gęstym brzozowym lub osikowym lasem', 'łąka leśna, na której się kosi trawę', 'siano skoszone na leśnej łące', 'trawa' (SRNG, Słownik Urala, Melničenko Jaroslavl; co do rozwoju znaczenia 'trawa; siano' p. Tolstoj SGT 44—5), ukr. dial. дуброва 'las dębowy' (Hrinčenko, Stieber Tlemk. II 22) od XIV w. (SSUM, Tymčenko), 'wielki las dębowy' (Bileckij-Nosenko), 'las liściasty, przeważnie dębowy', 'gęstwina, zarośla' (Lysenko SPH), NM, NT *Dubrova* (Stieber l. c., Rudnyckij NGBojk. 105), dziś w języku liter. tylko wtórne *diǒpova* (por. Rudnyckij ED II 134, nie przekonywająco Iljinskij RFV LXXVIII 207) 'las liściasty z przewagą dębów, rosnący na urodzajnej ziemi' (też w XIV—XVII w. дуброва 'las dębowy'), też dial. *diǒpova* 'gaj, las', 'nizina porośnięta lasem', 'głęboki jar zarośnięty lasem' (Polesie 226, Tolstoj o. c. 47), brus. дуброва 'las liściasty, zwykle z drzewami jednego gatunku' (BRS), dial. też 'las dębowy', 'las mieszany liściasto-szpilkowy lub tylko szpilkowy' (Jaškin BILN 62, Bjalskevič Mohylew), spotykane także 'błoto, bagno' (por. niżej lot. *dumbrava*), 'trawa rosnąca w lesie' (Jaškin l. c.), częste w NT (Mikratap. Bel. 78, Žučkevič KTSB), NO *Dyǒpova* od XVI w. (Biryła BA), dial. poleskie *dyǒpova* m. in. 'wielki dębowy las', 'las składający się z drzew różnego gatunku, głównie liściastych', 'niewielki las liściasty' (np. берѣзова дуброва, дубова дуброва), 'suchy, równy teren porośnięty trawą lub niewielkim lasem, łąka', 'trawa rosnąca na łąkach w dębowym lesie', 'siano skoszone na polanie' (Tolstoj l. c.). ~ *dobrava*: ~ dluz. *dubrava* 'las dębowy', częste w NM (Muka I 213, Fasske Vetschau, Eichler ONNlausitz), głuź. *dubrava* 'las dębowy, dębina' (Pfuhl, Zeman), też w NM, NT *Dubruva* (Pfuhl, Meschgang ONOlausitz), czes. *doubrava* (stczes. *dúbrava*; w NT już w XIII w.: *Dubrava silva*, z r. 1214, Gebauer Sl.) 'las dębowy' (Pfir. slov.), stczes. też w ogóle 'las, gaj' (również w nazwach roślin, Gebauer Sl., Jungmann), częste NM *Doubrava* (Profous MJČ I 440—1, Šmilauer OČ passim, Hosák-Šrámek I 190—1) od XIV w., stczes. NO *Dúbrava* (Svoboda SOJ 197), dziś *Doubrava* (Beneš ČP 164), śla. *dúbrava* 'dębowy las, dębowe zarośla', też NT, NM, NW *Dúbrava* (Habovštiak OČN 51, Majtán NOS 115—6, Varsik Košice II 568);

śle. *dobrâta* (dziś książk., SSKJ) 'lekko pagórkowaty, równinny teren porośnięty drzewami' (SSKJ; Pleteršnik od XVI w.), w NM już w X w., np. w r. 989 Zourska *Dobruua* i w NW *Dobrava* (Bezljaj ES I 106, SVI I 140—1, Krantzmayr OK II 50), sch. od XIV w. *dúbrava* 'las, zwykle w dolinie uprawnej' (por. dial. czakaw. *dumbrava* z pieśni lud. z Istrii: V zelenoj *dumbrave*, RJAZ; z wtórnie wstawionym *m*, p. Skok ER I 449), 'rodzaj

leśnego rezerwatu' (RSAN, Vuk, RJAZ; według RMat. przede wszystkim 'las dębowy', ale dokumentacja nie wskazuje na takie znaczenie), częste w NT, NM *Dǫbrava*, z Krku NT *Dumbrāva* (RJAZ, HDZ II 374, III 236, por. Dickenmann l. c., Schütz GTS 58), wyjątkowo NO *Dubrava* (LPHrv. 144), ser. дѣбрѣва 'las liściasty' (SJS), es.-serb. XIII—XVI w. дѣбрѣва 'drzewa, ligna', 'gaj, las' (Miklosich LP), bułg. дѣбрѣва 'młody las', 'gęsty, nie trzebiony, nie wycinany las' (RBKE, Gerov, Mladenov BTR; też w NT *Дѣбрѣсѣма*, np. Kovačev MNGabr. 103, MNSevl. 184, Trojan 133; *Дѣбрѣсѣма*, Zaimov MIPird. 149), dial. także *dǫbrǣsa* (BER I 453), rodop. *dyǫbrǣsa* 'rozpadlina w cienistym miejscu, pokrytym lasem' (Salambašev Smoljansko 119), również NT *Дyǫbrǣsa*, *Дyǫbrǣсѣма*, *Дѣбрѣсѣма*, Горнѣта дѣбрѣса, Домѣта дѣбрѣса (Salambašev l. c., Christov Madan 167, 183; zarówno o jak i u < o tłumaczyć może trzeba wpływem licznych NM opartych na adi. *dǫbrǣp*, por. Kovačev Trojan 132), maced. *дѣбрѣса* 'gaj, zagajnik' (MRS), NM *Дyǫbrѣса* (Vidoeski Kumanovo 51: z regularnym reflekssem q > u), NT *Дѣбрѣса* (Pianka Top. 356; o jak wyżej w nazwach bułg.);

strus. дѣбрѣва 'drzewa, ligna', 'las w ogóle; las liściasty', wyjątkowo 'pole' (Srezn., SRJ XI—XVII), też NO дѣбрѣва (Srezn.), ros. *dyǫbrǣsa* 'las liściasty; zagajnik z drzew jednego gatunku (osikowy, brzożowy, dębowy)', dial. 'las brzożowy z wielkimi, grubymi drzewami', 'gęstwina leśna', 'część lasu nie przeznaczona do wyrębu; rodzaj leśnego rezerwatu', *dyǫbrǣсы* 'leśne łąki z pojedynczymi drzewami lub niewielkimi kępami drzew' (SRNG), w NM, NW *Дyǫbrǣsa* (Vasmer RGN III 120, WRG I 657), ukr. NM *Дyǫbrǣsa* (Vasmer l. c.), brus. NT, NM, NO *Дyǫbrǣsa* (Žučkevič KTSB, Mikratap. Bel. 78, Biryła BA). ~

Ze slow.: rum. *dumbravă* 'gaj, zagajnik, lasek', 'mały odosobniony lasek na nizinie', 'las dębowy' (Mihăilă Impr. 101, Cioranescu DER 306, Gămulăscu Dacorom. 36), gr. *δομπράβα* (Vasmer SG 231).

Obie postacie nawiązują do *dǫbrъ* (zob.). *Dǫbrova* to urzeczownikowione adi. *dǫbrovъ* (zob.), *dǫbrava* to substantywizowane paralelne adi. *dǫbravъ (nie zaświadczone) oparte jak zwykle pierwotnie na podstawie *a*-tematycznej *dǫbra* (zob.), por. u Meilleta Ét. 369 *lǫkavъ* : *lǫka*, *skvrznavъ* : *skvrzna*, *ti-navъ* : *tina*. Podstawowe znaczenie '(las) dębowy'. Zbieżność głosowa z lot. *dumbrava* 'miejsce bagniste, moczarowate' przypadkowa. Wyraz lot. jest niezależnym derywatem od *dumbrs* 'bagno; bagnisty' (Endzelin LG 209).

Berneker SEW I 215, Sławski SE I 140—1, Moszyński JP XXXIII 356—7, Vasmer REW I 377—8, Skok ER I 449—50, Bezlaj ES I 106.— Inne objaśnienia nie oparte na należytych podstawach: Meillet Ét. 373 przyjmował dysymilację z pierwotnego *dondrōva- do gr. *δένδρον* 'drzewo', psł. *dervo* (zob.). — Brücker AslPh XXXIX 7—8, SE 85—6 w oparciu o oboczność q : u, odrzucając związek z *dǫbrъ*, nawiązywał do psł. *dǫbrъ* (z należącym również do ie. *dheu-b-* 'głęboki, wydrążony', lit. *duobė* 'jaskinia' zestawiał psł. *dǫbrova* Hjinskij RFV LXXVIII 207). M. Ś. — T. Sz. — F. S.

dǫbrovica zob. dǫbravica

dǫbrovina zob. dǫbravina

dǫbrovъ *dǫbrova dǫbrovo* 'związany z dębem, dębowy'

~ pol. dial. *dǫbrowy* 'dębowy' (SW, Karłowicz SGP: śl.);

ros. dawne XVII w. *дубровый* (SRJ XI—XVII bez znaczenia, kontekst отъ того дуба *дуброваго* na посковатыи дубъ może wskazywać na znaczenie 'dębowy'), dziś dial. *дубровый*: в *дубровый* лес (SRNG VIII 241 objaśnia jako 'относящийся к дубове'), tu może też *дубровый* m. 'dobre drewno budulcowe' (SRNG). ~

Por. 1. sch. dial. *dumbrov -ra* (substantywizowane adi., Skok ER I 449) 'las' (RJAZ, RSAN);

2. ros. dial. *дубровец -ца* 'ptak remiz' (Dal, SRNG), *дубровка* 'ts.', też bot. np. 'kurze ziele, *Potentilla tormentilla*', 'dąbrowka rozłogowa, *Ajuga reptans*' (SRNG), ukr. dial. *дубрівка*, *дубрівка* 'pięciornik gęsi, *Potentilla anserina*' (Lysenko SPH), brus. *дубрѣвка* bot. 'dąbrowka', dial. też *дѣбраўка* bot. 'turówka' (BMM III 257);

3a. pol. NM *Dębrowa* = *Dąbrowo* (Zdaniukiewicz Łopatowszczyzna), *Dąbrów* (SGKP I 919), *Dąbrowo*, tu chyba też *Dambrow*, *Damerow* (Lorentz SNH 20), dłuż. NM *Dubrow* (u Eichlera ONNlausitz 43 wyprowadzana od *dǫbrava*); o wsch.słow. NM i NW *Дубров* p. WRG I 660—1, Vasmer RGN III 121, 131—2;

b. pol. NM i NT *Dąbrowiec -wca*; sch. NM *Dubrovac -wca* (Skok ER I 449), też NO *Dubrovac -wca* (RJAZ); ros. NM *Дубровец* (Vasmer RGN III 124).

Adi. od *dǫbrъ*.

W. S.

dǫbrovъka zob. dǫbravъka

dǫbrovъnikъ zob. dǫbravъnikъ

dǫbrovъnъ zob. dǫbravъnъ

dǫbrъ *dǫbra* 'dąb, *Quercus*', 'las dębowy'

~ pol. wyjątkowe od XIX w. *dąbr -ru* 'dąb; gaj dębowy, dąbrowa' (SWil., SW, SJP PAN), dziś nie używane, por. jednak dial. adi. *dǫbrowy* 'dębowy' (p. *dǫbrovъ*);

śrbuż. XIII w. *дѣбръ* m. 'las, silva' (Miklosich LP, BER I 453). ~

Na ogólnosłow. zasięg wskazują: 1. adi. *dǫbrovъ* (zob.);

2. subst. *dǫbrova* : *dǫbrava* (zob.);

3. subst. *dǫbra* (zob.).

Por. też pol. NW *Dębrzynka* (Rieger, Wolnicz-Pawłowska Warta 38), połab. *dǫbrfonka* 'galas, dębianka', dłuż. *dubrinka* 'lasek dębowy' (wyjątkowe, tylko w NT), głuż. *dubrinka*, *dubrjenka* 'dębianka, galas' (Zenian); ukr. u Żel. *дубрѣк* 'dąbrowka, *Ajuga*'.

Ten sam pierwiastek co w *dǫbъ* (zob.). Kontynuuje najprawdopodobniej ie. adi. *dh̥m-ro-s*, stind. *dh̥m-rá-* 'kolor dymu, dymny, szary, brunatny, ciemny', o normalnym rozwoju *r* w grupie *m + r* p. Lehr-Splawiński Zbornik Belić II 412. O rozwoju znaczenia p. *dǫbъ*.

Lehr-Splawiński Zbornik Belić II 411—4, Milewski PF XVI 198—9 (por. też Berneker SEW I 216—7). — Nie widać dostatecznych podstaw do przyjęcia innych objaśnień; o próbie nawiązania do ie. *dem(ə)-* 'budować', stisl. *timbr* 'budulec, drewno budowlane, budynek', germ. **timbra-* < **temra-* < ie. *dem-ro-* p. *dǫbъ* (zob. Vasmer REW I 376—7, wychodzący z **dombros* < **dom-ros*; etymologii tej nie wykluczał też Skok ER I 450, podkreślając przymiotnikowy charakter derywatu i porównując z psł. *dobrъ*, *mokrъ*). —

Brückner AslPh XXXIX 7 nie licząc się z faktami, uważał prapostać *dōbra* za niepewną (podobnie Vaillant RES XIV 223, doceniający jednak znaczenie stezes. *dubra* i pol. dial. *dąbrza*, p. *dōbra*, o etymologii Vaillanta zob. *dōbz*). — Otrębski w swej książce Indogermanische Forschungen, 1939, 167 łączył z lit. *staĩbras* : *steĩbras* 'lodyga'. — Według Machka LP II 153, LF LXII 71 *dōbrz* < *dāmrz, co przez metatezę z ie. *drumos, por. *drāms* 'saltus, silva', gr. *δρυμός* 'silva' (p. Bezlaj ES I 106). — O etymologii Falka nawiązującej do ie. *dhcub-*, psł. *dōbrz* 'dolina' p. *dōbz*. — Sławski SP II 17—8 (por. też SE I 140—1) uważał za derywat denominalny od *dōbz*. F. S.

dōbz 1. *dōba* (pierwotnie temat na -o-, p. Meillet RS VI 132) 'drzewo Quercus', zach. i pld. 'drzewo (w ogóle), arbor' (pld. i wsch. 'łódka wydrążona w jednym kawałku drzewa, zwłaszcza dębu', pln. 'kora drzew, zazwyczaj dębu, używana do garbowania skór'), przen. 'głupi, tępy, nierozgarnięty człowiek', stati *dōba* (*dōbomz* : *dōbzkomz*) 'stać, być w pozycji pionowej; wspinać się na tylne nogi, np. o koniu; jeżyć się z przerażenia, o włosach', dati *dōba* pln. 'uciec, czmychnąć; przeminąć'

~ pol. *dąb dębu* (: stpol., dziś dial. *dęba*) 'drzewo Quercus' od XIV w., 'drewno dębowe, materiał; dębina' od XVI w., w XVI w. 'kora dębowa używana do garbowania skór' (SP XVI IBL), dial. 'drzewo Quercus' (np. Karłowicz SGP, Kucala PSM 64, Olesch Sankt Annaberg, Dejna ΔGK m. 166, Dejna RKJL XXI 217—8, Szymczak Domaniewek, Sychta SK), 'drzewo w ogóle' (Lorentz PW), 'żołądź' (Zareba AJS II m. 196: *Čadea*), 'kora świerkowa do garbowania skór' (Kucala PSM 65), *stanąc dęba* (*dębem*) 'wspiąć się na tylnych nogach, o koniu', 'stanąc do góry nogami, na rękach, o człowieku', 'najeżyć się, podnieść się, najczęściej z przerażenia, o włosach' (też dial., np. Szymczak Domaniewek, Górniewicz Malbork), *dać dęba* 'uciec; dać drapak'a', połab. *dīb* 'dąb Quercus; drzewo, arbor', jopt'ō *dīb* 'jabłoni', dluz. *dub -ba* 'dąb Quercus' (też dial., np. Fasske Vetschau), gluż. *dub -ba* 'ts.' (także dial., np. Michalk Neustadt, Schroeder Schleife), czes. *dub -bu* (: stezes., dziś dial. *-ba*) 'dąb Quercus' od XIV w. (też dial., np. Lamprecht Opava; już od XII w. NM, Profous MJČ I 482), 'drewno dębowe, materiał' (SSJČ), przen. 'głupiec, dureń; uparty człowiek', dial. vlasy *vstāvaji dubkem* 'włosy jeżą się, podnoszą się z przerażenia', sla. *dub -ba* 'dąb Quercus' (także dial., np. Sipos Bükk-Gebirge, Buffa Dlhá Lúka), pot. 'drewno dębowe, materiał', 'kora dębowa do garbowania skór' (Jungmann), *stát* (*vstávať*) *dubkom* (dawne *dubkom*) 'najeżyć się, podnieść się z przerażenia, o włosach', *postavit' duba* (dial. *postavie duba*, Buffa l. c.) 'stanąć na głowie, wspiąć się na rękach';

ste. *dōb -ba* (dawne od XVII w., dziś bot., też dial. pld.-zach.) 'dąb Quercus' (SSKJ, Bezlaj ES I 105), już od XIV w. NT i NM *Dob*, *Dub* (Bezlaj l. c.), sch. *düb -ba* (dawne od XIII w., dziś bot.) 'dąb Quercus' (też dial. pld.-zach., Vuk; czakaw. tylko NT, HDZ I 157: Susak), dawne od XV w., dziś dial. 'drzewo, arbor; wielkie, stare drzewo' (RJAZ, RSAN, RMat.), dawne XVII w. 'łódź; maszt łodzi' (RJAZ, Skok ER I 449), 'duży, wysoki stóg' (RSAN), konji *dubkom stoje* 'konie wspinają się na nogach, stoją dęba' (RSAN), ses. *дубъ -ба* 'drzewo, arbor; dąb Quercus' (Euch. Sin., Supr.), bułg. *дуб(ѣм)* 'dąb Quercus' (też dial., np. BDial. V 168: Rodopy: *дубъ*, VI 25: *дубъ*), 'wiąz, Ulmus campestris' (BER I 453, BDial. II 153: Rodopy: *дубъ*), u Gerova przen. 'głupiec, dureń', maced. *даб* 'dąb Quercus' (też dial., np.

Popovski Gostivar 114: *dən*; Vidoeski Kumanovo: *dyn*; Hendriks Radožda-Vevčani: *dōb*; Malecki SW: *dāmp*, *dambōt*;

strus. *доубъ* : *дубъ -ба* od XII w. 'drzewo, arbor', 'dąb Quercus', od XIV w. 'drewno dębowe, material', od XVI w. 'kora lub biel różnych drzew używana do garbowania skóry' (SRJ XI—XVII), ros. *дуб -ба* pl. *дуба* 'dąb Quercus' (tylko sg. *дуб -ба* : *-бу* 'polana, drwa dębowe; drewno dębowe'), 'rodzaj łódki wydrążonej w dębowym pniu lub zrobionej z desek dębowych', przen. 'głupi, tępy, nierozgarnięty człowiek', dial. *дуб -ба* : *-бу* 'dąb Quercus', 'kora niektórych drzew (np. dębu, sosny, iwy, brzozy) używana do garbowania i farbowania skór; wewnętrzna strona kory brzozowej służąca za pokarm; proces garbowania skóry; wygarbowana skóra', 'rodzaj ezółna, łódki; ezółno, łódka wydrążona w pniu sosny; duża łódź rybacka' (SRNG, Dal, Opyt, Slovarь Rjazan., Melničenko Jaroslavl, Mirtov Don., Ivanova Sl. Podmoskownja), przen. 'sumienny, niezmienny, niezłomny, o człowieku' (SRNG: Smoleńsk), *на дуба встать* 'stanać w pozycji pionowej, o dzieciach', *дубом становятся волосы* 'włosy jeżą się z przerażenia', *лошадь в дубы* 'koń stanał dęba', *дубку* : *на (с) дубку встать, стать* 'wspiąć się, stanać pionowo, stać pionowo, o koniu', u Dala pld. *дамь дуба* 'umrzeć', ukr. *дуб -ба* 'dąb Quercus' od XIV w., 'drewno dębowe, material', od XVIII w. pot. 'garbnik, ciecz zrobiona z tartej kory dębowej lub wierzbowej służąca do garbowania skór', dawne, dziś dial. 'wielka łódź wydrążona w pniu drzewa, zazwyczaj dębu, albo zrobiona z desek' (SUM, Tymčenko, Hrinčenko, Żel.), *стату дуба (дубом)* 'stać w pionowym położeniu; wspiąć się na tylne nogi, o koniu; najeżyć się, o włosach' (dial. na Bukowinie też *дуба* adv. 'w dół głową', ESSM V 145), *дату дуба* 'umrzeć', brus. *дуб -ба* : *-бу* 'dąb Quercus' (też dial., np. Šaternik Červ., Bjałkevič Mohylew, Sejaškovič Grodno), dial. także 'rodzaj łódki, dhubanka; tylna część łódki; duża łódź zrobiona z desek' (Bjałkevič l. c., BMM III 256: Homel, Leks. Połosyja 168—9), też NT (np. dębowy las; uroczysko, Jaškin BIN 61, Mikratap. Bel. 76), *дуба стаць* 'najeżyć się, o włosach', dial. *дуба займітыся* 'stanać na tylne nogi, o koniu' (Nar. leks. 121). ~

Ze słow.: węg. *domb* 'dąb Quercus' (Bezłaj ES I 105), lit. *dūbai* pl. 'kora dębowa używana do garbowania skór' (Fraenkel LEW I 108), strp. *dumpbis* 'ts.' (Trautmann A1'SD 324, Brückner AslPl XX 502, Toporov Prus. 390).

Prapostać *dūbz* z zgłoską rdzenną cyrkumfleksowaną (p. Kiparsky Wortakzent 51). Dokładnych pod względem morfologicznym i semantycznym odpowiedników ie. brak. Innowacja psl. (choć nazwa owocu dębu ma bliskie nawiązania ie., p. *želōdb*, *želdb*). Nie można wykluczyć zatury pierwotnego ie. apelatYWu dla dębu (*perky?*, lac. *quercus*, ie. *perk^u-s*) wywołanej tabu, zakazem użycia właściwej nazwy drzewa w związku ze szczególną jego świętością, kojarzącego się z bóstwem nieba i jego nazwą (Brückner SE 85, Moszyński PZJP 27—8, ESSM V 96). — Pierwotne znaczenie konkretne: 'dąb Quercus', stąd z wtórnym uogólnieniem w ogóle 'drzewo'. Rozwój znaczenia jak w ie. *aig-* 'dąb': stisl. *eik* 'dąb' : 'drzewo' (Berneker SEW I 216, ale druga paralela wskazana za Osthoffem gr. *δρῦς* 'drzewo', zwykle 'dąb' nie przekonuje, tu wyjść trzeba od pierwotnego znaczenia 'drzewo', Frisk GEW I 421—2, p. *dravo*). Pierwotne znaczenie 'drzewo' przyjmował dla psl. *dąbz* Brückner SE 85. Co do rozwoju znaczenia 'drzewo' > 'łódka' por. *čl'na*. — O znaczeniu 'człowiek tępy, głupi' p. *dervo*. O semantyce całej rodziny p. Kurelac Rad JA XII 77—85. — Jak u wielu nazw dawnych drzew

(p. *buka*, *tis*) etymologia niepewna. Z dotychczasowych prób objaśnienia najbardziej przekonuje etymologia Bernekera SEW I 216—7 pogłębiona pod względem morfologicznym przez Milewskiego PF XVI 198—9 (p. też Lehr-Splawiński Zbornik Belić II 411—4), pod względem semantycznym przez Moszyńskiego JP XXXIII 354—6. Psł. *dąb* kontynuowałby ie. *dhūm-bho-s* : *dhum-bho-s* 'ciemny', 'koloru dymu, dymny, zadymiony': goc. *dumbs*, stw. *tumb* 'niemy' (*'ciemny' poprzez *'niezrozumiały', Kluge EW¹⁸ 147 s. v. *dumm*), por. też bez infiksu nosowego: gr. τυφλός 'ślepy, ociemniały, ciemny', stw. *tūba* '(dziki) gołąb' (pierwotnie 'ciemny ptak'), stirl. *dub* 'czarny' (**dhu-bhu-*). Do ie. *dhū-mo-* 'dym', psł. *dym* (zob.). Suf. *-bho-* psł. *-b* dobrze zaświadczony w nazwach koloru (Brugmaun Grdr. II 1, 386). Por. od tej samej podstawy stind. *dhūm-rá* 'koloru dymu, dymny, szary, brunatny, ciemny' (p. *dąbr*). Jak pokazał Moszyński l. c. właściwością dębu jest „ciemnawa (brunatna) barwa drewna wzmagająca się znacznie na powietrzu pod działaniem wilgoci, a w wodzie rzek i jezior czerniejąca z czasem zupełnie (dębową korę używa się m. in. do farbowania na czarno)”. Pierwotne znaczenie byłoby więc 'coś ciemnego, ciemnawego', stąd 'drzewo różniące się ciemną barwą drewna', skąd z jednej strony 'dąb', z drugiej zaś w ogóle 'drzewo'. — Inne objaśnienia nie oparte na należytych podstawach morfologicznych czy też semantycznych: Pogodin Sledy 204 nn. łączył psł. *dąbr* : *dąb* z ie. **dem(ə)-* 'budować' (p. *dom*), gr. δέμω 'buduję', goc. *timrjan* 'ts.', stisl. *timbr* 'budulec, drewno budowlane; budynek', stw. *zimbar* też 'mieszkanie, pokój' (por. krytyczne uwagi Bernekera l. c.). — Według Uhlenbecka KZ XL 554 *dąb* z pierwotnego **dom-bhūo-* 'material przeznaczony na budowę domu' (p. *dom*, *-bhūo-* do ie. *bheūā, p. *byti*). Uhlenbeck l. c. nie wykluczał związku z stw. *tanna* 'jodła, Abies alba' (Kluge EW¹⁸ 770 przytacza też celt. **tann-* 'dąb') łączonego z stind. *dhanvana-* m. 'Grewia asiatica (jakiś drzewo owocowe)', *dhānuh* n. 'ruk', *dhānvan-* n., *dhānū-* m. 'ts.' (zob. jednak zastrzeżenia Mayrhofera KEWA II 90—1). Możliwość związku z ie. *dhan-*, niem. *Tanne*, przyjmował też Brückner AslPh XXXIX 5—6, podkreślając, że znaczenie 'dąb' nie mogło być pierwotne (za podstawowe znaczenie uważał 'drzewo, pień'). Nawiązując do tej etymologii Machek LP II 152—3 (ES² 132) uważał psł. *dąb* za pożyczkę z przedie. substratu (punktem wyjścia miała być kora jakiegoś drzewa służąca do garbowania skór). — Vaillant RES XIV 223—4 (za nim Sławski SE I 139—41) łączył z psł. *dąbr* 'dolina', przyjmując dla psł. *dąb* pierwotne znaczenie 'miejsce nisko położone' (por. lit. *duñblas* 'bagnisko, moczar', *daubá* 'dolina', lot. *duñbrs* 'bagnisko; bagnisty'), skąd rozwinęło się 'las rosnący w dolinie' i wreszcie podstawowy składnik tego rodzaju lasu 'dąb'. Jako paralelę semantyczną przytaczał psł. *lész* 'las'; stsas. *lész* 'łaka'; z pld.słow.: alb. *lis* 'dąb, drzewo'. — Falk ScSl IV 265—85 rekonstruował weczesnopsł. *dumbas 'dziupła': 'dziuplaste drzewo', dopatrując się tu wariantu z infiksem *-n-*, psł. **dūb-* > *dób-* do ie. *dheub-* 'głęboki, wydrążony; zagłębienie', psł. *dąbr* 'dolina'. — Schuster-Sewc LJSL XIX, 1972, 151—9 uważając bezpośrednio znaczenie 'dąb' za nowsze, sprowadzał psł. *dąb* do onomat. pierwiastka **dhū(m)b-*, **dhū(m)b-* 'bić, uderzać, stukać'. — Toporov-Trubačev Podneprovje 246 nie wykluczali pożyczki z prafiń. dial. **tamb-* > fiń. *tammi* 'dąb', mordwińskie *tumo*, *tumä* 'ts.' — Wg ESSM V 96—7 psł. *dąb* jest późną innowacją psł., która zastąpiła pierwotne *perk* < ie. *perkʷos (p. *peruna*) w związku z tabu. Nawiązuje do ie. **dheubh-* 'głęboki', 'zagłębienie', pierwotne znaczenie psł. *dąb* mia-

łoby być 'nizinny'. — ESSM V 145 dla zwrotu *stati dǫba* (*dǫbomь, dǫbǫkomь*) rekonstruuje (nie znajdującą należytego oparcia w materiale) prapostać **dubz, *dubǫz*, cały materiał da się sprowadzić do pierwotnego *dǫbz, dǫbǫz* (por. też Skok ER I 449). Cytowane przez ESSM maced. *dyba* adv. 'w dół głową' (MRS) nie jest notowane przez RMJ; sle. *dǫbek -bka* 'kwiatostan' tu nie należy, p. Bezlaj ES I 119. W. S. — W. R. — F. S.

dǫbz 2. *dǫba dǫbo* zach., pld. 'związany z dębem, dotyczący dębu'

~ pol. NO *Dęby* : *Demby -bego*, już od XV w. NM *Dęba, Dębe -bego*, dluz. NM *Dube* : *Dubo*, gluz. NM *Dubo -boko* (Pfuhl), czes. od XIII w. NM *Dubǫ* (Profous MJČ I 483);

sle. NM *Doba* (Bezlaj SVI I 136), sch. NM *Dǫba* (w Dalmaacji: Korčula, Dubrownik), *Dǫbǫ* przysiółek w Piwie (RJAZ). ~

Adi. do *dǫbz 1.* Archaiczny typ adi. utrzymany w Słowiańszczyźnie, zaświadczony zwykle w nominach propriach.

Taszycki PSS III 51—4, Bajerowa Onomastica III 1—12, 292—323.

W. S.

dǫbǫz dǫbǫzka : **dǫbǫz dǫbǫzka** 'mały, młody dąb', 'gałązka, pręt, kij dębowy', wsch. 'kłoda dębową', 'łódka wydrążona w pniu dębowym', zach. 'żołędź' *dǫbǫzka* : ~ pol. *dǫbek -bka* (już od XIII w. NO *Dǫbek, Dǫbko*, SSNO), rzadko *dǫbek -bka* : *-bku* dem. od *dǫb*, 'mały, młody dąb', dial. 'is.' (np. Dejna RKJĚ XXI 218, Górniewicz Malbork, Lorentz PW, Sychta SK), 'żołędź' (Zaręba AJŠ II m. 196, cz. II 59, Gruchmanowa Kramská 68), też *dǫbek, dǫbki* pl. 'kwiaty doniezkowe, zazwyczaj chryzantema, noszone na ementarz w dniu zmarłych' (np. Kucala PSM 61, Olesch Sankt Annaberg, Dejna l. c., Szymczak Domaniewek), połab. *dǫbǫk* 'drzewko', dluz. *dǫbk -ka* 'mały dąb; krzew dębowy' (dial. też 'żołędź', Sorb. SA III m. 103), *dǫbki* pl. 'małe dęby; zagajnik młodych dębów; zarośla dębowe', zazwyczaj NT (Muka III 26), czes. *doubek -bku* dem. od *dub*, 'dębezak' (stczes. *dǫbek -bka* : *-bku* 'is.'; już od XIII—XIV w. NO i NM, Gebauer Sl., Profous MJČ I 437), dial. *dubek* 'dębezak; chryzantema' (Horečka Frenštát), sla. *dǫbok -bka* dem. od *dub*; sch. dawne XVI—XVIII w. *dǫbak -pka* dem. od *dǫb* (RJAZ), nowsze i dial. 'gatunek czereśni; gatunek winorośli' (RSAN, Vuk);

strus. XV—XVII w. *дубѣкъ, дубѣкъ* dem. od *дубъ*, 'małe drzewo; mały dąb' (Srezn. SRJ XI—XVII), ros. *дубѣкъ -бѣкъ* dem., lip. od *дубъ*, dial. 'dębowa żerdź, belka; rodzaj łódki wydrążonej w pniu drzewa lub zrobionej z desek', 'chryzantema' (SSRJ, SRNG, Mirtov Don.), *дубѣку* pl. 'lasek z małymi dębami; zarośla dębowe', 'małe łódki' (Dal, SRNG: tu też o NT), ukr. *дубѣкъ -бѣкъ* dem., lip. od *дубъ*, pot. 'krótka, gruba kłoda, zazwyczaj dębowa' (SUM), dial. także 'kij, żerdź' (Zel.), brus. dial. *дубѣкъ -бѣкъ* dem. od *дубъ*, 'mały dąb' (Nosovič, Bjalinkevič Mohylew), często w NT *дубѣкъ*, pl. *дубѣкі, дубѣкі* (Mikratap. Bel. 77—8), od XVI—XVIII w. NO *Дубок, Дубко* (Biryła BA), o wsch.słow. NM *Дубок*, pl. *Дубку* p. Vasmer RGN III 109—10, 119—20. ~

dǫbǫz : ~ stpol. XV w. *dǫbiec* (dziś dial. też *dǫbiec*) *-bca* dem. od *dǫb*, 'młody dąb; kij dębowy', 'dąb ścięty, kłoc dębowy' (Słownik stpol., Karłowicz SGP, Pluta Dzierżysławice, Lorentz PW), od XV w. też NO *Dǫbiec* (SSNO), dluz. *dube -bca* 'lasek, zagajnik dębowy', zazwyczaj jako NT (Muka III 199), gluz. *dube -ca* (u Pfuha dem. od *dub*) 'kij dębowy', o NM *Dube* notowanych

od XIV w. p. Meschgang ONOlansitz 40—1, Eichler-Walther ONOlansitz 48—9, czes. *doubee* (dial. także *dubee*) -*bee* dem. od *dub* (od XIII w.), u Jungmanna też 'kij dębowy; klocek dębowy', stczes. już od XI w. NM *Dubec* (Profous MJČ I 484), od XIV w. NO *Dubec* (Gebauer Sl.), sla. *dubec -bca* 'mały, młody dąb';

ste. *dŭbec -bca* dem. od *dŭb* (też dial., np. Bezłaj ES I 105), od XIII w. NM *Dubec* (Bezłaj SVI I 136), sch. *dŭbac -pca* dem. od *dŭb* od XV w., 'dąb; dąb omszony, *Quercus lauriginosa*', 'ożanka właściwa, *Tenuriura chamaedrys*' (RSAN, RMat.), dawne (dziś dial.) także 'drzewo (w ogóle); wielkie, stare drzewo' (RSAN, RJAZ, Vuk), od XV w. też częste NT i NM (RJAZ, HDZ III 198), es. дубъць 'drzewo, arbor' (Miklosich LI'), bułg. NM *Дубѣцъ* (BER I 453);

strus. XVI—XVII w. дубѣць 'mały, młody dąb', 'pręt, różga' (SRJ XI—XVII), ros. *дубѣцъ -бѣцъ* 'pręt, różga, gałązka' (przestarz. 'wycior', STAN), dial. też *дѣбѣцъ -бѣцъ* 'mały, młody dąb', 'pręt, różga, gałązka; kijek' (*дѣбѣцъ* pl. 'chrust, susz używany na opał', SRNG), 'odrabiany kawałek młodego dębu służący do wyrobu obręczy; krótsza część cepa, bijak', bot. 'niektóre rośliny z rodziny motylkowatych, *Glycyrrhiza*' (np. Opyt, Opyt Dop., SRNG, Melničenko Jaroslavl, Mirtov Don.), ukr. *дубѣць -бѣцъ* 'pręt dębowy, gałązka, różga' od XVI w., rzadko dem. od *дуб* (SUM, Żel.), dial. też 'młody dąb; pręt dębowy' (Hrinčenko, Leks. Poleszja 33: Drohiczyn), 'trzonek noża' (Kmit Bojk.: *дубѣць -бѣцъ*), brus. *дубѣцъ -бѣцъ* 'gałązka, pręt dębowy, różga', dial. też 'pręty, którymi przymocowuje się wiązki słomy przy pokrywaniu dachu; skrócone pręciki dębowe, którymi umocowuje się paliki w płocie', 'gałązki brzozy, wierzby do wyplatania koszyków' (Nosovič, Šaternik Červ., Sejaškovič Grodno, Sejacko NLS 198), dial. poleskie *дубѣцъ -бѣцъ* 'pręt, którym umocowuje się wiązki słomy przy pokrywaniu dachu' (Leks. Poleszja 135). ~

Dem. od *dŭbъ* 1., o suf. -*okъ*, -*ecъ* p. I 93, 99—101.

W. S.

дубѣць zob. **дубѣцъ**

дубѣје n.: **дубовѣје** n. 'dęby; las dębowy, dąbrowa'

dubje: ~ stpol. XVI w. *dubie* 'dęby, miejsce porośnięte dębami' (SP XVI IBL), od XVI w. NM *Dubie* (od XIII w. też *Dēbie*, *Dobre Dēbie*), dziś tylko NM i NT (p. np. Rieger, Wolnicz-Pawłowska Warta 37), dluž. NT i NM *Dubje* (Eichler ONNlausitz 43, Muka III 137), czes. *doubi* n. (: arch. *dubi*, stczes. *dŭbie*) 'las dębowy, zagajnik dębowy, dąbrowa; młode dęby' (też dial., np. Pruska DSCh, Lamprecht Opava), 'gałązki dębowe', od XIV w. NM *Dubie* > *Dubi* (Gebauer Sl., Profous MJČ I 486), sla. dial. NT *Dábŭ*, *Dubia* (Habovštiak OChN: pola, role, haki);

ste. arch. *dŭbje* 'las dębowy', już od XIV w. NM i NW *Dobje* (Bezłaj SVI I 136; o NT p. Badjura LjG 262—3), sch. *dŭbje* od XVII w. (dawne od XIV w. *dubje*, w XVI w. *dubje*) 'dęby; drzewa' (książk. XVI—XVII w. *dubja*, *dublja* pl. 'ts.', RJAZ), o NM *Dublje* p. RJAZ, Vuk, ses. Zogr., Supr. дубице 'drzewa', srbulg. XIV w. дубице 'drzewa', dziś dial. tylko NT *Добѣ, Дѣбѣето, Дѣбѣето* (Christov Madan 189), *Дѣбѣето* (Zaimov MIPirdop 163), maced. dial. *dambé* 'dęby' (Malecki SW), *dŭbje* 'ts.' (Hendriks Radložda-Vevčani), zazwyczej NT *Дѣбѣ, Дѣбѣ, Дѣбѣ-Доимуре* (Pianka Top.), też NM i NT *Дѣбѣ* (Vidoeski Kumanovo 51), *Дѣбѣ* (Popovski Gostivar 114);

rus.-cs. od XII w. ДОУВНІЕ, ДОУВЕНЕ, ДОУВЬЕНЕ 'drzewa' (Miklosich LP), strus. od XIII w. ДОУВНІЕ, ДОУВЬЕНЕ 'drzewa; drzewa dębowe, dębowy gaj; żerdzie dębowe' (Srezn., SRJ XI—XVII), w XV—XVII w. też ДОУВЬЕНА f. coll. (> pl.) 'kije, żerdzie, bierwiona dębowe' (SRJ XI—XVII), ros. дубьѣ -бѣ 'kije, palki dębowe, dębezaki' (także u Dala), 'drewno dębowe używane na budulec', 'wysuszone i roztartą korą niektórych drzew; rozczyń z tej kory używany do garbowania skóry', przen. 'tępy, nierozgarnięty człowiek', dial. дубьѣ -бѣ : дубьѣ -бѣ 'dęby', też дубья : дубья pl. 'ts.' (SRNG), o NM Дубье p. Vasmer RGN III 134, ukr. дуб'я coll. 'dęby' od XIV w. (SSUM także 'las dębowy'), dial. дуб'я -б'я : дубля -бля 'ts.' (Hrinčenko), дубѣ, дублѣ 'kawalki drewna dębowego', 'garbnik dębowy' (Żel.), brus. дуб'ѣ = ros. дубьѣ, dial. дуб'ѣ, дуб'е, дуб'ѣ, дуб'я 'dęby; las dębowy; ogromne, wysokie dęby' (np. Jaśkin BHN 61—2, Bjałkevič Mohylew, Nar. slova 189), często w NT Дуб'е, Дуб'ѣ (Mikratap. Bel. 76). ~

Ze słow.: lit. NM Dubių (Vasmer RGN III 104), ngr. NM Δουμπιά (Vasmer SG 204).

dębowje: ~ stpol. XV w. dębowie 'lasek dębowy' (Słownik stpol.), dziś tylko NM Dębowie, czes. rzadko duboví n. 'zarośla dębowe, las dębowy, dąbrowa'; stę. przestarz. dęborje 'las dębowy';

ros. NM Дубовье (Vasmer RGN III 119). ~

Coll. do dębz 1., o suf. -je zob. I 86 (o rozszerzającym elemencie -ov- p. I 96). W. S.

dębnica 'las dębowy, dąbrowa', 'coś dębowego, coś związanego z dębem'

~ pol. dial. dębnica (kasz. dąbnica) 'las dębowy, dąbrowa', 'laska dębowa' (Sychta SK), 'deska spodnia wozu' (Dejna RKJL XXI 225), o NM i NW Dębnica p. np. SGKP; Rieger, Wolnicz-Pawłowska Warta 38, w języku liter. dębnica 'płyn farbujący, zawierający garbnik; rodzaj farby', dawne od XVI w. 'sok z dębianek (galasówek) używany do garbowania skór' (SP XVI IBL, L.), dłuż. dubnica 'mały las dębowy' (Muka, tu też polab. dąbnaję), czes. NM Dubnice, u Jungmannu dubnice 'garbnik z kory dębowej', 'miejsce, gdzie przygotowuje się garbnik', stł. dubnica 'garbnik z dębowej kory', u Kálala 'gatunek ziemniaków';

stę. NM Dobnica (Bezlej ES 105), sch. od XIV w. NM Dübница (też NW), od XV w. Dubnice f. pl. (RJAZ), bułg. NM Дѣбница (BER I 453);

ukr. dial. дубница 'woda, w której wyprawia się skóry, garbnik' (Żel.), ukr. dial. poleskie дубница 'lasek dębowy' (Leks. Połесьja 82: Listwin koło Żytomierza). ~

Od dębnъ, o suf. -ica p. I 98—9. Por. dębovica. W. S.

dębnikъ dębnika 'las dębowy, dąbrowa'

~ pol. od XV w. dębnik -ka 'las dębowy' (też dial., np. Karłowicz SGP; Sychta SK: dąbnik, tu także NT; o NM Dębnik p. SGKP), dłuż. NT dubnik -ka (Muka III 199), gluz. dubnik -ka 'las dębowy, dąbrowa, dębina', czes. dubnik, dubnik -ku 'las dębowy' (Jungmann z L.);

sch. NT i NM Dubnik -ka (RJAZ), u Stulicia z ros. dubnik -ka 'las dębowy' (RJAZ), bułg. dial. дѣбник 'las dębowy' (BER I 453, tu też NM Дѣбник);

strus. XVI—XVII w. ДОУВНИКЪ 'las dębowy' (SRJ XI—XVII), ros. dawne (dziś dial.) дубник -ка 'las dębowy' (SIAN, SRNG), ukr. od XV w. дубник

-ká 'las dębowy', brus. dial. *дубнік -ká* 'las dębowy' (BMM III 256), także *дубнік* 'część lasu, gdzie rosną dęby; zagajnik młodych dębów' (Jaškin BHN 62). ~

Por. pol. *dębnyk -ka* 'kora dębowa używana do garbowania skóry, czyli dębienia' (stpol. XV w. 'galasówka, narosł na liściu dębu', Słownik stpol.), dawne 'człowiek zajmujący się wyprawianiem skóry za pomocą kory dębowej' (z pol.: czes. u Jungmanna *doubník, dubník* 'galasówka'); bułg. dial. *дѣвник* przen. 'ocięzaly, gruby, niezgrabny człowiek' (BER I 453); strus. XVI—XVII w. *доуѣвникъ* 'dębowe deski, klepki' (SRJ XI—XVII), ros. dial. *дубнік -ká* : -кы 'uschnięte, suche drzewa', 'klepki dębowe do wyrobu naczyń, sprzętów', 'kadź do wyprawiania skór' (SRNG, SRSO Dop., Melničenko Jaroslavl), ukr. *дубнік -ká* 'duża dębowa kadź, w której wyprawia się skóry' (SUM, Hrinčenko).

Od *dębno*, o suf. -ikъ p. I 90—1.

W. S.

дѣвнѣ дѣвна дѣвно 'związany z dębem, dotyczący dębu; zrobiony z drewna dębowego', pln. 'związany z garbowaniem skóry, z wyprawianiem skóry w roztworze z kory dębowej'

~ pol. dawne od XVI w. *dębny* 'związany z dębem, dotyczący dębu; zrobiony z drewna dębowego' (już w XV w. subst. *dębne* n. 'opłata niszczana prawdopodobnie za prawo odzierania kory z dębów', Słownik stpol.), 'koloru dębiastego, koloru liścia dębowego', prawdopodobnie też 'przeznaczony do dębienia czyli do garbowania skóry' (SP XVI IBL, L.), dziś tylko w zwrotach zapach *dębny* 'zapach garbnikowy', skóra *dębna* 'skóra wygarbowana' (SJP PAN), dial. *dębne* jaja 'gatunek grzyba, bedłka' (Karlówiec SGP s. v. *dębny*), często w NT i NM *Dębna, Dębno* (np. SGKP II 19, 21—3), głuź. *dubny* 'dotyczący dębu; zrobiony z drewna dębowego' (Pfuhl: nie używane), 'koloru dębiastego', 'dobrze wygarbowany' (ib.: z pol.), czes. *duben -bna* subst. 'miesiąc kwiecień', już od XIV w. NM i NW *Dubná* f. (Gebauer Sl.), też NM *Dubné, Dubno* n., *Duben* m. (ib., Profous M.Č 1 489—90, Jungmann), dial. NO *Dubný* (Bělič Dol. 150), sła. NO *Dúbno* (Ryšánek Žil. kn.);

sch. wyjątkowe *dúban -bna -bno* 'związany z dębem; zrobiony z drewna dębowego; jak dąb' (RJAZ ze Stulicia), od XV w. NM *Dubno* n., także NO *Dubna* f. (RJAZ), cs. *дѣвнѣ* 'z drzewa, dotyczący drzew, arborum' (Miklosich LP);

strus. od XII w. *доуѣвнѣ* 'związany z drzewem, drewniany, z drzewa; związany z dębem' (SRJ XI—XVII, Srezn.), ros. dawno *дубный* 'związany z dębem; zrobiony z dębu' (dial. zazwyczaj w zwrotach *дубный* клей 'klej przygotowany z garbowanej skóry', *дубная* кожа 'wygarbowana skóra', Dal, SRNG; dawne też *дубная* трава bot. 'krwawnica różgowata, *Lythrum salicaria vulgaris*, używana do dębienia skóry', SIAN), dial. subst. *дубна* 'młody las, zarośla dębowe' (SRNG), o NT, NM, NW *Дубна, Дубно* p. np. SRNG, Smolickaja Oka 34, 44, 85, 202, 185, ukr. dawne od XIV w. NM *Дубно* (SSUM), dial. NM *Dubne* Wierch (Stieber TŁemk. I 17), u Żel. *дубный* 'związany z garbowaniem, dotyczący garbowania', brus. dial. NT i NM *Дубна*, pl. *Дубная* (Jaškin BHN 62, Mikratap. Bel. 77). ~

Adi. od *dęba* 1. z suf. -ьнъ, w językach pln.słow. w znaczeniu 'związany z garbowaniem skóry' widoczna jest też motywacja przez *děbiti děb'q* (zob.).

W. S.

dębny'akъ dębny'aka pln. 'las dębowy, dąbrowa'

~ pol. od XVI w. *dębniak -ka* rzadko 'las dębowy' (dial. także 'młody las dębowy; młody dąb', Dejna RKJL XXI 225);

ros. od XVII w. *дубняк -ка* : -кы 'drobny, mały, młody las dębowy', dial. 'gałązki dębowe; liście dębowe' (SRNG), ukr. od XVII w. *дубняк -ка* 'las dębowy; młody laszek dębowy' (SUM, Tymczenko), brus. *дубняк -кы* 'las dębowy; część lasu, gdzie rosną dęby' (też dial., np. MSDM 112: Mohylow, Jaśkin BHN 62). ~

Por. pol. *dębniak -ku* 'karłowaty dąb rosnący na końcu dąbrowy', 'grzyb rosnący na dębach, *Boletus cyanescens*', 'miód pitny konserwowany w beczce dębowej', czes. dial. *dubňák -ku* 'rodzaj kożucha' (Pfir. slov., Kott Dod. DSM), u Jungmanna też *dubnák* 'wielki dziki gołąb'.

Od *dębna*, o suf. -'akъ p. 1 89.

W. S.

dębъ dōb'a dōb'e zach. 'związany z dębem, dotyczący dębu'

~ pol. tylko NT, NM i NW *Dębi* Wierch, *Dębia* : *Dąbia*, *Dębie* (np. SGKP I 916—7, II 13, 15, 18, Stieber Tłemk. II 21, 77), dłuż. NW *Dubja -bjeje* (Muka), też NM *Dub'e -b'ego* (Muka III 137), czes. *dubí* 'związany z dębem, dotyczący dębu; zrobiony z drzewa dębowego' (Pfir. slov.). ~

Adi. od *dōbz* 1. z suf. -jъ.

W. S.

dōgia 1. (: dōga) 'zakrzywienie, zagięcie, krzywizna, łuk', 'tęcza, arcus coeli' (dōga p̄jety vōdō 'tęcza pije wodę'), o 'różnych przedmiotach mających kształt łukowaty, np. lekko wygięta, w formie łuku, klepka w drewnianym naczyniu, w beczce'

~ pol. dial. w różnych postaciach fonetycznych, np. *dęga*, *dōga*, *dąga*, *dūnga* (wyjątkowo ze Śląska *dęg*, z okolic Ropezyc i z Podhala *dąg*) 'klepka w beczce' (szczegółowo o zasięgu w Młpol. i na Śląsku zob. Małecki-Nitsch AJPP m. 88, MAGP III m. 112, XII m. 595, Dejna AGK m. 543, RKJL XXI 218, 225, Zaręba AJŚ III m. 304—5, Karłowicz SGP, Herniczek-Morozowa Paster. I 57, II 61, Basara Śląsk 55) od XVII w. (u L. z Potockiego *dąga* 'jedna z deseczek, z których składa się dno beczki'), dial. także na oznaczenie różnych przedmiotów kształtem przypominających podłużną i wygiętą klepkę beczki, np. *dęga* 'łuk' (już w XVI w. u Strykowskiego *duha* 'łuk', SP XVI IBL, z ukr.), 'sztaba u wierzei; żelazna sztaba, zakładana w drzwiach stajennych', 'pałuk przy koszyku', 'poręcz u drzwi', 'szabla', 'szpara w beczce' (Karłowicz SGP, SJP PAN, Słownik Mickiewicza, Reczkowa JP XLVII 63), stpol. XV—XVI w. (po jednym przykładzie, Słownik stpol. *dąga* i SP XVI IBL zapisane u Calepinusa *dęga*) a dziś dial. 'tęcza, arcus coeli' (o zasięgu na terenie Śląska p. Zaręba l. c. m. 305—6, MAGP VI m. 262, Dejna PLP I m. 281, Małecki-Nitsch l. c. m. 347, Reczkowa l. c., szczególnie s. 64 i 68, Kupiszewski SM 78—9, Basara o. c., wyjątkowo także z okolic Skierniewic, p. Dejna RKJL XXI 225, AGK m. 759; poza wymienionymi formami także, poświadczone już w XVI w., *duha* z po-granicza czes.-sla. 'tęcza'), dial. *dōga pije wodę* (Reczkowa l. c. 70: Sucha Zaolziańska, Pluta Dzierżysławice; Zaręba Siolkowice: *dęga pije* tak mówi się o tęczy, gdy pojawi się cała na niebie, dawno XV—XVIII w. *dęga* (w XV w. *dąga*) 'pręga na ciele (od uderzenia), blizna, szrama, vibex, cicatrix' (też dial. 'pręga na twarzy', Karłowicz SGP z okolic Drohiczyzna, 'pręga na ciele od uderzenia', Maciejewski Chelm.-dobrz. 180), głuź. rzadkie *duha*

'luk', 'tęcza' (u Pfuha z gwiazdką; według Machka ES³ 133 z czes.), czes. *duha* 'klepka w beczce' (dial. *douha* 'ts.', Voráč ČNJ I 29; *duhy* pl. 'klepki', Kubín Kladsko 174), 'tęcza' od XIV w. (dial. *douha* 'ts.', Pruska DŠCh), w obu znaczeniach także u Jungmanna (co do znaczenia 'tęcza' por. stczes. XIV w. przykłady: *Nebeský obruč, jemuž fiekají duha vodna; duha v oblacích 'arcus in nubibus', Gebauer Sl., Flajšhans Klaret, duha pije vodu* (SSJČ; por. Beneš ČP 203: někdo pije jako *duha*), stczes. XIV—XV w. *duha* 'pręga od uderzenia, sina pręga od uderzenia biczem' (np. rána bičová na kóži *duhy* čini 'livorem facit'), sla. *dúha* 'tęcza', 'klepka w beczce' (w obu znaczeniach też dial. *duha*, Buffa Dlhá Lúka, Sipos Bükk-Gebirge), pit' ako *dúha* 'dużo pić' (SSJ);

sla. *dōga* 'klepka drewnianego naczynia' (Pleteršnik, SSKJ, Tominec Črni vrh), 'tęcza' (Pleteršnik), sch. *dūga* 'wygięta klepka drewnianego naczynia' (też u Vuka i dial. np. czakaw., HDZ I 157, Jurišić Vrgada *dūga* 'doli lamina': da mogu ... les seć za *duge*, r. 1275), 'krótka dębowa deseczka', dial. 'plyta w prasie do wytłaczania oliwek', 'miara cieczy', jako NT *Dūga*, *Dūga* na oznaczenie wąwozu (RSAN, RJAZ), *dūga* 'tęcza' (też lud. z Serbii u Vuka; *duga* ... živo biće koje pije vodu, SMR 111) od XVI w. (RJAZ, Vrančić; por. Staehowski MS PAN 19 s. 49: *duga* 'iris' z r. 1603), 'malowany, barwny pas na tkaninie', dial. 'luk, zwykle ze skóry, pod szyją zaprzężonego konia' (RSAN, RJAZ), cs. *дуга* 'tęcza' od XII w. (SJS), bułg. *дуга* 'odcinek obwodu koła, luk, zakrzywienie' (RBKE), 'lekką wygiętą klepką beczki' (to też dial., np. Gerov, BDial. I 247: Sofijskie, III 55: Ichtimańskie, Stojkov Banat), dial. *dang'á*, *dangá* 'obręcz beczki' (Koseska BSM 43), *дуга* 'wąski płat czegoś', np. плат на *дугу* (Gerov), *дуга* 'długa szczelina w czymś' (Gerov, por. Mladenov BTR), 'nie wypieczony, twardy, długi pas nad dolną skórką chleba' (BDial. V 168: Rodopy), *дуга* 'światne koło wokół Księżyca' (Koseska l. c.), *дуга* 'tęcza' (też dial., Gerov, BDA I m. 266, II m. 279, z Dobrudży *дуга*, *дуга*, M. Mladenov Dobrudža 407; por. Koseska l. c. 40 i mapa 20: *дуга* i *дуга*, zob. też Tolstoj OLA 1974 s. 25), co do lud. wierzenia, że *дуга* *није* zob. Vakarelski Etnografija 488 (por. wyrażenie *до дуга* w zwrotach: *пуня*, *ям до дуга* 'do sytości, bardzo dużo', Mladenov BTR 635), maced. *daga* 'klepka beczki', 'warstwa, pokład gleby' (RMJ), dial. wyjątkowe *daga* 'tęcza' (Reiter Titov-Veles 148), *дуга* *није вода* 'tęcza pije wodę' (Tolstoj l. c. z Macedonii Egejskiej: Lerin);

strus. *дуга* 'lukowato wygięta część czegoś, np. uchwyt, rękojeść w kształcie luku, pałaka' od XVI w., 'tęcza' od XI w., 'część uprząży końskiej: drewniany kabłąk służący w zaprzęgu jednokonnym do przymocowania gązew chomąta do holobli' od XVI w. (Srezn., SRJ XI—XVII, Laut Dict. Old Russ.), ros. *дуга* 'część linii krzywej, krzywizna półkolista, luk' (o akcentcie p. Kiparsky Wortakzent 214), o 'czymś mającym kształt krzywej, wygiętej linii' (np. *брови дуга*, SRJ), 'część uprząży końskiej: drewniany kabłąk służący w zaprzęgu jednokonnym do przymocowania gązew chomąta do holobli' (dial. *дуга* i pl. *дуга* też na oznaczenie różnych przedmiotów podobnych kształtem do luku, np. 'część wozu, sań, pługa; żelazne łąki przy siodle; dolna część wręgu statku; rodzaj półobręczy przy sprzęcie rybackim', 'żelazna płyta używana przy mrowaniu sklepienia pieca' itp.; ze znaczenia 'luk, kabłąk przy zaprzęgu konnym' rozwinięte znaczenie 'wóz' dobrze znane w dialektach: Słowarь CSRJ, SIAN, SAR, Opyt, Dal, SRNG, Słowarь

Urala, SRSO Dop., Słownik Rjazan., Mirtov Don., Słownik Don., Słownik Kuzbassa), dawne XVII—XVIII w. *dyza* 'uchwyt w kształcie łuku, kabłąk u kotła' (np. два котла з *дыгамі*, Comakion Mang.), dial. *dyzá*, *dyzá-pádyza* 'tęcza' (według Dala stare i dial. pln., szczegółowo o zasięgu tego znaczenia w dialektach zob. SRNG, Tolstoj l. c. 23, Słownik Urala; por. też SAR, SLAN, Słownik CSRJ z przykładem wziętym z języka es.), dial. *Padyza-dyza!* не *неї* пашы *соды!* (Dal, por. Moszyński KLS² II 1, 467), od końca XIX w. w różnych znaczeniach przen. (zob. Šauskij ESRJ 204), znane i w NM, np. *Дыза* Большая, *Дыза* Малая (Vasmer RGN III 135), ukr. *dyzá* 'część linii krzywej, krzywizna półkolista, łuk', od XVI w. 'część uprzęży końskiej: drewniany kabłąk służący w zaprzęgu jednokonnym do przymocowania gazew chomąta do holobli' (Tymčenko, Syn. Slav. 112), dial. *dyzá*, *dyzá* 'kleпка becзki, cebra' (SDU 53, Kmit Bojk. 67), również na oznaczenie różnych wygiętych lukowato przedmiotów, np. *dyzu* 'łubki do unieruchomienia złamanej kończyny' (Kmit l. c.; p. także Żel., Hrinčenko), *dyzá*, *dyžá*, *dyžá*, *dyza* 'tęcza' (Żel., SDU 78, temk. *duha*, Stieber AJLemk. m. 291, bardziej szczegółowo o zasięgu w dial. p. Tolstoj l. c. 24) od XV w. (Tymčenko), brus. *dyzá* 'część linii krzywej, krzywizna półkolista, łuk' (BRS; też w różnych znaczeniach specjalnych na oznaczenie przedmiotów wygiętych lukowato, np. dial. *dyza* *ý* *соза*, 'rodzaj półobrzeży, do której przymocowuje się przednią część sieci rybackiej', 'koromysło, nosidło do noszenia wiader z wodą', NS 220, BMM III 257, Šaternik Červ., Bjałkevič Mohylew, Sejacko NLS 195—6, Sejaškovič Grodno), rzadziej *dyzá* 'tęcza' (DABM Komentarze s. 901; *dyzá* *воды набірае*, BMM III 257; por. Jaškin BHN 43), poleskie *dyzá* 'część uprzęży końskiej: drewniany kabłąk służący w zaprzęgu jednokonnym do przymocowania gazew chomąta do holobli', 'obrzeż na beczcze' (Leks. Poleszja 169), 'tęcza' (Lysenko SPH); z wsch. słow.: pol. dial. *duha*, *duga*, *duwa*, *dula*, *duja* 'drewniany kabłąk przy zaprzęgu jednokonnym, służący do przymocowania gazew chomąta do holobli' (SJP PAN, Słownik Mickiewicza, SWil., Sławski SE I 245, por. Belarуска-по́льска́я іза́лексы, Minsk 1975, s. 51—2), czes. *duga* 'drewniany kabłąk przy konnym zaprzęgu' (SSJČ), chyba i sla. dial. *duha* 'kabłąk przy saniach nad głowami koni' (Kálal). ~

Ze słow.: węg. *donga* (w formie *dunga* już w r. 1233) 'kleпка becзki' (ze słow. *doga*, Kniezsa MNSJ I 1, 158), od XVI w. *duga* 'ts.' (z sch. *duga*, Kniezsa l. c. 163, Skok ER I 454), rum. *dungă* '(barwny) pasek, prążek', 'kant, krawędź, zgięcie', 'grzbiet, tylec noża', 'szew na pończosze' (Mihăilă Impr. 55, Cioranescu DER 306).

Wyraz bśl.: *dāngā*. Pierwotnie derywat prymarny nomen actionis > nomen acti od pierwiastka *deng-* < ie. *dhengh-* 'cisnąć, tłoczyć, krzywić, wyginać; pokrywać, leżeć na czymś'. W związku z rozwojem znaczenia powodującym zatrąę motywacji pierwotna oksytoneza (właściwa abstraktem) została zastąpiona przez akcent właściwy wyrazom niemotywowanym. O akcentuacji i budowie p. Kuryłowicz Acc. 185, 238—9, 283 uwaga nr 88, 356, Kiparsky Wortakzent 214, Sławski SP I 60—1. Por. *mōkla* : *młōka*, *dorg'la* : *dirga*. Dokładne odpowiedniki: lit. *dangà* : *dānga* 'przykrycie, okrycie, pokrycie', 'dach, strzecha', 'odzież', *dangūs* : *dāngus* 'sklepienie niebieskie; niebo', 'podniebienie', 'przykrycie, nakrycie, baldachim', lot. *daŋga* 'kał, węgiel', *daŋdzis* 'dzwono koła': lit. *deŋgti dengiū* 'przykryć, okryć', 'przyodziać', 'ostonić', *diŋgti* 'zniknąć gdzieś, przepaść' (< *'zostać przykrytym'), lot.

sa-dingti 'przemarznąć, stać się sztywnym' (o wokalizmie łot. p. Mühlenbach I 437). Rozwój znaczeniowy 'zakrzywienie, łuk' > 'tęcza' ma liczne paralele w wielu językach, por. np. łac. *arcus* 'przedmiot łukowato zakrzywiony': 'łuk, rodzaj broni': 'tęcza', niem. *Regenbogen* 'tęcza': *Bogen* 'krzywa linia, łuk' (Meillet DEL³ 79, Kluge EW¹⁸ 590—1, por. Reczkowa l. c. 68—9). Fraza *doga pjeťs vodę* niewątpliwie psl., oparta na powszechnym u ludów słow. i innych wierzeniu, że tęcza wysysa dla chmur wodę z jezior, rzek, studni itp., por. np. u Plauta *Ecce ... bibit arcus, pluet credo hercle hodie 'tęcza pije wodę, będzie deszcz'* (zob. Moszyński KLS² II 1, s. 467—9, Tolstoj l. c. 44—5).

Buga RFV LXVII 236, Trautmann BSW 44—5, Sławski SE I 145—6, Pokorny IEW 250, Vasmer REW I 378. — Berneker SEW I 217 (za nim Brückner SE 88), ostatnio ESSM V 99, łączyli z *dęga, dęgati, dęgъ*. Nie widać podstaw. — Machek ES² 133 nawiązywał nieprzekonująco do pierwiastka łęg- p. *tęga, tęgnęti*. — Skok ER I 454 rozdziela *dūga* 'arcus pluvius' od *dūga* 'dolii lamina', uważając wyraz w drugim znaczeniu za pożyczkę. Nieprawdopodobne. S. S. — T. Sz. — F. S.

doga 2. zob. *nedoga*

doga 2. zob. *nedoga*

doga *doga* 'siła, moc; zdrowie'

~ pol. dial. w wyrażeniu idzie w *dąg* 'wychodzi na użytek, na tuszę, o jedzeniu' (Sławski SE I 141, Kucala PSM 191), czes. *duh duhu* tylko w wyrażeniu typu *jit k duhu* 'wychodzić na zdrowie, służyć' (już stczes. *přichodí k duhu*, *nejde lidem k duhu*, ESSM V 150 z kartoteki Słownika stczes. w Pradze), też dial. np. *Nejde mu to v duh*, *nebylo mu to v duh* 'nie przypadło do gustu, do smaku' (Bartoš DSM: wałaskie), *Tatom (otcům) synků to nebylo v duh* 'všod, nie podobało się, nie byli z tego zadowoleni' (Bartoš l. c.), *sla, duh duhu* tylko w połączeniu *ist', byt' k duhu* (niekomu) 'przynosić korzyść, użytek, być użytecznym' (SSJ), u Kálala *duh* 'użytek, zdrowie, siła'. ~

Na ogólnosłow. zasięg wyrazu wskazuje *nedoga*: *nedoga* (zob.).

Por. 1. bułg. dial. *dižas* 'chorowity' (BER I 454 z okolic Trojanu, odsyła do *nediz*), może z *nedzas*?

2. brus. dial. *nie dūhu* 'słaby, chory' (Federowski LB VII 237).

Stare nomen z wokalizmem -o- do *dęgnęti*. — Nieprawdopodobne objaśnienie Machka ES² 394 widzącego w *nedoga* skrótowiec z *nedolęga* (zob. *dolęga*), *dęga* miałyby powstać z *nedoga* po odrzuceniu *ne-*. Zob. *dęga*. — Materiał pol. i bułg. przemawia przeciwko przyjmowanej przez ESSM V 150 postaci *duga* (p. też *dęzma*).

Berneker SEW I 190, 217—18, Sławski SE I 141—2, Vasmer REW I 378, II 209, Skok ER II 510. S. S. — T. Sz.

dqsati dqsaję, zwykle *dqsati sę dqsaję sę* 'nadymać się, wydymać się', zazwyczaj 'nadymać się w gniewie, złości, sapać ze złości, złościć się, gniewać się'

dqsati: ~ sla. (?) u Jungmanna *dušati -ām* 'sapać' (z Palkovića), 'gniewać się';

sch. dial. *dūšati -ām* 'złościć się, bocyć się', 'chrząkać, o świni' (RSAN). ~

dqsati sę: ~ pol. *dąsać się dąsam się* 'okazywać niezadowolienie, wzgardę,

gniew, grymasić, stroić fochy; sapać z gniewu' (wieprz marudzi z tyłu, *dąsa się* i zgrzyta, Słownik Mickiewicza), też dial. (Dejna RKJL XXI 218, Szymczak Domaniewek I 149; shi.-kasz. *dqsac sq*, Sychta SK I 234, Lorentz PW I 152), stpol. XVI w. *dęsać się* 'nadymając się, wydymając się wydawać silne, nieprzyjemne odgłosy', Mącz.: nadymać się, *dęsać*, trzaskać z nadejści = łac. tonare, detonare (wg SP XVI IBL „okazywać niezadowolenie”, tu chyba w znaczeniu pierwotnym 'wydawać nieprzyjemne odgłosy'), do znaczenia 'nadymać się, wydymać się, wzdymać się' nawiązują frazy np. woda pieni się, *dąsa* (Słownik Mickiewicza), dial. w Borach Tucholskich chleb się *dąsa* 'rośnie' (Sychta l. c.);

sch. *dūsati se* 'złościć się, krzywić się, boczyć się na kogo' (też dial., RSN);

ukr. *dýcamuŕ -caюся* 'złościć się; ciężko oddychać, dyszeć' (Hrinčenko, Smal-Stoćkyj Sl V 29), z pref. *nadyćamуся -caюся* 'nadymać się, puszyć się' (Hrinčenko). ~

Por. też sło. dial. *dusēti -im* 'sapać z gniewu, złości' (Pleteršnik: Bela Krajina).

W poszczególnych językach słow. pojawiają się dewerbalne rzeczowniki: pol. *dąs*, pl. *dąsy* 'grymasy, fochy' (późne, od XVIII w., por. u L. *dąsy* i sapy; dial. rzadkie, np. Szymczak Domaniewek, kasz. pl. *dqsē*, Sychta SK I 233); z pol.: czes. *dus* 'sapanie z gniewu, dąsy' (Jungmann); sch. dial. *dūsa* 'zawiść, złość, nienawiść' (Czarnogóra, Bośnia, Lika, RSN, RJAZ, p. też Skok ER I 461).

Intensivum na *-sajq -sati* od *dōti dsmq* 'dąć', o budowie p. I 51—2, por. Berneker SEW I 218. M. Ś.

dqsъ dąsa 'dym'

Na taki wyraz zdaje się wskazywać pol. dial. *dąs* 'dym' (Maciejewski Chełm.-dobrz. 32).

Archaiczny derywat z suf. *-sa* (p. II 31) od *dōti dsmq* 'dąć, wiać' < ie. *dhem-*, *dhema-* 'dąć, wiać; dym, mgła'.

Tu nie należą nowsze deverbativa typu pol. *dąs*, *dąsy* 'fochy, dąsy', o czym nieprzekonująco Sławski SE I 141. Por. *dqsati*. M. Ś.

dōti dsmq imperf. 'wiać, dąć, dmuchać, głównie o wietrze' (*větrъ dsmetъ*), 'wydmuchiwać powietrze za pomocą odpowiedniego urządzenia, np. miecha' (*dōti mēchomъ*), *dōti se* 'nadymać się, wydymać się; dostawać wzdęcia', iter. *dymati dymajo*

dōti: ~ pol. od XV w. *dąć dmę*, dial. kasz. też *dmię* (dial. niekiedy z tendencją do przechodzenia do koniugacji *-no/-ne*, np. kasz. *dic, dqc dmę, dnę*, p. AJK IX, cz. II 222, X, cz. II 71) 'dmuchać, wiać' (*wiatr dmie; dąć miechem*), 'dmuchaniem wydobywać głos na odpowiednich instrumentach', 'wydawać głos, grać, o instrumentach', dawne 'stawać się zarozumiałym, zadzierać nosa', połab. *dāmē* 3 sg. praes. 'dmie, dmucha', stczes. od XIV w. *dūti dmu* (dziś *douti duji*, odmiana oparta na postaci inf., p. Gebauer HMČ III, cz. II, 177, 185—6, dial. tylko *duť duju*, zob. *duti*) 'wiać, dąć, dmuchać' (*vietr dme, XV w.*, dziś *vitr duje*), nowsze 'powiewać', 'wzłymać, nadymać, wzbierać' (Přfr. slov., u Jungmanna też 'wydmuchiwać, czynić pustym w środku, cavare');

sło. tylko z pref., np. *nadōti nadmēm* 'wzdąć, nadać, wzdąć się, nadać się' (Pleteršnik), sch. od XVI w., dziś przestarz. i dial. *dūti dmēm* (: *dūjēm*,

p. *duti*) 'wiał dąć' (*vjetar dme*), 'dąć w ogień przy pomocy miecha kowalskiego' (*duti u mijež*; por. też przysłowie nie może se i *dut* i kovat 'nie można robić jednocześnie dwóch rzeczy', RJAZ, RSAN), scs. Supr. дѣти дѣма 'dmuchać, wiać', es.-chorw. XIV—XV w. дѣти дѣма 'ts.' (SJS);

strus. od XIII w. доути дѣмоу (taka odmiana do XVII w.; typ доути доуио w przykładach późnych, z XVII w., SRJ XI—XVII, Srezn.) 'dmuchać, wiać, dąć; wydmuchiwać', 'powodować wzdęcie, wzdymać', 'pracować miechami, dąć miechami' 'być czynnym, pracować, o dymarce' (доути роулоу, жеазо 'wytapiać w dymarce rudę, żelazo'), 'wzdymać się, burzyć się' (вѣлѣ дѣмѣ), ros. tylko u Dala *dymь dmy*: *dýio* (p. *duti*), w innych słownikach (też dial.) *dymь dýio* 'wiać, dmuchać' (*dymь мехами*), 'wydmuchiwać coś, np. szkło', przen. 'szybko poruszać się', 'robić coś bez przerwy', 'pić w dużej ilości, złopać', 'bić, walić, chlastać', pot. i dial. 'rozdymać, nadymać', dial. też 'zapalać światło, lampę', ukr. od XVI w. *dýmu dmy* (: *dýio dýmu*, p. *duti*), ale imperat. *dmy* (u Tymčenko z przewagą odmiany typu *dymu dmy*, zwłaszcza w formach refl.) 'wiać, dmuchać, dąć' (*aimep dme*), 'dąć miechem' (por. np. *rozdyсь як ковальскыи мѣх*, Hrinčenko II 260), 'wydmuchiwać, np. szkło', pot. 'złościć się, dąsać się', 'biec, iść, jechać', pot. 'pić, złopać', 'mocno, silnie bić'. ~

dōti sę: ~ pol. *dąć się* 'stawać się zarozumiałym, pysznić się, zadzierać nosa' od XV w., stpol. XV—XVI w. 'wzdymać się, nadymać się' (Słownik stpol., SP XVI IBL), stczes. *dūti sē*, dziś *douti se* (dial. *dut sa*) 'nadymać się, wzdymać się' (dial. 'dostawać wzdęcia, o zwierzętach domowych', Malina Mistřice, Gregor Slav.-buč.), dial. też 'gniewać się, dąsać się' (Bartoš DSM);

sch. *dūti se* 'nadymać się, wzdymać się', 'złościć się, dąsać się', scs. Supr. дѣти сѣ 'nadymać się, puchnąć' (апрокѣ дѣмѣ сѣ), es.-serb. XIV w. дѣти сѣ 'dąsać się, złościć się', stbulg. XII w. дѣти сѣ 'nadymać się pychą, pysznić się' (Praxapostolus Slepčensis, SJS);

strus. доутица 'wzdymać się, pęcznieć', 'pysznić się, puszyć się; chępić się', ros. *dýmься* 'rozdymać się', przestarz. i pot. 'pysznić się', pot. 'złościć się, dąsać się', dial. 'puchnąć', 'łopotać na wietrze', przen. 'cierpieć', 'bić się, tłuć się', 'lać się, o cieczy' (SŁNG), 'naprężać się, wysilać się' (Słovary Rjazan.), ukr. *dýmься* 'nadymać się, napelniać się powietrzem', przen. 'puszyć się, wynosić się ponad innych', 'dąsać się, złościć się'. ~

W poszczególnych językach słow. też wtórne postaci inf., oparte na temacie praes.: pol. dial. wyjątkowe *dmóć* 'dąć' (Karłowicz SGP: Cieszyńskie), czes. *dmouti dmu* (też dial., np. laskie *dmuć*, Lamprecht Opava) 'nadymać' (vitr plachty *dmul*), arch. 'dmuchać', *dmouti se* 'nadymać się; wzbierać, wzdymać się' (Přir. slov.), sla. książk. *dmūt' sa* 'nadymać się, podnosić się' (SSJ), sch. tylko *dmuti se dmem se* 'turgere' (RJAZ: Stulić, tu też *dmjeti dmit* 'flare, spirare'); ros. dial. *dmamь dmy* 'rozdmuchiwając ogień', 'czynić pełnym, tłustym', *dmámься* 'gniewać się, sierznić się', dial. też *dmamь dmy dmiuь* imperf. 'rozdmuchiwając ogień' (u Dala i Słovary CSRJ: eerk. 'napelniać powietrzem, nadymać', 'czynić hardym, pysznym'), *dmámься* 'nadymać się, puszyć się; złościć się, dąsać się' (SŁNG, Dal), brus. *дзъмьѣмь -мь* 'wiać, o wietrze; dmuchać', *дзъмьѣмь* 'dąsać się, gniewać się' (też dial., np. Šaternik Červ.), dial. także *dmáyo dmy*: *dmy* 'rozdmuchiwając ogień', *dmáyo* 'nadymać się, dąsać się' (Nosovič).

Iter. *dymati*: ~ pol. *dymać dymać*, przestarz. i dial. 'dąć, dmuchać miechem kowalskim' (*dymać miechem*, por. już w XV w. *dymadło* 'miech ko-

walski', Słownik stpol.), dziś pot. i dial. 'iść prędko, bieć, pędzić', dial. także 'sapać', 'nieść ciężar' (Szymczak Domaniewek), kasz. *dīmac -mā* 'dmuchać', *dīmac -aiq* 'spieszyć się, pędzić' (Lorentz PW I 138), zwykle jednak z pref. *nadīmac (sq)* 'pęcznić, nabrzmiwać', polab. *dāimə* 3 sg. praes. 'dmucha, wieje', *votēr dāimə* (Lehr-Splawiński, Polański SE I 97), dłuż. *dymas -mam* 'dmuchać, rozdmuchiwać', głuź. *dymać* 'dmuchać' (Pfuhl), czes. *dýmati -mám* 'dać, dmuchać np. miechem kowalskim' (*dýmati miechem*, też dial., np. Bartoš DSM; stczes. XVI w. *měchy dymati*, Gebauer Sl.), stczes. od XV w. *dýmati -maju* : *-mu* też 'wiać, dać, o wietrze, dmuchać' (A *dymali su větroré*), 'chuchać, dmuchać na coś';

sle. tylko z pref. *nadīmati -am* : *-ljem* 'napęniać powietrzem', *nadīmati se* 'nadywać się, pęcznić, nabrzmiwać' (SSKJ, Pleteršnik), sch. *dīmati dīmām* (dawne, np. u Stulicia i Vuka też *dīmājēm*) 'ciężko oddychać, dyszeć', poet. 'oddychać', dawne i dial. 'dmuchać, dać miechem' (*dīmati u mehove, mehovima*), dawne od XV w. 'wiać, dmuchać, zwykle o wietrze' (*vjetar dīma*, RSAN, RJAZ), ses. Supr., Cloz. *наддымати са -маж са* 'nadywać się, nabrzmiwać, pęcznić', 'wynosić się nad innych, chełpić się' (SJS, por. też śrbulg. XIII w. *наддымати са -маж са* 'nadywać się, wzdymać się');

strus. tylko z pref., od XI w. *наддыматиса* 'nadywać się, wzdymać się', 'napinać się, naprężyć się', 'pysznic się, chełpić się' (por. też *наддыманік* 'dęcio, dmuchanie', *наддыманіе мѣшиное*, Srezn.), ros. tylko z pref., pot. *вздымать -маю* 'wznosić', 'rozdywać, wzdymać' (SSRJ II 303), dial. 'orać, rozpulchniać ziemię' (SRNG: Świerdłowski), ukr. dial. *дұмату -маю* 'dać miechem kowalskim' (*міхом дұмату*), SUM, Hrinčenko, Żel., brus. *надзімаць -маю* 'napęniać powietrzem, gazem, nadywać', 'stroszyć pióra, o ptakach', *надзіміцца* 'nadywać się, pęcznić', 'obrażać się, dąsać się; puszyć się', 'stroszyć pióra, o ptakach'. ~

Do ie. *dhemə* : *dhem-* 'kurzyć się, dymić się, palić się', 'dać, wiać'. Dokładne odpowiedniki: lit. *dūmti* (= psł. *dōti*, *o* akutowane) *dūmti* (praes. na *-ie-*; por. pol. dial. kasz. *dmieć*, archaizm?) 'wiać, dać', stind. *dhāmati* 'dmie, wieje', 'rozdywać, nadywać', oset. *dymyn* : *dūmun* 'dać; nadywać'. Por. też formacje nominalne: stpr. *dumsle* 'pęczcherz moczowy' (także lit. *dūmplės* 'micchy').

Berneker SEW I 244—5, Trautmann BSW 63, Sławski SE I 141, Skok ER I 462, Vasmer REW I 383, Toporov Prus. I 391, Abaev ES I 382—3, Pokorny IEW 247—8. — Vaillant (GC III 160—1, 233) rekonstruował dla psł. jeden czasownik *duti dāmō* (z **deumti*; inf. *dōti* wg niego wtórny, tylko w pol. i sle.), *duti dūjō*. Nie widać podstaw. W. B — M. Ś.

dōžati dōžajō (*dužati dužajō*) pln. 'stawać się silniejszym, nabierać siły, mocnieć', *dōžati sę* (*dužati sę*) 'zмагаć się, borykać się, walczyć'

~ pol. dawne od XVI w. *dużec -żeję* 'stawać się mocnym, silnym, nabierać siły, mocnieć' (SP XVI IBL, L.), dawne XVIII w. u L. *dużac się* (dziś dial., np. Mazur Bilgoraj; Karłowicz SGP: Tykocin, Drohiczyń s. v. *dużac się*; *dużac się*): dial. *dużac się* 'walczyć, zмагаć się, mocować się z kimś' (Karłowicz SGP: Litwa), czes. *dužeti -žim* 'stawać się mocnym, silnym' (Jungmann z L.), sła. *dužiet'* (u Kálala też *dužet'*) *-žiem* 'stawać się silnym, mocnym, mocnieć, nabierać siły, wzrastać' (SJS);

ros. dawne XVIII w. *дужети = силети, преогати* (Buk. Leks., tu też bez znaczenia: *дужати* : *дужати*), nowsze *дужеть -жэю* 'stawać się silnym,

mocnym, dużym, zdrowym, mocnieć, zdrowieć (np. SIAN, SAR), dial. *дюжеть -жюю, дюжеть -жюю* 'mieć siły, być w stanie coś zrobić, wytrzymać', 'utrzymywać się w siłach, o ludziach', 'być przydatnym, o rzeczach', 'znosić, wytrzymywać, cierpieć' (SRNG), u Dala *дюжеть* 'stawać się silnym, rosnąć, mocnym, dużym', tu także dial. zach. *дүжамься* 'waleczyć, zmagać się, mocować się', ukr. dawno *недүжати* 'chorować, niedomagać' (Bileckij-Nosenko), dziś dial. też *дүжати* (*дүжати*, Żel.) 'nabierać sił, przychodzić do sił, odzyskiwać siły, mocnieć, stawać się mocnym, krzepkim' (SUM), także w wyrażeniu *дүжати в силу* 'mocnieć, odzyskiwać siły' (Żel.), *дүжамься, дүжамься, дүжамься* (з км) 'waleczyć, zmagać się, mocować się' (Hrinčenko, Żel., Kmit Bojk.), brus. *дүжамь -жюю* 'pokonywać, przewycięzać, zwyciężać', *дүжамь* 'waleczyć, zmagać się' (też dial., np. Šaternik Cerv.), pot. *дүжамь -жюю* 'nabierać sił, mocnieć, wracać do zdrowia; wzmacniać się, stawać się silniejszym' (także dial., np. Panjucie LNH 76—7, 92; Nosovič: *дүжамь* 3. sg. praes. *дүжамься*). ~

Denominativum od *дожь, дожь*: *дузь*, o budowie p. I 47. Por. *dożiti*. — ESSM V 166—7 nie biorąc pod uwagę postaci z -q-, rekonstruuje psk. *dužati*, co uważa za derywat od *дужь, дузь*. W. S.

dožiti dožę (*dužiti dužę*) pln. 'mieć siły; przemagać, przewycięzać; czynić silnym, mocnym'

~ pol. *dużyć -że* 'iść, zmierzać w określonym kierunku i celu, śpieszyć się; zmierzać do czego, starać się, chcieć coś wykonać' (też dial., np. Olesch Sankt Annaberg: *dużyć*, Dejua RKJL XXI 218, Szymczak Domaniewek, Ramułt; Lorentz PW: *dużec dužę*), już od XV w. *nadużyć* 'wyrównać, zrównoważyć' (Słownik stpol.; kontekst przemawia raczej za rekonstrukcją znaczenia Sławskiego SE I 141 'przemóc, przewyciężyć'), czes. dial. *dužiti -žim* 'czynić silnym, mocnym' (stczes. od XIV w. *ne-dužiti -žu -žis* 'niedomagać, chorować', Gebauer Sl.), *dužiti se* 'tyć, przybierać na wadze' (Přir. slov.);

ros. dial. *дүжамь -жю* 'grabić, łupić, zdobywać siłą': (zazwyczaj) *дүжамь -жю* (o ekspresywnej palatalizacji nagłosowego d- p. *дүжь* s. v. *дузь*) 'mieć siły, być w stanie coś zrobić, wytrzymywać', 'utrzymywać się w siłach, w zdrowiu, o starych ludziach', 'być przydatnym, zachowywać zdolność, o rzeczach', 'przewycięzać, pokonywać, opanowywać', 'nieść; wieźć', 'stawać się soczystym, nabrzmiwać, dojrzawać, o roślinach' (SRNG, Słovaryj Urala, SRSO, Słovaryj Kuzbassa), *не дүжамься* 'nie można, nie da się' (Dal), ukr. rzadko (tylko z negacją) *недүжамься -жамься* 'czuć się źle, chorować, być chorym, niedomagać' (SUM), brus. u Nosoviča *дүжамь -жюю* 'pokonywać, zwyciężać w walce, бороть, одолевать в борьбе', 'nabierać sił, wracać do zdrowia'. ~

Denominativum od *дожь* 'siła, moc': 'silny, mocny' (p. *ne-dožę*): *dožь*: *duзь* 'wyróżniający się siłą, mocą, wielkością' (o zmieszaniu w słow. *дож*: *дож*- p. Brückner KZ XLII 342—3, SE 104—5, Sławski SO XVIII 281—2, SE I 142), o budowie zob. I 57. Znaczenie pol. *dużyć* 'zmierzać, iść w określonym kierunku, starać się' sekundarne, rozwinięte z pierwotnego konkretnego 'mocować się, przemagać', por. paralelne znaczeniowo pol. *usiłować*: *siła*, czes. *snažiti se* 'dążyć': sch. *snaga* 'siła, moc' (Sławski SE I 142). O należącem tu zapewne lit. *dėngti* 'bieć', *dangėntis* 'przenosić się gdzie indziej, przesiedlać się' p. Fraenkel LEW I 88—9. — Inaczej Buga Izv. XVII 22,

Bezenberger BB XII 241, ESSM V 100 łączący pol. *dążyć*, lit. *deñgti*, *danginti* 'wędrować, dążyć' z gr. *ταχύς* 'prędko' (którego etymologia w rzeczywistości niejasna, p. ostatnio Frisk GEW III 861—2) i rozpatrujący pol. *dążyć* w izolacji od podanych tu odpowiedników słow. i od psł. *dogz* 'siła, moc' (odpowiedniki w innych językach słow. ESSM V 167 zamieszcza pod *dužiti*, co uważa za derywat od *dužiti*). — Zob. *duż* i Sławski SO XVIII 281—2 (mylnie zrozumiane przez ESSM V 100). W. S. — F. S.

dążyć *dążyćna dążyćno* zach. 'silny, mocny; zdrowy'

~ pol. dial. *dążny* (= *dężny*) 'sytny, treściwy, pożywny' (Lipnica Górna koło Jasła), czes. przestarz. *dužný* 'soczysty, mięsisty, o owocu', dial. 'tłusty; silny' (Přir. slov.), też moraw. *dužný* (ale w przykładzie *dužný*) 'silny' (Bartoš DSM), sła. dial. *dužný* 'zdrowy, silny' (Kálal). ~

Adi. z suf. *-bnz* od subst. *dogz* (zob.). Por. *duż* : *dąż*.

T. Sz.

drabina pln. 'ustawione pionowo lub skośnie dwie równoległe żerdzie albo drągi (może też jedna belka z przymocowanymi do niej szczeblami lub wyrąbanymi w niej otworami) połączone poprzecznymi szczeblami, służące do wspinania się do góry i schodzenia w dół, *scalae*' (o desygnacie p. Mozyński KLS² I 668—9), 'podobne kształtem przedmioty służące do różnych celów' (zwłaszcza 'jasła do umieszczania paszy dla zwierząt', może także 'boki wozu, sań w kształcie drabin')

~ pol. *drabina* 'dwie równoległe żerdzie drewniane, dwa pręty metalowe lub dwa sznurki połączone poprzecznymi szczeblami, służące do wchodzenia i schodzenia' od XV w., 'w stajni: dwie żerdzie drewniane z poprzecznymi szczeblami, za które zakłada się siano dla koni', 'bok wozu drabiniastego' (w tych znaczeniach też dial., np. MAGP I m. 36, cz. II 107—8, Małecki-Nitsch AJPP m. 131—2, Zaręba AJŚ II m. 26—7, cz. II 8, Kucala PSM 99, 142, Szymczak Domaniewek, Dejna RKJL XXI 247; także 'jedna z dwóch żerdzi, z których składa się drabina', Sychta SK; 'stojak do szpul z osnową', 'nitki osnowy niesymetrycznie przetkane wątkiem wskutek niewłaściwego naciśnięcia pedałów; skaza wzdłuż tkaniny powstała przez zerwanie się nitki osnowy', Falińska PST I 55), dawne 'narzędzie obłęźnicze', 'coś olbrzymiego, wysokiego, np. o człowieku, o koniu' (SP XVI 131, L.), już od XV w. pl. *drabiny* pot. 'wóz drabiniasty, boki wozu w kształcie drabin' (dial. też 'drągi w drabinie wozu; jasła', np. MAGP l. c., Zaręba l. c., Karłowicz SGP), czes. dial. rzadko *drabina* 'drabina do wchodzenia i schodzenia, *scalae*' (Bartoš DSM: Frýdecko), 'jasła' (Přir. slov.), 'drabina wozu' (Siatkowski Kudowa II 106), sła. dial. *drabina* 'drabina (z przýbitymi do niej szczeblami) do wchodzenia lub schodzenia', 'bok wozu drabiniastego', 'jasła, drabina do karmienia zwierząt' (SSJ, Kálal, Sipos Bükk-Gebirge, Buffa Dlhá Lúka, Matejčík Novohrad 124, 135), a Jungmanna *drabiny* pl. 'półkoszki, drabiny wozu';

ros. dial. *драбина* : *дробина* 'drabina (do wchodzenia i schodzenia); bok wozu drabiniastego; wóz z drabinami do przewożenia siana, snopów' (np. Dal, SRNG, Opyt, Mirtov Don.), też *драбіны* pl. 'drabina na siano w stajni', 'rodzaj wozu do przewożenia np. słomy, siana', 'podstawa wozu (bez nadwozia), szkielet wozu' (SRNG), ukr. *драбіна* 'drabina do wchodzenia i schodzenia, *scalae*' od XVII w., 'boczna część wozu lub sań z poprzecznych i poziomych żerdzi', 'drabina na siano w stajni' (także dial., np. SDU 47,

94, o geografii wyrazu p. Dzendzelivskýj UZLP 52—3), dial. *drabiny* pl. 'rodzaj wozu' (KDO 421: Bukowina), brus. *drabiny* pl. 'drabina do wchodzenia lub schodzenia', 'wóz, fura', pot. 'krata, drabina przy wozie', dial. 'drabina do wchodzenia i schodzenia', 'drabina w stajni, jasła', 'drabina do suszenia np. wyki, siana', 'boki wozu w kształcie drabin; deski, jakie kładzie się na dno wozu; podstawa wozu bez kół', 'wóz do przewożenia siana, słomy', 'wóz wyjazdowy, furmanka' (np. Nosovič, Bjałkevič Mohylew, MSDM 123, Sejačko NLS 163—4, NS 172, Šatalava BDS, Sejaškovič Grodno), przen. 'zebra u zwierząt' (Nosovič), *drabina* 'drabina do wchodzenia lub schodzenia; drabina do karmienia zwierząt, jasła' (Nosovič, Šaternik Červ., Sejaškovič Grodno), 'bok wozu' (BMM III 253, też *drabina*, ib. 256), dial. poleskie *drabina* 'drabina do wchodzenia lub schodzenia; drabina położona na dachu przy kominie', 'część wozu' (Leks. Poleszja 135), także *drabiny*, *drabiny* pl. 'drabiny wozu; bok wozu w kształcie drabiny' (ib. 167—8). ~

Derywat od *drabs*, *drabs* 1., o strukturalnej funkcji suf. *-ina* zob. I 122.

drabъ 1. zob. **drabs**

W. S. — W. B.

drabъ 2. *draba* zach. (pln.?) 'kawał płótna, chusta, szmata'

~ gluź. *draby* m. pl. 'stare szmaty, lachmany', według Pfuhla 'allerhand Kleidungsstücke, Kleiderwerk', czes. dial. moraw. *z-draby* m. pl. 'galgany, lachmany' (Jungmann). ~

Tu może też należą: 1. ukr. dial. *драб -ба* 'oberwaniec, obdartus, włóczęga, galgan' (SUM, Hirnčenko, Żel.), *драбiця, драбiця* 'kobieta odziana w lachmany, żebraczka' (por. Smal Stočkyj SI V 29), co do rozwoju znaczenia por. np. pol. *galgan* 'lachman, szmata': 'obdartus, nędzarz; niepoń, lajdak, hultaj', niem. *Lumpen* 'galgan, lachman, szmata': *Lump* 'obdartus; niepoń, lajdak, lotr', nie można jednak wykluczyć, iż jest to ten sam wyraz co ukr. *драб* 'uzbrojony pacholek', pol. *drab* 'hultaj, lotr', stpol. 'piechur; pacholek', czes. *dráb* 'pieszy żołnierz w średniowieczu; strażnik, dozorca', zapożyczenie niem., p. Sławski SE I 160; por. także ukr. dial. *драбiця, драбiця* 'дрянцъ' (Kmit Bojk.);

2. czes. dial. moraw. *nádrabi* 'sprzęty, naczynia' (Bartoš DSM; zob. Matzenauer LF VII 46, według którego także 'szaty').

Zapewne od ic. pierwiastka *der-*, p. *derti derq, dšrati derq*, z determinantem *-b-*. Odpowiedniki w bałt.: lit. *dróbė* 'delikatne) płótno, tkanina, prześcieradło, powłóczka', *dróbilė* 'prześcieradło, chusta, płachta', lot. *drābule* 'ts'.

Matzenauer LF VII 45—6, Berneker SEW I 219, Buga RR II 253—4, Fraenkel LEW 100, ESSM V 100—1 (łączy *drabs* 2. z *drabs* 1., p. *drabs*).

W. B.

drabъ f.: **drabъ 1.** *draba* pln. 'ustawione pionowo lub skośnie dwie równoległe żerdzie albo drągi (może też jedna belka z przymocowanymi do niej szczeblami lub wyrąbanymi w niej otworami) połączone poprzecznymi szczeblami, służące do wspinania się do góry i schodzenia w dół, drabina, scalae' (o de-sygnacie p. Moszyński KLS² I 668—9), 'podobne kształtem przedmioty służące do różnych celów' (zwłaszcza 'jasła do umieszczania paszy dla zwierząt', może także 'boki wozu, sań w kształcie drabin')

drabs: ~ stpol. od XV w. *drab -bi* f. (stpol. i dial. też *dráb' -bi*; dziś dial. *dráb -b'e*: *dráb' -b'é*, Sychta SK; *drab -bi* f., Maciejewski Chełm.-dobrz. 88; *drop -b'i*, Zareba AJŚ II m. 26, cz. II 8) 'drabina do wchodzenia i schodzenia,

scalae', 'wóz drabiniasty' (dial. także wtórne *drabia*, *draba* 'ts.', 'bok wozu drabiniastego', np. MAGP I m. 36, cz. II 106—8, Zareba l. c., AJK VII m. 333, cz. II 166, Karłowicz SGP, Maciejewski l. c., Lorentz PW), od XVI w. 'przegroda w stajni w kształcie drabiny umieszczona poziomo, służąca do uwiązywania koni (bydła) i zakładania siana, vacerra', 'urządzenie do torturowania przez naciąganie, wyciąganie stawów', dial. *drabie* pl. t. 'boki wozu drabiniastego; wóz drabiniasty' (np. MAGP l. c., Zareba l. c., Zareba Siolkowice, Pluta Dzierżysławice, Tomaszewski GL, Maciejewski l. c., Górniewicz Malbork), stczes. *drabie* 'trabale; lignum, quod transit per rotas' (Gebauer Sl.), u Jungmanna z L. *drab -bi* 'wielka drabina wozu';

ros. dial. *дрáбы* pl. 'wóz drabiniasty do przewozu siana, słomy' (w tym znaczeniu też *дрáбы*: *дрябѣ*, sg. *дрáба*, SRNG), *дрáбу* 'sztaluga, którą kładzie się na podstawę wozu przy przewożeniu gałęzi' (SRNG), ukr. dial. *драб* 'wóz drabiniasty' (SDU 47), *драб -бу* 'drabina wozu' (Kmit Bojk.), *дрáбу -бі* pl. 'boki wozu drabiniastego' (KDO 421: Bukowina), brus. dial. *дрáба* 'wóz drabiniasty' (Sejacko NLS 163), 'szkapa' (Mat. Minsk II 43), zazwyczaj *дрáбы* pl. 'drabina', 'drabiny wozu', 'wóz z bokami w kształcie drabin; wóz drabiniasty', 'podstawa wozu; wóz bez boków; wóz' (np. Nosovič, Bjałkevič Mohylew, Nar. slova 67, Šatalava BDS, Sejaškovič Grodno, BMM III 253; wg Sejacko NLS 163 z pol.), przen. 'kości; zebra; sterzące kości i zebra; kościce, szkielec' (np. Nosovič, MSDM 137; Rastorguev Brjansk, Šatalava BDS, Sejaškovič l. c.; też liter., BRS), 'pędy ogórków bez liści' (NS 67), *дрáбу* pl. 'rusztowanie do suszenia prosa', 'drabina' (Nar. slova 223). ~

Por. derywaty: 1. czes. dial. *drabica* 'dyszel pluga' (Bartoš DSM, Jungmann: *drabice*);

2. pol. dial. *drabca* 'rodzaj drabiny w stajni do umieszczania paszy dla zwierząt, jasła' (Zareba Siolkowice: *droupeca*);

3. pol. pot. i dial. *drabka* (*drábka*) 'drabina', 'mała drabina, drabinka', 'drabina, za którą zakłada się paszę dla zwierząt', 'jedna z dwu drabin na wozie do zwożenia zboża, siana' (o zasięgu postaci i znaczenia p. MAGP I m. 36, cz. II 106—8, IX m. 420, cz. II 54, AGM I m. 35, cz. II 115, I m. 48, cz. II 127—8, II m. 79, cz. II 54—5), także 'drewniana uprzęć na parę wołów' (Maciejewski Chełm.-dobrz. 92, kasz. 'jarzmo', Lorentz PW, Sychta SK), 'stojak do szpul z osnową', 'przyrząd do kręcenia powrozów' (Falińska PST I 55), pl. *drabki* 'wóz drabiniasty'; ros. dial. *дрáбка* 'wóz roboczy' (SRNG), ukr. od XVII w. *драбкѣ* pl. (wg Hrinčenki m. pl.) 'drabiny wozu', brus. dial. poleskie *дрáбка*, pl. *дрáбку* 'pudło wozu lub sani z dwu boków w kształcie drabiny; drabina u wozu' (Leks. Poleszja 167—8).

drabs: ~ pol. dial. *drab -bu* 'drabina' (Dejna RKJL XXI 247; w tym znaczeniu też *draby* pl. t., AJK VII, cz. II 166), dawne wyjątkowe *draby* pl. t. 'wysokie słupy obsadzone w ziemi, na których wznosi się rusztowanie przy budowach' (SJP PAN za SWil.), stczes. XIV—XV w. *drab*, *draby* 'trabale; lignum, quod transit per rotas' (Gebauer Sl.);

brus. dial. *драб -ба* 'drabina wozu', 'podstawa wozu' (Bjałkevič Mohylew, Sejacko NLS 163), dial. poleskie *драб* m. (też pl. *дрáбы*) 'nadwozie wozu lub sani; drabina wozu', 'żerdź, szczebel w drabinie wozu' (Leks. Poleszja 167—8). ~

Tu też z hiperpoprawnym *r* (p. Vasmer REW I 375) ros. dial. *дряб* m. 'kosz, nadwozie wozu' (SRNG).

Por. derywaty: 1. czes. dial. *drábec -bce* 'dyszel pluga' (Jungmann, Pfir.

slov.), sła. dial. *drabec* 'ts.' (Kálal); brus. dial. poleskie *драбуні* pl. 'drabiny wozu' (Leks. Poleszja 168);

2. pol. dial. *drabek -bka* 'drag, szczebel w drabinie wozu' (Dejna RKJŁ XXI 247); ukr. *полудрабок -бка* 'bok wozu drabiniastego'.

Etymologia niepewna. Zwykle łączy się z niem. *Treppe* 'schody' (wyraz dniem. i śrniem.: zach. *trapp, trappe*, wsch. *treppe*), pierwotne znaczenie podstawowe 'stopień schodów, gradus' (podstawą onomatopieczne niem. *trappen* 'deptać, ciężko stąpać', dniem. *trappen* 'stąpać').

Miklosich EW 49, Berneker SEW I 219, Stawski SE I 60, Vasmer REW I 375. — Inne objaśnienia nie oparte na należytych podstawach: Brückner SE 94—5 uważając *a* za niepol. (zamiast *o*), łączył z brus. *dópoð* 'kosz', lit. *dárbas* 'roboty', p. *dorba*. — Machek ES² 125 nie wykluczał, że prapokrewne jest łac. *trabs trabis* f. 'belka, pień drzewa; okręt; dach; dom' (związane etymologicznie z lit. *trobà* 'dom, budynek', lot. *trāba* 'budynek', p. Trautmann BSW 330). — ESSM V 101 łącznie z psł. dial. zach. *drabs* 'lachman, odzienie' (p.), nawiązywał do *đsrati đerg* (p.), ie. *der-, dera-, drē-*.

W. S. — W. B. — F. S.

drabsnъ drabsna drabsno pln. 'związany z drabiną, mający kształt drabiny' ~ pol. dawne od XVI w., dziś dial. *drabny*: *drabny wóz* 'wóz mający boki z drabin, wóz drabiniasty' (SP XVI IBL, Karłowicz SGP, Górniewicz Malbork);

ukr. dial. bojk. *драбнүү* viz 'wielki wóz, wóz drabiniasty' (Kmit Bojk., SDU 47), *драбнѣ зворѣ* = *полудрабок* 'bok wozu drabiniastego, drabina wozu' (Kmit Bojk.). ~

Por. wskazujące na większy zasięg derywaty: sła. *drabňak* 'wóz drabiniasty' (Buffa Dlhá Lúka), brus. dial. *драбнѣк* 'ts.' (Sejaškovič Grodno).

Adi. od *drabs*, *drabs* l. z suf. *-nъ*.

W. B.

dragati se dragaję se zach. (i pld.?), zwykle z pref. *vaz-*: *vъzdragati se vъzdragaję se* 'ociągać się, wzbraniać się, opierać się'

dragati se: ~ sch. dial. *drágati se drágām se* 'spierać się, klócić się' (RSAN; Jurišić Vrgada: *drāgāti se*). ~

vъzdragati se: ~ pol. *wzdragać się* (też *zdragać się*) *-gam się* 'nie chcieć czegoś zrobić; wzbraniać się, opierać się' (także dial., np. Karłowicz SGP też *wzdrażać się*, dawne od XVI w. *zdrażać się -šam się* 'ts.'). czes. *zdráhati se* (: dawne n Jungmanna *vzdráhati se*) *-hām se* 'nie chcieć czegoś; wahać się, ociągać się', książk. i przestarz. 'wzbraniać się, opierać się', sła. *zdráhat' sa -ham sa* 'ociągać się, wahać się' (SSJ);

sch. rzadko *zdragávati se zdrágāvām se* 'odczuwać duże podniecenie, rozdrażnienie' (przynależność do naszej rodziny niepewna, nie można wykluczyć związku z *drágati drágām*: *drágati -gām* 'delikatnie dotykać, głaskać, pieścić; okazywać komuś, że jest miły; rozweselać kogoś; dogadzać, trafić do gustu, sprawiać przyjemność', co jest wyraźnym denominativum od *drág*, psł. *dorgъ*. ~

Do psł. *dorga* l., *drǫgnoti, drǫgati* 'ciągnąć, targać, rwać, drzeć, trzeć'. Mniej prawdopodobne nawiązanie do ie. *dherāgh-* 'ciągnąć' (Pokorny IEW 257): stnord. *draga* 'ciągnąć', może i łac. *trahō* 'ciągnę' (*dhraghō p. Walde-Hofmann II 698—9, Meillet DEL³ 1235). — Dawniej łącono z stind. *drághate* 'wyteżęza siły, wysiła się, męczy się, dręczy się', goc. *trigō* 'smutek', stwniem. *trāgi*,

dziś niem. *träge* 'ociężały, leniwy, gnuśny' (Berneker SEW I 219—20, Persson Beitr. I 47; do niem. *träge* nawiązywał jeszcze Machek ES² 713), por. Mayrhofer KEWA II 75, Kluge EW¹² 786. F. S.

dramiti 1. *drām'q* pld., (wsch.?) 'potrząsając powodować przebudzenie ze snu, z drzemki, budzić', 'powodować drżenie, dygotanie'

~ sle. *dramiti* : *drāmiti* -*mim* 'potrząsając) powodować przebudzenie ze snu, z drzemki, budzić' (SSKJ; według Pleteršnika 'aus dem Schläfe oder Schlummer rütteln, wecken'), książk. 'powodować, że coś się rozpoczyna, wzbudzać, rozruszać', przestarz. 'zakłócać, mącić', sch. dial. kajkaw. *raz-drāmiti* (*se*) 'obudzić (się) ze snu, z drzemki' (Skok ER I 435, Magner, A Zagreb Kajkavian Dialect, 1966, 71, Lang ZNŽO XIX 310: *rezdrāmiti se*), *dramiti se* 'budzić się z drzemki' (Magner l. c.), w RSN wyjątkowe *drāmiti* -*mim* zapewne 'rwać, szarpać, o bólu' (kako mu noga od „reumatizma” *drami*). ~

Na większy pierwotnie zasięg wyrazu zdają się wskazywać derywaty: 1. sle. dial. *drāmcati* -*cam* = *dramiti* (Pleteršnik), por. tu może też należące czos. dial. *drāmčat* 'strącać' (*drāmčat* jabłka, Kott Dod. DSM);

2. sle. dial. *drāmpati* (: *drānfati*) -*am* 'szorstko rozbudzać potrząsając, budzić' (Pleteršnik);

3. sch. dial. czakaw. (Istria) *dramusāt* -*sān* 'potrząsnąć kims' (Jardas ZNŽO XXXIX 390: Kastav);

4. bułg. dial. *drāmēukam* 'zaczepiać kogoś' (BER I 420: Michajlovgrad);

5. ros. dial. *drāmiamy* -*imo* 'drażnić' (SRNG: Woroneż).

Semantyka czasownika wskazuje na związek z psl. *drmati* 'targać, szarpać, trząść, potrząsać'. Być może bezpośrednią podstawę derywacyjną stanowiło psl. *drōmīti* (zob.). — Niepokoii bliskie głosowo ale przeciwległe znaczeniowo psl. *drēmīti* 'drzemać'; Skok l. c. łącząc *dramiti* i *drēmīti* przyjmował apofonię **drēm-* : **drōm-* (zob. jednak *dramiti* 2.). — Wyławca słownika Skoka (p. Skok l. c.) i za nim ESSM V 109 (z rekonstrukcją *drēmīti*) łączą z *drēmīti* przyjmując w sch. rozwój *ē* > *a*, co ze względu na zasięg postaci z -*a-* i semantykę nieprawdopodobne.

Bezlaj ES I 110.

W. B.

dramiti 2. *drām'q* pld. 'łagodzić ból, cierpienie, uśmierzać ból'

~ sch. dial. (Bośnia, wsch. Serbia) *drāmīti* -*mim* 'łagodzić (ból, cierpienie)', 'pocieszać w żalu' (RSN). ~

Zapewne szczerunkowo zachowane pierwotne causativum od *drēmīti*, co do apofonii *a* : *ē* por. np. *saditi* : *sēsti*. Pierwotne znaczenie 'powodować, że ktoś usypia, drzemie, usypiać', stąd 'uśmierzać, łagodzić ból, cierpienie umożliwiając zaśnięcie, zdrzemnięcie się'. — ESSM V 109 rekonstruuje prapostać *drēmīti, dopatrując się tu rozwoju *ē* < *a*. Nie widać podstaw, por. też *dramiti* 1. W. B.

drapa zob. **drapъ 1**

drapati *drapaję* (: *drap'q*) 'rozrywać, rozdzierać, rozszarpywać, zwłaszcza czyniś ostrym, np. pazurami, paznokciami, scabere, radere; skrobać, pocierać czymś ostrym, scalpere, laniare', 'szybko biec, uciekać, czmychać', **drapati se** 'se scabere, radere', 'z trudem pięć się w górę, wdrapywać się'

drapati: ~ pol. *drapać drapię* (stpol. do XVI w., dziś sporadycznie dial.

drapam drapasz, p. MAGP X m. 458) 'skrobać, pocierać, szarpać czymś ostrym, zwłaszcza paznokciami, pazurami' od XV w. (*drapający* 'drapieźny', XV w.), 'łaskotać, drażnić skórę' (w XV w. 'świerzbic, prurire'), stpol. od XV w., dziś dial. 'rozdzierać, drzeć, rwać, rozrywać': zęby *drapać* 'rozrywać zębami' (por. dial. 'spulchniać ziemię np. kultywatorem', Maciejewski Chelm.-dobrz. 104, Szymczak Domaniewek, w tkactwie 'obrywać główki lnu', 'czesać wełnę, len na specjalnych szczotkach, grzebieniach', Falińska PST I 55), stpol. też 'bić, ranić, kaleczyć, gryźć; katować, torturować', stpol., dziś czasami dial. (np. Szymczak Domaniewek) 'grabić, plądrować, lupić, rabować', stpol. też 'wyzyskiwać, uciskać' (SP XVI IBL), ponadto przestarz., rzadkie 'spiesznie lecieć, czmychać' (L. XVIII w., SW), dłuż. *drapaś drapju* (dial. *drapam -aś*) 'skrobać, drapać, czyścić np. zgrzeblem' (końce z drapacom *drapaś*, Muka), gluż. *drapać drapam* 'radere, scalpere, scabere' (też dial.: Michalk Neustadt), czes. od XV w. *drápati drápu drapeš* (u Jungmanna też *drápám*) 'ryć, skrobać, rozrywać coś, głównie paznokciami, pazurami; ranić', dial. 'targać, szarpać, rozrywać np. odzienie', 'skubać pierze' (Bartoš DSM, Svěrák Karlovice), sla. *driapat* 'skrobać, drapać, rozrywać paznokciami, pazurami lub w ogóle czymś ostrym; rozrywać na kawałki', 'skubać pierze', 'łaskotać, świerzbic', przen. 'wydrapywać, wyrywać coś komuś na siłę', 'wydawać ostre, chrapliwe dźwięki';

sle. *drápati -pam (-pljem)* 'targać, szarpać', przestarz. 'skrobać, drapać, scabere' (SSKJ), u Pieteršnika też przen. 'wydawać, wywoływać szmer' (*drapati* začelo, o dežju), sch. *drápati drápám* (lud. *drápljém*) 'skrobać, drapać paznokciami, pazurami', 'rozrywać, rozdzierać' (w tym znaczeniu w RJAZ jako dial. kajkaw. i pln.sztokaw.), żargonowe 'jeść, zreć' (Trojanović JF V 225), dial. też 'gryplować', przen. 'bazgrać', 'rzepolić; drażnić uszy', 'harować, ciężko pracować', bułg. dial. *dpánam -au* (u Mladenova BTR też *dpánя*) 'drapać się, zwłaszcza prostacko się czochrać', przen. 'usilnie dążyć do czegoś, ubiegać się o coś' (BDial. III 213, IV 198), 'bić', 'bazgrać' (BDial. II 76), też 'iść po omacku po złej drodze' (Strandža, BDial. I 81, BER I 421), maced. *dpána* 'skrobać, drapać, scabere';

ros. *dpánamь -ajo* 'lecieć, czmychać' (SSRJ), dial. zach. *dpánamь -ajo*, pld. *dpánamь -ajo* 'skrobać, drzeć, rozdzierać paznokciami, pazurami', dońskie *dpánamь* 'gryzmolić, bazgrać' (SRNG, Dal), ukr. *dpánamu* : *dpánamu -ajo* dawne i dial. 'skrobać, drzeć, rozrywać paznokciami, pazurami' (Hrinčenko; u Tymčenki od XVI w. *dpánати*), dziś tylko przen. 'szybko lecieć, czmychać, pierzchać' (SUM, Żel.), brus. *dpánamь -ajo* 'skrobać, drapać', dial. też 'czmychać, uciekać' (Nosovič, Šaternik Čery., MSDM 20). ~

drapati się: ~ pol. *drapać się* 'se scabere' od XVI w., 'iść z trudem, wysiłkiem: wchodzić na górę, wspinać się; przedzierać się' (od XVIII w., L., także dial.: Szymczak Domaniewek), dłuż. *drapaś se* 'skrobać się, czochrać się', gluż. *drapać so* 'ts.' (Zeman), 'mozolnie leżeć, wdrapywać się' (Pfuhl), czes. *drápati se* 'gmerać, szperać', 'leżeć z trudem, gramolić się', sla. *driapat* sa 'se scabere' (również dial.: Buffa Dlhá Lúka), 'rwać się, targać się', 'gramolić się, wdrapywać się', 'chcieć się gdzieś dostać';

sch. *drápati se* 'czochrać się, drapać się, skrobać się, se fricare', 'strzępić się, rozdzierać się, np. o odzieży z powodu zniszczenia, złego stanu', dial. 'kłócić się, toczyć spory' (RSAN, Vuk), bułg. dial. *dpánam ce* 'se scabere, se fricare' (Mladenov Vidin), maced. *dpána ce* 'ts.', ponadto 'naigrawać się, platać figle', dial. 'drażnić, zaczepiać';

ros. dial. *дрѣнаться* : *дрѣнаться* 'se scabere, se fricare, często o kocie' (SRNG), ukr. *дрѣнатися* 'se scabere', 'wdrapywać się, wspinać się' (Hrinčenko, Tymčenko od XVII w.), brus. *дрѣнаница* 'se scabere', dial. 'wydzierać się skądś, z czegoś; przedzierać się dokądś, gdzieś', 'wydrapywać się' (Nosovič, Bjałkevič Mohylew). ~

Por. też sch. *derŭpati se* 'bez przerwy płakać, o dziecku': *derati se* (RJAŻ II 314; dopatruje się tu funkcji augmentatywnej).

Pierwotna postać *drapati -pajo*, iter. do *drapiti*, podobnie jak *lapati* : *lapiti*, *nosati* : *nositi* (I 47). Zanikanie podstawy derywacyjnej spowodowało zatrącenie funkcji iter. Z zatrąceniem motywacji związana zmiana typu koniugacyjnego (z typu *-ajo -ati* na *-ŭ -ati*). Machek ES² 126 niepotrzebnie oddzielał *drapati* 'szybko biec, uciekać', por. paralelne znaczenie w *drati derŭ* 'szybko iść, biec, spieszyć się, o żywiołowym ruchu'.

M. Ś. — F. S.

drapežiti drapežŭ pln. 'wydzierać siłą, porywać; rabować, łupić'

~ stpol. od XV w. *drapieżyć* 'rabować, łupić, plądrować', 'zabierać siłą, porywać', 'zabijać, mordować, pożerać' (SJP PAN jako dawne; Słownik stpol., SP XVI IBL, L.; z pol. czes. u Jungmanna *drápežiti* 'rabować, łupić, porywać siłą');

stukr. XV—XVII w. *дрѣжжѣти* : *дрѣжжѣти* 'rabować, żyć rozbojem' (Tymčenko), brus. dial. *дрѣжжѣць* 'bić, siec', 'grabić, łupić' (Nosovič). ~

Denominativum od *drapežŭ*. Por. psł. *lupežiti*, pol. u L. *grabieżyć* (p. Sławski SE s. v. *lupieżyć*).

M. Ś.

drapežŭ drapeža pln. 'wydzieranie siłą, grabienie, grabież, rabunek'

~ stpol. XV—XVII w. *drapież* 'rabowanie, plądrowanie; grabież, rabunek', 'to, co zostało zrabowane, zagrabione, łup wojenny, spolia' (SJP PAN, Słownik stpol., SP XVI IBL, L.), czes. dawne i dial. *drápež* 'grabież, rabunek' (Jungmann, Bartoš DSM). ~

Na szerszy zasięg wyrazu wskazują derywaty: sła. dial. *drápežŭnjŭ* 'skłonny do grabieży, do łupiestwa', *drápežstvo* 'grabież, rabunek' (Kálal), strus. XVII w. *дрѣжжѣство* 'grabież' (SRJ XI—XVII), brus. dial. *дрѣжжѣски* 'sandaly' (Mat. Minsk 55). Zob. też *drapežnъ*.

Abstractum deverbale od *drapati*, *drapiti*, por. tak samo zbudowane synonimiczne np. *grabežŭ*, *kradežŭ*, *lupežŭ*. O suf. *-ežŭ* p. I 69—70.

M. Ś.

drapežnъ drapežna drapežno pln. 'skłonny do wydzierania siłą, skłonny do grabieży; okrutny, zaboreczy'

~ pol. *drapieżny* 'napadający na inne zwierzęta, żywiący się mięsem zwierząt, rapax' od XV w., 'przypominający drapieżne zwierzę, grabiący, chciwy, okrutny, zaboreczy, krwiożerczy; skłonny do grabieży, złdzierstwa' od XV w. (także dial., np. Olesch Sankt Annaberg), w XVI w. też 'drapiący, kłujący, mający kolce, o roślinach' (SP XVI IBL), dial. wyjątkowo 'który się łatwo po górach drapie' (Karlłowicz SGP), z pol.: czes. u Jungmanna *drápežnjŭ* 'chciwy';

ros. dial. *дрѣжжѣный* 'groźny, okrutny' (smol., SRNG), ukr. *дрѣжжѣный* : *дрѣжжѣный* 'grabiący, chciwy, okrutny, zaboreczy, skłonny do grabieży' (SUM, stukr. *дрѣжжѣный*, *дрѣжжѣный* od XVI w.), stare XVII—XVIII w.

też 'rapax, o zwierzętach' (Tymčenko), brus. *δραπέζης* 'rapax, o zwierzętach' (BRS, Nosović). ~

Por. też oparto na adi.: pol. *drapieżnik* 'zwierzę żywiące się mięsem innych zwierząt; zwierzę drapieżne', stpol. od XV w. 'grabieżca, rabuś, łupieżca' (SJP PAN, Słownik stpol., L.), czes. dial. *drápežník* 'łupieżca, grabieżca' (Kott Dod. DSM), ukr. *δραπέζник* : *δρῆπιζник* 'łupieżca, zdzierca; rabuś, rozbójnik', dial. u Huculów 'nocny, kościelny stróż' (SUM, Hrinčenko), brus. *δραπέζник* 'zdzierca, łupieżca' (BRS).

Adi. z suf. *-vns* od *drapież*, por. psł. *lupieżns* (p. Sławski SE s. v. *lupieżny*, tu też o pol. *grabieżny*, *kradzieżny*). M. Ś.

drapiti drap'o zach., pld. 'rozdziarać, rozrywać czymś ostrym, zwłaszcza pazurami, paznokciami, scabere, radere'

~ stpol. XV—XVI w. rzadkie *drapić drapię* 'grabić' (Słownik stpol., L. z XVI w.: Połowcy Polskę *drapili*), dziś dial. z pref., np. *zadrapić* 'zadrapać' (Karlłowicz SGP), czes. dial. moraw. *drápit* 'drapać, skrobać; targać, wyrywać, odrywać' (Bartoš DSM przykłady z czasownikami prefigowanymi: *udrápil sem sa*; z ruku mu to *vydrápil*), dial. też perf. 'chwycić, capnąć', *drapil sa* 'zając się, o ogniu' (*drapili sa* na ňem šati, Malina Mistřice), sła. tylko z pref. *zadrapit* 'wczepić się pazurami, paznokciami', *zadrapit sa* 'rękami, palcami, pazurami lub czymś ostrym wczepić się', 'zawadzić o coś, zahaczyć się, zaczepić się o coś', 'zacząć się klócić' (ze sła.: czes. *zadrapiti se* 'zacząć się klócić', Přír. slov.; Jungmann za Bernolákiem: *zadrápití -im* 'naderwać, trochę rozedrzeć');

sch. dial. chorw. *drápiti -im* imperf., znaczenie niejasne 'szlifować klingę' (RSAN, 2), *drápiti se* 'drapać się, skrobać się' (Lika) i czarnogórskie *drápiti -im* perf. 'uderzyć, łupnąć' (RSAN), u Belostenca *drapim* 'dilacero, raz-díram'. ~

Najprawdopodobniej causativum do *derti derq* : *derati derq*. Mniej prawdopodobne dopatrywanie się tu formacji ekspresywnej na *-iti*, obocznej do *-ati* (o tego rodzaju wypadkach p. I 48). Podstawowe znaczenie 'szarpnąć czymś ostrym powodować, że coś się rozdziera, rozrywa'. Co do budowy por. stind. causativum na *-p-*, *drápayati* 'zmusza do biegu' : *dráti* 'biegnie, spieszy' (p. Mayrhofer KEWA II 76). Tę samą postać rdzenia, wraz z determinantem *-ōp-* (> psł. *-ap-*) zaświadcza gr., bałt., stind.: gr. *δρῶπτω* *δραπέπτω* Hes. 'przeciąć; przełamać; przerwać, urwać, zerwać', *δρῶπτᾶξ* 'plaster smołowy, służący do wydzierania włosów', lot. *druopsts* 'łup, polów', *druōpstala* 'skrawek, kawałek, okruch' (por. też z apofonią *drápāt -āju* 'grubo mleć'), stind. *drāpīh* m. 'płaszcz, ubranie' (w irań. podstawowy pierwiastek werbalny: zor-pehlevi *drap-* 'ubierać, odziewać' < *'przykrawać, przycinać', Mayrhofer KEWA II 77).

Persson Studien 51, BB XIX 266 (tu paralele co do budowy determinantu), Mladenov AslPh XXXVI 119—20, Mladenov EPR 151, Sławski SE I 161, Vasmer REW I 367, BER I 421, Skok ER I 444—5, Frisk GEW I 417.

M. Ś. — F. S.

drapnoti drapno 'skrobać, zadrapać, drasnąć paznokciami, pazurami lub w ogóle czymś ostrym', 'czmychnąć, dać drapaka', *drapnoti se* 'skrobać się, zadrapać się, zadrasnąć się'

drapnoti ~ pol. od XVI w. *drapnąć* 'skrobać, zadrapać, szarpnąć czymś

ostrym, szczególnie pazurami, paznokciami, od XVIII w., (też dial., np. Karłowicz SGP, Kucala PSM, Sychta SK I 235) 'ucieć, pierzechnąć, czmychnąć' (dziś to znaczenie tylko w formie perf., dawniej też imperf., zob. *drapati*), dłuż. *drapnuš* 'zadrapać, skrobnać', głuź. *drapnyč* 'ts.', czes. *drápnouti*, *drápnouti* lud. 'chwycić, złapać, capnąć', 'skrobnać, drasnąć' (Přir. slov., Gregor slav.-buč., Horečka Frenštát);

sł. przestarz. *drápniti drápnem* 'drapnąć, skrobnać, drasnąć' (SSKJ, Pleteršnik), maced. *dranne* 'ts.' i pot. 'czmychnąć';

ros. dial. smoleńskie *drápnymь -ny* 'czmychnąć', 'lunąć z szumem, o deszczu' (SRNG; w SSRJ *drapanymь* 'czmychnąć'), ukr. *drápnymu*, *drápnymu -ny* 'czmychnąć, pierzechnąć' (SUM), u Hrinčenki *drápnymu* 'skrobnać, drasnąć', brus. *drápnnyu* 'ts.', też dial. (Rastorguev Brjansk, Nosovič). ~ *drapnŏti se*: ~ pol. *drapnąć się* 'zadrapać się, drasnąć się czymś ostrym, zwłaszcza paznokciami lub pazurami' (SJP PAN, dial., Sychta SK I 235, Lorentz PW I 153), dial. też 'czmychnąć' (Karłowicz SGP), 'zerwać się i uciec' (Kucala PSM), głuź. *drapnyč so* 'podrapać się, zadrasnąć się', czes. dial. rzadkie *drápnŭt sa* 'wziąć się zwawo do pracy' (Malina Mistfice);

brus. dial. *drápnnyu* 'drapnąć się, skrobnać się' (Nosovič). ~

Perfectivum na *-nŏti* do *drapati*, p. I 44—5. Zachowanie grupy *-pu-* pod wpływem *drapati*, *drapiti*. M. Š.

дрaпъ I. drapa: zach. i pld. *drapa* f. 'to, co wywołuje drapanie, rozdieranie: świerzb', 'coś rozerwanego, oderwanego, rozdartego, np. stromy brzeg, zbocze; rozerwane, obszarpane odzienie, łachman'

drapъ: ~ pol. dial. *drap* 'świerzb' (Karłowicz SGP z Litwy; czy nie brus.?), czes. dial. *drap* 'ucieczka': dat' se do *drapu* 'rzucić się do ucieczki' (Machek Sl XXI 263; por. *drapati*: *drapnŏti* też 'rzucić się do ucieczki, czmychnąć'), sł. dial. *drap* 'stromy brzeg, stromizna' (SSJ);

sł. *dráp* coll. 'odłamki tynku, gruz' (Pleteršnik);

brus. dial. *dran* 'rodzaj świerzbu u psa' (Nosovič). ~

Por. też ukr. przestarz. i dial. *drán'a* coll. (Hrinčenko; Bilećkyj-Nosenko *dránye*) 'łachmany, łachy'.

drapa: ~ pol. dial. pld. *drapa* 'spadzisty bok góry; wąwóz skalisty, parów' (Karłowicz SGP, Małecki-Nitsch AJPP m. 322), dłuż. *drapa* 'świerzb', głuź. *drapa* 'ts.', 'nędzne bydło', sł. dial. *drapa* 'kawałek, strzęp' (Kálal);

sł. *drápa* 'coś rozdartego: gałganek, szmatka', przen. 'nieodlega, guzdrała', pl. *drape* 'ruiny, coś rozbitego'. ~

Por. też w znaczeniu agentywnym: 1. czes. *drap -pu*, dial. też *dráp* 'pazur zwierzęcia; długi paznokieć u człowieka' (Přir. slov., Gregor Slav.-buč., Horečka Frenštát), sł. przestarz. i dial. *dráp*, *drap*, *driap* 'pazur' (SSJ; Matejčik Novohrad 119: *dráp*);

2. sch. dial. *dräpa* 'kurza łapa' (RSAN), ukr. dial. *drána* 'brona' (Dzen-dzelivskij UZLP 124 przypis 400).

Pierwotne nomen deverbale o wartości nomen actionis (por. czes.!) > nomen acti od *drapati*, *drapiti*. Zwracają uwagę podobnie zbudowane nomina w kilku językach ie. o identycznym rozwoju znaczenia, por. np. nord. *traf* n. 'chustka na głowę', pl. 'fredzle' (Holthausen VEWA 306), gallorom. *drappus* 'chustka' (może z illir.?, Pokorny IEW 211), stind. *drāpih* m. 'płaszcz, ubranie' (Mayrhofer KEWA II 77), por. też lit. *drāpanos* f. pl. 'ubranie, ubiór' (Skardžius ŽD 227). M. Š. — F. S.

drapъ! 2. pln. interi. wyraża nagie pochwylenie, złapanie ('lap!', 'cap!') a także nagłą, szybką ucieczkę

~ pol. dial. *drap!* 'prędko, szybko' (Pluta Dzierżysławice, Olesch Sankt Annaberg, Maciejewski Cholm.-dobrz. 173), czes. *drap!* wyraża nagie pochwylenie 'laps!, cap!' (Přir. slov., Gregor Slav.-buč., Bartoš DSM);

- ros. pot. *dran!* wyraża nagłą, szybką ucieczkę 'czmych!' (SSRJ), ukr. u Hrinčenki *dran!*, *дрян!* 'lap!, chap!', brus. dial. *dran!* 'chap!, lap!', 'czmych!' (Nar. leks. 174). ~

Interi. współistniejące obok czasownika *drapati*, *drapiti*. Por. podobne np. *laps!*: *lapati*, *lapiti*.

Sławski SE IV 464.

M. Ś.

drasati drasaję: **draskati draskaję**: *draščę* zach. i pld. 'drapać, skrobać, rozdrapywać, rozrywać', perf. *drasnoŭi drasnoŭ*

drasati: ~ po. dial. *drasać* 'krzesać', np. kšešivo *drasaŭi* (Dejna RKJL XXI 249), czes. *drásati drásám drásaji* 'szarpać, rwać, skubać, rozdzierać', rzadko *drásati se* 'przedzierać się, np. przez gęstwinę leśną' (Přir. slov.), stczes. *drásati -aju -aš* 'drapać, skrobać' XV w., *drásati se* 'wdrapywać się gdzieś, włożyć na coś, np. wdrapywać się na ścianę' XVI w. (Gebauer Sl.), sla. *drásat'*, rzadko też *dríasat'* przestarz. i książk. 'szarpać, drapać, skrobać, rozrywać' (SSJ);

slc. *drásati -am* 'rozwiązywać, rozplątywać; rozpruwać', *drasati si* obleko 'rozpruwać ubranie' (Pleteršnik, por. Bezljaj ES I 110, Skok ER I 445; SSKJ nie notuje), dial. *drasati* 'drapać, skrobać', 'drzeć się, np. o pończochach', też *drasati se* (Tominec Črni vrh). ~

Por. slc. dial. *drásiti -im*, np. obleko *drasiti* 'obnażać się' (Pleteršnik, Bezljaj l. c.).

draskati: ~ pol. dial. *draskać* 'zapalać zapalkę', *draskać se* 'zapalać się' (Szymczak Domaniewek), 'krzesać' (Dejna RKJL XXI 249);

bułg. *дрáскам* (: *дрáця -ем*) aor. *дрáскаx* 'drapać, skrobać pazurami, np. o kocie', 'pisać, rysować niestarannie, nieumiejętnie, bazgrać, gryzmolić, drapać, skrobać' (RBKE, Gerov, Mladenov BTR; też dial. np. Stojkov Banat, BDial. III 60, IV 198, VI 168), *драскам* клечка кибрит 'zapalać zapalkę' (RBKE), dial. *дрáскам* 'szybko uciekać' (BDial. IV 198), maced. *драска* 'drapać, np. paznokciami, skrobać' (też dial., np. Reiter Titov-Veles, Hendriks Radožda-Vevčani), *драска се* 'drapać się' (RMJ). ~

Por. bułg. *дрáскам* 'pragnąć czegoś', dial. *дрáскам се* 'starać się' (np. SNU XLVIII 444; o rozwoju znaczenia BER I 422).

Perf. *drasnoŭi*: ~ pol. *drasnąć drasnę* 'skaleczyć, lekko zranić, zadrapać' (też dial. np. Dejna RKJL XXI 249 *drasnuć* 'skrzesać', kasz. *drasnęc* 'zadrapać, zranić', Lorentz PW) od XVI w. (L. z XVII—XVIII w., Sl' XVI 1BL 'zadrapać, uktuć, zranić'), przen. 'obrazić, urazić, dopiec, dogryźć komuś' (Słownik Mickiewicza), dial. też 'potrzeć zapalkę o pudelko' (Szymczak Domaniewek), *drasnęc się* refl. do *drasnęc* (SJP PAN, też dial.), czes. rzadkie *drásnouti* 'zadrapać, skrobać' (stąd głuz. rzadkie *drasnýé* 'ts.', Pfuhl);

sch. dial. *drāsnuti -nēm* 'pobiec, uciec, umknąć' (ale według RŠAN, chyba mylnie, imperf.), znaczenia 'drapać': 'rzucić się do biegu, uciekać' nierzadkie (zob. np. BER I 421 s. v. *дрáскам*), bułg. *дрáсна -ем* 'podrapać, drapnąć', 'napisać coś pośpiesznie i niestarannie', dial. *дрáснем* 'podrapać', 'uciec'

(IIBE IV 302, BER l. c.), maced. *dpacne* 'podrapać', 'napisać' (RMJ, MRS). ~

Por. bułg. *dpácam* 'drapać czymś ostrym', 'bazgrać, brzydko, niedbale pisać, rysować', dial. 'ts.', 'uciekać, umykać; rzucać się szybko do biegu' (BDial. II 76, VI 168, VII 35), dewerbalne *dpac!* o 'drapaniu, draśnięciu' (Gerov).

Psl. *drasati*: *draskati* koniec końcem do *dero dbrati*. Formacje paralelne do *drapiti*, *drapati*, a więc z determinantem *-as-*: *-ask-* (: *-ap-*). Inne przykłady oboczności determinantów *-s-*: *-sk-* daje Scheftelowitz KZ LVI 198 nn.

Bliskie odpowiedniki: lit. *draskyti draskaũ* m. in. 'rozrywać, rozdzierać, drzeć', 'spulchniać glebę, orać', 'drapać, skrobać, np. o kocie', łot. *draskāt-āju* 'drzeć, rwać (ubranie)', 'zeskrobywać, skrobać, streichen, abstreichen', *draškēt-āju* 'krojać, rozłupywać', *draškēt* 'drzeć, rwać', 'rozdziierać ubranie tak, że zwisają strzępy, szmaty'. — Teoretycznie istnieje też możliwość, że *drasati* jest intensiwum do *drapati*. — ESSM V 103 oddzielał *drasati* (które uważał za Machkiem za intensiwum z suf. *-s-ati* od *drapati*, *drapiti*) od *draskati*, które łączy z gr. *ἀποδιδρασκω* 'ucieć, zbiec, umknąć; schować się, skryć się'. Nie widać podstaw. O wyrazie gr. ostatnio Frisk GEW I 122—3. S. S. — T. Sz. — F. S.

draska 'zadrapanie, zadraśnięcie', 'coś zadraśniętego, oddartego, oderwanego, np. drzazga, trzaska'

~ pol. dial. *draska* 'ścianka pudelka zapalek, o którą się pociera zapalke dla skrziesania ognia' (powszechne w dialektach, o zasięgu p. Karas ZUJ 35, s. 15, 26—60);

śle. dial. *draska* 'zadraśnięcie na skórze' (Pleteršnik), 'pazur', przen. psowka o 'človeku, ki se v vse vtika' (Tominec Črni vrh), sch. dial. *draska* 'stara, chuda szkapa' (RSAN), bułg. *dpácka* 'zadraśnięcie', 'zarys, szkio' (Gerov, Mladenov BTR, RBKE);

ukr. dial. poleskie *dpácka* gen. pl. *dpácox* 'szczapa; trzaska' (Leks. Poleszja 82), w innych dialektach w formie *dpázka* 'trzaska, drzazga' (Slav. Leks. 20), 'drewniany pręt przy jarzmie' (Leks. Bjul. VI 11), 'tyko z sosny do wyplatania koszyków' (Lysenko SPH), brus. dial. *dpázza* 'tuczywo' (NS 32: Grodno). ~

Por. paralelne lit. *draskà* 'szczapa, drzazga', 'łupieżca, grabieżca', 'człowiek kłótlivy, zuchwalec, grubianin': *draskyti* 'szarpać, rozdrapywać, rozdzierać' (Fraenkel LEW 101: rdzeń **der-*, ten co w *dirti*), łot. *draska* 'niepokojny chłopiec; niepoń'.

Nomen actionis (> nomen acti) od *draskati*, o budowie p. I 60.

ESSM V 102, Bezlaj ES I 110.

S. S. — T. Sz.

draskati zob. **drasati**

drasnōti zob. **drasati**

drasta zach., pld. 'coś wydrapanego, wyskrobanego, wydłubanego' ('rodzaj naczynia, koryto'), 'coś oderwanego, oddartego, np. drzazga, trzaska', zach. 'ubiór, odzież'

~ dłuż. stare i dial. *drasta* 'ubiór, odzież, strój', gluź *drasta* 'ts.' (też

dial., Michalk Neustadt) od XVI w. (Stachowski Warychinsz), czes. rzadkie *drásta* 'trzaska, drzazga', dial. 'naczynie' (Přir. slov., Bartoš DSM; wg Machka ES² 126 niejasne), już stczes. *drasta*, *drásta* 'mały, oderwany kawałek czegoś, drzazga' od XIV w. (Gebauer Sl., Flajšhans Klaret, Novák SIIHus), 'drobiazgi' XV w., 'naczynia' od XV w. (Gebauer Sl.), w NM *Drasty*, lud. v *Drastech*, z *Drast* (już w r. 1305 de *Drast*), nowe wtórne *Drazdy* (Profous MJČ I 458—9), u Jungmanna *drasta* 'odzież', *drásta*, *drasta* 'trzaska, drzazga, assula, festuca', 'plama, skaza, macula' (np. a zrcadla bez *drasty* 'speculum sine macula');

sł. dial. *drásta* 'rodzaj drewnianego koryta, żłobu do spuszczenia pni ze zboczy górskich' (por. w takim znaczeniu *drčca* wskazujące na rdzeń *deriti drq*, *drati*, Pleteršnik). ~

Por. 1. wskazujące na *drasty -zve*: dłuż. *drastva* coll. 'ubiór, odzież, strój' (Muka, Šwjela), stczes. *drástva* 'trzaska, drzazga' (około r. 1500, Gebauer Sl.), w NM *Drastov* XVI w. (ib.);

2. czes. u Jungmanna *drast -ti* 'odzież', 'drzazga, trzaska, assula, festuca', sła. dial. *drást* 'drzazga, trzaska', *drást* 'odzież' (Kálal);

3. sła. dial. *drastovna* 'komora na ubranie' (Kálal);

4. dłuż. *drasće* n. coll. (*drastvje) 'odzież' (Muka);

5. może także tu należy NM z Chorwacji *Drastin* (RJAZ), por. może potwierdzające to przypuszczenie czes. *drastina* 'pustkowie, step, tesqna' (Jungmann), również sł. *drásta* 's skalovjem zasuta strma grapa': żlebasta *drasta* (SSKJ, Bezljaj ES I 103).

Pierwotne nomen actionis > nomen acti (rei) od *drastiti*, o budowie p. I 59—60. Znaczenie 'ubiór, odzież' nierzadkie przy czasownikach ze znaczeniem 'drzeć, rwać' (paralele zob. BER I 426—7 s. v. *dpéxa*, też Mladenov EPR 151, Skok ER I 432 s. v. *drčha*).

Djinskij JF V 186, ESSM V 103—4, Bezljaj ES I 110.

T. Sz.

drastiti 1. *drast'q* zach. i pld. 'drapać, skrobać'

~ czes. przestarz. *drastiti* 'czynić szorstkim (drsným činiti); drapać', *drastiti* tkaniny 'czesać gotowe tkaniny, aby otrzymały miękki włos' (Přir. slov.), *drastiti se* 'kosmacić się, o tkaninach' (Jungmann, Machek ES² 126), stczes. *drastili se -šču se -stiš se* 'stawać się szorstkim; jeżyć się, o włosach' od XIV w. (Gebauer Sl.);

sł. *drástiti -im* 'drażnić' (też dial., np. Bela Krajina *drastiti* psa) od XVI w. (Pleteršnik, Megiser 1592; wg SSKJ literackie), sch. dial. z Pirotu *drástiti se -tim se* 'drapać się, czochrać się' (RSAN). ~

Do *draskati*. Oboczność *-sk-* : *-st-* w determinancie czy w wygłosie pierwiastka niewyjątkowa, zob. *pustiti* : *puskati*, *luska* : *lusta*, por. Shevelov PS 214.

ESSM V 103—4, Holub-Kopečný ES 106, Bezljaj ES I 110—11.

T. Sz. — F. S.

drastiti 2 zob. *dražiti*

draščiti zob. *dražiti*

dražiti zob. *dražiti*

drazlivъ zob. *draživъ*

drazniti dražn'o (dražniti dražn'o) 'działać na zmysły wywołując ich reakcję; pobudzać do gniewu; zaczepiać, napastować, przedrzeźniać'

~ pol. *drażnić* (: dawne od XV w., dziś dial. też *drażnić*) -nie 'działać na zmysły wywołując ich ostrą reakcję; niepokoić, lechać' od XVI w., od XV w. 'pobudzać do gniewu, denerwować, irytować, złościć, jątrzyć, zaczepiać kogoś, droczyć się, przedrzeźniać' (także dial., np. Karłowicz SGP, Kucala PSM 252, Olesch Sankt Annaberg, Dejna RKJL XXI 249, Lorentz PW; Sychta SK też 'jątrzyć, o ranach'), dawne od XVI w. 'wabić, nęcić, kusić, zwodzić', 'nagabywać, napastować, niepokoić', *dražnić się* od XVI w. 'droczyć się, przekomarzać się', 'niepokoić się (wzajemnie)', też dial., np. Zaręba AJŠ V m. 995, cz. II 79, Steuer Sulków, Dejna l. o., dłuż. *dražniš* 'denerwować, pobudzać do gniewu', 'żartować', *dražniš se* 'gniewać się, denerwować się', głuź. *dražnić -nju* 'denerwować, pobudzać do gniewu', stczes. od XIV w. *dražniti -žnu* (dziś dial. *dražnič*, Lamprecht Opava) 'denerwować, pobudzać do gniewu', sła. dial. *dražnit* 'pobudzać do gniewu, denerwować, złościć np. psa' (Bartoš DSM);

sch. dial. *dražniti dražnim* 'denerwować, pobudzać do gniewu, zaczepiać, napastować', 'wabić, zwolywać do stada rozpierzchnięte zwierzęta' (RSAN), bułg. *дрáзня -нии* 'denerwować, pobudzać do gniewu, złościć; zaczepiać, napastować kogoś', 'podniecać, pobudzać np. apetyt', *дрáзня се* 'niepokoić się, denerwować się; przekomarzać się, przedrzeźniać się', maced. *дразни* 'denerwować, pobudzać do gniewu; podniecać, podsycać';

strus. od XIV w. *дразнити : дражнити -ню* 'denerwować, złościć, pobudzać do gniewu' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. *дражнить -ню* (: dawne -жню), *дрáжнить* (dawne też *дражнить*) 'denerwować, pobudzać do gniewu, złościć; żartować z kogoś, przedrzeźniać, wyśmiewać, wyzywać, obrażać słowami, przezywać', 'pobudzać, podniecać, podsycać', dial. *дрáжнить* (: *дражнить*) -ню, *дрáжнить* (: *дражнить*) -ню 'złościć, drażnić np. psa', 'nazywać, wołać po imieniu' (SRNG, SRSO, SRSO Dop., Slovarь Rjazan.), 'naśladować, przedrzeźniać' (ESSM V 104), *дрáжниться* (dial. także *дрáжиниться*, *дражниться*, SRNG, Mirtov Don.) 'droczyć się, przekomarzać się, przedrzeźniać się' (dawne 'naśmiewać się z kogoś', Dal, Slovarь CSRJ), ukr. *дразніти -нію дрáжнити* (od XVII w. *дражніти -нію дрáжнити*) 'denerwować, pobudzać do gniewu, złościć; zaczepiać, napastować', 'naśmiewać się z kogoś, przedrzeźniać, przezywać', 'pobudzać, podniecać', u Zel. 'nazywać, wołać po imieniu, nazwisku', dial. *дрáжніти* 'pobudzać do gniewu, zaczepiać np. psa' (Kmit Bojk.), *дрáжнитися* 'droczyć się, przedrzeźniać kogoś, przekomarzać się', brus. *дрáжніць -нію дрáжніти* 'denerwować, pobudzać do gniewu; napastować, zaczepiać; wyśmiewać, przedrzeźniać, przezywać', 'pobudzać np. apetyt, podniecać' (też dial., np. Bjałkevič Mohylew, Šaternik Červ., u Nosoviča także 'jątrzyć, o ranie'), *дрáжніцца* 'droczyć się; przedrzeźniać się, przekomarzać się' (też dial., np. Bjałkevič o. c., Šaternik Červ.), 'obiecywać' ~

Denominativum od szczytkowo zaświadczonego w słow. *dražnъ*, o budowie p. I 57.

Buga RR II 221, Sławski SE I 162, ESSM V 104.

W. S.

dražnъ (dražnъ) f. zach. : pld. dražn'a 'drażnienie, zaczepianie, irritatio'
dražnъ: ~ stczes. XIV w. *dražn* : *draž(e)ŋ* f. 'drażnienie' (Gebauer Sl.; według Flajšhansa Klaret II 265 możliwa postać *dražn* rymująca się z *nekázn*). ~

dražn'a: ~ sch. rzadko *dražnja* 'drażnienie, zaczepianie; żartowanie z kogoś' (RSAN), bułg. u Gerova *dražna* 'drażnienie; żartowanie, szydzenie'. ~

Por. śl. *dražný* 'zły, ujadający, o psie' (Jungmann z Bernoláka); śl. *dražnat* 'czuły, wrażliwy, pobudliwy' (Bezlej ES I 111; Pleteršnik w tym znaczeniu nie notuje), sch. *dražan -žna žno* przestarz. 'pełen wdzięku, powabny, pociągający, ponętny; miły, przyjemny' (RSAN), u Stulicia 'kojega treba dražiti, ten, którego należy denerwować, drażnić' (RJAZ).

Abstracta od *dražiti, dražiti*, o suf. -nъ p. I 117—8, -n'a I 117.

Slawski SE I 162, wg BER I 419 *dražnъ* < *dražnъ*, podciągnięte pod formację z suf. -nъ (p. I 117—8). — Przegląd innych mało prawdopodobnych objaśnień u Vasmera REW I 366—7. W. S.

dražn'a zob. *dražnъ*

draždžiti zob. *dražiti*

draždživъ zob. *draživъ*

dražiti (*dražiti*) *dražę* : *draždžiti draždžę* : *draščiti draščę* (*drastiti draščę*) 'działać na zmysły wywołując ich reakcję; niepokoić, denerwować, pobudzać do gniewu', 'pobudzać, podsycać, podniecać', *orz-dražiti orz-dražę* 'pobudzić do gniewu, rozgniewać, podrażnić; pobudzić, podniecić'

dražiti: ~ czes. dawne od XIV w., dziś dial. *dražiti -žim* 'niepokoić, denerwować, drażnić np. psa' (Gebauer Sl., Jungmann, Bělič Dol. 92, Malina Mistřice, Kott Dod. DSM), śl. lud. *dražiti -žim* 'denerwować, gniewać, drażnić kogoś' (SSJ, Isačenko SRS, Suchý Marchebene), u Kálala też *dražiti sa* 'niepokoić się, złościć się, denerwować się';

śl. *dražiti* : *dražiti -žim* 'denerwować, złościć, drażnić, podniecać' od XVII w. (też dial., np. Tominec Črni vrh, Slav. Leks. 224: rez.), sch. *dražiti dražim* 'drażnić, pobudzać, podniecać, niepokoić; złościć, rozjuszać, denerwować' od XVI w. (także dial., np. czakaw. *dražiti, drōžiti*, Jurišić Vrgada), przen. 'męczyć, dręczyć', 'podsycać ogień' (RJAZ), *dražiti se* 'denerwować się, złościć się, drażnić się, podniecać się' (ib., RSAN), cs. *dražiti -žim* 'denerwować, drażnić' (Miklosich LP), bułg. dial. *dražem* 'drażnić, denerwować; zaczepiać' (BER I 419, BDial. II 154: Rodopy);

ros. dial. *dražimъ -žy* : *dražimъ -žy* 'drażnić, denerwować; podniecać' (SRNG). ~

draždžiti: ~ czes. od XIV w. *draždžiti -žim* (: stczes. XIV w. też *-ždžu* : *-žd'u*) 'drażnić, denerwować, złościć', 'pobudzać, podniecać' (też dial., np. Kott Dod. DSM), *draždit* oč 'dążyć do czegoś, zabiegać o coś' (ib.), śl. *dražiti -dim* 'denerwować, drażnić, gniewać, złościć; pobudzać, podniecać';

śl. dial. prekm. *draždžiti -džim* (też *draščiti -čim*) 'denerwować, złościć, drażnić', już od XVI w. *drastiti -tim* (wg SSKJ książk.) 'ts.' (także dial., np. prekm., Bela Krajina), 'zachęcać, podniecać' (Pleteršnik). ~

Tu może należy też sch. *drastiti se -tim se* 'drapać się, czochoać się; rwać, szarpać' (RSAN: Piro). ~

Por. czes. dial. *dražiti* 'drażnić np. psa, denerwować, złościć' (Bartoš DSM: walaskie).

orz-dražiti: ~ czes. *rozdražiti -dim* (u Jungmanna dawne też *rozdražiti -žim, rozdrastiti -tim*) 'pobudzić do gniewu kogoś, rozzłościć, podrażnić'

(także dial., np. Malina Mistfice), 'wzruszyć, podniecić, zachęcić do czegoś', *rozdrážditi se* 'rozniewać się, rozdrażnić się', sła. *rozdráždit'* (przestarz. *rozdrážiti'*) -*dim* 'rozniewać, pobudzić do gniewu', 'podrażnić, rozdrażnić', *rozdráždit' sa* 'rozniewać się, rozzłościć się';

sła. *razdrážiti -žim* (też dial., np. Tominec Črni vrh), *razdrástiti -tim* (dial. np. prekm. także *razdrážditi -džim*, Pleteršnik) 'rozniewać, rozzłościć, rozdrażnić', 'podszezuć, podjudzić', sch. *razdrážiti razdrážim* 'rozniewać, rozzłościć; podrażnić, podniecić' od XVI w. (*razdrážiti se* 'rozniewać się, zdenerwować się, podniecić się'), 'pobudzić, zachęcić, ośmielić', 'drapaniem rozjątrzyć gojącą się ranę' (RJAZ), ses. Supr., Pa. Sin. *раздражити -жж* 'rozniewać, drażniąc doprowadzić do gniewu, rozgoryczyć' (cs. też *раздражити -жж* 'ts.', Miklosich LP), tu może także cs. Supr. *раздражити -жж -зими* (inaczej o tym wyrazie Sadnik — Aitzetmüller HAT 113, 293: z pierwotnego *orz-raziti* z wstawnym -*d-* 'uderzyć, pokonać, przezwyciężyć' (por. jednak cs. *раздраженъ* 'rozniewany; podniecony', Miklosich LP), bułg. dial. *раздражѣ -жѣ* 'rozniewać, rozzłościć, rozdrażnić, zdenerwować' (Gerov, RBOD), *раздражѣ се* 'rozniewać się, rozzłościć się' (ib.), maced. *раздражен* adi. 'podenerwowany, rozdrażniony, rozniewany, podniecony';

strus. *раздражити -ждоу* : *раздражити -жоу* 'podrażnić, pogńiewać, rozzłościć, rozjuszyć' (por. też *раздражити* : *разражити -жоу* 'rozbić, zabić; przebić'; *раздражити се* 'rozbić się, zabić się'), ros. *раздражить -жы* 'rozdrażnić, zirytować; podrażnić, podniecić, pobudzić', *раздражиться* 'rozdrażnić się, zirytować się', ukr. *розпаяіти -паяі* -*паяі* pot. 'spowodować dotykaniem bólem, podrażnić' (SUM), dawne XVIII w. *раздражаю* 'doprowadzać do gniewu, irytować' (Slavyneckyj Leks.). ~

Wygłos pierwiastka wykazuje alternację -*g-* : -*zg-* : -*z-*, por. *byzъ* : *byzъgъ* : *byzъ* i -*zg-* : -*sk-* (por. *bręzъgъ* : *bręskъ*, *bręždžiti se* : *bręšćiti se*; postać *drastiti* wyjaśnia się z praesens *draščę*). Najprawdopodobniej do psł. *dragati se* (zwykle *vzdragati se* 'ociągać się, wzbraniać się, opierać się'), *dorga* 1. 'wyzłobienie, wgłębienie; rowek, podłużny ślad wryty w ziemi skutkiem przeciągnięcia ciężaru', *dřgati* 'ciągnąć, targać, rwać, drzeć, trzeć' (ostatecznie więc do psł. *derę dręati* 'drzeć', ie. *der-*, *der-*, *drē-* 'ts.'). Najbliższe odpowiedniki: lit. *drōgnys* f. pl. : *drōgnēs* f. pl. 'odra', z apofonią: lit. *drāgoti -goju* : *dragōti* 'robić coś nieporządnie, psuć, uszkadzać, niszczyć, rozdzierać, rwać' (LKŽod.): *dirginti* 'poruszać, podniecać', 'podrażniać; psuć', *dirgti* 'słabnąć; rozrywać się; psuć się', lot. *dragāt -āju* 'bić, rozbijać z trzaskiem, szarpać, rwać'.

Tu może też oset. *āw-dāržj-n* 'nacierać, drażnić skórę, rozdrażniać, podniecać' (np. Lewy KZ LII 306, Abaev ES I 197), stind. *drāghate* 'wyteża siły, wysila się, męczy się, dręczy' (por. jednak Mayrhofer KEWA II 75), ags. *dreccan* 'drażnić, podrażniać, rozdrażniać, podniecać', 'męczyć, dręczyć, dokuczać' (p. Pokorny IEW I 273—4 łączący psł. *dražiti* z wyrazami stind., oset. i ags. jako kontynuantami ie. *dhregh-* 'męczyć, drażnić, rozdrażniać, podniecać', por. też Berneker SEW I 221, Vasmer REW I 366, Skok ER I 431, BER I 419). Oboczna postać pierwiastka *drāz-* (p. też *drāznъ*, *drāzniti*) nawiązuje być może do lit. *drōšti drōšiu* 'wycinać, strugać, rzeźbić', lot. *drāzt* 'rzeźbić, wyrzynać, bić' (p. Agrell BZ 48—9, Buga RR II 220—1).

Buga RR II 220—1, III 953, Fraenkel LEW I 96, Sławski SE I 162, ESSM V 104—5; por. też Zubatý BB XVII 324 (Studie I 2, 130), Scheftelowitz KZ LIV 242, Agrell ZB 48—9 (w szczegółach nie do przyjęcia). — Nie widać podstaw do przyjęcia prób objaśnienia Jokla AslPh XXVIII

12—3 (nawiązywał do psł. *dręzg-*, *dręs-*) i Machka LF LXII 74, ES² 126—7 (łączył z gr. *τραχός*, *dhrahghús 'szorstki, zły, rozdrażniony', p. ostatnio Frisk GEW II 921). W. S. — F. S.

draživъ zach., pld. : zach. **draždživъ** : **draživъ** : pld., wsch. **drazlivъ** 'doprowadzający do rozdrażnienia, drażniący', 'skłonny do rozdrażnienia, łatwo denerwujący się, obrażający się'

draživъ: ~ sla. dial. *dráživý* 'doprowadzający do gniewu, rozdrażnienia, drażniący', 'obraźliwy; pobudliwy, porywczy', 'wabiący, nęcący' (SSJ, Kálal);

sch. u Stulicia *dráživ -va -vo* 'wrażliwy, czuły, łatwo denerwujący się; pobudliwy, porywczy', 'drażniący, denerwujący; działający na zmysły; niepokojący, wzruszający' (RJAZ). ~

draždživъ: ~ czes. *dráždivý* 'działający na zmysły, wywołujący reakcję (fizyczną lub psychiczną); drażniący (przyjemnie lub nieprzyjemnie); wzruszający; wabiący, nęcący; wyzywający', 'podlegający drażnieniu; pobudliwy, porywczy; obraźliwy', w znaczeniu specjalnym 'mający zdolność reagowania pewnym sposobem na zmianę otoczenia', sla. *dráždivý* 'wywołujący rozdrażnienie, wzruszenie; drażniący; wzruszający', 'pobudliwy, gniewliwy, porywczy, obraźliwy'. ~

draživъ: ~ pol. *drażliwy* (dawne, dziś dial. też *drażliwy*, np. L., Olesch Sankt Annaberg) 'mogący doprowadzić do zadrażnień, do scysji, drażniący', 'skłonny do uczucia się podrażnionym, obrażonym, łatwo się obrażający; wrażliwy, czuły; delikatny, poufny; drastyczny', czes. dawne od XV w. *drážlivý* 'doprowadzający do gniewu, rozdrażnienia, drażniący', 'podlegający drażnieniu, łatwo się obrażający, obraźliwy; pobudliwy, porywczy; wabiący, nęcący' (Gebauer Sl., Pfir. slov.), sla. dial. *drážlivý* 'doprowadzający do gniewu, rozdrażnienia, drażniący', 'obraźliwy; pobudliwy, porywczy', 'wabiący, nęcący' (SSJ, Kálal);

sl. *dražljiv -ljiva -ljivo* 'czuły, wrażliwy; pobudliwy, porywczy; obraźliwy', sch. *drážliv -va -vo* 'wrażliwy, czuły, łatwo denerwujący się; pobudliwy, porywczy', 'drażniący, denerwujący; działający na zmysły; niepokojący, wzruszający', dial. 'skłonny do żartów, do droczenia się, do przekomarzania się';

ukr. *дражливі -ва -во* 'czuły, wrażliwy, delikatny', 'działający na zmysły, drażniący, denerwujący, niepokojący, wzruszający', 'będący w stanie nerwowego podniecenia, pobudliwy, porywczy', brus. *дражливы* pot. 'czupurny, zadziorny, porywczy; drażniący, denerwujący, niepokojący'. ~

draživъ: ~ maced. *дразлив -ва -во* 'wrażliwy, czuły; pobudliwy; drażniący, niepokojący, wzruszający';

ukr. *дразливі -ва -во* 'będący w stanie nerwowego podniecenia; łatwo denerwujący się, pobudliwy, porywczy', 'wywołujący rozdrażnienie, drażniący, wywołujący nieprzyjemne wrażenia'. ~

Adi. od *dražiti* (*dražiti*), *draždžiti* z suf. *-ivъ*, *-livъ*

W. S.

draživъ zob. **draživъ**

dražniti zob. **dražniti**

dražнь zob. **dražнь**

dreba zob. **drobъ 1**

drebezgъ zob. **drobĕzgъ**

drebezъ zob. **drobĕzgъ**

drobĕzgъ zob. **drobĕzgъ**

drobĕzъ zob. **drobĕzgъ**

dr-dr! interi. na oznaczenie turkotania, gadania, paplania

~ sch. dial. *dř dř!* o bezsensownym gadaniu, paplaniu (Skok ER I 431),
bulg. *дър-дър!*: *дърдѣря* 'paplać' (BER I 460). ~

Por. podobne interi.: pol. dial. kasz. *dĕr dĕr dĕr!* o głosie gęsi; sposób wabienia gęsi, ukr. *депдеп!* i *дуп!* o głosie derkacza (Smałk Stoćkyj Prym. slov. 154), sch. dial. *drđr!* *drđr!* okrzyk, którym się szczuje psa na kogoś.

Interi., która stała się podstawą licznych czasowników dźwiękn. (p. *dřdati* 2., *dřdŕati*). Por. lit. *dř dř dř!* o turkotaniu np. młyna, *dař dař dař!* o stukotaniu, turkotaniu np. wozu (LKŹod.). O być może należącym do tej rodziny stind. *dardurá*- m. 'zaba' p. ostatnio Mayrhofer KEWA II 22, por. Skok l. c.

T. Sz.

drebŕti 1. *dreb'ŕ* pln.-wsch. 'wiednać, wiotczeć, gnić' (> 'trząść się, drzeć')

Na postać taką mogą wskazywać zachowane w pln. dial. ros. następujące formacje: 1. verbum *дрѣбумься -умься* 'wiotczeć, wiednać, psuć się, gnić' (Twer, Psków);

2. deverbativa: *дрѣбъ -ба* 'blotniste miejsce porośnięte krzakami lub lasem' (Ołoniec);

дрѣбель 'zwioczałość, zwiędłość; zwiędle, zwioczało miejsce';

дрѣбъ -бу f. 'topiel, błoto, grzęzawisko', 'leśna gęstwina', 'las' (SRNG).

Może tutaj także sch. dial. (z pieśni lud.): Loga mu se *drebno* moli 'nieśmiało' (?; Potebnja RFV XIV 30, uwaga 6).

Wygląda na pokrewne lit. *drebĕ'ti drebū* 'drzeć, trząść się', lot. *drebĕl* 'ts.'. Por. też *drobiti* 2. Rozwój znaczenia byłby ten sam co np. w *dręba*. Co do znaczenia 'leśna gęstwina; las', por. *dręga* 'trzęsawisko' (> 'las').

M. Ś. — F. S.

drebŕti 2. zob. **drobiti** 1

drebzъ 1. zob. **drobzъ** 2

drebzъ 2. zob. **drobzъ** 3

drebŕtati *drebŕt'ŕ* pln. 'chodzić małymi, drobnymi krokami, stawiać małe, drobne kroki', zach. też 'gadać, paplać'

~ pol. *dreptać drepczę*: *drepcę* 'stawiać małe, drobne kroki, chodzić małymi krokami, przebierać nogami' (też dial. *dreptać drepcę* 'iść małymi krokami; przebierać nogami stojąc w miejscu', Szymczak Domaniewek) od XVIII w. (L.), dial. też 'kręcić się wokół kogoś lub czegoś; zabiegać o coś' (Szymczak l. c.), 'deptać' (Karlówiec SGP), kasz. *drĕftac drĕfće* rzadko 'drobno stąpać', kociewskie *driptac* (Syhta SK), stczes. *drebŕtati -cu*: *-tám* 'paplać, gadać' (Gebauer Sl.; też u Jungmanna *dreptati*, *drebŕtati* 'gadać, paplać, bełkotać'), śla. dial. *dreptat'* (*drebŕtat'*) 'chodzić drobnymi kroczkami', 'paplać, szczebiotać' (Kálal);

brus. dial. *дрывніма* 'chodzić małymi krokami' (Nar. leks. 227). ~
 Por. 1. z suf. *-at-iti*: pol. przestarz. *drepcie drepcę* 'stawiać małe, drobne kroki, chodzić małymi krokami, przebierać nogami' (SJP PAN), dial. *drepcieć* 'stąpać drobno a szybko', 'tańcować', 'deptać' (cebule *drepczą* na zagonio 'przydeptują', Karłowicz SGP), czes. rzadkie *dreptiti* 'iść drobnymi kroczkami' (Přir. slov.), dial. *dreptit* (: *dreptit*) 'szybko biec' (Kott Dod. DSM);

2. z suf. *-ot-ati*: dluž. *drebotas -cu* 'trippeln, trappeln, kleine Schritte machen' (Muka), głuź. *drypotać -tu* : *-ce* 'dreptać' (Pfuhl, Zeman);

3. z suf. *-s-iti*: pol. dawne z XVII w. *drapsić*, np. pies na przodek *drapsi* (L.) i *drepsie* 'minuto passu progredi' (Kn., też L. bez przykładu), dial. *drypsie* 'krok drobić; idąc w towarzystwie, nie trzymać kroku' (: dewerbarna interi. *dryp dryp!* o dreptaniu nogami, Karłowicz SGP), *drypsie* 'stawiać małe, drobne kroczki', może też 'deptać' (Kucala PSM: 'dreptać'), czes. dial. *drepsit* 'iść drobnymi krokami, przestępować z nogi na nogę, podskakiwać' (Bartoš DSM);

4. z suf. *-s-ati*: pol. dial. kasz. *drępsac drępsa* 'chodzić drobnymi krokami, dreptać, drobno stąpać' (Sychta SK);

5. z suf. *-l-jati*: sło. dial. doleńskie *drepljati -ām* 'goste in majhne stopinje delati' (Pleteršnik) < *drępati -pam* : *-pljem* 'klusować' (Bezlej ES I 112);

6. z suf. *-on-iti*: czes. dial. *dreponit* nohama 'kroczyć, przestępować nogami' (Kott l. c.);

7. z suf. *-č-iti*: czes. dial. *drepčit* 'podskakiwać, křepčiti', z wokalizmem *-o-*: czes. dial. *drobčit* 'robić drobne kroki', sła. *drobčit*, *drobčat* 'iść drobnym krokiem; tańczyć' (Kálal).

Zasownik ekspresywny od *drebti* (zob. *drobti* : *drebti*). W poszczególnych językach wyrazy wymienione przez różne kontaminacje (np. z *drapati*, *drupati*) i przez wpływ wyrazów dźwkn. (onomatopeizacja). Co do rozwoju znaczenia 'chodzić małymi, drobnymi krokami' > 'gadać, paplać' por. np. pol. dial. kasz. *drobotac* 'drobno stąpać' : 'wiele i prędko mówić', *drob*olac* 'iść szybko, małymi krokami' : *drob*olac gwódką* 'szybko mówić' (Lorentz PW), ukr. *дрібоміму -оу -оміу* i *дрібоміму -оу -оуеу* 'szybko przebierając nogami iść drobnymi krokami', 'szybko i rytmicznie uderzając po czymś wywoływać odgłos stukania' : 'mówić bardzo szybko' (SUM), ros. dial. *дробоміть -міуь*, *дробоміть -ёю*, *дробоміть -міуь* 'mówić bardzo szybko; mówić bez przerwy' (SRNG); zob. też *drobti* : *drebti* z podobnym rozwojem semantycznym. Por. niem. *trippeln* 'iść krótkimi, szybkimi krokami' (Kluge EW¹⁸ 792).— Sławski SE I 163 przyjmował pochodzenie dźwkn. wyrazów słow. T. Sz.

дребльъ zob. **дробльъ**

dreviti *drev'g* plł. i wsch. 'mówić głośno, bez sensu, bredzić' (?)

~ sch. dial. (Dalmacja?) *dréviti se drévim se* 'głośno płakać, drzeć się' (RSAN);

ros. dial. (pln. i zach.) *древіть* : *древіть -віуь* 'mówić bzdury, głupstwa, pleść, łgać', 'bredzić, majaczyć we śnie lub w chorobie', 'kaprysić, grymasić, wybrzydzać', 'dokuczać, sprawiać komuś przykrość; ganić, lajać' (SRNG, Dal). ~

Por. ros. dial. *древіть -ёю -ёуь* 'mówić bzdury, mówić bez związku, bredzić' (SRNG, Dal).

Związek przytoczonych postaci i postać pierwotna niepewne. Etymologia niejasna. Może w związku z *derti doro*, za czym przemawiałaby semantyka wyrazu sch., jednak budowa wyrazu niejasna. Nie można wykluczyć związku z *dervo*, *drzva*. Por. dalekie znaczeniowo lit. *drevėti -ė'ja* 'drzeć, niszczyć, pustoszyć; tracić, trwonić, rozdawać', 'wybierać miód z barci', 'stawać się dziuplastym, gnić': *drevė* 'dziupła; barć'. Zob. bliskoznaczne *drsviti*.

W. B.

drevьjъ drevьja drevьje wsch. 'stary'

~ ros. dial. *дрѣвиū* 'zgrzybiały, stary' (ESSM V 106: Pečora). ~

Adi. z suf. *-ьjъ* wskazujące na pierwotne *drevъ (zob. *drev'e*), o suf. zob. Brodowska-Honowska SPS 40. T. Sz.

древьльъ zob. **древьльъ**

древьльъ drevьl'a drevьl'e: **древьльъ drev'ьl'a drev'ьl'e**: **древьльъ drevьl'a drevьl'o** 'stary, dawny, były, starodawny, antiquus, praeteritus'

drevьl'ь: ~ czes. książkowe i przestarz. *dřevní* 'dawniejszy, były, starodawny' (Přír. slov., SSJČ), stczes. *dřevní, dřevní* 'dawniejszy, wcześniejszy' od XIV w. (Gebauer Sl., Novák SlHus);

scs. *древльнѣ*, es. *древльни* 'stary, dawny, antiquus, praeteritus';

strus. *древльни* = *древльни* 'antiquus', ros. *древний* (*древен дрвеня -не*) 'dawny, prastary; starożytny; leciwy, wiekowy', ukr. *древній* 'starodawny', pot. 'taki, który dożył późnej starości, o ludziach, zwierzętach' (SUM, Prinčenko, Žel.), stukr. *древни* 'dawny, stary, starodawny' od XV w. (Тумченко jako es.). ~

drev'ьl'ь: ~ scs. *древльнѣ* = *древльнѣ*;

strus. *древльни* = *древльни* 'antiquus', ros. dial. *древлень-кий, древлень-кий* hip. 'starutki, starezo zniechęceni' (SRNG). ~

drevьl'ь: ~ czes. przestarz. *dřevný* = *dřevní* (Přír. slov., SSJČ), sła. przestarz. *drievny* 'dawny, stary, przeszły, niegdysiejszy' (SSJ);

sch. *drēvan -vna* 'zamierzchły, starożytny, bardzo dawny, odwieczny', pot. 'zatwardziały, np. o człowieku' (RSAN, RMat.), dial. 'biedny, nędzny' (RSAN z Župy), RSAN zestawia z ros. *древний* ale rodzimość niewątpliwa (por. Skok ER I 434 z pieśni lud.), u Vuka tylko *starodrēvan* 'antiquus', bułg. książkowe *древен -вна* 'taki, który istniał we wczesnej epoce historycznej, antyczny' (RBKE), maced. *древен -вна* 'ts.';

ros. dial. *древный* 'stary', 'nierozgarnięty, głupi' (SRNG), *древен дрвена* 'bardzo stary' (ib.). ~

Por. derywat od **drevьl'ь**: *drevьl'nost'* 'starość': sch. *drēvnost*, bułg. książkowe *древност*, maced. *древност*; strus. *древльност*, ros. *древность* (też dial.), ukr. książkowe *древність -ності*.

Adi. od *drev'e* (zob.) z suf. *-ьl'ь* < *-ьl'ь* (*drev'ьl'ь*), formy bez wargowej miękkiej (*drevьl'ь* i *drevьl'ь*) nawiązują bezpośrednio do pierwiastka z pominięciem suf. adv. *-je*.

Brodowska-Honowska SPS 165.

S. S. — T. Sz.

drev'e adv. 'przedtem, dawniej, kiedyś, poprzednio, primum, olim'

~ stpol. *drzewie* 'przedtem, najpierw, ante, prius' XIV—XVI w. (w XVI w. już tylko 1 raz *drzewie*) a dziś dial. *drzewi* (w takiej formie też 1 raz w XVI w. *drzewi* 'wcześniejszy, pierwsi, przedtem') 'dawno, dawniej', wyjątkowo 'bardzo

dawno' (Małecki — Nitsch AJPP m. 361, Dejna AGK m. 415, Karłowicz SGP z Podhala i z okolic Ropczyc), w formie *drzewiej* (z dostosowaniem do modelu pol. compar., Sławski SE I 174) 'przedtem, najpierw, ante, prius' XIV—XVII w. a dziś dial. 'dawno, pierwej, dawniej' (Małecki — Nitsch l. c., Nitsch WP IV 72, Karłowicz SGP z pld. Młpol., głównie z Podhala; w XVII w. już jako archaizm, Kn. odsyła do *rychłej, pierwej*, Cyran Przysłówki 145—6), por. też adi. utworzone od tego adv. stpol. XV—XVI w. *drzewiejszy* 'dawny, poprzedni, pristinus, prior', czes. *dřive* : *dřiv* (to z zanikiem *-e* częstym w czes. compar., por. np. *více* : *víc*, o tym zob. Gebauer HMČ III 1, 304—5) 'przedtem, kiedyś, wpierw; wcześniej, w dawniejszych czasach' (dial. *dřivejo* 'ts.'), dial. 'prędzej, szybciej, raczej' (Přir. slov., Bělič Dol. 173), przestarz. *dřive* čeho 'przed czymś', w funkcji składniowej *dřive* než (nežli) 'zanim' (już stczes. *dřeve* než, szczegółowo o tym Bauer Vývoj passim), stczes. *dřeve* : *dřev* i *dřeve* : *dřev* 'kiedyś, ongiś, olim', 'wcześniej, pierwej, prius' (Gebauer l. c., Sl., Machek ES² 132), sla. dial. *driev*, *drievěj*, *drej*, *drievy*, *driou*, *drú* oraz *driel*(ej), *drelej* 'wpierw, najpierw; dawniej, przedtem' (SSJ, Kálal, Małecki — Nitsch l. c., Stanislav DSJ I 388), *drelej* 'szybciej' (Stanislav DSJ II 597), *driel'a* 'niedawno' (Diss. slav. 30), por. też adi. *drelý* 'dawniejszy, wczesny' (SSJ; co do form z *-l-* zob. przypuszczenie Machka l. c.);

scs. дрѣвѣ 'przedtem, kiedyś, wpierw, primum, olim' (SJS), cs. дрѣве 'olim' i z XIV w. adi. дрѣвѣ 'pristinus' (Miklosich LP);

strus. дрѣвѣ = дрѣвѣ 'w przeszłości, kiedyś, olim', 'mane', 'wpierw, najpierw', дрѣвѣ даже 'priusquam', дрѣвѣ когда 'aliquando', z XIII w. дрѣвѣ = дрѣвѣ 'z dawien dawna', ros. przestarz. дрѣвѣ 'ongis, kiedyś', ukr. przestarz. дрѣвѣ 'ts.' (Žel.), stokr. дрѣвѣ 'za dawnych czasów' XVII w., дрѣвѣ того 'przedtem, poprzednio' XV w. (Tymčenko jako wyraz cs.). ~

Adv. pierwotnego comparativu czy też positivu na *-je* (p. Vaillant GC II 2, 694—5). Podstawą jest najprawdopodobniej ten sam pierwiastek co w psł. *dervo* 'drzewo', a więc *der-ey-* : *der-u-* : *dr-ey-*, dla którego rekonstruuje się pierwotne znaczenie 'twardy, mocny, trwały'. Rozwój znaczenia 'twardy, mocny, trwały (jak drzewo)' > 'stary' > 'dawny' jak w psł. *starъ* 'stary': lit. *stóras* 'gruby', stnord. *stórr* 'wielki'. Dokładnych odpowiedników ie. psł. *drev'e* nie ma. Najbliżej pod względem semantycznym (ze znaczeniem pierwotnym) stoją: lit. *drútas* 'silny' (por. *sádorev*), stpr. *druvis* 'wiara', gr. *δρῶν* 'trwały, silny', może i stind. *dhruvá-* 'trwały, stały, niezmienny' (p. jednak ostatnio Mayrhofer KEWA II 116—7).

Zubaty Studie I 1, 6—13, Endzelin SBE 98—9, Kleczkowski PLBaud. 175—80, Trautmann BSW 61, Pokorny IEW 217. — Inne objaśnienia mało prawdopodobne: Mladenov GSU XIII—XIV 50—1, EPR 151 łączył z ie. *dreu-*, stind. *drávati* 'biegnie, przepływa' (pierwotnie więc 'ten, który upłynął'). — Čop SRL XIII 187—97, 206—8 stara się nawiązać do het. *harū* 'wcześniej, przedtem, dawniej, już', germ. *grēwa-* 'szary', stnord. *grǫjandi* f. 'zorza poranna', szwedz. *gry* (niem. *grauen*) 'szarzyć, dnieć', a więc koniec końcem do ie. *gher-*, *gherə-*, *ghrē-* 'błyszczyć, jaśnić' (p. *zvrēti*, *zor'a*), rozszerzone *gher-ēu-*, *ghr-ū-*. Nie widać podstaw. T. Sz. — F. S.

drev'ъпъ zob. drevъпъ

drezdъ zob. drozdъ

dreżdżati *dreżdżę* 'rozjaśniać się, świtać'

~ pol. dial. kasz. pól.-wsch. *drzeżdży (się)* w zapisach fonetycznych *dźleżżi, dżyżży* itp.: *dżezni (sq), dżyzni, dżyznic* 'świta, rozjaśnia się' (Handke SFPS XII 65). ~

Por. może tu należące bulg. *дреззас* 'słaby, ciemny, o świetle', dial. *дреззоф* 'o poranku przed brzaskiem: ciemny' (BDial. V 18: z okolic Sewliewa), *разрезос'аса са* 'rozwidnia się' (SNU XXXI 331: z okolic Tetewenu), *дреззоуа* 'półmrok po zachodzie słońca (zmierech) albo przed wschodem słońca' (SNU XLVIII: Razlog), w języku liter. *дреззавина* 'ts.' (RBKE, por. BER I 424 z innymi przykładami).

Uderzająca zbieżność semantyki z *brędzżati* (zob.), co nasuwa przypuszczenie, że formy pol. i bulg. mogą się sprowadzać do tego samego pierwiastka *brędz-* (jednak bulg. *дреззас* wskazuje na pierwotne *-e-* a nie *-č-*). Mieliśmy więc tu może przekształcenie pierwotnej grupy *br-* > *dr-* najprawdopodobniej pod wpływem jakiejś etymologii ludowej (w wypadku bulg. *дреззас* może przez skojarzenie z wyrazem *здрач* 'półmrok, zmierech', p. Bernard RES XLV 104), por. przekształcenia typu sla. *briežditi* 'sa' 'świtać, dnieć': dial. *gričđiti* 'sa' i *mričđiti* 'sa' 'ts.' (Kálal), zob. też Bernard l. c.

Wbrew BER I 424 tu chyba należy i *дреззас* 'ochrypli, zachrypnięty, o głosie' (RBKE, jako synonim *неясен* w obu znaczeniach), dial. np. *дреззоф*, *дреззоф* 'ts.' (BDial. III 60, V 18, VI 168). Pierwotne znaczenie może 'niejasny, niewyraźny'; zmiana nagłosu może przez adideację do *дрѣ*, por. co do znaczenia *предраи* глас, p. Bernard l. c. T. Sz.

dręblz *drębla dręblo* wsch. 'pozbawiony świeżości, zwiędły, zwioteżały; nadgnity; spróchniały'

~ ros. od XVIII w. *дряблѣнѣ*: *дрябл дряблѣ дрябло* (dawniej *дрѣблѣнѣ*) 'pozbawiony świeżości; pomarszczony, zwioteżały; stary, znoszony; zleżały, porowaty, o śniegu', przen. 'słaby, bezwolny' (znane dial. np. w okolicach Wołogdy, SRNG), 'słaby, drżący, o głosie', dial. też 'nadgnity, nadpsuty' (Dal), *дряблая* погода 'chłodna, deszczowa pogoda' (Kaluga), *дряблая вода* 'ciepła woda' (Perm, SRNG). ~

Por. jeszcze: ros. dial. *дряблик* 'słaby, słabeusz' (Wołogda), *дряблина* 'spróchniałe, gnijące drzewo' (tamże, SRNG).

Partic. na *-lz* od *drębnoti*.

M. Ś.

drębnoti *drębnę* 'tracić świeżość, siłę, wiotezeć; próchnieć; gnić'

~ ros. *дрябнуть -ну* 'wiednąć, wiotezeć, marszczyć się' (SSRJ), 'tracić uczucie, cierpnać, drętwieć' (Kostroma, Wołogda), 'psuć się, gnić' (Oloniec), 'łamać, o tępych, łamiącym bólu': *дрябнут* ноги 'łamię w nogach' (Włodzimierz), też 'bać się, tchórzyc' (Perm). ~

Por. też czes. u Jungmanna *drěbnouti* (: *drěbsti*) *drěbnu* 'tężeć, twar-dnieć, rigere' (: *drěbue* 'riget, stat rigidus, friget') a współcześnie nomen deverbale *drěbení* med. 'katalepsja' (Přir. slov.).

Por. też ros. dial. *дрябать* 'wiednąć' (Perm, SRNG).

Tutaj zapewne też 1. ros. dial. *дрябать* 'tchórzyc, bać się', *дрябаться -аюсь* 'paćkać się, babrać się w błocie, kałuży' (Twer);

2. ros. dial. *дрябѣть -іт* 'wydawać głuchy, drżący głos, np. o dźwięku wydawanym przez pęknięte naczynie' (SRNG).

Denominativum do *drębz*, o budowie p. I 45.

M. Ś.

dřebs *dřebsa dřebo* wsch. 'zwiotezały, pozbawiony świeżości, zwiędły; nadgnity; spróchniały', 'grząski, trzęsący się'

~ ros. dial. pskow. *дрябый* -ал 'zwiotezały, zwiędły'.

Por. też rozszerzone suf. -бнз: *дрябный* (*дрябное место* 'trzęsawisko, grzęzawisko', Twer, SRNG). ~

Na szerszy pierwotnie zasięg wyrazu w dial. ros. wskazują liczne formacje pochodne: 1. *дряба* f. (pierwotnie zapewne substantywizowano adi. f.) 'coś starego, nieświeżego, nadgnitego, np. zwiotezale, usychające drzewo; spróchniałe, porowate drewno', 'zwiotezala brukiew; sparciała rzodkiewka', coll. 'sterta zepsutych płodów rolnych, zwłaszcza grzybów';

2. coll. *дрябье* n. 'zwiotezale, zepsute produkty, zwłaszcza owoce; stary, zepsuty zapas grzybów';

3. abstractum na -ь: *дрябь* 'zwiędłość, zwiotezalość; zwiotezale, zwiędnięte miejsce lub w ogóle coś zwiędłego, zwiotezalego', też 'topiel, bagno; grzęzawisko, błoto';

4. *дрябня* 'chlapa, mokry śnieg, śnieg z deszczem'.

Niejasne. Zestawiano z lit. *dribti drimbù* 'padać, ściekać gęstymi kroplami', 'opadać, więdnąć; opadać, stawać się oklapłym; linieć, o kurach' (Miklosich EW 430, Berneker SEW I 222; ESSM V 111—2 dodaje tu ponadto lit. *drebbėti* 'drzeć, trząść się, drgać', pokrewne jego zdaniem lit. *dribti*, zob. *drebiti*). Vasmer REW I 375 dopuszczał możliwość pokrewieństwa z gr. *δρόμβος* 'bryła, skrzep' (por. jednak Frisk GEW I 685—6). *M. Ś. — F. S.*

drega zob. **dregy**

dregati *dregajo* wsch. i pld. (część zach.) 'trząść, potrząsać, wykonywać szybkie, gwałtowne ruchy rękami, nogami lub całym ciałem; podrygiwać', pld. 'dźgać, pchać, kłuć', perf. *dregnuti dregnq*

~ *dregati dregam* (: *dręzati*, dial. *driezati*, Rigler Notr. 174, Tominec Črni vrh: *dregati* : *driezati*; o obocznościach tego typu p. Jezowa MS 13, 150) 'pchać, dźgać, kłuć jakimś długim przedmiotem' (s kołom *dregati* v sršenovo gnezdo; *dręgati* v ognj 'grzebać w ogniu, podsycać ogień'), *dręzati* koga 'pobudzać, zachęcać', 'drażnić' (SSKJ, Pleteršnik), sch. dial. kajkaw. *izdregati* 'zbić, wyszturchać kogoś' (ZNŽO XIX 140: Samobor);

ros. od XVIII w., dziś pot. i dial., głównie pln. *дрягать -аю* (dial. też *дрягать -аю*) 'wstrząsać, potrząsać gwałtownie całym ciałem, podrygiwać; wymachiwać rękami; wierzgać, kopać, majtać nogą, nogami', 'zaczynać tańczyć' (SSRJ, SIAN, SAR), dial. syberyjskie też 'iść nierównym, nerwowym krokiem, zwykle o koniu' (SRNG). ~

Por. też ros. pot. i dial. *дрягаться* (dial. również *дрягаться*) 'wierzgać, bić nogami, przestępować z nogi na nogę', 'robić szybkie, urywane ruchy; szarpać się, bić się, rzucać się', jarosławskie *дрягаться* 'ruszać się', uralskie 'skrobać, drapać, chrobotać' (SRNG).

Perf. *dregnuti*: ~ sło. *dręgniti dręgnem* 'pchnąć, dźgnąć czymś długim, ostrym' (Pleteršnik, Tominec Črni vrh), sch. dial. kajkaw. *dregnuti* 'pchnąć (nożem), ukłuć, szturchnąć' (ZNŽO III 217: Trebarjevo, XIX 140: Samobor);

ros. pot. i dial. *дрягнуть -ну*, dawne *дрягнуть* 'drgnąć, wstrząsnąć; wierzgnąć', brus. dial. *дрягнуць* 'wrzasnąć', 'energicznie rzucić się' (NS 124). ~

Tu należy ukr. dial. *дряготіти* -зочу 'drzeć' (Hrinčenko), por. np. ros. dial. *дряготá* 'konwulsje, podrygi'.

Na istnienie pierwiastka *dreg-* w sch. mogłoby wskazywać dial. *drëglja* 'szydełkowanie' (*drëglja* je dugačko špičasto eklovanje, koje nema stupaca, nego samo povelike rupice, RŠAN: Varoš).

Por. też śl. dial. *drógati drógam* 'dźgać, pchać, kłuć czymś ostrym' (Pleteršnik, Bezlaj ES I 116).

Znaczenie form czasownikowych jak i licznych derywatów (por. *dregva*, *dregota*) wskazuje na etymologiczny związek z *drgati*, *drzgiati*, *drzżati*, zob. Vasmer REW I 375, Skok ER I 434, Bezlaj EŠ I 111. Inaczej Trubačev ESSM V 112: rekonstruuje na podstawie śl. jako podstawowe znaczenie 'pchać, kłuć czymś ostrym', łączy wyraz bezpośrednio z *drogъ* 1. Nie widąc podstaw. Zob. *dregati*.

Na pierwotnie ogólnosłow. zasięg wskazuje adi. *drogъ* (zob. *drogъ* 2.).
S. S. — M. Š.

dregnoti zob. *dregati*

dregy dregъve: *drega* wsch. 'to, co drga, trzęsie się: trzęsawisko, grzęzawisko, topiel, bagno'

dregy: ~ ros. dial. *дрѣза*: *дрѣзѣ* 'trzęsawisko, topiel, bagno' (Smoleńsk, Tula), *дрѣзѣ* 'galareta mięsna' (Woroneż, Kursk), *дрѣза* 'przywiedle owoce' (Penza, SRNG), ukr. *дреза* (dial. też *дрѣзѣ*, Hrinčenko) 'trzęsawisko, topiel', dial. także *дрезѣ* 'przerębla na rzece do czerpania wody' (Lysenko SPII), brus. dial. *дрезѣ*, *дрѣзѣ* 'topiel, grzęzawisko' (Bjalskevič Mohylew, Šaternik Červ., Jaškin BHN). ~

Por. też formacje synonimiczne oparte na pokrewnych rdzeniach *drsg-*, *dryg-* 'drgać, drzeć': 1. ros. dial. *дрозѣ -асѣ* 'błoto, topiel, trzęsawisko', 'galareta', ukr. dial. *дріза -асѣ* 'galareta' (Hrinčenko);

2. brus. dial. *дрезѣ* 'galareta', 'trzęsawisko, błoto' (Scjaškovič Grodno, Šatalava NS).

drega: ~ ros. dial. *дрѣзѣ* 'kurcz, konwulsje', *дрѣза* 'topiel, trzęsawisko, błoto' (SRNG). ~

Pierwotne nomina actionis z suf. *-y -ave*: *-a* > nomina acti, loci: 'drganie, wstrząsy' > 'to, co drga, trzęsie się; trzęsawisko, grzęzawisko'. Co do rozwoju znaczenia por. ros. dial. *трясуна = трясуе болото* (Dal), pol. *trzęsawisko*: *tręsti tręsq*, zob. Na uwagę zasługuje akcentuacja ros. *дрѣзѣ*: *дрѣза*, wskazująca na metatonię akutową (psł. *dręga*) na skutek przesunięcia semantycznego i związanej z tym straty motywacji w stosunku do pierwotnego nomen actionis *dręgá* (por. *dörğa*: *dorgá*).

Tolstoj SGT 177—9, Vasmer REW I 375. Inna, nie oparta na należytych podstawach rekonstrukcja formy psł. u Trubačeva ESSM V 139.

M. Š. — F. S.

Dregvit'i pl. plemię słowiańskie

~ strus. *Дреговити* plemię zamieszkujące północne pobrzeże Prypeci; pld. *Dragvit'i* nazwa plemienna w Macedonii (Vasmer SG 177: *Драговитѣ*). ~

Przynależność plemienna strus. *Дреговити* do środkowozach. grupy plemion strus. (które weszły z czasem w skład obszaru językowego brus.) wskazuje na związek z brus. *дрезѣ* 'trzęsawisko, bagno', psł. *dregy dregъve* 'ts.' (zob.). Związek z pld.słow. nazwą plemienną *Drugovit'i* (Vasmer SG 177: *Дрoуговитѣ*) wątpliwy.

Sokolov RS III 225—6, Lehr-Splawiński SSS I 379, T. Lewicki i W. Swo-

boda SSS I 389, Vasmer REW I 368—9, SG 177. — Trubačev ESSM V 139 (p. też VJa 1974, 6, s. 62) rekonstruował *dreḡsvitji nawiązując do *dragava. Nie widać podstaw. F. S.

drechlъ drechla drechlo : drochlъ drochla drochlo 'taki, co stracił siłę, osłabiony' (wsch. 'stary, zgrzybiały, niedołężny'), 'zniszczony', 'smutny'
 drechlъ: ~ głuz. drjechly 'brudny', drjechly kón 'nędzna szkapa' (Zeman; Pfuhl nie notuje), czes. dawne drachlý 'smutny' (ESSM V 113);

scs. Supr., Mar. драхль 'ponury, smutny, posepny' (SJS), cs.-serb. XV—XVI w. драхль (wyjątkowo też драхль, Miklosich LP) 'ts.', śrbułg. XII—XIII w. драхль 'ts.' (SJS), bułg. dial. rodop. дрѡхал subst. 'oberwaniec, nędzarz' (BDial. II 154, ПБЕ IV 73; por. też tu należąca NO Дрехлек, Пѡев RLI; o śladach *drech- w bułg. p. Bernard BE VII 455—7);

strus. od XI w. драхли (драхли) 'smutny, zasepiony', 'słaby, osłabiony; niedołężny ze starości', 'zmęczony, ocieżały', 'powolny, leniwy', 'okrutny, twardy, srogi' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. дрѡхлый (дрѡхл-лѡ-лѡ : дрѡхла дрѡхло) 'słaby, niedołężny, zgrzybiały; zmurszały, zniszczony' (z ros.: bułg. książkowe przestarz. дрѡхъл 'słaby, niedołężny', RR0D), dial. rzadko 'chromy lub nie władający w pełni ręką' (SRNG), ukr. дрѡхлий 'niedołężny, zgrzybiały' (SUM), u Żel. дрѡхлий 'roztrzęsiony, trzęsący się, słaby', stuktur. XVII w. 'smutny, posepny' (Słavynec'kyj Leks.), brus. дрѡхлы 'zgrzybiały, niedołężny; zmurszały'. ~

drochlъ: ~ stpol. rzadkie drechly 'struchlały' (sieroc drechle, XV w., Słownik stpol.);

strus. XIII w. дроуналь: видѣхъ оуныла и дроунал кто зело (Srezn.), ros. dial. pskow. дрѡхлый 'słaby' (ESSM V 130). ~

Por. także oparte na adi. 1. z suf. -osta: cs.-serb. XIII—XIV w. драхлостъ 'smutek, żalność' (Miklosich LP), strus. драхлостъ (драхлостъ) 'przygnębienie, smutek', 'słabość, osłabienie, niemoc' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. дрѡхлостъ 'zgrzybiałość, niemoc' (SSRJ, SIAN), ukr. дрѡхлостъ 'ts.', stuktur. драхлостъ 'smutek, przygnębienie' (Słavynec'kyj Leks.), brus. дрѡхлостъ 'zgrzybiałość, niemoc';

2. z suf. -ota: strus. драхлота (драхлота) 'żałość, boleść, ból' (Srezn.).

Pierwotnie regularne partie. praet. act. od drechnoṭi, drochnoṭi. Por. synonimiczne trochlъ, truchlъ : trochnoṭi, truchnoṭi. P. dręselъ.

- M. Ś. — F. S.

drechnoṭi drechno : drochnoṭi drochno 'stawać się słabym, niszczyć, nędznieć, niedołężnieć'

drechnoṭi: ~ bułg. dial. удрѣхам 'wiednąć, stawać się apatycznym; osowiałym', удрѣхнал 'osowiały, przygnębiony, przywiędły' (p. Bernard BE VII 456);

ros. potoczne дрѡхлымъ -ну 'niedołężnieć ze starości lub choroby, stawać się słabym' (SSRJ, SAR; nie notowane w dial.). ~

drochnoṭi: ~ stpol. rzadkie drechnoṭé 'niszczyć, nędznieć, tabescere' (XV w., por. też prefigowane zdręchnoṭé 'tabescere', Słownik stpol.). ~

Por. też oparte na drechlъ: ros. драхлѣть -ѣю 'starzeć się, niedołężnieć; wietrzeć, walić się, niszczyć' (SSRJ, SAR), ukr. драхлѣму -ію 'niedołężnieć, grzybieć', brus. драхлѣць 'ts.' (BRS).

Inchoativa (o budowie p. I 45) od pierwiastka drech- (por. dręselъ i oparte

na czasownikach *dręchłb* : *dręchłb*), wariantu z nagłosem dźwięcznym (jak np. *dręzga* : *tręska*) ie. *(s)tr-enk-*: lit. *tręsti tręstiù* 'gnić, butwieć', *tręsti tręstiù* 'powodować butwienie, gnicie', lot. *tręset -u* : *-ęju* 'próchnieć, gnić'. Na mogące stanowić bezpośrednią podstawę naszego verbum adi. *dręchłb* 'zgniły, zbutwiały, spróchniały' wskazywałoby ros. dial. (Wologda) *дряхомье* 'stary, zgrzybiały człowiek' (SRNG), oparte na pierwotnym abstractum *дряхота.
Brückner PF VII 168, Sławski SO XVIII 286. M. Ś. — F. S.

dręchłb zob. *dręchnoŭi*

dręselъ *dręselâ dręselo* pld. 'smutny, żalony, ponury, posępny'

~ sle. *dręsel* 'zasmucony, smutny' (Pleteršnik za Cigale; SSKJ nie notuje), sch. stare, szczególnie czakaw. XV—XVIII w., dziś dial. *dręselo dręselâ* 'smutny, żalony' (RJAZ, RSAN), scs. Zogr., Assem. *драсель* 'smutny, żalony, posępny, tristis', cs.-serb. XI—XV w. *драсель* 'ts.' (SJS, Miklosich LP);

z cs.: strus. XI—XII w. *драсель* 'smutny' (Srezn. s. v. *драселии*, SRJ XI—XVII s. v. *драселии* : *драселии*), stukt. XVII w. *драсель* 'smutny, ponury' (Slavynec'kij Leks., Srezn. z Beryndy s. v. *драселии*). ~

Por. 1. wyjątkowo *dręslâ* (: *dręselâ*): cs. XIII w. *драсль* (Miklosich LP), strus. *драсль* (w jednym przykładzie z XIII w. Srezn. i SRJ XI—XVII);

2. z rozszerzeniem *-ьn-*: sle. dial. prekm. *dręselen* (Pleteršnik), strus. *драсельнии* (Srezn., SRJ XI—XVII);

3. oparte na adi. czasowniki: sle. dial. prekm. *dręseliti* 'smucić, zasmucać', *dręseliti se* 'smucić się' (Pleteršnik), sch. stare *dręseliti -lim* 'smucić', *dręseliti se* 'smucić się' (RJAZ XV—XVIII w.), scs. i cs. *драселовати* 'smucić się, być smutnym' (SJS; z cs.: strus. *драселовати* 'ts.', Srezn., SRJ XI—XVII, ros. przestarz. *драселовати* 'pochmurnieć, posępnieć', SAR, Slovar' CSRJ).

Adi. z derywującym od pierwiastka suf. *-elъ* (por. podobnie *debels*, *vesels*, p. Vaillant GC IV 546, 554) o tej samej podstawie co *dręchłb*, *dręchnoŭi*, p.; *-s-* próbowano objaśnić III palatalizacją (Meillet Ét. 412, Shevelov PS 341, 344). Co do suf. *-olъ* (Meillet l. c.), por. np. psl. dial. *dobolъ* : *debels*.

Niepewne. Istnieje kilka prób objaśnienia, ale ze względu na trudności czy to semantyczne, czy morfologiczne nie przekonują: Jokl AslPh XXVIII 11—12 (za nim Iljinskij Izv. XX 3, 108—9, Škok ER I 433, Vasmer REW I 376) łączył z psl. *dręgati* 'drgać'; pierwotne znaczenie zachowałoby się wobec tego w ukr. *дріхати* 'roztrzęsiony'; Fick KZ XXI 4, Machek Recherches 3 a ostatnio Trubačev ESSM V 112—13 nawiązują do lit. *drumsti* 'męcić', refl. 'mętnieć', 'pochmurnieć, ciemnieć', *drumstūs* 'mętny' (p. też Fraenkel LEW I 106—7). Bezpodstawne są nawiązania do łac. *tristis* (Charpentier AslPh XXXI 3 za Osthoffem, przeciw czemu Walde-Pofmann II 707) a także do lit. *drąsus* 'odważny, dzielny', gr. *θρασύς* 'śmiały, ufny; zuchwały' (Pedersen IF V 56—7; p. *dręz*, *dręzko* i Fraenkel LEW I 101).
M. Ś. — F. S.

dręselbje pld. 'przygnębienie, smutek'

~ sle. stare i dial. prekm. *dręselje* 'zły nastrój, smutek, przygnębienie' (Pleteršnik; SSKJ nie notuje), sch. stare XVI—XVIII w., dziś dial. *dręselje* 'smutek, żalność' (RSAN, RJAZ);

rus.-cs. i strus. *драселие* 'surowość' (XVI w., Srezn., SRJ XI—XVII). ~

Por. też w tym samym znaczeniu sch. dial. czakaw. (XVII w.) *drēsēl* f.: i sfa vesel ide u *dresel* (RJAZ).

Abstractum na *-sje* od *dręselb*, podobnie jak np. *veselbje* : *veselb*.

S. S. — M. Ś.

dręszkъ *dręszka dręszko* wsch. 'smutny, posępny, ponury'

~ strus. XV w. *драскыи* 'mroczny, posępny', *драска* во баше тогда творь, и драска и мьглана, и еше не восташшоу солнцоу на ню (Srezn., SRJ XI—XVII). ~

Wg Trubačeva ESSM V 113 tutaj też ros. dial. uralskie *дрэзгоў* 'stary, zepsuty', 'kłótniwy, zrzędny' (p. jednak *dręzgo*).

Oboczna postać w stosunku do *dręselb*, por. podobnie *teżkъ* : *teżelb*.

M. Ś.

dręzga 1. 'trzęsawisko, bagno' (płd. 'roślina bagienna'), 'las'

~ pomorska NM (w okolicach Rugii) *Dranske*, w zapisie z 1314 r. *Dranzeke*, *Dranske* (< *dręzga*, p. Lorentz SNH 25);

sł. *dręzga* bot. 'selery, Apium nodiflorum' (Simonović BR 42), sch. *dręzga*, *dręzga* nazwa kilku roślin bagiennych: 'rukiew, Nasturtium officinale; wywłócznik kłosowy i okółkowy, Myriophyllum spicatum et verticillatum; rzęsa, Lemna; Fontinalis antipyretica; Mucor', dial. (np. resawskie) 'glon, nici wodne', ponadto *dręzga* vodena bot. 'marek szerokolistny, Sium latifolium' i 'marek kuemerka, Sium sisarum' (RJAZ od XVIII w., RSAN), u Vuka *Drezga* NM (p. też Skok ER I 434), scs. Supr. *дрэзга* 'las', śrbulg. *дрэзга* 'las, gaj' (Miklosich LP), bułg. dial. *дрезга* 'mały, gęsty laszek' (płd.-zach.: BDial. I 190), też *Дрѣзга*, *Дрезгана* NM (zob. BER I 423), maced. *дрезга* 'Sium latifolium', dial. *дрезга* 'Nasturtium officinale' (Vidoeski Kumanovo);

strus. od XI w. *дрэзга* 'las, gaj' (SRJ XI—XVII, Srezn.), ros. dial. *дрэзга* 'błoto, trzęsawisko', 'topiel', 'lesiste, błotniste miejsce', *дрэзга* (: *дрезга*) 'piaszczyste, rzadkie błoto', 'galareta mięsna', 'rozkładające się zwłoki' (SRNG), u Dala jeszcze 'mokry śnieg, śnieg z deszczem' (= *дрезга*). ~

Por. też sł. *dręzgalica* 'rozdeptane błoto' (Pleteršnik).

Tutaj również głuź. NM *Drježdžany* > *Draždani* m. pl. = niem. *Dresden* pierwotnie nazwa etniczna z suf. *-én-e*, sg. *-én-inъ*, oznaczająca zapewne mieszkańców lasu (por. Skok ER I 434, Vasmer REW I 376), a także ciekawy toponim maced. *Дрѣзгине* (Pianka Top. 360).

Niezbyt jasne. Może do *dręgati*, *dręzgati*, *dręgy*, *dręga* (zob.). Pierwotne znaczenie mogłoby być 'drgający, niepewny, grząski grunt' > 'błoto, trzęsawisko, bagno', a stąd już przejście znaczenia do 'las' (por. podobnie np. *bolto* 'błoto' > 'las rosnący na błocie' > 'las', p. SP I 311 i Tolstoj SGT 147).

Berneker SEW 222, Jokl AslPh XXVIII 10—2, Brückner AslPh XXXIX 9, Vasmer REW I 376, Skok ER I 434. Ze względu na trudności przede wszystkim semantyczne, mniej prawdopodobny związek z *dręzga* : *tręska* 'drzazga, trzaska', nie wykluczony przez Brücknera l. c., zob. Rozwadowski GJP 142, RS II 112, Trubačev ESSM V 113—4. S. S. — M. Ś.

dręzga 2. wsch. 'chrust, susz, suche gałązki; odpadki, śmiecie'

~ strus. *дрэзга* 'odłamek' (XVII w., SRJ XI—XVII), ros. dial. *дрэзга* 'chrust, susz, wiatrołom' (Iwanowsk, Penza), 'suche szczapki' (SRNG), 'śmieci, brud' (SRSO Dop.). ~

Tutaj może też stczes. *drješćé -čé* f.: *drješćie -šćie* n. (< *-sje*) 'gałązka palmowa, spatula' (Gebauer Sl. od XIV w.), por. też *dereza*, *derega*, *dereždžbje*.

Uzasadnione znaczeniowo deverbativum do dźwiękn. *dręzgati* (: *drężdżati*).
W poszczególnych językach widać też sekundarne nawiązania do *dręzga* 1.
M. Ś. — F. S.

dręzgati *dręzgajo* 'wykonywać gwałtowne ruchy, potrząsać, trząść (się), drzeć, dygotać': 'ściskać, zgniatać, miażdżyć, łamać' (?)

~ pol. dial. *dręzgać -gām* 'łamać' (Rozprawy XVII 30: Cieszyn);

sł. *dręzgati -gam* 'zgniatać, ściskać, miażdżyć' (Pleteršnik), sch. dial. *dręzgati -gām* 'drzeć, dygotać, szczekać zębami', 'trudzić się, harować, ciężko pracować', 'iść daleko bez potrzeby' (RSAN, Elezović Kos.-Met.);

ros. dial. *дрѣзаться -аюсь* : *дрѣзаться -аюсь* 'wierząć, kopać, o zwierzęciu' (SRNG). ~

Por. 1. sł. *dręzgniti dręzgnem* 'patschen' (v blato *dręzgniti* 'wdepnąć w błoto', Pleteršnik), ros. dawne XVI w. *дрѣзному* 'gnieść, żuć; chciać jeść' (SRJ XI—XVII);

2. bułg. dial. *дрѣзясам* 'męczyć się, trudzić się, padać ze zmęczenia' (BDial. III 60: Ichtiman).

Związek podanych wyżej wyrazów niepewny. Zapewne należy łączyć z *dręgati* (zob.), jednak semantyka wyrazu nie całkiem jasna (por. jednak semantykę *dręgati* i *drężdżati* 1.). Pierwotnie może dwie różne rodziny. Możliwy z jednej strony związek z *dręgati*, z drugiej zaś z onomatopiecznym ic. *dher-, dhrēn-* (o nim Pokorny IEW 255—6, Walde-Hofmann I 374, Trautmann APS 323), por. *drężdżati* 2. Co do oboczności zg : g por. np. *dręzga* : *dręgaj*, *dręga*, ros. dial. pln. *мопоздъ* 'łagodny deszcz' : lot. *merga*, *małga* 'łagodny deszcz'. — ESSM V 114—5 łączy z *dręzga*. Nie widać podstaw.

W. B. — F. S.

dręzгъ dręzga 'zarośla', 'gałązki, chrust', 'odpadki, śmieci'

~ pol. dial. rzadkie *dręzгъ* 'drzazga, trzaska, mały kawałeczek drzewa' (Malinowski Rozprawy XVII 30), por. też NM *Drzazgowo* (SGKP II 181);

strus. *дрѣзгъ* 'gęstwina, zarośla', 'chrust, gałązki, wiatrolom' (SRJ XI—XVII z XVII w.), ros. przestarz. i dial. *дрѣзгъ -га* coll. 'śmieci, odpady, niepotrzebne drobne przedmioty' (Jarosław, Wologda, pln. Kaukaz), 'susz, chrust, wiatrolom' (Penza, Kazań, Tomsk), 'chrust, kamienie, gruz itp. wykorzystywane przy budowie chaty', 'korzenie chwastów wydzierane z ziemi podczas bronowania', 'ostra, wysoka trawa, której nie je bydło' (SRNG, Dal, Slovarь Urala). ~

Por. też 1. z suf. *-jъ*: stpol. *дрѣзѣдъ* coll. 'chrust' (abyć w groblę nie kładli karczów, kłódlia drew albo jakich chróstów albo *дрѣзѣдзу* polamanego, SP XVI IBL);

2. z suf. *-akъ*: bułg. dial. *дрѣздѣк* (< *dręzgakъ, por. BER I 424), *дрѣздѣк*, *дрѣздѣк* 'zarośla, las' (Gorov).

Do *dręzga* 2. Co do oboczności rodzaju por. np. *kupa*: *kupa* (Sławski SE III 373—4).
M. Ś.

drężdżati 1. *drężdżę* zach. i pld. 'stać drząc, dygotać, oczekiwać z drzeniem, niecierpliwie, tkwić oczekując na kogoś lub coś; wypatrywać kogoś lub czegoś, gapić się' (?)

~ pol. dial. *zadrężdżę* 'zagapić się' (Rozprawy XVII 71: Cieszyn), czes. dawne XVII w. *dręžděti* 3 pl. *-dēti* na koho 'gapić się na kogoś, wytrzeszczać oczy' (Kott);

sł. dial. wsch. *dręzłati -žim* : *dręzłati -žim* 'oczekiwać, tkwić czekając, czatować, czyhać, na próżno pozostawać gdzieś', sch. *dręzłati -žim* (dial. też *dręzłati -žim*, RSN) 'oczekiwać z napięciem, wyczekiwać nudząc się lub z uczuciem niesmaku, upokorzenia; przebywać, spędzać czas w nudnym, nieprzyjemnym, nieodpowiednim środowisku, biedować', dial. też 'odczuwać nieprzyjemne odrętwienie, dygotanie w jakiejś części ciała' (RSN), *dręzłati -žim* 'tkwić, stać skureczonym na otwartej przestrzeni i jednocześnie dygotać z zimna' (Elezović Kos.-Met.), bułg. dial. *дрѣжда -ѣм* 'stać w jednym miejscu dygotając' (BDial. I 190: Botevgrad), *дрѣжда* 'czekać na próżno, tkwić gdzieś' (BDial. II 76: Sofia), u Gerova *дрѣжда -ѣм* tylko w zwrocie *дрѣжда като кон на праздни ясли*, maced. *дрѣжду* 'oczekiwać, wyczekiwać' (RMJ). ~

Por. sch. dial. czakaw. (Istria) *dręznjati dręznjén* 'tkwić, siedzieć bez ruchu, sterczeć; stać przezuwając, o bydle' (Jardas ZNŽO XXXIX 390).

Niejasne. Może w związku z *dręzgati, dręgati* (zob.); o budowie p. I 55—6. — ESSM V 111 rekonstruuje postać *drędzłati (denominativum od *dręzga*), co w świetle pełnego materiału słow. mniej pewne. W. B.

drędzłati 2. *drędzłę* 'wydawać monotonne, jednostajne dźwięki, brzękać, szczekać, turkotać', plł. i wsch. też 'zrzędzić, gderać',

~ pol. dial. *zadržęzić* 'zaturkotać' (Rozprawy XVII 71: Cieszyn), czes. dial. laskie *dřážďec* 'brzękać, szczekać, o łańcuchu; turkotać, o wozie' (Bartoš DSM, Loriš Ostrava);

sł. dial. *dręzłati* : *dręzłati -žim* 'naprzykrzać się, marudzić, zrzędzić' (SSKJ), sch. dial. *dręzłati dręzłēm* 'poszczekiwać, szczekać, o psie' (RSN: Poljica);

ros. dial. *дрѣжѣть -жѣ -жѣшь* 'gderać, zrzędzić, przyczepiać się', *дрѣжѣть -жѣ -жѣшь* 'naprzykrzać się gderaniem, zrzędzeniem, przyczepiać się' (Dal, SRNG). ~

Por. pol. dial. *dręzgi* pl. 'szczekanie, halas, sprawiany łańcuchami; czeza gadanina' (Rozprawy XVII 30: Cieszyn), ros. pot. *дрѣзги* pl. 'drobne klótnie, intrygi' (SSRJ, Dal).

Dżwkn., a więc ostatecznie do ie. onomatopiecznego *dher-*, *dhrēn-s-*, p. *dręzgati*. Por. także *bręzgati, brędzłati*. W. B.

drędzłyna 'las'

~ strus. XV w. *дрѣзна 'las'*: данаѣми въ дрѣзне въдасжито (Srezn. s. v. *дрѣзна*). ~

Na szerszy zasięg wskazują toponimy: pol. NM *Dręzna* (SGKP II 181), bułg. NM *Дрезна* (BER I 432, por. też na terenie Grecji NM w zapisie *Δρέζνα*, Vasmer SG 225), ros. NM, NW *Дрязна* (w okolicach Leningradu, Vasmer RGN III 103, WRG I 645).

Por. ponadto strus. XVI w. pl. w funkcji subst.: *дрѣзными* 'nieprzebyte, niedostępne miejsca' (Srezn., SRJ XI—XVII).

Substantywizowane adl. f. z suf. *-yna*, por. *drędzłyna* : *dręzga* 1. Por. podobną obojętność *horzłyna* : *borzda*. M. Ś. — F. S.

drędzłyna drędzłyna drędzłyno 'leśny, lesisty, silvae'

~ rus.-cs. XII w. *дрѣзнь* = strus. *дрѣзнь* 'leśny, silvae': *зкрѣне дрѣзньни* (Srezn., SRJ XI—XVII). ~

Na większy zasięg wyrazu wskazuje: 1. *drędzłyna*, p.;

-2. oparte na adi. liczne derywaty, głównie z suf. *-ika*, *-iea*, zwykle w funkcji toponimów: dluz. *Drěžnica*, *Drěžnice* (Muka III 136), sła. NW *Drežnica* (w zapisie już z 1178 r.: *Dresnitz*, *Dresniz*), NM *Drežnik* (Bezłaj SVI I 155—6), sch. NM, NW *Drežnica* (RJAZ), NW *Drežnik* (Dickenmann Sava I 106—7), bulg. NW *Drežnička* reka, *Drežnički* potok, niegdys *Drežnica*, NM *Drežnica* (Duridanov Vardar 94).

Adi. na *-enz* do *dręga* 1.

M. Ś.

дрěчънъ *drěčna drěčno* zach. i pld. 'dobrze wyrośnięty, silny, mocny'

~ czes. dial. *drěčný*, *drěčný* 'ładnie wyrośnięty, zgrabny' (Kott Dod. DSM), moraw.-sła. *drěčni* 'ładny, wesoly, dobrze wyrośnięty' (Malina Mistřice, Machek ES² 131), u Jungmanna obok czes. *drěčný* teź sła. *drěčný* (i ze słownika Bernoláka *drěčný*) 'krępy, silnie zbudowany; ładny, zgrabny, urodziwy; silny, dzielny' (zarówno fonetyka jak i geografia wydaje się przemawiać za zdaniem Bernekera SEW I 223, według którego wyrazy czes. zostały zapożyczone ze sła., zob. teź *drěka*), według Machka l. c. (teź Bezłaj ES I 111) tu teź należy moraw.-sła. *grěčný* i laskie *grěčný* 'smukły, wyrośnięty', sła. *drěčný*, dial. *drěčný*, *drěčný* 'pięknie wyrośnięty, mający ładną postawę, smukły, o ludziach' (stąd ukr. dial. *дрічний* 'piękny, zgrabny', Smal' Stoćkyj Sl V 30);

sła. dial. (wsch. Styria) *drěčen -čna* 'otyły, tęgi, krępy' (Pleteršnik, Bezłaj l. c.), sch. dawne *drěčen* z XVII w. a dziś dial. (według RJAZ pñ., według Skoka ER I 432 kajkaw.) *drěčan*, *drěječan*, *drěčan* 'wartościowy, porządny' (RJAZ), 'gruby; silny, mocny, krzepki, o człowieku' (np. lud.: *drěčan*, pun, jedar pa i zdrav čovek, RJAZ, RŠAN). ~

Od *drěka* z suf. *-enz*.

Machek ES² 131, Skok ER I 432, Bezłaj ES I 111.

T. Sz.

дрěкъ *drěka* 'pień, słup, belka, np. służąca do podparcia czegoś'

~ czes. *drěk -ku* 'pień drzewa, truncus; kadtub, tułow człowieka', 'główna część kolumny między podstawą a głowicą' (SSJČ, Přir. slov., już stezes. *drěk*, to tylko Holub-Kopečný ES 108; Zubatý Studie I 2, 130 uważał za nowszą pożyczkę ze sła., p. teź ostatnio Bezłaj ES I 111, zob. także *drěčenz*), sła. *drěk -ku*, dial. *drěk*, *drěk*, *drěk*, wsch. *drěk* 'ciało bez głowy i kończyn, tułow, kadtub', 'środkowa część różnych przedmiotów, np. drzewa, słupa, łodzi' (stąd zapewne 'część odzieży w tali'), dial. *drěk* 'główna część czegoś', 'siła' (Kálal);

sła. *drěk drěka* 'łie Corpulenz' (Pleteršnik), dial. ze wsch. Styrii *drěk drěka* 'zajętnost, debelost' (Bezłaj l. c.), sch. dial. *drěk* (: *drěk*) m. 'podpora (słupek, kołek), np. do podpierania drabiny wozu', 'nakrycie na wozie (plachta, prześcieradło itp.), na którym przewozi się zboże, śliwy', 'wóz tak okryty; ilość ładunku przewożona na takim wozie', 'wóz drabiniasty' (RJAZ, RŠAN, Skok ER I 432), dawne u Stulicia *drěk* m. (forma ikawska) 'drabiny wozu' (RJAZ);

ukr. dial. *дрік* m. 'jakaś część koszuli' (Żel.; por. wyżej sła. 'część odzieży w tali'). ~

Ze słow.: węg. *derék* 'zacny, porządny, dzielny, dziarski; godny pochwały', lud. 'postawny, tęgi': *derék* 'talia, pas; stanik, serdak', przen. 'środek, polowa' (Kiss Studia Slavica X 29, Kniezsa MNSJ I 1, 151—2: subst. 'pars corporis superior, pectus', 'truncus', 'pars praecipua, principalis', 'summa',

adi. 'excellens, praestans; aptus; honestus'), stąd rum. *dric dricuri* n. 'kadłub, pudło; karawan', lud. 'pełnia, szczyt' (Cioranescu DER 301, Skok l. c.), z rum. w bułg. dial. w Banacie *drék' dréka i druk' drúka* 'część wozu o dwu kołach' (Stojkov Banat).

Wyraz bsl. Dokładny odpowiednik: lit. *draikas* 'wyciągnięty wzdłuż, wysmukły, wysoki a cienki, o drzewach': *driektis* 'rozpościerać się, rozciągać się'. A więc psl. *drěka* to pierwotnie substantywizowany przymiotnik o znaczeniu 'wyciągnięty, rozpostarty'.

Zubatý Studie I 2, 130, Berneker SEW I 223, Trautmann BSW 58—9, Kuryłowicz Gedenkschrift Paul Kretschmer, I, Wien 1956, 230, Machek ES² 131, Fraenkel LEW 100—1, Skok ER I 432, Bezlaj ES I 111.

Zob. *drěkolb*.

S. S. — T. Sz.

drěma 'drzemanie, półsen; senność'

~ pol. dial. *drzyna* („Bohaterką zabawy kupalnej jest *Drzyna*, tj. dziewczyna udająca drzemiacą”, Karłowicz SGP);

sch. *drěma* bot. 'fioletka, Lychnis' (RSAN);

strus. *дрема* 'senność', 'nazwa trawy' (z XVII w., SRJ XI—XVII), ros. *дрема -ми* (dawne też *дрěма*, SIAN) 'półsen, drzemanie, senność', bot. 'fioletka, Lychnis; smółka, Viscaria; pełnik, Trollius', dial. (*дрěма*: *дрема*) też jako nazwa dla wielu świątecznych i dziecięcych zabaw, dawne i dial. *дремі* 'sny, majaki, zwidy', dial. również osobowo *дрěма*: *дрема* m., f. 'seenny, ospały człowiek' (SRNG), f. *дрема*: *дрěма* 'glusza, ostępy' (SSRJ III 1111, SIAN), ukr. rzadkie, przestarz. *дрěма* 'półsen, drzemka' (SUM), dial. *dpіma* 'rodzaj wiosennej zabawy' (Hrinčenko), brus. dial. *dpіma* f. 'senna kobieta' (Bjalkevič Mohylew). ~

Abstractum na -a od *drěmati*. Por. synonimiczne *drěmъ*, *drěmota*.

M. Š.

drěmati drěm'q 'być w półśnie, zasypiać, spać lekko, czujnie; podrzemować; być sennym, dormitare, sopitum esse', *drěmetsъ mi sę* 'chce mi się spać', perf. *drěmnouti drěmnq*

~ pol. *drzemać drzemię* (dawne, jeszcze u L. i dial. *drzymać drzymam*, Karłowicz SGP, Kucalá PSM; kasz.-śl. *drěmac*, Sychta SK I 249, Lorentz PW I 163) 'być w półśnie, lekko, czujnie spać' (stpol. od XIV w.: 'być sennym, ulegać senności', Słownik stpol.), od XVI w. też przen. 'pozostawać w bezruchu, być beczynnym, leniwym', 'pozostawać w ukryciu, przyczajając się' (SP XVI IBL), przestarz. *drzemie się* (komu) 'sen go ogarnia' (L. z XVII w.), dial. *drzymie mi się* 'spać mi się chce' (Karłowicz SGP: Krakowskie, Pluta Dzierżysławice), polab. *dremēs* 2 sg. praes. 'śniesz, marzysz we śnie' (Lehr-Splawiński, Polański SE I 125), dłuż. *drěmaš drěmju*, dial. *drěmam -maš* 'dormitare', 'leżeć podrzemując, o chorych', gluź. *drěmač drěmam* 'dormitare', przen. 'pozostawać w ukryciu' (Trofimowicz), czes. od XIV w. *drěmati drěmu*: *drěmám* (stczes. *drěmati -mu*) 'zasypiać; podrzemować, lekko spać', przen. 'pozostawać w ukryciu, czaić się' (Přir. slov., Gebauer Sl., dial.: Lamprecht Opava, Bělč Dol. 65), dial. *drěme se mi* 'chce mi się spać' (Přir. slov., Bartoš DSM), ślą. *driemat' driemem* (dial. też *driemam*, Kálal) 'zasypiać; lekko, czujnie spać, być w półśnie', przen. 'czaić się, być w ukryciu', *drieme sa mi* 'chce mi się spać';

sł. *drēmati* (: wtórnie *dremljāti*) -*mljem* : -*mam* 'być sennym, śpiącym', przen. 'być ukrytym, przyczajonym', *dremlje se mi* 'chce mi się spać, ogarnia mnie senność' (SSKJ, Pleteršnik, dial.: Tominec Črni vrh), sch. *drēmati drēmām* : *dremljēm* (dial. zach. *drimati*) 'słabo, lekko, czujnie spać', 'być śpiącym', przen. 'odpoczywać', dial. przen. 'trudzić się, męczyć się' (devojeina majka uzima od zeta „dremniu”, naknadu u novcu ili naturi, što se mučila — *dremala*, dōk je čerku čuvala, RSAN), *drema mi se* 'jestem senny, spać mi się chce' (RSAN, RJAZ), es. (serb. XIII—XVI w.) дрѣмати -млю 'dormitare' (Miklosich LP), bułg. дрѣма -ѣти 'ts.', przen. 'pozostawać w ukryciu' (BTR: dial.: Stojkov Banat; por. też śrbułg. XIII—XIV w. дрѣмати 'dormitare', SJS), dial. дрѣме се ми 'chce mi się spać' (Gerov), maced. дрѣме 'dormitare', 'być ospałym, mało aktywnym' (RMJ, dial.: Małecki SW), *mi se дрѣме* 'jestem senny, chce mi się spać';

strus. дрѣмати, дрѣмати дрѣмлю 'dormitare', ros. дрѣмать -млю 'być w półśnie, lekko spać', 'być sennym, śpiącym', *ми дрѣмается* 'ogarnia mnie senność' (SSRJ, Dal), ukr. дрѣмату -аю (stukr. od XV w. дрѣмати, Tymčenko) 'być w półśnie, lekko spać', przen. 'wykazywać małą aktywność; wykonywać coś powoli, bez energii', dial. 'zaczynać kwitnąć, o lnie' (вжэ л'он дрѣмлю, Leks. Polesja 32), почне мені дрѣматись 'zuchciało mi się spać' (SUM), brus. драмаць -млю, dial. дрѣмаць -млю 'dormitare' (BRS, Bjałkevič Mohylew). ~

Perf. *drēmnoiti*: ~ pol. rzadkie *drzemnąć* 'zdrzemnąć się, przedrzemnąć się' (SW), zwykle z pref. *zdrzemnąć się*, dluz. *drēmnuś -nu* 'zdrzemnąć się', głuź. *drēmnyć* 'ts.', czes. *drimnouti (si)* 'ts.' (Přir. slov.), sła. pref. *zdriemnuti (si)* 'ts.'; sch. *drēmnuti -něm* 'zdrzemnąć się' (RSAN), bułg. дрѣмна дрѣмнеи 'ts.', maced. дрѣмне 'ts.';

ros. pref. *вдремнѣть -нѣ* (SSRJ II 300). ~

Z rozszerzeniem -*ēm-* o znaczeniu duratywnym (por. łac. *pr-em-ō* 'cisnąć, wyciskać'; ie. *per-* 'bić', psł. *perę p̄rati* 'bić, prać', *p̄rę p̄rti* 'przed', *na-ciskać*; ie. *ter-* 'drzeć, dygotać': *tr-em(s)-* 'ts.', psł. *tręsz tręsti*, gr. τρέμω = łac. *tremō*) ie. rdzenia *drē-* : *drē-* 'spać', poświadczonego w czystej postaci w stind. *drāti* 'spać' (praes. pierwiastkowe), *ni-drā* f. 'sen'. Rdzeń na stopniu redukcji, z rozszerzeniem -*m-* w łac. *dormiō* 'spać' < **d̄r-m-* (por. psł. *d̄r̄mēti*); z sekundarnym *ð* w gr. aor. ἔδραθον < **e-dr-dh-* do wtórnego praes. *δραθῶν* 'śpię'. Por. też orm. *tartam* 'śpiący, ospały, powolny' (< **der-d-*). — Co do niezwykłego znaczenia ukr. dial. 'zaczynać kwitnąć', por. *dr̄mēti* wyrażające początek czegoś, jakiejś czynności, stanu. P. *dr̄mētī, dra-mīti* l.

Słowski SE I 174, Trautmann BSW 60, Vasmer REW I 369, Mayrhofer KEWA II 76, Frisk GEW 349—50, Meillet DEL⁴ 184, Walde-Hofmann I 372, Pokorny IEW 226. S. N. — M. Ś. — F. S.

drēmavica zach. i pld. 'drzemanie, podrzemywanie, senność'

~ sli. *dřēmaicā* 'drzemanie, senność' (Lorentz SLW I 208);

sł. *dremāvica* 'drzemanie, podrzemywanie, półsen; senność' (SSKJ, Pleteršnik), sch. *drēmavica* 'podrzemywanie, senność', med. 'śpiączka', zool. 'sowa, Strix flammea' (RSAN; w RJAZ jako regionalne dubrownickie), dawniej też 'ospała kobieta' (RJAZ za Stuliciem). ~

Por. też dluz. *drēmava* 'senna, ospała kobieta', głuź. *drēmava* 'śpiączka' (Zeman, u Pfuha też 'ospała osoba').

Nomen actionis z suf. *-av-ica* (: *-a-va*) do *drěmati*. Por. też *drěmarz*. O suf. *-av-ica* p. I 99. M. Š.

drěmavъ *drěmava drěmavo* zach. i pld. 'drzemiający, podrzemujący, senny, ospały'
~ głuź. *drěmawy* 'drzemiający, śpiący, ospały, senny', czes. *dřimavý* (stczes. od XV w. *dřimavý*) 'drzemiający, ospały' (Přir. slov.), sla. *driemavý* 'ospały, drzemiający';

śle. *dremāv -áva* 'drzemiający; zaspany, senny' (SSKJ, Pleteršnik), sch. *drěmar* 'śpiący' (RSAN, RJAZ). ~

Por. też bułg. dial. *дремавче* bot. 'śnieżyca, Leucium' (BER I 425).

Adi. z suf. *-arz* od *drěmati*. O tym typie adi. p. Brodowska-Honowska SPS 147. Por. też *drěmlivz*, *drěmavz*. M. Š.

drěmlivъ *drěmliva drěmlivo* 'skłonny do drzemania, podrzemujący, senny, ospały'

~ pol. dawne *drzymliwy, drzemliwy* 'senny, ospały' (L., SW), głuź. *drěmlivy* 'ts.';

śle. rzadko *dremlijiv* 'senny, ospały' (SSKJ, Pleteršnik), sch. od XVIII w. *drěmljiv* 'senny, skłonny do spania, ospały', przen. 'gnuśny, niemrawy' (RSAN, RJAZ), bułg. *дремливъ* 'senny, ospały', 'usypiający', maced. *дремливъ* 'ts.';

ros. *дремливый* (*дремлив -лива -ливо*) 'skłonny do drzemania' (SSRJ), ukr. *дримливий* 'skłonny do drzemania; który nieustannie podrzemuje', 'senny, usypiający' (SUM, Hrinčenko), brus. *драмливы*, dial. *дрямливыи* 'skłonny do drzemania' (BRS, Bjalskevič Mohylew). ~

Adi. z suf. *-livz* od *drěmati*. O werbalnym charakterze adi. na *-(l)ivz* p. Brodowska-Honowska SPS 154—58. Por. też *drěmavz* i *drěmarz*. M. Š.

drěmŋoti zob. *drěmati*

drěmota 'drzemanie; chęć snu, spania, senność'

~ pol. przestarz. *drzemota* (dial. *drzymota*) 'chęć snu, drzemki; senność' (SJP PAN, Karłowicz SGP, Kucala PSM 173), stpol. XV w. 'głęboki sen, spanie', XVI w. 'półsen, lekki sen, senność' (SP XVI IBL), sli. *dřemvóta* 'drzemka' (Lorentz PW I 163), dluž. *drěmota* 'chęć snu, drzemki; senność', przen. osobowo 'śpioch, ospalec', głuź. *drěmota* 'drzemanie, drzemka', 'ospalność, senność', 'ospały, senny człowiek, śpioch' (Zeman, też dial.: Michalk Neustadt), czes. *dřimota* (stczes. od XIV w. *dřimota*), często pl. *dřimoty* 'półsen, lekki sen, drzemka', 'senność, ospalność' (stczes. też 'gnuśność, niemrawość'), u Jungmanna także med. 'śpiączka', bot. 'jakaś roślina', sla. *drěmota*, zwykle pl. *driemoty* 'drzemka', 'ospalność, senność', 'lenistwo, bezczynność' (SSJ, dial.: Buffa Dilhá Lúka, Šipos Bükk-Gebirge, Habovštiak Orava 168);

śle. książkowo *dremóta* 'półsen, drzemanie', rzadko 'mrok, ciemność' (SSKJ), u Pleteršnika też bot. 'przytulia wiosenna, Galium verum', sch. dial. *dremóta* 'senność, martwota' (RSAN);

strus. *дремота* 'senność' (SRJ XI—XVII), ros. *дремота* (dawne i dial. też *дремомá*) 'półsen, drzemanie; senność', dial. głównie jako nazwa roślin 'Melandrium, nieoc i Salvia nutans, szalwia' (SRNG), ukr. *дримота* 'drzemka, drzemanie', 'nieruchomość, spokój' (SUM, Hrinčenko), brus. *дрымота* 'ts.'. ~

Abstractum (nomen actionis) z suf. *-ota* od *drěmati*. ~ S. S. — M. Š.

drěmotati drěmotajō : *drěmot'q* zach. 'podrzemywać'

~ pol. dial. kasz.-śl. *drěmotac drěmocą* 'drzemać' (Syhta SK I 249, Lorentz PW I 163), głuź. *drěmotac drěmotam* : *drěmocu* 'drzemać z lekkim chrapaniem' (Zeman, Pfuhl), śl. dial. *driemotal'* 'drzemać, podrzemywać' (Kálal; por. też u Jungmanna jako śl. w zapisie *dřimotati dřimotám*). ~

Na szerszy pierwotnie zasięg verbum wskazuje oparty na nim rzeczownik: kasz. *drěmot* 'senność' (Syhta SK I 249), czes. rzadkie *dřimot* 'drzemanie', ros. dial. *дремом* 'drzemanie, senność' (SRNG; Orzeł).

Intensivum na *-v'q* : *-tajō* do *drěmati*. O budowie p. I 52. M. Ś.

drěmъ drěma 'drzemanie; półsen; senność'

~ pol. rzadkie *drzem, drzym* 'sen krótki i lekki, półsen, drzemanie' (SW), dial. kasz. *dřem* 'senność' (Syhta SK I 249);

śl. *drēm* 'drzemka, drzemanie; senność' (Pleteršnik), sch. *drēm drěma* : *drěma* 'drzemanie; senność' od XVII w., też bot. 'śnieżyca, Leucoium' (RSAN, RJAZ), bułg. dial. *дрям* w wyrażeniu na *дрям* 'при дрямка, когато карат волоче' (BER I 524), maced. *дрем* 'drzemka';

ros. dial. *дрѣм* 'senność', 'senne majaki', 'gęsty, nieprzebyte las, gęstwa, ostępy; nieprzebyte mokradła' (SRNG, SIAN). ~

Nomen actionis z suf. *-ъ* od *drěmati*. Por. synonymiczne *drěma, drěmota*. M. Ś.

drěmъka 'drzemanie, krótki, lekki sen'

~ pol. *drzemka* (dawne *drzymka*) 'krótki, lekki, czujny sen; półsen' (SJP PAN, L. od XVIII w., dial.: Dejna RKJŁ XXI 258), dłuż. NO *Drěmka* (Muka III 25), czes. rzadkie *dřimka* 'drzemanie, krótki, lekki sen' (Přir. slov.), śl. dial. *driemka*, zwykle pl. *driemky -mok* 'ts.' (SSJ);

sch. dial. *drēmka* 'drzemanie, lekki sen', 'kto często podrzemuje, śpioch, ospalec', anat. 'płuca u zwierząt' (RSAN), bułg. *дрямка*, dial. *дрѣмка* 'drzemanie, drzemka' (BTR; BDial. III 60: Ichtiman, Gerov), maced. *дремка* 'ts.' (RMJ, też dial.: Małecki SW);

ros. dawne *дрѣмка* m. f. 'skłonny do drzemania, ospalec', f. bot. 'Periploea' (Dal, SIAN). ~

Pierwotnie abstractum z suf. *-ъka* (p. I 94) od *drěmati*. Por. też *drěma, drěmъ, drěmota*. M. Ś.

drěmъnъ drěmъna drěmъno pld. i wsch. 'skłonny do drzemania, podrzemujący, senny'

~ śl. dial. styryjskie *drěmen -mna* 'śpiący' (Pleteršnik), sch. dial. *drěman* : *drěman* 'senny, śpiący' (RSAN, RJAZ);

ros. *дрѣмный* (*-мен -мнѣ -мно*) 'skłonny do drzemania' (SSRJ). ~

Por. też bułg. dial. *дрямница* 'drzemka' (BER I 425).

Adi. z suf. *-ъnъ* od *drěmati*. Por. synonymiczne *drěmava, drěmliva*.

M. Ś.

drěska zob. *drěžga*

drěskati zob. *drěžgati*

***drěstъ drěsta** 'roślina rdest, Polygonum'

Tak rekonstruuje ESSM V 110 (w oparciu o Merkulową ORNR 41—2). Nie widać podstaw. Zob. *rděsta, rděsta, rděsta*. F. S.

drētiti *drēt'q* zach. i pld. 'zaczepliać kogoś, drażnić słowami, podburzać, podjudzać, popędzać; nęcić, wabić', 'dodawać otuchy, pocieszać, uspokajać, uśmierzać' ~ stezes. (2 razy około 1400 r.) *drietiti drietu drietis* może 'nęcić, przywabiać' (aę se komu v čem prosvietis, tiem jedno lid k sobie *drietis*), 'uspokajać, uśmierzać' (když sę povětšie pak *drietit*), Gebauer Sl., Machek ES² 131; sch. dial. wsch. (Sirinička Župa, Prizren) *drētiti -tim* 'pobudzać, zmuszać' (sve me nešto *dreti* da pevam, R SAN), os. (redakcija serb., XVI w.) *дрѣтити -штѣ* zapewne 'dodawać otuchy, pocieszać, consolari' (тѣшити и дрѣтити своими љубљивољубивнимъ, Miklosich LP), bulg. dial. *drēma -muu* 'namawiać, nakłaniać, podjudzać' (Gerov), *drēma ce* 'umawiać się, zmwawiać się; zaczepliać się, spierać się, kłócić się' (Gerov Dop.), też *drēm'am* 'sterceżyć przed kimś i przeskądzać mu w pracy' (BDial. II 154: Rodopy), *d'p'am's* 'gapić się, stać i bez celu patrzeć na coś' (IIBE IV 221: Chaskovo), maced. dial. *drēma ce* 'zaczepliać się słowami, spierać się, sprzeczać się' (Prilep, Gълъbov BE XVII 347), *drēmam* 'podjudzać, podburzać' (Veles, BE I 426), *drēmam ce* 'zaczepliać, szukać zaczepki', *drēmame ce* 'umawiamy się, zmwawiamy się' (Marijovo, BE I l. c.). ~

Pierwotna postać a także i wzajemny związek przytoczonych wyrazów niepewne. Nie można jednak wykluczyć nawiązania do lot. *draiskāt -āju* 'drzeć, rwać' (zob. *draskati*: *drasati*, koniec końcem do *dero drati*; lot. dyftong sekundarny p. Fraenkel LEW 101 s. v. *draskā*). — Trubačev ESSM V 221—2 rekonstruuje **d(ə)drētiti* porównując z lit. *draikyti* 'trzepać', nie widać podstaw. — Gълъbov BE XVII 346—7 (por. też BE I 426) opierając się tylko na odpowiednikach bulg.-maced. dopatrywał się tu pożyczki z alb. *dredh* 'kręcić, skręcać, związać, prząść; obracać się', *dredhōn* 'zawracać; wić się, być wygiętym, krzywym; być chytrym, przebiegłym, wykłócać się, przekłócać (słowa)', nieprawdopodobne. W. B. — F. S.

drēv'e pld. (część pln.-zach.) 'dziś wieczorem'

~ sle. *drēvi* (też dial., Tominec Črni vrh), dial. *drēve* 'dziś wieczorem' (Pleteršnik; dial. rezjańskie *drivi, drive, drive* 'ts.', Slav. Leks. 224), *drēvej* 'ts.' (Pleteršnik).

Por. sle. *drēvišnji* 'odbywający się dziś wieczorem' (Pleteršnik, SSKJ), *drēvišnje* mleko 'mleko udojone dzisiejszego wieczoru', dial. (np. Bela Krajina) *drēvešnji* = *drēvišnji*, np. do *drēvešnjega* 'do dziś wieczór' (Pleteršnik). ~

Do *drēv'e* 'przedtem, dawniej'. Wokalizm -ē- poświadczony tylko w sle. (zob. Čop SRL XIII 187—97), podobnie jak wyjątkowe znaczenie 'dziś wieczorem' (próbę objaśnienia rozwoju semantyki zob. Zubatý Studie I 1, 13), które należy chyba wyprowadzać z pierwotnego 'poprzednio, przedtem, kiedyś'. Wydaje się, że pierwotne znaczenie zachowane jest jednak w sle. języku potocznym, jak wynika z notatki polemicznej J. Stabéja w prasie. Zob. *drēv'e*. T. Sz.

drēzga: *drēska* pld. 'drobny odłamek drzewa używany np. do podpalki, assula' *drēzga*: ~ pol. od XV w. *drzazga*, dial. też *drzozga, drzezga, drzyzga* (Karlo-wicz SGP, Zaręba AJŚ III m. 332; o rozwoju nagłosowej grupy *drz-* w dial. p. MAGP m. 373) 'bardzo drobny, ostry odłamek drzewa, szkła, metalu itp.', 'mały odłupany kawałek drzewa używany zwykle do podpalki' (głównie dial.: 'łuczywo, kawałek smolnego drewna używany do rozpalki', Górnowicz Malbork, 'żywiczne kawałki drewna do podpalki', Szymczak Domaniewek),

stpol. XVI w. 'wiór' (SP XVI IBL), kasz. *dřęga* 'luczywo; część luczywa' (AJK II cz. II 61, Sychta SK I 248), sli. *dřduzga* 'drzazga, assula' (AJK l. c.), stczes. *dřieszha* (z toho dřeva *drzieshy* kładú do nożnie mečových, Gebauer Sl. z XV w., zaliczając jednak wyraz do rodziny *drężga*!), dial. laskie *dřizga* 'assula' (Bartoš DSM). ~

dręska: ~ stczes. *dřieszka*, dziś przestarz. *dřizka* 'assula' (Gebauer Sl. z XV w., Přír. slov.), sła. dial. *dręzka* 'trzaska, drzazga, luczywo' (Kálal z Kotta); ukr. *dpiszku* -зок 'male kawaleczki czogoś, drzazgi, szczepki', dem. *dpiszouku* (SUM, Hrinčenko). ~

Por. też 1. ros. dial. *dpazá* -зú 'szczapka' (smol., SRNG), ukr. dial. *dpázka* 'trzaska, drzazga, cieni' (Hrinčenko, Lysenko SPII, Leks. Bjul. VI 11, 25. — O zjawisku przejścia *re(é) > ra* p. Shevelov PS 174—6);

2. Odpowiedniki pol. i ros. zdają się też wskazywać na m. *drężga*: stpol. rzadkie XV w. *drzazg* 'giętki pręt, wimen' (też coll. XV—XVI w. *drzażdže* 'vimina': popiół z *drzażdža* winnego, Słownik stpol.), ros. dial. *dpesz* -za 'śmieci leśne, poszycie' (zabajkalskie, SRNG). We wszystkich tych wyrazach, ze względu na semantykę, nie wykluczona jest sekundarna denazalizacja psl. *dręga*, *dręzga*.

Zapewne wariant z dźwięcznymi spółgłoskami do wyraźnie motywowanego, synonimicznego *tręska* (zob.). O innych dubletach tego typu p. Brückner IF XXIII 217, Shevelov PS 365—6. Niepokoje jednak szczątkowo zachowane verbum *dręgati*: *dręskati* (por. prapokrewne, bliskie znaczeniowo *draskati*, oba czasowniki w końcu do ie. *der-*, psl. *derę* *derati*), wydające się wskazywać, że *drężga*: *dręska* to nomen deverbale (nomen actionis > nomen acti) tego samego typu co bliskie znaczeniowo lit. *draskà* 'trzaska, drzazga': *draskyti* m. in. 'rozrywać, rozdzierać, drzeć', *dręksti* *dręskiù* 'drzeć, rozdzierać, drapać' (psl. *dręsk-*).

Por. (w szczególach odmiennic) Berneker SEW I 224, Brückner SE 100, Sławski SE I 173, Machek ES² 658, Pokorny IEW 210—1, Fraenkel LEW I 101, Trubačev ESSM V 111. — O próbie nawiązania do *dręzga* 'las, trzęsawisko, bagno', p. *dręzga* 1. — Otrębski (Studia indoeuropejskie, Wilno 1939, s. 182) zestawiał z lit. *skiedrà* 'trzaska, drzazga' (dopatrując się metatezy). Nie widać podstaw. S. S. — M. Ś. — F. Ś.

dręgati dręgajo (: dręskati) pln.-zach. 'łamać, rozbijać, druzgotać z głośnym trzaskiem'

~ pol. dial. *dręgać* 'druzgotać, łamać' (Wlkpol., Karłowicz SGP), stczes. *dřizhati* *dřizhám* 'łupać trzaski', 'głośno, z trzaskiem łamać' (lod' se v kusy *zdřizhala*), też z pref. *zdřizhati* *zdřizhám*: *zdřizhám* (: *zdřiskám*) 'zdruzgotać, rozbić, zgnieść, rozgnieść' (Jungmann I 478, IV 638, por. też Berneker SEW I 224). ~

Wariant z dźwięcznymi spółgłoskami do synonimicznego *tręskati* (p.). Por. też *drężga*, *dręska*. M. Ś.

drężniti drężn'o 'powodować rozdrażnienie, złość, drażnić', iter. *drężn'ati drężn'ajo*

~ pol. dial. *drażnić* -nię 'drażnić, pobudzać do gniewu, podjudzać, podburzać' (w postaciach gwarowych *dżańńić*, *dżoźńić*, *dżwoźńić*, Dejna RKJL XXI 258, Szymczak Domaniewek, Tomaszewski GL; może już stpol., por. w XV w. zapis *drzasnyacyemx* = *drażniącemu* 'exasperantem', Słownik

stpol. II 180 s. v. *drażnić*, por. też w XV w. *podrzeźnienie* 'ubliżenie, wysmianie'), *drażnić się* 'droczyć się, przekomarzać się' (Dejna I. c.), *podrzeźnić*, *rozdrażnić* 'rozdrażnić, o pszczołach' (Maciejewski Chelmu.-dobrz. 223), dłuż. *drażniś* 'drażnić, denerwować' (według Muki I 199 wtórnie zamiast *drażniś*). ~

Na większy zasięg wyrazu wskazuje iter. *drężn'ati*: ~ pol. *przedrzeźniać* (dawne też *przedrzyźniać*) 'naśladować złośliwie czyjeś gesty, mimikę, ruchy, sposób mówienia itp., ośmieszać kogoś, wysmiewać się z kogoś, z czegoś' (też dial., np. Karłowicz SGP, kasz. *przedrzeźniać się* 'drwić, wysmiewać się z kogoś, szydzić, platać komuś figle', Lorentz PW), *podrzeźniać* 'ts.' (już w XV w. 'ubliżać, wysmiewać', też dial., np. Karłowicz SGP, Kucala PSM 287: *prožyžni*), dłuż. dial. (Mużaków, wsch. i zach. gwary graniczne) *pódreźniać*, *pódreźniać* 'przedrzeźniać, kpić z kogoś, naśladować kogoś drażniąc go, dokuczać komuś' (Muka), śla. dial. *podrieźnać* 'wysmiewać się, naśladować kogoś' (Kálal; z pol.: wsch. *rydreźniać się* 'przedrzeźniać', Kálal, Buffa Dlhá Líka: *vidrižnac se*);

bułg. dial. *дрезням, подрезням* 'jestem podobny, naśladowuję kogoś' (BER I 424: Šumen, z innym objaśnieniem etymologicznym). ~

Tu może należy także śle. *drężn'ati -njām* 'natarczywie gadać, paplać, wtrącać się do rozmowy; sarkać, szemrać przeciw czemuś, być niezadowolonym'.

Może to samo co *drażniti* (zob.), co do wymiany *a : ě* zob. *drężga : dražga*, *trava : trěva*. Byłoby więc oparte na niezaświadczonej abstrakcji z suf. *-nā*, por. też śle. *dręzati dręzam* 'szturchać', *dręzati koga* 'drażnić, pobudzać, zachęcać'.
W. B.

drężn'ati zob. drężniti

*drężdzati zob. drężdzati

dripa: pln. *dripъ dripa* 'rozdarcie, rozerwanie', 'coś rozdartego', zazwyczaj 'rozdarty kawałek materiału, strzęp, lachman', przen. 'obdartus, oberwanie', o człowieku; zaniedbany, nieokrzesany, o człowieku

dripa: ~ gluź. *dripa* 'szpara, rysa, szczelina, spój, pęknięcie, rozdarcie; rozporek' (u Pfuła też 'vulva'), przen. 'człowiek skąbowity' (Zeman), czes. przestarz. *dřipa* 'szmata, lachman, strzęp';

śle. dial. *dřipa* 'biegunka, rozwolnienie, zwłaszcza u bydła' (Pleteršnik: Styria), sch. dial. *dřipa* f. (rzadko m.) 'wykolejeniec, rozbitek życiowy', 'człowiek zaniedbany, nieokrzesany', bułg. *дрѣпа* 'kawałek materiału, szmata, lachman' (dial. także *дрѣпа, дрѣпа* 'ts.', np. Stojkov Banat, Gerov; 'odzież', IIBE IV 73, 221; przen. 'człowiek zaniedbany, opuszczony', BDial. V 18), zazwyczaj pl. *дрѣпу* 'szmaty, lachmany' (dial. też 'odzież', np. BDial. II 154, V 227, VI 24; 'odzież, zwłaszcza umarłego', Mladenov Trakija 126), maced. *дрѣпа* 'szmata, lachman';

ukr. *дрѣпа* (tak też Smalč Stočkyj Sl V 30, -i- niejasne, zamiast spodziewanego *-y-*, z *drěpa?) 'człowiek zaniedbany, obdarty, obrzydliwy' (Žel.), niepewne 'pochłapany błotem' (Hrinčenko), por. może tu należące brus. dial. *дрѣпанка* 'zaniedbana, niechłujna kobieta, dziowczynna' (Jaňseeň Bjalyničy). ~ *dripъ*: ~ czes. przestarz. *dřip -pu* 'strzęp; frędzle';

ukr. u Hrinčenki *дрѣпу* pl. m. (: pl. t. *дрѣп'я*) 'szmaty, lachmany'. ~

Na szerszy zasięg wskazują: głuź. *dripk -ka* 'skrawek materiału, szmata, gałgan, lachman', 'cypel, koniec, występ'; sch. *dripac -pca* 'człowiek zaniedbany, nieokrzesany, prostak, obdartus, obszarpaniec' (RSAN, RMat.).

Deverbativa od *dripati*, o suf. *-o-* (> *-a*) i *-a* p. I 58—61 (oboczność *-a* : *-o* jak *buka* : *bukā*, *kupa* : *kupā*). Por. lot. *dripa* 'skaza w tkaninie, eine Unebenheit im Gewebe' (Mühlenbach I 499).

Machek ES² 131, Skok ER I 445, ESSM V 115. — Inne objaśnienia mało prawdopodobne. Berneker SEW I 224 wychodził z podstawowego *dripa* (od pierwiastka *drip-* wariantu do *drapati*). Mladenov AslPh XXXVI 120, GSU XIII—XIV 51 (podobnie BER I 425) dopatrywał się tu formantu *-pa*, rekonstruuje **drei-pā* czy **dri-pā*. Nie widać podstaw.

M. Ś. — W. S.

dripati *dripajo* 'rwać, targać, rozdzierać, rozszarpywać, lacerare'

~ głuź. *dripac -pam* 'nacinąć, weinać, robić szparę, szczelinę', też *drypac -pam* 'zdrapywać, drapać (paznokciami)', czes. rzadko *dřipati -pām* 'pleśń bzdury', u Jungmanna 'drzeć szaty';

śl. przestarz. *dripati dripam* : *dripljem* 'rozdzierać, rozszarpywać', dial. (płd.-wsch. Styria) 'mieć biegunkę, rozwolnienie, o bydło' (Pleteršnik), sch. dial. *dripati dripām* 'pleśń bzdury' (RSAN: Knin), por. bułg. dial. *дрпѣсам*, *дрпѣсам* 'zdzierać, zużywać całkiem odzienie, stawać się obdartym' (Gerov Dop., BER I 428);

brus. dial. *дрпѣнѣ -нао* 'brudzić np. dół ubrania' (ESSM V 115), tu może należą *дрпѣнѣ* 'drapać, skrobać', *дрпѣнѣна* 'drapać się, skrobać się' (Šaternik Červ.). ~

W oparciu o praes. *drip'o dripi'sh* w niektórych językach słow. inf. *dripiti*: głuź. *dripić* = *dripac* (Pfuhl); sch. wyjątkowe dial. (Srem) *dripiti -pīm* 'rozdzierać, rozszarpywać, rozrywać' (= *drapiti* 'lacerare', RJAZ).

Iter. do *drapati* z normalnym wzdłużeniem wokalizmu w rdzeniu (zob. I 47). Co do rozwoju znaczenia w śl. 'rozdzierać' > 'mieć biegunkę' por. ros. dial. *дрпѣнѣ* m. in. 'targać, trwać, rozdzierać' : 'wypróżniać się' (SRNG VIII 230). — Dotychczasowe etymologie (Berneker SEW I 224, Mladenov GSU XIII—XIV 51, Petersson AslPh XXXVI 155, ESSM V 115) nie objaśniające wokalizmu i budowy wyrazu, nie przekonują.

M. Ś. — W. S.

dripavъ *dripava dripavo* płd. 'poszarpany, porozrywany, podarty'

~ sch. dial. *dripav* (z ekspresywną nosowością też *dripavac*) *-va -vo* 'poszarpany, porozrywany' (RSAN), bułg. *дрпѣнѣ -са -со* 'zniszczony, podarty, o odzieży' (także dial., np. BDial. III 60: Ichtiman; VI 168: *дрпѣноф -са*), 'ubrany w lachmany; obdarty, obszarpany, o człowieku', dial. *дрпѣнѣса* w funkcji subst. 'rodzaj ciasta przekładanego np. serem, mięsem' (BER I 428), maced. *дрпѣнѣ -са -со* 'poszarpany, podarty'. ~

Por. z suf. *-ata*: głuź. *dripaty* 'nacinany, weinany', czes. *dřipatý* bot. 'rozdzielony na głębokie i nierówne rowki; rozerwany'.

Adi. od *dripa* z suf. *-avz*.

W. S.

dripla płd., wsch.: płd. *dripl'o* 'oberwaniec, obszarpaniec, obdartus, o mężczyźnie lub kobiecie'

dripl'o: ~ maced. *друпло* m. (dial. też *друпла* f.) 'obdartus, obszarpaniec, oberwaniec, o mężczyźnie lub kobiecie' (RMJ, SNU XLVIII 446: Razlog); ukr. dial. *дріплó* (z niejasnym -i-) 'obdartus, obszarpaniec, oberwaniec' (Hrinčenko, Żel.). ~

dripl'o: ~ bułg. *друпльо* m., *друпла* f. 'obszarpaniec, oberwaniec, obdartus, o mężczyźnie lub kobiecie' (też dial., np. BDial. III 60, VI 168), dial. *друпла'ó* 'jesienny krokus' (BDial. V 167), dial. *друпляю* m. 'obdartus, oberwaniec, obszarpaniec' (SNU XLVIII 446: Razlog). ~

Por. bułg. *друпел* m. 'kawalek np. materiału; skrawek, szmata, łachman' (dial. także 'pielucha', Gerov, Mladenov BTR), dial. *друпал* m. 'jesienny krokus' (BDial. V 167), *друполь* 'kawalek, skrawek, szmata, łachman' (SNU XLVIII 447: Razlog).

Pejorat. nomina attributiva od *drirati*, o suf. -lo (f. -la), -l'o p. I 104, 105. Sławski PSS II 87—8. W. S.

dripl'o zob. *dripl'o*

дрірѣ zob. *dripa*

driska zob. *dristъ*

driskati zob. *dristati*

driskavica zob. *dristavica*

driskъ zob. *dristъ*

drista zob. *dristъ*

dristati driščo: *dristajo*, zach. też *drizdati drizdajo*, pld. także *driskati driščo*: *driskajo* 'mieć biegunkę, rozwolnienie', perf. *drisnoŭti drisnoŭ*, *driznoŭti driznoŭ* *dristati*: ~ pol., dziś tylko dial. *drzystać -am* (kasz. *driščą*), miejscami *drystać (-ry-* sekundarne, por. niżej fakty ros. i brus.) 'oddawać rzadki kał; mieć rozwolnienie', 'puszczać wiatry, pedere' (Kartowicz SGP, Olesch Sankt Annaberg, Pluta Dzierżyślawice), kasz. też 'tynkować, pokrywać tynkiem' i przen. 'pleść, bajdurzyć' (Sychta SK I 250), dluz. z wtórnym inf. opartym na pierwotnym praes. *driščas -im -iš*: *driščis -im* 'mieć biegunkę', głuź. *dristać -tam* 'bryzgać, przyskać, sikać (strugą), puszczać kał (o ptakach)', czes. dial. *dristal* 'mieć biegunkę' (kráva z toho *driščé*), 'pleść bzdury' (Kott Dod. DSM; też łuskie: *dřystač*, Lamprecht Opava; *dřistač*, Porečka Frenštát), sła. *dristat* pot. 'pleść bzdury', dial. 'mieć biegunkę, rozwolnienie' (Kálal, Buffa Dlhá Lúka; ze sła.: czes. u Jungmanna *dřistati -ám* 'mieć rozwolnienie');

sle. dawne *dristati dristam* 'mieć rozwolnienie, biegunkę' (też dial.: Pleteršnik), sch. dawne *dristati dristam* 'cierpieć na biegunkę' (u Belostenca, RJAZ), bułg. *дріуца*: *дріуця* 'ts.' (BER I 428, Mladenov BTR, por. też s. v. *driskati*);

ros. przestarz. *дрисчати дрисчѣ* 'cierpieć na biegunkę' (SIAN), ukr. dial. *дрисчати -чѣ -чѣу* 'ts.' (Hrinčenko), brus. dial. *дрисчати -чѣ* 'mieć rozwolnienie' (Šaternik Červ.). ~

Perf. *dristnōti*: ~ pol. dial. *drzysnąć* (śląskie, krakowskie), *drzysnąć*, miejscami *drysnąć* 'oddać kał przy biegunce', 'puścić wiatry, pedere' (Karłowicz SGP, Olesch Sankt Annaberg, Nitsch DPS, Kucala PSM 171), głuź. *drysnę* 'bryznąć, prysnąć, siknąć strugą, puścić kał (o ptakach)', czes. dial. *drystnuć* 'oddać kał przy biegunce', 'palnąć głupstwo, powiedzieć coś od rzeczy' (Lamprecht Opava), sła. pot. *dristnūt* 'palnąć, pacnąć', 'upaść, klapnąć' (*dristol* si do kaluže), 'powiedzieć coś głupiego, sprośnego, palnąć, chlapanąć'. ~

drizdati: ~ pol. dawne (L.), dziś dial. *dryzdać* -am 'mieć rozwolnienie' (SW), głuź. stare *dryzdaś* -dam 'ts.' (Muka), czes. dial. moraw. *dřizdati* -dám 'ts.' (Jungmann). ~

Perf. *drizdnōti*: ~ pol. dawne (L.) i dial. *dryzdnąć*, *dryznąć* 'puścić rzadki kał' (SW, Karłowicz SGP);

ukr. pot. *dpiznyty* -ny 'szybko uciec, prysnąć, czmychnąć', 'pacnąć, trzasnąć' (SUM), brus. dial. *dpiznyty* -ny 'rozbić na drobne kawałki' (Jurčanka Nar. sin. 174), 'napić się' (Jurčanka Mscisl.), *dpiznyty* -ny 'czmychnąć' (Rastorguev Brjansk). ~

driskati: ~ sło. rzadko *driskati* -am 'mieć rozwolnienie' (SSKJ, Pleteršnik), sch. dial. *driskati* *driskām* (: *driščēm*, *drištīm*): *driskati* -ām 'ts.' (RSAN np. z Liki; RJAZ), bulg. *dpuckam* -au 'ts.' (i dial.: Gerov), też *dpūyā* (< *driskjō lub *dristjō), maced. dial. *driskam* -aš 'ts.' (Mulecki SW: Suche). ~

Zasownik ekspresywny na -šće -stati: -skati (p. SP I 53, 50) do ie. *dhrei-d-* (: *dhcr-*) 'wypróżniać się, oddawać kał'. Postać *drizdati* to niezadki w wyrazach ekspresywnych wariant dźwięczny (SP I 53), por. sch. dial. kajkaw. *dri:gati* < *driskati*, Skok ER I 440. Najbliższe odpowiedniki w germ.: stnord. *drila* 'ts.', ags. *dritan*, średniem. *driten*, stwniem. *trizan* 'ts.'. Tu mogą należeć też formy lit. z bezdźwięcznym naglosem (por. *drozdā*, pierwotne *trozda, lit. *strāzdas* 'ts.'): *triesti* *triedžiū* 'mieć gwałtowną biegunkę', *trįsti* *trįstu* *trįdau* 'ts.', *tridē*: *trydū*: *traidū* 'biegunka' (wyrazy lit. są też jednak objaśniane inaczej, p. Fraenkel LEW II 1122, Pokorny IEW 1076). Biorąc pod uwagę szeptakowo zaświadczone verba *drastati*: *drastnōti* (zob.) nie można wykluczyć, że *dristati* *dristajō* to pierwotne iterativum z regularnym wzdłużeniem samogłoski rdzennej do podstawowego *drastati* *driščō* (por. *psati* *piščō*, SP I 47).

Solmsen KZ XXXVII 578—80, Persson Beitr. 179—80, Sławski SE I 172—3, Skok ER I 440, Vasmer REW I 370, Pokorny IEW 256. — Mniej prawdopodobne nawiązywanie (ESSM V 116) do *derō* *darati* (ie. *der-* 'drzeć'), por. ros. *дѣрмо* 'lajno, gówno', także do gr. późnego *δαρδαίειν* 'plami, wala' (Hes., wg Friska GEW I 349 należącego koniec końcem do ie. *der-* 'drzeć' a wg Pokornego do ie. *dhcr-* 'cacare'). W. S. — M. Ś. — P. S.

dristavica zach. i pld. (: **driskavica** pld.) 'biegunka, rozwolnienie'

dristavica: ~ pol. dial. kasz. *dřistavica* 'biegunka, rozwolnienie u ludzi i zwierząt' (Syhta SK I 250);

sło. *dristavica* 'biegunka, rozwolnienie' (Pleteršnik), sch. dial. *dřistavica*: *dřistavica* 'ts.' (RJAZ, RSAN). ~

Por. też w tym samym znaczeniu z suf. -avška: stpol. XVI w., dziś dial. (kasz., Ramult) *drzystawka*.

driskavica: ~ sło. *driskavica* 'biegunka, rozwolnienie' (też dial.: Pleteršnik), sch. dial. *driskavica* 'biegunka' (RSAN np. z Liki), dial. też *driskavica* 'gatunek

śliwki' (Simonović BR 382), bułg. dial. *дрискавица, дрискавица* (< -skavica) 'rozwolnienie' (Gerov, BER I 428). ~

Por. też maced. *дрискавица* 'ts.'

Z suf. *-ica* do szczerunkowo poświadczanego 1. adi. deverbale *dristavǫ*: *driskavǫ* (por. sle. *dristav*: *driskav* 'cierpiący na biegunkę', bułg. *дриска* 'ts.');

2. nomen actionis *dristava*: *driskava* (por. dłuż. dial. *dristavcu* bot. 'tasznik pospolity, Capsella bursa pastoris', Muka, głuż. *drisawa*, u Pfuñla *dristawa* 'biegunka, rozwolnienie').

O budowie p. SP I 99.

M. Ś.

dristǫti zob. **dristati**

dristǫ *drista* (: zach. i pld. *drista* f.): pld. *driskǫ driska* (: *driska* f.) 'biegunka, rozwolnienie', kozyb. *dristǫ* 'gatunek rośliny wiosennej'

dristǫ: ~ stpol. *kozi drzyst* bot. 'gatunek jaskru' (L. z XVII w.: Syreniusz), dial. 'roślina z rodziny anemonów' (SW s. v. *dryszcz*, Karłowicz SGP s. v. *drzysta*), czes. rzadkie *dříst, dříst* 'kał oddany podczas ataku rozwolnienia, biegunki' (dial. 'odchody drobiu', Kott. Dod. DSM, Horečka Frenštát, Lamprecht Opava), dial. *kozi dříst* 'wiosenna roślina z rodziny anemonów' (Přír. slov.; Lamprecht Opava: *kož'y dřyst*), dial. też kuři *dříst* 'pierwiosnek' (Horečka o. c., Machek ČSR 48), sla. dial. *drist* 'rzadki kał', 'bojaźliwy człowiek, tehórz' (Kálal), *koži drist* bot. 'przebiśnieg, Galanthus nivalis' (Buřfa Dřhá Lúka, Buřfa SBN 284);

sle. *drist* 'biegunka, rozwolnienie' (Pleteršnik);

ros. u Dala *дрисц* 'biegunka', dial. 'wróbel' (Ural: SRNG), ukr. dial.

w założeniu *дрисцокóз* bot. 'krokus' (Zel.). ~

drista: ~ pol. dial. *drzysta* 'rzadki gnój', m. f. osobowo 'niechlujny mężczyzna, niechlujna kobieta' (Karłowicz SGP), kasz. *dřęsta* 'biegunka, rozwolnienie', 'rzadkie masło', 'deszcz ze śniegiem' (Sychta SK I 250), dial. kania *drzysta* 'rodzaj mchu' (Karłowicz SGP), czes. dial. *dřizda* m. f. przywisko (Přír. slov., Hruška DSCh, por. *dristati*: *drizdati*);

sle. *drista* 'biegunka, rozwolnienie' (też dial.: Pleteršnik). ~

driska: ~ sle. *drisk* 'rozwolnienie, biegunka' (Pleteršnik), bułg. *дриска* 'ts.'). ~

driska: ~ sle. *driska* 'biegunka, rozwolnienie', 'tehórzliwy człowiek' (SSKJ; też dial.: Pleteršnik), sch. dial. *driska*: *driska* 'biegunka', również jako przywisko, wywisko (RSAN). ~

Dewerbalne derywaty wsteczne od *dristati*, *driskati*, *drizdati* o pierwotnej wartości nomina actionis.

M. Ś.

dristǫnǫ zob. **dristǫn'a**

dristǫn'a pld. i wsch. 'rozwolnienie, biegunka'

~ bułg. dial. *дрисня* (Gerov), *дрисн'а* (BDial. III 60: Ichtiman) 'biegunka, rozwolnienie';

ros. Indowe *дрисня -нү* 'biegunka' (SIAN), ukr. dial. *дрисня* 'biegunka', 'jakaś roślina' (Hrinčenko). ~

Abstractum z suf. *-ja* do słabo poświadczanego adi. *dristǫnǫ* (: *dristati*),

por. sł. *drišten -tna* 'przeczyszczający' (Pleteršnik), a w derywatach: bułg. dial. *dpučnik* 'biegunka' (BDial. VIII 230), *dpučniŭca* 'rozstrój żołądka u zwierząt domowych' (Umlenski Kjustendil), ros. dial. *dpučniŭka* 'owoc (jagody) jakiejś rośliny' (SRNG). O budowie p. SP I 138—9. M. Ś.

driščь drišća zach. 'kał oddany podczas ataku rozwolnienia, biegunki'

~ pol. dial. kasz. *dřišć -ču* 'rzadkie, sparzone masło' (Sychta SK I 250), u Karłowicza SGP *drzyszcz* 'cierpiący na biegunkę', stpol. kozia *drzyszcz* bot. 'parzydło, *Aruncus* z rodziny *Spiraeceidae*' (Słownik stpol. z XV w.), dial. kozi *drzyszcz* 'biało kwitnąca wiosenna roślina z rodziny anemonów' (Karłowicz SGP). ~

Derywat od *drištъ, driškъ* z suf. *-jb*, p. SP I 80.

M. Ś.

drizdati zob. **dristati**

drizdnęti zob. **dristati**

droba 1. zob. **drobъ 1**

droba 2. zob. **drobъ 2**

drobezgъ zob. **droběžgъ**

drobezъ zob. **droběžъ**

drobę drobęte pln. 'małe zwierzę domowe; młode zwierzę domowe'

~ pol. dawne od XVI w. *drobię drobiećcia* 'młode zwierzę domowe, rogate, mniejszego gatunku, zwłaszcza owca lub koza' (L., SP XVI IBL; Brückner SE 97 z W. Potockiego XVII w. *drobię* 'owca'), czes. u Jungmanna *drobē -ěte* pl. *drobata* 'małe zwierzę domowe', sł. rzadkie *dróbä -ät'a* 'dzieci', 'młode zwierzęta' (SSJ), dial. *drobä* 'drobne bydło' (Kálal);

ukr. dial. *дроб'ама -б'ам* 'owce' (Hrinčenko, Żel.). ~

Por. sł. rzadkie *drobät* 'coś drobnego' (SSJ), dial. też *drobat* coll. 'drobne przedmioty, np. drobne pieniądze', 'ptactwo domowe' (Kálal).

Nazwa istoty młodej (> singulativum) od *drobъ, drobъ 2.* z suf. *-ęt-*, o budowie p. III 11 nn. T. Sz.

droběžgъ (drobezgъ) -zga pln.: *dreběžgъ (drebezgъ) -zga* wsch. i pld. 'coś małego, drobnego, mały przedmiot', częściej w znaczeniu coll. 'małe przedmioty; małe zwierzęta domowe, np. owce, kozy, drób; małe, drobne dzieci'

droběžgъ (drobezgъ): ~ pol. *drobiazg -gu* 'mały przedmiot służący do codziennego użytku' (też dial., np. z Kaliskiego *drobiazgi* 'drobna bielizna do prania') od XVI w. (w XVI w. w formie *drobiozg drobiozgu* 6 razy i 1 raz w postaci *drobiazg*, SP XVI IBL), jako coll. 'istoty małe, niedorosłe' (często w dial. w postaciach *drobosk, drobâsk*, kasz. *drobâzg -azgu* 'drób, ptactwo domowe; małe, drobne dzieci; małe rybki', Karłowicz SGP, Tomaszewski GŁ, Nitsch Studia 127—8, Lorentz PW, Sychta SK, o zasięgu wyrazu w znaczeniu 'drób, ptactwo domowe' p. MAGP IX m. 439, Dejna AGK m. 488, Zaręba AJŚ III m. 497), w podobnych znaczeniach już w XVI w. 'mała i małej ważności rzecz, np. okruchy, małe kawałki soli, drobny utwór lite-

racki, 'małe żywe istoty, np. rybki', od XVII w. tylko w formie *drobiąz* (L., Słownik Paska), dłuż. *drobjazk* -ka 'drobne rzeczy, drobne zwierzęta' (Šwjela), dawne w XVI w. (Jakubica) *drobez* pl. *drobezki* 'okruszyna' (Muka), czes. dial. moraw. *drobáž* -gu i *drobjask* (także we wtórnych postaciach, np. *drobiasko*, *drobjazda* z -zd- < -zg-, *drobňazg*, *drobňask*) 'drobne dzieci, drobne owoce itp., w ogóle coś drobnego, rzecz mało znaczna, np. ptactwo domowe, drób' (Bartoš DSM, Kott Dod. DSM), *drobjazg* -gu 'drobne rzeczy' (Lamprecht Opava), *drobjazg* : *drobjask* -ku 'coś drobnego, np. owoce; drobne dzieci', *drobesk* -ku 'coś drobnego, np. okruchy chleba, cukru itp.' (Malina Mistfice);

strus. NO XVII w. *Дробязга* i *Дробяска* (ESSM V 118 z Turikova), ros. dial. *дрѣбѣзг* -га : -гу 'coś drobnego', *дрѣбѣзгá* i *дрѣбѣзга* 'drobne przedmioty, drobne rybki', *дрѣбѣзгá* 'drobne pieniądze' (SRNG, Dal), ukr. *дрѣб'язок* -зку (i < o) 'niewielkie przedmioty, małe rzeczy; drobne bydło' od XVII w. (u Tymčienki *дрѣбязок* pl. *дрѣбязки*) 'małe, drobne dzieci', 'niewielkie, małe części czegoś', 'coś nieznacznego, mało ważnego', na *дрѣб'язок*, na *дрѣб'язки* *поб'ити* 'rozbić na drobne kawałeczki' (SUM, Hrinčenko, Žel.), dial. *drob'ask* 'drób' (Stieber AJLemk. m. 122), dawne z XVIII w. *дрѣбязгъ* = *дрѣбязок* może z pol. (Tymčenko), brus. dial. *дрѣбязок* -зку 'drobne rzeczy; drobne pieniądze; małe dzieci; drobne zwierzęta domowe, drobne bydło' (Nosovič), *дрѣбязгá* 'coś drobnego' (ESSM V 118). ~

drobëzga (*drebezga*): ~ ros. *дрѣбѣзгу* pl. 'drobne kawałki rozbitych przedmiotów; resztki, pozostałości czegoś', *дрѣбѣзг* -га (-be- < -bĕ-, Sobolevskij Lekcii 72) 'brzęk tłuczonego szkła, spadających kawałków metalu itp.', dial. 'dźwięk, głos wydawany przez gwizdek; gwizdek wydający drżący dźwięk', *дрѣбѣзг* -га w zwrocie в пух и *дрѣбѣзгу* 'ostatecznie, doszczętnie', *дрѣбѣск* -ка pl. *дрѣбѣску* 'drobne kawałki czegoś' (SRNG: Archangielsk) z ubezdźwięcznieniem wygłosu. ~

Na większy pierwotnie zasięg wyrazu zdaje się wskazywać wtórnie zmienione wskutek jakichś adideacji: bułg. pot. *дрѣбѣцк* 'mały, drobny człowiek', w znaczeniu kolektywnym 'drobne, małe dzieci' (RBKE), dial. *дрѣбѣцáк* 'coś drobnego, np. pozostałego po zebraniu rzeczy większych; drobne pieniądze; drobny, mały człowiek, drobne, małe dzieci, drobne, małe zwierzęta' (Gerov, BER I 422).

Z wsch.słow. lub pod wpływem słow. powstało lit. *drėbezgai*, *drėbzgai* 'części, kawałki rozdartych lub rozbitych przedmiotów, rupiecie, graty' (Fraenkel LEW 103).

Por. sła. *drobizg* -gu znaczenie kolektywne i ekspresywne 'małe dzieci, ptaki domowe, drób; drobne rzeczy' (SSJ, u Kálala też w formie coll. *drobiždie*), dial. także w formie *drobisk* 'ts.' (Kálal, Jungmann 'minutiae'); sch. dawne (Della Bella XVIII w.) *drobisak* -ska pl. *drobiski* (czy nie postacie ikawskie z *drobëzga*?) 'odrobina' (stąd u Stulicia, RJAZ), dziś dial. (Žumberak) *dròbiska* 'małe, drobne, słabe dzieci, małeństwa' (RSAN), zapewne postaci z ubezdźwięcznieniem wygłosu; ukr. dial. *drobisk* 'drób' (Stieber l. c.), *дрѣбѣцк* 'mały ptak' (ESSM V 118) z ubezdźwięcznieniem wygłosu jak w wyrazach sch., por. też czes. dial. *drobisko* = *drobiasko* (Kott l. c.), bułg. dial. rozszerzone o suf. -ул-ия: *дрѣбѣцкѹлия* 'coś drobnego, ktoś drobny, mały' (Gerov Dop.).

Derywat od *drobëz* (*drobez*) : *drobëz* (*drebez*) z rzadkim suf. -gъ (p. I 65). Liczne zmiany wygłosu niewątpliwie nowsze, wynikające z ubezdźwięcz-

nień i innych asymilacji, wreszcie z adideacji do produktywnych typów słowotwórczych (stąd wygłos *-zok -zku* itp.).

Buga RFV LXX 105, Vasmer LEW I 368, Sławski SE I 166, Specht UID 139, ESSM V 118. S. S — T. Sz.

drobězъ (drobezъ) : drebězъ (drebezъ) -za 'drobne rzeczy, drobne istoty, małe dzieci, drobne zwierzęta, ryby'

~ pol. dial. kasz. *drob'asz -azu* 'małe rybki' (Syhta SK), dluž. *drobjaz -za* 'drobne rzeczy, drobne zwierzęta, np. małe rybki, młode bydło itp.', w znaczeniach wyspecjalizowanych 'plewy', 'towar wybrakowany' (Šwjela, Muka), głuź. *drobjaz -za* 'drobne rzeczy, drobne pieniądze, małe ryby' (Pfuhl, Zeman), dial. *drob'ias* 'chrust' (Sorb. SA 111 s. 223), stczes. *droběz -zě* f. 'okruchy chleba' (tak Gebauer Sl.). ~

Na większy zasięg wskazują: 1. sle. dial. górskie *drobēzen -zni* 'małe rzeczy, dzieci, zwierzęta' (Pleteršnik), sła. dial. *drobizeš* 'coś drobnego, np. małe dzieci' (Kálal);

2. ros. dial. smoleńskie *дробѣц -ца* 'stado drobnych zwierząt domowych: owiec, cieląt, świń' (SRNG).

Por. 1. coll. z suf. *-s*: ros. dial. *дробѣзь* f. 'drobne przedmioty' (SRNG, Opyt Dop. w formie *дробѣзь*), brus. *дробязь* f. 'rzecz mało ważna, bagatela' (BRS, też dial., Šaternik Červ. 'ts.', 'drobne bydło', ESSM V 118; także w formie *дробізь*, Bjałkevič Mohylew i *дробѣзь*, Rastorguev Brjansk), w znaczeniu coll. 'o małych istotach, małych przedmiotach';

2. brus. *драбязі* coll. 'drobne przedmioty' (BRS, też dial., Šaternik l. c. i w formie *драбізі*, Bjałkevič l. c.), 'człowiek bez znaczenia, pionek' (BRS), dial. *дробеза* 'drobne rzeczy; drobne pieniądze; małe dzieci', 'rózgi', coll. *дробезэ -зэ* 'drobne rzeczy' (Nosovič).

Od *drobъ 2.*, *drobiti* z suf. *-č-zs*, o słow. sufiksalnym *-z-* z różnymi elementami wokalicznymi p. Miklosich VG II 317—18, Iljinskij Lzv. XVI 4, 16. Na postać *drebězъ (drebezъ)* wskazują *drobiczga (drebezga)*, co do *-o- : -e-* p. *drobъ 1.* Bliskie odpowiedniki w lit.: *drėbezos* f. pl. 'przedmioty podarte lub porozbijane', *drėbeznos* f. pl. 'ts.'

Sławski SP I 65.

T. Sz.

drobina : pln. *drobizna* coll. 'małe, drobne istoty (zwierzęta, dzieci), drobne przedmioty, np. okruchy z czegoś pokruszonego' : singulativum *drobina* 'pojedyncza cząsteczka, okruszyna, okruch'

drobina : ~ pol. *drobina* 'mała cząsteczka, kawałeczek, okruszyna, odrobina' (od XV w., w XVI w. 'bardzo mała ilość, odrobina'; też dial., Karłowicz SGP, Syhta SK, Lorentz PW: sli. *drób'ina*), głuź. *drobina* coll. 'coś drobnego, małego' (Pfuhl), czes. u Jungmanna *drobina* 'okruch, okruszyna' (część dokumentacji z L. ale i rodzime przykłady), stczes. XV w. *drobina* 'minutum' (Gebauer Sl.), sła. dial. *drobin(k)a* 'okruszyna' (Kálal);

sle. *drobina* 'okruchy skał, kamieni' (tylko SSKJ jako termin specjalny), sch. *dröbina* 'coś pokruszonego, podrobionego, masa drobnych kawałków czegoś', 'pozostałość po czymś, resztką' (RSAN), bułg. dial. *дробини* pl. 'skwarki' (BDA I m. 216; czy nie do *drobъ 3.*);

strus. XVII w. *дробина* 'jedna kula kartaczowa', *дробинка* 'odrobinka, kawałeczek' (SRJ XI-XVII), ros. *дробѣна* 'ziarnko śrutu' (też dial., Słowarъ Rjazan.), dial. 'wysiewki z żytniej lub pszennej mąki', 'drobne bydło,

ptaństwo domowe' (Dal, SRNG, Slovarь Rjazan., Melničenko Jaroslavl), ukr. *drobina* 'śrut myśliwski', coll. *drobina* pot. 'małe dzieci, małościwa', dial. 'ptaństwo domowe', 'drobne plazy, robactwo', 'drobne pieniądze', 'drobne, małe kawałki' (Prinčenko), stokr. *дробина, дробина* 'drobiazg' od XVIII w., 'drobne bydło', 'ptaństwo domowe' od XVII w. (Tymčenko), brus. dial. *drobina* 'okrucz, okruszyna, szczypta, np. soli' (Nosović), polskie *drobina* 'niewiele, niedużo', одна *drobina* 'małeńko, całkiem niewiele' (Leks. Polessja 32). ~

drobina: ~ pol. dial. kasz. *drobina* 'ptaństwo domowe' (Syhta SK, MAGP IX m. 439);

brus. dial. *drobina* 'drobiazgi', 'drobne bydło domowe' (Nosović). ~

Od *drob*, *drob* 2. z suf. *-ina (-izna)* w funkeji tworzenia coll. i singulatywów. O budowie p. I 121—3. T. Sz.

drobiti 1. *drob'it* : *drobiti drob'it* 'łamiąc, tnąc, rozbijając, krusząc dzielić coś na małe, drobne części, na kawałki' (zach. i pld. też 'kruszyć chleb do gorącego mleka lub przegotowanej wody w celu przygotowania specjalnej potrawy, rodzaju zupy'), *drobiti* 'wydawać krótkie, powtarzające się, przerywane odgłosy np. tupiąc nogami, uderzając w bęben' (stad pld. i wsch. 'duzo i szybko, nieskładnie mówić, paplać'), *drobiti nogama* 'stawiać drobne, szybkie kroki, iść szybko drobnymi krokami; dreptać; niecierpliwie przebierać nogami; szybko tupać nogami', *drobiti się* 'łamać się na drobne kawałki, kruszyć się'

drobiti: ~ pol. *drobić drobię* 'dzielić na części, kruszyć' (też dial., np. Syhta SK, Lorentz PW, Kucala PSM, Dejna RKJL XXI 252), lud. szczególnie 'kruszyć chleb np. do mleka w celu przyrządzenia potrawy; kruszyć chleb w celu nakarmienia drobiu', np. Lorentz PW (już stpol. XV w. *drobić* 'kruszyć, szczególnie chleb dla kur', *drobienie* 'zupa z pokruszonego chleba', w XVI w. obok *drobić* 'dzielić na drobne cząstki, rozkruszać', także kamień *drobić* 'rozdrabniać kamienie nerkowe, o lekach', por. u Siennika kamień *drobi* to picie : u Falimierza *łamie*, Sławski JP XLVIII 111), 'stawiać drobne kroki, dreptać' (SJP PAN, też dial., np. Herniczek-Morozowa Paster. I 59, II 77 'iść drobnym krokiem'; *drobić nogami* 'tańczyć góralski taniec', Karłowicz SGP), kasz. *drob'ie się* 'kruszyć się', dawne w XVI w. *drobić* 'grać w sposób nie ciągły, przerywany' (SP XVI IBL), dłuż. *drobiś -im -iś* 'rozdrabniać, kruszyć' (też dial., Fasske Vetschau), *drobiś se* 'kruszyć się, rozpadać się', gluz. *drobić drobi* 'rozdrabniać, kruszyć', czes. *drobiti -bim* 'dzielić, łamać na kawałki, kruszyć, np. chleb do mleka w celu przygotowania potrawy' (już w XV w. stczes. *drobiti -bu -biš* 'łamać, dzielić, np. chleb', dziś też lud. np. *drobit -bim* 'kruszyć, np. chleb kureczkom', Malina Mistfice, 'kruszyć chleb w celu przyrządzenia potrawy np. z chleba i polewki', Gregor Slav.-buč.), dial. też 'rozmieniać duże banknoty na drobne', *drobit nohama* 'niecierpliwie przebierać nogami, przestępować z nogi na nogę' (Pfir. slov., SSJČ, Bartoš DSM, Kott Dod. DSM, Malina l. c., Gregor l. c.: *drobit peníze*), sla. *drobit' -bi* 'dzielić na drobne kawałki; krajać, łamać, rozbijać na części; kruszyć, np. chleb' (dial. np. *drobit'* 'szatkować kapustę', Małecky — Nitsch AJPP m. 95), 'szybko przestępować z nogi na nogę, zwykle w tańcu', *drobit' sa* 'dzielić się na drobne kawałki' (SSJ);

sla. *drobiti drobitm* 'kruszyć np. chleb ptakom' (też dial. rezjańskie *drobit* 'kruszyć, rozdrabniać', Slav. Leks. 224), 'jeść po kawałku', 'stawiać małe,

drobne kroki, iść szybko małymi krokami', 'szybko mówić; mówić łamanym językiem, np. łamaną niemezyzną', na bobem *drobiti* 'bić w bęben', denar *drobiti* 'rozmieniać pieniądze', *drobiti se* 'kruszyć się' (Pleteršnik, SSKJ), sch. *dròbiti dròbim* 'łamać, kruszyć na (drobne) części, kawalki' (już w XVII w. *drobiti* 'comminuo'), 'kruszyć np. chleb w celu przyrządzenia potrawy' (dobrze też znane w języku lud., RJAZ, Vuk, RSAN), 'dużo i szybko mówić, paplać; mówić, wymawiać niezrozumiale, mówić nieprawidłowo, kaleczyć język obcy', 'wydawać krótkie, powtarzające się bezładne odgłosy', *dròbiti se* 'łamać się, rozpadać się', 'martwić się, gryźć się', 'nierównomiernie, z przerwami rozbrzmiewać, rozlegać się' (RJAZ, RSAN, RMat.) od XVIII w. (u Della Belli *dròbiti se* 'comminuor'), scs. Supr. *дробити* (poświadczone w partic. *дробан*) 'rozłamywać, distribuere, comminuere' (SJS), cs. *дробити дробляж* 'conterere, scindere' (Miklosich LP), bułg. *дробя -іи*, aor. *дробѣх* 'dzielić, rozrywać coś na małe części, kruszyć, np. chleb w celu przyrządzenia potrawy', w dial. powszechnie w znaczeniu 'kruszyć chleb na małe kawalczki do gotowanej wody lub mleka w celu otrzymania potrawy' (stąd też *друбѣны* мл'аку 'zawierające kawalki chleba'), 'przyrządzać pokarm dla zwierząt' (np. *Дробѣх* на прасѣ, на кокошки, Gerov, BDial. III 60, 213, V 18, VI 24), *дробя се* 'kruszyć się' (RBKE), dial. 'denerwować się, złościć się' (co do rozwoju tego znaczenia por. *късам се* 'szarpać się, drzeć się, rwać się': dial. 'złościć się', Gerov), maced. *дроби* 'kruszyć, np. chleb w celu przygotowania potrawy' (што си *дробел*, ќе сркаш), przen. 'mleć językiem, paplać', *дроби се* 'kruszyć się' (RMJ);

strus. *дробити дроблю* 'ciąć na małe, drobne kawalki', 'kruszyć, rozkruszać' (Srezn., SRJ XI—XVII, np. *сѣздам и дроба; дробитъ срагы = поскокѣтъ; дробаженъ илѣтъ погѣтъ*), *дробитисѣ* w przykładzie: *дробитъ имъ сѣ тело моуѣмимъ* 'dilaniatur' (Srezn.), ros. *дробѣтъ -лѣ -лѣшь* 'kruszyć, rozkruszać, rozdrabniać; rozwałkowywać, wałkować', 'często stukać', dial. *дробѣтъ дробѣшь*: *дробѣшь* 'ciąć na drobne kawalki, rozdrabniać gotowane mięso', 'szybko iść drobnymi krokami; biec drobnym truchtem', 'wybijać rytm nogami w tańcu; rytmicznie się przesuwać drobnymi kroczkami przytupując', 'powłóczyć nogami przy chodzeniu', *дробѣтъ -бѣшь* 'strzelać' (SRNG, Slovarъ Rjazan., Melnyčenko Jaroslavl), *дробѣтъся* 'kruszyć się, rozkruszać się; rozdrabniać się', ukr. *дробѣти дроблю дрѣбуи* 'rozbijając, łamać, kruszyć coś, ciąć coś na niewielkie części', rzadko 'padać drobnymi kroplami, o deszczu' (SUM), dial. 'stukać, tupać nogami, tupotać', stukr. *дробити* (np. *дробать азыкомъ*) 'trajkotać, mleć językiem, dużo i szybko mówić' XVII w. (Тумѣенко), *дробѣтъся* 'łamać się, kruszyć się na niewielkie cząstki', 'być rozbijanym, łamanym, dzielonym na części' (SUM), brus. *драбѣць драблѣ дрѣбуи* 'rozdrabniać, kruszyć', 'szybko tupać, przebierać nogami', *драбѣцца* = ros. *дробѣтъся* (RRS). ~ *drebiti*: ~ głuź. *drjebić* (*drjebić, drjebić*), dial. *drjebić, drebić* 'rozdrabniać, kruszyć', *drebić so* 'kruszyć się' (Pfuhl, Michalk Neustadt, Sorb. SA V s. 202; zob. jednak Muecke HLF 42 o luź. *o > e*);

bułg. dial. *дрѣб'а* 'rozdrabniać, kruszyć na kawalki, np. kapustę do zupy' (*Дрѣб'а* зѣле за чѣрба, BDial. V 167: Rodopy). ~

Oboczność wokalizmu pierwiastka *o*: *e* prastara, inne przykłady tego typu zob. Shevelov PS 120—1 (por. *drobs* 1.). Budowa i semantyka (co do akcentuacji zob. van Wijk AslPh XXXVII 5) wskazują na pierwotne causativum czy iterativum od pierwiastka *drēb-* < ie. *dhrebh-* 'kruszyć, rozbijając na małe cząstki, rozłamywać'. Najbliższe odpowiedniki: goc. *ga-draban* 'wyrąbywać,

wycinać, wyciosywać, stnord. *drafna* 'rozpadać się na małe cząstki', *draf* n. 'odpadek, okruch'.

Berneker SEW I 226, Meillet SC 136, Vasmer REW I 340, Skok ER I 441—2, Bezłaj ES I 115—6, ESSM V 119, Pokorný IEW 272—3. — Machek Recherches 33—4, ES² 128 (p. też Sławski SE I 166) nawiązywał do lit. *trapūs* 'kruchy, lamliwy, wąty, delikatny'. Mało prawdopodobne. O wyrazie lit. p. Fraenkel LEW 1111—2. — Łot. *drapsnas* 'okruszyna, odpadki', przytaczane jako odpowiednik, niepewne, por. łot. *drūpens* 'kruchy, lamliwy' (Mühlenbach I 490). — Bezłaj l. c. rozdzielał *drobiti* 'kruszyć na małe kawałki' od *drobiti* 'stawiać drobne, szybkie kroki'. Nie widać podstaw.

T. Sz. — F. S.

drobiti 2. *drob'q* płu. 'wprawiać coś w drzenie, trząść czymś, kimś, np. o uczuciu zimna powodującym drzenie', 'straszyć, powodować lęk, sprawiać, że ktoś się boi'

~ czes. *drobiti* 'trząść, wstrząsać kimś, np. o zimnie, kaszlu' (np. chlad ... *drobil* kosti, Pfir. slov.; też dial. np. *drobí* ho zima 'ma dreszcze, trzęsie go zimno', Bartoš DSM, Malina Mistfice; zima ho *zdrobila*, *zadrobila* ho zima 'zimno nim zatrzęsło', Machek ES² 129), śl. *drobit'* -bi 'trząść, o dreszczach, zimnie' (zima ho *drobí*);

ros. dial. archang. *ýdpóbit'* najprawdopodobniej 'przestraszyć, wystraszyć (kogoś)' (u Dala znaczenie tylko łącznie z *ýdpóbet'*; por. u Vasmera REW I 370 *ýdpóbit'sya* 'erschrecken'). ~

Por. 1. ros. dial. *dpóbet'* -ero -eetu i -bitu, *dpóbet'* -ero -eetu i -bitu 'lękać się, tracić odwagę, tchórzyc' (SRNG), *ýdpóbet'* 'stracić śmiałość, przestraszyć się czegoś, stchórzyc' (Dal);

2. ros. dial. *dpóbit'* 'tchórzliwy, bojaźliwy; niezdecydowany; wstydlivy, nieśmiały' (Dal).

Pierwotne causativum do pierwiastka *drob-*, p. *drobiti*. Znaczenie pierwotne najprawdopodobniej 'wprawiać coś w drzenie, sprawiać, że coś drży, trzęsie się, trząść czymś' > 'powodować drzenie ze strachu, straszyć'. — Machek Recherches 33, ES² 129 uważał pierwiastek *drob-* za wariant dźwięczny *trep-*. — Fraenkel LEW 103 łączył z *drobiti* 1.

Vasmer REW I 370, Fraenkel LEW 102—3.

T. Sz.

drobizna zob. **drobina**

drobъ 1. *droba* : **droba** f. (*dreba* f.) : **drobъ** f. wsch. 'to, co pozostaje (osad) po przygotowaniu piwa'

drobъ: ~ strus. XVI w. *дробъ* 'to, co pozostaje (osad) po przygotowaniu piwa, kwasu, słodziny' (SRJ XI—XVII), ros. dial. *dpob* -ba i -by 'ts.', 'wytłoczyny z winogron', 'nasiona znajdujące się w winogronach' (SRNG). ~

droba: ~ ros. dial. *dpobá* 'to, co pozostaje (osad) po przygotowaniu piwa, kwasu', 'wytłoczyny z winogron' (SRNG). ~

dreba: ~ ros. dial. *dpobá* 'słodowa zakwaska', 'osad pozostający po odlaniu kwasu, piwa' (Opyt Dop., SRNG). ~

drobъ: ~ ros. dial. *dpóbъ* f. 'to, co pozostaje (osad) po przygotowaniu piwa, kwasu', 'wytłoczyny z winogron' (SRNG, Mirtov Don.). ~

Por. 1. strus. XVI—XVII w. *дробина* 'to, co pozostaje (osad) po przygotowaniu piwa, kwasu, słodziny' (SRJ XI—XVII), ros. *dpobúna* coll.

'resztki ziarna pozostałe po przygotowaniu piwa, używane np. do karmienia bydła' (SSRJ), dial. 'wytłoczyny z winogron', 'pozostałości po wyprodukowaniu piwa', *дробіны* 'wytłoczyny z czegoś' (SRNG, Melničenko Jaroslavl);

2. może też ros. dial. *дрібнѣ* 'stare, zepsute grzyby', *дрібумск* 'zaczynać się psuć, o grzybie' (Opyt Dop., SRNG).

Oboczność wokalizmu pierwiastka *o* : *e* prastara, inne przykłady tego typu zob. Shevelov PS 120—1. Postać *droba* ma dokładne odpowiedniki (do ie. *dhrobho-*, p. Pokorny IEW 252), np. śril. *drub* 'wytłoczyny z jagód winnych, słodu', stisl. *draf*, ang. *draff* 'młóto, produkt odpadowy przy produkcji piwa; pomyje, męty', śrdniem. *draf* 'wytłoczyny np. z jagód winnych, słodu; produkt odpadowy np. przy produkcji piwa', norw. *drav*, szwedz. *draf* 'wytłoczyny z jagód winnych', 'pomyje', 'drożdże'. Tu może także gr. *τρέφο* 'zagęszczać, ścinać, sprawiać, że coś krzepnie, zsiada się; pomnazać wzrost czegoś, żywić, karmić, wychowywać', lit. *drėbti drėbiū* m. in. 'wylewać coś gęstego, zawiesistego, np. kaszę do miski', 'padać, o śniegu', 'rzucić, ciskać', *drėbti drėbiū dribaū* m. in. 'padać, spadać, upadać', 'kapać, o tłuszczu, być tłustym'. — ESSM V 117 łączy z *drobъ* 2., *drobiti* 1. Malo prawdopodobne.

Berneker SEW I 225, Vasmer REW I 370, Pokorny IEW 252, Falk—Torp I 153—4, Frisk GEW II 925—7, Fricke LEW 104. T. Sz.

drobъ 2. *droba* (dem. *дробъкъ drobъka, drobъсь drobъsa*): pld. *drobъ drobъ* : *droba* f.: *drobъ* f. coll. 'drobne, niewielkie przedmioty, coś drobnego, małego, odpadki, okruchy', 'małe zwierzęta domowe, drobne bydło, ptactwo domowe'

drobъ: ~ śtpol. od XV w. *drób drobъ* (w XV w. gen. pl. *drobow*) 'drobne zwierzęta domowe, zwłaszcza owce, kozy', w XVI w. też 'młode rybki przeznaczane do zarybiania stawów, narybek', dziś tylko dial. *drób drobъ* 'ptactwo domowe' (kasz. *drób drobъu*, Lorentz PW, o obocznie tu występujących gen. *drobu* : *drobiu* p. AJK XI m. 530, cz. II s. 146; też z okolic Tarnowa i Świecicia, MAGP IX m. 439), *droby* 'ptactwo domowe' (Karłowicz SGP, eo do rozwoju znaczenia por. *drobna* chowa 'ptactwo domowe', AJK I. c.), poza tym dial. *drób* gen. pl. *drobów* 'grudka, okruszyna soli', dłuż. *drob drobъ* 'w ogóle coś rozdrobnionego, szczególnie drzazgi, odpadki z drewna', 'śrut do strzelania' (Muka, por. Sorb. SA III s. 222), głuz. *drob drobъ* 'drobiazgi', 'śrut' (Zeman), też 'wszystko, co jest małe, drobne, np. o młodych zwierzętach domowych: cielęta, jagnięta' (Pfuhl, Jakubaš), czes. *drob drobъ* (zwykle w pl. *droby -bъ*, też w stczes. *drobi -by*) od XIV w. (Göbauer Sl., Flujšhans Klaret; już w XIII w. NO *Drob*) coll. 'drobne ryby' (Přir. slov., SSJČ), dobrze znane także znaczenie 'coś drobnego': dziś (skalni) *drob* 'drobny kamień', stczes. od XV w. *drob -ba -bu* 'okruch, coś drobnego' (Göbauer Sl.), dial. *drob*, v *drobu* 'okruchy siana' (Hruška DSCh);

śle. *drób -ba* 'okruchy pokruszonego siana' (SSKJ), u Pleteršnika *drób* m. coll. 'małe kawałki lub części jakiejś rzeczy, np. drobne pieniądze, to co spada na dno ula pszczelego, odpadki przy obróbce metali, piaskowiec', sch. stare z XV w. wyjątkowe *drob* m. 'drobne zwierzęta domowe, owce lub kozy' (RJAZ), dial. *drób drōba* 'złarta skóra ze zwierzęcia', coll. przestarz. i dial. 'kawałki', 'potrawa np. z pokruszonego chleba zmieszanego z mlekiem', 'resztki, pozostałości; drobiazgi, rzeczy mało ważne', przestarz.

'kawalek, okruszyna' (RSAN), bułg. dial. rodopskie *ɔpon* m. 'małe kawaleczki chleba w mleku, zupie, kaszy itp.' (BDial. II 154);

strus. *дробна* 'drobna cząsteczka' XVI w., w XVII w. 'śrut do strzelby' (SRJ XI—XVII), ros. dial. *ɔpóó -ba* 'śrut do strzelby' (SRNG, Dal), ukr. *ɔpíó ɔpóóy* 'śrut myśliwski', matem. 'ułamek' (SUM; u Żel. w ostatnich znaczeniach *ɔpóó* m.), dial. *ɔpíó ɔpóóy* coll. 'małe zwierzęta; ptactwo domowe; małe dzieci', 'owce, które się nie doją', 'kawaleczek, grudka, np. soli' (SUM, Żel., Hrinčenko; SDU 90: *ɔpíó, ɔpín, ɔpyó* 'ptactwo domowe'), stukur. XVIII w. *дробъ* 'jakaś miara soli', 'śrut' (Tymčenko), brus. *ɔpóó ɔpóóy* pl. *ɔpóóy* tylko jako termin matematyczny 'ułamek' (to znaczenie z ros., skąd też w ukr. i w pld.słow.), dial. rzadkie *ɔpóó -ba* 'mała cząstka czegoś rozkruszonego, np. okrucho soli' (*ɔpóó com*, Nosovič), *ɔpóó -by* 'małeńki kawaleczek, okrucho, okruszyna soli, cukru' (Šaternik Červ., MSDM 20). ~

Dem. 1. *drobno*: ~ czes. *drobek -bku* 'mały kawaleczek chleba lub innego pieczywa; w ogóle mały kawalek czegoś, okrucho' (Přir. slov., SSJČ), dial. *drobek dropka* 'odrobina, okruszyna' (Malina Místice);

sł. dial. (wsch. Styria) *dróbec -bka* (dem. od *drob*) 'okruszyna, kęsek' (Pleteršnik), sch. niepewne u Stulicia *drobak* 'frustulum, exigua particula' (RJAZ);

ros. dial. *ɔpóóók -óká* 'kawalek, kęs; okrucho, np. soli' (Dal, SRNG), ukr. *ɔpíóók -óká* 'grudka np. soli' (SUM, Hrinčenko), w XVIII w. na *дробку* 'na drzazgi, na drobne kawalki' (Tymčenko), brus. *ɔpáóók -óká* 'nie wielki kawaleczek, okrucho, okruszyna cukru, soli' (BRS; też dial., np. Nosovič, Šaternik l. c., MSDM 20). ~

2. *drobec*: ~ pol. dawne XVI w. *drobiec -beca* 'rogate zwierzę domowe mniejszego gatunku, baran lub kozioł' (L., SP XVI IBL), sl. *drobec -beca* 'małe, drobne dzieci', dial. *drobec* pl. 'drobne kawalki ciasta' (SSJ; u Jungmanna z Bernoláka *drobec -beca* 'mały kawalek, coś rozdrobnionego');

sł. *dróbec -beca* 'mały kawaleczek albo cząstka jakiejś rzeczy; okrucho, okruszyna; bardzo mała ilość czegoś' (Pleteršnik, SSKJ), sch. dial. *dróbac -pea* 'podrobione nadzienie lub dodatek do potraw; grzanka chleba z tłuszczem' (RSAN), jako NO *Dröbac*, też jako imię zwierząt domowych (RJAZ). ~

Ze słow.: węg. *darab* 'kawalek, sztuka' (Kniezsa MNSJ I 1, 147—8), rumuń. *drob* m. 'bryła, gruda, np. soli', też w nazwach bot. (Mihăilă Impr. 54, Cioranescu DER 302).

drebn: ~ bułg. dial. *ɔpéó* m. 'to, co pozostaje z wlny po jej wyczesaniu, wyczeski; drobne włókna pozostałe po obróbie konopi, wlny; najkrótsze włókna wyprawionych konopi; wlna gorszej jakości otrzymana z rozczesanych sznurek', 'coś drobnego, drobiazg' (np. Gerov, BDial. I 81, 246, II 76, III 213, V 18, VI 163, VII 35, Stojkov Banat). ~

— Na postać *drebn* wskazuje również węg. *deréb* 'kawalek, okrucho' zapożyczone ze słow. na terenie Panonii (Kniezsa o. c. 148, Skok ER I 442). *droba*: ~ pol. dial. sl. *droba* 'odrobina, małeńka ilość' (: sl. adv. *drobq* 'trochę', Lorentz PW), czes. *droba* geol. 'twardy minerał złożony z różnego materiału' (SSJČ, Přir. slov.), 'skala' (Jungmann), stczes. *droba* 'bezsilność' od XV w. (co do rozwoju znaczenia por. stczes. *drobnost* = *malost a malomyslnost*, Gebauer Sl.), sl. *droba* 'rodzaj piaskowca' (SSJ);

sł. *dróba* i *dróba* 'usedlina z drobei starejših usedlin in magmatskih kamnin' (SSKJ), sch. dial. *dróba* 'chleb pokruszony w mleku jako potrawa', też jako imię kozy, krowy (RJAZ, RSAN);

ros. dial. *dpobá* 'o chudym, niedoleżnym człowieku' (SRNG; znaczenie rozwinięte zapewne z 'coś małego, marnego', por. wyżej *stczes. drobnost = małość a malomysłność*). ~

Por. sch. dial. *dréba* imię kozy (RSAN, zob. wyżej sch. *droba*).

drobs: ~ pol. *drób drobiu* (w tej wtórnej formie gen. już u Gostomskiego w XVI w., tak L.; SP XVI IBL nie notuje) 'hodowane ptactwo domowe, jak kury, gęsi, kaczki itp.' (też dial., np. *drób, drob drobiu i dróbiu*, MAGP IX m. 439 i cz. II s. 109, Malecki—Nitsch AJPP m. 209, Dejna AGK m. 488, RKJL XXI 255, Zaręba AJS III m. 497, na Kaszubach gen. *drobiu : drobu*, AJK l. c.), kasz. *drób' -b'e f. i dróp' -p'e f. 'ts.'* (Lorentz PW) oraz *drób drob'u 'ts.'*, 'małe rybki' (Sychta SK), znaczenie coll. wyrazu pol. normalne przy dawnych tematach na *-i-* (p. Łoś GP II 157);

sł. dial. goreńskie *drób drobi f.* 'kruchy, odpadki z siana' (Pleteršnik), sch. rzadkie *drób dróbi f.* 'kawalek, okrucz' (RSAN), bułg. jako termin matemat. *dpóó f.* 'ułamek' (RBKE; zapewne z ros.);

ros. *dpóó -óu f.* 'drobne kawalki, części czegoś rozbitego', 'śrut do strzelby' od XVII w. (SRJ XI—XVII, Šanskij ES I 193; w XVII w. także 'drobne blaszki metalowe służące jako ozdoba tkanin'), w znaczeniu specjalnym matemat. 'ułamek' nowsze od XVIII w. (Šanskij l. c.), brus. dial. *dpóó -óí 'śrut'* (Bjalkkevič Mohylew jako m.!). ~

Od *drobiti : drebili*.

Berneker SEW I 224—5, Vasmer REW I 370, ESSM V 119—20.

T. Sz.

drobъ 3. *droba* zach. i pld. (dem. *drobъць drobъca*): pld. *drebrъ dreba*: zach.

i pld. *drobъ f.* 'wnętrznosci zwierząt, zwykle serce, płuca, wątroba'

drobs: ~ stpol. XV—XVI w. *droby* pl. 'jelita, wnętrznosci', dial. ze Śląska Cieszyńskiego *droba* pl. tant. 'podroby, wnętrznosci' (Karłowicz SGP), dłuż. *drób -ba* 'podroby' (np. gusecy *drób*, huchacowy *drób* 'podroby gęsie, zajęcze'), 'trzewia, wnętrznosci' (Muka), głuź. *drób -ba* 'wnętrznosci cieląt, owiec, krów' (Pfuhl), czes. lud. *drób -bu* 'niektóre wnętrznosci zabitych zwierząt, np. serce, płuca' (też dial. 'ts.' i 'kiszki, jelita', 'wnętrznosci, zwłaszcza wieprzowe', 'podroby z drobiu: skrzydła, nogi, szyje', Pfir. slov., Bartoš DSM, Hruška DSCh) od XIV w. (stczes. pl. *drobi, droby*, Gebauer Sl., Flajšhans Klarct), sła. *droby* pl. 'podroby z ptaków, mniejszych zwierząt' (SSJ);

sł. *drób -ba : dróbu* 'brzuch' (np. bolečine v *drobu*), przestarz. 'wnętrznosci' (SSKJ); to już w XVI w., Megiser 1592), coll. *drób m.* 'wnętrznosci' (Pleteršnik), sch. *drób dróba* 'wnętrznosci, trzewia', 'podroby' od XV w. (też u Vnka 'intestina' i dial. z Boki svrci *drób* 'dostać kolki, rżnięcia w brzuchu, certis ventris doloribus laborare'), dial. czakaw. *drób dróba*, np. kad zabóli *drób* (Jurišić Vrgada), hulg. *dpóó dpóóym dpóóose* (RBKE) : *dpóó dpóóim dpóóose* (BTR, Stawski PSBP) 'płuca, wątroba' (zwykle bczm *dpóóose* 'płuca', czp *dpóó* 'wątroba', dial. *dpón -óá, dpón -óym 'ts.'* (BDial. III 60, VI 24), maced. *dpóó m.* 'wątroba; płuca' (RMJ). ~

Por. sch. dial. *dróba* 'wnętrznosci zabitego zwierzęcia', też np. 'potrawa ze smażonych podrobów wieprzowych' (RJAZ, RSAN), hulg. dial. *dpóóó* 'farsz z podrobów z ryżem lub z czymś innym do napelniania pieczonego jagnięcia' (Gerov, Mladenov BTR).

Dem. *drobъць*: ~ stpol. XV w. *drobee* pl. 'jelita, wnętrznosci', stczes. XV w. *drobei* pl. 'wnętrznosci, intestina' (Gebauer Sl.), sła. dial. *drobee* pl. 'wnętrznosci, podroby' (SSJ, Jungmann za Bernolákiem);

sł. *drǫbec -bca* 'wnętrzości' (Pleteršnik za Miklosichem), sch. od XVIII w. *drǫbac -pea* dem. od *drob* 'wnętrzości'. ~

Por. z suf. *-zka*: sch. *drǫbak*: *drǫbak -pka* dem. i hip. od *drǫb* 'żołądek, brzuch', dial. 'mali (donji) trbuh, hypogastrium' (RSAN).

drebu: ~ bułg. dial. *ǫpeb* m. 'wątroba, płuca u ssaków' (Gerov, BDial. II 154: Rodopy), maced. *ǫpeb* m. 'wątroba, płuca' (RMJ). ~

drobъ: ~ pol. *drǫb drobiu* (dial. *drǫb'*) 'podróbki, wątróbka, żołądek, skrzydelka ptactwa domowego, używane jako potrawa' (SJP PAN, Karłowicz SGP);

sch. rzadkie *drǫb drǫbi* 'wnętrzości, trzewia', 'podroby' (RSAN), bułg. dial. *ǫpoǫb ǫpǫbъma* 'płuca, wątroba' (Gerov, Mladenov BTR). ~

Ze słow.: rumuń. *drob drǫburi* n. 'podroby, podróbki' (Mihăilă Impr. 54, Cioranescu DER 302).

Deverbativum od *drobiti*. Co do rozwoju znaczenia por. rumuń. *măruntaie* 'wnętrzości, trzewia; podroby' < łac. *minūtalia* 'drobiazgi' (adi. *minūtalis* 'drobny, mały' od *minuō* m. in. 'dzielić na drobne części, umniejszać, uszczuplać', Meillet DEL³ 719—20). Co do oboczności *drobъ*: *drebu* zob. *drobъ* 1. — Machek ES² 128 wyprowadzał z *ǫtroba*. Nie widać podstaw.

Skok RES III 75, ER I 441.

T. Sz.

drobъkъ zob. **drobъ** 2

drobъtъ *drobъte* zach. i pld. 'mały, drobny kawałeczek czegoś, okruch, okruszyna'

~ czes. *drobet -btu* 'okruszyna chleba lub innego pieczywa', 'mała część czegoś, odrobina' (Přfr. slov.; już stczes. od XIV w. *drobet -bte* m. 'okruszyna, okruch', Gebauer Sl.; Flajšhans Klaret 'fragmentum'), wtórnie w funkcji adv. 'trochę, nieco' (Přfr. slov.; też dial., np. Já ma nalila *drobet* kyselýho mlíka, Hruška DSCh), śl. książkowe i przestarz. *drobty* m. pl. 'okruszyny' (SSJ), dial. *drochet* (zapewne z pierwotnego *drobet, o różnych podobnych zmianach fonetycznych spółgłoski *-b-* zob. Stanislav DSJ I 528—30) 'okruszyna, odrobina' (Kálal);

sł. *drǫbet -btâ*: *drǫbet* 'okruszyna, odrobina', po *drobtik* 'okruszuchami, kawałek po kawałku' (tylko Pleteršnik). ~

Por. 1. liczne derywaty oparte na tym wyrazie, np. czes. rzadkie *drobta* 'okruszyna, odrobina', *drobtek* 'ts.' od XV w. (Přfr. slov., Gebauer Sl.), sł. *drobtina* 'okruszyna' i dem. *drobtínica* od XVI w. (Pleteršnik, Megiser 1592, 1603, Rigler Začetki 119, też dial., np. Rigler Notr. 166, również w postaci *droftina*, *drohtina*, Bezljaj ES I 116);

2. derywat wskazujący na większy zasięg: sch. dial. *drǫptina*, *drǫptina*, *droplina* 'cząstka czegoś rozdrobionego, okruch, okruszyna' (RSAN, Skok ER I 441) od XVII w. (u Belostenca *drobtina* 'mica', *drobtine* ili ostanki koji na stolu ostaju 'analecta').

Derywat od *drobiti* 1. z suf. *-stъ*, o budowie p. Vaillant GC II 1, 228. — ESSM V 120 rekonstruował *drobъstъ*. Nie widać podstaw.

T. Sz.

drobъ 1. zob. **drobъ** 1

drobъ 2. zob. **drobъ** 2

drobъ 3. zob. **drobъ** 3

drobьць 1. zob. **drobь 2**

drobьць 2. zob. **drobь 3**

drobьje coll. 'drobne, małe przedmioty, drobne części czegoś'

~ pol. dial. *drobie*, *dróbie* 'ptactwo domowe' (MAGP IX m. 430, Dejna RKJL XXI 252);

slc. *drǫbje* n. 'coś drobnego, np. drobne gałązki, chrust' (Pleteršnik; według SSKJ przestarz.);

ros. dial. *дробѣ* 'pokruszone ziarno, krupy' (SRNG). ~

Coll. od *drobь*, *drobь* z suf. *-bje*, o budowie I 86.

T. Sz.

drobьnica 'coś małego, niedużego, np. mała, drobna ryba, mały przedmiot'

~ pol. *drobnica* 'małe, drobne przedmioty, kawałki czegoś', pot. 'drobne pieniądze', 'drobne okazy jakichś gatunków, np. ryb' (już stpol. XV w. *drobnica* 'rodzaj drobnej rybki, *Leucaspis delineatus*'; dial. też np. 'małoletni robotnicy wiejsey', Karłowicz SGP), dial. śląskie 'snopek krótkiej zmierzwionej słomy' (Zareba AJS II m. 125), gluz. *drobnica* 'mała leśna gruszka, drzewo i owoc; małe ziarenka prosa' (tylko Pfulh), czes. dial. *drobnice*, *drobnica* 'gatunek małych czereśni', 'krosty' (Přir. slov., SSKJ, Bartoš DSM), slw. dial. *drobnice* 'wysypka, odra', 'drobne rzeczy, drobne przedmioty' (SSJ; u Jungmanna jako slw. 'krosty, varicellae, variolae nothae', 'drobna cząsteczka');

slc. *drǫbnica* 'drobne zwierzęta domowe, owee, kozy' (dziś w SSKJ *drobnica*: *drǫbnica*), *drobnica* 'dzikie drzewo (nie szczepione), np. leśna gruszka' (Pleteršnik, SSKJ), dial. Bela Krajina *drobnice* pl. bot. '*Pyrethrum parthenium*', 'jakaś drobna trawa' (Pleteršnik), sch. *drǫbnica* 'coś małego, drobnego, drobna, mała część, kawałeczek' od XVII w., 'mała część czaszki, drobina, której nie można już podzielić', dial. często w nazwach roślin, np. 'gatunek oliwek' (Korčula, Kirk), 'drobna śliwa, czereśnia' (Prigorje), dawne (Mikalja, Belostenec XVII w.) a dziś dial. *drobnica* 'drobna, mała ryba' (RJAŽ, RSAN), es. XIII w. *дробьница* 'pisciculus' i adi. *дробьничуль* 'pisciculorum' (Miklosich LP);

strus. *дробьница* 'drobne perły', 'metalowa blaszka lub płytka' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. dial. *дробница* 'worek lub pudelko do przechowywania śrutu' (SSRJ), ukr. *дрібниця* 'coś drobnego, nieznacznego, nie mającego istotnego znaczenia; przedmiot niewielkich rozmiarów i drugorzędного znaczenia', dial. *дрібниця* pl. 'cieniutkie, drobno splecione warkoczyki', *дрібниця* 'rodzaj sieci rybackiej do polowna małych ryb', *дрібниця* 'платха 'pokryta drobnym wzorem' (Hrinčenko, Leks. Vjul. VI 42), stokr. *дробница* 'drobne perły' XV w., 'minuta' XVII w. (Tymčenko), brus. *драбница* 'drobnośćka, bagatela, blachostka' (BRS), dial. poleskie *дробниця*, *дрібниця* pl. 'rodzaj drobnego wzoru na tkaninie' (Leks. Polesja 210). ~

Ze słow.: alb. *drōmčë* f. (Skok ER I 442).

Od *drobьнь* z suf. *-ica*, o budowie I 98.

T. Sz.

drobьно zob. **drobьнь**

drobьнь *drobьna drobьно* 'mały, niewielki, słabej budowy ciała, o ludziach, zwierzętach, np. o małych zwierzętach domowych, owcach, kozach' (**drobьny**

děti 'o całkiem małych, niedorosłych dzieciach: maleństwa'), 'niewielki, małych rozmiarów, o przedmiotach', 'składający się z maleńkich cząstek, mialki, drobnoziarnisty, np. o piasku, kamieniu, o deszczu padającym drobnymi kroplami': zach. i pól. *дробнѣ* *drobna drobno* 'mały, niewielki', adv. *drobno*

drobniz: ~ pol. *drobny* 'mały, niewielki, małego wzrostu, o ludziach, zwierzętach' od XVI w. (też dial., np. Płota Dzierżysławice, Sychta SK), 'złożony z licznych małych cząstek, mialki' od XV w. (też dial.), 'delikatny, szczupły, mizerny, wąty' (też dial., np. Sychta SK), 'mało znaczący pod jakimś względem' od XVI w., 'niezamożny, biedny' (już w XVI w. w podobnym znaczeniu *drobna* ślaclita), *drobne* jako subst. 'o niedorosłych, małoletnich istotach, zwykle o dzieciach' (już w XVI w. a dziś dial. kasz. *drobné -ôž*, Lorentz PW), dziś powszechnie *drobne dzieci* 'ts.', jako subst. *drobne* i w zestawieniu *drobne* pieniądze 'moneta zławkowa' (powszechne w dial., np. kasz. *drobné -ôž*) od XV w., dial. także *drobna* gaulzina 'ptactwo domowe, drób' (MAGP IX m. 439), *drobny* 'rodzaj szybkiego tańca' (SJP PAN, Karłowicz SGP, Zaręba Siolkowice, Sychta SK), dłuż. *drobny* 'pokruszony, mialki; mały, niewielki' (np. do *drobnego* rozbiś 'rozbić na małe kawałki', *drobny* ptaśk 'mały ptak', częste też w zestawieniu *drobny* skót 'małe zwierzęta domowe', *drobne* peníze, kuski), głuz. *drobny* 'mialki, pokruszony; mały, niewielki' (np. *drobny* skót 'nierogacizna', *drobne* pjenjezy, *drobny* ptaček 'mały ptak', *drobny* pësk 'mialki piasek'; w znaczeniu 'mały' też dial., Michalk Neustadt), czes. *drobný* 'mający małe rozmiary; mały, nieistotny' (dial. *drobní* 'mały, wąty', Malina Mistřice), 'składający się z małych cząsteczek' (w znaczeniach 'mały, np. o człowieku', 'mialki, np. o piasku' już stęzes. w XIV w.), dial. 'mały, niedorosły, np. o dzieciach' (*drobné děti*), *drobný* dobytek 'świnie, kozy itp.' (Bartoš DSM), *drobné* peníze od XV w. (SSJČ, Gebauer Sl.), sl. *drobnij* 'małych rozmiarów, mały, nieznaczny; posiadający niewielki, małej wartości majątek', 'zwykły, przeciętny', 'mialki' (*drobnij* piesok), *drobné deti*, *drobné*, *drobné* peniazy (też dial., Buřta Dlhá Lúka: *drobní* adv., *drobne* pl. 'o pieniądzach');

sl. *dróben -bna* (Pleteršnik; w SSKJ *dróben*: *drobín dróbná -no*: *-nó*) 'mały, nie gruby, nie wielki, np. o ziarnku, deszczu, piśmie, piasku', *dróbná* živina 'małe zwierzęta domowe', *dróben* otrok 'o dziecku', *dróben* denar 'o pieniądzach', dial. rezjańskie *droban drobna* 'o pieniądzach' (Pleteršnik, SSKJ, Slav. Leks. 224), sch. *dröban -bna* 'składający się z maleńkich części, mialki, np. o piasku; mały, np. o ziarnku, iskrze, gwieździe' (też u Vuka 'minutus', lud. z Istrii też 'o piśmie') od XV w., 'częsty, powtarzający się, o dźwięku' (por. w XVII w. 'o drobnych, krótkich, szybkich krokach'), 'łatwo kruszący się, krucho, lamliwy' (RSAN), 'niedorosły, małoletni, o dzieciach' (*drobna djeca*, już w XVII w. żene z *drobnu dičicu*), lud. 'mały, niewielki, o zwierzętach: ptakach, rybach', dawne XVI w. *drobna* pineza (RJAŽ), scs. Supr. *дробнѣ* poświadczone w formie: *уъскѣя дробнѣ* 'tennis' (SJS), bułg. dial. z pieśni lud. *дрóбен* (np. *дрóбни сѣзи* 'drobne łyzy', Umlenski Kjustendil), maced. *дрóбен -бна* 'mały, niewielki';

strus. *дробнѣ* 'drobnoziarnisty, mialki, np. o kamieniach, ziemi' (np. *дробнѣ* камѣнѣ XII w., *дробнѣ перстѣ* XIV w.), ros. *дрóбный* (*дрóбен -бна -бно*) 'mialki, nie gruby; rozdrobiony, podzielony na części, składający się z części', dial. *дрóбный* (*дрóбен*: *дрóбѣн дрóбнѣ -но*) 'niskiego wzrostu, słaby, mizerny, o człowieku, zwierzęciu; maleńki, o przedmiocie', *дрóбные*

detu, уята, гусята, птенцы *дрóбные* 'o dzieciach, małych, młodych zwierzętach: malutki, niewielki, niedorosły', *дрóбный* скот 'małe zwierzęta domowe' (SRNG, Опыт, SSKJ), 'o dźwiękach, stukach, krokach' (SSRJ), ukr. *дрі́бні́й* (*дрі́бен -бні́ -бні́*) 'mały rozmiarem, objętością', przestarz. 'zajmujący niską pozycję, stanowisko', przen. 'nie mający istotnego znaczenia, drugorzędny', 'mały, niedorosły, o dzieciach' (*дрі́бні́ ді́тти*), 'mały, niewielki, o zwierzętach' (*дрі́бні́ іграшки*), 'o pieniądzach' (*дрі́бна монета*), dial. 'o deszczu' (*дрі́бен дощик*), 'o tkaninie: pokryty małymi wzorami', stukr. *дрóбныя* 'niewielki, maleńki, np. o małych przedmiotach, o małym bydłe domowym, o rybach, ptakach', 'złożony z małych części, mialki, np. o piasku, o monetach' od XVI w. (Тумчєнко), brus. *дрóбны*, dial. *дрóбны* 'niewielki, małych rozmiarów, np. o rybie, o deszczu' (też dial. np. Nosovič, Bjałkevič Mohylew, Rastorguev Brjansk), dial. 'mizerny, słabej budowy ciała, o ludziach' (Šaternik Červ.), 'mały, niedorosły, o dzieciach' (*дрóбныя дзці*, też dial.), 'o pieniądzach' (*дрóбныя гроші*). ~

drebnъ: ~ pol. dial. kasz. *dremny* 'mały, niewielki, przede wszystkim o krasnoludkach' (Ranult, Lorentz PW: wyraz niepewny; *mn* < *bn*, p. Brückner SE 97, Sławski SE I 167), w funkcji subst. *dremné* 'krasnoludek' (Ranult; por. *drobné* 'ts.', Sychta SK);

bulg. *дрéбен -бна* 'mały, niewielki, drobny; marny, bez znaczenia, mający niewielką wartość' (też dial. np. *дрéбну дърву*, *дрéбни захар*, *дрéбна к'нша*, *дрéбна рабутъ*, Stojkov Banat, BDial. VII 35: Elena), dial. rodopskie *дрéбни* (-*бн*-) -*тн*-, p. BER I 422) = *дрéбен* (BDial. II 154), por. rodopskie *дрéбно* subst. 'coś podrobionego na małe kawałki', przen. 'ciężka troska, wielka trudność, kłopot' (BDial. V 167), maced. *дрéбен -бна* = *дрóбен* (RMJ), dial. *др'éбна др'éбну* 'np. o groszku', *др'éбну бра́шну* 'mąka zmielona bardzo cienko tzw. pyłowa' (Małeki SW). ~

Por. bulg. dial. *дрéбничек* 'mały, drobny, niski' (BDial. I 81: Strandža), *дрéбничка* 'pozostała przy gępiowaniu drobna wlna', *дрéбніаи* 'drobne przedmioty' (BER I. e.).

Adv. *drobno*:! ~ pol. *drobno* od XVI w. (SP XVI 1BL; też dial., np. Karłowicz SGP, Lorentz PW, Sychta SK), gluź. *drobno* (Pfuld, Zeman), czes. u Jungmanna *drobno* adv. do *drobný*, stczes. adv. na *drobno* 'minuatim' XV w. (Gebauer SL), śl. *drobno* rzadkie i dial. (SSJ, Buffa Dlhá Lúka);

śl. *dróбно* i *drobnó* (SSKJ, Pleteršnik, też dial. np. rezjańskie, Slav. Leks. 224), sch. *dróбно* (RSAN), już w XVII w. *drobno* hodi 'pudetentim ambulat' (RJAZ z Belostenca), bulg. dial. *дрóбно* (RROD); ~

ros. *дрóбно* (SSRJ, też dial., SRNG), ukr. *дрі́бно* (SUM, Hrinčenko), stukr. *дрóбно* od XVII w. (Тумчєнко), brus. *дрóбна* (BRS, też dial. np. Nosovič, Bjałkevič l. e., Rastorguev l. e.). ~

Adi. z suf. *-ьнъ* od *drobzь, drebzь, drobzь*. O budowie adv. zob. Vaillant GO II 2, 675—8. T. Sz.

dročiti dročę pln. 'drażnić, rozdrażniać, nękać, nie dawać spokoju, niepokoić, dręczyć': pld. 'kłuć, dźgać, uderzać czymś ostrym, np. rogami, nożem', pln. *dročiti* się 'drażnić się, jątrzyć, pobudzać do gniewu; miotać się, szaleć (zwłaszcza o zwierzętach pod wpływem ukłuc owadów)'

dročiti: ~ pol. dawne i dial. *droczyć -czę* 'drażnić, dręczyć, nękać kogoś', dial. także 'jątrzyć, pobudzać do gniewu' (SJP PAN, Karłowicz SGP z Miłpoł.: Gdów, Bochnia);

sł. dial. *dróčiti -čim* perf. 'uderzyć, szturchnąć' (Pleteršnik), sch. dial. czakaw. *dröčiti -čim* perf. 'pchnąć, ukuć, uderzyć czymś ostrym' (RSAN: Vodice w Istrii), imperf. (Burgenland) *dröčít* 'ściskać, przygniatać' (Koschat Baumgarten 293), bułg. dial. *dróča -čuuu* 'próżnować, wałęsać się bezczynnie; żyć wesoło, hulać, pić' (Gerov), maced. *dróču* 'dojrzewać, nabrzmiewać, o owocach', przen. 'próżnować, wałęsać się bezczynnie';

strus. wyjątkowe XIII w. *дрочити -чюу* może 'dręczyć' (ФРЯДО сзаконные дрочити тзю тзою, Srezn.), ros. dawne *дрочити -чю -чюуу* 'pieścić, rozpieszczać, otaczać troskliwą opieką' (SSRJ: 1780 r., też z XVII w. w SRJ XI—XVII; w tym znaczeniu dziś dial., SRNG), dial. *дрочити* : *дрочити* także 'drażnić, rozdrażniać; niepokoić, dręczyć; doprowadzać do wycieńczenia', 'jątrzyć, toczyć' (kopocra *дрочити*), archang. 'ćwiczyć, wprawiać rękę do fechtunku, do walki np. oszczepem' (co do znaczenia por. wyżej sch. *dročiti*), również 'wzbijać, wznosić, podnosić, wzdymać, spulehniać' (SRNG, Dal, Opyt, Melničenko Jaroslavl), ukr. *дрочити -чю дрочити* (dial. też *дрочити дрочю дрочити*) 'drażnić, rozdrażniać, doprowadzać do gniewu' (SUM, Hrinčenko, Lysenko SPH, Janów Moszkowce), brus. dial. *дрочити* 'drażnić, pobudzać do gniewu' (Rastorguev Brjansk), *дрочити* 'drapać, swędzieć' (у вуху вельма *дрочити*, Šaternik Červ.). ~

dročiti się: ~ pol. *droczyć się* 'zartobliwie drażnić się, spierać się z kimś, przekomarzać się', dial. także 'drażnić, nie dawać spokoju' (Karłowicz SGP);

strus. XV—XVI w. *дрочити* 'szczyć się, chlubić się', 'być w łaskach u kogoś, cieszyć się czyjąś życzliwością' (SRJ XI—XVII), u Srezn. XI w. *дрочити* 'dumnie kroczyć' (por. u Mikłosicha LP rus.-cs. *дрочити са* 'insolentum esse'), ros. dial. *дрочити* : *дрочити* 'biegać, rzucać się, szaleć pod wpływem gorąca, ukąszeń owadów, gzić się, o zwierzętach', 'miotać się, szaleć, dokazywać', 'zaczynać kłótnię, bijatykę, zaczepiać kogoś, zadzierać z kimś', 'wieść nieobyczajne życie; żyć dobrze, w dostatku', 'pieścić się', 'kaprysić, płakać', także 'piąć się w górę, wyrastać, rozrastać się, o roślinach', 'przeciągać się po przebudzeniu' (SRNG, Dal, Opyt), ukr. *дрочити* 'być rozdrażnionym, wzburzonym, rozgniewanym, niezadowolonym z czegoś', 'złościć się', 'miotać się, rzucać się, szaleć pod wpływem ukąszeń owadów, o zwierzętach', 'rozdrażniać, wzbudzać gniew, obrażać' (SUM, Hrinčenko), brus. dial. *дрочити* 'hardzić, upierać się' (Rastorguev Brjansk), 'być rozdrażnionym, biegać, szaleć pod wpływem ukąszeń owadów, gzić się, o bydle' (BMM III 253: Homel, też *дрочити* 'ts.', Šatalava BDS), *дрочити* 'drażnić, przekomarzać się' (Sejaškovič Grodno). ~

Najbliższe odpowiedniki w balt.: lot. *dračti* 'lajać, ganić', *dračitiēs* 'zachowywać się jak szalony, szaleć, miotać się; przekomarzać się, zartować' (Mühlenbach I 488), lit. *drāčytis -ijuos* 'hajać, wymyślać, lżyć, besztać' (Kurschat Thes.), por. też lot. *dračti* 'pobudzać, popędzać' i lit. adi. *drākas -kā* 'skłonny do rabunku, grabieży, zbójceki, drapieżny'. Podstawa całej rodziny zachowana zapewne w lit. *drīkti driūka* 'wściekać się, szaleć, dokazywać'. Zachowane w pld.słow. pierwotne znaczenie 'kłuć, dźgać' (por. także wsch.słow. *drokz* 'to, co kłuje, dźga': 'kłucie, cięcie') wskazywałoby, że koniec końcem podstawą naszego wyrazu może być pierwiastek *dr-*: *derp. derti derq, dšrati derq*. — Na gruncie poszczególnych języków słow. widać daleko posuniętą ewolucję znaczeniową: w ros. dial. z podstawowego 'nie dawać spokoju' > 'troskliwie pielegnować, ochraniać, dogadzać, głaskać,

pieścić: 'podnosić, podwyższać; spulchniać, wzdymać' (w nawiązaniu do tego ostatniego chyba strus. 'szczyć się, chlubić się'), w pld.słow. (zapewne z elipsą *ę*) 'dojrzewać, nabrzmiewać, o owocach' (por. ros. dial. 'spulchniać, wzdymać'): 'próżnować, żyć wesoło, hulać' (por. ros. 'rozpieszczać, dogadzać', *дропиться* 'wieść nieobyczajne życie; żyć dobrze, w dostatku').

Buga RFV LXX 105 (= RR I 437), Berneker SEW I 226, Sławski SE I 167, Vasmer REW I 373, BER I 431—2, Skok ER I 442. — ESSM V 122—3 uważa *dročiti* za denominativum od *droka*, będącego jednak wyrażnym nomen deverbale (zob.). M. Ś. — F. S.

droga wsch. 'zerdz, drag', zwykle pl. **drogy** 'drągi, belki łączące przednią i tylną część wozu' > 'prosty drewniany wóz bez nadwozia', dem. **drożka** ~ ros. *дроза-зу* (dawne i dial. *дроза*) 'drag, drążek łączący w wozie przednią część z tylną', dial. 'wóz do przewożenia drzewa' (Kalinin, SRNG), *дрозу* pl. 'długi wóz bez nadwozia, którego część przednia połączona jest dragami, belkami z tylną' (dial. 'prosty wóz do wyjazdów w pole, na polowanie', 'dolna część wozu, podwozie', 'wóz z wysokimi bokami', SRNG, Melničenko Jaroslavl, Dal), 'wóz pogrzebowy, karawan', dawne 'holoble, dyszle' (SSRJ, Dal, SAR), ukr. *дрозу* pl. 'długi wóz bez nadwozia do przewożenia dużych przedmiotów' (dial. poleskie 'wóz do przewożenia pni', Lysenko SPH), 'karawan' (SUM), brus. *дрози-заў* pl. 'wóz', dial. 'wóz do przewożenia drzewa' (Bjalbkevič Mohylew). ~

Z ros.: rum. *droagă* 'karawan' (p. Vasmer REW I 371).

Dem. **drożka**: ~ ros. *дрозька* pl. 'lekki, odkryty powóz na resorach z dwoma miejscami', dial. też 'wóz (z nadwoziem lub bez) do przewożenia towarów; podwozie np. pod beczkę' (SSRJ, Dal, SRNG, Słownik Urala, SRSO). ~

Z ros.: 1. pol. od XVIII w. *dorożka* (z wtórnym, pseudopoprawnym pełnogłosem, p. Sławski SE I 156), dawne *drożka* (SWil., SJP PAN) 'lekki pojazd konny wynajmowany za opłatą', czes. *drožka* 'ts.', ukr. *дрозька* pl., rzadko i dial. *дрозька* 'lekki dwumiejscowy powóz na resorach' (SUM, Żel.), brus. *дрозькі* 'ts.'; 2. niem. *Droschke* 'dorożka' (stąd chyba pol. dial. śl. *druska* 'ts.', Olesch Sankt Annaberg); 3. rum. *druşcă, druşte* 'ts.'

Etymologia niejasna. Najprawdopodobniej z regularnym dla tej formacji wokalizmem -o- do psł. *džžati* (zob.), ie. *dherogh-* 'trzymać, dzierżeć; mocny, trwały'. Podstawowe znaczenie 'podpora, coś podtrzymującego', por. należące do tej samej rodziny stind. *-dhyk* w kompozitach 'noszący, dźwigający' (**dhygh-s*).

Meillet, Notes d'étymologie grecque, Paris 1896, s. 3, Pokorny IEW 254. — Inne objaśnienia (ze względu na trudności morfologiczne czy semantyczne) mniej prawdopodobne: Falk — Torp 151, Berneker SEW I 226 nawiązywali do norw. (też stduń.) *drag* 'lina ciągnąca, Zugseil', śrdniem. *drage* 'nosze, mary', ang. *dray* 'niski wóz', stnord. *draga* 'ciągnąć, wlec' (o wyrazach germ. p. Holthausen VEWA 38). — Łączono także z może już ie. nazwą koła *dhroggho-*: gr. *τροχός*, stirl. *droch* (**drogon*): ie. *dhreggh-* 'biec' (ostatnio ESSM V 123—4). — Šachmatov AslPh XXXIII 89 uważał za pożyczkę z pracelt. **drogan* (irl. *droch*) 'koło'. Nie widać podstaw.

W. S. — M. Ś. — F. S.

drokъ droka wsch. 'to, co kluje, dżga', przede wszystkim 'kolczasta roślina janowiec, Genista', 'giez, owad kłujący, tnący, nekający zwierzęta (np.

gierz bydlęcy, *Hypoderma bovis*; bąk bydlęcy, *Tabanus bovinus*; ślepak, *Chrysops*; jusznieca, *Chrysozona*): 'klucie, cięcie, nękanie zwierząt przez owady'

~ ros. *дрок -ка* 'janowiec, *Genista*' (dial. też 'len złocisty, *Linum flavum*', 'glistnik jaskółcze ziele, *Chelidonium maius*', SRNG); dial. 'gzenie się zwierząt', 'ruja' (SRNG), ukr. *дрік дрóку* 'janowiec barwierski, *Genista tinctoria*' (dial. *дрік, дрок*, p. Makowiecki Sł. bot. 163, tu też *дрік, дрок* kolučyj, ternystyj 'janowiec ciernisty, *Genista germanica*'), dial. także *дрік дрóка* 'gierz' (SUM, Hirinčenko): *дрюк дрóку, здрюк здрóку* 'pora gzenia się bydła pod wpływem ukladu owadów' (Lysenko SPH), brus. dial. *дрок* 'janowiec, *Genista*' (Kiselevskij Bot. sl. 58): *дрык -ка* (Bjalskevič Mohylew), *здрок, здрык -ка* 'gierz' (Nar. slova 18, 160, Šatalava BDS), *здрок -ка*: *-ка* 'bąk, *Tabanus*; dokuczliwy człowiek' (BMM IV 177, Jankoŭski DS). ~

Tu może należy też strus. NO *Дрoкъ* (ESSM V 124, por. NO XV *Дрoкa*, Veselovskij Onomastikon).

Ze wsch.słow.: pol. dial. (z Litwy) *drok* 'janowiec' (SWil., Karłowicz SGP).

Nomen deverbale (nomen agentis: nomen actionis) od *dročiti*, o budowie zob. I 58—9. Zestawiane (Fraenkel LEW 101, ESSM V 124) z psł. *droks* lit. *drākas* 'klótnia, awantura, bójka, zamieszanie, rechwach; szkoda; oddział, gromada, wataha', 'awanturnik, zabijaka, rozrabiacz' jest zapożyczone z ros. *дрáка* 'bójka, bijatyka' (LKŽod.). Zwraca jednak uwagę zapewne rodzime lit. *drākas* 'siekiera ciesielska'. Vasmer REW I 372 nawiązywał do psł. *derq drati* (por. też ESSM V 124). Nie widać podstaw.

M. Š. — P. S.

droliti drol'q pln. 'drzeć, rwać coś, rozdzierać'

~ czes. *droliti* 'rozdrabniać coś na małe kawaleczki', *droliti se* 'kruszyć się, wykruszać się, np. o ziarnie wysypującym się z kłosów' (Přir. slov.; por. Holub-Kopečný ES 107);

ros. dial. *дрóлится -люсь* 'kochać kogoś, utrzymywać stosunki miłosne', 'spędzać czas, spacerować z kochaną osobą' (Slovar' Urala, SRNG; co do rozwoju znaczenia p. Varbot Etim. 1970, s. 81). ~

Czasownik ekspresywny z suf. *-ol-iti* (p. SP I 54) do *derti dbrq* z wokalizmem na stopniu zerowym, por. lit. *drālyti* 'rozrywać, np. ubranie', 'burzyć coś, np. ogrodzenie', *drālytis* 'szaleć, srożyć się'.

Varbot Etim. 1970, s. 78—81, Fraenkel LEW 105—6. — Por. *drol'a*.

T. Sz.

drol'a pld. i wsch. 'coś obdartego, obszarpanego, np. o człowieku niechlujnie, nieporządnie ubranym'

~ sch. *drölja (drólja)* 'rozpustna kobieta, prostytutka' (przestarz. i dial. 'niechlujna kobieta', RSAN), dial. *drölja* 'Schimpfwort für ein schmutziges Frauzimmer, convivium im mulierem squalidam' (Vuk), dial. *drólja* 'dywan utkany z pasm materiału wyciętych ze starych tkanin' (RSAN), bułg. dial. *дрóла* 'kobieta, która chodzi rozchełstana, nieporządnie ubrana' (też *дрóла'o* m. 'ts., o mężczyźnie', BDial. III 60);

ros. dial. *дрóла* m. i f. 'ukochany, ukochana, miły, miła' (SRNG, Melničenko Jaroslavl, Slovar' Urala; co do zmiany znaczenia zob. Varbot Etim. 1970, s. 81). ~

Por. 1. czes. rzadkie *drol -lu* 'ukruszony, ułamany kawałek czegoś' (Přir. slov.), dawne *drol* m., *drola* f. 'skała' (Jungmann, Kott);

2. bułg. dial. *дрóлик* 'miły, kochany' (Koščev EL XIX 1, 1964, 77—9),
ros. dial. *дрóлик* 'ts.' (SRNG);

3. ros. dial. *дрѣля* m. 'miły, kochany' (SRNG);

4. ros. dial. *дроль* f. 'ukochana kobieta' (SRNG).

Niewątpliwie do *derti dərɔ*, por. *drołiti*. O suf. *-ol'a* zob. I 109—10. Najbliższy odpowiednik: lit. *drėlas* m. 'hulaś, awantura', 'awanturnik, warchol; człowiek niespokojny; niepoń'.

Varbot Etim. 1970, s. 78—81, ESSM V 124—5, Fraenkel LEW 105—6.

T. Sz.

dromiti *drom'ɔ* 'powodować drżenie, dygotanie'

~ śl. dial. *dromiti -mim* 'powodować drżenie, dygotanie, schaudern machen' (Pleteršnik). ~

Może zachowany na peryferii relikł psł. wyrazu; o pierwotnie większym zasięgu może świadczyć *dramiti* I. (zob.). Semantyka wskazuje na związek z *dymati* 'targać, szarpać, trząść, potrząsać', zatem *dromiti* to może pierwotne causativum do *dymati* z apofonią *-ro-* : *-r-*. Por. też lit. *drāmyti* 'ganić, lajać, besztać' (LKŽod.).

Bezłaj ES I 116.

W. B.

dropiti *drop'ɔ* pld. 'przewracać, zwałać, obalać, porywać, chwytać w celu zniszczenia, podarcia, rozszarpania' (?)

~ sch. dial. *drōpiti -pim* 'deptać, gniesć; dusić, przyciskać', 'zaphadniać kurę, o kogucie' (por. *drōpiti se* 'parzyć się, o rybach'), 'chwytać, porywać' (jastreb *dropi* kokoś, RSAN), 'zwalić się, runąć, paść, gwałtownie położyć się lub usiąść' (Vuk, stąd RJAZ, RSAN), dawne XVIII w. (Sławonia) *dropiti* 'zakopywać dłubiąc w ziemi palcami' (?), *izdropiti* 'wydobyć miód z plastra' (RJAZ, Skok ER I 443), bułg. dial. (Трън) *дрóнам* 'ходя из мокро място или по дъжд, мокря се' (BER I 431). ~

Por. sch. dial. *drōpati drōpām* 'prać w pośpiechu, byle jak' (RSAN).

Związek przytoczonych postaci niepewny. Jeśli uzasadnione jest sprowadzanie tych form do wspólnej prapostaci *dropiti*, to można by przypuszczać, że jest to causativum (czy iterativum?) do psł. *drōpati*. Podstawowe znaczenie byłoby 'powodować, że coś jest rozszarpywane, rozrywane, darte', stąd realnie zaświadczone w sch. 'chwytać, porywać'. Niepewne czy tu należy odległe znaczeniowo bułg. *drōnam* 'chodzić po mokrym, po deszczu, moczyć się'.

Skok ER I 443 uważał wyraz sch. za onomatopieję. ESSM V 125 sugeruje związek z pierwiastkiem *dr-* : *der-* (p. *derti* : *dərati*, *drapati*) oraz dopuszcza związek wyrazu z germ. **drūp-* < ie. *drūbh-* : ang. *drop* 'padać, kapać' : 'kropla', niem. *Tropfen* 'kropla', *triefen* 'kapać'.
W. B.

dropъ *dropa dropo* pld. (część wsch.) 'poszarpany, porozrywany, podarty'

~ bułg. dial. *dpon* adi. 'porozrywany, niezdatny do niczego' (BDial. I 81: Strandža).

Por. sch. dial. *drōpav* 'niedbale, niechlujnie ubrany, obdarty, obszarpany' (RSAN: Bośnia i Hercegowina), bułg. dial. *drōnas* 'obdarty, odziany w łachmany' (BER I 431: Breznik, Трън), 'развлечен, нестернат' (BDial. III 60: Ichtiman). ~

Semantyka wyrazu wskazuje na związek z *drōpati*, *dripati*. Zapewne dewerbalny przymiotnik do *drōpati*, co do wokalizmu *o* : *ɔ* por. psł. adi.

stromz : *strómčti*, *strómčti* (o tym typie przymiotników zob. Vaillant GC IV 260) a także rzeczowniki typu *gromz* : *grómčti*, *opona* : *opьny opęti*. — ESSM V 125 łączy z *drapati* i pokrewnymi. BER I 431 objaśnia bulg. dial. *dpónas* kontaminacją *dpúnas* (zob. *drípavъ*) i *dpón* < *dpob* (zob. *drobъ* 1.). Nieprawdopodobne. W. B.

dropy zob. dropь

dropь *dropi* m. (**drop'ь** m.?): ptn. dropy *dropъce* f. : zach. i pld. **drop'a** f. 'ptak Otis tarda, zamieszkujący rozległe pola i stepy m. in. pld.-wsch. Europy' *dropь* (**drop'ь?**): ~ pol. od XV w. *drop -pia*, stpol. i dial. też *drop -pa* (SP XVI IBL, Tomaszewski GL) 'Otis tarda', dluž. *drop* m. 'ts.' (por. też *gropuň*, *gropyň* nawiązujące do niem. *Trapphuhn* 'ts. '), czes. *drop -pa* (u Jungmanna też *drof*) 'ts.', sla. *drop -pa* 'ts.';

slc. *drôp* m. 'Otis tarda' (według Pleteršnika przejęte z innych języków slow.), sch. dial. *drôp* m. = *drôpac -pca* 'samiec dropia' (RSAN). ~

dropy: ~ stczes. *droptra* (sekundarne -t- pod wpływem stczes. *kuroptva*, psł. *kuropaty*, por. Bulachovskij Izv. VII 105): *dropfa*, *drofa*, *dropa* 'olor' (Gebauer SL, Flajshans Klaret), sla. dial. *dropa* 'Otis tarda' (Feriane SNV 301);

ros. *dropá* : *dropá* (dawniej *drapá*, *draxá*, *dráxa*) 'Otis tarda' (SSRJ, Dal, SAR), ukr. *dropá* : *dropá*, dawne też *dropá* (Bileckij-Nosenko; u Żel. także *dráfa*) 'ts.', brus. *drapá* 'ts.' ~

drop'a: ~ stpol. XV—XVI w. *dropia* 'Otis tarda' (Słownik stpol., SP XVI IBL);

slc. *drôplja* 'Otis tarda', *drôplja* mala 'strepet, Otis tetrax', sch. od XVII w. *drôplja* 'Otis tarda' (też dial., np. Elezović Kos.-Met.), dial. także 'niezgrabna, duża kobieta' (RSAN), bulg. *dpónia* 'Otis tarda', dial. też *dpónia*, *dpón'a* 'ts.' (Gerov, IBE IV 154, BER I 431), *ъdpónia* 'ts.' (wykolejone przez etymologię ludową, BER I 528), także *dpónia* 'labędź' (ESSM V 126), 'tłusta, ospała kobieta' (BDial. II 76), maced. *dpónia* (dial. *dpónia*, Vidoeski Kumanovo) 'Otis tarda', dial. także *dropja* '(dzika) geś' (Hendriks Radožda-Vevčani). ~

Słow. nazwę *dropia* zapożyczano do języków sąsiednich: z zach. słow.: śrgniem. *trap(p)e*, niem. *Trappe* 'Otis tarda' (zob. Kluge EW¹⁶ 787: pożyczka sprzed r. 1200, Kiparsky GLG 97); z pld.słow.: rum. *drópie* f., *dropiói* m. 'ts.' (Skok ER I 443); zapewne ze wsch. słow.: lit. *trāpas*, *trāmpas*, *trēpas* 'ts.' (Kurschat Thes.).

Etymologia niepewna. Ptak typowy dla wschodu i południa. Na uwagę zasługuje więc objaśnienie Räsänen ZslPh XX 148, według którego wyraz jest pożyczką bułgarsko-czuwaską: z czuwas. **t̄raz*, tur. *toç-dak*, mong. *toçadak* 'Otis tarda'. — Zwykle nawiązuje się do ie. *der-* (rozszerzenia *drā-*: *dr-eb-*: *dr-ep-*) 'biec, śpieszyć', na które wskazują: stind. *drāti* 'biegnie, śpieszy': causativum *drāpáyati* 'zmusza do biegu', gr. ἀπο-διδρασκω 'uciekam', δραπέτης 'zbieg': δραπετεύω 'zbiec od kogoś'. Pierwotne znaczenie byłoby 'biegnący', co dobrze się zgadza z naturą ptaka ciężko latającego ale długo i prędko biegnącego. Zob. Berneker SEW I 227 (rekonstruuje ie. *drapo-*), Kiparsky GLG 96—7, Sławski SE I 168, Vasmer REW I 373, Skok ER I 443, Bezlaj ES I 116—7, Pokorny IEW 204. — Nie widać podstaw do dopatrywania się tu niezwykłego compositum: w oparciu o stczes. *droptva*

Machek Sl XXI 261—4, ES² 129 rekonstruował prapostać *dro-ptawa czy też *dro-ptawa, z I członem *der-* 'biec' (p. *derati derq*, tu też o wyodrębnianym przez Machka *deri derq* 'biec' w nawiązaniu do stind. *drđti* 'biegnie śpieszy'), z II członem *pta* 'ptak' (zob.), por. *kuro-ptaty*, *kuro-psta* 'ptak Perdix perdix' (podobnie Trubačev ESSM V 125—6, rekonstruujący *dro-ptaty).
M. Š. — F. Š.

drop'a zob. dropь

drop'ь zob. dropь

droska zob. drozga

droskati zob. drozgati

drozdanz *drozdana* : **drozd'anъ** *drozd'ana* zach. i pld. 'drozd, Turdus'
~ pol. dial. mazowieckie *drozdzan* (Strutyński PNP 35), czes. dial. *drozan* (Přir. slov.);
bulg. dial. *dpózan* (BDial. III 60: Ichtiman). ~
Zapewne stara formacja ekspresywna z suf. *-anz* do *drozdz* : *drozd'ь*,
o budowie zob. I 130. ~
M. Š.

drozdel'ь *drozdel'a* dem., zach. i pld. 'drozd, Turdus'
~ pol. dial. kasz. *drózděl -ela* 'Turdus' (Lorentz PW);
sch. dial. *drózdělj -ělja* 'Turdus' (według RJAZ dubrownickie, w RSAN
też z Boki *drózdělj* planiński 'kwiezoł, Turdus pilaris'), bulg. dial. *dpózdel'a*
'Turdus' (BDial. V 114). ~
Por. stc. *drozgēla* 'Turdus roseus'.
W pld.słow. też z suf. 1. *-al'ь*: sch. dial. *drózdälj -älja* (Boka), *drózgälj*
'Turdus' (RSAN, Vuk), maced. (rozszerzone suf. *-en*) *dpózdalen* 'ts.?' ;
2. *-ol'ь*: sch. dial. wsch. *drózgoj* 'Turdus' (RSAN), bulg. dial. *dpózgoj*
'ts.' (Umlenski Kjustendil 222).
Dem. od *drozda*, o nierzadkim w nazwach ptaków i owadów suf. *-el'ь* p. I,
108. Por. niem. *Drossel*, śrwniem. *drostel* 'drozd', suf. *-lo-* zaświadczony w germ.
i celt. nazwach drozda, p. Kluge EW¹⁸ 144, Pokorny IEW 1096. — Tru-
bačev ESSM V 127—8 bezpodstawnie rekonstruuje prapostać **drozdel's*.
M. Š. — F. Š.

droz(d)na *droz(d)na* zach. i pld. 'drozd, Turdus'
~ dluz. *drozn -na* (dial. też *drozyna*) : *drozna* f. (dial. *drozyna*, Muka;
według Pfuha muž. *dróznja*) 'drozd śpiewak, Turdus ericetorum', głuź.
drózn -na (także z roz biciem grupy spółgłoskowej *drózeń* m., Pfuhl) : *dróznja*
f. 'Turdus', stezes. od XIV w. *drozn* m., dziś dial. pln.-wsch. *drozn*, *drozest*
-zna 'ts.' (Gebauer Sl, Flajshaus Klarer, Kubin Kladsko);
bulg. dial. *dpózden* 'kos, Turdus merula' (Gerov), rodop. *dpózen* 'Turdus
ericetorum' (BDial. V 167). ~
Od *drozdz* ze strukturalnym suf. *-na* (p. I 136). Według Machka ES² 129,
ESSM V 127 postać *drozna* w wyniku dysymilacji *d-d > d-n*. Otkupšćikov
Etim. 1967, s. 86—7, IS 147 dopatruje się w oboczności *drozdz* : *drozgz* : *droznja*
starej alternacji suf. *-d-* : *-g-* : *-n-*.
M. Š.

drozd *drozda* (dial. zach. i pld. **zdrozd** *zdrozda*), pl. też **drozga** *zdrozga* (**zdrozga** *zdrozga*) 'Turdus, szaro ubarwiony ptak z rodziny drozdowatych (Turdidae)',
čjъъ drozdъ (**drozga**) 'kos, Turdus merula'

drozd (**zdrozd**): ~ pol. od XV w. *drozd -da* 'ptak z rodziny drozdowatych', zwłaszcza 'drozd śpiewak, Turdus ericetorum' (w dawnej terminologii ornitologicznej i dial. też np. szary *drózd*, *drozd* śpiewak), dial. cieszyńskie *czarny drózd* 'kos, Turdus merula' (szczegółowo u Strutyńskiego PNP 34—6), kasz.-śl. *drózd* 'Turdus' (Sychta SK, Lorentz PW), czes. od XIV w. *drozd -da* 'Turdus', stes. 'kos, Turdus merula' (Gebauer Sl., Flajshans Klaret), dial. moraw. *drozd* *plavý* 'Turdus': *drozd černý* 'Turdus merula' (Bartoš DSM), śl. *drozd -da* 'Turdus': *drozd* *plavý* (dial. też np. *domáci dróst*) 'Turdus ericetorum', *drozd čierny* (także dial. np. *čierne dróst*, *čierny dróst*) 'Turdus merula' (szczegółowo o postaciach i zasięgu Ferianc SNV 194—9);

śl. rzadkie *drózd -da* 'Turdus', seh. *drózd -du* (u Vuka *drózd drózda*) 'ts.', w gwarach też postaci przekształcone, np. *dróz* (z uproszczeniem grupy spółgłoskowej, por. lit. *strāzus*: *strāzdas*), *grózd* (z dysymilacją *d-d > g-d*), dial. także *zdrózd -da* 'ts.', bulg. *dpozd* 'Turdus ericetorum' (u Mladenova BTR поими, поен dpozd), dial. 'Turdus merula' (Gerov), maced. *dpozd* 'Turdus ericetorum';

ros. *dpozd dpozdi* 'Turdus', np. певчий (серый) *dpozd* 'Turdus ericetorum', *чёрный dpozd* 'Turdus merula', dial. także 'ten, kto lubi śpiewać' (SRNG: Orzel), ukr. *dpizd*: *dpozd dpozdi* 'Turdus' (SUM; u Hrinčenko 'Turdus vulgaris', zapewne = 'Turdus ericetorum'), u Żel. też *чорний dpozd* 'Turdus merula', brus. *dpozd dpazdi* 'Turdus' (dial. poleskie 'Turdus ericetorum', 'kwiczoł, Turdus pilaris', Leks. Poleszja 447), dial. *dpozd чорний*, *dpózd чорний* 'Turdus merula' (Leks. Poleszja 447). ~

Por. czes. dial. *drozda* 'Turdus' (Bartoš DSM), *zdrozda* 'ts.' (Hruška DSCh), seh. dial. *drúzda* 'ts.' (RSAN), ros. dial. *dpozdi* 'ts.' (ESSM V.127).

Z pol.: lit. *druzdas* 'Turdus' (LKŽod.).

drozga (**zdrozga**): ~ śl. *drózy* (już u Megisera 1592, też dial., np. Tominec Črni vrh): *drózeg -zga* 'Turdus ericetorum', *črni drozgy* 'Turdus merula' (Pleteršnik, SSKJ), seh. dial. *drózy -ga* (RSAN; czakaw. *drózy drózyga*: *drózyga*, Ribarić SDZ IX 114, Skok ER I 443, kajkaw. *drózyg*, Lang ZNŽO XVI 45: Sambor): *drózyg -zga* (RSAN), od XVI w. *drózak -zga* (czakaw. *drózak dróška*, Ribarić I c.: Krnica) 'Turdus', *črni drózak* 'Turdus merula', także *brózyg* (z dysymilacją *dr-zg > br-zg*), *zdrózyg* 'Turdus' (Hirtz RNZN II 571), śrbulg. XIV w. **дрозгъ** 'szczygiel, carduelis' (Miklosich LP: Kronika Manasa). ~

Por. seh. dial. *drózyga* 'Turdus' (Hirtz o. c. 97).

Zmienność postaci przy nazwach ptaka, zwłaszcza dźwięk., nie dziwi, por. *detela* (tu przede wszystkim nazwy dial. pol.).

Nazwa (o charakterze dźwięk., por. u Pokornego IEW 1079 *t-r*, *dr-r-ti*, seh. *drsk!* o głosie drozda paszkota, Turdus viscivorus, ślad seh. dial. *dršé*: *drskuć*, *zdršć* 'Turdus viscivorus', śl. dial. *dršć*, *drškáč* 'ts.') odziedziczona z ie. (u Pokornego IEW 1096 rekonstrukcja *trozdos-*: *tršdos-*), odpowiedniki ie. różnią się jednak w szczegółach, co w tego typu wyrazach nie dziwi. Najbliżej stoją: lit. *strāzdas* 'drozd', lot. *strazds* 'ts.' (Fraenkel LEW 920 skłonny był wyjaśnić nagłosowe s- upodobnieniem do -z- w sylabie następnej, por. nie uwzględniane dotychczas psl. *zdrozda*: *zdrozga*), stpr. *tresde* f. 'ts.' (por. wyjątkowe stpol. *drzozd < drzids*), irl. *truid*: *druid* 'szpak' (**trozdi-*),

stnord. *prost-r* 'drozd', norw. *trost, trast* (**prastu-* < **trozd-u-*), łac. *turdus* 'drozd' (*trzdos), por. też z odmiennym wokalizmem stw. *drōsca-* 'drozd', germ. *prau(d)-sk-*, gr. *στρουδός* 'wróbel, mały ptak'. Jak wykazują odpowiedniki ie. oczekiwana forma jest *trozdъ, nagłosowe *d-* (*zd-*) powstało z asymilacji do następującej grupy spółgłoskowej dźwięcznej (p. Solmsen KZ XXXVII 579, Shevelov PS 364). Postać *drozga* może zawdzięczać swoje *-g-* dysymilacji (*d-d* > *d-g*), por. odwrotnie sch. dial. *grozd* 'drozd' (*d-d* > *g-d*). Nie można jednak wykluczyć także pierwotnego *drozdъ* : *drozgo-* (Scheffelowitz IF XXXIII 156), por. *bręzcati*: rus.-cs. *bręzdati, bruzgati* : *bruzdati*. Fem. *drozda* (*zdrozda*) : *drozga* jak lit. dial. *strazdā*. — *Čynъ drozdъ* (*drozga*) ma paralele w innych językach, up. lit. *juodasis strazdas* 'kos', niem. *Schwarzdrossel* 'ts.'.

Berneker SEW I 227—8, Slawski SE I 168—9, Vasmer REW I 372, Skok ER I 443—4, Trantmann BSW 327, Fraenkel LEW 920, Kluge EW¹⁹ 144, Walde-Hofmann I 718, Pokorny IEW 1096, Strutyński PNP 86, ESSM V 126—7. — F. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen, 1909, 51—4, nie wykluczał, że psł. *drozdъ* jest pożyczką germańską. Nie widać podstaw, p. Vasmer l. c.

Por. *droz(d)na*, *drozd'b*, *drozdel'b*, *drozdanъ*.

M. Ś. — F. S.

drozd'anъ zob. **drozdanъ**

drozd'b *drozd'a* zach. i pld. 'drozd, Turdus'

~ pol. dial. *drożdź* (*dróżdź*), *drozdź* (*drózdź*), *drądz* 'Turdus', *drożdź* siemieniak, maziak 'drozd śpiewak, Turdus ericetorum', na Podhalu czarny *drożdź* 'kos, Turdus merula' (zob. Strutyński PNP 34—5), sla. dial. *plavý drošt* 'Turdus ericetorum', čierny *drošt* 'Turdus merula' (Ferianc SNV 196, 198—9);

sch. dawne (Della Bella, Stulić) *drožd* 'Turdus' (RJAZ; według Skoka ER I 443 przez analogię do romańskiego zapożyczenia *dužd*, nie widać podstaw). ~

Od *drozdъ* z rozszerzającym strukturalnym suf. *-jb*, por. np. *chrōst'b* : *chrōstъ*. Zob. I 80, Slawski Symbolae Taszycki 328. M. Ś.

drozga (: *drozgy drozgae*) : **droska** : **troska** (: *trosky troskave*) pld. 'coś rozgniecionego, rozdrobnionego, np. rozgniecione owoce', 'ciastowata masa złożona z grzybków wywołujących fermentację', 'osad na dnie płynów, zanieczyszczenia płynów osadzających się na dnie naczynia'

~ sle. *drōzga* (dial. też *drozg -ga*, Tominec Črni vrh) 'coś rozgniecionego, np. rozgniecione owoce, zwłaszcza winogrona; zacier, brzezka winna', 'osad, męty z topionego tłuszczu, Riudschmalzsatz', dial. także 'błoto' (*drozga* je 'jest błotniście'), dial. *drōzgra* 'osad, męty z topionego masła, Butterhefen': dial. *trōska* 'osad, męty na dnie naczynia, zwłaszcza z topionego tłuszczu, masła (Schmalzhefe, Schmalzmus)', 'pozostałości po stopionej rudzie, szlaka', *trōskev -kve* 'odpadki metalu przy kuciu, młotowiny', 'osad, męty z topionego tłuszczu, Schmalzmus', *trōska* 'młotowiny', 'osad z tłuszczu, Schmalztreber', 'wytłoczyny olejowe, Öltreber' (Pleteršnik), sch. *drōzga* (dial. też *drōska*) 'pozostałości przy topieniu rudy, szlaka', 'odpadki przy obróbce metalu, młotowiny, opilki', dial. też 'osad naniesiony przez wodę, muł, szlam' (RSAN) : *trōska* 'szlaka, żużel' (RJAZ, RSAN, Vuk). ~

Na pierwotnie ogólnosłow. zasięg wyrazu wskazują derywaty, zob. *drozgi*: *droskati*, *drożdźja*, *drożdźje*.

Zapewne pierwotne coll. (o suf. -a w tej funkcji p. I 60). Wyraz w świadomości współczesnej motywowany przez *drozgi* (p.) ma bliskie odpowiedniki ie. (u Pokornego IEW 251 *dhers-gh-*): lit. dawne XVI w. *dragės* f. pl. 'drożdże' (w tym znaczeniu pożyczka staropruska, p. Toporov Prus. I 363—5), dial. *drāgēs* 'osad z tłuszczu rybiego' (zapewne pożyczka lotewska, p. Toporov l. c.), lot. *dradži* m. pl. 'pozostałości po wytopionym tłuszczu', stpr. *dragios* pl. 'drożdże' (Trautmann BSW 58 rekonstruuje bsl. *dragjās* f. pl.), alb. *drū* f. 'osad z oliwy' (*dragā), stnord. *dregg* (pl. *dreggjār*) f. 'drożdże', lac. *fracēs* f. 'wytłoczyny oliwek, winogron' (*dhrak-s). Postać psl. różni się od ie. grupą -zg-, o alternacji -zg-: -g- p. *dręzgi*. Pokorny l. c. przytacza również gal-lorom. *drasica 'siód, Darrmalz', przekształcone z dawniejszego *drascā (= psl. *droška*) albo *drāgā (= psl. *drozga*). Co do oboczności -zg-: -sk- (por. wyżej lac. *fracēs* < *dhrak-s*) w wygłosie pierwiastka zob. *brēzga*: *brēška*, *draždžiti*: *drašiti* (p. *drašiti*), por. Sobolevskij Sl V 443—4, Shevelov PS 367—8. Postać *troška* ma t- zapewne z asymilacji *dr-sk* > *tr-sk* (por. *drozda*), choć alternację *dr*: *tr* spotyka się także poza tym (Skok ER I 444).

Meyer EW 72—3, Trautmann APS 322, BSW 58, Fraenkel LEW 100, Slawski SE I 169, Toporov Prus. I 363—5. — Berneker SEW I 228—9 wychodził z pierwotnego podstawowego *droška*. Za nim Pokorny IEW 251: *droška < *dhragh-skā (stąd chyba u Vasmera REW I 371: *drozga* < *drog-ska). Nie widać podstaw. — Sobolevskij Sl V 443—4 bezpodstawnie nawiązywał do psl. *dryzgi*, *dręzga*. — ESSM V 128 nie uwzględniwszy pełnego materiału nie dojrzał tu podstawy psl. *drożdźja*, *drożdźje*. Zwraca jednak uwagę na związek z *drozgi*. W. S. — F. S.

drozgi drozgię zach. i pld.: ptn. *droskati droškaję* 'łamać, rozlamywać, rozgniatć, rozbijać coś z trzaskiem'

drozgi: ~ sla. dial. *drozgat'* (: *druzgat'*) 'łamać coś z trzaskiem; łamać się z trzaskiem' (Sipos Bükk-Gebirge);

ste. *drōzgi* -*gam* (w SSKJ też *drozgi* -*gām*) 'gnieść, tłoczyć, rozgniatć coś miękkiego, zwłaszcza winogrona' (też dial., np. Dolnjsko, Savinska dolina), dial. rezj. *drōzati* 'grzęznąć, zapadać się w śniegu' (ta postać też w znaczeniach 'tłuc, rozbijać', 'rozgniatć, tłoczyć'), sch. tylko prefigowane *zdrōzgi* *zdrōzgam*: *zdrōzgi* -*gām* 'zgnieść, rozgnieść, rozdrobnić; zniszczyć', *zdrōzgi se* 'rozgnieść się, rozbić się', dial. też 'zamienić się w zgęstniałą masę, ściać się, zgęstnieć (np. o mleku), skrzepnąć (o krwi)' (RSAN, RJAŻ), *razdrōzgi* *razdrōzgam* 'rozbić, roztrzaskać' (RJAŻ) ~

Por. sch. przestarz. i dial. *zdrōžditi* *zdrōždīm* 'rozbić, roztrzaskać' (RJAŻ, RSAN).

droskati: ~ ukr. *dpóckamu* 'powodować zadrażnienie, kalceżyć, ranić', *dpóckamucn* 'pękać, rozpryskiwać się' (Żel.). ~

Por. dluž. *drošćis* -*ćim* 'sypać, rozsypywać, rozrzucić np. sól, ziarno, piasek' (Muka), stąd dial. gluz. *dróšćić* 'sypać, przelewać' (Zeman).

Na większy pierwotnie zasięg postaci *droskati* może wskazywać sch. dial. *drōška* 'odległe, głuche grzmoty, dudnienie' (RSAN), zapewne rzeczownik dewerbalny.

Najprawdopodobniej denominativa od *drozga*: *droška*. O budowie zob. I 46. W bałtyckim bliskie budową i znaczeniem czasowniki z kończącym

pierwiastek *-g-* (o wymianie *-g-* : *-zg-* p. *drozga*): lit. *drągoti -oja* : *dragoti* 'robić coś nieporządnie, psuć, niszczyć, rozdzierać, rwać', u Kurschata Thes. też 'rozbijać, druzgotać', lot. *dragát -aju* : *draguót* 'druzgotać, rozbijać, bić'. Por. bliskoznaczne *druzgati*, z którym łączą nasz wyraz Berneker SEW I 228, Skok ER I 444 (postać *drozgati* tłumaczy kontaminacją z *drobiti*), Bezłaj ES I 117. W. S. — F. S.

drozga zob. drożdż

drozgy zob. drozga

drożdźka 'coś rozgniecione, rozdrobnione', 'osad na dnie płynów, zanieczyszczenia płynów osadzające się na dnie naczynia, wykorzystywane do zakwaszania; ciastowata masa złożona z grzybków wywołujących fermentację'

~ pol. *drożdże* pl. 'rodzaj grzybków wywołujących fermentację, masa złożona z rozmnożonych komórek drożdżowych, produkt fermentacji płynów zawierających cukier, używany np. w piekarnictwie', 'osad, męty w napojach fermentujących, w piwie, winie; winny kamień, stwardniały osad w naczyniach po winie; osad lub nieczystości w oleju', dawne od XV w. (stpol. XV w. też *drożdża*) i dziś dial. także 'zanieczyszczenia płynów, męty osadzające się na dnie, osad, muł' (przen. od XVI w. 'złości; złe nalogi', 'szumowiny, męty społeczne', SP XVI IBL, SJP PAN), dłuż. *drożdżeje* -*juw* f. pl. 'drożdże, zaczyn, zakwas', 'fusy, męty', głuz. *drożdże -dzi* (: *-dziw*, Pfuhl) pl. 'ts.' (dial. też *drożdżeje* pl.; o fonetyce i zasięgu postaci huz. p. Sorb. SA V m. 139), sła. dial. *droždž'e*, *droždže*, *droždže* pl. 'drożdże, zaczyn, zakwas' (Kálal, Buffa Dlhá Lúka, Sipoš Bükk-Gebirge, Wágnerová Klenovec);

sle. *dróžja* 'kostka prasowanych drożdży, Pressgermlaib' (Pieteršnik), zazwyczaj f. pl. *dróžjê* (od XVI w.), *dróži*, dawne *drožjê* (dial. także *droždžjê*) 'zaczyn, zakwas, zwłaszcza z mąki lub moszczu' (dawne 'rozczyzn, zacier, zakwas'), 'męty, osad w winie, piwie po fermentacji' (też dial., Pieteršnik, Tominec Črni vrh), sch. *dróžda* (: *dróžda*) 'zanieczyszczenia płynów, osad na dnie np. wina, oliwy, tłuszczu', przestarz. i dial. *drožde* pl. 'osad na dnie naczynia; rozczyzn, zakwas', 'mięsz np. dyni, tykwy', także wtórne *dróžd* m. 'zanieczyszczenia, osad na dnie oliwy' (RJAŽ, RSAN), scs. *дрождя* (cs. *droždina*) f. pl. 'rozczyzn, zaczyn, zakwas', bułg. dial. *дрожди* pl. '(fabryczny) zaczyn, zakwas, drożdże do wypieku chleba' (Stojkov Banat);

strus. od XI w. *дрожина* (*дрожина*), od XIV w. *дрожда*, *дрожжи*, *дрожжи* pl. 'drożdże, zaczyn, zakwas, zacier' (Srezn., SRTJ XI—XVII), ros. *дрожжи* (dawne i dial. *дрожди*, *дрожжи*) pl. 'drożdże, zaczyn, zakwas do chleba, zacier do fermentacji', dial. także *дрожжи -жю* 'zaczyn, zakwas piwny używany do zakwaszania chleba', 'rzadkie odchody, ekstrementy' (SRNG, Opyt Dop.), ukr. *дріжджів -жів* (: *-жівів*, Żel.) 'drożdże, zaczyn, zakwas, rozczyzn z drożdży', dawne *дріжджів -жів* pl. 'ts.' (Hrinčenko, Żel.), dial. *дріжджів*, *дріжджів* 'ts.' (np. KDA m. 101, cz. II 163), brus. *дріжджів* *дріжджівів* f. pl. 'drożdże, zaczyn, zakwas, zacier' (też dial., np. Nosovič, Šaternik Červ.), dawne i dial. też *дріжджів* 'osad na dnie cieczy' (Nosovič), por. NO *Дрожга* (< *дрожга* = *дрожжа*), Uscinovič Antrap. 124: XVI w. ~

Coll. od *drozga* (tu literatura), o suf. *-ja* p. I 85.

Por. *drożdźje*.

W. S.

drożdźbyje 'coś rozgniecionego, rozdrobnionego', 'osad na dnie płynów, zanieczyszczenia płynów osadzające się na dnie naczynia, wykorzystywane do zakwaszania; ciastowata masa złożona z grzybków wywołujących fermentację'

~ czes. *droždí* n. (stczes. od XIV w. *droždje* n.) 'drożdże, zaczyn, zakwas; rodzaj grzybków drożdżowych w sproszkowanym stanie używanych np. w piekarnictwie', u Jungmanna też 'zanieczyszczenia płynów, osad, męty w winie, piwie', śl. *droždje* n. 'drożdże, zaczyn, zakwas';

śl. rzadkie *drôžje* n. 'drożdże, zaczyn, zakwas', 'osad na dnie, męty' (SSKJ), sch. *drôžde* (dawne *droždje*, dial. np. czakaw. *drožje*) n. 'zanieczyszczenia płynów, osad na dnie wina, oliwy, oleju', 'zaczyn, zakwas' (RJAZ, RSAN), śrbułg. XII—XV w. *дрождие* n. 'drożdże, zaczyn, zakwas' (Miklosich LP), bułg. dial. *дрѡждѣ* (*дрѡждѣ*, *дрѡждѣ*'d'ъ) n. (u Gerova *дрѡждѣ* m. pl.) 'scukrzony miód lub coś słodkiego', 'kamień, osad winny na dnie naczynia, używany do zakwaszania pożywienia', 'coś rozdrobnionego, rozgniecionego, bryja' (BER I 430, Gerov, BDial. V 67: Chaskovo, IIBE IV 221, SNU XXI 260: Teteven);

ros. dawne *дрѡждѣ* (w XVII w. też *дрѡждѣ*) n. 'drożdże, zaczyn, zakwas, zacier' (SRJ XI—XVII, Słownik CSRJ, SAR), ukr. dawne XVI—XVIII w. *дрождѣ*, *дрождѣ*, *дрождѣжъ*, *дрождѣ* 'drożdże, zaczyn, zakwas, rozezyn' (Tymčenko, Slavynec'kyj Leks., Leks. Zyz.). ~

Coll. od *drozga* (tu literatura), o suf. *-byje* zob. I 86.

Por. *droždźbja*.

W. S.

drožka zob. droga

dročiti *drčŏcŏ* 'uderzać, przyciskać kijem, drągiem', przøn. 'uciskać, gniesć, ciemiężyc, nękać, męczyć, znęcać się nad kimś'

~ pol. od XV w. *dręczyć* -czę 'męczyć, katować, znęcać się, pastwić się, gnębić, dokuczać, nękać, doskwierać', stpol. też 'prześladować' (SJP PAN, Słownik stpol., SP XVI IBL; też dial., np. Szymczak Domaniewek, Steiner Sulków, Sychta SK I 236; z pol.: brus. *дрѣчыць* 'nie dawać spokoju, dręczyć', dial. 'świerzbic', NS 17; 'chorować', Jaūseeŭ Bjałyničy; co do znaczenia por. stpol. XVI w. 'dolegać, sprawiać ból, o chorobach', SP XVI IBL);

śl. dial. *drŏčiti drŏčim* perf. 'uderzyć, pchnąć czymś długim i ostrym' (Bezlej ES I 116; wyraz może jednak należeć do psł. *dročiti*, por. zwiastcza sch. dial. czakaw. *drŏčiti* 'uderzyć, ukuć czymś ostrym'), ses. Supr. *дрѣчѣннѣ* 'nieprzyjemność, przykrość, męka' (SJS), es. *дрѣчѣннѣ* -нѣ 'męczyć, dręczyć, uciskać; drażnić' (Miklosich LP: redakcja serb.), bułg. dial. *дрѣчѣ* : *дрѣча* -чу 'uporczywie domagać się, żebrać' (BDial. III 61, IV 98);

strus. od XII w. *дрѣчѣннѣ* 'osłabiać, wycieńczać', 'męczyć, dręczyć' (SRJ XI—XVII), ros. dawne *дрѣчѣннѣ* -чѣ 'męczyć, dręczyć, ciemiężyc; nużyć, wycieńczać, obciążać, obarczać' (SAR, Dal), dziś pot. *дрѣчѣннѣ* -чѣ 'bić, tłuc pałką, drągiem' (SSRJ), dial. 'przyciskać drągiem siano, snopy na wozie' (SRNG), tu może też należą dial. znaczenia 'spać dużo, długo' (por. wyżej 'osłabiać, wycieńczać') i 'pielegnować, pieścić' (p. *dročiti*), stuktur. XVII—XVIII w. *дрѣчѣннѣ* 'męczyć, dręczyć, uciskać' (Tymčenko). ~

Por. też powstałe niezależnie na gruncie poszczególnych języków słow.: 1. śl. *drŏkati* -am 'popychać, trącać; dźgać', *drŏkati* z nogo 'kopać' (też dial.: Bela Krajina, Pleteršnik), ros. dial. *дрѣкати* -аю 'bić, uderzać' (SRNG);

2. sch. dial. *drŏknuti* -nēm 'pchnąć, popchnąć, dźgnąć, trącić' (RSAN).

Na gruncie wsch.słow. widać ślady odrębnego dźwięku. czasownika, np. ros. dial. *дрѣкати* : *дрѣкати* -у 'plakać długo, uporeczywie; ryczeć, o bydło' (SRNG), ukr. dial. *дрену́ти* : *дрені́ти* 'dźwięczeć, huczeć, dudnić' (Żel.).

Denominativum od *drōkъ*, paralelne do *drōčiti* : *drogъ* (zob.). O budowie p. I 57.

Slawski SE I 164—5. — ESSM V 130 wyodrębnił jako oddzielne hasło także i *drōkati. Nie widać podstaw (innowacja późniejsza). Por. również późniejsze sł. *drōgati* : *drogъ*. M. Š.

drōčьkъ zob. **drōkъ**

droga zob. **drogъ I**

drogъ I. *droga* : pld. *droga* 'długa żerdź, długi kij, pałka, tyka, longurius, pertica', dem. **drōžьkъ** *drōžьka* : pld. **drōžьcъ** *drōžьca*

drogъ: ~ pol. *drag* -ga 'długi i gruby kij służący jako narzędzie lub jego część do różnych celów, np. jako dźwignia, nosidła, zawora' (od XV w., powszechne w gwarach, np. Karłowicz SGP, Dejna RKJL XXI 249—50, Zaręba AJŚ III m. 438—41, MAGP II m. 77, 78), czes. przestarz. *drouh* -ha (u Jungmanna też *dráh*) 'tyka, żerdź, kij', sla. dial. zach. *dráh* -ha 'ts.' (Kálal);

sle. *drōg* -ga 'kij, żerdź, drag', 'dzida, kopia, oszczep, włócznia', sch. dial. (np. kajkaw. już u Belostenca i Jambrešicia) *drūg* -ga 'długi kij, żerdź, drag służący do różnych celów, np. jako zawora, część drabiny wozu, poręcz na moście, schodach' (RJAZ, RSN), ses. Euch. *дрѣгъ* 'kij, pałka, drag', ca. 'belka, tignum' (Miklosich LP), bulg. dial. *дрѣгъ*, *дрѣгъ* (u Gerova *дрѣгъ*) 'łodyga, pień', 'pręt, żerdź, tyka' (BER I 434), pld.-wsch. *дрѣгъ* 'nosiidła' (Slav. Leks. 141), maced. *дрѣгъ* (dial. *дрѣгъ* -got, *дрѣгъ* *drangó(t)*, Reiter Titov-Veles, Malecki SW) 'żerdź, kij, drag';

strus. XVI w. *дрѣгъ* 'kij, żerdź' (SRJ XI—XVII). ~

Istnienie wyrazu we wsch.słow. poświadczają derywaty, por. ukr. dial. *дрѣгъ* 'rekojęść wiosła używanego na tratwie' (Hrinčenko), 'ster, wiosło', 'młode sosnowe drzewko' (Żel.), *дрѣгъ* 'poprzeczna belka na tratwie' (Żel.).

Z pld.słow.: węg. *dorong* 'drag, kij' (Kniezsa MNSJ I 159), rum. *drug* m. (według Skoka ER I 445 też *dring*) 'kij, tyczka, pałka; sztaba, łom', 'podłużna belka w wozie, belka w ogóle', 'ość kłosa kukurydzy' (Cioranescu DER II 302—3).

droga: ~ sch. dial. *druga* 'rodzaj dużego wrzeciona' (RJAZ, RSN), bulg. dial. *дрѣгъ*, *дрѣгъ* 'kij, drag' (BER I 434). ~

Z pld.słow.: rum. *druga* '(grube) wrzeciono', 'kądział', dial. też 'kij, patyk; wąs kłosa kukurydzy' (Cioranescu l. c.), ngr. *дрѣгъ*, *дрѣгъ* 'kądział', alb. *drugë* 'czółenko w warsztacie tkackim, szpulka' (p. Papahagi IDA 415).

Dem. I. **drōžьkъ**: ~ pol. od XVI w. *drążek* -ška 'niewielki cienki pręt drewniany lub żelazny, kijek, mający rozmaite zastosowania, np. jeden z dwóch dyszli w zaprzęgu jednokonnym; (dawniej) laska', dial. zwykle jako nazwa części różnych narzędzi, urządzeń: 'część pługa; część żurawia studziennego; mielak' (MAGP I cz. II 52, II cz. II 106, III cz. II 65), pl. *drążki* 'nosiidła' (też kasz., Sychta SK I 246), czes. *droužek* -ška 'żerdka, kijek' (Pfir. slov.), dawne 'zasuwa, zawora' (Jungmann);

sch. dial. *drūžak* -ška 'żerdź nad ogniskiem do suszenia garderoby' (RSN). ~

2. *drożecъ*: ~ sle. *drōžec -žea* dem. do *drog* (Pleteršnik), sch. dial. *drūžac -šca* 'uchwyt w kołysce w kształcie drążka', 'poprzeczna żerdka u wylotu sieci' (RSAN). ~

Wyraz nie motywowany na gruncie prasłowiańskim. Dokładne odpowiedniki: lit. *draūgas* 'żerdź, drag', *drangai* m. pl. 'wóz do wożenia kamieni, pni drzewnych': *drānga* f. 'żerdź, drag', też o 'wysokim, niezgrabnym człowieku', stnord. *drangr* m. (**dranga-*) 'stercząca skała, szczyt góry': *drengr* (**drangja-*) 'gruby kij, słup, pień', przen. 'młody człowiek, junak' (por. pol. *drągal*). Koniec końcem z nazalizacją rdzenia do ie. *dhercgh-* 'trzymać, dzierżyć; mocny, trwały', por. tu też należące synonimiczne *droga* (tam o rozwoju znaczenia).

Björkman IF XXX 271, Johansson KZ XXXVI 374, Berneker SEW I 229, Trautmann BSW 59, Sławski SE I 162, Vasmer REW I 374, Skok ER I 445, Holthausen VEWA 39, Pokorný IEW 254. — ESSM V 129—30 interpretuje *drogъ* jako formację rzeczownikową od czasownikowego *dręg-* p. *dręgati*. Nie widać podstaw (trudności semantyczne).

Por. *droka*.

M. Ś. — F. S.

drogъ 2. *droga drogo* zach. 'przykry, niemily, nieprzyjemny', 'cierpki, kwaśny, gorzki'

~ pol. dial. kasz.-śli. *draği* (: *dręgi, drugi*) 'przykry, niemily', 'nieprzyjemny, kłopotliwy', 'trudny, niełatwy', 'cierpki, kwaśny, gorzki' (np. o owocu; piolunie), 'leniwy, powolny' (Sychta SK, Lorentz PW, Karłowicz SGP: z PoblOCKiego). ~

Por. pol. dial. kasz. *dr[ą]żzna* 'cierpkość', 'droga trudna do przebycia', *draqlawica* 'zatwardzenie, obstrukcja' (Sychta SK).

Zapewne do *dręgati* (zob.) z regularną apofonią, co do budowy por. *kręps*, *kręts*, *łęgs*, *łęts*. Pierwotne znaczenie może 'powodujący wzdrygnięcie (się)' > 'przykry, niemily, nieprzyjemny', 'przykry, o smaku, cierpki, kwaśny, gorzki'.

W. B.

drochlъ zob. *dręchlъ*

drochnoti zob. *dręchnoti*

drokъ *dryka* 'długa żerdź, długi kij, pałka, tyka, longurius, pertica', dem. pln. **drōčьkъ** *drōčьka*

~ pol. dial. *drąk*, zwykle pl. *drąki* 'rusztowanie z drągów nad klepiskiem' (Dejna AGK m. 697, RKJL XXI 250), czes. *drouk -ku* 'drążek do ćwiczeń gimnastycznych' (Přir. slov.), sla. *drūk -ka* 'gruby drag, żerdź', dial. 'drag używany do różnych celów: do naganiania ryb, jako zawora, nosidła, rozwora w wozie' (Kálal, Buffa Dlhá Lúka, Sipos Bükk-Gebirge);

sle. przestarz. *drōk -ka* 'łuczeczek do zgniatańcia winogron' (Pleteršnik), sch. dial. *druk* 'gruby pał' (RJAZ), bułg. dial. *drak* m. 'łodyga kukurydzy' (ESSM V 130);

strus. *дрюкъ* 'pałka, żerdź, kij' (XVII w., SRJ XI—XVII; o postaci z 10 zob. Vasmer REW I 374), ros. przestarz. i dial. *druk -ka* (dial. też *drюk -ká* : *-ka*) 'drag, żerdź, kij, laska', *drюk* 'zeschnięta, odpadła od drzewa gałąź' (SRNG, Dal), ukr. *дрюк*, dawne i dial. też *druk -ka* 'długa, gruba żerdź, kij, drag', stokr. także 'nosidła' (Tymčenko, Leks. Zyz., Bilečkyj-Nosenko),

brus. *дрѣк* -ка 'drag, kij, żerdź' (też dial., BMM III 255), dial. zwykle pl. *дрѣки* 'drażki, żerdzie przystosowane do suszenia np. siana' (Mat. Minsk II 43, Nar. słowa 111, Šatalava BDS 52). ~

Dem. *drożka*: ~ pol. dial. kresowe *drażek* 'drażek' (Karłowicz SGP), sla. dial. *družek* 'ts.' (Buffa Dlhá Lúka);

ros. *дрѣвѣцъ* -чка, dial. też *дрѣвѣцъ* -чка 'drażek' (SSRJ, SENG), ukr. *дрѣвѣцъ* -чка, dawne i dial. też *дрѣвѣцъ* -чка 'ts.' (Hrinčenko, Tymčenko), brus. *дрѣвѣцъ* -чка 'ts.', dial. *дрѣвѣцъ* pl. 'drażki do suszenia siana' (Šatalava BDS 53). ~

Forma oboczna do *drożka*. Bezdźwięczny wygłos może pod wpływem bliskiego znaczeniowo *śka* (Vasmer REW I 374).

Vasmer l. c., Bezlaj ES I 116, ESSM V 130—1. — Berneker SEW I 229—30 uważał za wariant z nagłosem dźwięcznym do rodziny lac. *truncus* 'obcięty z gałęzi, okaleczony, niecały', 'pień drzewa; kadłub', lit. *trėnkis* 'trzasnąć, uderzyć'. Nie widać podstaw. M. Ś.

drotvěti drotvěje : *trōtvěti trōtvěje* zach. 'tracić, czucie, stawać się zmartwiałym, bezwładnym'

drotvěti: ~ pol. *drętwieć drętwieje* 'tracić czucie, cierpnąć, martwieć, stawać się odrętwiałym' (też dial., np. Sychta SK, Lorentz PW, Szymczak Domaniewek, Górniewicz Malbork) od XVI w. (w XVI w. np. Poczynam krzepnąć, *drętwieć* od zimna, Mącz., u Kn. XVII w. *Drętwieje* vel *trętwieje* mi skóra 'occalleo'; dial. kasz. *drętwiec drętwieje* 'drętwieć, martwieć', np. Sęroo m^u pod strach^u *drętwalo*). ~

Por. pol. *drętwieć drętwi* przestarz. 'czynić drętwym, zdrętwiałym, powodować zdrętwiałość, znieczulać' od XVII w. (L., Kn., SJP PAN).

trōtvěti: ~ pol. *trętwieć trętwieje* dziś przestarz. (np. *trętwieje* ręka, serce *trętwieje* z przerażenia, SJP PAN), dobrze znane w XVI—XVIII w. 'stawać się drętwym, tracić czucie, cierpnąć, martwieć' (np. w XVI w. zęby *trętwieją*, w XVIII w. zębów *strętwienie* od jedzenia rzeczy kwaśnych, u Syreniusza: Oczy komuby poczynaly w ślup isé i *trętwieć*, że nie może ich ruszać, u Kn. *Drętwieje* vel *trętwieje*, twarde mi skóra 'occalleo', SP XVI IBL, L., Słownik Paska; por. dziś dial. *strętwieć* także 'o skórze, wodzie', Sławski SE I 165), przen. 'popadać w strach, zdumienie, osłupienie' (SP XVI IBL; L. z W. Potockiego, XVII w.: *Trętwieją* wielkie, małe mówią żale, por. też z XVI w. Od zimna krew *strętwiała* i upadło serce, l.). ~

Por. 1. pol. przestarz. *trętwieć trętwi* 'czynić drętwym, drętwić' (SJP PAN);

2. pol. dial. kasz. *trętwiec -tu* m. i *trętwiec* f. 'bezwład, sztywność, porażenie, np. w karku' (Sychta SK).

Od *drotwia* : *trōtwia*, o suf. -*ěti* -*ěje*- p. I 47.

Sławski SE I 165.

T. Sz.

drotvъ drotvā drotvō zach. 'pozbawiony czucia, nieczuły, zmartwiał, bezwładny' : *trōtvъ trōtvā trōtvō* pñl. 'powolny, ociężały, leniwy'

drotvъ: ~ pol. *drętwy* 'pozbawiony czucia, nieczuły, zmartwiał, bezwładny' (też dial., np. Górniewicz Malbork, Szymczak Domaniewek) od XVIII w. (u L. tylko jeden przykład z XVIII w.: *drętwie* jego oko), dial. też 'obojętny na wszystko; nie mający poczucia obowiązku', 'o koniu: leniwy, nie rączy' (Szymczak l. c.). ~

trōtvъ: ~ sch. dial. ze Slavonii *trūtav* 'ociężały, powolny, leniwy' (*trūtav*

każu da je onaj čovjek, ko da se objio pa se i teško miče, i lino gleđe, i usta ne otvara, RJAZ). ~

Wyraz izolowany, brak pewnej etymologii. Najprawdopodobniej pierwotnymi postaciami są formy z *t-*, postaci z *d-* (*drožwa*) z wtórnym udźwięczeniem w sąsiedztwie płynnej (inne przykłady podobnego udźwięcznienia zob. np. s. v. *dręchnoti*, por. też Rozwadowski GJP 202). Może należy do ier. rdzenia (*s)ter-* 'być sztywnym, zdrętwiałym', por. lit. *strėgti* 'drętwieć', niem. *sterben* 'umierać' (= *'drętwieć'), łac. *torpēre* 'drętwieć', niem. *strotz* 'sztywny', dnim. *strutt* 'ts.', ags. *strūtian* 'stać sztywno'.

Sławski SE I 165, Pokorny IEW 1024—5, 1027.

T. Sz.

drožьkъ *drožьka drožьko* zach. 'cierpki, przykry, o smaku'

~ pol. przestarz. i dial. *drętki* 'przykry, cierpki, o smaku', np. *drętkie* wino, jabłko (SWil., SW, Brückner SE 97), dial. sl. *drätki*, compar. *drätksi* 'gorzki, cierpki' (np. *drätke* jabłko, Lorentz PW), kasz. *dretci* 'cierpki' (Ramt), wkp. masło *drętkie* 'cierpkie, nietłuste' (Karlówiec SGP). ~

Do *drožwa* (zob.), z pierwotnym znaczeniem 'drętwy, ściornięty' > 'cierpki, o smaku'. Co do oboczności suf. por. *di-ka* : *di-va*.

Sławski SE I 165.

T. Sz.

drožiti *drožę* 'wtykać, wbijać, wpychać drag, żerdź'

~ pol. *drażyć* -*że* 'robić wgłębienie, żłobić, wydłubywać; wrzynać się w coś' (zapewne z kontaminacji *drożyć, p. *dorżiti* i *drožiti*, zob. Sławski SE I 163), czes. przestarz. *družiti*, *droužiti* -*žim* 'wtykać, wpychać' (Jungmann), stezes. XIV w. *družiti* plot 'stawiać plot, osadzając w ziemi tyczki' (Gebauer Sl.), śl. dial. *družiti* 'wtykać, wpychać' (Kálal);

śl. *drožiti* -*žim* 'używać drąga jako wiosła, odpychać drągiem prom' (Pleternik), ses. tylko z pref.: Cloz, Supr. *вдружити -жъ* 'wetknać, wbić w ziemię', Supr. *пдружити* 'postawić, wznieść' (SJS);

strus. od XIII w. z pref. *вдружити*, *вдружити* 'wetknać, wbić', 'osadzić, utwierdzić' (SJR XI—XVII), ros. dawne XVII w. *дружину* 'nasadzać ostrze, klingę' (кузнец ... *дружил сошники*, ib.), dziś *водрузить -жъ -жъ* 'zatknąć, umocować', dial. archang. *дружиться -жъсь* 'płynąć blisko brzegu, trzymać się brzegu' (SRNG; pierwotnie zapewne 'przy pomocy drąga utrzymywać łódź, tratwę blisko brzegu', por. wyżej znaczenie śl.), ukr. z pref. *водрузити* -*жъ* 'zatknąć, umocować' (SUM). ~

Por. nowsze śl. *drōgati drōgam* 'dźgać, pchać drągiem' (Pleternik).

Denominativum od *drožь*, paralelne do *drožiti* : *drožьka*. O budowie zob. I 57. W językach wsch. słow. sekundarny inf. na *-žiti* (obok oczekiwanego *-žiti*) według wzoru *grožiti*, *laziti*, *roziti* : praes. *grožę*, *lažę*, *rožę*.

ESSM V 131 (uwzględnia jednak tylko materiał śl. i stezes.).

M. Ś.

drožьсь zob. **drožь I**

drožьkъ zob. **drožь I**

druga 'kobieta pozostająca z kimś w bliskich, serdecznych stosunkach, przyjaciółka, powiernica', 'członkini jakiegoś zespołu, grupy, współuczestniczka czegoś, towarzysza, koleżanka'

~ czes. dawne od XIV w. *druha* 'przyjaciółka, towarzysza' (Gebauer Sl., Jungmann);

sł. przestarz. *drúga* 'przyjaciółka, towarzysza' (SSKJ), u Pleteršnika 'druha, družka', sch. od XIV w. *drúga* 'przyjaciółka, towarzysza, koleżanka' (też u Vuka), 'mężatka; żona; narzeczona', 'rówieśnica; współuczestniczka czegoś, współpracownica', 'równa komuś, podobna do czegoś' (w tym znaczeniu także u Vuka), scs. Zogr., Mar. *друга* 'przyjaciółka, towarzysza', bulg. dawne *дръга* 'ts.' (ESSM V 131);

strus. XVI w. *друга* 'towarzyszka, przyjaciółka' (SRJ XI—XVII, Srezn.). ~

Por. 1. sch. wyjątkowe czakaw. XV w. u Marulicia *druga* m. 'przyjaciół, kolega' (RJAZ);

2. ros. u Dala *дръга* 'para, coś podobnego, równego do czegoś, jedna z dwóch rzeczy tworzących parę'.

Feminativum od *drugъ* 1. Dokładny odpowiednik: lit. *draugà* 'przyjaciółka' = *draugė* 'przyjaciółka; współtowarzyszka' (*gyvenimo draugė* 'współtowarzyszka życia, małżonka, żona' (LKŽod.). O budowie p. I 59—60.

Zob. *podruga*, *sędruga*, ale *zadruga*.

Por. *drugyn'i*, *družica* : *družika*, *družska* 1., *druža*.

W. S. — W. B.

drugakъ drugaka pln. 'coś drugiego pod względem kolejności (np. drugi rój z tego samego ula) lub jakości (np. drugi gatunek ziarna, piwa), 'dwuletnie zwierzę'

~ pol. nowsze *drugak* 'uczeń drugiej klasy', 'druga klasa w szkole' (SJP PAN), głuź. *druhak* 'drugi' (np. 'drugi rój tego samego ula'), 'sekundant' (Zeman, Pfuhl), czes. przestarz. i dial. *druhák* 'drugi rój z ula', 'wino pośledniejszego gatunku' (Jungmann, Bartoš DSM, Malina Místřice), sl. *druhák* 'uczeń drugiej klasy', 'drugi rój z ula' (SSJ), u Kálala też 'drugoroczne zwierzę';

ros. przestarz. i dial. *дръзак* -ká 'drugi nalew piwa lub kwasu; piwo, kwas otrzymane w ten sposób', 'drugi rój z tego samego ula', 'drugi gatunek ziarna' (SIAN, Dal), dial. też 'dwuletnie zwierzę' (SRNG), ukr. dial. *дръзак* -ká 'dwuletnie ciele lub źrebię', 'drugi rój z ula' (Hrinčenko, Lysenko SPII, Leks. Poleszja 330), brus. dial. *дръзак* 'dwuletnie źrebię' (Nosovič), 'drugi rój z ula' (Nar. slova 243). ~

Pierwotnie substantywizowane suf. -akъ adi. *drugъ*. O budowie p. SP I 89. M. Ś.

drugojęca zob. **drugojęci**

drugojęci adv. 'drugim razem, innym razem, alias'

~ pol. *drugojcy* 'drugim razem' (niepewne, tylko Brückner SE 98: bez podania źródła);

sch. stare XIII—XIV w. *drugojci* 'drugim razem, innym razem' (RJAZ, Skok ER I 446), scs. Supr. (1 raz) *дрогонци* 'innym razem, порé' (SJS, Sadnik-Aitzetmüller HAT), również w innym zabytku kanonu, we Fragmentach macedońskich (Minčeva Otk. 127: 2 przykłady) i w zabytkach późniejszych (SJS, Miklosich LP), bulg. tylko u Mladenova GBS 270: „Die abg. *дрогонци*, *второнци*, *множонци* haben ihre Spuren in *tova ne má e prǎvica, drugóci*” (bez podania źródła);

strus. *дрогонци* 'innym razem', 'niekiedy, czasami' (SRJ XI—XVII, Srezn.). ~

Por. 1. strus. *дрогоуца* adv. 'niekiedy, czasami' (SRJ XI—XVII);

2. z suf. *-de* es. XII w. *дрогоуце* 'gdzie indziej, alibi' (SJS).

Loc. sg. od *drugojśca* (por. *drsojśca*, *trojśca*) zachowanego w strus. adv. *дрогоуца* (pierwotny nom. sg. w funkcji adv.).

Vaillant GC II 1, 718, MVS I 209, Diels AG 220

T. Sz.

drugovati druguju plk. 'być czymś towarzyszem, kolegą, przyjacielem, kolegować, przyjaźnić się z kimś'

~ slc. *drugovati -gujem* 'towarzyszyć komuś', 'przyjaźnić się, kolegować', 'być czymś drużbą lub drużną' (SSKJ, Pleteršnik), sch. od XVII w. *drugovati drugujem* 'towarzyszyć komuś w czymś', 'przyjaźnić się, kolegować', 'być czymś towarzyszem, kolegą, przyjacielem' (RJAZ, RSAN), serb.-cs. *дроговати -гоуѣ* 'socium esse' (Miklosich LP), rus.-cs. 1073 r. *дроговати: неже нехависть отъ кога дана, аште быша зъль дроуговати* (Srezn.). ~

Denominativum od *druga* 1., o budowie zob. I 48. Por. lit. *draugauti -auju* 'zaprzyjaźniać się z kimś; przyjaźnić się, kolegować'. Prasłowiańskość wyrazu niepewna.

ESSM V 131.

W. B.

drugъ 1. druga 'człowiek lub przedmiot związany czymś z otoczeniem': 'członek jakiegoś zespołu, grupy, współuczestnik czegoś, towarzysz, kolega, człowiek pozostający z kimś w bliskich, serdecznych stosunkach, przyjaciel, powiernik', 'jedna z dwóch osób tworzących parę, związanych np. przyjaźnią, małżeństwem': 'jeden z dwóch przedmiotów tworzących parę', **drugъ druga** 'jeden drugiego, jedno drugiego, siebie nawzajem, wzajemnie', **drugъ drugu** 'jeden drugiemu, jedno drugiemu, sobie nawzajem, wzajemnie'

~ stpol. XV—XVI w. *drug -ga* 'przyjaciel, towarzysz' (XVI w. też 'żołnierz, towarzysz broni', SP XVI IBL), pol. od XVI w. *druch -cha* (w XV w. także *druchna* 'towarzyszka panny młodej w obrzędzie weselnym, Słownik stpol.): *druch -ha* (forma *druch* jest rodzimą innowacją, por. *swach*, *brach*, *przeważającą* w pisowni jeszcze w XVII—XVIII w. oraz notowaną do dziś w dialektach, zaś pisownia *druch* ustala się pod wpływem ukraińsko-białoruskim, p. Siatkowski Boh. 56—7 z przeglądem literatury) 'przyjaciel, towarzysz, kolega', dawne 'młodzieniec, zwykle rówieśnik panny młodej, towarzyszący mu do ślubu' (w tych znaczeniach też dial., np. Karłowicz SGP, Dejna RKJL XXI 255: *druch*, AJK V m. 238, cz. II 174, 198, Sychta SK: *drěx -za*), dial. także 'noszący to samo imię, imiennik' (Szymczak Domaniewek, Lorentz PW), polab. *draug draugau* 'jeden drugiemu, wzajemnie', por. też *podraug* 'towarzysz, pomocnik', stduż. (XVI w., Jakubica) *drug -ga* 'przyjaciel, towarzysz, powiernik, kolega' (Muka), gluz. *druh -ha* 'ts.', czes. od XIV w. *druch -ha* 'przyjaciel, towarzysz, kolega' (także dial. np. Bělič Dol. 68, 156), 'mężczyzna żyjący z kobietą bez ślubu', przestarz. 'ktoś inny, człowiek w ogóle' (Přir. slov., SSKJ), *druch druha* 'jeden drugiego', *druch na druha* 'jeden na drugiego, jedno na drugie', *druch druhu* 'jeden drugiemu, jedno drugiemu, sobie wzajemnie, nawzajem', slc. *druch -ha* 'przyjaciel, towarzysz pracy', liter. 'przyjaciel, powiernik, kolega', książk. *druch druha* 'jeden drugiemu, wzajemnie, nawzajem', *druch druhovi* 'jeden drugiemu, wzajemnie, nawzajem';

slc. *drüg -ga* (: *drüg -ga* : *-gá*, SSKJ) dawne 'towarzysz, przyjaciel, kolega; współuczestnik, współdziałowca, współpracownik', książk. 'mąż, mał-

zonek', dial. 'drużba weselny; starosta weselny' (SSKJ, Pleteršnik, Tominec Črni vrh), *drug drugega* 'jeden drugiego, wzajemnie', *drug drugemu* 'jeden drugiemu, nawzajem', sch. od XIV w. *drüg -ga* 'przyjaciel, kolega, powiernik, towarzysz', 'współpracownik, współuczestnik, członek zespołu ludzi', 'rówieśnik, równy komuś', 'mężczyzna; mąż, małżonek' (też 'kobieta; żona'), 'sługa' (RJAZ, RSAN), także eufem. 'diabel' (RSAN), już od XIV w. NO *Drug* (RJAZ: *Drugs*), *drug druga* 'jeden drugiego, nawzajem', *drug drugu* 'jeden drugiemu, wzajemnie' (według RSAN pod wpływem ros., czego nie potwierdzają przykłady w RJAZ II 494—6), ses. *дрюгъ -га* 'przyjaciel, towarzysz', *дрюгъ дрюга* 'jeden drugiego, wzajemnie', *дрюгъ дрюговъ* 'jeden drugiemu, nawzajem', es. *дрюгъ -га* też 'bliźni' (SJS, Miklosich LP), bułg. dawne od XV w. (także u Gerova) *дрюз* 'przyjaciel, towarzysz' (Davidov Kozma, Ivanova Troj. dan. XVII), zazwyczaj *дрюже!* (tylko voc.) arch. 'przyjacielu!', kolego!, towarzyszu!', maced. *дрюже!* (tylko voc.) 'przyjacielu!', towarzyszu!, kolego!';

strus. od X w. *дрюгъ -га* 'przyjaciel, towarzysz, kolega; bliźni', 'sługa' (SRJ XI—XVII, Srezn.; też pl. *дрюгъ* 'oddział wojska', Srezn. Dop.), *дрюгъ дрюга* 'jeden drugiego, wzajemnie', *дрюгъ дрюговъ* 'jeden drugiego, nawzajem' (Srezn.), ros. *дрюз -за* 'przyjaciel, towarzysz, kolega', 'człowiek zaufany, lubiany', 'współuczestnik, współpracownik; zwolennik, stronnik' (dial.: SRNG s. v. *дрюз* notuje tylko *дрюзовья*, *дружесвья*, *дружсья*, *друзевья* 'przyjaciela; kochankowie', też *дружѣ -я*: *дружсье -я* coll. 'koledzy, przyjaciele, towarzysze'), *дрюз дрюза* 'siebie nawzajem, jeden drugiego' (они ненавидят *дрюз дрюза*), *дрюз дрюзы* 'sobie (nawzajem), jeden drugiemu' (обещали *дрюз дрюзы*), ukr. *дрюз -за* 'przyjaciel, kolega, towarzysz, powiernik' od XV w. (dial. także 'mężczyzna; mąż', Prinčenko), 'ktoś bliski, kochany', 'zwolennik, stronnik', u Tymčenki XV w. *дрюгъ дрюговъ* 'jeden drugiemu, wzajemnie', brus. *дрюз -за* 'przyjaciel, kolega, powiernik, towarzysz' (też dial., np. Nosović, Bjałkovič Mohylew, Jurčanka Slovazl. I 201—2). ~

Dokładne pod każdym względem (także i pod względem akcentu) odpowiedniki w bałtyckim, biał. *drauga-* (<ie. *drougho-* (< *dreugh-*, p. niżej odpowiednik gocki): lit. *draūgas* 'przyjaciel; kolega, towarzysz; mąż, małżonek': 'przedmiot taki sam, tego samego rodzaju', lot. *draugs* 'przyjaciel; inna część pary'. Na gruncie bałtyckim widoczna jeszcze motywacja wyrazu: lit. adv. *draūg, draugė* 'razem, wspólnie, wraz z, łącznie', u Bretkuna XVI w. *su-drugti* 'łączyć się, zaprzyjaźniać się; utrzymywać stosunek miłosny', stpr. compositum *draugi-waldūnen* 'współdziedzic, uczestnik wspólnego dzieła, dziedzienia, dziedzictwa' (*waldūns* m. 'dziedzic'). Bliskie odpowiedniki także w germańskim, ale odpowiedniki germańskie tłumaczą się dopiero w oparciu o fakty bałto-słowiańskie (szczegółowo o tym Benveniste Voc. I 108—11): goc. *driugan* 'wyprawiać się na wojnę' (**dreugana*), *gadrauh̄ts* 'żołnierz' (compositum z pref. *ga-* oznaczającym wspólnotę i z derywowanego od *driugan* abstractum na *-ti*: *drauh̄ti*, pierwotnie więc 'człowiek związany wspólnotą, wspólną służbą wojenną'), stwniem. *truht* f. 'gromada, hufiec', stnord. *dröht* f. 'świta, orszak', poet. *draugr* 'człowiek, mężczyzna', ags. *dryht* 'świta, orszak', *gedrēag* 'hufiec, zastęp'. Te znaczenia germ. z zakresu terminologii wojennej znajdują paralełę w psł. *družina*.

Miklosich EW 51, Berneker SEW I 230—1, Meillet RS II 64, SC 341, Brückner SE 98 (dopatrywał się zachowania pierwotnego znaczenia w germ.), Sławski SE I 170, Vasmer REW I 373, Machek ES² 130, Bezlaj ES I 118,

Trautmann APS 322—3, BSW 59, Fraenkel LEW I 102, Mikkola BS 109, Toporov Prus. I 368—70, Pokorny IEW 255, ESSM V 131—2.

Zob. *drug* 2., *drug*js, *podrug*, *sodrug*.

W. S. — W. B. — F. S.

drug 2. *druga drugo* (zazwyczaj *drug*js *drugaja drugoje*) 'inny, nie ten, tamten, spośród dwóch nie pierwszy' (pierwotnie 'inny w obrębie pary, inna część pary'), 'następujący bezpośrednio po pierwszym, drugi, secundus; najbliższy'

~ pol. *drugi -ga -gie* od XIV w. liczebnik porządkowy odpowiadający liczbom dwa, 'następujący bezpośrednio po pierwszym, najbliższy, następny, dalszy; inny, niektóry; z dwóch nie pierwszy, pozostały; przeciwny, przeciwległy, odwrotny' (też dial., np. Karłowicz SGP, Kucala PSM 214, Olesch Sankt Annaberg, Dejna RKJL XXI 256, Górnówiec Malbork, Sychta SK), 'inny, nie ten, tamten' (w połączeniu z *jeden* służy do określania stosunku zachodzącego między jednorodnymi elementami jakiejś zbiorowości; w połączeniach *jeden drugiego, jeden drugiemu* 'wzajemnie'), 'niektóry, pewien, jakiś' (także dial. np. Karłowicz SGP, Lorentz PW), połab. *draug* (: *draug, Lehr-Splawiński, Polański SE I 121) 'najbliższy, następny, inny; jeden, pewien', dłuż. *drugi* 'najbliższy, następny; secundus; inny, odmienny, alter' (też dial., np. Fasske Vetschan), głuz. od XVI w. *druhi* 'ts.' (także dial., np. Michalk Neustadt; Schroeder Schleife: *drugi, drugi*), czes. *druhý* (dial. też *druhý*, np. Horečka Frenštát, Lamprecht Opava) liczebnik porządkowy odpowiadający liczbom dwa, 'następujący bezpośrednio po pierwszym, najbliższy; będący niższego stopnia' (w połączeniu *jeden ... druhý* wyraża np. wzajemny stosunek, łączliwość lub odmiennosc; *jeden o druhém* *nevěděl*), 'przeciwny, przeciwległy; pozostały; inny, z dwóch nie pierwszy', 'przyszły, następny, dalszy: nowo pozyskany; przyłączony, uzupełniający, zastępczy' (dial. także 'poprzedni, miniony', np. Gregor Slav.-buč., Kott Dod. DSM), sła. *druhý* (dial. też *druhi*, np. Sipos Bükk-Gebirge, Buffa Dlhá Lúka) liczebnik porządkowy odpowiadający liczbom dwa, 'następujący bezpośrednio po pierwszym, najbliższy, następny, przyszły', 'inny, nie ten, tamten, z dwóch nie pierwszy' (w połączeniu *jeden ... druhý* wyraża wzajemny stosunek, np. *jeden i druhý* 'oba', *jeden ... druhému* 'wzajemnie', *jedno ... druhé* 'to i tamto, to i owo'), 'pozostały, inny' (w tym znaczeniu zazwyczaj pl. *druhi*), 'przeciwny, przeciwległy', 'podobny do kogoś lub do czegoś';

sle. od XVI w. *drug -ga -go* (też *drugi -ga -go*) zazwyczaj w funkcji liczebnika porządkowego odpowiadającego liczbom dwa, 'inny, odmienny, nie taki jak ten, alter', 'najbliższy, następny, dalszy, secundus' (również dial., np. Tominec Črni vrh, Rigler Notr. 34, 66, 69), 'przeciwny, przeciwległy', 'obcy, eulzy' (często w połączeniach, np. *drug drugoga* 'jeden drugiego, innego', *eden ... drugi* 'pewien, jeden ... inny', SSKJ), sch. *drugi -gā -gō* liczebnik porządkowy odpowiadający liczbom dwa, 'następujący bezpośrednio po pierwszym, najbliższy' od XIV w., 'inny, odmienny, z dwóch nie pierwszy, nie ten lecz tamten, inny; pozostały; przeciwny, przeciwległy' (zazwyczaj w funkcji subst., w której rzadko też *drug -ga -go*; w połączeniu *jedan ... drugi* wyraża wzajemny stosunek), 'inny niż poprzednio; różniący się od kogoś lub od czegoś; podobny do kogoś, równy komuś, taki sam', ser. *друга, други* 'inny, nie ten, z dwóch nie pierwszy', 'następujący, najbliższy po poprzednim, następny, dalszy', bulg. *друг* (dawne i dial. też *дъру*) *-za -zo* 'inny, nie ten; następujący po pierwszym, secundus, najbliższy; pozostały;

przeciwny, przeciwległy' (w połączeniu *един-дъпу* 'jeden drugiego, wzajemnie'), dial. też 'obcy' (Mladenov Vidin), maced. *дпуе* (dial. także *дпъу*) *-за -зо* 'inny, nie ten; secundus, następujący po pierwszym, najbliższy; niektóry, pewien' (też dial., np. Malecki SW, Vidoeski Kumanovo 159, Hendriks Radožda-Vevčani);

strus. *дрѹгѹиѹ* (: *дрѹгѹиѹ*) *-гѹа -гѹе* (także w formie krótkiej *дрѹгѹѹ -га -го*) 'inny, nie ten, tamten' od X w., 'niektóry, jakiś, pewien' od XII w., 'secundus; następujący po pierwszym, najbliższy, następny' od XII w. (SRJ XI—XVII, Srezn.), ros. *дпуѹиѹ -гѹа -гѹе* (też w formie krótkiej *дпуѹѹ -за -зо*) 'inny, nie ten, tamten; następujący po pierwszym, następny, najbliższy; niektóry, jakiś, pewien' (też dial., np. Dal, SRNG, Słowarъ Rjazan.), ukr. od XIV w. *дпъуиѹ -за -зо* 'następujący po pierwszym, następny, najbliższy', 'nie taki jak ten, inny, nie ten, tamten', 'przeciwny, przeciwległy, odwrotny; drugorzędny' (także dial., np. SDU 96), brus. *дпуѹиѹ -гѹа -гѹе* 'następujący po pierwszym, następny, najbliższy', 'ponowny, powtórny; przeciwny, przeciwległy', 'inny, nie ten, tamten' (też dial., np. Nosovič, Šcjaškovič Grodno, Bjalkevič Mohylew). ~

Pierwotnie identyczne z *drugъ* 1. Znaczenie 'inny, drugi' rozwinęło się najpierw w zwrotach *drugъ drugъ*, *drugъ drugу* (p. s. v. *drugъ* 1.), później dopiero uniezależniło się to znaczenie, co pociągnęło za sobą adiektywizację, stąd forma złożona *drugъѹѹ*. Dokładny odpowiednik: łot. *drāugs* 'przyjaciół': 'inna część pary': 'inny'.

Meillet ES II 64, Sławski SE I 169.

Zob. *всторъ*.

W. S. — F. S.

drugъ 3. adv. wsch. 'razem, jednocześnie, równocześnie'

~ strus. XIV w. *дрѹгѹѹ* adv. 'razem, jednocześnie, równocześnie' (SRJ XI—XVII). ~

Por. strus. *вдрѹгѹѹ* 'jednocześnie, równocześnie', 'razem', 'od razu, za jednym razem, za jednym zamachem', 'nieoczekiwanie, niespodziewanie, nagle', *въ се дрѹгѹѹ* 'natychmiast, bezzwłocznie' (SRJ XI—XVII), ros. *вдпуѹѹ* 'wtem, nagle, raptem', pot. 'od razu, jednocześnie', dial. *вдпуѹѹ* w wyrażeniu *не вдпуѹѹ* 'nie od razu, nie natychmiast' (Słowarъ Rjazan.).

Pierwotny acc. sg. masc. od *drugъ* 2., budowa jak np. *blizъ* 2. (p. I 269). Rozwój znaczenia 'razem, łącznie, równocześnie' > 'od razu, za jednym razem' > 'nagle, raptem, nieoczekiwanie', por. co do znaczenia lit. *draūg*, *draugā* 'razem, wspólnie, nie oddzielnie, wraz z': 'w tym samym czasie, jednocześnie, naraz'. F. S.

drugъda adv. pld. 'innym razem, kiedy indziej'

~ sł. *drūgda* (: *drugdaj*) 'sonst, anderemale' (Pleteršnik), sch. *drūgda* 'kiedy indziej, innym razem' od XVI w., 'czasem, niekiedy, interdum' od XV w., dawne XVII—XVIII w. 'kiedyś, niegdyś, olim' (RSAN, RJAZ), es. *дрѹгѹгѹда* 'alias' (Miklosich LP). ~

Od *drugъ* 2. z suf. *-da*, o suf. p. Skok ER I 370, Vaillant GC II 1, 704—6, SP II 323—6 s. v. *da* 1. T. Sz.

drugъde adv. 'w innym miejscu, na innym miejscu, gdzie indziej'

~ pol. dawne XVI—pocz. XVII w. *drugdzie* 'gdzie indziej' (Cyran Przy-słówki 165—6; w XVI w. 'gdzieniegdzie, miejscami, gdzie indziej', niekiedy..

a *drugdzie* 'niekiedy, czasem', SP XVI IBL), głuź. *druhǫže* 'gdzie indziej' (Pfuhl, Zeman, Schuster-Šewc EW 176), dial. 'miejscami, stellenweise' (Michalk Neustadt), steczes. *druhǫde* 'miejscami, gdzieniegdzie' (Gebauer Sl.);
 sle. *drůgde* (: *drůgděj*) 'gdzie indziej' (Pleteršnik), sch. *drůgde* : *drůgdje* (ikawskie *drůgdi*; co do *-de* : *-dě* z zapewne wtórnym *-ě* zob. Jahn Adv. 43, Skok ER I 386, 446), es. *дрогъдзе* 'alio loco' (Miklosich LP), bułg. *дрѹзде* 'na innym miejscu, gdzie indziej' (RBKE), dial. *дрѹзде* 'ts.' (np. Gerov, Mladenov BTR, BDial. VI 24);

strus. XVI w. *дрогъде* 'w innym miejscu' (SRJ XI—XVII). ~

Por. 1. maced. dial. *drůgǫnd'ǫ* (= *drugǫde) 'gdzie indziej' (Maček SW);

2. bułg. dial. *дрѹзде* 'na innym miejscu, gdzie indziej' (BER I 433).

Od *drugъ* 2. z suf. *-de*, p. Jahn Adv. 42—3, Cyran Przysłówki 165—6, Vaillant GC II 1, 706—8. T. Sz.

drugǫdy adv. zach. 'niekiedy, czasem, kiedy indziej', pld. 'gdzie indziej, alibi'

~ pol. dawne XV—XVII w. *drugdy* 'niekiedy, czasem; kiedy indziej, innym razem, interdum, aliquando', stpol. XV w. *na drugdy* 'na drugi raz, na następny raz' (Słownik stpol., SP XVI IBL, Cyran Przysłówki 165), dziś tylko dial. *drugdy* 'czasem, rzadko kiedy' (Nitsch DPŠ 193), 'niekiedy' (Karlłowicz SGP: z okolic Cieszyna), polab. *draudǫ*, np. *draudǫ ja*, *draudǫ ni-ja* = *drugǫdy je(stǫ)*, *drugǫdy ne je(stǫ)* 'niekiedy, czasem' (Lehr-Splawin-ski, Polański SE 121, Polański-Sehnert PD, Lorentz ZslPh III 31), głuź. *druhǫdy* 'czasem, czasami; niekiedy, nieraz' (Pfuhl, Zeman, Schuster-Šewc EW 176; też dial. Michalk Neustadt: *druhǫdy* 'manchmal'), czes. *druhǫdy* przestarz. 'czasem, niekiedy' od XIV w. (Gebauer Sl., Novák SlHus), książkowe 'dawniej, kiedyś, kiedy indziej' (SSJČ, Pfir. slov., por. Machek ES² 130);

sle. *drůgdi* (Bezlej ES I 118: *drůgdi*) tylko w znaczeniu lokalnym 'gdzie indziej, alibi' od XVI w. (Pleteršnik, Megiser 1592), sch. dial. ekaw. *drůgdǫ* 'gdzie indziej' (wyraz może jednak kontynuować pierwotne *drugǫde*, ikawizm, p. RŠAN, por. Skok ER I 386, 446 o suf. *-dǫ*). ~

Adv. od *drugъ* 2. z suf. *-dy*, o budowie p. Vaillant GC II 1, 705, Cyran Przysłówki 165. T. Sz.

drugǫjs zob. *drugъ* 2

drugyn'i pld., wsch. 'kobieta pozostająca z kimś w bliskich, serdecznych stosunkach, przyjaciółka, powiernica', 'członkini jakiegoś zespołu, grupy, współuczestniczka czegoś, towarzysza, koleżanka'

~ sch. przestarz. *drůginja* 'przyjaciółka, towarzysza' (RŠAN), serb.-cs. XVI w. *дрогинија* f. 'ts.' (Miklosich LP), bułg. przestarz. *дрѹгиня* 'ts.' (RROD);

strus. XVI w. *дрогинија* 'przyjaciółka, towarzysza' (SRJ XI—XVII), ros. u Dala *дрѹгиня* 'ts.' (według Slovarь CSRJ cerk.), ukr. przestarz. i poet. od XVII w. *дрѹгиня* 'ts.' (np. SUM, Tymčenko, Hriučenko). ~

Feminativum od *drugъ* 1., o suf. *-yn'i* p. I 139.

Por. *druga*, *družica* : *družika*, *družьka* 1., *družka*. W. S.

drul'ati *drul'aję* 'szarpać; potrząsać, trząść czymś; szturchać, popychać'

~ sla. dial. *drul'at* 'szturchać' (SSJ, Kálal);

sch. dial. *druljati* *druljām* (*druljajū*) 'kiwać, kolysać', 'gnieść, miażdżyć',

druljati se 'huścić się, kolysać się' (RSAN; tu może też należy wyjątkowe z XVIII w. *druljati se* 'pretvarati se', RJAZ), bułg. dial. *дръл'ам* 'powiewać (szatami)', 'trząść, potrząsać' (BDial. II 155, BER I 433: Rodopy), *дрълъм* 'potrząsać drzewem lub gałęzią drzewa w celu strącenia owoców' (BDial. VII 35: Elena), *дрълям* 'drzeć, niszczyć ubranie przez znoszenie' (BER I 433: Breznik);

ukr. dial. *друл'ати -ляю -ци* 'popychać, uderzać, trącać' (Hrinčenko, Żel., Janów Moszkowce 158). ~

Por. 1. *druliti*: sła. dial. *drūlit'* -li perf. 'pehnać, potrać, szturehnać' (SSJ, Kálal, Matejčik Novohrad 191), ukr. dial. *друл'ати* perf. 'popchnąć, uderzyć, szturehnać' (Hrinčenko, Żel., Janów l. c., Kmit Bojk. 66), stąd pol. dial. z okolic Drohiczyzna *drulić* 'trącić' (Karłowicz SGP, SW).

2. ukr. dial. *друл'ати -ляю* (: perf. *друл'ати*) 'uderzyć, szturehnać' (Kmit l. c.).

Czasownik ekspresywny najprawdopodobniej od tej samej podstawy *derti dbrq* co *dr-oliti*, *dj-liti* (zob.) z suf. -ul-. Zróznicowanie sematyki nieregularne przy czasownikach ekspresywnych, stąd może oboczność typu 'kiwać, kolysać' : 'szturehać, popychać' : 'drzeć'.

ESSM V 132—3.

T. Sz.

drusati drusajo pld. 'trząść, wstrząsać, potrząsać'

~ sch. dawne od XVII w. *drusati* 'biec klusem, klusować, o koniu' (RJAZ), bułg. *дръсам -сам* 'trząść, potrząsać, wstrząsać', dial. także 'podrzucać w górę', 'strząsać owoce z drzew', 'wytrząsać ziarno ze słomy', 'bić, uderzać' (np. BDial. II 77, III 213, VII 35: *дръсам*, Stojkov Banat: *дръсам, дръсам*), maced. *дръса* 'potrząsać, wstrząsać, trząść'. ~

Por. 1. bułg. *дръсам* 'lekko potrząsać' (też u Gerova), maced. *дръска* 'potrząsać, wstrząsać', może też ukr. u Żel. *дръсаму* 'stłuc kogoś, potłuc, rozbić';

2. sła. dial. (Rezja) *zadrúskniti* 'zatrzasnąć (drzwi)' (Pleteršnik);

3. sła. dial. (Rezja) *zadrúšćiti* 'zatrzasnąć (drzwi)' (Pleteršnik).

Zapewne czasownik dźwkn. (Skok ER I 447, BER I 434, ESSM V 133), por. z bezdźwięcznym nagłosem *trusati*. W poszczególnych językach słow. widoczne zmieszanie z pol. *druzgati*, *druskati*, np. sch. dial. *zdrúšati se -sám se* 'zgnieść się, pognieść się', *zdrúskati -kām* 'zdruzgotać, zmiążdżyć' (RSAN), może też przytoczone wyżej ukr. *дръсаму*. Nie można jednak wykluczyć związku z *druskati* (p. *druzgati*). Może też nawiązywać bezpośrednio do rekonstruowanego przez Pokornego IEW 274—5 ie. *dhreu-s-*: gr. *θραύω*, aor. *θραύσαι* 'polamać na kawałki, strzaskać, zniszczyć; złamać, obalić', goe. *driusan* 'padać, spadać', por. Machek ES² 130. W. B.

druska zob. *druzga*

druskati zob. *druzgati*

druza zob. *druzga*

druzga (wsch. *druza*): wsch. *druska*: pld. *druzgъ druzga* (wsch. *druzъ druza*) 'kawałki czegoś rozbitego, drobne cząsteczki; w ogóle coś drobnego powstałego z rozbicia, roztrzaskania, złamania czegoś; coś zgniecionego, zmiążdżonego'

druzga: ~ pol. reg. XIX w. *druzga* 'drobne cząsteczki, miał' (Słownik Mickiewicza; według SWil. = *drzazga*), pl. *druzgi* 'cząsteczki powstałe na skutek rozbicia czegoś, odłamki, kawałki' (SW, SJP PAN; wyraz poświadczony tylko u Mickiewicza i Kraszewskiego, może więc zapożyczenie ze wsch. słow.);
 śl. dial. (wsch. Styria) *drúzga* 'coś rozgniecione, np. rozgniecione buraki jako pokarm dla świń' (Pleteršnik);

ros. dial. *dpyszá* 'chrust; w ogóle coś kruchego, suchego; śmieci, suche liście i patyki pod nogami' (SRNG, Dal), brus. dial. *dpýzi* pl. 'drobne trzaski, odłamki rozbitego szkła, glinianego naczynia' (NS 32), *dpyszá* 'bloto, il, śmieci' (Jaškin BHN 61). ~

druza: ~ brus. dial. *dpýzá* (: *dpýzá*, *dpýznák*) 'bloto, il, śmieci; śmieci zmieszane z ziemią' (Jaškin l. c.). ~

druska: ~ ukr. pot. *dpýzku -zok* pl. 'niewielkie cząstki, kawałki czegoś' (SUM, Hrinčenko). ~

druzga: ~ śl. *druzg -ga* 'trzask, łoskot, lomot';

ros. dial. *dpysz -za* 'chrust, susz' (SRNG, Dal, SSRJ), dawne *dpýz* 'ts.' (SSRJ: 1790 r.), stuktur. XVI—XVII w. *дрѣзъ* m. 'chrust, trzaski, drzazgi' (Tymčenko), brus. pot. adv. *dpýz* 'do szczytu, na drobne kawałki, całkowicie' (Aksamitaň BLin. 14, s. 66—7). ~

druza: ~ ros. dial. *dpýz -za* 'śmieci' (SRNG), brus. *dpýz -zy* 'tłuczeń, kruszywo, drobny gruz zmieszany z ziemią i śmieciami' (BRS, też dial., np. NS 77), dial. 'zbita i zaschnięta w grudkach ziemia', 'śmieci z ziemią' (Šaternik Červ., Jaškin l. c.). ~

Wyraz w świadomości współczesnej motywowany przez *druzgati* (p., na pewno dewerbalne są odpowiedniki śl.). Uderzają jednak bliskie odpowiedniki ie.: lit. *drúzgas* 'odłamek, skorupka, odłamany kawałek; drzazga; okruch': *druská* 'sól' (co do znaczenia por. alb. *krüpë* 'sól': ses. *krupa* 'okruch', Sławski SE I 170, Fraenkel BS 59), lot. *druska* 'okruch, kawałeczek, odrobina' (balt. *druzga* - : *druska* - z apofonią, por. jednak lot. *drauza* 'Abfall von der Rinde eines Baumes': *dráuzs* 'łupież; pęknięcie skóry; pierwszy puch pisklat', z wokalizmem równym psł., wsch. słow. *druza*, *druzó*, co do -z- : -zg- por. psł. *brzъ*: lit. *burzdùs*, *burzgùs*), dalej do ie. *dhreu-s-* 'rozbijać na kawałki, druzgotać, kruszyć': gr. *τραβώ* 'polamać na kawałki, strzaskać, zniszczyć', cymr. *dryll* 'złomek, odłam, Bruchstück' (**dhruš-lio-*), goc. *drauhsnōs* f. pl. 'odłamki, okruchy, kruszyny' (z metatezą z *dhruš-kna: balt. *druska*).

Trautmann BSW 61—2, Fraenkel LEW 107, Pokorny IEW 274—5.

Por. *drozga* : *drozgati*.

T. Sz. — F. S.

druzgati druzgajó : pld. (i wsch.?) *druskati druskajó* 'lamać, kruszyć, rozbijać, miażdżyć, rozgniatać, gnieść, tłoczyć'

druzgati: ~ pol. dawne *druzgac -zgam* 'lamać z trzaskiem, kruszyć, tłuc, rozbijać' (SP XVI IBL: wyjątkowe z Volckmara, też Kn., SWil.), *zdruzgac się* 'rozbić się, roztrzaskać się' (L.: XVII w.), dial. *druzgac* 'obrywać liście z gałęzi' (Kucala PSM 113), kasz. *druzgae -zgd* (: *gruzdac -zdd* z metatezą) 'boleć, émić, kłuć, rwać, o bólu' (Sychta SK), czes. dial. *drúzgat -zgam* : *-ždžu* 'lamać (np. gałęzie); drobić, kruszyć, rozgniatać; łuskać, np. orzechy' (Bartoš DSM, Malina Mistřice, Svěrák Karlovice), śl. *drúzgat' -zga* 'lamać, zwykle z trzaskiem; trzeszczeć, z trzaskiem się lamać' (SSJ, Kálal, też dial., Habovštiak Orava, Matejčík Novohrad 191: *drúzgat'i*);

sł. dial. (np. doleńskie, styryjskie) *družgati -zgam* 'rozgniatać, gnieść coś miękkiego', (goreńskie) konj po koritu *druzga* 'gryzie' (co do znaczenia por. czes. dial. prase škopky *držgá* 'chroupa, hloda', Bartoš DSM), sch. dial. *držgati -zgam* 'gnieść, wytłaczać', 'rozdrabniać, drobić, kruszyć' (RSAN, RMat);

brus. *дръзгаты* 'rozbijać' (p. ESSM V 133). ~

Por. 1. pol. dawne (1692 r.) *nadrugniony* 'nadłamany, nadpsuty' (stół tą podporą *nadrugniony*), *przedružnić* 'przelamać' (pasyją w pół *przedružniono*), Opisy i lustracje Poznania z XVI—XVIII wieku, Poznań 1960, 116, 117;

2. czes. dial. laskie *druž'ž'yč'* 'chrzęścić pod nogami' (Lamprecht Opava);

3. pol. dawne (1680 r.) łód *druždže* 'zertrümmert das Eis' (Brückner KZ XLV 43), dial. kasz. *družęc -žę* 'mieć dreszcze' (Sychta SK), czes. dial. *družďt* 'chrzęścić' (Bartoš DSM), śl. *družďat* -*ždi* 'chrzęścić, np. o piasku', *družďat* 'trzęszyć, chrupać';

4. (z obocznością -g- : -zg-) śl. u Jungmanna *drugati -gám* 'trzaskać, rozbijać', sch. *zdrugniti* 'rozbić' (RJAZ);

5. (z obocznością -z- : -zg-?) sł. dial. *zdrúžiti -drúžim, zdrúžniti -drúžnem* (por. wyżej pol. *nadrugniony*) 'rozgnieść, zmiażdżyć' (Pleteršnik), może też ukr. *дръзгати* 'schneiden' (Żel.).

druskati: ~ sch. z pref. *razdrúskati razdrúskám* 'rozbić, rozkruszyć' (RMat.), *zdrúskati* 'rozbić, zmiażdżyć, zdruzgotać', *zdrúskán* 'zdruzgotany, zmiażdżony, rozgnieciony' (RSAN). ~

Por. 1. sł. *zdrúšćiti -drúšćim* 'rozgnieść, zmiażdżyć' (Pleteršnik);

2. sł. dial. *zdrúčkati -kam* 'zmiażdżyć' (Pleteršnik), sch. dial. *zdrúčkati zdrúčkam* 'rozbić, rozgnieść, zmiażdżyć' (RSAN), ukr. u Żel. *дръжкати* 'zu Brei schlagen; zerstossen' (p. *drusati*);

3. sł. *zdrúćiti -drúćim* 'rozgnieść, zmiażdżyć' (Pleteršnik), może też sch. dial. *drúcati drúčám* 'gnieść, przyciskać' (RMat.);

4. sch. *zdrúšati se* 'zgnieść się, pognieść się' (RSAN), p. *drusati*.

Nie można wykluczyć pochodzenia denominального (za czym przemawiają słabo poświadczone paralelne formy *družďžiti, družćiti*) od *druzga*: *druska*: *drusa*, jak *drozgati*: *drozga*, por. łot. *druskát -āju*: *druskuot* 'rozkruszać', lit. *družgėti* 'rozpadać się na drobne części'. Szczątkowo zaświadczony czas teraźniejszy *družďžę* wskazywałby na derywację odpierwiastkową, ie. *dhreu-s-*: *dhreu-*: gr. *δρᾶω* 'połamać na kawałki, strzaskać, zniszczyć; złamać, obalić', goe. *driusan* 'padać, spadać' (Pokorny IEW 274—5; por. też *druzga, drusati*).

Buga RLV LXX 105 (= RR I 437), Fraenkel LEW 107, Pokorny IEW 274—5.

Por. *truskati*.

T. Sz. — W. B. — F. S.

druzgotati druzgot'q 'rozbijać z trzaskiem na drobne kawałki, całkowicie, gruchotać, miażdżyć'

~ pol. *druzgotać -cze*: *-ce* 'rozbijać na drobne kawałki, kruszyć, tłuc, miażdżyć' (też dial., np. Olesch Sankt Annaberg, Szymczak Domaniewek, Tomaszewski GŁ; kasz. z pref., np. *p^odruzg^ootac* 'potłuc, pogruchotać', Lorentz PW), w XVI w. *zdruzgotany* 'rozbity, roztrzaskany', w XVII w. *zdruzgoce* 'roztrzaska' (L.);

sch. (dial.?) *zdrugotati zdrúžočém* 'całkowicie zniszczyć, rozbić' (RSAN);

brus. pot. *δρυσζαμάιυς* 'rozbijać na kawalki' (BRS), dial. *δρυσζαμάιυς* 'rozbić na kawalki, roztrzaskać' (Sejaškovič Grodno). ~

Por. dewerbalny rzeczownik: pol. dawne XVI—XVII w. *druzgot* 'trzask, trzeszczenie, dźwięk powstający przy łamaniu czegoś' (SP XVI IBL, Kn.), dziś termin specjalny 'rodzaj skały osadowej zlepionej z odłamków skał' (SJP PAN), sła. *druzgot -tu* 'łoskot, trzask, trzaskanie' (SSJ, Kálal).

Intensivum od *druzgati*, o budowie zob. I 52—3. Por. z innym formantem sła. *druzgotáti -lám* 'gnieść, rozgniatąć coś miękkiego'.

T. Sz. — W. B.

druzgъ zob. *druzga*

druzъ zob. *druzga*

družá 'kobieta pozostająca z kimś w bliskich, serdecznych stosunkach, przyjaciółka, powiernica', 'członkini jakiegoś zespołu, grupy, współuczestniczka czegoś, towarzysza, koleżanka'

~ czes. *družě* f. (i sekundarne *druž -že* f.), stczes. *družě* f. (u Jungmanna dawne *družá*) 'przyjaciółka, towarzysza';

sła. *družá* 'przyjaciółka, towarzysza', 'małżonka, żona' (Pleteršnik);

ukr. u Żel. *δρýζα* 'przyjaciółka, koleżanka; małżonka'. ~

Por. homonimiczne może tu należące: seh. NO od XIV w. *Družá* m. (RJAŽ); stokr. XV w. NO *Дрoука* m. (SSUM).

Nomen feminativum od *drugъ* 1., o suf. *-ja* w tej funkcji p. I 82.

Zob. *druga*, *drugyn'i*, *družica* : *družika*, *družьka* 1.

W. S.

družica zach., pld. : wseh. *družika* 'kobieta pozostająca z kimś w bliskich, serdecznych stosunkach, przyjaciółka, powiernica', 'członkini jakiegoś zespołu, grupy, współuczestniczka czegoś, towarzysza, koleżanka'

družica : ~ stpol. XV w. *družьca* 'towarzyszka, socia, sodalis' (Słownik stpol.), też dawne dial. kasz. (Pontanus, 1643 r.) *družica* 'dziewka służebna', czes. *družice* f. (dial. także *družice*) 'druhá, družka, uczestniczka uroczystości np. weselnej' (też dial. np. Kubín Kladsko), nowsze w terminologii astr. 'gwiazda; satelita', dawne od XIV w., dziś rzadko 'przyjaciółka, towarzysza, koleżanka' (u Jungmanna także 'żona'), dial. 'vulva' (Kubín o. c.), sła. *družica* 'druhá, družka' (też dial. np. Sipos Bükk-Gebirge, Matejčik Novohrad 235), nowsze w terminologii astr. 'gwiazda; satelita', rzadko, poet. 'przyjaciółka, towarzysza, koleżanka';

sła. *družica* książk. 'przyjaciółka, towarzysza', 'żona', dial. 'druhá, družka podczas wesela' (SSKJ, Pleteršnik, Tominec Črni vrh), seh. *družica* 'przyjaciółka, towarzysza' (także dial. np. czakaw. *družica*, Rasprave JAZU I 25: Brinje), 'rówieśniczka; współniczka, współuczestniczka', 'druhá, družka; żona družby; żona' (np. RŠAN, RMat.), jako dem. od *drúga* 'przyjaciółka' notowane od XVI w. (ib., RJAŽ, Vuk), bułg. dial. *δρýζица* 'przyjaciółka, towarzysza' (BER I 432). ~

družika : ~ strus. XV—XVI w. *δρoυζики* : *близъ да ти налезаъ, δρoυζику пом* 'przyjaciółka (?)' (według Srezn. 'φιλία'). ~

Feminativa do *drugъ* 1., o suf. *-ica* zob. I 98—9, o suf. *-ika* p. I 91—2.

Por. *druga*, *drugyn'i*, *družá*, *družьka* 1.

W. S.

družika zob. *družica*

družina coll. 'grupa ludzi stanowiących wspólnotę, związanych np. więzami krwi, przyjaźnią, wspólnymi celami, przynależnością do czegoś', 'większa wspólnota rodzinna, rodowa wspólnota gospodarcza polegająca na wspólnym posiadaniu i użytkowaniu ziemi i wspólnym mieszkaniu, (wielka) rodzina', 'grono przyjaciół, towarzystwo, towarzysze', 'oddział wojska, hufiec': 'grupa przedmiotów tego samego rodzaju ściśle ze sobą związanych przeznaczeniem, np. warstwa nitki przy snuciu przędzy'; także singulativum 'jeden z członków grupy ludzi, wspólnoty, członek rodziny, współtowarzysz, towarzysz'

~ pol. *drużyna* 'zorganizowany zespół ludzi (np. oddział wojska, jednostka organizacyjna np. w harcerstwie) związanych wspólnotą interesów, celów' od XVI w., przestarz. od XV w. 'grono przyjaciół, towarzyszy; kompania, wspólnota, bractwo', dial. 'rodzina, domownicy; weselnicy, orszak weselny' (np. Karłowicz SGP, Zdaniukiewicz Łopatowszczyzna, Lorentz PW; Sychta SK: też *driěžna*), także 'jedna warstwa nitki przy snuciu przędzy' (Fałńska PST I 59), dłuż. *družyna* 'gatunek, rodzaj', głuź. *družina* 'świta, orszak, towarzystwo, zespół ludzi', 'gatunek, rodzaj, odmiana' (Zeman), czes. *družina* 'świta, orszak' od XIII w., 'kompania, gromada ludzi, towarzystwo, grono przyjaciół', przestarz. 'czeladź, domownicy', sła. *družina* 'grono przyjaciół, towarzyszy; zespół ludzi, kompania, towarzystwo', 'świta, orszak';

sła. *družina* 'małżeństwo; rodzina; domownicy; zorganizowany zespół ludzi', 'służba, czeladź' od XVI w. (też dial., np. Tominec Črni vrh, Rigler Notr. 78), przestarz. 'towarzystwo, kompania, gromada ludzi, grono przyjaciół', sch. *družina*: *družina* (dial. *družina*, Elezović Kos.-Met., HDZ III 135, Jurišić Vrgada, tu także *družinā*) 'grupa ludzi przebywających gdzieś wspólnie np. w podróży' od XIII w., 'grupa ludzi związanych wspólnotą celów, interesów; towarzysze, współtowarzysze, przyjaciele' od XVI w., 'zorganizowana grupa ludzi' (np. 'oddział wojska' od XIII w., 'oddział hajduków; orszak weselny'), 'stowarzyszenie, związek; załoga, zespół' od XVI w., 'rodzina, domownicy; pomoc domowa, służba' od XVI w., 'gromada zwierząt, rój pszczół, stado ptaków' (RSAN), ser. *дружина* 'przyjaciele, towarzysze, najbliżsi; orszak, świta; wspólnota, związek' (SJS: np. Mar., Zogr., Assem.), bułg. *дружина* 'grupa ludzi spotykających się często, związanych wspólnotą interesów, celów, grupa ludzi wspólnie podróżujących lub wykonujących jakąś pracę; grono przyjaciół, towarzyszy; kompania, towarzystwo' (też dial., np. Gerov, HBE IV 302, BDial. II 77, III 60, VI 24, VII 35), przestarz. od XV w., wojsk. 'oddział wojska liczący ok. 1000 osób' (BTR, RBKE, Mladenov BTR), przestarz., dziś dial. 'grupa, oddział hajduków' (BTR, BDial. I 81, VI 24, VIII 118), dial. 'rodzina, domownicy' (BDial. IV 98: Smolsko), maced. *дружина* 'grupa ludzi, zazwyczaj związanych wspólnotą interesów, celów; towarzystwo; grono przyjaciół, towarzyszy; rodzina, domownicy';

strus. *дружина* 'przyjaciele, towarzysze' od XI w., 'wspólnota (ludzi)' od XII w., 'zorganizowany zespół ludzi, oddział wojska, wojsko w ogóle' od XII w., już od X w. 'rada książęca, wojsko książęce' (SRJ XI—XVII, Srezn.), ros. *дружина* 'grupa ludzi, oddział, dobrowolne stowarzyszenie, związek', hist. 'oddział wojska; wojsko; oddział wojska księcia', dial. 'towarzystwo, zespół, artel, spółka, stowarzyszenie np. rybackie' (SSRJ, Dal, SRNG), 'zorganizowany zespół ludzi, np. oddział partyzantów' (SRNG), 'orszak weselny pana młodego' (Dal), ukr. *дружина* 'grupa ludzi związanych wspólnotą interesów, celów, towarzystwo' od XIV w. (u Hrinčenki i Żel.

też 'najbliżsi, grono przyjaciół, towarzyszy', hist. od XIV w. 'rada książęca i wojsko przyboczne księcia (w dawnej Rusi)', dawne od XVI w. 'oddział wojska, wojsko' (Tymčenko), brus. *дружына* 'grupa ludzi, grono przyjaciół, towarzyszy, towarzystwo', już od XVI w., dziś dial. 'orszak weselny; grupa druzek i družbów na weselu' (Słownik Skaryny, Bjałkevič Mohylew, BMM III 255, Rastorguev Brjansk, Mat. Minsk I 55, NS 299), 'duża rodzina, rodzina; rodzina nowożeńców' (np. Scjaškovič Grodno, Mat. Minsk III 43, NS 299). ~

Także singulativum: ~ stpol. wyjątkowe XV w. *družyna* 'towarzyszka' (Słownik stpol.), w XIV w. NO *Družyna* (SSNO), dial. 'starosta weselny' (Karłowicz SGP); śl. NT *Družina* (Bezlej ES I 118), sch. wyjątkowe XVI w. *družina* 'przyjaciół, towarzysz', już od XII NO *Družina* (RJAZ), serb.-cs. XVI w. *дружина* 'przyjaciółka, towarzyska', 'wspólnik, towarzysz' (Miklosich LP), bułg. dial. *дружина, družina, družim* 'człowiek towarzyszący komuś np. w podróży, w domu' (np. Gerov, BDial. I 81, 247, IV 98, VII 35, VIII 118); strus. XIII—XV w. *дружина* 'przyjaciół, towarzysz; przyjaciółka' (SRJ XI—XVII, Srezn.), ros. *дружина* cerk. 'żona' (Słownik CSRJ, Dal), dial. 'przyjaciół; przyjaciółka; ukochany, ukochana; družba na weselu' (Dal, SRNG), w XVII w. NO *Дружина* (Kotkov Očerki 245), ukr. *дружина* 'zameżna kobieta', przestarz., poet. 'żonaty mężczyzna' (SUM, Hrinčenko, Żel.), dawne 'przyjaciół, towarzysz; przyjaciółka' (Bileckij-Nosenko), brus. dial. *дружына* 'dziewczyna elodząca z chłopcem; żona; mąż' (NS 113). ~

Coll. derywowane od *drug* 1., o suf. *-ina* i o obocznym znaczeniu syngulatywnym p. I 120—3. Zwracają uwagę dwa charakterystyczne znaczenia: 1. szczerkowo zaświadczone 'warstwa nitki przy snuciu przędzy' (por. lit. *draūgas* m. in. 'przedmiot taki sam, tego samego rodzaju'); 2. 'oddział wojska, hufiec', znaczenie rozwinięte w słow. paralelnie do typowego dla języków germańskich wojennego znaczenia 'hufiec, zastęp' (p. *drug* 1.).

Lohmann KZ LVIII 212, Benveniste Voc. I 110, ESSM V 134—5. W. S.

družiti družę 'przyłączać, złączać, jednoczyć, zespalać; skupiać się wokół kogoś, czegoś', 'towarzyszyć komuś, przyjaźnić się', *družiti się* 'przyłączać się, zespalać się, jednoczyć się, przystawać do kogoś, stawać się czyjś towarzyszem, wchodzić w przyjaźń, przyjaźnić się'

družiti: ~ pol. dawne od XVII w. *družyc -zę* 'družbować, być družbą' (L., SW), dial. kasz. *drūżec* 'ts.' (Karłowicz SGP z Hilferdinga), 'towarzyszyć komuś' (Lorentz PW), polab. *drauzēt : draizēt* (< *družiti) 'pomagać, dłuż. *družys -žym* 'być družbą albo družną', głuź. *družyc -žu* 'towarzyszyć' (u Pfuħla też 'przyłączać, złączać'), czes. *družiti -žim* (: stczes. *-žu*) 'przyłączać, przystawiać, złączać', przestarz. (dial. także *droužit*, Bartoš DSM) 'towarzyszyć komuś, kolegować z kimś', śl. *družiti -žim* poet. 'przyłączać, przyczepiać' (u Kálala też 'wsuwać, wkładać', w znaczeniu specjalnym 'štepit' kopulovaním' (SSJ);

śl. *drūžiti drūžim*: (SSKJ) *družiti, družiti -žim* 'łączyć, jednoczyć, zspalać, wiązać', rzadko 'przyłączać, tworzyć (całość)', sch. *drūžiti drūžim* 'łączyć, jednoczyć, zspalać, wiązać; skupiać się wokół kogoś, czegoś; przyłączać, przyczepiać' (RSAN), od XVI w. 'towarzyszyć komuś, przyjaźnić się z kimś' (ib., RJAZ), wyjątkowe XVII w. 'być drugim przy czymś' (RJAZ), por. też *družati -žam* 'towarzyszyć komuś, być z kimś przyjacielem' (RJAZ)

ze Stulicia), bulg. *дружѣ -жѣти* 'przyjaźnić się, kolegować' (dial. też *дружѣти* 'ts.:', 'towarzyszyć komuś', BDial. III 213, IV 98), maced. *дружѣти* 'przyjaźnić się, kolegować, towarzyszyć komuś';

rus.-cs. XV w. *дружити -жа* 'pronubam esse' (Miklosich LP), strus. *дружити -жѣти* 'przejawiać względem kogoś zyczliwość, gorliwość, troszczyć się o kogoś' od XV w., 'być družbą, družbować' od XI w., 'zaprzyjaźniać się, przyjaźnić się' od XVI w. (SRJ XI—XVII; Srezn., tu też XIV w. *дружити -жѣти* 'przyjaźnić się'), ros. *дружить -жѣ -жѣть* (: pot. *дружить*, dial. także *дружить -жѣ*) 'przyjaźnić się; okazywać dowody przyjaźni; dogadzać, pomagać' (także dial., np. Dal, SRNG, Mirtov Don.), przestarz. 'łączyć, przyłączać; czynić kogoś przyjaciółmi', dial. 'towarzyszyć, być družbą, starosta na weselu' (np. Dal, SRNG, SRSO, Słownik Kuzbassa), ukr. *дружити -жѣ* *дружити* 'przyjaźnić się, kolegować' od XV w., 'okazywać wzajemną przyjaźń, zyczliwość, oddanie', rzadko (od XVIII w.) 'łączyć w pary, swatać, żenić lub wydawać za mąż', u Hrinčenko *дружити собі* 'żenić się', brus. *дружить -жѣ* 'przyjaźnić się, kolegować' (też dial., np. Sejaškovič Grodno, Bjałkevič Mohylew). ~

družiti se: ~ pol. dawne, dziś dial. *družyc się* 'wchodzić z kimś w przyjaźń, przyjaźnić się' (L., SW, Karłowicz SGP, Maciejewski Chełm.-dobrz. 222; Sychta SK: *drěšec są*), głuź. *družyc so* 'przyłączać się, łączyć się w pary, parę' (u Pfuha także 'wstępować w związek małżeński'), czes. *družiti se* 'łączyć się, przyłączać się; przystawać do kogoś, wchodzić w przyjaźń, przyjaźnić się' (SSJČ, Pfir. slov.), śl. *družiti sa* 'przyłączać się, przystawać do kogoś; łączyć się z kimś, wchodzić z kimś w przyjaźń', rzadko 'skupiać się wokół kogoś';

śl. *družiti se*: (SSKJ) *družiti se* 'przebywać często w czyimś towarzystwie, przyjaźnić się' (też dial., np. Tominec Črni vrh), 'przyłączać się, przystawać do kogoś', rzadko 'zgadzać się, być w zgodzie, odpowiadać', sch. *družiti se* od XVI w. 'przebywać często w czyimś towarzystwie, towarzyszyć komuś, wchodzić z kimś w przyjaźń, przyjaźnić się', 'przyłączać się, przystawać do kogoś, do czegoś' (RSAN), cs.-bulg. XIII w. *дружити са* 'towarzyszyć, przyjaźnić się, socium esse, comitari' (Miklosich LP), bulg. dawne i dial. *дружѣ се* 'przyjaźnić się; towarzyszyć komuś' (Mladenov BTR, RR0D), maced. *дружѣ се* 'ts.:';

rus.-cs. XII w. *дружити са* 'przyjaźnić się; towarzyszyć komuś' (Miklosich LP), strus. XVI—XVII w. *дружити* 'wchodzić z kimś w przyjaźń; przyjaźnić się' (SRJ XI—XVII; Srezn., tu też XI w. *дружити* 'ts.:'), ros. *дружиться* 'przyjaźnić się, kolegować; towarzyszyć komuś; stawać się przyjaciółmi, wchodzić w przyjaźń' (także dial., np. Dal, SRNG), przestarz. od XVIII w., dziś dial. 'zgadzać się, godzić się na coś' (SSRJ, Ruk. Leks., SRNG), dial. też 'przybliżać się np. do brzegu; płynąć blisko brzegu' (np. Dal, Opyt, SRNG), ukr. *дружитися* 'zawierać przyjaźń, przyjaźnić się z kimś, kolegować', od XVIII w. 'brać ślub', brus. dawne XVI w. *дружитьися* 'przyjaźnić się, kolegować; łączyć się' (Słownik Skaryny). ~

Denominativum od *drug* 1., o budowie zob. I 57. Paralela litewska: *drauginti -ina* 'przyłączać, zespalać, skupiać się wokół kogoś, przystawać do kogoś; towarzyszyć komuś, przyjaźnić się z kimś', refl. *draugintis su kuō* 'utrzymywać przyjazne, przyjacielskie stosunki, przyjaźnić się z kimś'. Por. pierwotne verbum: stlit. *su-drugti* 'łączyć się, zaprzyjaźniać się; utrzymywać stosunek miłosny'.
W. S. — F. S.

družь 1. f. zach. 'grupa ludzi połączonych serdecznymi stosunkami, wspólnymi zainteresowaniami, celami, towarzysze, przyjaciele, towarzystwo'

~ czes. dawne, dziś rzadko poet. *druž -že* (u Jungmanna *druž -ži*) 'grupa, grono osób, towarzystwo; grupa przedmiotów; stado ptaków', sła. rzadko poet. *druž -že* 'grupa, grono osób, towarzystwo' (SSJ, Kálal). ~

Szczątkowo zachowane abstractum (później skonkretyzowane) do *družiti*, stanowiące bezpośrednią podstawę derywacyjną psł. *družba* (zob.), por. I 61—62. W. S.

družь 2. *druža druže* wsch. 'należący do przyjaciela, związany z przyjacielem, przyjacielski'

~ ros. dial. *дpýжнýй -жья -жве* 'należący do przyjaciela, związany z przyjacielem, przyjacielski', w funkcji subst. *дpýжнýй -жия* m. 'družba' (SRNG, Dal: Katuga). ~

Pol. wyjątkowe XIX w. *družy* 'bratni, przyjacielski' (SJP PAN) jest zapewne poctykiem nowotworem M. Romanowskiego.

Por. oparte na *drugъ* 2. ros. dial. *дpýжнýй -жья -жве* 'należący do kogoś innego, nie swój, obcy; związany z kimś innym' (SRNG: Olonieck).

Adi. od *drugъ* 1., o suf. *-ъ* zob. Brodowska-Honowska SPS 29 nn.

W. S.

družba 'łączenie, zespalenie, jednoczenie', 'coś łączącego, zespalającego', 'przyjaźń, przyjazne, serdeczne stosunki (łączące grupę ludzi)': 'grupa ludzi połączonych serdecznymi stosunkami, wspólnymi zainteresowaniami, celami, towarzysze, przyjaciele, towarzystwo' (rzadko 'szereg połączonych przedmiotów'), ptn. 'przyjaciel, towarzysz; przyjaciółka, towarzyszka'

~ pol. *družba* 'młodzieniec, zwykle rówieśnik pana młodego towarzyszący mu do ślubu' od XV w. (też dial., np. Karłowicz SGP, Kucala PSM 283, Zaręba Siolkowice, Dejna RKJL XXI 257, Górniewicz Malbork, kasz.-sł. także 'wysłaniec zapraszający na wesele, starosta weselny', 'druhna', nowe 'listowne zaproszenie na ślub', Lorentz PW, Sychta SK, AJK V m. 238, cz. II 198), dawne 'noszący to samo imię, współimiennik' od XV w. (Słownik stpol., SP XVI IBL, L.), 'przyjaciel, druh, towarzysz', tylko sg. 'życzliwość, przyjaźń' (też dial., np. kasz. *drěšba* przestarz., Sychta SK), 'družbowie i druhny, świta weselna' (także dial., np. Karłowicz SGP), 'grono przyjaciół, družyna', dial. także 'deszczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku' (Falińska PST I 59), dluž. dial. *družba* m. 'swat; starosta weselny; towarzysz nowożeńca w obrzędzie weselnym' (Muka, Fasske Vetschau), głuź. dial. *družba* m. 'przyjaciel, druh, towarzysz', zazwyczaj 'towarzysz nowożeńca w obrzędzie weselnym; swat, starosta weselny' (Zeman, Pfuhl, Schroeder Schleife, Michalk Neustadt), czes. *družba* m. 'towarzysz nowożeńca w obrzędzie weselnym' od XV w., 'swat; starosta weselny' (w tych znaczeniach też dial., np. Bartoš DSM, Lamprecht Opava, Malina Mistřice, Steuer Baborów, Siatkowski Kudowa I 81), stczes. od XIV w. 'przyjaciel, druh, towarzysz' (Gebauer Sl.), sła. *družba* m. 'młodzieniec towarzyszący pannie młodej lub druhnie w orszaku weselnym' (dial. także 'swat; starosta weselny', np. Kálal, Matejčík Novohrad 235, Buffa Dlhá Lúka, Suchý Marchebene, Sipos Bükk-Gebirge);

słę. *družba* : (SSKJ) *družba* (: dial. *družbá*, Pleteršnik: Kranjsko) 'grupa ludzi połączonych wspólnymi celami, zainteresowaniami, towarzystwo; kompania, paczka; stowarzyszenie, związek, wspólnota; społeczeństwo, spo-

lecność' od XVI w. (por. też *zdrůžba* m. 'połączenie, fuzja'), dial. m. 'towarzysz pana młodego lub drużny w obrzędzie weselnym' (Pleteršnik: wsch. Styria), sch. *družba* (dial. *družbã, družba*, Jurišić Vrgada) 'bliskie, przyjacielskie, serdeczne stosunki między ludźmi, przyjaźń, życzliwość', 'związek, współpraca; pokrewieństwo, rodzina, małżeństwo' od XVI w., 'grupa, kategoria według np. podobieństwa z czymś lub z kimś', od XVI w. 'grupa osób związanych przyjacielskimi stosunkami, wspólnotą celów, przyjaciele, towarzysze; drużyna, kompania; społeczność' (RJAZ, RSAN), ser. *дружба* 'przyjaźń', cs. też 'stowarzyszenie, związek, przymierze; przyjaciele' (Miklosich LP), bułg. *дружба* 'przyjaźń, bliskie serdeczne stosunki' (też u Gerova), przestarz. 'stowarzyszenie, zorganizowana grupa ludzi, organizacja' (BTR), maced. *дружба* 'bliskie, serdeczne stosunki, przyjaźń; grupa ludzi związanych np. wspólnymi celami; stowarzyszenie, związek; kompania, paczka';

strus. *дружба* 'przyjaźń' od XI w., 'stowarzyszenie, związek; społeczność, społeczeństwo' od XIII w. (Srezn., SRJ XI—XVII), od XV w. 'szereg, rząd, pasmo' (SRJ XI—XVII), ros. *дружба* 'przyjaźń' (z ros.: czes. *družba* 'przyjaźń', sła. *družba* 'ts.'). dial. m. 'przyjaciel', f. 'przyjaciółka', 'przyjacielski czyn, przyjacielska przysługa' (SRNG), ukr. *дружба* (u Żel. też *дружба*) 'bliskie, serdeczne, przyjacielskie stosunki, przyjaźń' od XV w., dawne od XVII w. 'grupa ludzi, stowarzyszenie, związek' (Tymčenko, Slavynecckij Leks.), przestarz., dziś dial. także 'towarzysz pana młodego lub panny młodej w obrzędzie weselnym; swat, starosta weselny; osoba trzymająca wieniec nad głową pana młodego lub panny młodej i towarzysząca im podczas obrzędu weselnego' (np. SUM, Janów Moszkowce, Horbač Romaniv), u Hirinčenki 'jedno z małżonków: mąż lub żona', 'młody człowiek, kawaler', brus. od XVI w. *дружба* 'przyjaźń, życzliwość' (też dial., np. Šaternik Červ.). ~

Ze słow.: węg. od XVII w. *dorozsba, druzsba, duruzsba* 'towarzysz pana młodego w obrzędzie weselnym' (Kniezsa MNSJ I 159); z gluż.: śrwniem. dial. wsch. *Truschbe, Druschba*; z niem. suf. *-mann, -er*: *Trauschmer, Drauschber, Druschmann, Druschma* 'towarzysz pana młodego w obrzędzie weselnym; swat, starosta weselny' (Eichler EW 130).

Abstractum z suf. *-ba-* (zob. I 61—2, pierwotne abstractum na *-b* zachowane szczerkowo w zach. słow., zob. *družb*) podwójnie motywowane: przez verbum *družiti* (zob.) i nomen *drug* I. (zob.). Pierwotne znaczenie (realnie zaświadczone) 'łączenie, zespalandie, jednoczenie' skąd 'coś łączącego, zespalandjącego', przede wszystkim 'przyjaźń, przyjazne, serdeczne stosunki (łączące grupę ludzi)': 'grupa ludzi połączonych serdecznymi, przyjaznymi stosunkami, wspólnymi zainteresowaniami': rzadko 'grupa połączonych przedmiotów' (coll. ściśle związane z abstractum) i z dalszą konkretyzacją znaczenia singulativum 'przyjaciel, towarzysz': 'przyjaciółka, towarzyszka'. Por. lit. *draugyb* 'przyjaźń', *draugybė, draugybė* 'przyjaźń, zgoda; towarzysztwo, kompania; wspólnota religijna' (LKŽod.), łot. *drudzība* 'wspólnota, przyjaźń'.

Osten-Sacken IF XXVI 315—6, Lohmann KZ LVIII 210, Orzechowska MS PAN 8 s. 154—8. — W. Schulze KZ XLVIII 240 przypuszczał, że suf. *-ba* w *družba* jest wtórny (spowodowany względami eufemicznymi, jako stind. *yávamant-* zamiast oczekiwanego **yávavant-*) zamiast pierwotnego *-bda* jak w oppositum *voržbda*, por. *pravbda* : *krivbda*. W. S. — F. S.

družьcъ družьca : pln. družьkъ družьka dem.-hip. do drugъ 1.

družьcъ: ~ czes. dawne družec -žce m. 'mąż, małżonek; przyjaciel, towarzysz' (Jungmann), stczes. od XIV w. družec -žcě 'przyjaciel, bliźni, towarzysz' (już od XIII w. NO Družec, Gebauer Sl.: Drusec), od XIV w. NM Družec (Profous MJČ I 481);

sł. družec -žca dem. do drug, 'towarzysz; współpracownik, towarzysz pracy; družba', sch. lud. družac -šca hip. do drug (RJAZ: czakaw. z Istrii);

strus. XII w. дружины (дружцы) m. 'przyjaciel, towarzysz' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. dial. дружцы m. bot. 'porost, Cladonia coccifera' (SRNG). ~

Por. motywowane przez drugъ 2. sł. družec (: družec) -žca rzadko 'drugi rój pszczoł z tego samego pnia' (Pleteršnik, SSKJ).

družьkъ: ~ pol. dial. družek -zka (też družek -zka, kasz. drėšk -ka) 'człowiek życzliwy, przyjaciel, towarzysz' (SW, Sychta SK), 'družba weselny; starszy družba weselny' (SW, Karłowicz SGP), kasz. także 'metalowy zaczep na końcu dyszla służący do zakładania dodatkowych koni w razie potrzeby' (Sychta SK), stpol. XV w. družki pl. t. 'drobne podarki wymieniane przez przyjaciół' (Słownik stpol.), dłuż. (już w 1318 r., p. Schlimpert Slaw. PN 45) NO Družk -ka (< *družk, dem. do drug, Muka III 26), gluź. družk -ka 'družba weselny', stczes. XIV w. NO Družek -žka (Gebauer Sl.);

ros. дружок -жкă dem.-hip. do дрыз, 'przyjaciel, towarzysz' od XVII w. (dawne od XVII w., dziś dial. 'para, dwa jednakowe przedmioty połączone razem: para związanych gałązek brzoźowych, para chodaków, para wiader na nosidlach, zwinięte podwójnie nitki, dwie nitki w płótnie, para nitek osnowy przepuszczanych łącznie przez płochę; jeden z dwóch przedmiotów tworzących parę: jedno z wiader na nosidlach', np. SRJ XI—XVII, SSRJ, SRNG, Opyt, Opyt Dop., Slovarь Urala, Slovarь Kuzbassa, SRSO Dop.), pot. 'ukochany, miły' (także dial., np. Sl. Priobьja), dial. 'starosta weselny ze strony pana młodego; chrzestny pana młodego spełniający rolę starosty weselnego' (np. SRNG, Slovarь Novosybir., SRSO Dop., Ivanova Sl. Podmoskovьja), dial. дружкă pl. 'związane dwie gałązki (lub całe ścięte młode drzewka) do przykrywania stogu siana przed wiatrem' (SRNG), ukr. дружок -жкă pot. hip. do дрыз, 'przyjaciel, towarzysz', dial. poleskie 'starosta weselny' (Lysenko LPH), brus. дружок -жкă hip. do дрыз, 'jeden ze starostów, družbów weselnych' (TSBM). ~

Por. wskazującą na szerszy zasięg sch. NO Drůškovié (RSAN).

O dem.-hip. funkcji suf. -ьcъ, -ьkъ p. I 100—1, 93.

W. S.

družьja coll. wsch. 'towarzysze, przyjaciele'

~ ros. dawne дружья 'przyjaciele' (nie wykluczone, że jeszcze w funkcji coll.: Такие зазорные люди и вѣдомые воры, тѣ ему архимариту, совѣтники и дружья, SRJ XI—XVII z XVII w.), dial. pln. i pld. дружья pl. 'towarzysze, przyjaciele; kochankowie' (Ай вы дружья, братья; Чужие мужья — первые дружья), też ze śladami funkcji coll. дружья 'swatowie' (f., ?): Что дружья, передружья, чужа свахонька (Nowogród, SRNG s. v. дружья), dziś głównie дружья tylko w funkcji pl. 'towarzysze, przyjaciele' (z z pod wpływem formy pl. друзи, podobnie jak np. князь < князь : pl. князи, p. Sobolevskij Lekcii 146, RFV 22, 303), ukr. u Żel. друзя 'towarzysze, przyjaciele'. ~

Coll. od drugъ z suf. -ьja. O tym typie formacji p. SP I 85.

P. też F. Sławski ZUJ (w druku).

M. Ś.

drużka 1. 'kobieta pozostająca z kimś w bliskich, serdecznych stosunkach, przyjaciółka, powiernica', 'członkini jakiegoś zespołu, grupy, współuczestniczka czegoś, towarzysza, koleżanka', przede wszystkim 'towarzyszka panny młodej w obrzędach weselnych, drużna'

~ pol. *drużka* 'towarzyszka panny młodej w obrzędzie weselnym, drużna' od XV w. (też dial., np. Karłowicz SGP, Kucala PSM 283, Szymczak Domaniówek, Ramult), rzadko 'przyjaciółka, towarzysza' (także dial. kasz.-śl., AJK V m. 238, cz. II 199, Sychta SK: *drůška*, Lorentz PW), dial. 'dziewczyna niosąca wieniec dożynkowy' (Karłowicz SGP), dłuż. dial. *drużka* '(pierwsza) drużna' (Muka), głuż. *drużka* 'drużna' (też dial., np. Schroeder Schleife, Michalk Neustadt), u Pfuha także 'przyjaciółka, towarzysza', czes. *druška* 'przyjaciółka, towarzysza' od XIV w. (też dial., np. Hruška DSch, Utöšený Čes.-mor. 75—6), 'żona', dial. także *drouška*, *drůška* 'drużna' (np. Malina Mistřice, Gregor Slav.-buč., Kott Dod. DSM), śl. *druška* 'towarzyszka, współniczka np. przy pracy', książk. 'przyjaciółka', 'żona' (Isačenko SES), dial. 'drużna' (ib., Buffa Dlhá Lúka);

sch. (dawne XVII w. i dial.) *drůška* 'towarzyszka, przyjaciółka; żona; konkubina; narzeczona' (RJAŻ, RSAN), też NO *Druška*, serb.-cs. *дружка* 'przyjaciółka, towarzysza' (Miklosich LP), bułg. *дръжка* 'ts.' (też dial., np. Gerov, BDial. I 81: Strandža, III 60: Ichtiman, VI 24: Széauli), maced. *дръжка* 'przyjaciółka, towarzysza' (także dial., np. Malecki SW, BDial. III 322: Kukuš);

strus. od XIII w. *дръжка* 'przyjaciółka, towarzysza' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. dial. *дръжка* 'towarzyszka panny młodej w obrzędzie weselnym, drużna; kobieta; przyjaciółka; starościna na weselu' (SRNG), pl. *дръжкѣ* 'przyjaciółki, drużny' (ib.), ukr. *дръжка* 'drużna' od XVIII w. (też dial., np. Janów Moszkowce, Horbač Romaniv), dawno 'przyjaciółka' (Hrinčenko), brus. *дръжка* 'drużna' (także dial., np. Sejaškovič Grodno, Šaternik Červ., NS 100; u Nosoviča 'przyjaciółka'). ~

Zc słow.: śrwniem. dial. *Drauschke*, *Druschke*, *Drauschka* 'drużna' (Eichler EW 36).

Feminativum do *drug* 1. z suf. *-ška*, o budowie p. I 94. Ale możliwa też podwójna motywacja: dem.-hip. do *druga*, p. I 94.

Por. *druga*, *drugyn'i*, *družica*: *družika*, *druž*.

W. S.

drużka 2. pld. i wsch. 'część chłopskiej wspólnoty', 'dwie osoby związane przyjaźnią, małżeństwem, para', 'dwa jednakowe przedmioty stanowiące swego rodzaju całość, para'

~ maced. *дръжка* 'para (kobieta i mężczyzna)';

ros. dawne XVII w. *дръжка* 'para; jedna z dwu rzeczy tworzących parę' (SRJ XI—XVII), dziś dial. *дръжка* 'część chłopskiej wspólnoty', 'para; jedna z dwóch podobnych rzeczy tworzących parę; jedna z dwóch osób połączonych przyjaźnią czy małżeństwem, przyjaciel, przyjaciółka' (SSRJ, Dal, SRNG). ~

Pierwotne abstractum (wtórnie skonkretyzowane) od *družiti*, o derywatach dewerbalnych z suf. *-ška* zob. I 94.

Por. *za-druga*.

W. B.

drużka 3. zob. *družko*

druž'ko m.: wsch. druž'ka 3. m. 'przyjaciół, towarzyszy uczestniczący w uroczystości weselnej, družba'

druž'ko: ~ stpol. XV w. druž'ko 'družba, towarzysz pana młodego w obrzędzie weselnym' (Słownik stpol.), ~ dial. 'starszy družba; żonaty gospodarz obrany za mistrza ceremonii' (Karlłowicz SGP), według Kurzowej PKJ PAN Kr. 26, s. 50 rusycyzm, co może kwestionować dłuż. NO *Druž'ko* (Muka III 26);

sch. lud. *drūško* hip. do *drug* (RMat.), też *Drūško* imię psa (RSAN);

ros. dial. *дрўжко, дружкó* '(pierwszy) družba weselny; starosta weselny', 'ojciec chrzestny pana młodego lub pani młodej' (np. SRNG, SSBJ, Słownik Don., Ivanova Sl. Podmoskownja), ukr. *дружкó* 'przyjaciół pana młodego' od XVIII w., '(pierwszy) družba weselny; starosta weselny' (SUM, Hrinčenko; Żel.: *дрўжко*), brus. dial. *дрўжка n., дружкó* '(pierwszy) družba weselny; starosta weselny' (NS 101, Šatalava BDS, Nosovič, Rastorgnev Brjansk). ~

druž'ska: ~ ros. dawne XVI—XVII w. *дружська* 'družba weselny' (SRJ XI—XVII), dial. *дрўжка m.* '(pierwszy) družba weselny; starosta weselny ze strony pana młodego lub pani młodej' (pl. *дрўжки, дружки* 'towarzysze, przyjaciele, uczestnicy wesela ze strony pana młodego', 'rodzice chrzestni pana młodego lub pani młodej'), 'przyjaciół, towarzysz; nowożeńiec' (SSRJ, Dal, SRNG, Melničenko Jaroslavl, Słownik Kuzbassa, SRSO Dop.), ukr. dial. *дрўжка m.* 'towarzysz pana młodego w obrzędzie weselnym' (SUM), brus. dial. *дрўжка, дружка* '(pierwszy) družba weselny; starosta weselny' (Šatalava BDS, NS 229). ~

Formacje ekspresywne do *drug* 1. O suf. *-a* w rzeczownikach męskich p. I 60, o suf. *-bko* zob. I 93.

W. S.

druž'kъ zob. druž'ьcъ

druž'no druž'na druž'no 'łączny, wspólny, zbiorowy; społeczny', 'koleżeński, przyjazny, przyjacielski, towarzyski'

~ stpol. XV w. *družny* 'mężny, dzielny', dziś dial. kasz. *drėšni* 'przyjazny' (Sychta SK), czes. *družný* 'przyjacielski, towarzyski', śl. *družnyj* 'przyjacielski, towarzyski; społeczny', też 'zgodny' (Isačenko SRS);

śl. *drūžen -žna -žno* książk. 'wspólny, zorganizowany, zbiorowy, kolektywny', przestarz. 'społeczny; towarzyski, lubiący towarzystwo innych', sch. *drūžan -žna -žno* arch. 'złożony, skupiony, skoncentrowany; zbiorowy, wspólny, kolektywny; publiczny, społeczny', 'koleżeński, przyjacielski, przyjazny' (RSAN, RJAZ), cs. *дружный* 'przyjacielski, przyjazny, familiaris' (Miklosich LP), 'należący do przyjaciela lub kogoś innego, obcego' (SJS), bułg. *дрўжен -жна -жно* 'wspólny, zbiorowy' (BTR), 'zgodny; wspólny' (BBKE), 'przyjacielski, koleżeński, towarzyski' (Mladenov BTR), maced. *дружен -жна -жно* 'wspólny, zbiorowy, kolektywny; zgodny';

strus. *дружный* 'należący do przyjaciela; właściwy przyjacielowi' od XVI w., 'będący z kimś w przyjaźni' od XVII w. (SRJ XI—XVII), ros. *дружный* 'przyjacielski, przyjazny, towarzyski, koleżeński', 'zgodny, zgrany, wspólny' (też dial., np. Dal, SRNG), o 'szybkim nadejściu np. wiosny': *дружная весна* 'szybka, nagle, gwałtowna wiosna' (dial. 'otrzymany w rezultacie równomiernego i gwałtownego wzrostu, zazwyczaj o roślinach', Słownik

Rjazan.), ukr. *дружний* 'przyjacielski, przyjazny, koleżeński, życzliwy, zaufany' od XVII w., 'zgodny, wspólny' (u Żel. także 'dzielny, solidny, zacny'), 'odznaczający się nagłością, porywcznością, gwałtownymi ruchami', brus. *дружны* 'wspólny, zbiorowy; zgodny, zgrany', dial. 'staranny, dbały, solidny, gorliwy' (Šaternik Červ.), por. też *дружна* adv. 'razem, wspólnie' (BRS, Bjałskevič Mohylew). ~

Adi. od *družiti* (se) z suf. *-bna*. Co do wsch. słów. znaczenia 'nagły, raptowny, gwałtowny' por. ros. *с-друзь* adv. 'wtém, nagle, raptem; od razu, jednocześnie', p. *друг* 3. — Możliwa jest też motywacja przez *друг* 1., na którą wyraźnie wskazują formy z suf. *-bn'ь*: stczes. XIV w. *друžni* 'należący do przyjaciela, przyjaciela' (Gebauer Sl.); sch. dawne XIII—XVI w. (pod wpływem cerkiewnym) *дружань -znja -znje* 'należący do przyjaciela lub do kogoś innego, obcego' (RJAZ), scs. Supr. *дружанин* 'należący do przyjaciela, przyjaciela' (cs. toż 'należący do kogoś innego, obcego', SJS, Miklosich LP); strus. od XI w. *дружанини (дружний)* 'należący do przyjaciela, odnoszący się do przyjaciela' (Srezn., SRJ XI—XVII), ros. *дружнику* przestarz. 'odnoszący się do przyjaciela, należący do przyjaciela' (u Dala także 'należący do kogoś innego, obcego, nie swój'), ukr. *дружний* 'przyjacielski, przyjazny, zaprzyjaźniony, życzliwy' (SUM), też 'należący do przyjaciela, przyjaciela' (Hrinčenko, Żel.), brus. dawne XVI w. *дружнику* 'należący do przyjaciela' (Słownik Skaryny). — Na motywację przez *друг* 2. wskazuje spotykane w niektórych językach słów. znaczenie 'należący do kogoś innego, obcego, nie swój'.

W. S.

družstvo 'przyjaźń, przyjazne, serdeczne stosunki łączące grupę ludzi', 'grupa ludzi połączonych serdecznymi stosunkami, wspólnymi zainteresowaniami, celami, towarzysze, przyjaciele, towarzystwo', 'wspólnota społeczność, społeczeństwo'

~ stpol. XV w. *drustwo* 'waleczny czyn' (też *dobrodrustwo* 'dzielność, męstwo', Słownik stpol.), dial. kasz.-sli. *drěstvo* przestarz. 'bliskie koleżeńskie stosunki, przyjaźń', 'ogół kolegów' (Syeha SK VII 53; Lorentz PW: *drěstvo*), głuź. *drustwo* 'stowarzyszenie, spółdzielnia, zespół', czes. *družstvo* (dial. też *drustvo*, Skulina Mor.-slov. 60, 176, *družstvo*, Utěšený Čes.-mor. 201) 'zespół ludzi, kolektyw, stowarzyszenie', 'gromada, grupa ludzi', rzadko 'przyjazne, przyjacielskie stosunki, przyjaźń, życzliwość', sła. *družstvo* (dial. *drustvo*, Buffa Dlhá Lúka, Matejčík Novohrad 39, 40) 'zespół ludzi, kolektyw, spółka', 'grupa ludzi, zastęp, drużyna', poet. i przestarz. 'przyjaciele; towarzystwo';

sle. *drústvo*: (SSKJ) *drústvo* 'zorganizowana grupa ludzi, kolektyw; stowarzyszenie' od XVI w., przestarz. 'towarzystwo, kompania', sch. *drústvo* (dial. np. czakaw. *drústvō*, *drústvō*, Jurišić Vrgada; wsch. *drústo*, *drústo*, *drústvo*, np. RSAN, Vuk, Elezović Kos.-Met.) 'grupa ludzi spotykających się często przypadkowo lub w określonym celu; grupa ludzi mieszkających wspólnie, przebywających wspólnie z kimś, wchodzących między sobą w przyjaźń, będących w przyjaźni' od XVI w. (nowsze 'zorganizowana grupa ludzi połączonych określonymi stosunkami pracy, system społecznych stosunków między ludźmi; członkowie np. stanowej, klasowej, środowiskowej wspólnoty; społeczność, społeczeństwo; zorganizowana grupa ludzi połączonych wspólnotą celów lub zainteresowań; stowarzyszenie, kolektyw, towarzystwo'), od XVI w. 'towarzystwo komuś, przyjaźnienie się z kimś,

przyjaźń' (przestarz., też dial. dubrow. 'okazywanie komuś życzliwości, uprzejmości, przyjazno postępowanie', RJAZ, RSAN), przestarz. i dial. 'grupa bliskich osób, domownicy, rodzina', 'stado zwierząt, gromada ptaków, rój pszczół' (RSAN), przestarz. 'grupa ludzi tej samej wartości, klasy, kategorii, stanu', serb.-cs. XVI w. дружѣство 'towarzystwo, związek, zespół ludzi, societas' (Miklosich LP), bułg. *дружество* 'stowarzyszenie; organizacja, zorganizowana grupa ludzi' (śrbułg. XIV w. дружѣство 'przyjacielskie stosunki, przyjaźń, życzliwość', BER I 432), dial. *друумы* n. 'grupa ludzi, kompania; stowarzyszenie, towarzystwo, spółka; społeczeństwo' (Stojkov Banat), maced. *друумео* (dial. także *друумо*, *друумо*, Vidoeski Kumanovo 90) 'grupa ludzi, kompania; stowarzyszenie, związek ludzi';

strus. XVI w. дружѣство 'przyjazne, przyjacielskie stosunki, przyjaźń, życzliwość' (SRJ XI—XVII), ros. przestarz. *дружество* 'przyjazne, przyjacielskie stosunki, przyjaźń' (też u Dala), ukr. XVI—XVIII w. дружѣство ts.' (Tymčenko). ~

Abstractum > collectivum od *drug* 1. z suf. *-stwo*. Nie można wykluczyć motywacji także przez czasownik *družiti* (sę). W. S.